

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ŞERÎFİZÂDE MEHMED ŞERİF ÇELEBİ’NİN
MENÂKIBU’L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ’L-ASFİYÂ ADLI ESERİ
(METİN)**

**Furkan DALKILIÇ
1630207103**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI**

ISPARTA-2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	FURKAN DALKILIÇ
Anabilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Tez Başlığı	ŞERİFİ MEHMED EFENDİ'NİN MENÂKIB U'L-EVLİYÂ'SI
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	ŞERİFİZÂDE MEHMED ŞERİF ÇELEBİ'NİN MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFIYÂ ADLI ESERİ (METİN)

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 25/10/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Veli ÂTMACA	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Melek DİKMEN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi’nin Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlü’l-Asfiyâ Adlı Eseri (Metin)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça kısmında gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Furkan DALKILIÇ
20/11/2019

(DALKILIÇ, Furkan, “Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi’nin Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlû’l-Asfiyâ Adlı Eseri (Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Tasavvuf ilminin tarihsel süreçteki ürünlerinden biri de evliyâ menâkıbnâmeleridir. Menâkıbnâme türlerinden biri olan evliyâ menâkıbnâmelerinde bazı özel şahısların örnek hayatları ve dinî-kültürel unsurlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu eserlerde evliyâ tarafından izhar edilen kerâmetler eserlerin olmazsa olmazıdır. Bu çalışmaya konu olan *Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlû’l-Asfiyâ* bu tür bir eserdir.

Bu çalışmada menâkıb türüne ait kaynak niteliğinde bir eser olan *Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlû’l-Asfiyâ* günümüz diline aktarılmıştır. Konu başlıklarında yer alan şahıslar ve alıntı yapılan kaynaklar hakkında bilgiler verilmiş, Arapça kısımlar tercüme edilmiş, müellif ve eser hakkında gerekli bilgiler sunulmuştur.

Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlû’l-Asfiyâ Osmanlı dönemi önemli devlet ve ilim adamlarından Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi’ye aittir. XVII. yüzyılda Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan eserde ilk devir sûfîlerinden altmış ikisinin hayat hikâyesi konu edilmektedir. Eserin yazarı Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Burhâneddin’in torunu olup sırasıyla tezkirecilik, müderrislik, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği ve nakibüleşraflık gibi farklı devlet kademelerinde görev almıştır. Devlet adamlığının yanında ilimle de meşgul olan Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, manzum ve mensur eserler kaleme almıştır.

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi esere ilk önce besmele ve duâ ile başlamakta daha sonra Allah’ın bazı velî kullarının olduğundan bahsetmektedir. Velî kavramını ayet ve hadislerle delillendirmektedir. Daha sonra velîlerin peygamberlerin varisleri olmaları hasebiyle peygamberler gibi çeşitli sıkıntı ve belalara uğradıklarından, peygamberlerin mucizesine benzer kerâmet gösterdiklerinden bahsetmiş ve velîlere uymanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Müellif eseri yazma amacını doğrudan belirtmese de evliyâyı anmanın faziletlerinden bahsederek eseri yazma amacı hakkında fikir vermektedir. Eserde bahsedilen altmış iki sûfiden ilki Ca’fer-i Sâdık sonuncusu Hallâc-ı Mansûr’dur.

Anahtar Kelimeler: Menâkıb, tasavvuf, evliyâ, Şerîfîzâde Mehmed, kerâmet.

(DALKILIÇ, Furkan, “*Manaqibu’l-Avliya and Hisalu’l-Asfiya of Sherifizade Mehmed Sherif Chelebi (Text)*”, Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

One of the products of Sufism in its historical process are manaqibs. Being a kind of manaqib, saint manaqibs include information about the example lives of some special religious characters and religious and cultural structure of their time. The fundamental feature of this type of texts is the miracles disclosed by the saints. The work on which this study is based, the *Manaqibu’l-Avliya and Hisalu’l-Asfiya*, is also one of these texts.

In this study, the work entitled *Manaqibu’l-Avliya and Hisalu’l-Asfiya*, which consists of an important resource with the information about the historical development of Islamic sufism, was transliterated into modern-day Turkish, while Arabic passages were translated and some information was given about the work and its author. Besides, additional information is provided about the headings, the people and the other resources referenced in the work.

The *Manaqibu’l-Avliya and Hisalu’l-Asfiya* was written by *Sherifizade Mehmed Sherif Chelebi* who was one of the notable statesmen and scholars of Ottoman Era. Being written in the XVII. Century in Ottoman Turkish, the work is concerned with the life stories of sixty two sufis who lived in the early period of Islam. The author of the work, *Sherifizade Mehmed Sherif Chelebi*, was the grandchild of Sheikh Burhaneddin, one of the leaders of a religious sect called Zeyniyye. He took on a range of important roles in the state including tadhkirah collector, mudarris, Anatolian and Rumelian military judges (Kazasker) and the chief of the Prophet’s descendants respectively. Alongside being a statesman, he was also a prolific author who had works written in both poetic and prosaic styles.

After starting the work by praying and reciting besmele the author speaks of the fact that there are saints of God. He tries to support the concept of saint by benefiting from the verses of Quran and hadiths. Afterwards he points out the fact that saints showed some miracles as a results of the troubles they got into as the successors of prophets. The message given in the text is the importance of following these saints’ creeds. The author did not directly explain the reason why he wrote the text, however, gave an idea about his aim by highlighting the importance of making a mention of the saints. The first saint mentioned in the text is Ca‘fer-i Sadik while Hallac-i Mansur is the last of the 62 saints.

Key Words: Manaqib, sufism, avliya, Sherifizade Mehmed, miracles.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMELER-MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFÎYÂ

1. MENKABE VE MENÂKİBNÂME.....	5
1.1. Evliyâ Menkabelerinin Özellikleri	6
1.2. Evliyâ Menkabelerinin Çeşitleri.....	7
1.3. Meşhur Menâkıbnâmeler.....	8
1.4. Menâkıbu'l-Evliyâ Ve Hısâlû'l-Asfiyâ'nın Muhtevası.....	9
2. MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFÎYA'DA GEÇEN BAZI TASAVVUF KAVRAMLARI.....	12
2.1. Velî	12
2.2. Kerâmet	16
2.3. Tevbe	18
2.4. Zühd.....	20
2.5. Tevekkül	22
2.6. Zikir	23
2.7. Sabır.....	25
2.8. Rıza.....	27
3. ŞERİFİZÂDE MEHMED ŞERİF ÇELEBİ	29
3.1.Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi'nin Hayatı	29
3.2. Ailesi	31
3.3. Eserleri.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFÎYÂ

(METİN)

1. CA'FER-İ SÂDİK RADİYA'LLÂHU ANH.....	40
2. ÜVEYS EL-KARANÎ RADİYA'LLÂHU ANH.....	45
3. HASAN-I BASRÎ RADİYA'LLÂHU TEÂLÂ ANH	53
4. MÂLİK (BİN) DÎNÂR RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH	67
5. MUHAMMED VÂSÎ' RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH.....	73
6. HABÎB-İ ACEMÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH.....	75
7. EBÛ HÂDİM (HÂZİM) MEDENÎ RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH	80
8. UTBETÜ'L ĞULÂM RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH.....	81
9. RÂBİA-İ ADEVİYYE RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYHA	83
10. FUDAYL BİN İYÂZ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH.....	95
11. İBRAHİM BİN EDHEM RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH.....	102
12. BİŞR-İ HÂFÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH	115
13. ZÜNNÛN-I MISRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH	120
14. BAYEZİD-İ BİSTAMÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH	129
15. ABDULLAH (BİN) MÜBÂREK RAHMETULLAHİ ALEYH	151

16. SÜFYÂN-I SEVRÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH	158
17. EBÛ ALÎ ŞAKÎK BELHÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	161
18. İMÂM-I ÂZAM EBÛ HANİFE-İ KÜFÎ RADİYA'LLÂHU TEÂLÂ ANHU VE RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	165
19. İMÂM ŞÂFİÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	168
20. MUHAMMED BİN SEMMÂK RAHMETULLAHÎ ALEYH	173
21. AHMET BİN HARB RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	174
22. HÂTEM-İ ASAM RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH.....	178
23. SEHL BİN ABDULLAH TÛSTERÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	185
24. MÂ'RÛF KERHÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH	199
25. SERİYYÛ'S-SAKATÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	205
26. FETHÎ MEVSİLÎ (MUSULÎ) RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	215
27. AHMED HAVÂRÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	217
28. AHMET HADRAVEYH RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	219
29. EBÛ TÛRÂB NAHŞEBÎ RAHMETÛLAHÎ ALEYH	226
30. YAHYÂ BİN MUÂZ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	230
31. ŞAH ŞÛCA' RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	239
32. YÛSUF HÛSEYİN RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	243
33. EBÛ HAFS HADDÂD RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	247
34. HAMDÛN KASSÂR RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	252
35. MANSÛR AMMÂR RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	254
36. AHMED BİN ANTÂKÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	257
37. ABDULLAH BİN HUBEYK RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	259
38. ŞEYHU'Ş-ŞÛYUH CÛNEYD-İ BAĞDÂDÎ KADDESA'LLAHU SİRRAHU'L-AZÎZ VE RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	260
39. OSMAN MEKKÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH	281
40. EBÛ SAÎD HARRÂZ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	282
41. EBÛ'L-HÛSEYİN NÛRÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	285
42. EBÛ OSMAN PÎRÎ (HÎRÎ) RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	290
43. EBÛ ABDULLAH EL-CELLÂ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	294
44. EBÛ MUHAMMED RUVEYM RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	295
45. İBN ATÂ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	297
46. İBRAHİM RAKKÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH.....	300
47. YÛSUF ESBÂT RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	301
48. EBÛ YAKUP BİN İSHAK RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	303
49. SEMNÛN MECNÛN (MUHÎB) RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	305
50. EBÛ MUHAMMED EL-MÛRTE'İŞ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	307
51. EBÛ ABDULLAH EL-FADL RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	308
52. HAKÎM TİRMİZÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	310
53. EBÛ BEKİR VERRÂK RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	313
54. ABDULLAH MÛNÂZİL RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH.....	316
55. ŞEYH SEHL ALÎ İSFAHÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	318
56. EBÛ HAMZA HORASÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	318
57. AHMED MESRÛK RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	320
58. EBÛ ALÎ CÛZCÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	321
59. EBÛ BEKİR KETTÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	322
60. MUHAMMED HAFİFÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH.....	326
61. MUHAMMED CERÎRÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH	329

62. HÜSEYİN MANSÛR HALLÂC RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH.....	330
SONUÇ.....	340
KAYNAKÇA	342
SÖZLÜK.....	347
ÖZGEÇMİŞ.....	359

KISALTMALAR

as	: Aleyhi's-selâm
b.	: Bin/oğlu
Bkz.	: Bakınız
c	: Cilt
çev.	: Çeviren
Hız.	: Hazreti
Ktb.	: Kütüphanesi
M.Ü.İ.F.A.V	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
No	: Numara
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm/vefat tarihi
s	: Sayfa
S	: Sayı
S.D.Ü.İ.F.D	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
T.D.K	: Türk Dil Kurumu
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.V.İ.A	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	: Tahkik
ts.	: Yayın tarihi yok/tarihsiz
T.T.K	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Tasavvuf, İslam düşüncesinin manevî boyutunu temsil eden bir ilimdir. Bu ilim, teşekkül sürecinden günümüze gelinceye değin çeşitli evrelerden geçmiş ve kendi içinde zengin bir birikim oluşturmıştır. Tasavvuf ilminin oluşturduğu bu zengin mirasın ürünlerinden birisi de menâkıbnâmelerdir. Menâkıb terimi ilk defa hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashâbının üstün ahlakî özelliklerini anlatan hadislerin bölüm başlığında karşımıza çıkmaktadır. Bu terim daha sonra sûfilerin hayat hikâyelerini anlatan müstakil eserlerin de adı olmuştur.

Menâkıbnâmelerde dünyâya değer vermeyen ve yaşayışlarıyla Müslümanların ruh dünyâsını etkileyen sûfilerin hayat hikâyeleri bazı harikulade unsurlarla süslenerek anlatılmaktadır. Yazıldığı dönemin dinî, sosyal, siyasî, idarî hatta ticarî hayatı hakkında önemli ipuçları veren menâkıbnâmeler, barındırdıkları bu olağanüstü unsurlara ön yargıyla bakılmadığı ve ilmî metotlarla incelendiği takdirde bilgi kaynağı olabilmektedir. Çalışmanın konusu olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ* isimli menâkıbnâme de bu kabilden değerlendirilebilir.

Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ Osmanlı devrinde önemli devlet kademelerinde görev almış, aynı zamanda ilimle uğraşmış bir âlim olan Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi'ye aittir. Günümüzde mensubu kalmayan Zeyniyye tarikatının şeyhlerinden Şeyh Burhâneddîn'in torunu olan Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi bu menâkıbnâmede ilk devir sûfilerinden altmış ikisinin hayat hikâyelerini konu edinmiştir. Müellif bu şahısların anlatımında yaşadıkları dönemin toplum yapısına, yöneticilerle ve diğer din mensupları ile ilişkilerine de yer vermiş, ayet ve hadislerle metni zenginleştirmiştir.

Bu çalışma Giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş'te çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında açıklamalara yer verilecektir. Birinci Bölüm'de menkabe-menâkıbnâme kavramı ve eserin muhtevası hakkında bilgi verilecek, menâkıbnâmede geçen velî ve kerâmet kavramları başta olmak üzere tevbe, zühd, tevekkül, zikir, sabır, rıza gibi kavramlar kısaca açıklanacaktır. Aynı zamanda müellifle ilgili gerekli bilgilere yer verilecektir. İkinci Bölüm'de ise yazma nüshası Osmanlı Türkçesi olan eser günümüz Türkçesi'ne aktarılacak, gerekli yerlerde dipnotta açıklamalar yapılacaktır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanmasında desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Necmettin BARDAKÇI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca metin bölümündeki bazı kelimelerin okunmasında yardımcı olan Prof. Dr. Sadık AKDEMİR ve Doç. Dr. Melek DİKMEN hocalarıma ve tezin tashihinde vakit ayırıp metni tekrar okumamda yardımcı olan arkadaşım Şerif ÖLMEZ'e teşekkür ederim.

Furkan DALKILIÇ
2019

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Menâkıbnâmeler, tasavvuf tarihinin önemli kaynaklarındandır. Çalışmanın konusu olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eser, ilk devir sûfilere hakkında bilgi veren bu tür bir kaynaktır. Eserin müellifi Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi tasavvuf tarihinin meşhur sûfilerinden altmış iki tanesinin hayat hikâyelerine yer vermiştir. Ca'fer-i Sâdık ile başlayan eser Hallâc-ı Mansûr ile sona ermektedir. Feridüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseri de ilk olarak Ca'fer-i Sâdık'tan başlamakta ve sonradan eklenen zeyl kısmı hariç benzer isimleri konu edinmektedir. Eser bu yönüyle *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada yukarıda sözünü ettiğimiz gibi altmış iki meşhur sûfinin hayat hikâyeleri ele alınmıştır. Sûfiler hakkında bilgi verilirken şu yol izlenmiştir. Öncelikle her sûfi hakkında övücü ifadeler kullanılmıştır. Bu, genelde sûfinin takip ettiği tasavvuf anlayışına uygun kelimelerle, secili bir biçimde yapılmıştır. Ardından şahsın tasavvufa girmeden önceki halinden ve tevbe sebebinden bahsedilmiştir. Tarikat yoluna giren şahsın yaşadığı dönemde görüştüğü meşhur şahıslar, varsa hocaları, takip ettiği tasavvufî görüş, üstün meziyetleri, kerâmetleri, halkla ve Hakk'la olan irtibatı, örnek tavırları sade bir dille anlatılmıştır. Eserde yer alan her şahısta böyle olmamakla beraber bahsi geçen sûfinin anlatımı, vefatına yakın ve vefatının ardından dönemin salih insanların rüyasına girmesi gibi kerâmetlerinden bahsedilerek sonlandırılmıştır.

Bu çalışmada adı geçen sûfilerin hayatları hakkında daha detaylı bilgilere ulaşmak isteyenler için gerekli kaynaklar dipnotlarda verilmiştir. Çalışma her ne kadar elimizdeki tek nüsha üzerinden yürütülse de metinde karşılaşılan bazı eksiklikler benzer bölümlerin yer aldığı eserlerden faydalanılarak giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma metnin çevirisinin yanı sıra, metin içi yazım düzeltmeleri, kaynak dipnotları ve müellif ile ilgili gerekli bilgileri de içermektedir. Çalışma konumuzu tasavvuf bilim dalı açısından incelediğimiz için “metin” kısmına ilave olarak metinde geçen bazı tasavvuf kavramları hakkında bilgiler de yer almaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İlk defa hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashâbının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adlarından biri olarak kullanılmaya başlanan

menâkıbnâme kavramı daha sonra dinî ilimler sahasında meşhur olan âlim ve ârifler için de kullanılmıştır.

Tasavvufun İslam coğrafyasında yayılmasıyla beraber sûfîlerin menkabevî hayatları da yazılmıştır. Türk-İslam coğrafyasında ilk örneği Karahanlılar döneminde görülen menâkıbnâmelerin yazımına Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti zamanında da devam edilmiştir. Cumhuriyet döneminde Osmanlı alfabesi yerine Latin harflerinin kabul edilmesiyle birlikte yeni yetişen nesil bu eserlere yabancı kalmıştır. Bu çalışmada, tasavvufun önemli kaynaklarından biri olan menâkıbnâmelerin Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmış bir örneği olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eser tasavvufa ilgi duyanlar başta olmak üzere ilim dünyasının istifadesine sunulmak gayesi ile günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Menâkıbnâmelerden edebiyatçılar dil/biçim yönüyle, tarihçiler ve sosyologlar dönemin tarihî hâdiselerini, tarihî şahsiyetlerini ve toplum yapısını yansıtmaları açısından faydalanmaktadırlar. Bu eserlerin büyük çoğunluğunun ana temasını kerâmetler oluşturmaktadır. Muhtevasında sûfîlerin tasavvufî görüşleri, itikadî ve amelî düşünceleri hakkında pek çok bilgi yer almaktadır. Dolayısıyla çalışmanın konusu olan Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi'ye ait olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eser de bu yönüyle tasavvuf araştırmacıları için önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Aynı zamanda eserde yer alan sûfîlerin örnek hayatları, ahlak ve edebe dair temsilleri günümüz insanının istifadesi için ayrı bir önem arz etmektedir.

Eserin müellifinin bir dönem Osmanlı ulemasından birçok şahsın da mensubu olduğu fakat günümüzde takipçisi kalmayan Zeyniyye tarikatına mensup olması ve daha önce bu eser üzerine çalışılmamış olması bizi bu çalışmaya yönlendirdi. Tasavvuf tarihinde meşhur olmuş, yaşantılarıyla örnek olan altmış iki şahsiyetin hayat hikâyelerini günümüz diline kazandırarak, çalışmanın dinî, ilmî ve kültürel hayatımıza katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi (ö. 1040/1630)'ye ait *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eserin günümüz Türkçesine kazandırılmasını ve tasavvuf ilmi açısından incelenmesini kapsamaktadır. Çalışma konusu belirlendikten sonra eserde adı geçen şahıslar ve tasavvuf kavramları ile ilgili bilgilere ulaşmak için nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden doküman

inceleme ve kaynak tarama teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda gerekli kitap, makale, ansiklopedi ve sözlükler taranmıştır.

Eser, “Bismillâhirrahmânirrahîm, elhamdü lillâhi’llezî kâle “*elâ inne evliyâallâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hüm yahzenûn.*” (vr. 1b) şeklinde başlar, ferağ kaydının ardından, “hayra yazsın şerrini onun Kirâmen Kâtibîn. Her ki yâd ede duâdan işbu hattın kâtibîn.” (vr. 209a) duâsıyla sona erer. Ferağ kaydında eserin h. 1086 tarihinde istinsah edildiği bilgisi yer almakta fakat müstensih ve istinsah yeri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserin günümüz Türkçesine aktarımında tek nüshaya bağlı kalınmakla birlikte anlam olarak eksik kalan ve bazı okunmayan yıpranmış kısımlar Feridüddîn Attâr’ın *Tezkiretü’l Evliyâ*’sı başta olmak üzere klasik ve günümüz tasavvuf kaynaklarından, ansiklopedi maddelerinden faydalanmak suretiyle metin içindeki kurguyu bozmadan tamamlamaya çalışılmış ve bunlar parantez () sembolü içinde gösterilmiştir. Aynı kelime veya cümle anlamı bozacak bir şekilde art arda tekrar edilmişse tekrar yazılan kısım dipnotta gösterilmiştir. Günümüzde fazla kullanılmayan, bilinirliği az olan Arapça ve Farsça bazı ifadelerin anlamı müellif tarafından verilmemişse sözlük bölümünde verilmiştir.

Eserde yer alan ayet ve hadisler tırnak “ ” sembolü içinde italik olarak yazılmış, ayetlerin yerleri ve sûrelerin isimleri gösterilmiştir. Eğer metin içinde mealleri verilmemişse dipnotta verilmiştir. Ayet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı’nın güncel meali esas alınmıştır. Hadislerin kaynakları tespit edebildildiği kadarıyla dipnotlarda gösterilmiştir. Tespit edilemeyen rivayetler de ayrıca belirtilmiştir.

Çeviride metnin akıcılığını bozan herhangi bir eksiklik olmadığı sürece eklenen noktalama işaretleri ve paragraf düzenlemeleri dışında müdahalede bulunmamaya özen gösterilmiştir. Yapılan ilaveler, “*Gördüm ki mescidin kapı(sı) bağlıdır.*” (vr. 22b) örneğinde olduğu gibi, parantez () içinde gösterilmiştir. Okunmayan kelimeler (...), okunup da emin olunamayan kelimeler (?) işaretleriyle gösterilmiştir. Eserde kırmızı mürekkeple yazılmış yerler çeviride koyu karakterle yazılarak belirtilmeye çalışılmıştır. Eğer müellif herhangi bir nedenle bir kelimenin üzerini karalayıp tekrar yazmışsa veya yaptığı eklemeyi ok işaretiyle göstererek varak kenarlarına çıkmışsa bu işlem metin içine alınmış ve dipnotta da belirtilmiştir. Bazı menkıbelerde varak kenarına yazılan “matlab” ibareleri geçtiği yerde dipnotta gösterilmiştir.

Eserin XVII. yüzyılda kaleme alınmasından dolayı bazı kelimelerin yazımı günümüzdeki kullanımıyla farklılık arz etmektedir. Bu nedenle çeviride bu fark gözetilerek bazı kelimeler günümüz kullanımına uygun yazılmıştır. Söz gelimi “deyu, idüp, virmek, kendüzümden, onunçün, kangı, olası, onda vb.” şeklinde yazılan kelimeler “diye, edip, vermek, kendimden, onun için, hangi, olası, orada vb.” şeklinde yazılmıştır.

Eserdeki ifadelerden müellifin Isparta bölgesinin ağız ve dil yapısını koruduğu görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MENÂKİBNÂMELER-MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFÎYÂ

1. MENKABE VE MENÂKİBNÂME

Menkabe kelimesinin kökü olan “NE-KA-BE/ ن-ق-ب” fiili; araştırmak, incelemek, bir şeyden bahiste bulunmak, delmek, anlamlarına gelir.¹ Kelimenin çoğulu “menâkıb” olup sözlükte “övünülecek vasıflar ve meziyetler” anlamına gelir.² Menkabe kelimesi Türkçe’de galat olarak “menkıbe” şeklinde bilinmektedir. Kelimenin tam olarak hangi dönemde “menkıbe” şekliyle kullanılmaya başlandığını bilemiyoruz. Fakat menkabe kelimesinin ilk defa III/IX. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlayan hadis kitaplarında Hz. Peygamber’in ashâbının faziletleri ile ilgili hadisleri içeren bölümlerin başında “kitâbu’l-menâkıb” olarak kullanıldığı bilinmektedir. Terimin, ayrıca halifeler, mezhep imâmları, bazı tarihî şahsiyetlerin, ârif ve âlimlerin faziletleri ile bir kısım şehirleri tasvir eden metinlerin adında da geçtiği görülmektedir.³

Tasavvufun III/IX. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyasında yaygınlık kazanmasıyla beraber “menkabe” kelimesi, tanınmış sûfîlerin örnek davranışlarını ve hikmetli sözlerini ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır.⁴ Nitekim Abdülkerim Kuşeyrî’nin (ö. 465/1072) *Risâle*’si, Ebû Abdurrahman Sülemî’nin (ö. 412/1021) *Tabakâtu’s-Sûfîyye*’si, Ebû Osman Ali b. Cüllâbî Hücvîrî’nin (ö.465/1072) *Keşfu’l-Mahcûb*’u başta olmak üzere birçok tabakât kitabında Fudayl b. İyâz (ö. 187/803), Bayezid Bistâmî (ö. 234/848 [?]) ve Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) gibi meşhur sûfîlerin faziletli davranışlarına ve hikmetli sözlerine yer verilmiştir.⁵

İlk tarikatların VI/XII. yüzyılda teşkilatlanıp yaygınlık kazanmasıyla beraber menkabe kavramının ihtiva ettiği içerik genişlemiştir. Bu dönemden itibaren bu tür

¹ İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı’l-Luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, 1979, c. V, s. 465-466; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Dâru’s-Sâdır, 3. Baskı, Beyrut, 1994, s. 765-766; Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset, İstanbul, 1983, s. 448.

² Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, hazırlayanlar: Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, c. I, s. 691.

³ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 112; A. Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, Timaş Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2016, s. 21.

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 358; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 426.

⁵ Şahin, “Menâkıbnâme”, *TDVİA*, s. 112.

eserlerde tarikat büyüklerinin faziletli davranışları ve hikmetli sözleri yanı sıra içeriğe kerâmet kavramı da eklenmiştir. Yazılan eserlerde genel olarak meşhur sûfilerin harikulade hallerinden yani kerâmetlerinden bahsedildiğinden dolayı ilerleyen dönemlerde menkabe kelimesi kerâmet ile aynı anlamda kullanılır hale gelmiş ve tasavvufta bir tür olarak menâkıbnâme yazıcılığı gelişmiştir. Bu eserlere yaygın olarak “menâkıbnâme” adı verilmekle beraber menâkıbnâme isminin yanı sıra “tezkire” (Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*), “reşahât” (Safî, *Reşahât-ı 'Aynu'l-Hayat*), “makâmât” (*Makâmât-ı Yûsuf Hemedânî*) ve “nefahât” (Abdurrahman Câmî, *Nefahâtu'l-Üns*) gibi isimler de kullanılmıştır.⁶

Menâkıbnâmelerde tek bir şahsın hayatı konu edildiği gibi birden fazla şahsa da yer verildiği görülmektedir. Menâkıb kitaplarında görülen bu tek şahıs ya herkesin saygı duyduğu bir sûfî ya da tarikat pîridir. Bu tür eserlerin yazılma amaçlarından biri tarikat pîrinin hâlini anlatarak şeyhin otoritesini artırmak ve müridlerin şeyhe olan bağlılığını kuvvetlendirmektir.⁷ Buna ilave olarak şeyhin veya bir bölgede yaşayan velînin zühd ve takva merkezli hayatını anlatarak insanların ibret almalarını sağlamak da amaçlanmaktadır.

1.1. Evliyâ Menkabelerinin Özellikleri

Evliyâ menkabeleri, edebi türü bakımından konuları harikulade hâdiseler olan masal, efsane ve destan arasında yer almaktadır. Menâkıbnâmelerde harikulade hâdiseler yer aldığı için diğer saydıklarımıza benzese de bazı özellikleri bakımından onlardan ayrılmaktadır. Zira evliyâ menkabelerinde bahsi geçen şahısların gerçek kişilerden oluşması onu masal ve efsaneden farklı kılar. Menkabelerdeki gerçek kişilerin yaşadıkları mekân ve zaman da aynı şekilde gerçektir. Menkabe, her ne kadar başta tek bir şahsa özel olsa da ilerleyen dönemlerde umuma yayılıp halkın ortak değeri haline gelebilir ve kutsal bir değer kazanabilir. Bu yönüyle de efsane ve destandan ayrılmaktadır.⁸

Evliyâ menkabeleri biçim itibarıyla diğer türlerden daha kısa olup, dili sadedir. Üslubu konuşma diline benzer ve müellif herhangi bir edebî kaygı gütmmez. Fakat bu, menkabelerin kaynak olarak dikkate değer olmadıkları anlamına gelmez.

⁶ Şahin, “Menâkıbnâme”, *TDVİA*, s. 112.

⁷ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 24.

⁸ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 60.

Menâkıbnâmeler dönemin tarihi-toplumsal gerçeklerine, ekonomik hayatına, dini ve ahlâkî yapısına, gelenek ve göreneklerine dair çok zengin malzeme ihtiva etmektedir.⁹ Bu bakımdan nasıl ki Avrupa’da, “hagiographie” adı verilen Hristiyan azîzlerin yaşadıkları olağanüstü hâlleri anlatan eserler, tarihçiler ve sosyologlar tarafından kaynak olarak itibar edilen eserler arasında yer alıyorsa, evliyâ menâkıbnâmeleri de tasavvuf tarihi ile ilgilenenler için kaynak olarak başvurulması gereken eserler arasında yer almaktadır. Bu eserlere sırf olağanüstü hâdiseleri anlattığı ve edebî kaygı taşımadığı için gerçek dışı eserler nazarıyla bakmak insafa sığmayacaktır. Çünkü menâkıbnâmelerden faydalanmak suretiyle bazı tarihi olay ve şahsiyetler hakkında diğer kaynaklarda rastlanmayan bilgilere ulaşmak mümkündür.¹⁰

1.2. Evliyâ Menkabelerinin Çeşitleri

Evliyâ menkabeleri, tarihî ve toplumsal gerçeklere dayanan menkabeler ve hayâlî menkabeler olmak üzere iki kategori altında incelenmektedir. İlk gruba dâhil olan menkabelerde anlatılanlar, gerçek şahıslar tarafından belli bir zaman ve mekânda yaşanan hâdiselere dayanır. Bu hâdiselerin kahramanları her ne kadar gerçek şahıslar olsa da anlatıların halk arasında yayılması sonucu zamanla gerçek olmayan unsurlar da karışabilmektedir. Ancak hâdisenin temel noktası gerçeklere dayandığı ve dönemin zihniyetini yansıttığı için menkabelerde önemli bilgiler bulunabilir.¹¹

İkinci grupta yer alan menkabeler ise hayalî menkabelerdir. Bu menkabeler adından da anlaşılacağı üzere gerçek hâdiselere dayanmaz ancak hâdisenin geçtiği dönem hakkında çeşitli bilgiler verebilir. Hayalî menkabeler kendi içinde toplumun içtimâî değerler sisteminden kaynaklı, ahlâkî bir teolojiye dayanan ve propaganda amacı güden menkabeler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Birincisine konu olan velî, her türlü dinî-ahlakî meziyetleriyle toplum nezdinde ideal olanı yansıtan mükemmel insan tipidir. Bu tür menkabeler toplumun beklentilerini yansıtmaları açısından dönemin sosyal-kültürel dünyasına ışık tutmaktadır. İkinci kategoride yer alan velî, ahlakî mertebelerin en yükseğine ulaşmış ideal bir şahıstır. Bu ideal şahıs örneğiyle insanların dinî-ahlakî yönlerden gelişmeleri hedeflenir. Bu yönüyle öğretici metinler oldukları kabul edilir. Üçüncü ve son kategoriye dâhil olan menkabelerde belirli bir şahıs veya zümrenin

⁹ Şahin, “Menâkıbnâme”, s. 113.

¹⁰ M. Fuad Köprülü, “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, Ankara 1943, c. VII, S. 27, s. 421-425.

¹¹ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 61.

otoritesini artırmak yahut tarikata mensup mürîdlerin bağlılığını kuvvetlendirmek amacıyla gerçek olmayan olağanüstü hâdiseler bulunmaktadır. Bu tür menkabelerin bazılarının, İslam coğrafyasının gelişmesine bağlı olarak farklı bölgelerdeki mahallî efsanelerden uyarlandığı iddia edilmektedir.¹² Bu türe Bektâşî menâkıbnâmeleri örnek olarak gösterilebilir.

1.3. Meşhur Menâkıbnâmeler

Tasavvufun tarikatlar şeklinde teşkilatlanması ve geniş coğrafyalara yayılmasına bağlı olarak tasavvuf edebiyatı ürünlerinden olan menâkıbnâme yazıcılığı da gelenekleşip bu alanda önemli bir tür haline gelmiştir. Fakat bu sürece gelmeden önce yani menâkıbnâmelerin müstakil birer eser olarak yazılmasından evvel evliyâ tezkireleri ve sûfî tabakât kitaplarında da sûfîlerin hayat hikâyeleri anlatılırken olağanüstü hâllerinden bahsedilmiştir. Bu yönüyle bu tür eserler de menâkıbnâmeler arasında sayılabilmektedir.¹³ Evliyâ tezkirelerinin en özgünü ve kendisinden sonra yazılan eserlere ilham kaynağı olanı Feridüddîn Attâr'ın (ö. 618/1221) *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseridir.

IV/X. yüzyılda yazılmaya başlanan tabakât kitapları arasında sûfîler için de müstakil hazırlanan kitaplar da vardır. Bu eserlerden Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sufiyye*'si ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038-39) *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı daha sonra yazılacak olan menâkıbnâme türü eserler için ilk kaynak niteliğindedirler. Sülemî, eserinde sahabe, tâbiun ve etbau't-tâbiîn dönemi zâhidlerine yer vermemiştir. Ebû Nuaym ise sahabeden başlayarak zâhidlere, âbidlere geniş yer ayırmıştır. Tasavvufun klasik eserlerinde de sûfîlerin hayatları hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda Kuşeyrî'nin *er-Risâle*, Hücvirî'nin *Keşfu'l-Mahcûb*, İbnü'l Cevzî'nin (ö. 595/1198) *Sıfatu's-Safve*, Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *Levâkıhu'l-Envâr fî Tabakât'il-Ahyâr* (*Tabakâtu'l-Kübrâ*), Münâvî'nin (ö. 1031/1622) *el-Kevâkıbü'd-Dürriyye fî Terâcîmi's-Sâdâti's-Sûfiyye* adlı eserleri zikredilebilir.

Türk-İslam coğrafyasında V/XI. yüzyılda telif edilen Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın (ö. 344/955) bir velî gibi anlatıldığı “*Tezkire-i Satuk Buğra Han*” adlı eser ilk Türk menâkıbnâmesi olarak kabul edilir. Bu eserden sonra Pîr-i Türkistan Ahmet Yesevî adına kaleme alınan eserler görülmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde

¹² Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 63.

¹³ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 67.

Ferîdun Sipehsâlâr'ın (ö. 712/1312 [?]) Mevlana'dan geniş bir şekilde bahsettiği *Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr* adlı eseri ile Ahmed Eflâkî'nin (ö. 761/1360) *Menâkıbu'l-Ârifin* adlı eseri de bu türün önemli örneklerindendir.¹⁴

Menâkıbnâmeler muhtevası bakımından çoğunlukla olağanüstülükler içerse de ilmî bir yaklaşımla bu eserlerden kıymetli bilgiler elde edilebilmektedir. Menâkıbnâmelerin ilmî metotlarla incelediğinde tarih, edebiyat, sosyoloji alanlarında kaynak niteliğine sahip eserler olduğuna ilk defa Mehmet Fuad Köprülü dikkat çekmiştir.¹⁵ Daha sonra Ahmet Yaşar Ocak, “*Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*” adını verdiği eserde bu konuya değinmiştir.¹⁶ Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla menâkıbnâmeler, edebiyat, tasavvuf, tarih ve geçmiş dönemlerin sosyo-kültürel yaşamı hakkında bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacıların başvurmaları gereken kaynaklar arasındadır.

1.4. Menâkıbu'l-Evliyâ Ve Hısâlü'l-Asfiyâ'nın Muhtevası

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi (ö. 1040/1630), farklı alanlarda kendini yetiştirmiş manzum ve mensur eserler kaleme almış yetkin bir müelliftir. Şerîfîzâde Mehmed'in Arapça ve Farsça bilgisi, ayet ve hadislere olan hâkimiyeti eserlerinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda konumuz olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ*'da da menâkıb yazma geleneğinin getirdiği usule uygun olarak ayet, hadis ve yer yer şiiri işlenen konuya göre ustalıkla kullanmıştır.

Çalışmada Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi adına kayıtlı olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eserin Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde “37 Hk 1267” numarada kayıtlı olan nüshası esas alınmıştır. “Kahire-Mısır Kütüphanesi, m Tarihi Türkî 227” numarada kayıtlı olan eserin de ikinci nüsha olma ihtimali vardır. Ancak biz tüm çabalarımıza rağmen Kahire'deki nüshaya ulaşamadık. Üzerinde çalıştığımız bu nüsha mücelled 196x130-162x100 mm., ebatlarındadır ve 25 satırlı 204+IV varaktan oluşmaktadır. İlk dört varak fihrist niteliğindedir. Eserin istinsah tarihi 1086/1674'dür. Nesih hatla kaleme alınmıştır. Metin genel itibariyle harekesiz olmakla beraber bazı ayet, hadis ve kelimelerle Arapça ifadelere hareke konulmuştur. Metinde siyah

¹⁴ Şahin, “Menâkıbnâme”, *TDVİA*, s. 112-113.

¹⁵ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s. 77; Köprülü, “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları”, s. 421-425; Mustafa Aşkar, “Ömerü'l-Fuâdî'nin Menâkıbnâmesine Göre Şeyh Şâbân-ı Velî'nin Tasavvufî Şahsiyetine Bir Bakış”, *Tasavvuf (İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi)*, 2012, S. 30, s. 3-4.

¹⁶ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 137.

mürekkep kullanılmıştır. Fihristte sûfîlerin yer aldığı bölümleri belirten kısımdaki sayılar, konu başlıkları, metin içindeki anlatımlardan önce kullanılan “nakildir ki”, “buyurdu ki” ve “ve dahi” gibi ifadeler, menkıbe içinde geçen “evvel, sâni” gibi Arapça sıra sayıları kırmızı renkle yazılmış, ayet, hadis ve bazı Arapça ifadelerin üstü kırmızı renkle çizilmiştir.

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, ayetleri aslına uygun olarak Arapça verir. Ayetlerin mealini bazı kısımlarda hemen ardından verirken bazen vermez. Bazen ayetin tamamını vermeyip sadece ilgili kısmı ve manasını vermekle yetinir.

Örnek 1:

“Cüneyd karıcığın çaresizlik kelâmını işitince eyitdi: eğer bu çaresizliğin gerçek ise oğlunu evde varınca gelmiş bulursun dedi. Zira Hak Teâlâ buyurur ki “*emmen yücîbu’l-muddarra izâ deâhu*”¹⁷ yani bir kişi çaresiz kalıp bî-çâreliği halinde duâ eylese müstecâp olur deyip duâ eyledi.”¹⁸

Örnek 2:

“Nakildir ki, bir gün sordular, ya İbrahim sen kul musun? Derhal titredi ve düştü ölüm haline vardı. Andan durdu bu ayeti okudu: “*in küllü men fi’s-semâvâti ve’l-ardı illâ âti’r-Rahmâni abde*”¹⁹ Ve eyitdi: eğer kulum dersem benden kulluk hakkını isterler. Ve eğer dersem ki kul değilim. Böyle demek hod nice mümkündür. Bundan ötürü cevap veremedim dedi.”²⁰

Müellif eserinde yer verdiği hadisleri bazen Arapça aslıyla bazen de sadece anlam olarak verir.

Örnek 1:

“*inne eşedde’l-belâi ale’l-enbiyâi sümme’l-evliyâi sümme’l-lezîne yelûnehüm*”²¹

Örnek 2:

“Nitekim Rasûlullah aleyhi’s-selâm hazreti buyurdu “*bir doğru vâkıa muhtaç olmaya peygamberliğin kırk altı bölüğünden biridir*” diye buyurmuştur.”²²

¹⁷ Neml, 27/62.

¹⁸ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu’l-Evliyâ Ve Hısâlü’l-Asfiyâ*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, “37 Hk 1267”, vr. 169b.

¹⁹ Meryem, 19/93. “Göklerdeki ve yerdeki herkes Rahmân'a kul olarak gelecektir.”

²⁰ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu’l-Evliyâ Ve Hısâlü’l-Asfiyâ*, vr. 63b.

²¹ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu’l-Evliyâ Ve Hısâlü’l-Asfiyâ*, vr. 2a.

²² Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu’l-Evliyâ Ve Hısâlü’l-Asfiyâ*, vr. 46b.

Tasavvuf ilminin tarihsel süreçteki en önemli ürünlerinden biri olan menâkıbnâmelerde evliyâ tarafından izhar edilen kerâmetler eserlerin olmazsa olmazıdır. Şerîfizâde Mehmed'in bu eserinde de kerâmetlere çokça yer verildiği görülmektedir. Eserde birçok farklı kerâmet anlatımı mevcuttur.

Bu kerâmetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Hastaları iyileştirme: (vr. 98a), (vr. 180b)

Uzak mesafeyi kısa zamanda alma: (vr. 38a) (vr. 98b)

Anne karnında ve çocuk yaşta kerâmet gösterme: (vr. 101b) (vr. 121a) (vr. 129a)

Su üzerinde yürüme: (vr. 69a) (vr. 112a)

Ateş üzerinde yürüme ve ateşe dokunma: (vr. 117b) (vr. 157b)

Kerâmet göstermek velînin veya mürşidin otoritesini ve müntesibini artırmakla pozitif yönde etkiye sahiptir. Bununla beraber kerâmetin negatif tarafları da vardır. Bazı sûfiler kerâmetin bu yönlerinden bahsederek insanları uyarmışlar kendileri de mümkün mertebe kerâmet hakkında söz etmemişlerdir. Söz gelimi Ebû Ali Cüzcânî derki: *sahib-i istikamet ol olmaya ki talib-i kerâmet ola zira nefis kerâmet ister ve Hak Teâlâ'ya istikamet ister.*²³

Yine başka bir örnekte, mürîdlerinin sorularına karşılık Bayezid Bistâmî'nin verdiği cevaplar manidardır.

*“Ya Şeyh sizin için suda yürür derler ve hava da uçar derler. Eyitdi: Suda balık da gezer ve havada zayıf bir sinek de uçar. Eyitdiler: Filan şehirden bir günde filan şehre varırsın dediler. Bir cazu dahi Kaf eteklerinde olan güve Demavend'e varır dedi. Eyitdiler: Ya Şeyh bunun gibilere hiç itibarın yok, ya kemâl nedir dediler. Eyitdi: Kemâl oldur ki hiç onu Tanrı Teâlâ'dan gayrı kimse bilmeye. Ve Tanrı'dan gayrı kalbine nesne getirmeye ve gönlünü gayrıdan çözüp ve halâs eyleyip aşk-ı Hak ile muhkem bağlaya. İşte kemâl varlık ve tamamlık budur dedi.”*²⁴

Görüldüğü üzere kerâmet mahiyeti itibarıyla sûfilerin arzu ettikleri bir durum değildir ve Allah Teâlâ'nın ikramı olarak gerçekleştiği zaman dikkatli olmak, bu durumu açığa vurmamak gerekir.

²³ Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ Ve Hısâlü'l-Asfîyâ*, vr. 198b.

²⁴ Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ Ve Hısâlü'l-Asfîyâ*, vr. 93b.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu çalışmanın içerğinde altmış iki meşhur sûfi şahsiyetin hayatları hakkında bilgiler yer almaktadır. Eser Cafer-i Sâdık'tan başlayıp Hallâc-ı Mansûr'la sona ermektedir. Dil ve üslup bakımından gayet açık ve anlaşılırdır.

2. MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFÎYA'DA GEÇEN BAZI TASAVVUF KAVRAMLARI

Çalışma konumuz olan menâkıbnâmede sûfilerin kullandığı bazı terimlere yer verilmiştir. Bunlar içerisinde en dikkat çekenleri velî, kerâmet tevbe, zühd, tevvekkül, zikir, sabır, rıza vb. terimlerdir. Biz burada bu terimlerden bir kısmı hakkında kısaca bilgi verip eserin anlaşılmasına katkı yapmanın uygun olacağını düşünüyoruz. Bunu yaparken menkıbelerin omurgasını oluşturan ve tasavvufla özdeş bir anlama sahip velî terimine öncelik vereceğiz.

2.1. Velî

İslam tasavvufunun temel kavramlarından biri olan “velî” kavramı, Arapça “bir şeye yaklaşmak, yakın olmak, idare etmek, yardım etmek” anlamlarına gelen “velâ” veya “velîye” fiilinden türetilmiş bir isimdir. Sözlükteki “yardım eden koruyan (nâsir)” anlamı Allah'ın isimlerinden biridir ve “yardım edilen korunan, işleri üzerine alan” anlamlarına gelir.²⁵ Kelimenin çoğulu “evliyâ” olup bu kelime Türkçe’de tekil anlamda kullanılmaktadır. Yine tasavvuf ıstılahında yer alan “vilâyet, velâyet, mevlâ” gibi kelimeler de aynı kökten türetilmiştir.²⁶

Velî kelimesi, hem fâil hem de meful anlamında kullanılabildiği için fâil olarak Allah'a devamlı ibadette bulunan mümini ve meful olarak ise Allah'ın sürekli nimetlendirdiği kulu anlamına gelir. Terim, “iki şey arasındaki yakınlık” anlamına geldiği için de Kur'an-ı Kerim’de Allah ile müminlerin, benzer şekilde şeytan ile kâfirler arasındaki karşılıklı yakınlığı/dostluğu ifade etmek için zikredilmektedir.²⁷

²⁵ İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. VI, s. 141-142; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XV, s. 406-408; Cürçânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşevî, Dâru'l-Fadile, Kahire ts., s. 213.

²⁶ Râğib el-İsfahânî, *Müfradât (Kur'an Kavramları Sözlüğü)*, çev. Yûsuf Türker, Pınar Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2018, s. 1572; Süleyman Uludağ, “Velî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2013, XLIII, 25-28; Musa Koçar, “Kur'an'da Velî Kavramı”, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Isparta, 2003, S. 9-10, s. 160.

²⁷ Koçar, “Kur'an'da Velî Kavramı”, s. 160; Mehmet Necmettin Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015, s. 233.

Kısacası velî ayet-i kerimelerden hareketle Allah'ı seven, dost edinen ve O'nun tarafından dost edinilen kul manasına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de velî terimi benzerleriyle beraber pek çok ayette geçmektedir. Terimin geçtiği bazı ayetlerde vurgu Allah'a, bazı ayetlerde ise insanlardır. Velî kelimesinin Allah'a nispetle kullanılması mekânsal yakınlığı değil, inançsal yakınlığı ifade eder.²⁸ Esmâ-i hüsnâ içerisinde yer alan "el-velî" ismindeki yakınlık bu anlamdadır. Mevlâ kelimesi de "koruyan, koruyucu, efendi, sahip" anlamlarıyla Allah'a nispet edilir. Nitekim bir ayette müminlere ikaz mahiyetinde önceki inkârcıların akıbetleri haber verilmiş ve Allah'ın inananların yardımcısı/koruyucusu (mevlâ) olduğu, inkârcıların ise koruyucuları olmadığı vurgulanmıştır.²⁹ Velî kelimesinin velî, vâli ve mevlâ şeklinde geçtiği ayetler, Allah'ın müminlerin koruyucusu olması bakımından müminler için manevî destek ve müjde, kâfirler için ise hiçbir yardımcılarının olmayacağı ve azâptan kurtulamayacaklarına vurgu yapılarak korku ifade eder.³⁰

Kur'an-ı Kerim'de geçtiği şekliyle velî kavramı, mümin kullar için "evliyâullah" şeklinde kullanılmaktadır. Evliyâullah yani velî kullar Allah ile aralarında yakınlık kesb etmiş, îmânlı, takva sahibi, güzel ahlaklı ve samimi kullardır. evliyâdan bahseden birçok eserde evliyânın üstün meziyetlerine dikkat çekilirken *"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar îmân etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır."*³¹ ayetlerine atıf yapılmaktadır. Burada evliyâullahın kim olduğu tarif edilmiş ve îmân ve takva sahibi müminler oldukları vurgulanmıştır. Allah dostları (evliyâullah), her işte Allah rızasını gözetken, kendilerine emredileni samimi bir şekilde yerine getiren ve yasaklanan şeylerden uzak duran hatta şüpheli olanlara da yaklaşmayan kâmil îmâna ermiş mümin kullardır.

Velî kavramı ve velîlerin kim oldukları Hz. Peygamber'in hadislerinde de yer almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'e velîlerin kim olduğu sorulduğunda şu cevabı vermiştir: *"Onlar öyle kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah hâtırlanır, zikrolunur."*³² Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber, velîleri şöyle tarif etmiştir: *"Velîler,*

²⁸ Bakara, 2/257. Allah, îmân edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velîleri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.

²⁹ Muhammed, 47/10-11.

³⁰ Koçar, "Kur'ân'da Velî Kavramı", s. 171.

³¹ Yunus, 10/62-63.

³² İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, Beytü'l-Efkari'l-Düveliyye, Amman ts. "Zühd", 4/4119.

*Allah uğrunda birbirini seven kimselerdir.*³³ Hz. Peygamber'in, ashâbının sorularına karşılık verdiği cevaplardaki velî tarifi, her müslümanın rahatlıkla kabul edebileceği bir velî tanımlamasıdır. Zira Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer alan velî tarifi; olgun, takvalı, insanlara faydalı olmaya çalışan aşırılıklardan uzak, sade ve samimi mümin tarifidir.

Her ne kadar başta velî tarifi bu şekilde olsa da sonraki dönemlerde bu tariflerle ilişkilendirilemeyecek olan olağanüstü vasıflara sahip bir velî telakkisi ortaya çıkmıştır.³⁴ Velî kavramındaki bu değişikliğin sebeplerinden biri olarak İslam coğrafyasının gelişmesi/genişlemesinden dolayı farklı kültürlerle temasa geçilmesi ve buna bağlı olarak yabancı unsurların halk anlatıları ile birleşerek inananlar nezdinde yer etmiş olmasını göstermek mümkündür. Bir diğer sebep olarak da tasavvuf alanındaki abdal ve ricâlû'l-gayb anlayışına kaynaklık eden güvenilirliği hadis bilginleri tarafından da tartışmalı kabul edilen hadislerin etkili olduğu düşünülmektedir.³⁵ Bu sebeplerden dolayı velî kavramının özüne dikkat çekmekte ve güvenilirliği tartışmalı kaynaklara ihtiyatlı yaklaşmakta fayda olduğu kanaatindeyiz.

İslam toplumunda velî/evliyâ kültürünün III/IX. yüzyılda şekillenmeye başladığı yani tasavvufun teşekkül sürecine paralel olarak velî kavramının da gelişme gösterdiği düşünülmektedir. Tasavvuf alanında III/IX. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan klasik kaynaklarda (Ebû Nasr Serrâc (ö. 378/988), *Kitâbu'l-Luma'*, Kelâbazî (ö. 382/990), *et-Taarruf*, Kuşeyrî, *er-Risâle* ve Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcub*) velî/velâyet kavramının ele alındığı görülmektedir.³⁶ Fakat velî ve velâyet kavramlarını ilk defa kapsamlı bir şekilde ele alan ve bu düşünciyi sistemleştiren isim *Hatmü'l-Evliyâ* adlı eserin sahibi Hakîm Tirmizî'dir (ö. 320/932). Ona göre, velîlik kulun çalışmakla elde edebileceği bir şey olmayıp ancak Allah'ın bir ihsanı ve bir bağışı sonucu gerçekleşebilir. Bu şekilde Allah'ın dostluğunu (velâyetini) kazanan kul, nefesine uymaz ve yalnız Allah'ın emirleri doğrultusunda hareket eder, O'nun rızasına uygun fiiller

³³ Müslim, *Sahih-ü Müslim*, Beytû'l-Efkari'l-Düveliyye, Riyad, 1998, "Birr", 38/2567; Tirmizî, *Câmiu't-Tirmizî*, Beytû'l-Efkari'l-Düveliyye, Amman ts. "Zühd", 53/2391.

³⁴ Bkz. Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr, 79a. "Bayezid'in velîliği anası karnında bile gelmişti. Ve anası ona derdi ki: sen benim karnımda iken eğer haramdan bir lokma yesem karnım içinde sen ıztırap ederdin ol lokmayı bana yedirmezdin derdi."

³⁵ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 236-237; Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 24-25.

³⁶ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-A'lam fî İşârâti Ehli'l-İlhâm)*, çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 590; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 556; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 697-698.

işler.³⁷ Hakîm Tirmizî aynı zamanda nübüvvet ile velâyeti karşılaştırmış, görüşleriyle kendisinden sonraki sûfîleri etkilemiştir.³⁸ Velî ve velâyet nazariyesi İslam coğrafyasının doğusunda yer alan Horasan'da ortaya çıkmış, sonraki dönemlerde asıl gelişimini VI/XIII. yüzyılda Şeyhu'l-Ekber lakaplı sûfî Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) önderliğinde Endülüs'te yapmıştır.³⁹

İlerleyen satırlarda örneklerini vereceğimiz velî tanımlamalarında, sûfîlerin tanımları her ne kadar bazı farklı yaklaşımlar gösterse de temelde Allah'a yakınlıklarından dolayı Allah dostu sayılan, Kur'an ve Sünnet çizgisinden çıkmayan, kararlı ve ihlaslı bir şekilde Allah'a tâatte bulunan insanlara velî denildiği görülmektedir. Fakat sonraki dönemlerde velî denince akla bir tarikatın pîri, mürşidi veya şeyhi gelir. Zira halk tarafından evliyâ, Allah ile kul arasında aracı ve Allah'a ulaşmakta güvenli bir yol olarak bilindi. Bunun tezahürleri bereket ummak veya bazı ihtiyaçların giderilmesi için yapılan kabir ziyaretleri şeklinde kendini gösterdi.⁴⁰ Nitekim hayatta iken insanlara faydalı olan evliyânın vefatından sonra da faydalı olmasına tasavvuf ıstılahında "tasarruf" adı verilmiştir. Evliyânın "tasarruf"dan başka özel hasletleri de mevcuttur. Bunlar; firâset, basîret ve keşf sahibi olmak gibi özelliklerdir.⁴¹

Sûfîlerin velî tanımı, takip ettikleri tasavvuf görüşüne ve bulundukları bölgedeki tasavvuf anlayışına göre farklılık arz etmiştir. Söz gelimi Mâ'rûf-i Kerhî'ye (ö. 200/815-16 [?]) "velîlerin alâmeti nedir" diye sorduklarında; "velîlerin alâmeti üçtür: Düşünceleri Allah içindir, meşguliyetleri O'nunladır, firarları O'nadır." cevabını vererek, murâkabeyi vurgulamıştır. Yahyâ b. Muâz er-Râzî (ö. 258/872) ise "velî, riyakârlık ve münafıklık yapmaz. Huyu böyle olan ne kadar da az dost var." "Üç haslet velîlerin sıfatlarındandır: Her şeyde Allah'a güvenmek, O'nunla her şeyden istiğna etmek, her şeyde O'na dönmek" diyerek cevaplamıştır.⁴² Görüldüğü üzere meşhur

³⁷ Hakîm Tirmizî, *Hatmü'l-Evliyâ (Velîliğin Sonu)*, çev. Salih Çift, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 145-148; M. Necmettin Bardakçı-M. Saffet Sarıkaya-Nejdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SDÜİFD)*, 2013/2, S. 31, s. 93.

³⁸ Hakîm Tirmizî, *Hatmü'l-Evliyâ*, s. 97-107.

³⁹ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 239; Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, s. 25.

⁴⁰ Ahmet T. Karamustafa, *Sufism The Formative Period (Tasavvufun Oluşumu)*, çev. Nagihan Doğan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 167.

⁴¹ Uludağ, "Velî", *TDVİA*, s. 26.

⁴² Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 238-239.

sûfilerin evliyâ tariflerindeki ortak unsur Allah’a gönülden bağlılık ve Allah dışındakilere gönülde yer vermemektir. Çalışmada yer alan velî tarifleri için şu varaklara bakılabilir.⁴³

Velîlik için bu tariflerde yer alan özelliklerden başka, insanların yerine getirmekte zorlanacağı özel şartlar ileri sürülmesi velîliğin sınırları ve kapsamı ile ilgili yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sebeple velînin en yalın ifadesiyle “takva sahibi mümin” mi yahut bazı özel şartları yerine getirerek kendini yetiştiren özel şahıslar mı olduğu problemi ortaya çıkmıştır. Mutasavvıflar tarafından velîlik genel (velâyet-i âimme) ve özel (velâyet-i hâssa) olmak üzere ikiye ayrılarak bu problem çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Birinci kısımda genel anlamda bütün müminler yer alır. İkinci kısımda yer alanlar ise istikrarlı ve samimi bir şekilde Allah’a kulluk eden, halktan herhangi bir beklentisi olmayan başta peygamberler olmak üzere bütün salih müminlerdir. İkinci grupta yer alan velîleri diğerlerinden ayıran en önemli özellikleri kalplerine ilham edilmesi ve kerâmet sahibi olmalarıdır.⁴⁴ Bu noktada kerâmet kavramı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.2. Kerâmet

Tasavvuf tarihinde velâyetle bağlantılı olarak ortaya çıkan kerâmet kavramı (çoğulu kerâmât) Arapça “kerume” kök fiilinden türemiş bir isim olup “cömertlik, ihsan, lütuf, itibar, küp veya testi kapağı” gibi anlamlara gelir. Kerâmet tasavvuf ıstılahında, Allah’ın bir bağıışı olarak takva sahibi salih kullardan peygamberlik iddiası olmaksızın zuhur eden olağanüstü haller olarak tanımlanır.⁴⁵

Velî bir kuldan Allah’ın bir ihsanı, bağıışı olarak ortaya çıkan bu tabiatüstü harika hâller bu yönüyle peygamberlerden zuhur eden mucizeye benzese de temelde mucizeden farklıdır. Peygamber tarafından gösterilen harikulade hâl, peygamberlik iddiasını ispat için gösterilir ve peygamberler mucizeyi açıklamak zorundadırlar. Buna karşın velî kuldan sâdır olan harikulade hâl, herhangi bir iddia gerekçesiyle olmayıp Allah’ın kuluna bir lütfudur ve kerâmeti gizli tutmak esastır. Peygamber tarafından gösterilen harikulade hâl velî bir kul tarafından gösterilirse buna kerâmet adı verildi.

⁴³ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu’l-Evliyâ ve Hısâlû’l-Asfiyâ*, vr, 198b; 61b.

⁴⁴ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 243; Uludağ, “Velî”, s. 25.

⁴⁵ İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı’l-Luga*, c. V, s. 171-172; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c. XII, s. 510; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 307-308; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 365.

Ancak kâfirlerinde bu tür olağanüstü hâller göstermesi sonucu iki hâlin karıştırılmaması için mutasavvıflar bu problemi istidrâc terimiyle çözdü. Kerâmet velî kulun ibadete olan iştîyakını artırmak için gerçekleşirken, istidrâc yalancı ve sahtekâr kimselerin Allah’a küfür ve isyânda ileri gitmelerine imkân tanıyarak cezalarının artmasını sağlamış olur.⁴⁶

Sûfîler manevî kerâmete daha çok önem verirler. İlk dönem sûfîleri kerâmeti gerçekleştiğinde gizlenmesi gereken bir hâdisе olarak görmüşlerdir. Onlar, asıl kerâmetin harikulade hâller izhar etmek değil bilakis her müminde bulunması gereken güzel davranışlar olduğuna vurgu yapmışlardır. Örneğin Sehl b. Abdullah Tüsterî’nin (ö. 283/896) şu sözü meşhurdur: “Kerâmetlerin en büyüğü kötü huyları iyi huylarla değiştirmektir.” “Kerâmet, oyalansınlar diye oğlanlara verilen haşhaştır.”⁴⁷ Fakat sonraki dönemlerde menâkıbnâme türü eserlerin ana temasını ve malzemesini kerâmet oluşturmaktan dolayı ikinci türden kerâmetler daha çok anlatılır hale gelmiştir. Bunda belli bir zümreye ait pîr, şeyh veya mürşidin otoritesini artırmak ve tarikat mensuplarının bağlılığını kuvvetlendirmek etkili olduğu gibi halkın metafizik akımlara olan ilgisi de etkili olmuştur.

Tasavvufun temel kaynakları arasında yer alan eserlerde mutasavvıflar kerâmeti Kur’an-ı Kerim ve hadislerden getirdikleri delillerle temellendirmeye çalışmışlardır. Bu meyanda Kur’an-ı Kerim’deki kıssalarda yer alan bazı harikulade hâller kullanılan deliller arasında yer almıştır.⁴⁸ Söz gelimi Kur’an-Kerim’deki Hz. Süleyman kıssasında Sebe hükümdarının tahtı Yemen’den Kudüs’teki Hz. Süleyman’ın huzuruna çok kısa bir sürede getirilmesi⁴⁹, Hz. Süleyman’ın kuşlarla konuşabilmesi⁵⁰, Ashâb-ı Kehf’in yaşadıkları olağanüstü hâller⁵¹ yine aynı şekilde Hz. Musa’nın⁵² ve Hz. Meryem’in⁵³ yaşadığı olağanüstü hâller buna örnektir.⁵⁴

⁴⁶ S. Sabri Yavuz, “Ehl-i Sünnet ve Mutezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet”, *Kelâm Araştırmaları*, 2005, S. 1, s. 94; Kelâbâzî, *et-Taarruf li mezhebi ehli’t-Tasavvuf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 111.

⁴⁷ Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye fî İlmi’t-Tasavvuf (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risâlesi)*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s. 60.

⁴⁸ Y. Şevki Yavuz, “İslâm Akâidinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet İncasına İtikâdî Mezheplerin Bakışı”, *İslâm Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2017, s. 123-125.

⁴⁹ Neml, 27/40.

⁵⁰ Neml, 27/16.

⁵¹ Kehf, 18/18.

⁵² Bakara, 2/57, 60; Araf, 7/117.

⁵³ Âli İmran, 3/37.

⁵⁴ H. Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, 22. Baskı, İstanbul, 2016, s. 313-314.

Kerâmet kavramı kelamcılar arasında da tartışma konusu olmuştur. Mutezile kerâmet kavramına itiraz etmiş, caiz görmemiştir. Mutezile'nin itirazına göre velîden sâdır olan kerâmet, peygamber tarafından gösterilen mucizeye zarar verecektir ve dolayısıyla nübüvvet makâmında şüpheye neden olacaktır. Onlara göre eğer sâlih insanlardan bu tür hâdiseler ortaya çıksaydı selef ve sahabeden de bu konuda rivayet gelirdi, ancak böyle bir rivayet gelmemiştir.⁵⁵ Ehl-i Sünnet cephesinde bu konuya ilk defa Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) nispet edilen *el-Fıkhu'l-Ekber*'de temas edilmiştir. Bu konuda “peygamberlerin mucizeleri ve velîlerin kerâmetleri hakır”⁵⁶ ifadesi ile kerâmet caiz görülmüştür. Genel olarak ehl-i sünnet kelamcıları mucize benzeri hâdiselerin peygamber dışındakiler tarafından meydana gelmesinin mümkün olduğu ve bunun caiz olduğu görüşünü savunmuşlardır.

Velî ve kerâmet terimleri ile özdeşleşen tasavvuf terbiyesinde sâlik için makâm ve haller önemli mertebelerdir. Bu mertebelerin ilki tevbedir. Ayrıca sûfilerin zühd, tevekkül, zikir, sabır ve rıza mertebeleri vardır. Çalışmanın sınırları dâhilinde tasavvuftaki bu mertebeler hakkında kısa bilgiler vermeyi uygun gördük.

2.3. Tevbe

Tevbe, sözlükte geri dönmek, yani kişinin en güzel şekilde günahından pişman olup Allah'a dönmesi anlamındadır.⁵⁷ Tevbe edip Allah'a dönmek; günaha pişman olmak, günahı terk edip günahı ısrar etmemek ve bir daha günah işlememe hususunda kararlı olmakla gerçekleşir.⁵⁸

İnsan yapısı itibarıyla günah işlemeye ve hata yapmaya meyillidir. Erdemli insan işlediği günahı hemen tevbe eder ve Allah'a döner buna karşın günahı kanıksayan kimse pişmanlık hissetmez hatta işlediği günahın farkına bile varmaz. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde insanın bu yönüne dikkat çekilmiş, günah işleyen ama pişmanlık hissiyle tevbe eden kimse acizliğini farketmediği için övülmüştür.⁵⁹ Bu meyanda müminleri samimi

⁵⁵ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*, thk. Mahmud Muhammed Kasım, yy. ts., c. XV, s. 241.

⁵⁶ Ebû Hanîfe, *el-Fıkhu'l-Ekber (İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri içinde)*, çev. Mustafa Öz, MÜİFV Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2012, s. 56.

⁵⁷ Cevherî, *es-Sıhah*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, Beyrut, 1990, c. I, s. 91-92; İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. I, s. 357; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât*, s. 284-285.

⁵⁸ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 156-157; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 529; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 657.

⁵⁹ Y. Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Esmâ Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1985, s. 183.

olarak tevbeye çağıran birçok ayet vardır.⁶⁰ Müminleri tevbeye teşvik eden ayette samimi bir tevbe-i ifade eden tevbe-i nasuh kavramı geçmektedir. Hasan-ı Basrî tevbe-i nasuhun tarifini şu şekilde yapmıştır: “O (tevbe-i nasuh), kalple pişman olmak, dille istiğfarda bulunmak, uzuvlarıyla terketmek ve tekrar yapmamaya niyetlenmektir.”⁶¹

Peygamberlerin sıfatlarından biri olan ismet, peygamberlerin günah işlemekten korunmuş olduklarını ifade eder. Fakat Kur'an-ı Kerim'de bazı peygambelerin tevbelerinden bahsedilmektedir.⁶² Peygamberlerin günahsız olmalarına rağmen tevbe etmelerinde bir tezat yoktur zira peygamberler insanlar için her alanda örnek şahsiyetlerdir. Peygamberlerin bu tecrübeleri onların kendi ruhani hassasiyetlerinin bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda takipçileri için birer teşvik mahiyetindedir. Nitekim “*hasenetü'l-ebrâr seyyietü'l-mukarrabîn*”⁶³ sözünde olduğu gibi bazıları için sevap sayılan bir davranış bir başkası için kötülük sayılabilir. Bu bağlamda Zünnûn Mısırî'de (ö. 245/859 [?]) “halkın tevbesi günahattan, evliyânın tevbesi gafletten, Nebîlerin tevbesi başkalarının nâil oldukları şeye ulaşmaktan aciz olduklarını görmekten olur” demiştir.⁶⁴ Hz. Peygamber kendisi günahsız olmasına rağmen birçok hadiste çokça tevbe ettiğini bildirmiş, Allah'ın tevbe eden kulunu sevdiğini ve günah işleyen kimsenin tevbe etmesinin önemini dile getirmiştir.⁶⁵

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde hakkında birçok teşvik olan tevbe, mutasavvıflar tarafından da kulun manevî yükselişinin bir nevi ön şartı olarak kabul edilmiştir. Tevbe bu yönüyle günah işleyerek Allah ile arasındaki mesafeyi uzatan kulun, Allah'a yaklaşması için bir vesile ve bu yolda ilk makâmıdır.⁶⁶ Bu bağlamda mutasavvıflar Allah'a dönmek için ilk şartın tevbe olduğu hususunda hem fikir olmakla beraber

⁶⁰ Tevbe ile ilgili ayetlerden bazıları için bkz. Maide, 5/39; Nur, 24/31; Tahrîm, 66/8.

⁶¹ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütûl'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004, c. II, s. 159.

⁶² Hz. Âdem, İbrahim, Musa ve Hz. Peygamber'in tevbelerine ilişkin bkz. Bakara 2/37, 128; Araf, 4/143, Tevbe, 9/117; Hud, 11/112.

⁶³ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, thk. Yûsuf b. Mahmud el-Hac Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, y.y. ts., c. I, s. 406, hadis no:1137.

⁶⁴ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 43; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 190; Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, hazırlayanlar: H. Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz, Vefa Yayınları, İstanbul, 1990, s. 605-606.

⁶⁵ Müslim, “Zikr”, 41/2702, “Tevbe”, 9/2748; Buhârî, “Deavât”, 3/6306; Tirmizî, “Deavât”, 38/3434; İbn Mâce, “Zühd”, 30/4249; Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, çev. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2002, c. IV, s. 81. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, “Tevbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c. XLI, s. 279-282; Süleyman Uludağ, “Tevbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c. XLI, s. 284-285.

⁶⁶ Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, çev. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996, s. 43; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 187; Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 592.

tevbenin mahiyeti hakkında farklı tanımlamalar yapmışlardır. Nitekim Sehl b. Abdullah Tüsterî'ye "tevbe nedir" diye sorulduğunda "günahı unutmamandır" şeklinde bir cevap verirken benzer bir soruya Cüneyd-i Bağdâdî'nin cevâbı "günahı unutmandır" şeklinde olmuştur.⁶⁷ Tevbenin makbûl bir tevbe olması için kişide şu alâmetlerin olması gerekir: Kişi tevbe ettikten sonra eski haline dönmemeli, Allah'a karşı devamlı korku halinde olmalı ve kalbinde pişmanlık, gûnahtan uzaklaşma ve akıbet korkusu karar kılmalıdır.⁶⁸ Ebû Bekir Kettânî tevbe hakkında şunarı söylemiştir: "*İstiğfar tevbedir ve tevbe bir isimdir ki altı manâyâ şâmilidir. Evvel, pişmanlığa ki onun üzerine geçmiştir. İkinci onun üzerine ki azm etmektir dahi günaha rücû etmeye. Üçüncü farîzayı ödemektir ki onunla Allah ortasındadır ki ol zâyî olmuştur. Dördüncü, üzerinde ve gayrı halkın mezâlimin eda etmektir. Beşinci, eritmendir ol eti ve yağı ki haramdan hâsıldır. Altıncı, tene tâat elemiini tatturmaktır. Nitekim mâsiyet halâvetini tattırmıştı.*"⁶⁹ Tasavvufta makâmıların ilki olan tevbe hakkında sûfîlerin sözleri çoktur. Biz çalışmanın sınırları dâhilinde birkaç örnek vermekle yetindik.

2.4. Zühhd

Zühhd, sözlükte bir şeyin azlığı, bir şeye karşı isteksiz ve ilgisiz olma, dünyâyâ hırs ve rağbetin olmaması anlamlarına gelir.⁷⁰ Bir tasavvuf terimi olarak zühhd ise âhirete yönelmek için dünyâyâ karşı isteksiz olmayı ifade eder.⁷¹

Müslümanlar fetihlerle beraber geniş coğrafyalara yayılmış, fethedilen yerler sayesinde insanlar zenginleşmiş ve dünyevî olanakları gelişmiştir. İslam coğrafyasının genişlemesi ve zenginleşmesine bağlı olarak Hz. Peygamber döneminde olmayan dünyâyâ düşkünlük, israf, eğlence vb. gibi bazı bozulmalar ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal değişime karşı tepki olarak dinî hassasiyeti yüksek insanlar zühhd anlayışını benimsemişlerdir.⁷² Bu anlayış, İslam geleneğinde tasavvufun ortaya çıkmasında önemli unsurlardan biri olmuştur.

⁶⁷ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 43; Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 141; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 190.

⁶⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medâricu's-Sâlikîn (Kur'ânî Tasavvufun Esasları)*, çev. Ali Ataç, vd. İnsan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013, c. I, s. 172-173.

⁶⁹ Şerîfîzâde Mehmed Şerîf Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 200b.

⁷⁰ İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. III, s. 30; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. III, s. 196-197; Cürcânî, *Ta'rifât*, s. 130.

⁷¹ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 282-283; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 593; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 734.

⁷² Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 32.

Zühd kavramı, Kur'an-ı Kerim'de sadece Yûsuf (as) kıssasında geçmektedir.⁷³ Her ne kadar Kur'an da zühd kavramı yalnız bir defa geçse de zühd anlayışının temelini oluşturan dünyâyâ değer vermeme anlamında birçok ayet vardır. Nitekim bu ayetlerde dünyâ hayatının oyun, eğlence gibi geçici zevklerin yaşandığı bayağı bir yer olduğu⁷⁴ bildirilmiş, âhiretin üstünlüklerinden bahsedilerek inananlar âhîret hayatına teşvik edilmiştir.⁷⁵ Hz. Peygamber'in hadislerinde de dünyâ hayatının fâniliğine karşı kalıcı ve üstün olan âhîret hayatı övülmüş, insanların içinde bulundukları durumu kendilerinden daha iyi olanlarla değil daha aşağıda olanlarla kıyaslaması tavsiye edilmiştir.⁷⁶ Hz. Peygamber dünyânın aldatıcılığına karşı inananları uyarırken tümünden dünyâ işlerinden el çekmeyi tavsiye etmemiştir. O sonradan zühd olarak adlandırılan hayat tarzını yaşamakla beraber ticaret yapmış ve evlenmiştir. Takipçilerine çalışmayı, emeğiyle rızkını aramayı tavsiye eden bir dinin peygamberinden aksi bir durum beklenemez. Dünyâ ve âhîret dengesi güdülerek yaşanan zühd, fakir ve zengin ayrımı olmaksızın her insanın takip edebileceği bir yoldur.

Zühd, tasavvuf ıstılahının önemli kavramlarından biridir. Tasavvuf henüz sistemleşmeden önce zühd hayatı yaşayan ilk devir İslam büyüklerinden bazıları ilk zâhidler olarak anılmaktadır. Tâbiînden Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) bunların en meşhurdur. Onun tanımına göre zühd, “elde bulunmayan şeyin gönülde de bulunmamasıdır.”⁷⁷ Yani demek oluyorki sadece mal biriktirmemek kişinin dünyâyâ rağbeti olmadığı anlamına gelmemektedir. Mal biriktirmemekle beraber kalbde mal elde etme arzusunun da olmaması gerekir. Bu bağlamda Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) “zühd, fakirliği seve seve Allah Teâlâ'ya güvenmektedir”⁷⁸ der. Necmeddîn Kübrâ'nın (ö. 618/1221) zühd anlayışına göre ise gerçek zühd, dünyâyı terk etmekle beraber âhîret nimetlerine de istek ve arzuların olmaması demektir.⁷⁹ İlk devir sûfîlerinde kalbde dünyâ arzularına yer vermeme şeklinde yorumlanan zühd, tasavvufun kurumsallaşp sistemli hale geldiği dönemde anlam bakımından genişlemiştir. Örneğin Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) zühd tanımında ilk döneme göre farklılık vardır. Ona göre zühd ilim, hâl ve

⁷³ Yûsuf, 12/20. “Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.”

⁷⁴ Hadid, 57/20; A'lâ, 87/16.

⁷⁵ Mümin, 40/39.

⁷⁶ Buhârî, “Rakâik”, 30/6490; Müslim, “Zühd ve'r-Rakâik”, 9/2963-11/2965.

⁷⁷ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 209; Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 608.

⁷⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 209.

⁷⁹ Necmüddin Kübra, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015, s. 51.

amel bütünlüğünden meydana gelir. Bu bağlamda zühd, kişinin âhiret hayatının dünyâdan daha hayırlı olduğunu bilmesi ve dünyâ hayatında değerli sayılan, insanların çoğunun isteyebileceği bir şeyi terkedip başka bir şeye yönelmesidir.⁸⁰

Ana gayesi dünyâdan yüz çevirip âhirete yönelmek olan zühd, Müslümanlar tarafından yaşadıkları dönemin şartları ve ihtiyaçlarına bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. İslam dini Hristiyanlıkta olduğu gibi dünyâdan el çekip tüm meşguliyetini ibadete ayırmak olarak anlaşılan ruhbanlık benzeri bir hayat tarzını tasvip etmemektedir. Hz. Peygamber'in ve sahabenin hayatına bakıldığında dünyâyâ rağbet etmemekle beraber dünyâ hayatının gereklerini de yerine getirdikleri görülmektedir. O halde inanan bir kişinin dengeli ve samimi bir şekilde zühd hayatını yaşarsa Allah'ın rızasına erişmesi umulur.⁸¹

2.5. Tevekkül

Tevekkül, sözlükte güvenme, bel bağlama, vekil tayin etme, havale etme anlamlarına gelmektedir.⁸² Tevekkülün tasavvuf ıstılahındaki anlamı ise gerekli tüm gayreti gösterdikten sonra işi tüm işlerin sahibi olan Allah'a havale etmek, yalnız O'nu vekil edinip güvenmek ve başkasından beklenti içinde olmamaktır.⁸³

Kur'an-ı Kerim'deki tevekkülle ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

*"Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur."*⁸⁴

*"Müminler ancak Allah'a dayansınlar."*⁸⁵

Hakiki bir tevekkül anlayışı, kişinin üzerine düşeni yaptıktan sonra işin sonucunu Allah'ın takdirine bırakması ve beklentisinin aksine bir sonuçla karşılaştığında sabretmesiyle gerçekleşir. Bu bağlamda tevekkül mutasavvıflar tarafından zor bir makâm olarak görülmüştür. Zira tevekkül kalpte gerçekleşmektedir. Kişinin fiilen tüm yapıp ettikleriyle kalbindeki tevekkül inancı bütünlük arz etmelidir.⁸⁶ Yani sebepleri yerine getirmeden kuru bir tevekkül inancı doğru değildir. Bu bağlamda

⁸⁰ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. IV, s. 398-399.

⁸¹ Şerîfîzâde Mehmed'in eserindeki zühdle ilgili bölümlerden bazıları için bkz. vr. 16b-26b-35b-149a-162b-185a.

⁸² İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. VI, s. 136; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. XI, s. 736.

⁸³ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, 164; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 531-532; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 658.

⁸⁴ Talak, 65/3.

⁸⁵ İbrahim, 14/11.

⁸⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 249. Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, s. 232.

Hız. Peygamber'in devesini salıverip ben Allah'a güvencim diyen kimseye, deveni önce bağla sonra tevekkül et sözü tevekkülün nasıl olması gerektiği hakkında güzel bir örnektir.⁸⁷

Sehl b. Abdullah Tüsterî'nin tevekkül tanımına göre kişi Allah karşısında ölü yıkayıcısının önündeki cenaze gibi olmalıdır. Bu görüş kayıtsız şartsız tam teslimiyeti ifade eder. Cüneyd-i Bağdâdî'nin tevekkül yorumu ise kulun Allah'a karşı var olmadan evvelki gibi olması, Allah'ın da kula karşı o kul mevcut olmadan evvelki gibi olmasıdır.⁸⁸ Fudayl b. İyâz, tevekkül hakkında demiştir ki: “*Ve hakikat tevekkül oldur ki Hakk hazretinden gayrıdan ümidini kat' eyleye ve ondan gayrıdan korkmaya.*”⁸⁹ Mâ'rûf-u Kerhî ise: “*Allah'a tevekkül ol tâ kim Allah seninle ola ve senin enisin ola ve mercii ve meadin ol ola*”⁹⁰ demiştir. Sühreverdî de makâmları açıkladığı bölümde tevekkülü Allah'ı bilmekle ilişkilendirir. Ona göre kişinin mârifetullah derecesi ne kadar yüksekse tevekkülü de o ölçüde tamdır. Allah hakkındaki bilginin artması da nefsi hislerin kaybolmasıyla gerçekleşir. Tevekkül ancak bu şekilde güçlü olabilir.⁹¹

Sûfilerin tevekkül hakkındaki bu görüşlerine göre bir yönüyle sabırla ilişkili olan tevekkül diğer taraftan da Allah'ı tanımak ve bilmekle ilişkilidir. Mârifetullah demek olan bu bilme halinin güçlenmesi için nefis terbiyesi gerekmektedir. Nefs terbiyesi de ancak Allah'ı hâtırdan çıkarmamak, çokça anmakla gerçekleşir. Tasavvuf ıstılahında Allah'ı anma fiilini ifade etmek için kullanılan kavram “zikir”dir. O halde burada zikir kavramını ele almak uygun olacaktır.

2.6. Zikir

Tasavvufun temel kavramlarından biri olan zikir, Arapça'da unutmanın zıddı olup anmak, yâd etmek, bir şeyi ezberleyip korumak, şeref, öğüt, senâ, duâ, namaz gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca zikir hâtırlanması gereken bir şeyi korumak, bir şeyin dilde akması, Allah'ı anmak, Kur'an-ı Kerim ve diğer peygamberlere inen kitaplar manalarına gelir.⁹²

⁸⁷ Tirmizi, “Kıyamet”, 60/2517.

⁸⁸ Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 151; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 249; Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 620-621.

⁸⁹ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 56a.

⁹⁰ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr.131b.

⁹¹ Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 622.

⁹² Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdulhamid Hindâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İmiyye, Beyrut, 2003, c. II, s. 73; İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. II, s. 358; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. IV, s. 308-309.

Tasavvuf ıstılahında zikir, Allah'ı anmak, hâtırlamak ve gafil olmamayı ifade eder. Müminlerin genelinin serbest ifadelerle Allah'ı anmalarına umumun zikri, tasavvuf ve tarikat ehli kişilerin takip ettikleri ekole göre veya müşşidin telkin ettiğı şekilde belli ifadelerle Allah'ı anmalarına seçkinlerin zikri denir. Zikir dilin ve kalbin zikri olmak üzere ikiye ayrılır.⁹³ Dilin zikri belli kelime veya ibarelerin sürekli telaffuz edilmesidir. Kalbin zikri ise zikredilenin kalpte tasavvuru yoluyla gerçekleştirilir. Kuşeyrî kalbin zikrinin daha faziletli olduğunu belirtir. Bununla beraber zikir dil ve kalbin birlikteliğı ile yapılırsa kemâl mertebeye ulaşılmış olur.⁹⁴ Zikrin çevrede bulunanların duyabileceğı şekilde sesli olmasına cehrî zikir, zikreden sadece kendisinin duyabileceğı kadar alçak sesle yapılmasına ise hafî zikir denir. Gırtlaktan odun kesen testereyi andıran bir ses çıkarılarak yapılan zikre de zikr-i erre denilmiştir.⁹⁵ Zikir ile ilgili diğerk bir sınıflandırma da zikrin oturarak veya ayakta yapılmasına göredir. Zikrin bir halka şeklinde oturularak yapılmasına kuudî zikir ve yine halka şeklinde ayakta yapılmasına kıyamî zikir adı verilir.⁹⁶

Kur'an-ı Kerim'de zikirle ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerde, farklı zikir çeşitlerinden⁹⁷, Allah'ı anmanın kalp huzuruna⁹⁸ ve bağışlanmaya vesile olacağından ve Allah'ı zikredenlerin âhirette büyük mükâfatlar kazanacaklarından⁹⁹ bahsedilmiştir. Hz. Peygamber'in de zikirle ilgili pek çok hadisi bize ulaşmıştır. Hadislerde Allah'ı anmanın üstünlüğünü vurgulanmış, inananlar Allah'ı zikre çağırılmış¹⁰⁰, zikir meclislerinin faziletlerinden bahsedilmiş¹⁰¹ ve zikredenler müjdelenmiştir.¹⁰²

Zikir, mutasavvıfların geneline göre Allah'ı hâtırdan çıkarmamanın ve nefsin kötülüklerinden sıyrılıp mârifetullahı ulaşmanın en kısa yoludur. İlk devir sûfilerinin Kur'an ve hadislerden mülhem tanımlarına göre zikir, kalbi kötü hislerden arındıran ve kişiyi manevî zevke ulaştıran faziletli bir ibadettir. Nitekim Hasan-ı Basrî manevî zevki

⁹³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1971, c. I, s. 540.

⁹⁴ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 301.

⁹⁵ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 140.

⁹⁶ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 248-250; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 588-589; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 728-730.

⁹⁷ Ali İmran, 3/191; Araf, 7/205.

⁹⁸ Ra'd, 13/28.

⁹⁹ Ahzab, 33/35.

¹⁰⁰ Buhârî, "Kitâbu't-Tevhid", 67/7405; Müslim, "ez-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar", 2/2675.

¹⁰¹ Buhârî, "ed-Deavât", 68/6407-6408; Müslim, "ez-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar", 25/2689.

¹⁰² Müslim, "ez-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar", 35/2698.

namazda, zikirde ve Kur'an okumada arayın demiştir.¹⁰³ Sehl b. Abdullah Tüsterî nefsin vesveselerinden kurtulmanın yolu olarak zikri tavsiye eder. Nefsin vesveselerinden zikirle korunmaya çalışan kalpte gökteki yıldızlar gibi nûr parlamaya başlar der.¹⁰⁴ Zünnûn Mısırî'ye göre bir kimse hakiki manasıyla Allah'ı zikrettiği takdirde Allah o kişiye yeter, zikreden kişi Allah dışındaki her şeyi unuttur.¹⁰⁵

Son olarak Ebû Saîd Harrâz'ın (ö. 277/890 [?]) zikirle ilgili sözleri şu şekildedir: *“Zikir üç vecih üzerinedir. Biri şol zikirdir ki dildedir ve gönül ondan gafil bu zikr-i âdetir. İkinci zikir dildedir amma gönül ona hâzırdır bu zikri-i talep sevâbtır. Üçüncü şol zikirdir ki gönüldendir dili genk ve lâl eyler bu zikrin kadrini kimse bilemez illâ Hakk celle ve a'lâ hazreti bilir.”*¹⁰⁶

2.7. Sabır

Sabır, sözlükte “hapsetmek, engellemek, katlamak, kişinin kendini bir şeyden alıkoyması,” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁷ Tasavvufta sabır ise nefsi Allah'a ibadette devamlı olmaya, emir ve yasaklara uymaya zorlamak, başa gelen belâ ve musibetlere karşı direnç göstermek demektir.¹⁰⁸

Kur'an-ı Kerim'de sabırla ilgili birçok ayet vardır. Bu ayetlerde sabredenler müjdelenmekte, inananlar sabra teşvik edilmekte ve inananların birbirlerine sabrı tavsiye etmesi gerektiği bildirilmektedir. Sabırla ilgili olan ayetlerden bazıları şunlardır:

*“Ey îmân edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.”*¹⁰⁹

*“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.”*¹¹⁰

*“Ey îmân edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”*¹¹¹

¹⁰³ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 304.

¹⁰⁴ Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, s. 575.

¹⁰⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 304

¹⁰⁶ Şerîfîzâde Mehmed Şerîf Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Aşfiyâ*, vr. 178a.

¹⁰⁷ Cevherî, *es-Sihah*, c. II, s. 706; İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. III, s. 329; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. IV, s. 437-438.

¹⁰⁸ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 326; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 446; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 529-531.

¹⁰⁹ Bakara, 2/153.

¹¹⁰ Bakara, 2/155.

¹¹¹ Ali İmran, 3/200.

“Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünyâ yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!”¹¹²

“Ancak sabredip salih amel işleyenler böyle değildir. İşte onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.”¹¹³

“Ancak, îmân edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değildir).”¹¹⁴

Hiz. Peygamber’in hayatında müminler için güzel örnekler vardır. Resulullah hem kendisi karşılaştığı sıkıntılara sabretmiş hem de müminlerin yaşadığı belâ, sıkıntı ve hastalık vb. durumlarda sabrı tavsiye etmiştir. Hiz. Peygamber’in sabır konusundaki hadislerinden bazıları şunlardır:

“Sabır, sıkıntı veren hadiseyle ilk karşılaşma anında olur.”¹¹⁵

“Bir kulumu iki sevdiğiyile (gözleriyle) sınarsam, eğer kulum sabrederse onu cennete koyarım.”¹¹⁶

Tasavvuftaki makâmlardan birisi de sabırdır. Sûfilerin sabırla ilgili çeşitli tanımları vardır. Sehl b. Abdullah Tüsterî’ye göre sabır faziletli makâmlardan birisidir. Ona göre sabır *“Allah Teâlâ’dan bir çıkış kapısı açmasını beklemektir.”¹¹⁷* Cüneyd-i Bağdâdî’ye sabır hakkında sorulduğunda, *“zorluk ve sıkıntı zamanı geçinceye kadar, rızık sıkıntısına Allah için tahammül göstermektir”* şeklinde cevap vermiştir.

Mutasavvıflar sabrı, sabredilen şeyin mahiyeti ve sabreden kimsenin tutuma göre kategorize etmişlerdir.¹¹⁸ Örneğin, mütesabbır, Allah’tan gelen zorluklara sabreder ama bazen aciz kalıp sabredemeyebilir. Sâbir ise sabırsızlık göstermez, sabır onda huy halini almıştır fakat bazen kendisinde sızlanma ve şikâyet görülebilir. Sabbâr, Allah’a ait meselelerde Allah için sabredendir, Bu makâmda olan bir kimse çeşitli belâ, musibet ve sıkıntılara uğrasa da halinde değişiklik olmaz, diğer insanlara halini şikâyet etmez.¹¹⁹ İbnü’l Arabî’ye göre sabreden şikâyetini Allah’a sunmasında bir mahzur yoktur. Zira sabreden kimse şikâyetini Allah’a yapmazsa sabırda ilâhî emre direnme söz konusu

¹¹² Ra’d, 13/24.

¹¹³ Hûd, 11/11.

¹¹⁴ Asr, 103/3.

¹¹⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 31/1283; Müslim, “Cenâiz”, 14/926.

¹¹⁶ Buhârî, “Merda”, 7/5653.

¹¹⁷ Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 142.

¹¹⁸ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Din*, c. IV, s. 125-126.

¹¹⁹ Serrâc, *el-Lüma’*, s. 48-49; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 266-271.

olabileceği için bu Allah karşısında saygısızlık sayılmaktadır.¹²⁰ İbnü'l-Arabî ve Kelâbâzî'de sabrın en üstün kademesinde “sabûr” bulunur. Allah'ın isimlerinden birisi de olan “es-sabûr” makâmındaki kimse o kadar çok sabreder ki artık sabır bile sabredemez olur.¹²¹ Hasan-ı Basrî'ye sabır hakkında sorduklarında şu şekilde cevaplamıştır: “*Bir gün bir Ârabî, Hasan'a sabırdan suâl eyledi. Hasan eyitdi: “Sabır iki türdür. Biri Tanrı'dan gelen kazâ ve belâyâ sabr eylemektir. Biri Hakk Teâlâ nehy eylediği nesneler üzere sabır eylemektir.”*¹²² Fudayl b. İyâz'ın tanımındaki sabır ise amellerin en faziletlisi ve nihayetir; “*Ona suâl ettiler ‘dinin aslı nedir?’ dediler. Eyitdi: “Akıldır.” Eyitdiler: ‘ya aklın aslı nedir?’ Eyitdi: “hilmdir.” Eyitdiler: ‘hilmin aslın nedir?’ Dedi ki: “Sabırdır.”*¹²³

İnsan, hayatı boyunca çeşitli dert ve sıkıntılarla yüz yüze gelmektedir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran şey karşılaştığı sıkıntıların farkında olup ümitsizliğe kapılmadan sabredebilmesidir. Kişinin bu sabrı beraberinde Allah'a tevvekkülü gerektirir. Bu bağlamda Cüneyd-i Bağdâdî demiştir ki: “Gayet-i sabır tevekküldür. Nitekim Hakk celle ve a'lâ buyurur: *‘ellezîne saberu ve alâ Rabbihim yetevvekelûn’*¹²⁴ “*Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir.*”¹²⁵ Bu noktada tasavvuf ilminin insana kazandırdığı şey hayat boyunca karşılaşılan iyi veya kötü durumlar karşısında İslam dininin gerektirdiği şekilde davranmak ve asıl gaye olan Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmaktır. Bu bağlamda kısaca rıza kavramından da bahsetmeyi uygun gördük.

2.8. Rıza

Rıza, sözlükte öfkenin zıddı olarak hoşnut olmak, kalbin hükme râzı olması, sızlanmamak, şikâyetçi olmamak, mutlu olmak anlamlarına gelmektedir. Bir tasavvuf

¹²⁰ İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera Yay. İstanbul, 2008, c. VIII, s. 229.

¹²¹ Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 143; İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, c. VIII, s. 230; Mustafa Çağrı, “Sabır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, c. XXXV, s. 337-339.

¹²² Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 26b.

¹²³ Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Din*, c. IV, s. 113; Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 55b.

¹²⁴ Ankebût, 29/59.

¹²⁵ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 173a.

terimi olarak rıza ise; kulun ilâhî takdire karşı hoşnutsuzluk göstermemesi, Allah'tan râzı olması, doğru duruş göstermesidir.¹²⁶

Kur'an-ı Kerim'deki rıza ile ilgili ayetlerde rızanın büyüklüğünden¹²⁷ ve kulun Allah'tan râzı olması, Allah'ın da kuldan râzı olmasından bahsedilir.¹²⁸ Kulun Allah'tan râzı olması kendisi hakkındaki ilâhî hüküm karşısında şikâyetçi olmamasıdır. Allah'ın kulundan râzı olması ise kulun Allah'ın emir ve yasaklarına uymasındır.¹²⁹ Sûfîler takip ettiği tasavvuf anlayışlarına göre rıza hakkında çeşitli tanımlar yapmışlardır. Cüneyd'e rıza hakkında sorulduğunda “rıza iradeyi kaldırmaktır, terketmektir” şeklinde cevaplamıştır.¹³⁰ Zünnûn, “kaderin tecellileri karşısında kalbin neşe içinde olmasıdır” demiştir. Râbiatü'l-Adeviyye'ye (ö. 185/801 [?]) göre rıza ise kulun Allah'tan gelen nimeti memnuniyetle karşıladığı gibi, hoşuna gitmeyen durumu da hoşça karşılamasıdır.¹³¹

Sûfîler arasında rızanın bir hâl mi yahut makâm mı olduğu tartışılmıştır. Horasanlı sûfîler rızanın makâmlar arasında yer aldığını ve makâmların sonuncusu olduğunu savunurken, Iraklılar ise rızanın hâller arasında yer aldığı görüşünü savunmuşlardır. Makâmlar arasında sayanlara göre rıza, kulun çalışması yoluyla elde edilir, hâller arasında sayanlara göre ise kul rızayı çalışarak elde edemez, rıza diğer hâllerde olduğu gibi Allah'ın kulun kalbine yerleştirdiği bir ihsandır.¹³² Rızayı hâller arasında değerlendiren Hâris el-Muhâsibî'ye (ö. 243/857) rızanın ne olduğu sorulduğunda ilâhî takdir karşısında kalbin hoşnutsuzluk göstermemesi, mutlu olmasıdır demiştir.¹³³ Şerîfîzâde Mehmed'in eserinde rıza ile ilgili pekçok tanım ve bilgi yer almaktadır. Bunlardan bazıları için şu bölümlere bakılabilir.¹³⁴

İnsan, hayatı boyunca çeşitli imtihanlarla karşılaşmakta ve tercihlerde bulunmakta, yaptığı bu tercihler bazen iyi bazen de hoşuna gitmeyen durumlar

¹²⁶ İbn Fâris, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, c. II, s. 402; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. XIV, s. 323; Cürcânî, *Ta'rifât*, s. 96; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 267-268; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 435-436; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 517.

¹²⁷ Tевbe, 9/72.

¹²⁸ Maide, 5/119; Beyyine, 98/8; Fecr, 89/28.

¹²⁹ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 51-52; Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 153; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 276.

¹³⁰ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 52; Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 152.

¹³¹ Kelâbâzî, *et-Taarruf*, s. 152; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 277.

¹³² Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 276.

¹³³ Hâris el-Muhâsibî, *el-Vesâyâ*, thk. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, s. 276. Tasavvufta rıza kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Bedriye Reis, “Tasavvuf Klasiklerinde Rıza Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, S. 53, s. 891-913.

¹³⁴ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi, *Menâkıbu'l-Evliyâ Ve Hısâlû'l-Asfiyâ*, vr. 81b-143b-173b-177a-185a-186a-198b-206.

doğurabilmektedir. İnsan dünyâ hayatında yaşadığı bu inişli çıkışlı durumlar karşısında sabır ve tevekkül göstermeli, ilâhî takdir karşısında boyun eğmelidir ki rızaya nail olabilsin. Hiç şüphesiz lütuf veya sıkıntı ikisi de Allah'ın takdiridir. Gerçek manada rıza ancak iyi veya kötü her durum karşısında sızlanmadan, kibirlenmeden Allah'ın takdirine râzî olmakla gerçekleşir.

Eserde geçen tasavvuf terimleri bunlarla sınırlı değildir. Ancak biz bu kısmı menkıbelerde daha sıklıkla geçen yukarıdaki terimlerle sınırlı tuttuk.

3. ŞERÎFİZÂDE MEHMED ŞERİF ÇELEBİ

3.1.Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi'nin Hayatı

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi 960/1553 senesinde dünyâya gelmiştir. Zeyniyye tarikatının ileri gelenlerinden Şeyh Burhâneddin Efendi'nin (ö. 970/1562) torunu ve Şerîfî Muhammed Efendi'nin oğludur.¹³⁵ Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi'nin ailesi Osmanlı toplumunda saygın bir yere sahiptir. Soyunun Ehl-i Beyt'ten Zeynel Abidin'e dayandığı, aile üyelerinden birçoğunun Zeyniyye tarikatının önemli mevkilerinde yer aldığı ve yine aile üyelerinden bazılarının devlet kadrosunda müderris, kadı, kazasker ve nakîbüleşraf gibi görevlerde bulunduğu belirtilir.¹³⁶

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi ilk tahsilini tamamladıktan sonra III. Murad döneminin önemli âlimlerinden ve o dönem Anadolu kazaskerliği görevini yürüten Şeyhülislam Zekeriya Efendi'den (ö. 1001/1592) mülâzemet¹³⁷ almış ve daha sonra

¹³⁵ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, c. IV, s. 2856; Ahmet Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ* (Osmanlı Toplumunda Sadât-ı Kirâm ve Nakibüleşraflar), hazırlayanlar: Hasan Yüksel-M. Fatih Köksal, Dilek Matbaası, Sivas, 1998, s. 72; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-Şuarâ*, eleştirmeli baskıya hazırlayan: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 136; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, eleştirmeli baskıya hazırlayan: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2014, c. I, s. 516; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, hazırlayanlar: Ali Aktan-Abdülkadir Yuvalı-Metin Hülâgü, Sebil Yayinevi, İstanbul ts., c. III, s. 157; Mehmet Nâilî Tuman, *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*, hazırlayanlar: Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, c. II, 487; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik (Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli)*, hazırlayan: Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, c. II, s. 1821-1822.

¹³⁶ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, c. IV, s. 2586; Kınalı-zâde, *Tezkiretü's-Şuarâ*, c. I, s. 517; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 157; Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1821-1824; Sâdık Yazar, "Fetihnâme-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan "Şerîfî" Kimdir?", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2007. S. 18, s. 178.

¹³⁷ Mülâzemet: Osmanlı Devleti'nde Sahn-ı Seman ve Sahn-ı Süleymaniye medreselerinde öğrenim görüp diploma alan ilmiye mesleği adaylarının görev bekleme ve bir çeşit staj süreci anlamında kullanılan bir tabirdir. Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye*

yanında 990/1582 tarihinde tezkireci¹³⁸ olarak görev yapmıştır. İlk olarak Başçı Medresesi'nde göreve başlayan Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi, daha sonra Kovacı Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Zekeriya Efendi'nin yaptırdığı medrese 1001/1592 tarihinde tamamlanınca Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi buraya müderris olarak görevlendirilmiştir.¹³⁹ Bir süre bu medresede müderrislik yaptıktan sonra sırasıyla Zal Paşa (1598), Gazanfer Ağa (1599), Sahn-ı Semân (1600) ve Valide Sultân (1602) gibi çeşitli medreselerde müderrislik görevini sürdürmüş son olarak Süleymaniye medresesinde (1603) en yüksek dereceye ulaşmıştır.¹⁴⁰

Müderrislikten başka kadılık görevleri de yapan Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi, sırasıyla Halep (1604), Galata (1606), Şam (1608) ve Mekke (1610) kadılıkları yapmıştır. 1611 yılında Anadolu'ya dönmüş ve dört yıllık bir aradan sonra Edirne (1615) kadılığına tayin edilmiştir. Burada bir yıl tamamlanmadan Mısır'a tayini çıkmış (1616), Mısır'da bir yıl kadar vazifesini yaptıktan sonra 1617'de azl edilmiş ardından bir yıl bekledikten sonra 1618'de İstanbul kadısı olmuştur.¹⁴¹

Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi İstanbul kadılığının ardından 1620 tarihinde Anadolu kazaskerliği görevine atanmış ancak bu görevde de fazla kalmadan 1621 yılı sonlarına doğru görevden alınıp kendisine Rodoscuk kazası arpalık¹⁴² olarak verilmiştir. Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi, 1623'te Mere Hüseyin Paşa'ya karşı gerçekleştirilen "Vak'a-i Câmî-i Ebû'l-Feth" adında bir isyan hareketine karıştığı iddiasıyla cezalandırılmış ve Bursa'ya sürülmüştür.¹⁴³ Sultân IV. Murad'ın 1624 tarihinde tahta geçmesiyle beraber Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi tekrar Anadolu kazaskerliğine

Teşkilatı, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1988, s. 45-53; Mehmet İpşirli, "Mülâzemet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. XXXI, s. 537-539.

¹³⁸ Tezkireci: Divan-ı Hümâyûn'un yazı işlerinde görevli bulunan memurun ünvanıdır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1993, c. III, s. 491.

¹³⁹ Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (MÜİFAV) Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, c. II, s. 716, c. I, s. 347-348.

¹⁴⁰ Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ*, 72; Kınalı-zâde, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 517; Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1822; Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, c. II, s. 672.

¹⁴¹ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 157.

¹⁴² Arpalık: Osmanlı zamanında devlet memurlarına hizmetlerinin karşılığı olan maaşa ek olarak verilen ek gelir ve görevden ayrıldıktan sonra verilen bir tür emekli maaşı geliri anlamında kullanılan bir tabirdir. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, s. 84-87; Cahid Baltacı, "Arpalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, c. III, s. 392-393.

¹⁴³ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, hazırlayan: Zeynep Aybicin, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016, c. II, s. 581-582; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 157.

atanmıştır. Bu görevi sürdürürken nakibüleşraf¹⁴⁴ Gubârî Efendi'nin vefat etmesi üzerine 1625'te nakibüleşraflığa atanmış¹⁴⁵ ve aynı yılın Temmuz (Şevval) ayında Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi bir süre bu iki vazifeyi beraber icra ettikten sonra Kasım 1625'de kendi isteğiyle Rumeli kazaskerliği görevini bırakmıştır. Bunun üzerine kendisine Dimetoka arpalığı verilmiştir.¹⁴⁶

Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi beş yıl boyunca nakibüleşraflık görevini yerine getirdikten sonra¹⁴⁷ 1630 tarihinde akrabalık hasebiyle Allâme Efendi (Şeyhî) adına nakibüleşraflık görevinden feragat etmiş¹⁴⁸ ve görevi ona devredip kızıyla evlendirmiştir. Ardından hac vazifesini yerine getirdikten sonra başka bir görev almadan bir nevi uzlet hayatı yaşamıştır. 1040/1630'de vefat eden Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi, Ebû Eyüb el-Ensârî türbesi civarında defnedilmiştir.¹⁴⁹

İlim ve devlet adamlığının yanında şiirleriyle de tanınmış bir şair olan Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi, âlim ve fâzıl biri olarak bilinmektedir. Şiir ve inşâda oldukça maharetli olup “Şerîfî” mahlasıyla bir divan oluşturacak kadar şiirler yazan çok yönlü bir kişiliktir.¹⁵⁰

3.2. Ailesi

Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi'nin babası Eğirdirli Şerîfî Muhammed (Mehmed) Efendi'dir.¹⁵¹ Mahlasında “Şerîfî” ismini kullandığı için kendisinin Hz. Hasan'ın soyundan geldiği anlaşılmaktadır. Şerîfî Mehmed Efendi Rumeli bölgesinin bazı yerlerinde kadılık ve hâkimlik görevlerinde bulunmuştur.¹⁵² Kaynaklarda doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber vefat tarihinin III. Murad döneminin ortalarına rast geldiği tahmin edilmektedir.

¹⁴⁴ Nakibüleşraf: Hz. Peygamber'in soyunu tespit etmek ve soyundan gelenlerle ilgilenmekle görevli kişinin unvanıdır. Geniş bilgi için bkz. Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibü'l-eşraflık Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, 2003.

¹⁴⁵ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 623; Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1823.

¹⁴⁶ Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1823.

¹⁴⁷ Şerîfizâde Mehmed Şerif Çelebi'nin nakibüleşraflık görevi ile ilgili geniş bilgi için bkz. M. Sâdık Akdemir, “Osmanlı Devleti'nde Ispartalı Nakibüleşraflar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SDÜİFD)*, 2016. S. 37, s. 174-178.

¹⁴⁸ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 744; Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1823.

¹⁴⁹ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, c. II, s. 711; Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, c. II, s. 1823-1824.

¹⁵⁰ Kınalı-zâde, *Tezkiretü's-Şuarâ*, c. I, s. 517.

¹⁵¹ Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ*, s. 72; Beyânî, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 136; Kınalı-zâde, *Tezkiretü's-Şuarâ*, c. I, s. 515.

¹⁵² Beyânî, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 136; Kınalı-zâde, *Tezkiretü's-Şuarâ*, c. I, s. 516.

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi'nin dedesi, Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden Eğirdirli Şeyh Burhâneddin Efendi'dir (ö. 970/1562).¹⁵³ Burhâneddin Efendi, Zeyniyye tarikatının Anadolu'da yayılmasında etkili olan Pîr Mehmed b. Kutbüddin el-Hoyî'nin (ö. 864/1460) oğlu Mehmed Çelebi'nin (ö. 900/1494) torunudur. Annesi, Mehmed Çelebi'nin kızı Şehribânû Hatun, babası Dünder Bey Medresesi müderrislerinden Tosalı Muhyiddin Efendi'dir.¹⁵⁴

Zeyniyye tarikatının Eğirdir'deki (Hamid ili) Hızır Bey zâviyesi postunda oturan Mehmed Çelebi'nin vefatının ardından bir süre boş kalan posta torunu Şeyh Burhâneddin Efendi oturmuştur. Fakat Burhâneddin Efendi'nin irşâd vazifesini yerine getirmek için icazeti olmadığı için Bursa'ya gidip Şeyh Nasuh'tan icazet alması gerekmiştir. İcazetini aldıktan sonra tekkenin başına geçen Burhâneddin Efendi, halka vaaz etmeye başlamış ve kısa sürede halk nezdinde itibar kazanmıştır. Bir ara Kanunî Sultân Süleyman'ın sadrazamlarından Rüstem Paşa'nın isteği üzere İstanbul'a gitmiş, burada Küçük Ayasofya Zâviyesi'nde bir yıla yakın irşâd vazifesini gördükten sonra Eğirdir'deki tekkeyi boş bırakmamak için kendi isteğiyle tekrar Isparta'ya dönmüştür. Burhâneddin Efendi tekkesine döndükten sonra Kânunî'nin emriyle Eğirdir gölü içerisinde yer alan Nis adasındaki gayri müslimlerin haracından 30 akçe maaş bağlanmıştır.¹⁵⁵ Şeyh Burhâneddin Efendi 970/1562 tarihinde vefat etmiştir.¹⁵⁶

3.3. Eserleri

Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi tarihi kaynaklarda farklı isimlerde anılmakta ve şiirlerinde babası Şerif Mehmed ile aynı mahlası kullanmaktadır. Bu sebeple Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi'ye ait olduğu düşünülen eser eğer dikkatli bir şekilde tetkik edilmezse ve kayıta müellifin vefat tarihi belirtilmemişse babası ile karıştırılmakta ve müellifin tespiti zorlaşmaktadır.

Çalışmanın konusu olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlû'l-Asfîyâ*'nın müellifi Şerîfîzâde Mehmed Şerif Çelebi ismiyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkçe Yazmaları Kataloğu'na kayıtlı üç adet eser tespit ettik. Bunlardan biri çalışmanın

¹⁵³ Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ*, s. 72.

¹⁵⁴ M. Necmettin Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmet Çelebi Divanı (Hızırnâme)*, Isparta-Eğirdir, 2008, s. 35-40; Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 121-125.

¹⁵⁵ Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, s. 122-123; Sâdık Yazar, "Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi ve Hilyesi", *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, 2007, Volume 2/4 Fall, s. 1034-1035.

¹⁵⁶ Bardakçı, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmet Çelebi Divanı (Hızırnâme)*, s. 40.

konusu olan eser, *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfîyâ*, (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1267) bu eserin diğer nüshası olan *Menâkıbu'l-Evliyâ* adlı eser “Kahire-Mısır Ktb., m Tarihi Türkî 227” numarada yer almaktadır.

Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn, “Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 4552” adlı eser ve bu eserin farklı bir nüshası olan *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn*, “Nâfîz Paşa (Süleymaniye Ktb.) No. 1200” numarada kayıtlıdır.

Şerîfzâde Mehmed’e ait diğer eserler ise şunlardır:

Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi’nin *Tercüme-i Münâzara-i Tûtî vü Zâğ* adlı eseri münazara hakkındadır. İki nüshasından biri Süleymaniye Ktp. / Nafiz Paşa 995 numarada diğeri ise Süleymaniye Ktp. / Yazma Bağışlar 7209/12 numarada yer almaktadır.

Tercüme-i ed-Dürrü'l-Munazzam fî Sırrı İsm-i A‘zam adlı eseri ise Abdurrahmân el-Bistâmî’nin (ö.1454) cifr ilmi konusunda kaleme aldığı Arapça eserinin tercümesidir. Eserin farklı nüshaları mevcuttur. Bunlar: Süleymaniye Ktp. / Hafid Efendi 179, 196 yk; Nurosmeniye 2812, 147 yk; Galata Mevlevihanesi 177/349 yk; Süleymaniye Ktp, Halet Efendi 625; Süleymaniye Ktp. / Pertevniyal 760/161 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Bağdat 373; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. T. 6624.

Mesâlikü'l-Memâlik Tercümesi, yine bir tercüme olan bu eser Ekmeleddin İhsanaoğlu editörlüğünde hazırlanan *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi* adlı eserin 1. cildinin 115. sayfasında yer almaktadır.

Tercüme-i Ferruhnâme, bu eserde bir tercüme çalışmasıdır. Eserin konusu, Ferruh ve Hüma adlı iki kişinin arasında geçen bir aşk öyküsüdür. Eser Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. R. 1484 numarada kayıtlıdır.

Kasîde-i Bürde Tahmîsi, Şerîfzâde Mehmed’in bilinen tek manzum eseri budur. Müellif bu eserde Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî’nin (ö.695/1286 [?]) Hz. Peygamber’e övgü için yazdığı *Kasîde-i Bürde* adıyla meşhur eserin her bir beytine üç mısra ekleyerek bir tahmis oluşturmuştur. Eserin bir nüshası Mısır Milli Ktp. Edebî Türkî 1’de yer almaktadır.¹⁵⁷

Yukarıdaki eserlerin dışında Mehmed Şerif Efendi ismiyle tarama yapıldığında karşımıza beş eser daha çıkmaktadır. Bu eserleri incelemeden kesin olarak ona ait olduğunu söyleyemeyiz. Tespit edilen eserler şunlardır:

¹⁵⁷ Şerîfzâde Mehmed’in eserlerine dair daha detaylı bilgi için bkz. Sâdık Yazar, *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi Şerîf Mehmed’in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn’i*, s. 68-78.

Mecmû'atu'l-Letâif, (Milli Kütüphane-Ankara, 06 Mil Yz A 8836)
Divan, (Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Mxt. 70)
Fetâvâ-i Gerebenîşî, (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1281)
Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefîye, (Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 4002/7)
Hutbe Mecmû'ası, (Milli Kütüphane-Ankara, 06 Hk 1825)¹⁵⁸

¹⁵⁸ <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list> (7.10.2019)

İKİNCİ BÖLÜM

MENÂKIBU'L-EVLİYÂ VE HISÂLÜ'L-ASFİYÂ

(METİN)

[1b] Bismillâhirrahmânirrahim.

Elhamdü lillâhi'llezî kâle “*Elâ inne evliyâallâhi lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn*”¹⁵⁹ Ve’s-salâtü ve’s-selâmü alâ seyyidînâ Muhammedin sâhibü'l-mu’cizâti ve’l-kemâli ve’l-kitâbi'l-meknûni salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve alâ âlihi ve ashâbihî ve hulefâihî'r-râşidîne'l-mürşidîn ve’l-eimmeti'l-mehdiyyîn ellezîne kadav bil'l-hakkı ve bihî kânû ya’dilûn.

Ve ba’dü: Malûm ola ki Hak Sübhânehü ve Teâlâ cellet azametühü, evliyâ kullarını Kitâb-ı Kerim’inde ve Kur’ân-ı Azîm’inde zikredip “*elâ inne evliyâallâhi lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn*”¹⁶⁰ teşrîfiyle müşerref ve muazzam ve bu evsâf-ı cemîle ile muazzez ve mükerrem kılıp, “*evliyâ tahte kîbâbî lâ ya ‘rifuhüm gayrî*”¹⁶¹ dahi buyurup envâ-i kerâmetle zîb ü fer etti.

“*Zikru’l-evliyâ tenezzelu’r-rahmet*” fehvâsınca bir mecliste zikir ve menâkıbını nakil, sebeb-i rahmet ve mağfîret olup sâmiûn ve kâriûn rahmet deryâsına müstağrak olup ecr-i azîme ve fazl-ı bî-pâyâna vusûl bulmaları mukarrerdir. Pes her velî âlem-i dünyâda [2a] ne zahmetler ve ne meşakkatler ve ne mihnetler çekip ve belâlara ve mesâibe sabredip, belki gecelerde hâb u râhatı ve seyr ü şeb’ânı terk edip, cû‘ ile ve sıyâm ile mukayyed olmuşlardır. “*İnne eşedde’l-belâi ale’l-enbiyâi sümme’l-evliyâi sümme’llezîne yelûnehüm*”¹⁶² fehvâsınca kemâl-i aşk ile tamâm-ı şevk ile ibâdet ve tâate meşgul olmuşlardır. Ve envâ-i şedâidle âlûde olup râh-ı Hakk’da ifnâ-i vücûd eylemişlerdir.

Te’lîfu’t-Tâif nam kitapta zikrolundu ki: Tâif dedikleri yerde yetmiş kadar enbiyâ medfundur. Bunlar cû’dan ve kehleden vefat etmişler aleyhime’s-salâtü ve’s-selâm. Ve evliyâ-i kirâm ziynet-i dünyâyı terk edip kût-ı lâ-yemûtla teayyüş etmişlerdir.

¹⁵⁹ Yunus, 10/62. “*Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.*”

¹⁶⁰ Yunus, 10/62.

¹⁶¹ Kaynağı bulunamamıştır. Rivâyet hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz: Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yayınları, Ankara, 2000, s. 148.

¹⁶² *Belâların en şiddetlisi Peygamberlere sonra evliyâlara sonra onların takipçilerinedir.* Benzer bir rivâyet için bkz: Tirmizî, “Zühd”, 57/2398; İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce*, Beytül-Efkari’l-Düveliyeye, Amman ts. “es-Sabr ale’l-belâ”, 23/4023.

Ve'l-hâsıl Kitabullâh'a kemâl-i mertebe ittibâ ve sünnet-i Rasûlillâha bi'l-küllîye imtisâlle merâtib-i âliyyeye ve makâmât-ı celiyyeye ve kemâlât u kerâmâta vusûl bulup Hüdâ-i zü'l-celâlin eltâf-ı mâ-lânihâyesine mazhar olmuşlardır.

İmdi evliyâ-i kirâma ve meşâyih-i izâma ittibâ' elzem-i levâzım ve ehemdir. Evliyâ-i kirâm enbiyânın tetimmeleridir. Zâhire nazar ile [2b] mesâlih tamam olmaz belki bâtın ile encâm bulur. “İnallâhe lâ yenzûru ilâ suverikum ve emvâlikum ve lâkin yenzûru ilâ kulûbikum ve a'mâlikum”¹⁶³ mısâkınca. Mesela, zâhirde beş vakit namazı cemaatle eda eder. Ve lâkin bir zerre huşû ve hudûdan hâli olmuş. İmdi kemâl-ı huşû ve hudû olsa tekmil-i merâtıp etmiş olur. Bu ise bevâtını mâsivâdan tathir ve dünyâdan îrâz ve onu fuâddan ihrâçla olur. Ve kıs sâiri'l-ibâdât ve't-tâat.

Malûm ola ki evliyâ-i kiram dîn-i İslâm'ın evtâdıdır. Nitekim vârid oldu ki “el-evliyâ nâsiru'l-enbiyâ”¹⁶⁴. Turuk-i evliyâyı münker olanlar mübtedi' ve fâsıktır ve mu'cizâtı'l-enbiyâyı inkâr eden kâfir olur. Ve mu'cizâta sihirdir diyen kâfir olur ama kerâmât-ı evliyâyı inkâr eden kâfir olmaz, belki fâsik olur. Ayet-i kerime ile sabit olan mu'cizât leyle-i vâhidede Mekke'den Kuds-i şerife vardıklarıdır. Nitekim Allah Azîmu'ş-şan buyurdu: “Sûbhâne'llezi esrâ bi'abdihî leylen mine'l-mescidi'l-harâmi ile'l-mescidi'l-aksâ”¹⁶⁵. Ve semâvâta urûc ve arş-ı a'lâdan yukarı suûd olması pes bu da mu'cizâttır. İmdi münkeri kâfir olur. Nitekim [3a] Hak Sübhânehü ve Teâlâ buyurdu: “Sümme denâ fe tedellâ, fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ, Fe evhâ ilâ abdihi mâ evhâ”¹⁶⁶

Mesele: Evliyâullâhı tahfif ve istihzâ küfürdür ve ulemâ ve tâlib-i ilmi maskaralığa almak kezâlik küfürdür. Tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur.

Malûm ola ki altmış iki kadar evliyâ-i kiramı beyân ve menâkıbını beyân edelim. Ve altmış iki fâsl üzerine tahrîr olunup tâ kim sâmiûn ve kâriûn müteleziz ve onların menâkıbının zikriyle mütenessih ve ahlâkı hamîde ile muttasıf ve zühd ü rüşd ü vera' u salâh u takvâ ile âlûde olup bahr-i isyâna zerre kadar müngamis olmayalar. Tâ kim onlar gibi kerâmât ve makâmâta kadem basıp rızâullâha mazhar olalar. Rabbu'l-âlemîn celle celâlühü şefaathlerini rûzî kılıvere bifadlihî ve keremihî.

¹⁶³ Müslim, “Birr”, 34/2564; İbn Mâce, “Kanaat”, 10/4143.

¹⁶⁴ Kaynağı bulunamamıştır.

¹⁶⁵ İsra, 17/1. “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.”

¹⁶⁶ Necm 53/8-10. “Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. Peygambere olan mesafesi iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.”

Ve bu kitap *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* ismiyle müsemmâ kılınıp kırâat olundukça nef'-i 'âm olup bu câmi-i kitâbı hayır duâlarından ferâmûş buyurmayalar.

Mısra: Ferâmûş edenler ferâmûş olur.

Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm.

İÇİNDEKİLER

[3b] El-Faslu'l-evvel: Fî zikri Ca'fer-i Sâdık.

El-Faslu's-sâni: Fî zikri Üveys el-Karanî.

El-Faslu's-sâlis: Fî zikri'l-Hasan el-Basrî.

El-Faslu'r-râbi': Fî zikri Mâlik bin Dînâr.

El-Faslu'l-hâmis: Fî zikri Muhammed bin Vâsi'.

El-Faslu's-sâdis: Fî zikri'l-Habîb el-Acemî.

El-Faslu's-sâbi': Fî zikri Ebû Hâzim el-Medenî.

El-Faslu's-sâmin: Fî zikri Utbetü'l-Ğulâm.

El-Faslu't-tâsi': Fî zikri Râbiatü'l-Adeviyye.

El-Faslu'l-aşar: Fî zikri Fudayl bin İyâz.

El-Faslu'l-hâdi aşar: Fî zikri İbrahim bin Edhem.

El-Faslu's-sâni aşar: Fî zikri Bişr el-Hâfî.

El-Faslu's-sâlis aşar: Fî zikri Zünnûn el-Mısrî.

El-Faslu'r-râbi' aşar: Fî zikri Bâyezid el-Bistâmî.

El-Faslu'l-hâmis aşar: Fî zikri Abdullah (ibn) el-Mübârek.

El-Faslu's-sâdis aşar: Fî zikri Süfyân es-Sevrî.

El-Faslu's-sâbi' aşar: Fî zikri Ebû Ali Şakîk el-Belhî.

El-Faslu's-sâmin aşar: Fî zikri'l-İmâmu'l-Azam Numân bin Sâbit el-Kûffî.

El-Faslu't-tâsi' aşar: Fî zikri'l-İmâmu's-Şâfi Muhammed bin İdris.

El-Faslu'l-işrun: Fî zikri Muhammed bin Semmâk.

El-Faslu'l-hâdi ve'l-işrun: Fî zikri Ahmed [4a] Harb.

El-Faslu's-sâni ve'l-işrun: Fî zikri Hâtemü'l-Asam.

El-Faslu's-sâlis ve'l-işrun: Fî zikri Süheyl (Sehl) bin Abdullah et-Tüsterî.

El-Faslu'r-râbi' ve'l-işrun: Fî zikri Mâ'rûf el-Kerhî.

El-Faslu'l-hâmis ve'l-işrun: Fî zikri Serîyyü's-Sakatî.

El-Faslu'l-sâdis ve'l-işrun: Fî zikri Fethullah el-Mevsılî.

El-Faslu's-sâbi' ve'l-işrun: Fî zikri Ahmed el-Havârî.

El-Faslu's-sâmin ve'l-işrun: Fî zikri Ahmed el-Hadraveyh.

El-Faslu't-tâsi' ve'l-işrun: Fî zikri Ebû Tûrâb Nahşebî.

El-Faslu's-sâlisûn: Fî zikri Yahyâ bin Muâz.

El-Faslu'l-hâdi ve'l-sâlisûn: Fî zikri Şâh Şücâ' el-Kirmânî.

El-Faslu's-sâni ve'l-sâlisûn: Fî zikri Yûsuf (bin) Hüseyin.
El-Faslu's-sâlis ve'l-sâlisûn: Fî zikri Ebî Hafs el-Haddâd.
El-Faslu'r-râbi' ve'l-sâlisûn: Fî zikri Hamdûn el-Kassâr.
El-Faslu'l-hâmis ve'l-sâlisûn: Fî zikri Mansûr el-Ammâr.
El-Faslu's-sâdis ve'l-sâlisûn: Fî zikri Ahmed bin Âsım.
El-Faslu's-sâbi' ve'l-sâlisûn: Fî zikri Abdullah bin Hubeyk.
El-Faslu's-sâmin ve'l-sâlisûn: Fî zikri Cüneyd el-Bağdâdî.
El-Faslu't-tâsi' ve'l-sâlisûn: Fî zikri (Amr bin) Osman el-Mekkî.
El-Faslu'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Saîd [4b] el-Harrâz.
El-Faslu'l-hâdi ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî'l-Hüseyin en-Nûrî.
El-Faslu's-sâni ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Osman Pîrî (Hîrî).
El-Faslu's-sâlis ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Abdillâh Cellâ.
El-Faslu'r-râbi' ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Muhammed Ruveym.
El-Faslu'l-hâmis ve'l-erbaûn: Fî zikri İbn Atâ.
El-Faslu'l-sâdis ve'l-erbaûn: Fî zikri İbrâhim Rakkî.
El-Faslu's-sâbi' ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Yûsuf Esbât.
El-Faslu's-sâmin ve'l-erbaûn: Fî zikri Ebî Yakup bin İshak.
El-Faslu't-tâsi' ve'l-erbaûn: Fî zikri Semnûn el-Mecnûn (Muhîb).
El-Faslu'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Muhammed el-Mürte'ıs.
El-Faslu'l-hâdi ve'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Abdillâh el-Fazl.
El-Faslu's-sâni ve'l-hamsûn: Fî zikri Hakîm et-Tirmizî.
El-Faslu's-sâlis ve'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Bekir el-Verrâk.
El-Faslu'r-râbi' ve'l-hamsûn: Fî zikri Abdillâh Münâzil.
El-Faslu's-hâmis ve'l-hamsûn: Fî zikri Şeyh Ali Sehl el-İsfahânî.
El-Faslu's-sâdis ve'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Hamza el-Horasânî.
El-Faslu's-sâbi' ve'l-hamsûn: Fî zikri Ahmed Mesrûk.
El-Faslu's-sâmin ve'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Ali el-Cürcânî.
El-Faslu't-tâsi' ve'l-hamsûn: Fî zikri Ebî Bekr el-Kettânî.
El-Faslu's-sittûn: Fî zikri Ebî Abdillâh Muhammed el-Hafîf.
El-Faslu'l-hâdi ve's-sittûn: Fî zikri Muhammed el-Cerîrî.
El-Faslu's-sâni ve's-sittûn: Fî zikri Hüseyin el-Mansûr el-Hallâc.
Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyhim ecmaîn.

[5a]1. CA‘FER-İ SÂDİK RADİYA‘LLÂHU ANH¹⁶⁷

Ol meşâyih-i sultân-ı millet-i Mustafavî ve ol hüccet-i burhân-ı nebevî, ol âmil-i sıddîk ve ol âlim-i tahkîk, ol meyve-i dil-i evliyâ, ol ciğer-i kûşe-i sultânî’l-enbiyâ, ol nâkîd-ı âliyy-i ârif ü âşık yani Ebû Muhammed Ca‘fer-i Sâdık radiya’llâhu Teâlâ anh, kaddesa’llâhu sırrahu’l-azîz.

Gerçi lâyük bu idi ki evvel enbiyâ aleyhimü’s-selâm ve ehl-i beyt ve ashâb rıdvânü’llahi aleyhim ecmaîn için bir kitap zikrolaydı lîkin hâce-i Attâr¹⁶⁸ kaddesa’llâhu sırrahu’l-azîz Fârisî telîf ettiği *Tezkiretü’l-Evliyâ*¹⁶⁹ da dahi evvel Ca‘fer-i Sâdık’tan bed’ eylemiştir. Zira ehl-i beytten tarîkat sözünü evvel ol söyledi demekle biz dahi tebeiiyetle ulûm-ı tarîkat ve işâret ve sülûk-i ahvâli ondan sâdır olmakla teyemmünen ondan başladık. Bu yolda pîşvâ ve meşâyihin serveri ve Muhammedîlerin imâm u hümâmıydı. Ve zevk ehlinin pîşrevi ve âbidlerin mukaddemi idi ve zâhidlerin mükërremi ve hakâyıkta sâhib-i tasnif idi. Bâkır’dan radiya’llâhu anh çok hakâyık ve dakâyık nakleylemiştir.

Ol derdi: Ben aciblerim şol kişileri ki ehl-i sünnet ve cemâat kimdir deyip suâl eder [5b] ve ehl-i sünnette teşviş kılar. Ehl-i sünnet ve’l-cemaât hod ehl-i beyttir. Her kim ki Hazret-i Muhammed aleyhi’s-selâtü ve’s-selâmın ehl-i beytine ve yârenlerine muhabbeti yok ise tahkîk ol kimsenin îmânı yoktur.

Nakildir ki, bir gün Dâvud Tâî rahmetü’llâhi aleyh, Ca‘fer’in katına vardı ve eyitdi ki: “Ey Tanrı Rasûl’ünün sülalesi lutfeyle bana bir öğüt ver ki gönlüm karardı. Ola kim bir miktar cila ve nûrâniyet hâsıl olaydı.” Ca‘fer radiya’llâhu anh eyitdi: “Ya Ebâ Süleyman sen kendi zamânının zâhidi ve âbidisin senin ihtiyacın mı vardır ki benden öğüt talep edersin?” Dâvud eyitdi: Ey Peygamber sülalesi! Senin kamu halâyık üzerine ortaklığın vardır ki öğüt veresin. Ca‘fer eyitdi: “Ya Ebâ Süleyman, ceddinden utanırım ki kıyamet gününde bana itap eyleye ki niçin bana uymadın ve bana tebeiiyet

¹⁶⁷ Ca‘fer es-Sâdık (ö. 148/765) hakkında bkz. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Asfiyâ*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, c. III, s. 192-206; Ali b. Osman Cüllâbî Hücvirî, *Keşfu’l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 144; Ebû’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, Dâru’l-Mârifet, Beyrut, 1985, c. II, s. 168-174; Şa’rânî, *et-Tabakâtu’l-Kübra*, Mektebetü’s-Sakâfe, Kahire, 2005, c. I, s. 62-63; Münâvî, *el-Kevâkibu’d-Duriyye fî Terâcîmi’s-Sâdâti’s-Sûfiyye*, Mektebetü’l-Ezheriyye li’t-Türâs, Kahire, ts., c. I, s. 177-179.

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, c. IV, s. 95-98.

¹⁶⁹ Bu eserle ilgili geniş bilgi için bkz. Feridüddîn Attâr, *Evliyâ Tezkireleri*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 11-40.

eylemedin diye. Zira bu iş hasep ve neseple olur değildir. Pes Hak Teâlâ dergâhında iyi muâmele gerek.” Çün Dâvud onu işitti zârî zâr ağladı. Ve eyitdi: “İlâhî onun ki hamuru nübüvvet balçığıyla yoğrulmuş ola ve hem Seyyidü’l-kevneyn onun ceddi ola da ol böyle havf ve haşyette hayrân ola. Dâvud Tâî kim ola ki kendi muâmelâtını görüp acip eyleye” dedi.

Nakildir ki, Mansûr [6a] Rasûl hazretinden sonra ikinci halife idi. Bir gece vezirini gönderdi “tiz ol var, Ca’fer’i katıma getir ki öldüreyim” dedi. Vezir çok sözler söyledi. “Şimdiki halde ol bir köşe ihtiyâr edip oturmuştur ki Hak Teâlâ Hazretine tâat ve ibâdet edip dünyâ sevdasından el çekmiştir. Halife onu incitmeyip öldürmekten el çekmesi ne ıssı eder” dedi. Halife dinlemeyip “elbette var getir öldürürüm” diye ibram etti. Vezir gördü olmaz, kalkıp Sâdık’ı getirmeye gitti. Halife dahi anda olan kullarına tembih edip eyitdi ki: “Her kaçan Ca’fer gelip içeriye girdiğinde bu işaret olsun ki ben elimi kaldırıp tûlbendime yapışayım hiç eman vermeyip Ca’fer’in boynunu vurasınız” dedi tembih eyledi. Onlar dahi tığlarını hazır edip durdular. Çün kim vezir Sâdık’ı getirdi, Halife görünce hemandem bî-tevakkuf yerinden durdu ve tahtından aşağı inip vardı. Ca’fer -i Sâdık’ın ayağına baş koyup, yüzün sürdü, öptü ve elini dahi öptü. Ve Ca’fer’i elinden tutup getirdi sadrına geçirdi ve kendi ona karşı diz çöküp oturdu. Ve cümle a’zâsını titremek tuttu ve Ca’fer’e karşı başını aşağı salıp durdu. Ve Ca’fer-i Sâdık’a eyitdi ki: “Ey Peygamber Hazretinin sülalesi dile, dile benden ne dilerse!” [6b] Ca’fer eyitdi: “Ey Halife dilerim ki: Beni kendi halimde koyup hiç anmayıp unutasın tâ kim huzur-ı kalp ve safâyı derûnla Hak Teâlâ Hazretine ibâdetle olayım” dedi. Pes halife Ca’fer-i Sâdık’a nice türlü izzetler ve tâzim ve tevkirler edip yine gönderdi. Çün ki Ca’fer-i Sâdık gitti, halifenin hemandem azalarından titremesi gitti ve geçip sadrında karar etti. Birazdan aklı başına geldiğinde vezir suâl edip: “Ya Halife bu ne haldir size vâki oldu” dedi. Halife eyitdi: “Çün Ca’fer gelip kapıdan göründü onunla bir azim ejderha bile geldi. Ve ağzını açıp üst çenesini kapının üstüne ve alt çenesini kapının altına koyup bana heybet nazarıyla baktı. Derhal onu gördüğüm halde aklım şaştı, bî-ihtiyâr yerimden durup cümle a’zâmı lerze tutup vardım Ca’fer’in yanına yüzüm sürüp özür diledim” dedi.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Bu kerâmet Hz. Peygamber ile Ebû Cehil arasında geçen hadiseye benzemektedir. Bkz. Ebû Muhammed Abdûlmelik bin Hişam, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Nşr. Naci İbrahim Süveyd, Dâru’l-Erkam, Beyrut ts., s. 224-225.

Nakildir ki, bir gün Sâdık kendi kavmiyle ve ulularla oturmuştu. Hitâb edip eyitdi ki: “Gelin sizinle ahd edelim yarın kıyamet gününde her hangimiz ki cehennemden halâs bula kalanımıza şefâat eylesin.” Eyitdiler: “Ey Tanrı Rasûl’ünün sülalesi senin ceddin Seyyidü’l-kevneyn ve şefâat-i kübra sahibi iken bizim şefâatimize ne ihtiyacın vardır” dediler. Ca’fer eyitdi: “Kıyamet gününde utanırım ki onun mübârek cemâline bakam [7a] bu kadar amelimle ki ben işledim ceddimden mahcubum” deyip zârî zar ağladı.

Nakildir ki, Ca’fer-i Sâdık bir gün halvete girip bir müddet uzlet edip dışarı çıkmadı. Süfyân-ı Sevrî rahmetü’llâhi aleyh kalkıp Ca’fer -i Sâdık’ın kapısına vardı. Ve eyitdi ki: “Ey Sâdık, Müslümanlar senin nefesinden mahrum kaldılar. Niçin tâ bu mertebe uzlet ihtiyâr ettiniz.” Ca’fer eyitdi: “Fesede’z-zamân ve teğayyera’l-ihvân” yani şimdiki zamân fasid oldu ve karındaşlar teğayyür oldu dedi.

Kıta:

Zehebe’l-vefâu ve zehebe’l-ünsü’z-zâhib
Ve’n-nâsu beyne mahâyil ve meârib
Yensûne beynehüm el-meveddete ve’s-safâ
Ve kulûbühüm mahşüvvetün bi’l-hayyâtî ve’l-akârib

Tercüme:

Gitti vefâ şunun gibi ki gitti dünkü gün
Kapladi halkı hile ve hırs arzuları
Her çent ki göstereler dışarıdan safâ
Gönülleri dopdoludur akrep ve yılan

Nakildir ki, bir gün Sâdık’ı gördüler ki pâk kıymetli donlar giymiş. Eyitdiler: “Ya İbn Rasûlillâh! Bu giydiğin libaslar ehl-i beyt giydikleri donlardan değildir.” Sâdık ol söyleyen kişinin elini tutup koynuna soktu ol kişi tez elini Ca’fer’in koynundan çekip aldı. [7b] İçinde giydiği eski ve sert yünden olmakla elini yaktı. Sâdık eyitdi: “Hâze lilhak ve hâze lilhalk” yani içinde olan Hak içindir ve üzerinde olanlar halk içindir zira halk onları görür.

Nakildir ki, bir gün bir kişi Sâdık’a geldi eyitdi: “Ya Sâdık donlu zâhirin hünelerle arasta, zâhirin zühd ile ve bâtının kerem ve sıdkla bir işte, amma kibrin dahi var.” Sâdık eyitdi: “Ben kibir eylemezem amma Hak Teâlâ Hazretinin kibriyâsı benim kibrim yerine karar eylemiştir. Ben benliğimden mahvoldum. Bende benlik kalmadı ki

kibrim ola senin bende gördüğün Hak Teâlâ Hazretinin kibriyâsıdır. Hâşa ben kibir eylemezem” dedi.

Nakildir ki, bir gün Ca‘fer’e radiya’llâhu anh suâl ettiler ki: “Âkil kimdir?” Eyitdi ki: “Ebû Hanîfe rahmetü’llâh Hazretinden sorun” dedi. Ebû Hanîfe radiya’llâhu anh eyitdi: “Âkil oldur ki hayırla şer arasında fark eyleye” dedi. Ca‘fer eyitdi: “hayırla şerri hayvanlar dahi fark ederler. Zira ki ulaf vereni, yem vereni bilip varır. Dövüp zecr eden kimseden ürküp kaçır” dedi. Ebû Hanîfe eyitdi: “Ya sizin katınızda âkil kimdir?” Sâdık eyitdi: “Âkil oldur ki iki hayr beyninde fark edip evlâsını ihtiyâr eyleye” dedi. “Ve eşerri şerden kaçır temyizi ola diye cevap” verdi.

Nakildir ki, bir gün bir kişinin bir kese altını uğrulandı [8a] ol kişi altınını Sâdık’tan tuttu. Amma Sâdık’ı kim idiğün bilmezdi. Altınım sendedir diye yapıştı. Sâdık ona sordu ki “altının ne kadar idi?” Eyitdi: “Bin altın idi.” Pes Sâdık ol kişiyi evine iletti ve bin altını tahsil edip verdi. Birkaç günden sonra altın gayrı yerden çıktı. Ol kişi Sâdık’a gelip özürler dileyip bin altını önüne koydu. “Benim altınım gayrı yerden zuhur edip aldım sen dahi altınını al” dedi. Sâdık eyitdi ki: “Biz verdiğimizizi geri alanlardan değiliz” deyip almadı. Ol kişi Sâdık’ın kim olduğunu bilip sıdk-ı kalple Sâdık’a mürîd oldu.

Nakildir ki, bir gün Sâdık hücrelerinden dışarı çıkıp Allah Allah Allah deyip giderdi. Ardınca bir çıplak derviş dahi ona muvâfakat edip giderdi. Nâgâh gâipten Sâdık’ın önüne bir bohça düştü. Sâdık bohçayı çözüp açtı, içinde kendine münasip pâk donlar çıktı. Şükür edip soyundu ve ol eğninde olan eskileri çıkarıp ol donları giydi. Ol sohta derviş Sâdık’a eyitdi: “Allah Allah demekle ben dahi sana muvâfakat ettim. Ben dahi hissedâr değil miyim?” deyince ol eğninden çıkardıklarını ona verdi.

[8b] **Nakildir ki**, bir gün bir kişi gelip eyitdi ki: “Ya Sâdık Tanrı Teâlâ kullarının bazılarına tecelli edip cemâli nûrunu gösterir dersin. İmdi eğer bu söz gerçek ise tecellî nûrunu bana göster” dedi. Sâdık eyitdi: Ey miskin işitmedin mi Mûsâ Kelimullah aleyhi’s-selâm “*erini ya Rabbi*”¹⁷¹ deyip dîdârını talep etti de “*len terâni*”¹⁷² cevâbı geldi. Ol kişi eyitdi: “Ya Sâdık bu söz nedir ki ümmet-i Muhammed’den aleyhi’s-selâm biri eder ki: “*Lem a‘bud Rabben lem erâhü*”¹⁷³ diye söyledi manâsı nedir?” Çün Sâdık onu işitti buyurdu: Ol kişiyi tutup elini ve ayağını bağlayıp Dicle

¹⁷¹ Araf, 7/143. “*Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım*”

¹⁷² Araf, 7/143. “*Beni (dünyada) katiyen göremezsın.*”

¹⁷³ Görmediğim Rabbe ibâdet etmedim.

ırmağına bıraktılar. Çün suya daldı ve yine çıktı, çağırdı ki “ya Rasûl sülalesi medet eyle beni halâs eyle” diye çağırdı. Sâdık eyitdi: “Ey su aşağı batır.” Çün suya batıp yine çıktı, yine Sâdık’a çağırıp feryâd etti: Sâdık yine “ya su aşağı batır” dedi. Su yine aşağı batırdı hatta bir nefes kaldı ve Sâdık’tan ümidini kesti. Ol halde yine su üzerine çıkınca “ya Allah, feryâdıma yetiş feryâdı senden isterim” dediğinde Sâdık buyurdu sudan çıkardılar ve baş aşağı astılar. Ağzından burnundan sular döküldü ve aklı başına geldi. Sâdık eyitdi: **[9a]** “Ey kişi Tanrı Teâlâ Hazretinin cemâli nûrunu gördün mü?” dedi. Ol kişi eyitdi: “Ya Sâdık gördüm amma gönlümden cemî ağyar hayalleri ve hicabları gidip ve cemî halâyıktan ümidimi kesip nâçar olmayınca görmedim ve medet erişmedi” dedi. Sâdık eyitdi: “*Emmen yucîbu’l-muddarra izâ deâhü ve yekşifu’s-sûe*”¹⁷⁴ yani Sâdık eyitdi ki: “Her çent bana çağırırdın ve benden çare ve medet isterdin. Ol zamân sıddîk değildin ki medet gelmedi. Çün kim gönlün yüzünü Hakk’a döndürdün sıddîk oldun ve sana medet yetiştı. İmdi şimdiden sonra ol mertebeyi gözet ve ol dereceyi elden koma” dedi. “Zira âsi Hak huzuruna özür getirmekle mutı’dır. Ve mutı’ kendisini görmekle âsi olur” diye buyurdu.

Ve buyurdu ki: “İbadet tevbesiz dürüst gelmez. Zira Hak Teâlâ tevbeyle mukaddem zikretti: “Kâle’llâhu Teâlâ *ettâibüne’l-âbidüne*”¹⁷⁵

Ve yine buyurdu ki: “Her kim mücâhedeyi Tanrı için eyleye Tanrı’ya erişe.” Ve eyitdi: “Beş türlü kişiden ve onların sohbetinden îrâz edip hazer üzere olmak gerektir. Evvela yalan söyleyici kişiden kaç, ikinci ahmak kişiden kaç, üçüncü bahil ve hasis olanlardan, dördüncü korkak ve bî-vefâ kişiden ki seni zâyî kılar, beşinci fâsık kişilerden ki seni bir lokma için satar ve sevdiğini lokma için sever.”

Ve yine eyitdi: “Hak Teâlâ Hazretinin dünyâ içinde **[9b]** uçağı ve tamusu vardır. Sihat ve afiyet uçmak âsârındandır ve bir dahi uçmak oldur ki Hak emrine teslim olup cümle işini Tanrı’ya ısmarlayasın. Ve tamu oldur ki Hak Teâlâ Hazretinin saklamağını kendi nefesine koyasın.”

Ve dahi eyitdi ki: “Eğer düşmanlar sohbetinden evliyâyâ ziyan değirmeseydi Firavun sohbetinden Asiye hatuna değeydi. Ve eğer evliyâ sohbetinden düşmanlara fayda olsaydı Nuh ve Lut aleyhime’s-selâm avratlarına olaydı.” Ca’fer’in ve Âşık

¹⁷⁴ Neml, 27/62. “Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren ve başa gelen kötülüğü kaldıran.”

¹⁷⁵ Tevbe, 9/112. “Bunlar, tevbe edenler, ibâdet edenler.”

Sâdık'ın radiya'llâhu anh sözleri iken çoktur. Lâkin teberrüken ve teyemmünen bu denli zikir etmek ile iktifa olundu.

2. ÜVEYS EL-KARANÎ RADIYA'LLÂHU ANH¹⁷⁶

Ol kible-i tâbiîn ve kible-i ve kudve-i erbaîn. Ve ol âfitâb-i pinhân ve ol hem nefes-i Rahmân, ol Süheyl-i Yemenî yani Veysel Karanî radiya'llâhu anh.

Hazret-i Rasûlullah sallâ'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem onun hakkında buyurmuştur ki: Veysel Karanî hayru't-tâbiîn bi-ihsânin ve atfin. Pes ol kimse ki onu öven ve meth eyleyen iki cihân güneşi rahmeten lil-âlemin ola. Onun kadri irfânı olanlara malûmdur. Habîb-i Hüdâ Muhammed Mustafa aleyhi's-selâtü ve's-selâm her dâim mübârek vechi şerîfini Yemen'den yana tutup buyururdu. “Bu taraftan dost kokusu gelir” derdi. Ve haberde gelmiştir ki; “yarın kıyamet gününde Hak Teâlâ Hazreti [10a] celle şânuhû yetmiş bin ferişte Veys sûretinde halkedip Veys'i cennete ileteler. Hatta Veys hangisi idiğün hiç kimse bilmeye. Zira dünyâda iken Hak Teâlâ Hazretinin kabza-i kudretinde halktan gizli ibâdet ederdi.” Hiç onu kimse görmezdi. Lâcerem âhirette dahi halktan gizledi. Nitekim buyurur: “*Evliyâi tahte kîbâbî lâ ya'rifuhüm gayri*”¹⁷⁷ ve dahi ahbâr-ı sahihte gelmiştir. Yarın Habîb-i Ekrem sallâ'llâhü aleyhi ve sellem uçmakta iken kendi hücrelerinden dışarı çıkıp etrafa nazar edip bir kimse ister gibi ola. Hitâb-i izzet gele ki: Ya Muhammed! Kimi istersin? Diye ki: Ya Rabbe'l-âlemin Veys'i isterim diye. Ya Muhammed! Hiç emek çekme ki sen onu dünyâda görmedin burada dahi görmezsin. Diye ki: Ya İlâhî şimdiki halde kandedir? Hitâb-ı izzet gele ki “*fî mak'adi sıdkin inde melîkin muktedir.*”¹⁷⁸ Diye kim, ya Rabbi! Ol dahi beni görmeyesi mi? Yine hitâb gele ki: Ya Muhammed! Ol¹⁷⁹ kimse ki beni görür seni görmeye hâceti olmaz. Seni bensiz görmenin ne ıssısı var. Ve beni sensiz görmenin ne ziyânı var.

Nakildir ki, Rasûlullah sallâ'llâhü aleyhi ve sellem hazreti buyurmuştur ki: “Benim ümmetimde bir er vardır ki Rebîa ve Mudar kabilesinin koyunlarının tüyü sayısınca kıyâmette benim ümmetime şefâat etse gerektir.” Sahâbe-i kirâm rıdvânullâhi aleyhim eyitdiler: “Ol kimdir ve ne kişidir ya Rasûlallah?” Buyurdu ki: “Ubeyd bin

¹⁷⁶ Veysel Karanî (ö. 37/657) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. II, s. 79-87; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 149; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. III, s. 43-57; Şa'rânî, *Tabakâtul-Kübra*, c. I, s. 53-54; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 152-155.

¹⁷⁷ Kaynağı bulunamamıştır.

¹⁷⁸ Kamer, 54/55. *Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler.*

¹⁷⁹ “Ol” kelimesi iki defa yazılmış.

Abdullah'tır.” [10b] Yani Tanrı kullarındandır. Eyitdiler ki: “Ya Rasûlallah! Biz dahi Tanrı kullarından değil miyiz? Amma adı nedir?” dediler. Buyurdu ki: “Adı Veys'tir ve Karen köyünden olur hala.” Eyitdiler ki: “Ya Rasûlallah! Çün Hak Teâlâ kullarındandır hem âbid ve âşık olup da niçin cenâb-ı şerîfinizi ziyâret için gelmeye?” Rasûl aleyhi's-selâm buyurdu ki: “Onun gelmediğine iki sebep vardır. Biri oldur ki: Hâl onun üzerine galiptir. Ve biri dahi benim şerîatime riâyet eder. Zira bir karıcık anası vardır. İki ayakları süst olup hareketten ve işten amelden kalmıştır. Ve kendisi dâim deve güder, aldığı ücreti kendine ve anasına sarf eder.” Eyitdiler: “Ya Rasûlallah bize ol kişiyi görmek nasip olmaz mı?” Hazret-i Ebû Bekir'e eyitdi ki: “Sen dünyâda onu görmezsin amma Ömer ve Ali görürler. Ol bir göde kılıklı kişidir. Pehlüsünde ve sağ elinin ayasında bir akçe miktarı beyaz beni vardır. Amma öyle beyaz değildir ki ebras gibi ola. Ya Ali ve ya Ömer, siz onu varıp gördüğünüz zamânda benden ona selâm verin. Ve deyin ki benim ümmetim için eylesin.” Ve buyurmuştur ki: “*Ehabbu'l-ibâdi ila'llah el-etkiyâ ve'l-asfiyâ*”¹⁸⁰ bir nice sahâbiler eyitdiler: “Ya Rasûlallah! Biz onu nice buluruz.” Eyitdi ki: “Ol dâim deve güdücüdür. Yemen'de Karen köyünde olur adına Veys derler. [11a] onun kademine kadem vurun” dedi.

Nakildir ki, çün Hazret-i aleyhi's-salâtü ve's-selâm âhirete intikalleri yakın oldu. Eyitdiler ki: “Ya Rasûlallah! Hırka-i şerîfinizi kime verelim” dediler. Buyurdu ki: “Veys'e verin ve benim selâmımı değirin hırkamı alıp giysin ve benim ümmetim için duâ eylesin” diye vasiyet eyledi. Çün dâr-ı bekâyâ bi-emrillah rihlet eylediklerinde Hazret-i Ali ve Hazret-i Ömer'i radiya'llâhu anhümâ Kufe'ye gönderdiler. Çün Kufe'ye geldiler Cuma gününde Hazret-i Ömer minbere çıktı ve hutbe okuyup ba'dehu cemaate hitâb edip eyitdi: “Ya kavim! Cümleniz kalkıp kıyam edin.” Cümlesi kalkıp durdular. Hazret-i Ömer eyitdi: “Aranızda Karen köyünden hiç kimse var mıdır? İşte şu sıfatlı ve deve güder” diye sordu. Ve bilir kimse var mıdır diye suâl etti. Hiçbir bilir kimse bulunmadı. Hatta sonradan bir kişi eyitdi: “Ya Emîre'l-mü'minîn! Karen'de bu sıfatlı bir fakir ve hakir yiğit vardır amma siz soracak kimse değildir” dedi. Ömer radiya'llâhu anh eyitdi: “Ha işte ol benim istediğim oldur” dedi. Ve bir hoş haber talep ettik de eyitdiler: “Ya Emîre'l-mü'minîn! Hala Urene¹⁸¹ deresinde deve güder. Ve akşam

¹⁸⁰ Kaynağı bulunamamıştır.

¹⁸¹ Urene: Arafat ile Harem bölgesi arasında sınır teşkil eden, Arafat dışında kaldığı için vakfe yapmanın câiz olmadığı, Harem'den sayılıp sayılmadığı konusunda ihtilâf bulunan vadi. Bkz. Yakut el-Hemevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâr-u Sâdr, Beyrut, 1977, c. IV, s. 111.

olduğunda kimseye bulaşmayıp ve kimseyle karışmaz, söyleşmez, âdemîler yediğini yemez ve kaygı ve şâdı ne idiğün bilmez. Âdemiler güldüğünde ol ağlar ve ağlarsalar ol güler.” Çün Ömer ve Ali radiya’llâhu anhümâ **[11b]** Veys’in haberini aldılar. Durup Urene deresine geldiler orada Veys’i gördüler ki namaza durmuş, develer etrafında otlarlar. Hak Teâlâ’nın emriyle bir ferîşte, develeri güder. Veys çün adam geldiğini sezdi namazını tehir edip selâm verdi. Hazret-i Ali ve Ömer radiya’llâhu anhümâ ileri varıp selâm verdiler ve adın nedir diye sordular. Eyitdi ki: “Abdullah’tır.” Hazret-i Ömer eyitdi: “Cümlemiz Allah kuluyuz lâkin mahsus adın nedir?” Eyitdi ki: “Veys’tir.” Ömer eyitdi: “Sağ elini göster.” Çün kim gösterdi Hazret-i Rasûl aleyhi’s-selâm haber verdiği üzere ol beyaz nişânı gördüler. Bildiler ki Veys kendidir fı’l-hâl elini öptüler ve Hazretin selâmını değirdiler. Ve benim ümmetim için hayır duâ etsin ve hırka-i şerîfimi giysin deyip vasiyet etti diye hırkayı önünde koydular. Veys eyitdi ki: “Siz duâ etmeye benden evlâsınız. Zira Hak Teâlâ Hazretinin azîz kullarısınız ki sizi Hak celle ve a’lâ Hazret-i Rasûline ve Habîbine mukârin ve müsâhib ve gazalarında yoldaş oldunuz.” Hazret-i Ömer eyitdi: “Ya Veys! Biz hazretin emânetini getirip sana teslim ettik hem vasiyetini yerine getirdik. Sen dahi mübârek kelâmını ve vasiyetini yerine getir” dedi. Veys hırkayı alıp bağrına bastı ve durdu ben gelince burada tevakkuf eyleyin deyip bir tarafa tutup gitti. Ve bir yere varıp oturdu. **[12a]** ve murakka’yı önüne koydu ve Hazret-i Hakk’a teveccüh edip eyitdi: “Îlâhî bu murakka’yı Habîbin ben kulun giysin diye göndermiş ve ümmetime duâ etsin diye göndermiş. İmdi Îlâhî bu murakka’yı giyesi değilim tâ kim Muhammed ümmetini cemîan bağışlamayınca” dedi ve secdeye vardı. Hitâb-ı izzet geldi ki: “Ya Veys! Yarısını sana bağışladım.” Veys yine “ya Rabbi! Vâhibu’l-atâsın tamam-ı cümlesini atâ eyle” dedi. Yine hitâb-ı müstecâb geldi ki “nice yüz bin dahi sana bağışladım, giy.” Veys yine recâ eyledi “Îlâhî ğafferu’z-zünûb ve atân bî-dirîğdir tamamını recâ ederim” deyip niyâzda iken Ömer’le Ali radiya’llâhu anhümâ sabır ve kararları kalmayıp Veys’i görmeye yakın vardılar. Çün Veys onların yakın geldiklerini gördü. Ah edip başını secdeden kaldırıp eyitdi ki: “Acele ettiniz cemîan Muhammed ümmetini bağışlamayınca bu murakka’yı giymezdim” dedi. Hazret-i Ömer radiya’llâhu anh Veys’e im’anla nazar eyledi gördü bir köhne kilime бүрүнmüş, baş açık kolları ve sîne üryân, yalın ayak lâkin on sekiz bin âlemi ol kilimin altında iyânen gördü. Hemandem cümle âlemden ve kendi varlığından usandı.

Ve eyitdi: “Hilâfeti benden bir kirdeye kim alır.” Veys eyitdi: “Niçin satarsın bırak kim alırsa alsın bu vadide almak ve satmak olur mu?” dedi. Ondan murakka’yı **[12b]** alıp giydi. Ve eyitdi: “Elhamdülillâh Hak celle ve a‘lâ hazreti ben kuluna ümmet-i Muhammed’den Rebîa ve Benî Mudar kabilelerinin koyunlarının tüyleri sayısınca ümmet-i Muhammed’den bana bağışladı” dedi.

Bir kimse şüpheyi ve gümâna düşmesin ki acaba mertebe yönünden Veys Ömer’den ileri midir? Öyle değildir. Zira Ömer radiya’llâhu anh’ın ehil ve iyâl ve hilâfet gâilesi vardı amma Veys cemî alâyıktan mücerred idi. Hazret-i Habîb-i Ekrem salla’llâhü aleyhi ve sellem karıcıklara rast geldi de beni duâdan unutmayın demekle onların mertebesi ol Hazret’ten ileri olmak ihtimali yoktur. Pes Hazret-i Ömer ve Hazret-i Ali radiya’llâhu anhümâ Veys’in elini öpüp duâder-hast etmekle Veys’in mertebesinden dûn olmak lâzım gelmez. Hazret-i Habîb-i Ekrem’in vasiyetine riâyettir.

Pes Ömer Veys’e eyitdi ki: “Ya Veys, Hazret-i aleyhi’s-selâm’a niçin ziyârete gelmedin?” Veys eyitdi: “Ya siz onu bir hoş gördünüz mü?” Eyitdiler: “Gördük.” Veys eyitdi: “Meğer cübbesini gördünüz ola. Eğer gerçek gördünüz ise haber verin imdi mübârek kaşları açık mıydı yahut çatık mıydı?” Acıptır ki bunca zamân hizmet şerefindeyken kat’i haber veremediler, sükût ettiler. Veys eyitdi: “Ağzınızı açıp bana dişlerinizi gösterin” dedi. Gösterdiler, gördü ki dişleri bütündür. Veys eyitdi: “Eğer siz ol Hazretin aleyhi’s-selâm gerçek dostları imişse idiniz siz dahi ona muvâfakat edip mübârek dişi sındığı zamânda dişinizi sayaydınız” dedi. **[13a]** Zira dostluğun şartı ve nişânı oldur ki biri birine muvâfakat ede deyip kendi ağzını açtı dişlerini gösterdi. Gördüler ki birkaç dişlerini ufatmış. Ve eyitdi ki: “Ben Rasûl-i Ekrem salla’llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem Hazretinin mübârek dişi gazada sındığını çün işittim gerçi zâhiren görmemişim. Lâkin ona muvâfakat edip ya bu mudur yahut bu mudur diye birkaç dişlerimi sıdım” dedi. Çün ki Hazret-i Ömer ve Hazret-i Ali radiya’llâhu anhümâ ol hali gördüler ikisine dahi rikkat gelip zâri zâr ağlaştılar. Bildiler ki dostluğu bu kimseden öğrenmek gerektir. Rasûl aleyhi’s-selâm Hazretini zâhiren görmeden böyle muvâfakat eylemiş ola. Pes eyitdiler ki: “Ya Veys bizim için bir hayır duâ eyle.” Veys eyitdi: “Ehl-i îmân beyninde meyl ile duâ olmaz. Ben dâim namazdan sonra “Allahümme’ğfirlî ve li vâlideyye ve li cemî’l-mü’mînîn ve’l-mü’mînât” deyip duâ ederim. Eğer siz îmânı selâmetle sîne iletirseniz duâ size vâsıl olur. Eğer selâmetle iletmezseniz ben zâyî yere duâ etmezim” dedi.

Pes yine eyitdiler ki: “İmdi ya Veys bize bir nasihat eyle.” Eyitdi ki: “Siz Tanrı Teâlâ Hazretini bilir misiniz?” Eyitdiler ki: “Biliriz.” Eyitdi: “Eğer Tanrı’dan gayrı bilmezseniz size evlâ ve ahrâdır.” Yine eyitdiler: Ya Veys, nasihati dahi ziyâde eyle. Veys eyitdi: “Ya Tanrı Teâlâ Hazreti sizi bilir mi?” Eyitdiler ki: “Bilir.” Veys eyitdi: “Eğer Tanrı’dan gayrı sizi kimse bilmese yeğrekdir” dedi.

[13b] Hazret-i Ömer eyitdi: “Ya Veys bir miktar tevakkuf eyle varıp sana taâm getirelim.” Veys eyitdi: “Bu akçeleri ekl edince kefil olur musunuz ki deve gütmekten hâsıl ettim, helâl akçelerdir” deyip elini bir yanına sokup iki akçe çıkardı. Ve eyitdi ki: “Dönün şimdiden geri ve âhiret yararına meşgul olalım. Zira kıyamet yakın gelmiştir” dedi. Hazret-i Ömer ve Ali radiya’llâhu anhümâ Veys ile vedalaşıp döndüler ve yollarına revân oldular. Ondan sonra Veys ol kavmin arasında izzet ve hürmet buldu. Çün kim ol kavim Veys’in kadrin bildiler ve ona itibâr ettiler. Veys onların arasından kaçıp Kûfe’ye geldi. Ayırık onun kande olduğunu bilmediler.

Nakildir ki, Herim bin Hayyan radiya’llâhu anh çok ehâdis-i şerife de Veys’in mertebesini görmüş idi ki iken âlidir. Pes onu görüp ziyâret etmek arzusu ona galip oldu. Bî-ihitiyâr onu bulmakta sorup gezerken Herim kendisi hikayât etmiştir ki: “Âhir bir vadide gördüm ki abdest alıp donunu yûrdu. Çün ki Veys’i bildim yanına varıp selâm verdim. Selâmımı alıp yüzüme baktı. Diledim ki elini öpeyim vermedi ona dedim ki: “Yerhamûke’llah ya Veys ve ğafera lek” yani Tanrı sana rahmet ve mağfîret eylesin halin nedir dedim. Ve çün onun zayıflığını gördüm bî-ihitiyâr bana rikkat gelip ağladım. Ol dahi bile ağladı. [14a] Ve Veys: “Ya Herim bin Hayyan ve hayyâke” dedi. Ve eyitdi ki: “Ey karındaşım oğlu Herim sana kim delil oldu ki beni burada gelip buldun” dedi. Ben dedim: “Ya Veys benim Herim oğlu Hayyan olduğumu sana kim bildirdi” dedim. Eyitdi: “Nebbeenî el-alîmü’l habîr” yani ol bildirdi ki âlemlerde onun ilminden dışarı nesne yoktur, “bana seni ol alîm ve habîr bildirdi” dedi. Ve benim canım senin canın ile bilişti. Zira ki dostların canları birbiriyle âşinâdır. Ben dedim: “Ya Veys, Muhammed Habîb-i Ekrem salla’llâhü aleyhi ve sellem hazretinden bana haber ver.” Eyitdi: “Ben zâhîren Rasûl aleyhi’s-selâm hazretini görmedim ve hadis-i şerîf rivayet etmek yolunu kendime açmazım ki muhaddis ve müzekkir olam. Benim şüğûlüm ve bir mülâhazam vardır ki ondan artık nesneyle meşgul olamazam” dedi. Ve elimi tuttu ve ağladı ve eyitdi: “Eûzü billâhi mine’s-şeytani’r-racim *vemâ haleknâ’s-semâvâti ve’l-arda vemâ*

beynehümâ lâibîn”¹⁸² dedi. Andan bir kez öyle haykırıp çağırdı ki aklım zâyi ola yazdı. Ve onun dahi aklı zâil olup yine kendine geldi. Ve bana eyitdi ki: “Ya karındaşım oğlu Hayyan söyle buraya niçin geldin?” Eyitdim: “Ya Veys, geldim ki seninle mûnis olup yüzün görüp kelâmını işiteyim ve seninle canım dinlene.” Veys eyitdi: “Ben hergiz bir kimse bilmezem ki Tanrı Teâlâ’dan gayrıyla dinlene ve gönlü ârâm bula.” Eyitdim: “İmdi ya Veys, bana nasihat eyle ki onunla amel etmek müyesser ola” dedim. Eyitdi: “Ya Herim, kaçan yatsan ölümü yastığın altında bil. Kıyamete değin gözün önünde ve karşında bil. Ve az günahını ulu ve çok bil. **[14b]** Ve çok tâatini az bil. Ve dâim Hak Teâlâ hazretinden af talep eyle. Eğer tâatini çok günahını kiçi ve az göreceksin olursan neûzü billah Hak Teâlâ’nın kibriyâsını tahfîf etmiş olursun küfürdür.” Pes Herim eyitdi: “Ya Veys makâmı ne yerde edeyim?” Veys eyitdi ki: “İnne li-hâze’l-kulûb kad hâleteha eş-şekke felâ tenfauhü’l-mev’izetü” dedi. Yani tüh bu gönüllere ki şek ve şüpheyile karışmıştır. Zira nasihat kar edip eser eylemez. Yine eyitdim ki: “Ya Veys dahi nasihat eyle.” Eyitdi: Ya Herim atan ve anan öldüler ve Âdem ve Havva ve Nuh ve İbrahim, Mûsâ ve İsa aleyhimü’s-selâm öldüler. Hatta iki cihânın Seyyidi Muhammed aleyhi’s-selâtü vesellam dünyâdan âhirete nakleyledi ve sahâbe rıdvanu’llâhi aleyhim ecmaîn öldüler. Ah Ömer ah Ömer” dedi. Ben eyitdim ki: “Ya Veys, Ömer henüz hayattadır onu sağ koydum henüz sağ bilirim” dedim. Eyitdi: “Rahmetü’llâhi aleyh ya Herim şimdi alîmu’l-allâm bana haber verdi” dedi. Andan yine eyitdim ki: “Ya Veys, nasihati dahi ziyâde eyle.” Eyitdi: “Salâh ehlinin yollarını Hak Teâlâ açık ve rûşen eylesin. Ya Herim bir saat ölümü anmaktan gaflet eyleme. Çün ki kavmin katına varasın sen dahi onları âgâh eyle ölümü ansınlar ve cemaate muvâfakat eylesinler. Dâim nasihatini halktan diriğ eyleme. Tâ kim şerîat ahkâmından çıkıp tamuya girmeyesiniz” dedi. Andan eyitdi: “Ya Herim şimden sonra **[15a]** yürü beni duâdan unutma. Ben dahi seni unutmayayım sen bir yana git ben dahi bir yana gideyim. Şimden sonra ne sen beni görürsün ve ne ben seni görürüm” dedi. Ve bir canibe teveccüh edip gitti, murâd ettim ki bir miktar böylece gündüzü gidip böyle yürüyeyim beni koymadı ardınca baka kaldım gözettim. Bir alçak yere inip gitti, gözümden gâib oldu. Ardınca ağlaya kaldım” dedi.

Ve nakildir ki, sahabeden biri hikayât eder ki: “Bir gün Veys’i görmek arzusuna düştüm. Arayı gezerken bir تنها yerde namaz kılıyor gördüm. Iraktan

¹⁸² Duhan, 44/38. Biz, gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, eğlenmek için yaratmadık.

gözettim durdum. Yani namazını tamam ettiğinde varıp buluşaydım ve bir kelâmını işitip nasihatini alaydım diye durdum. Hatta öğle vakti geldi yetişti. Namazdan fâriğ olmadı. Öğle namazını dahi kıldı yine fâriğ olmadı. İkinci oldu yine ikindiye kıldı yine fâriğ olmadı. Akşamı kıldı yine namazdan fâriğ olmadı. Yatsı namazını kıldı yine sabaha dek uyumadı. Ve namazdan fâriğ olmadı. Hâsıl-ı kelâm üç gün üç gece bu minval üzere ne yedi, ne içti uyumadı namazdan fâriğ olmadı. Zebûn oldum dördüncü gün bir miktar Veys'in gözüne uyku büründü. Derhal yüzünü göğe tutup münâcât eyledi ve ağladı eyitdi ki: "İlâhî sana sığınırım çok uykucu gözden ve çok yiyici karından" dedi. Çün ki ondan bu haleti gördüm ve bu münâcâtını işittim zârî kılıp kendi kendime dedim bu müşâhede kıldığım hâlet bana nasihat bestir, teşviş vermeyeyim dedim [15b] ve ağlayarak dönüp gittim" dedi.

Nakildir ki, Veys radiya'llâhu anh, ömrü içinde gece ve gündüz uyumazdı. Gece olduğunda derdi, bu gece kıyam gecesidir deyip uyumazdı. Erte olunca kıyamla geçirirdi. Ve yine bir gece dahi olsa bu gece rükû gecesidir deyip sabaha dek rükû ile geçirirdi ve tesbih ederdi. Yine bir gece dahi olsa secdeye varıp ol geceyi secdede geçirirdi. Bir kimse ona eyitdi ki: "Ya Veys, bunca geceleri bir haletle nice geçirirsin?" Eyitdi: "Ben secdeye vardığımda henüz bir kere "sübânallâhi Rabbiye'l-âlâ" demeden sabah olur. Sünnet hod üç kere demektir, onun için böyle ederim ki Hak Teâlâ hazretine gönüllerin ehli gibi tâat etmiş olayım." Ve yine ona sordular ki: "Ya Veys, huşû nedir, hudû nedir?" Eyitdi: "huşû ve hudû oldur ki namazda Tanrı'ya teveccüh edip dursa sünüyle ursalar ve bir yanından bir yanına çıksa duymaya." Eyitdiler ki: "Ya Veys, âhiret işi nicedir?" Birkaç kere ah edip eyitdi: "Vaveyleta zâdehu'l-kalil ve etvalu tarikah" yani ah azık azlığı ve yolun uzunluğundan demek olur.

Ve eyitdi: "her kişi üç nesne dost edinse tamu ona boynu damarından yakın ola." Evvelki oldur ki gökçek libaslar giymeye mutâd olup sevmek. İkinci kanaati olmayıp nefis taâm yemeye mutâd edinmek. Üçüncü beyler ile oturmayı sevmek.

Nakildir ki, bir gün ona eyitdiler ki: "Burada bir kişi vardır ki otuz yıldır ki bir sinle kazdırıp [16a] ve bir kefeni üzerinde asâ koymuştur. Ve kendisi karşısında oturup dün gün ağlar hiç dinmez" dediler. Veys eyitdi: "Keşke beni dahi iletip ol kişiyi ben dahi görsem" dedi. Birkaç kişi olup Veys'i ona iletiler gördü. Ol kişi oturmuş ağlar ve benzi sararmış hazana dönmüş, az kalmış gözleri çukur olmuş. Veys eyitdi: "Ey derviş otuz yıldır ki bu sinle ile bu kefen sana put olmuş. Seni Hak Teâlâ hazretinin zikir ve

tâatinden meşgul eylemiş, teveccüh-ü Hüda'dan geri kalmışsın” dedi. Çün ol kişi Veys'in sözünü işitti. Derhal bir nâra vurup haykırdı ve ol sinin içine düşüp canın teslim eyledi. Pes ey karındaşlar ol körüyle kefen hicâb olunca dünyânın ve ehli iyâlin ve mal ve mansıp kıyas eyleyin ne mertebedir.

Nakildir ki, Veys bir kez üç gün üç gece nesne yemedi ve içmedi. Dördüncü gün durdu yolca giderken bir altın buldu. Bir kimseden düşmüştür deyip almadı. Gözünü çevirip görmeze vurdu ve murâd eyledi ki yerden otcuklar derip gökçeğizinden ekl eyleye. Onu gördü ki karşısından bir koyun gelir ve ağzında bir kirde tutar getirip Veys'in önüne koydu. Gönlünden eyitdi ki bu koyun bu kirdeyi bir kimsenin olup almış ola diye ondan dahi yüzün çevirdi. Derhal Hak Teâlâ ol koyuna dil verip söyledi. Eyitdi: “Ya Veys, ben dahi ol padişahın kuluyum ki sen dahi onun kulusun. **[16b]** Ya Veys, Tanrı verdiği rızkı Tanrı elinden niçin almazsın” dedi. Çün ki sundum ol kirdeyi alayım fi'l-hâl elimde bölündü ve koyun gâip oldu.

Ve nakildir ki, Şeyh Ebû'l-Kasım Gürgânî bir zamân Veys Veys zıkr eyledi. Zira onlar birbirlerinin kadrini bilirlerdi. “Men arafe'llahe lâ yahfâ aleyhi şey'ün” demişlerdir. Ve bir dahi “araftü Rabbî bi-Rabbî” hâsılı her kim Hak hazretini bilse hiç ona gizli şey kalmaz. Hem hakikat Tanrı Teâlâ'yı yine Tanrı Teâlâ hazretiyle bilirler. Hiç gizli nesne kalmaz. Ve her kim Allah'ı bilmese hiçbir nesne bilmiş olmaz. Ve onun sözlerindendir ki “aleyke bi'l-vahdeh feinne's-selâmete bi'l-vahdeh” ve yalnızlık oldur ki: Ondan ağyâr hayali dahi olmaya. Bu dahi onun sözlerindendir: “Talebtü'r-rif'ate fevecettü fi't-tevâdui ve talebtü'r-riyâsete fevecettü fi'n-nasihati lilhalkı ve talebtü'l-mürüvvete fevecettü fi's-sıdkı ve talebtü'l-fahra fevecettü fi'l-fakri, talebtü'r-râhate ve's-sürûra fevecettü fi'l-kanaati ve talebtü'l-emne ve'r-râhate fevecettü fi'z-zühdi.”¹⁸³

Ve nakildir ki, komşuları derlermiş ki biz onu dîvâne sanırdık. Ve ona sükna için bir evceğiz düzüverdik. Birkaç yıl orada oldu oruç tutardı ve nesnesi yok idi ki iftar edeydi. Dâim hurma çekirdeklerini cem edip satardı ve onu kût edinirdi. Ve giydiği bir eski hırka idi. Mezbelelerde her bulduğu pâre eskiydi, alıp yamardı ve sabah vakitlerinde dışarı çıkardı. Yatsıdan sonra mekânına gelirdi. Ve yolca giderken ve gelirken oğlan, uşak taşa tutarlardı. **[17a]** Oğlancıklara derdi ki: “Uşak taş atın ki baldırım incedir. Olmasın ki kırılıp namaz kılmaya mani ola da benden namaz fevt ola.

¹⁸³ Yükseklik aradım, tevâzuda buldum. Makam-mevki aradım, halka samimiyette buldum. Mürüvvet aradım, doğrulukta buldum. Övünç aradım, fakirlikte buldum. Rahat ve mutluluk aradım, kanaatta buldum. Emânet ve rahat aradım, zühdde buldum.

Namazdan kaldığıma gam çekerim yoksa inciklerim kırıldığına gam çekmem” deyip yalvarırdı.

Nakildir ki, çün Veys’in ömrü âhire erişti. Emîre’l-mü’minîn radiya’llâhu anhuile Sıffin cenginde bile idi. Biemrilleh orada şehit oldu rahmetü’llâhi aleyh. “Âşe vahîden ve mâte şehîden”. Pes bilgilki bir kavim vardır onlara Veysîler derler. Hak celle ve a’lâ hazretinin emriyle onlara mürşid hâcet değildir. Hak Teâlâ onları nübüvvet nûruyla perverde eder. Nitekim Veys’e etti. Ve Hazret-i Habîb-i Ekrem salla’llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem zâhiren Veys’i görmedi lâkin ruhâniyetiyle ondan perveriş buldu. İmdi ol kavim ki onlara Veysîler derler. Onlar dahi nûr-ı nübüvvetten gayrı mürşide muhtaç değildirler. Bu makâm ulu ve âli makâmıdır. Her kim ki bu makâm ona müyesser ola devlet onundur.

*“Zâlike fadlu’l-lâhi yü’tihi men yeşâu vallâhu zü’l-fadli’l-azîm ve hüve erhamürrâhimîn ve ekramü’l-ekramîn”*¹⁸⁴

3. HASAN-I BASRÎ RADİYA’LLÂHU TEÂLÂ ANH¹⁸⁵

Ol perverde-i nübüvvet, ol hu gerde-i fütüvvet, ol kible-i amel-i ilm ve ol kible-i vera‘-i hilm, ol sâhib-i irşâd sadrı yani Hasan-ı Basrî kaddesa’llâhu sırrahu’l-azîz ve rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh.

Onun kerâmeti ve menâkıbı çoktur. İlim ve amel ve hüsn ü muâmele ve hâl ıssıydı. Dâima Tanrı Teâlâ Hazretinin korkusu onu kaplamıştı. **[17b]** Ve onun anası Ümmü Seleme’nin hâdimesi idi. Kaçanki Ümmü Seleme onun anasına hizmet buyursa Hasan’ı kucağına alıp emzirirdi. Zira Hasan masumdu. Bir gün Rasûl-u Ekrem salla’llâhü aleyhi ve sellem, Ümmü Seleme hânesine geldi ve abdest almak için su talep eyledi. Ümmü Seleme radiya’llâhu anh, su ile bardağı Hasan’ın eline verdi. Yani Hazrete ilette. Oğlanlık hasebiyle Hasan ol bardaktan içti. Hazret aleyhi’s-selâm bu sudan kim içti dediğinde Hasan masumluğuyla cevap verip ben içtim dedi. Hazret aleyhi’s-selâm nutuk edip benim ilmim ona eser etsin dedi.

Nakildir ki, rivâyet ederler ki bir gün Rasûl aleyhi’s-selâm yine Ümmü Seleme evine varmıştı. Hasan’ı huzur-u şerîfine getirdiler Hazret duâ etti. Derler ki, Hasan her neye vâsıl olduysa ol duâ bereketinde oldu. Ve şöyle rivâyet etmişler ki, kaçan vücûda

¹⁸⁴ Cuma, 62/4. *İşte bu, Allah’ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir.*

¹⁸⁵ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. II, s. 131-134; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 152; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 56-58; Münâvî, *Kevâkibu’l-Duriyye*, c. I, s. 181-186.

geldiğinde Hasan'ı Hazret-i Ömer'in huzuruna getirdiler. Hazret-i Ömer radiya'llâhu anh, Hasan'ın veçhine bakıp hüsn-ü cemâlini görünce buyurdu ki: "Bunun adını Hasan tâyin eyleyin. Zira yüzü görklüdür" dedi. Pes Ümmü Seleme Hasan'ı şefkatle besleyip terbiyet eylemiştir. Şöyle demişlerdir ki: Hasan yüz otuz sahâbe gördü ve onun sebeb-i tevbesi ol idi ki "Hasan cevher-i Kureyş idi. Onun için ona Hasan el-Lü'lü derlerdi." Dâima bezirgânlığa Rum'a gelirdi. Hatta Kayser ile çok satı pazar ederdi. Bir vakit yine Rum'a geldi. **[18a]** Kayser'in veziriyle âşinâ oldu. Ve gâhi sohbet ederlerdi bir gün vezir eyitdi: "Ya Hasan Lü'lü, biz bugün Kayser'le bir pîre gitsek gerektir. Sen dahi muvâfakat edersen ferman senindir." Hasan rızâ verdi bile gidecek oldu. Hasan için bir at eğlerlediler bindi bile gidip bir sahrâya geldiler. Ol sahra ortasında gördü ki bir yeşil çadır kurulmuş atlastan. Bir azîm bergâhtır ki tınâbları ibrişimden ve kazıkları gümüşten. Ol bergâhın bir tarafında gördü ki bir ulu alay asker durmuş. Cümle silahlarıyla gemli ve geçmeli bir yerağ ol bergâha karşı durmuşlar. Ve onlar sonra bir bölük nûrâni pîrler ol bergâhı ihâta etmişler. Ol bergâha bir zamân karşı durup gittiler. Onlardan sonra dört yüz miktarı âlimler ve hakîmler gelip bergâha karşı durdular ve gittiler. Onlardan sonra bir bölük hûb suratlı cariyeler ellerinde altın tabaklar inci ve cevâhirle dolu ol çadıra yüründüler ve gittiler. Ondan sonra gördü ki Kayser-i Rum cümle vüzerâsıyla gelip çadıra girdiler. Bir zamândan sonra yine gittiler. Çün Hasan bunları gördü temâşâ edip acibe kıldı, dönüp vezire sordu. Vezir eyitdi: Ya Hasan, Kayser'in bir mahbûb ve merğûb oğlu vardı. Hüsn ü cemâlde bî-nazîr idi. Bir gün ol oğlan hasta oldu. Kayser ona etrâf-ı âlemden tabibler, hekimler getirdi. Nice türlü ilaçlar ve dermanlar ettiler hergiz çare bulamadılar **[18b]** hükema âciz oldular. Âkıbet oldu, götürüp ol bergâh içinde defn ettiler. Ol zamândan beri yılda bir kez ziyâretine gelirler. Ol çeri ki evvel gördün cenk ve savaş yerağıyla otağı devr ettiler. Ve eyitdiler ki: Ey bizim melikimiz oğlu eğer cenkle seni halâsa mecal olaydı. Cümlemiz senin uğruna can ve baş verip halâs edeydik. Amma ne edelim bu iş sana bir kimseden geldi ki hiç kimsenin ona cevâba kudreti yoktur deyip giderler. Andan ol ulular ve pîrler geldiler. Derler ki: Ey bizim melikimiz oğlu, ululuk ve râi ve tedbir ölümüne çare ve fayda eylemez. Andan hekimler gelirler ve derler ki: Eğer ilim ve hikmetle ve muâleceyle sana ölümden halâsa bir çare olaydı ederdik. Amma ölümüne hükemâ ve etıbbânın ilmi ve fehmi yetişmez cümlesi ölüm katında müzmahildir deyip giderler. Ondan sonra ol hûri lika mahbûbeler gelip; ey biz şahımız oğlu, ma'zur olsun bu iş ki sana geldi bir

kimseden geldi ki hüsn ü cemâl zûr-i sîm ve cevâhir onun katında şey değildir. Eğer çare olaydı ederdik deyip giderler. Andan Kayser vüzerâsıyla gelip çadıra girerler. Kayser der ki: Ey baba cânı ve gözüm nûru. Eğer ilim ve hikmet ve tabâbet ve mal ve câh fayda edeydi. Cümle malımı ve memleketlerimi senin yoluna koyup çare ederdim diye özürlenip giderler. Tâ kim bir yıl olunca yine gelirler diye Hasan’a cevap verdi. Çün Hasan bu temâşâ etti ve bu sözleri işitti, gönlüne eser kaldı ve dünyâ muhabbeti bi’l-küllîye gönlünden çıkıp gitti. **[19a]** Andan gidip şehrine geldi. Ayrık kâr ve kesbten el çekti. Ve uzlet ihtiyâr edip gece-gündüz tâat ve ibâdete meşgul oldu. Lâ-büdd cümlelerin ulusu ve serveri oldu.

Nakildir ki, bir gün bir kişi bir cemiyette kıyam edip durdu. Ve eyitdi ki: Hasan Lü’lü niçin cümlemizin üzerine ulu oldu? Ol cemiyette bir azîz mevcut idi. Cevap verip eyitdi ki: Hasan bizim üzerimize ulu olduğu onun içindir ki şimdi hala bu asırda cümle-i halâyık onun ilmine muhtaçtır. Onun için izzeti ve ululuğu bu ecildendir.

Ve nakildir ki, Hasan-ı Basrî radiya’llâhu anh, haftada bir kez vaaz ederdi. Her bâr ki minbere çıkardı. Eğer Râbia Adeviyye’yi orada görürse vaaz ederdi. Ve azîm, şevk ve harâret hâsıl ederdi. Ve aşk ve şevkle maârif-i ilâhîden söyleyip meâni-i latîfe ile mest olurdu. Eğer ol mecliste Râbia’yı görmese minberden inip vaaz etmezdi. Ve ol mecliste olanlardan derlerdi ki: “Ey Şeyh, senin meclis vaazında bunca ulemâ ve sulehâ ve azîzler var senin vaazına muntazırlardır ki senin kelâm-ı müteberrekenle müşerref olmaya tâlip ve râğiblerdir. Bir başı örtülü karıcık hâzır olmamak ile niçin vaazı tehir edip mahrum edersin” dediler. Hasan eyitdi: “Ol şerbetler ki filler midesine ve havsalasına göre tertip olup dizilmiştir. Karınca kursağına nice layık ola” diye cevap verdi. Her kaçan ki Râbia’yı meclisinde hazır görse Hasan’ın aşkı ve şevki artardı. **[19b]** Ve meclis kerem olurdu. Şevk ateşi yürekler yakıp gözlerden yaş yerine kan gelirdi. Ve Hasan Râbia’dan yana dönüp derdi ki: “Ey kilim giyen, “hâze zerratün min harâreti kalbiki” yani ey seyyide ve ey talib ve sâdık senin kalbinin harâretinden bu bir zerredir” derdi.

Nakildir ki, bir gün kendi müsâhiblerinden birisi eyitdi ki: “Ya Şeyh, esnâ-i vaazda sizden zuhur eden coşuş ve şevk ve harâret minberin altında cem olan kalabalık için mi şâd olup coşa gelirsiniz yoksa sebebi nedir?” dedi. Hasan eyitdi: “Hergiz adam çokluğuna şâd olmam amma kaçan ki bir derviş hazır olsa gönlüm ona şâd olur” dedi. Yine sordular ki: “Ey Şeyh Müslümanlık nedir ve Müslüman kimlerdir?” Eyitdi:

“Müslümanlar kitapları içinde zikrolunanlardır.” Eyitdiler: “Ya dinin aslı nedir?” Eyitdi: “Dinin aslı vera’dır yani gûnahtan sakınmaktır.” Eyitdiler: “Vera’yı zâyî ve telef eyleyen nedir?” Eyitdi: “Hırs ve tamahtır.”

Nakildir ki, Hasan’a sordular “cennât-u adn nedir?” Eyitdi ki: “Ona peygamberler ve sâdıklar yani doğru söz söyleyenler ve şehitler ve âdil padişahlar girdiği cennettir.”

Nakildir ki, Hasan’a eyitdiler: “Tabib hasta ve merid olunca kendine ilaç etmeye kudreti olmayınca gayrılara ilaç edebilir mi?” Hasan eyitdi: “Siz benim nasihatimi tutun amel eyleyin faydasını görürsünüz” **[20a]** dedi.

Nakildir ki, bir gün eyitdiler ki: “Ya Şeyh, bizim gönlümüz uyumuştur ki söz eser edip uyanmaz.” Hasan eyitdi: “Sizin gönlünüz keşke uyumuş olaydı. Zira uykuda olanı birkaç depredincek uyanır amma korku oldur ki sizin gönlünüz ölmüş ola onun için uyanmaz.”

Nakildir ki, eyitdiler: “Ya Hasan bir kavim vardır ki senin sözlerini yad tutarlar ve sana itirâz ederler ve gıybet edip mesâvinî ederler.” Hasan eyitdi: “Hak Teâlâ halkı ademden vücûda getirip halk etti. Ve bunca ihsânlar etti ki haddi yok yine dillerinden kurtulmadı. Ya kulları nice kurtulur” dedi.

Nakildir ki, bir gün ona eyitdiler: “Ya Hasan kimseye öğüt verme ve davet etme tâ kim ol kendisi davet edip aratmayınca” dediler. Hasan eyitdi: “Şeytan hiç bu arzudan artık nesne de değildir ki bu manâyı bizim gönlümüze koyup muhkem yerleştire. Tâ kim emr-i ma’rûf ve nehy-i münker kapısı yapıla” dedi.

Nakildir ki, Hasan’ın bir mürîdi vardı. Vakteha çağırırdı ve zârîlikler ederdi. Hasan eyitdi: “Ey mürîd bu fiili sen edersin. Eğer bî-ihliyâr edersen hoş, eğer ki kendi ihtiyârınla edersen vâveyla sana ki ömrün harmanını berbat eyleyip savurdun ve ömrü azîzin telef yerlere geçirdin. Zira es-sayhatü mine’ş-şeytan her kim ihtiyârıyla kâh sayha edip çağıra **[20b]** ol sayha şeytandandır.” Ve bunun şerhinde eyitmişlerdir ki: Ah eylemek âdeti olmayıp ve ah etmeyi bilmeyen nâgâh ah eylese memduhtur medhul değildir ve lâkin kendisi bildiği halde çağırsa ol şeytandandır demişler.

Ve nakildir ki, bir gün Hasan-ı Basrî rahmetü’llâhi aleyh meclisinde vaaz edip söylerken Haccâc içeri girip geldi. Çok tevâbii ve kavmi bile geldiler. Silahları ve ellerinde tığlarıyla ve bir ulu cemaat orada hazırdu. Haccâc eyitdi: “Hasan’ı sınıyalım vaktidir” dedi. Ve gelip Haccâc, Hasan’ın katına oturdu. Hasan hiç ona iltifat etmedi ve

kendi sadedinden ayrılmadı ve dönüp bakmadı. Çün meclis âhir oldu, ol meclisde bir ulu kimse vardı Haccâc’a eyitdi ki: “Hasan hasta olmaktadır sizinle mukayyed olamadı” deyip söyledi. Haccâc, Hasan’ın elini tuttu ve cemaate teveccüh edip “ünzüru ile’l-cebel” dedi. Yani demektir ki Hasan kendi teveccühünde ulu dağlar gibi sabittir mekânından ayrılmaz. İm’anla nazar eyleyin demek olur.

Nakildir ki, Hasan bir kere Haccâc’ı düşünde gördü. Kıyamet kopmuş Haccâc’a hitâb edip eyitdiler ki: “Ya Haccâc ne istersin?” Eyitdi: “Onu isterim ki müahhirler isterler” dedi. Ve halet-i nez‘de ve sekerât-ı mevtte dahi bu sözü söyledi ki ya Rabbî bu nefsi ve gönlü dar kuluna kerem ve lütuf eyle ki erhamür’râhimînsin ve ekramü’l ekramînsin. Zira halâyık tamam dil bir edip [21a] derler ki Tanrı Teâlâ bunu odda yakar. İmdi ya Rabbî ben bî-çâre kulun sana sığındım “*fa’alün limâ yürid*”¹⁸⁶ sensin. Hasan onun bu sözünü işitip eyitdi ki: “Bu ayyâr-ı tarrârı görün ki tarrârlık birle âhiret devlet dahi bulacaktır” dedi.

Nakildir ki, Hazret-i Ali radiya’llâhu anh kerrema’llâhu vecheh bir gün durup Basra’ya geldi. Ve Basra şehrinde üç günden artık eğlenmedi. Ve bu üç günde cümle minberi sıdı ve büzdü vaazları men eyledi. Çün kim Hasan’ın meclisine geldi. Hasan dahi ol halde şevk ve zevkle vaaz ederdı. Ali radiya’llâhu anh Hasan’a hitâp edip eyitdi ki: “Ya Hasan, halâyıka vaaz edersin.” Hasan eyitdi ki: “Hazret aleyhi’s-selâm’dan bana yetişenden ben dahi halka beyân edip bildiririm” dedi. Hazret-i Ali, Hasan’ı vaazdan men etmeyip bu yiğit vaaz ve nasihat etmeğe layıktır dedi ve döndü gitti. Hasan onu fehm ve akılla Hazret-i Ali idiğini bildi. Derhal minberden inip seğırtti ve ardından yetişti.

Ve eyitdi: “Ya Emîre’l mü’mînîn Tanrı hakkı için kerem ve lütuf edip bana abdest almayı ta’lîm eyle” dedi. Andan bir yere vardılar ki Babu’t-Taşt derler. Orada leğen ve su getirdiler. Ol mekânda Hazret-i Ali, Hasan’a abdest almayı ta’lîm eyledi ondan sonra yoluna revân oldu.

Nakildir ki, bir zamân Basra şehrinde kıtlık vâki‘ oldu. [21b] İstiska için iki yüz bin halâyık cem oldular ve şehirden dışarı çıkıp bir minber kurdular. Yani Hasan-ı Basrî minbere çıkıp vaaz ve duâ etsin diye. Hasan eyitdi: Diler misiniz ki vilayetinize yağmur yağıp bolluk ola. Pes beni şehirden sürün dedi.

¹⁸⁶ Buruc, 85/16. *Dilediğini mutlaka yapandır.*

Nakildir ki, Hasan’a şol denli Hakk’tan hayâ ve korku müstevli olmuştu. Otursa sanki bir cellad önünde oturur gibi iki dizi üzere çöküp oturur ve hergiz hiç kimse onun güldüğünü görmedi. Şol mertebe hayâ ve mülâhazası varken bir gün bir hadis işitti ki: “*Men uhrice mine’n-nâr âhir Hunâd*”¹⁸⁷ yani tamudan en sonra ihrâç olunan Hunâd nâmında bir kimsedir demektir. Hasan işitip kusur-u nefis edip keşke ol Hunâd ben olaydım dedi.

Nakildir ki, onun yârenlerinden bir kişi eyitdi: “Hasan bir gece benim hanemde yattı. Tâ erte olunca inledi. Ben eyitdim ki: Ya Hasan bu ilim ve amel ve zühd ve takvâ ki sende vardır. Yine niçindir ki tâ böyle inilersin” dedim. Eyitdi: “Onun için inilerim ki nâgâh benden Hak Teâlâ hazretinin rızâsına muhâlif bilmeden bir söz sâdır ola veya bilmeden gönlüme bir muhâlif fikir düşse de bana diyeler ki “sen bize layık değilsin” dedi.

Nakildir ki, bir gün Hasan radiya’llâhu anhu savmaası damında namaz kılardı. Ve duvarı dibinde bir kimse otururdu. Hasan secdeye varıp şol kadar ağladı ki gözyaşının bir katresi oturan kişinin esvâbına damladı. Ol kişi [22a] şüpheyeye vardı. “Acaba bu damla pâk mı yoksa nâ-pâk mı ola?” dedi. Ve başını yukarıya kaldırıp baktı. Hasan’ı gördü ondan suâl edip “bu damlayan su nedir pâk mı değil mi?” dedi. Hasan eyitdi: “Yumak lâzım gelmez. Zira gözyaşındır.” Ol kişi eyitdi: “Ya Şeyh niçin bu mertebe ağlarsın, sen hod Tanrı ile bilesin çün kim Tanrı Teâlâ seninledir. Kimden korkarsın? Ve çün seninle değildir, ya kime ağlayıp halin arz edersin ve kime ümit tutarsın” dedi.

Nakildir ki, Sâbit Bünânî radiya’llâhu anh Hasan’a bitî yazdı. Ve eyitdi: “İşittim hacca gidersin. Dilerim ki sohbetinde bile olam.” Hasan dahi ona yazdı ki: (ko?) Hak Teâlâ hazretinin perdesinin altında olalım. Ayıbımız mestur olduğu halde dursun. Zira ikimiz bir yerde olunca ayıplarımız keşf olurda birbirimizi düşman tutarız. İmdi bu hal üzere dursun ki dostluğumuz berkarâr olsun” dedi.

Nakildir ki, bir gün Hasan, Şeyh Saîd Cübeyr’e nasihat edip eyitdi ki: “Sultânlar bisâtına kadem koma. Eğer o sultân cemî halâyıka şefkat ederse de. İkinci, hatunlarla تنها oturma eğer Râbia Adeviyye ise. Üçüncü, kulağını her cânibe-i âriyeye verme zira ne denli mert isen de kendine zahm urarsın” dedi.

¹⁸⁷ Kaynağı bulunamamıştır.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar radiya'llâhu anh eyitdi: “Hasan-ı Basrî'den suâl ettim ki âlimlerin azabı neden olur?” dedim. Eyitdi: “Dünyâ isteyip dünyâya tâlip olmaktan olur” dedi. [22b] Abdullah eyitdi: “Bir tanla (seher) vakti durdum ki cemaatle namaz kılayım. Pes Hasan'ın mescidine vardım. Gördüm ki mescidin kapı(sı) bağlıdır. Ve Hasan durmayıp mescid içinde duâ eder. Ve bir bölük cemaat âmin derler. Gönlümle meğer Hasan'ın yârenleri bile kalmışlardır dedim. Bir zamân sabr eyledim hatta sabah oldu. Mescid kapısına el vurup açtım içeri girdim. Gördüm Hasan yalnız kibleye karşı oturur. Mescid içinde ondan gayrı hiç kimse yok. Mutehayyir oldum, “ey Şeyh, bu ne haldir bana bildir” dedim. Eyitdi ki: “Ya Abdallah, olmasın ki bu hâli kimseye diyesin. Her Cuma gecesi olduğunda cinnîler gelip benim katımda cem olurlar ve benden duâ talep ederler. Ben dahi duâ ederim onlar âmin derler” dedi.

Nakildir ki, bir gün din ulularından bir azîz hikâyet edip eyitdi ki: “Birkaç kişi durduk Hasan ile hacc ziyâretine giderken bir su kuyusuna eriştik. Gördük ki: Ne suyu ne kovası var.” Hasan eyitdi: “Murâd eder misiniz ki bu kuyudan su içesisiz.” Ben dedim, murâdımızdır. Hasan durdu namaza şurû' etti onu gördüler ki derhal su kaynayıp kuyunun ağzına çıkıp doldu. Cümlemiz ol sudan murâdımızca alıp içtik. Meğer yârenlerden birisi ol sudan bir bardak doldurup gizlemiş hemandem ol su gâib oldu. Ol oradan geçip gittik yolca giderken Hasan bir hurma buldu bize verdi. Cümlemiz ol hurmayı üleştik yedik, gördük ki çekirdeği altın idi. [23a] Kaçankim Medine'ye geldik. Ol altını verip taâm aldık. Cümle yârenlerle yedik dediler.

Ve nakildir ki, Ebû Ömer kâri-i muğarreblerin imâmı ve Kur'ân ta'lim ederdi. Bir gün bir hûb oğlan Kur'ân okumaya geldi. Çün Ebû Ömer onu gördü sadrına şeytan vesvese bıraktı. Çün okuyanlar gittiler ol oğlanı gitmeye koymadı. Halvet kalınca oğlanı öpmek diledi dahi oğlana yakın varmadan Kur'ân-ı Azîm, elhamdülillâh elifinden, mine'l-cinneti ve'n-nas'a varınca hâtırından gitti mahvoldu. Ebû Ömer, pişman olup azim nedâmete düştü. Şöyle ki nedâmet ateşi eser eyledi zârî kılıp ağladı ve ağlayarak Hasan-ı Basrî katına geldi. Eyitdi:¹⁸⁸ “Ey hâce bana bir çâre eyle. Şöyle bir azîm derde uğradım” dedi. Çün Hasan onu işitti gayet gussâlandı. Eyitdi ki: Şimdi hac mevsimidir var hac eyle ve Kâbetullah'ı tavaf eyle ve tavaftan fâriğ olduğunda var Mescid-i Hayf'e gir. Orada bir pîr göresin ki mihrâb içinde oturur. Var âdâbla ve huşûyla durup onun vaktini telef etme. Namazdan fâriğ olunca ileriye var ve halini âdâbla arz eyle. Ol sana

¹⁸⁸ “Eyitdi” kelimesi iki defa yazılmış.

bir hayır duâ eyleye” dedi. Pes Ebû Ömer yerağ görüp hacca gitti. Cümle şerâiti hacı yerine getirdikten sonra ol mescide gelip girdi. Gördü bir pîr-i nûrânî heybetle oturur. Halâyık çevresinde otururlar. Ben dahi huşûyla varıp oturdum. Ba’de zamân onu gördüm ki bir pîr-i [23b] nûrânî ak donlar giymiş geldi. Çün bu pîr onu gördü cemaatiyle kalkıp karşı vardı ve izzet ve ikrâm etti. Bir az vakit oturup söyleştiler. Namazın vakti geldi kıldılar. Ondan sonra ol gelen pîr çıkıp gitti cemaat dahi dağıldılar. Ol pîr yine halvet kaldı ben dahi ileriye vardım Allah Allah feryâdına yetiş dedim ve hâlimi ona beyân eyledim. Pîr beni tamam dinledi. Hemen bir kere haykırdı ve gözü ucuyla gökten bana nazar eyledi. Henüz başını aşağı eğmeden Kur’ân-ı Azîm bi’l-tamam hâtırına geldi ol sevinmekten ayağına düştüm. Ol pîr eyitdi ki: “Beni sana kim dedi ve buraya kim gönderdi?” “Hasan-ı Basrî gönderdi” dedim. Pîr benden onu işitip güldü ve eyitdi: “Çün kim ol bizi rüsvay etti. Biz dahi onu rüsvay edelim.” Ve eyitdi: “Namazdan evvel gelip bizimle biraz sohbet edip yine gideni gördün mü?” Eyitdim: “Gördüm.” Eyitdi: “Ya niçin bilmedin ki ol Hasan-ı Basrî idi ki her gün gelir öğle namazını burada kılıp ikindi namazını varır Basra’da kılar. Pes şol kişinin ki Hasan-ı Basrî gibi imâmı ola da ol niçin gelip bizden duâ temennâ eyleye” dedi.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî zamânında bir kişinin atı uğrulanmış ol kişi melûl oldu. Durdu Hasan-ı Basrî katına geldi ve hâlini arz eyledi.¹⁸⁹ [24a] Hasan radiya’llâhu anh ol kişiden atı dört yüz akçeye satın aldı pahasını verdi. Ol kişi atının pahasını alıp gitti. Ol gece evinde yattı. Vâkıasında gördü ki ol at uçmak merğizâratda seyir eder ve dört kulun dahi onunla bile gezer. Sordum ki: “Bu atlar kimindir?” Eyitdiler: “Evvel senin idi şimdi Hasan-ı Basrî’nindir.” Çün kişi uyandı durdu Hasan katına geldi. Eyitdi: “Ya İmâme’l-müslimîn ben bey’imden pişman oldum akçeni al” dedi. Hasan çün onu işitti eyitdi: “Var git sen onu vâkıanda gördünde bozayım dersin”, ol kişi kâfir imiş vâkıada gördüğünü bildiği için sıdkla îmâna gelip Müslüman oldu. Hasan dahi gördü ki vâkıasında ol gece köşkler ve sarâyalar düzülmüş, sordu ki “burada bu sarâyalar kimindir?” Eyitdiler: “Ol kişinin bir kişi bârından dönse ve bir kişi dahi aldığı metâi yine verip ikâle eylese. Pes Hasan yarındası varıp at ıssını buldu ve bey’ini döndürdü.

Nakildir ki, Hazret-i Hasan-ı Basrî rahmetü’llâhi aleyhin Şem’un adlı komşusu vardı. Yetmiş yıl idi oda tapardı. Bir gün ol kâfir hasta oldu ölüm döşeğine düştü. Onu gelip Hasan-ı Basrî’ye haber verdiler. “Komşuluk hakkı vardır bâri bir kere varıp hâlini

¹⁸⁹ “Hasan-ı Basrî katına geldi ve hâlini arz eyledi.” Cümlesi iki defa yazılmış.

sorsanız olmaz mı?” dediler. Şeyh durdu Şem’ûn’un evine geldi. Gördü ki Şem’un hasta olmuş yatar. Hasan eyitdi ki: “Ya Şem’ûn [24b] kork ol Allah’tan ki seni yoktan var eyledi. Sen hod ol nâzenin ömrü od ile tenvir arasında geçirdin ve Hak rızâsından yüz çevirdin. Bâri şimdi ki halde Müslüman ol” dedi. Ve şayet Hak Teâlâ affedip sana rahmet eyleye deyip söyledi. Şem’ûn eyitdi: “Ya İmâme’l-mü’minîn ve’l-müslimîn ol nesne beni Müslüman olmaktan mâni olur.” Hasan eyitdi: “Ya Şem’ûn ol üç nesne nedir? Şem’ûn eyitdi: “Biri oldur ki siz Müslümanlar diye söylersiniz ve dâim dünyâyı zem edersiniz ama yine onu cem etmekte nice zahmetler çekersiniz. İkinci, dersiniz ki ölüm haktır ama hiç onun kaydını yemezsiniz ve tedarikini görmezsiniz. Üçüncü, dersiniz ki yarın kıyamet kopunca Hak Teâlâ’nın dîdârını görürüz dersiniz ama hiç onun dileğince iş işlemezsiniz” dedi. Çün Hasan işitti eyitdi: “Bu söz bilişler sözüdür. Ya Şem’un, eğer mü’minler böyle ederse ki sen dedin gerçeksın ama hele onun birliğini ikrâr ederler. Ve senin gibi değil ki ömürlerini oda tapmak ile geçirirler. Ya Şem’ûn odun sana hiç fâidesi yoktur. Kaçan yanına varsan seni yakar amma benim Tanrım eğer dilese ki beni yakmaya od kâdir değildir ki yaka, belki bir kılımı göyündürmeye.” Pes Hasan böyle dedi ve elini oda soktu. Hiçbir kılımı göyündürmedi Allah Teâlâ hazretinin keremiyle. Çün ki Şem’un bu hali gördü mütehayyir oldu. Ve eyitdi: “Ya Hasan eğer Müslüman olursam yetmiş yıldır ki oda perestiş ederim Hak Teâlâ [25a] beni şimdiki halde ki birkaç nefes ömrüm kalmıştır ki ölem. Eğer Müslüman olsam beni kabul ede mi?” dedi. Hasan eyitdi inşallah kabul eder. Şem’ûn eyitdi: “İmdi sen bir biti yaz ki kefil olasın ki Hak Teâlâ bana rahmet edip azâb etmeye” dedi. Pes Hasan râzı olup bir biti yazıp verdi ve Basra şehrinin ulularını davet etti. Ve cümlesini tanık tuttu. Şem’ûn dahi sıdkla îmâna gelip Müslüman oldu ve sen yuyasın diye vasiyet etti. Ve mübârek elinle yazdığın mektubu bile koyasın tâ kim Hak dergâhında benim hüccetim ola dedi ve canını teslim eyledi. Hasan onun cümle (...) görüp kendi eliyle yudu. Ve ol mektubu eline verdi. Ve çok halâyık cem olup namazını kıldılar. Ve iletip yerine kodular ol gece Hasan endişeden uyumayıp namaz kıldı. Ve gönlüyle derdi ki: “Bu ne iştir ki ben eyledim. Biti yazıp cahillik ettim. Ben kendim isyâna gark olmuş iken gark olmuş elin nice tutabileyim ki benim bu işte benim elim ve kudretim yoktur” dedi. Hasan bu endişe içinde iken uyku alıp Şem’ûn’u düşünde gördü. Bir taç başında ve hülle eğninde, yüzü ay gibi münevver uçmak çimenlerinde seyr eder. Hasan eyitdi: “Ya Şem’un nicesin?” Eyitdi ki: “Ya Hasan ne sorarsın gayet hoşum. İşbu dereceye yetiştim ki görürsün. Hak

Teâlâ uçmağında bunun gibi makâm ihsân etti. [25b] ve dîdârını dahi gösterdi. Şimden sonra payandalıktan çıktık bu verdiğin mektubu al” deyip mektubu eline verdi. Çün Hasan uykudan uyandı ol mektubu elinde buldu. Şol kadar ağladı gözü yaşı olduğu yeri yaş eyledi. Eyitdi ki: “Ya İlâhî senin ihsânın bî-illettir ve fazlın kereminledir ki yetmiş yıl ömrünü küfür içinde geçirip âhir nefeste îmân getirmekle kabul edip hazretine yakın eyledin. Ya bir mü'min kulun günahkâr dahi olursa hele şirk getirmezken ona rahmet etmeyesin?” dedi.

Nakildir ki, bir vakit Hasan-ı Basrî rahmetü'llâhi aleyh hazretini gayet sınıklığı ve hüznü vardı. Ve her neye nazar etse kendini hakîr görürdü. Ve nefsinin hor ve zelîl bilirdi. Bir gün Dicle kenarında gidiyordu, bir Hindu suratlı kimse gördü, bir yüzü siyah avratla oturur. Ve yanlarında bir bardak var idi ki hamr bardağına benzerdi ve ondan hamr tenavül eder gibi içerler. Çün onları bu halde görünce evvel eyitdi: Bu kişi şayet benden yeğrek ola amma yol üzerinde bir avratla oturup hamr içer. Ola ki bu hâlde ben bundan yeğrek olam diye gönlünden geçti. Derhal Dicle üzerinde bir gemi geli gördü. Gemi içinde yedi kişi vardı. Çün ol kişinin mukabilinde geldi gemi battı. Hemandem ol kişi soyunup Dicle'ye atıldı, vardı ol adamların ikisini bir eliyle ve ikisini bir eliyle, ikisini ayağıyla çıkardı. Birisi kaldı. Hasan'a çağırdı ki: “Ya Şeyh, sen benden yeğreksen birini sen çıkar” dedi. Ve eyitdi: “Ey nazarı eksik Hasan, ben seni gözlü kişi [26a] zannederdim. Sen hod âmâ imişsin. Bu oturan benim anamdır ve bu bardak pâk sudur.” Hasan mütehayyır oldu ve bildi ki bu hal Hak tarafından irşâd beşâretidir. Ol Hinduya eyitdi: “Ey azîz, nitekim ol kişileri gark olmaktan halâs ettin. Beni dahi lütfeyle bu hilâf sanulardan kurtar.” Derhal Hasan'a bir nazar eyledi ki ondan sonra Hasan her kimi görseydi kendinden yeğrek görürdü. Hatta şol mertebe ki her kimi görse kendinden ulu bilirdi. Bir kelbi görse derdi ki bu benden yücedir.

Nakildir ki, Hasan eyitdi: Dört kişi sözünde nef' gördüm. “Biri oğlan, biri esrek, biri muhannes, biri avrat.” Suâl ettiler ki: “Ne vecihle?” Hasan eyitdi: “Bir muhannese rast geldim andan donum devşirdim kendimi ondan sakındım.” Eyitdi: “Ey Şeyh henüz dahi ahvâlimiz âşikâre olmadın donunu bizden devşirip sakınma. Her bir nesnenin yekreğini ol bilir” dedi. Ve bir sarhoş gördüm bir çamurda giderdi. Ve dört yanına salınıp savaşırdı. “Ya miskin sakın sürçüp düşmeyesin” dedim. Eyitdi: “Ben düşersem yine kalkarım nihayet çamura bulaşam. Amma sen düşecek olursan artık kalkamazsın” dedi. Ve bir kere oğlana rast geldim. Bir çerâğı yakmış giderdi. Ben ona

eyitdim: “Ey oğlancık bu aydınlık kanden gelir?” Derhal oğlan çerâğa üf deyip söndürdü. Ve eyitdi: “Ya Şeyh bu aydınlık kande gittiğini sen bana haber ver tâ kim ben dahi kanden geldiğini sana haber vereyim” dedi.

Ve bir gün bir avrat gördüm, yüzü açık erine küsmüş gider, hûb cemâldi. **[26b]** Beni görünce benden yana teveccüh etti. Ona eyitdim ki: “Yüzünü ört sözün varsa andan söyle.” Ol avrat eyitdi: “Ya İmâme’l-müslimîn ben bir mahlûkun aşkından bir hayvan gibi olmuşum. Şöyle ki onun aşkı benden benliği giderdi. Eğer sen bana yüzünü ört demesen ben bilmezdim ki yüzüm örtük mü açık mıdır ki pazara böyle girmişim. Sen ki Hâlık aşkından dem vurursun yine benim yüzüme bakarsın” dedi. Pes bu dört kişilerin sözü manidar ve hoş geldi. Meğer ol avrat esrâr ehlindenmiş.

Nakildir ki, bir gün Hasan-ı Basrî rahmetü’llâhi aleyh yârenlerine eyitdi: “Ne acep benzersiniz Rasûlullah’ın yârenlerine.” Çün bu sözü işittiler begâyet sevindiler. Sonra onların sürurunu görünce korktu şayet ucba mübtelâ olalar. Ve eyitdi ki: “Yüzünüz, sakalınız benzer, gayrı halleriniz benzemez. Eğer siz onları görseniz bu dünyâya geldiğinize pişman olaydınız. Eğer onlar sizi görelerdi. Derlerdi ki: Bunlar Müslüman değiller ancak diyelerdi. Zira onlar kuş gibi atlara binip gittiler. Amma siz birer yavru ve aksak eşek üzerinde kalmışsınız” dedi.

Nakildir ki, bir gün bir Ârâbî, Hasan’a sabırdan suâl eyledi. Hasan eyitdi: “Sabır iki türlüdür. Biri Tanrı’dan gelen kazâ ve belâyâ sabr eylemektir. Biri Hak Teâlâ nehy eylediği nesneler üzere sabır eylemektir.” Ol Ârâbî eyitdi: “Ya Hasan, ben senden zâhid kimse görmedim.” Hasan eyitdi: “Ey Ârâbî! Bu benim zühdüm meyil içindir, sabrım cez’ içindir” **[27a]** dedi. Ârâbî eyitdi: “Ya Şeyh, bu sözün manâsını bana beyân eyle ki bir hoş fehmedeyim” dedi. Hasan eyitdi: “Tâat kıldığım ve sabır eylediğim onun içindir. Tamu odundan korkarım ki cez’ ola. Ve zâhidlik dünyâda râğbet içindir ki âhirette nasip bulam diye meyil ola. Pes bahtlı kişi oldur ki kendi nasibini oradan getire ve sabrı Hak için ola. Pes ihlâs nişânı oldur ki her ne ederse Tanrı için ola. Ve eyitdi: Kişiye bir amel gerektir ki fâidesi ola. Amelde ihlâs ve riyâ ve ucbu onunla bile ve bir kanaat gerektir ki sabrı onunla bile ola.

Ve eyitdi: Koyun adamdan anlamaklıdır. Zira çoban onu otlamaktan men ettiğini bilir. Adam ise Hak kelâmını okuyup işitir yine kendi murâdından yeğlenmez.

Ve eyitdi ki: Yavuz kişiler adamı iyiler hakkında bedgümân eyler. Ve eyitdi: Bir kişi bir kişiyi dünyâ talebine okusa ol yavuzdur sevici uçmağa okumaktan. Yine eyitdi:¹⁹⁰ mârifet oldur ki bir kimse kendisinde savaş bilmeye.

Ve eyitdi: Uçmak ehli, uçmak içinde bakıp bir cemâl göreler ve sekiz yüz bin yıl bî-hûş olalar. Onun için Hak Teâlâ cemâliyle tecelli eyleye ki celâline bakıp görürlerse heybetinden mest ve hayrân olalar. Eğer cemâline bakarlarsa vahdet denizine gark olalar.

Ve eyitdi: Her kimin sözü ayn-ı hikmetten değildir ayn-ı afettendir. Ve her kimin epsem durduğu fikretten olmaya **[27b]** ol sehivdendir ve gaflettendir. Ve her nazar ki ibretten değildir ol lehvidir ve lüubtur ve zilletir. Yani oynamaktır ve günahlandır. Ve Tevrat'ta gelmiştir ki: Çün bir adam kanaat etti ihtiyaç ondan gitti emin oldu. Çün halktan uzlet eyledi selâmetlik buldu. Çün şöhreti ayağı altına aldı, âzâdlık buldu. Ve çün hasetten el çekti, mürüvveti arttı.

Ve eyitdi: Perhizkârlık içinde üç makâm vardır. Evvel oldur ki Hak söz söyleye. İkinci oldur ki tamamet endamını ve cevârını saklaya, şol menhiyattan ki Hak Teâlâ'nın hışmı şayet onun içinde ola. Üçüncü oldur ki Hak Teâlâ hazretinin rızâsı her kande olsa onun kastı onda ola.

Ve yine eyitdi ki: Miskâli zerre perhizkârlık yüz yıllık belki yüz bin yıllık tâatten ve oruçtan yeğrekdir.

Ve eyitdi: Dügeli amellerin yekreği sun'ullah da azamet ve kudret ve hikmet, kuvvet ilminde fikir etmektir ve vera'dır. Yani kendini rızâyı hak olmadığı yerden sakınmaktır.

Ve dahi eyitdi ki: Hiçbir mü'min yoktur ki menhi olan nesnelerden tartınmaya. Ve yine eyitdi ki: Ben mü'min ve muvahhidem diyen ol münafıktır *“felâ tüzekkû enfüsekküm hüve a'lemu bimeni 't-tekâ”*¹⁹¹

Ve dahi eyitdi ki: Üç kişinin gıybeti gıybet değildir: Biri ehli hevânın biri dahi şol imâm ve hâkim ki zalim ola zira mü'min oldurki âheste ve sakın ola ve diline her ne gelirse söylemeye hem sâkit ola. Kaçan mezkûr üç tâifenin gıybetini söyleseler istiğfâr ona **[28a]** kefârettir kendinden helâllik dilemese dahi.

¹⁹⁰ “Eyitdi” kelimesi iki defa yazılmış.

¹⁹¹ Necm, 53/32. *Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.*

Ve dahi eyitdi: Miskin âdem oğlanı oldur ki zamânda onun canı üç hasretle erilir. Biri oldur ki dünyâyâ doymadan gider. Biri dahi oldur ki tedârikin varığını görmeden gider.

Ve eyitdi ki: Filan kişi can tartar demeyin. Zira ol bunca yıllar idiki can tartardı henüz şimdi halâs olup kurtuldu.

Ve dahi eyitdi: Yeğni yüklüler kurtuldu, ağır yüklüler helak oldular. Ve eyitdi: Hak Teâlâ ol kullarını yarlıgasın ki bu dünyâ onların katında hiç şey değildir ve kadri dahi yoktur.

Ve eyitdi: âkil ve zeyrek oldur ki dünyâlığın harap ve âhiretin mamur eyleye ve dürüşe.

Ve eyitdi: Her kim Hakk'ı bildi ol dünyâyı düşman bildi. Ve her kim dünyâyı sevdi ol Tanrı'dan baîd oldu.

Ve eyitdi: Hiç nefisten tevsen ve tarrâr yoktur ki bağ kabul etmez ve oyan urdurmaz.

Ve eyitdi: Bilmek dilersen ki dünyâ senden sonra nice olur bilesin. Şol kişilerin sonuna bak ki senden evvel gelip gittiler.

Ve dahi eyitdi: Senden evvel gelenler Kur'ân'ı bilirlerdi ve Hak dediğine sıdkla inanırlardı ve onunla amel ederlerdi. Şimdi siz okursunuz amel etmezsiniz. Heman ancak kelimesini ve harfini ve i'râbını düzersiniz.

Ve eyitdi: Tanrı hakkı için ki altını azîz etti zâhiren ve manen, hor etti bâtinen.

Ve dahi eyitdi: Eğer bir kimseye bir buyruk buyurmak dilesen evvel sen kendin tut andan buyur ki te'sîr eyleye.

[28b] Ve eyitdi ki: Yârenlerimiz ve dostlarımız bize azîzdir ehillerimizden ve oğullarımızdan. Zira ehlimiz ve iyâllerimiz dünyâ dostudur ve dinimiz düşmanlarıdır. Amma yârenlerimiz dinimiz yâridir ve âhiret dostlarıdır.

Ve eyitdi: Namaz ki gönül onda huzur bulmaya ol namaz azaba yakınraktır. Ve ona eyitdiler ki huşû nedir? Eyitdi: “Bir korkudur ki gönülde mülâzımdır.”

Nakildir ki, ona eyitdiler ki burada bir kişi vardır ki hiç kimseyle durup oturmaz. Ve yirmi yıldır ki mescide ve cemaate gelmez. Çün Hasan onu işitti durdu onun katına vardı ve eyitdi: Niçin mescide ve cemaate gelmezsin ve kimseyle karışmazsın. Eyitdi: Ya İmâm beni ma'zur tut ki şüğûlüm vardır. Ve şüğûlüm ol nesneyedir ki her nefeste bana türlü türlü nimetler erişir ki ol nimetlerin şükrüne

meşgulüm. Ve ol mâsiyetlerimin özüne dahi meşgulüm ki benden onun dergâhına erişir dedi. Hasan ol kimsenin sözlerini dinleyip eyitdi: Hâ işte şöyle eyle ve dâim böyle olgilki sen benden yeğsin dedi.

Ve nakildir ki, ona eyitdi: “Ya Şeyh hiçbir vakit halin hoş olmuş mudur?” Eyitdi: “Bir gün dam üzerindeydim komşu avratı eriyle savaşıp derdi ki elli yıldır evin içinde kût ve kanaatle geçindim. Ve ıssı, soğuk zahmetin çektim hergiz şikâyet etmedim. Senden her ne ise kabul ettim ayırık nesne istemedim. Her vecihle ırzını ve namını sakındım. Lâkin bir söz işitirim ki ona katlanamazam [29a] ve sabr edemezem. Şöyle murâd etmişsin ki benim üzerime bir gayrı avrat alsın. İmdi ben dahi varıp Müslümanlar Hasan-ı Basrî’nin elini tutarım dedi. Çün onu işittim vaktim hoş oldu ve gözlerim yaşla doldu ve bu halete münasip Kur’ân’da bir ayet buldum. “*Innallâhe lâ yağfiru en yüşrake bihi ve yağfiru mâ dûne zâlike limen yeşâe*”¹⁹² Yani kamu günahı Hak Teâlâ affeder amma kaçan hâtırın bir ayrığa meyil eder o yarlığanmaz.”

Ve nakildir ki, bir kişi Hasan-ı Basrî rahmetü’llâhi aleyh hazretinden sordu “hâlin nicedir?” dedi. Hasan eyitdi: “Nice olur ol kimsenin hâli ki deryâ ortasında gemisi sına ve kendi bir tahta pâresi üzerinde kala” dedi. Eyitdiler: “Ya Şeyh katı müşküldür.” Eyitdi ki: “İşte ben söyleyem” dedi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi mezarlık ortasında ekmek yedi. Hasan onu görüp eyitdi: “Ol kişi münafıktır.” Eyitdiler: “Ya Şeyh niçin öyle dersin?” Eyitdi: “Bir kişinin ki bunca mevta önünde yatarken onun iştihası gele ol kişinin âhirete îmânı yoktur. Zira bir kişinin âhirete îmânı ve itikâdı olaydı nice iştihası gelip taâm yemeye kudreti olup iştihası gele” dedi.

Ve nakildir ki, münâcâtı içinde derdi “İlâhî bana nimet verdin şükürünü edemedim ve belâ verdin sabredemedim. Yine şükürün etmediğim için benden nimetini diriğ etmedin ve sabretmediğim için belânı üzerime havale etmedin. [29b] İlâhî hazretinden kerem ve lütuf ve ihsândan gayrı ne gele” derdi.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî rahmetü’llâhi aleyh can nez’inde iken güldü. Hâl budur ki ol anı gelince gülmüş değildi. Ol vakit hem güldü hem çağırdı hangi günah hangi günah dedi. Ve can şirini teslim etti. Ol gece bir pîr onu vâkıasında gördü eyitdi: “Ya Hasan hergiz diriliğinde gülmüş değil iken hâlet-i nez’de güldüğün neydi ve dahi hangi günah hangi günah diye çağırdığın aslı ne idi?” dedi. Hasan eyitdi: “Ol hâlde

¹⁹² Nisa, 4/116.

iken bir avâz işittim “ya meleku’l-mevt şeddid aleyh fekad bakiye aleyhi zenbun” yani ey melekü’l-mevt şiddetle tut. Zira onun bir zenbi kalmıştır dedi. Ben dahi ol şâdilikten güldüm. Ve eyitdim ki: Hangi günah dedim ve can teslim ettim” dedi rahmetü’llâhi aleyh. Ve ol kişi vâkiasından uyanıp ruhuna duâlar eyledi.

4. MÂLİK (BİN) DÎNÂR RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH¹⁹³

Ol mütemekkin-i hidâyet ve ol mütevekkil-i velâyet, ol pişuvâ-i restehin ve ol müktedâ-i rahibin, ol mahrem-i esrâr ve mukaddem-i ebrâr yani Mâlik (bin) Dînâr kaddesa’llâhu sırrahul azîz.

Hasan-ı Basrî’nin yâri idi. Ve ol tâifenin ulularından idi ki kerâmeti meşhûrdur ve riyâzeti talibler beyninde mezkûrdur. Onun atası kul iken doğmuştu. Gerçi bendezâde idi lâkin meşâyih beyninde makbûldü ve âzâd idi.

Nakildir ki, bu niceler nakleylemişlerdir ki Mâlik (bin) Dînâr bir kere gemiye girip deryâ ortasına vardıklarında gemiciler gemi navlununu talep ettiklerinde Mâlik “benim nesnem yoktur” dedi. Gemiciler Mâlik’i dövdüler hatta aklı gitti. [30a] Yine aklı geldiğinde ayağından tutup deryâya atmak istediler. Mâlik’in ellerini ve ayaklarını bağlarken onu gördüler ki deryâ içinden canavarlar çıktı. Ağzlarında birer gevher ve ikişer dînâr tutup karşı durdular. Mâlik ileri varıp bir balığın ağzından iki dînâr alıp ol gemicilere verdi. Çün ol kavim onu gördüler Mâlik’in ayağına düştüler ve özürler dilediler. Çün Mâlik onların kendine ol rağbeti gördü. Kendini deryâya bıraktı batmayıp karada yürür gibi deryânın bir canibine çekilip gitti hatta gözden gaib oldu. Bilmediler ki nice oldu bu sebepten ona Mâlik (bin) Dînâr dediler. Ve onun sebab-i tevbesi oldur ki ol bir görklü yüzlü kişiydi. Dımaşk’da Muaviye’(nin) yaptığı mescidin çok evkafı vardı. Mâlik tamah eyledi ki onun mütevellisi ola. Pes varıp ol mescidin bir bucağında seccâdesini bıraktı bir yıl orada tâate meşgul oldu. Şol ümit ile ki mütevellî ola. Her kim oraya gelse Mâlik’i orada tâat eder görürdü. Kâhi mescidden çıkıp gezdi bir gece bazı yârenleri götürüp işrete meşgul oldular. Mâlik’in bir udu vardı. Teklif edip ol udu çalmaya başladı. Çalarken uddan bir sada peydâ oldu ki: “Ya Mâlik ya Mâlik en tetûbe ila’llâh” yani şöyle demektir ki ey Mâlik dahi tevbe etmez misin? Çün bu avâzı işitti deryâyı hayrete daldı. Ol hayretle kalkıp mescide geldi. Çok endişe eyledi ve kendine

¹⁹³ Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. II, s. 357-388; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 156; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. III, s. 273-288; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübra*, c. I, s. 70-71; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 277-281.

eyitdi ki bir yıldır Tanrı'ya riyayla tâat edersin [30b] hiç ondan yeğ olmaya ki şimdiden sonra sıdkla edip şimdiye dek ettiğim riya ve nifâka tevbe eyleyem dedi. Çün bu niyeti eyledi ve sıdkla tevbekâr oldu ve derûnunu Mevlâ'ya döndürdü. Huşû ile ve hudû ile tâate başladı. Çün yarındası oldu Dımaşk şehrinin uluları mescide geldiler dört yanını yüründüler. Ve eyitdiler: “Bu mescidin tamire muhtaç çok yerleri vardır. Buna bir doğru kişi gerektir ki onları düzüp tamirine sa'y eyleye” diye müşâvere ettiler. Âhir onu ittifak ettiler ki Mâlik (bin) Dînar'ı müteveli ettiler ve Mâlik'in yanına geldiler. Eyitdiler ki: “Ya Mâlik cümle Müslümanlar ile ittifak eyledik ki bu mescide seni müteveli ediyoruz.” Mâlik ol uluların sözünü işitince derhal yüzünü hak dergâhına tuttu ve gönlünden niyâza başladı. Ve eyitdi: “İlâhî bir yıldır sana riya ile tâat ederim kimse yüzüme bakmazdı. Şimdi sana sıdkla teveccüh ettim ve dünyâ şüğûlünden yüz döndürdüm. Bu dem cümle uluları benim ayağıma gönderdin. İmdi izzetin hakkı için şimdiden geri dünyâ devleti bana gerekmez” deyip tevliyeti kabul etmedi. Mescidden çıkıp gitti ve bir halvet yere varıp riyâzete ve mücâhedeye başladı. Basra şehrinde bir münim kişi vardı ki onun bir hub cemâl kızı vardı. Ol kız durdu bir gün Sabit Bünâni katına vardı. Eyitdi: “Ey hâce, dilerim ki Mâlik'in taht-ı nikâhında olam. Tâ kim tâatte ve ibâdet etmekte bana yârî kıla.” Sabit kızın bu sözünü Mâlik'e bildirdi. Mâlik eyitdi ki: “Ya Sâbit ben dünyâyâ üç talak vermişimdir. Ol avrat dahi [31a] dünyâdandır. Pes üç talak verilmiş nikâh caiz değildir” dedi.

Nakildir ki, bir gün Mâlik (bin) Dînar rahmetü'llâhi aleyh bir duvar gölgesinde yatmıştı. Bir yılan ağzına mersin yaprağını alıp (...) salardı.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar eyitdi: “Bir nice yıldır gönlüme bu düştü ki varıp gaza eyleyem. Gazaya vardığım gün düşmanla savaş olsa gerekti. Ol gün beni sıtma tuttu âciz olup yine döndüm çadırıma geldim yattım ve gussâlanıp ederdim ki ey ten eğer hak katında senin kadrin olaydı bugünkü gün seni sıtma tutmayaydı dedim. Ol endişeyle beni uyku almış kulağıma bir avâz geldi ki: Ya Mâlik, eğer sen bugün savaş edeydin esir olup hınzır güderdin ve hınzır etini yiyip, yününden çıkışırdın. Pes bu sıtmanın sana azim faydası oldu dedi. Çün uykudan uyandım hak dergâhına şükürler eyledi(m).”

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar bir gün bir dehrî ile çekişti. Her birisi dinli dinini yeğdir dedi. Dehrî eyitdi: “Ya Mâlik bir el benim bir el senin birbirine bağlayıp oda sokalım hangimizin dini yeğ ise eli yanmasın” dediler. Pes birbirinin ellerini bağlayıp

oda soktular hiç birinin eli yanmadı. Halk onu görüp ikisinin dahi dini haktır dediler. Çün Mâlik ol hâli gördü beğâyet melûl oldu. Oradan durdu hanesine geldi ve yüz yere vurup münâcâta başladı. Eyitdi: “İlâhî yetmiş yıldır ki îmân dairesinde kadem vururum âhir bir dehrî ile beraber oldum” dedi. Hâtifden bir avâz geldi ki: “Ya Mâlik sen bilmedin [31b] senin elin dehrînin elini sakladı. Senin elin bile olmakla od onun elini göyündürmedi” dedi.

Nakildir ki, Mâlik rahmetü’llâhi aleyh derdi ki: “Bir vaktin hasta oldum ve şöyle zayıf oldum ki kendimden ümidimi kat’ eyledim. Çün ki biraz hoş oldum bir nesne hâcetim oldu ve hiçbir kimse yok idi ki pazara göndereyim. Nâ-çâr kendim durup nice zahmetle pazara vardım. Nâgâh şehrin beyi evvel oraya erişti. Kulları çağrıştılar ki tiz yürüyün diye halk tiz tiz yürüyüp savuldular. Benim hod kudretim yoktur ki yürüyüp yoldan savulayım. Biri gelip beni vurdu ve yürü dedi. Ben eyitdim: “Kataa’llâhu yedek” yani Allah Teâlâ elini kessin demektir. Çün yarındası oldu ol kulu gördüm ki elini kesmişler dört yol ağzında yatar.”

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînâr’ın komşuluğunda bir yiğit vardı. Gayetle müfsit idi ve Mâlik ondan gayetle rencide idi ama yine sabrederdi ola ki bir gayrı ona söyleye derdi. Âhir ol yiğidin fesâdından gayrıları dahi rencide oldular. Ve cem olup Mâlik’in katına geldiler ve çok türlü şikâyetler eylediler. Mâlik durdu ol yiğidin katına geldi ki emr-i ma’rûf ve nehy-i münker eyleye. Ol yiğit kendisini görmüştü. Eyitdi: “Ben sultân adamıyım kimin zehresi vardır ki beni bu işten men eyleye” dedi. Mâlik eyitdi: “Seni sultâna ilâm ederiz.” Eyitdi: “Sultân beni kât’i sever. Ol kadar günah için bana nesne demez.” Mâlik eyitdi: “Eğer sultân sana nesne demezse senden Sübhâna şikâyet ederiz” dedi. Ve gökten yanaya [32a] işaret eyledi. Ol yiğit eyitdi: “Sultân dahi kerim ve rahimdir benim ayıbımı affeder settaru’l-uyubtur” dedi. Mâlik’in sözü kalmayıp durdu ve gitti. Birkaç gün sabır eyledi. Ol yiğit fesâdı dahi ziyâde eyledi. Yine Mâlik’e şikâyet eylediler. Mâlik yine varıp yani murâd etti ki nasihat eyleye. Yolda gider(ken) bir avâz işitti ki: “Ya Mâlik ol yiğitten elini çek” dedi. Mâlik hayrete vardı. Çün ol yiğit katına geldi. Ol yiğit Mâlik’i görünce kaşını çattı ve eyitdi: “Ya Mâlik niye geldin?” Mâlik eyitdi: “Bir avâz işittim onu sana haber için geldim” deyip haber verdi. Ol yiğit “şimdiden sonra ol işten feragat eyledim ve tevbe ettim” deyip tâate ve ibâdetle meşgul oldu. Mâlik eyitir: “Bir zamândan sonra onu Kâbetullah’da gördüm riyâzetten hayale dönmüştü.”

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar kiraya bir ev tutmuştu ve onun mükâbilinde bir Cühûd evi vardı ve Mâlik'in mihrâbı ol Yahudi'nin evi tarafında idi. Ol cühûd ihaneten bir yol etmişti ki necâset ve murdar sular mihrâba doğru akardı. Mâlik onu görüp bir süpürge koymuştu. Neces geldikçe süpürüp atardı nice zamân böyle etti. Cühûd gördü ki Mâlik nesne söylemedi. Cühûdun gönlü darlayıp Mâlik'in katına geldi. Eyitdi: “Ya Mâlik mihrâbın duvarından hiç nesne neşf eder mi?” Mâlik eyitdi: “Geçer amma onun için bir tağar ve süpürge koydum. Neşf eyledikçe süpürüp ol tağârla yabana atarım” dedi. [32b] Cühûd, Mâlik'i dinleyip, “ya Mâlik, bî-huzur olup bize kakar mısın?” dedi. Mâlik eyitdi: “Kakarım lâkin sabrederim ki buyruk öyledir. Komşuluk hakkın riâyet ederim.” “*Ve 'l-kâzimîne 'l-ğayza ve 'l-âfine 'ani 'n-nâs*”¹⁹⁴ ayeti kerimesini okudu. Çün kim Cühûd onu dinledi fî'l-hâl Müslüman oldu.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar rahmetü'llâhi aleyh yıllar geçerci tatlıdan, ekşiden nesne yemezdi her gece aşçı dükkânına varırdı ve iki kirde alıp orucunu açardı. Ve eğer sıcak ekmek eline girse ayrık katık istemezdi. Bir vakit hasta oldu nice günlerden sonra iyice olup kalktı ve gönlü et arzuladı amma on gün sabreyledi. Çün ki nefsin takazâsı huduttan aştı. Durdu başçı dükkânına vardı üç paça aldı ve yeğinin içine koyup gitti. Başçı şâkirdini ardınca gönderdi ki “var gözet ne işler” dedi. Şâkirt gitti birazdan yine geldi. Eyitdi ki: “Buradan gidince bir تنها yere vardı ve yeninden çıkarıp önüne koydu ve eline alıp üç kere koktu ve eyitdi: Ey nefis, sana bundan artık nasip yoktur. Ondan sonra ekmekle paçayı bir dervişe verdi. Andan eyitdi: Ey nefsim bu zahmeti ki ben sana ederim vallahi ben seni sevdiğimden ederim ki yarın tamu *odunda* yanmayasın. Birkaç gün bu dünyâda zahmete sabreyle ki yarın rahata vâsıl olasın” dedi.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar eyitir: “Bilmezem bu sözün manâsı nedir ki iderler bir adam kırk gün et yemese aklı eksilir derler. Ben kırk yıldır ki et yemedim. Hâlbuki gün geldikçe aklım ve fehmim ziyâde olur” dedi.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînar kırk yıl Basra şehrinde [33a] oldu. Hergiz hurma yemedi. Hurma vakti olunca derdi ki: “Ey Basra ehli işte benim tenimden ve azamdan nesne eksilmedi. Siz hod leyl ve nehar hurma yersiniz nesneniz arttı mı?” Çün ki kırk yıl tamam oldu hurma arzusundan nefsinin ârâmi kararı kalmadı. Nice gün dürüştü nefsinin ârâmı kalmadı. Nice gün dürüştü sabredemedi. Eyitdi: “Ey nefis sana hurma veresi değilim eğer kendini helak edersen. Eğer yok dersen fâriğ ol” bu esnada yattı

¹⁹⁴ Ali İmran, 3/134. *Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir.*

uyudu. Eyitdiler: “Ey Mâlik eğer hurma yemek murâdın ise nefsinı bedeninden ihrâç eyle.” Çün vâkıadan uyandı nefsi feryâd eyledi. Mâlik eyitdi: “Ey nefis eğer hurma yemek murâdın ise bir hafta tamam savm-ı visâl eyle dedi. Ve gecesin dahi erteye dek ibâdet kıl” dedi. Bu kavle nefsi râm oldu bir hafta sabredip sâim oldu ve gecesini namaz kılıp tâat eyledi. Ama Mâlik (sâim) iken bunaldı. Durup pazara vardı hurma alıp bir tenha mescide girdi. Bir oğlancık dam üzerinden görüp çağırıldı: Ey baba, “koma bir Cühûd mescidin içine girdi hurma yer” dedi. Oğlanın atası derhal durdu mescide vardı gördü ki oğlanın Cühûd deyip çağırıldığı Mâlik (bin) Dînâr’dır. Ziyâde mahcup olup Mâlik’in ayağına düşüp özürler diledi. Eyitdim: “Sultânım ma’zur olsun oğlandır bilmez mahallemizde Cühûdlar Ramazan günlerinde taâm yerler oğlan gündüz taâm yiyenleri öyle sanır” dedi. Mâlik, çün kim bu hâli gördü [33b] eyitdi: “Hüdâvendâ henüz hurmayı yemeden bir masum dilinden adımı Cühûd lafzıyla çağırdın. Eğer yesem küfre nispet edersin. İmdi izzetin azametinin hakkı için ömrüm oldukça hurma bana haram olsun” dedi. Ve ömrü oldukça hurma yemeyip ahdine vefâ etti.

Nakildir ki, bir gün Mâlik (bin) Dînâr, Basra şehrinde iken şehre ateş düştü. Mâlik derhal naleynini giyip asâsını eline aldı. Ve bir yüksek yere çıkıp teferrüç ederdi. Gördü ki halâyık evlâd ve ensâbını ve erzâkını kurtarmak gâile düşüp zahmetler çekerler feryâdları ayyuka çıkmış. Mâlik kıyamet günlerini anıp ibret ile bu ayeti zikretti: “*Nece’l-muhaffifûn ve heleke’l-müskalûn*”¹⁹⁵ ve kıyamette dahi böyle olacaktır deyip ağladı.

Nakildir ki, bir gün Mâlik bir hasta hâlini sormaya vardı. Gördü ki iken zaafi vardır. Mâlik şehadet arz etti hasta durmayı onun on bir deyip kendiyle söylenir. Ol hâli görüp mütehayyir oldu. Andan ol hasta eyitdi: “Ya Şeyh önümde bir ateşten dağ vardır ol kelimeyi söylemek kastettiğimce bana havâle olur hamle eder” dedi. Dönüp tevâbiînden suâl edip sağlığında bu kişi ne kâr ederdi dedi. Eyitdiler: “Malını onun on bire verirdi” dediler.

Nakildir ki, Ca’fer bin Süleyman rivâyet etti ki: Bir vakit Mâlik ile Beytulâh’a vardım. Kaçanki “lebbeyk allahümme lebbeyk” demeye başladıklarında derhal Mâlik düştü ve aklı başından gitti. Çün aklı yine geldi eyitdim: “Ya Mâlik [34a] sebep ne oldu ki böyle düştün?” Eyitdi: “Kaçan lebbeyk dediğinde korktum ki lâ lebbeyk cevâbını işiteyim ol korkuyla aklım gitti” dedi.

¹⁹⁵ Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, thk. Yûsuf b. Mahmud el-Hac Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, y.y. ts., c. II, s. 98-99, hadis no: 1821.

Nakildir ki, Mâlik her kaçan “*iyyeke na ‘büdu*”¹⁹⁶ diyeydi zârî zâr ağlardı. Eğer Kur’ân’dan vâcip değilmişseydi okumazdım derdi. Zira dilimiz ya Rabbi sana ibâdet ederiz der, gönlümüz ise dünyâ efkârıyla memludur. Hâlbuki Hak Teâlâ âbidlerin gönlüne nazar eder.

Nakildir ki, Mâlik hergiz namaz vaktine dek bî-dâr olurdu. Bir gece kızı eyitdi: “Ey baba n’olaydı bir saat uyusan rahat olsun.” Mâlik eyitdi: “Ey kızım korkarım ki nâgâh bir devlet erişmiş ola ve ben uykuda bulunam.” Bir gün ona eyitdiler: “Nicesin?” Eyitdi: “Ne sorarsın sübhân ekmeğini yiyip nefis ve şeytan buyruğunu tutarım.”

Nakildir ki, Mâlik rahmetü’llâhi aleyh iderdi ki: “Eğer mescidin kapısından çağırıp her kim yatlı ve eksikli kuldur dışarı çıksın (deseler) cümleden evvel ben çıkardım.” İbn Mübârek, Mâlik’in evsâfını işitince eyitdi: “Mâlik’in ululuğuna tanık oldur ki bir kez bir avrat Mâlik’e ey mürâi dedi. Mâlik ona pesend edip gerçek söyledi. Zira yirmi yıldır ki beni adımla çağırmadı illâ sen çağırdın dedi ve elem çekmedi.”

Nakildir ki, Mâlik mürîdlerini terbiye ettiği zamânda derdi ki: “Halkla bilişmek ve görüşmek esnasında şöyle gerektir ki sizin iyiliğinizi ve yavuzluğunuzu bile zira ben halkı gördüm ki meth ve zemm esnasında müfritlerdir ki methi ve zemmi haddinden tecavüz ederler. “*Hayru’l-umûri evsatüha.*”¹⁹⁷

Nakildir ki, Mâlik eyitdi: “Zinhar zinhar ol müsâhibden hazer eylen ki sana dinde fâidesi olmaya. [34b] zinhar onları terk eyleyin” diye nasihat ederdi.

Nakildir ki, dâim derdi ki: “Ey karındaşlar korkun, sakının ve hazer eyleyin bu sâhir avrattan yani dünyânın sihrinden zira cümle halâyıkı kendine müsahhar edip kul edinmiştir” diyordu. Ve her kim Allah Teâlâ ile münâcâtı koyup mahlûkatla ederse ilmi yoktur. Ve gönlü gözü kördür ve ömrü zâyidir derdi. Ve derdi ki: “Hak Teâlâ Mûsâ Peygamber aleyhi’s-selâm’a vahyeyleti polattan bir asâ ve naleyn edip yeryüzünde seyr edip ibretlerimi gör. Tâ ona değin ki ol asâ ve ol naleyn yıprana. Pes bu sözün ibhamı oldur ki sabretmek gerek “innellezîne mütiyyîne feevsalu bi’r-rifk.” Ve dahi eyitdi ki: “Kitâb-ı Tevrat’da gördüm Hak Teâlâ buyurmuş ki ben size müştâkım sizin bana iştîyakınız yok mu? Ben size semâ eyledim siz raks etmediniz.” Ve eyitdi: “Şol kitaplar ki gökten inmiştir okudum. Hak Teâlâ Muhammed ümmetine iki nesne vermiştir ki

¹⁹⁶ Fatiha, 1/5. *Yalnız sana ibâdet ederiz.*

¹⁹⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şu‘abu’l-İman*, thk. Ebû Hacer Muhammed es-Said b. Besyûnî Zağlul, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2000, c. V, s. 261, hadis no: 6601. “*İşlerin en hayırlısı orta (dengede) olanıdır.*”

Cebrail ve Mikail aleyhi's-selâm'a vermiştir. Evvel ki budur ki buyurdu: “*Fezkurûnî ezkurkum*”¹⁹⁸ ikinci, “*ud'ûnî estecib lekum*”¹⁹⁹

Ve dahi eyitdi ki: “Tevrat'da gelmiştir. Hak Teâlâ buyurmuş: Ey Sıddîklar dünyâda benim zikrimle tenâ'um eyleyin ki benim zikrim ulu nimettir.” Ve eyitdi: Bunca kitaplarda buyurur. Şol ilim ehli ki dünyâ sever zikrimizin halâveti onların kalbinde koymayıp çıkarırsınız.

Nakildir ki, Mâlik rahmetü'llâhi aleyh eyitdi: “Her kim dünyâ arzularıyla kalbini doldurur. Ol âhiret fehvâsından mahrumdur.”

Ve dahi: Rivâyet ederler ki âhir vaktinde bir kimse ondan vasiyet talep eyledi. Eyitdi ki: “İşler düzücüye râzı ol tâ kim senin işin dahi düze” dedi.

Nakildir ki, çün Mâlik vefat eyledi bir ulu kişi onu vâkıasında gördü. Sordu ki: “Hak Teâlâ seninle n'eyledi?” Eyitdi ki: “Günahımı affedip dîdârımı müyesser etti.” [35a] Gördüm ol sebepten ki gümânım iyiydi ve hüsn-i zannım cümle günahlarımı yudu.

Nakildir ki, bir azîz dahi onu vâkıasında gördü ki kıyamet kopmuş cümle halâyık hayrete haciz iken bir nidâ geldi ki: “Mâlik (bin) Dînar'ı ve Muhammed Vâsi' cennete koyun.” Ben gözettim ki cennete hangisi evvel gire. Gördüm ki Mâlik evvel girdi ben taaccüp edip eyitdim: Muhammed Vâsi', Mâlik'ten âlim ve âmilrak idi. Niçin sonra girdi dedim. Eyitdiler: “Muhammed dünyâda iken iki gömleği vardı ama Mâlik'in bir idi. Tefâvüt bu cihetten oldu dediler. Zira bir gömlek ile iki gömlek hesâbı bir değildir” dediler.

5. MUHAMMED VÂSİ' RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²⁰⁰

Ol mukaddem-i zühhâd, ol muazzam-ı ubbâd, ol âlim-i âmil, ol ârif-i kâmil, ol tuvanger-i kâni'î, yani Muhammed Vâsi'i rahmetü'llâhi aleyh.

Kendi vaktinde şuyûhi maârifinde nazîri yok idi. Tâbiîn ulularından çoğuna erişmişti. Ve çok meşâyih görmüştü tarîkattan ve hakikatten ve şerîatten çok nasibi vardı. Ve riyâzette dahi şöyle olmuştur ki kuru ekmeği su ile ıslatıp yerdi. Ve derdi ki, her kim kanaat ederse halka muhtaç olmaya. Ve münâcâtında derdi ki: “İlâhî çok çok

¹⁹⁸ Bakara, 2/152. Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım.

¹⁹⁹ Mümin, 40/60. Bana dua edin, duânıza cevap vereyim.

²⁰⁰ Muhammed b. Vâsi' (ö. 123/741) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. II, s. 345-357; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 158; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. III, s. 266-271; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 70; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 288-290.

şükürler olsun sana ki dostların gibi beni çıplak ve yalınca tutarsın. Ey acep ben bu makâmı n'eyle buldum ki benim hâlîmi dostların hâline benzettin" derdi. Ve onun sözlerindendir ki derdi: "Bahtlı ol kimsedir ki gece aç yata ve düğeli aç dura. Bu mekûle kimselerden Hak Teâlâ râzı ve hoşnut olur" derdi.

[35b] Nakildir ki, bir kişi ondan nasihat istedi. Eyitdi: "Nasihat oldur ki dünyâda ve âhirette padişah olasın." Ol eyitdi ki: "Bu nice mümkündür?" Eyitdi: "Dünyâda zühdü şol mertebeye yetiştir ki halk-ı âlemin cemî'inden müstağni olasın ki onlara ihtiyacın kalmaya ve onlar senin duâna muhtaç olalar. Pes böyle olunca dünyâda ve âhirette padişah olursun" dedi.

Ve nakildir ki, bir gün Kubeybet bin Esleme katına vardım. Ol vakit Kubeybe bir sûf giymişti. Mâlik eyitdi: "Bu sûfu niçin giydin?" Hiç cevap vermedi. Eyitdi ki: "Niçin cevap vermezsin?" Eyitdi: "Eğer zâhidlikten dersem kendimi övmüş olurum ve eğer yoksulluktan dersem şikâyet etmiş olurum."

Nakildir ki, bir gün Muhammed Vâsi' oğlunu gördü ki salına salına yürür. Eyitdi: "Ey oğul hiç bilir misin ki kimden düşmüşsün ki ben onu otuz dirheme aldım. Ve atan dahi bir kimsedir ki ondan yavuzrak yok. Pes senin salınman nedendir?" dedi.

Nakildir ki, ondan sordular "nicesin ve ne hâldesin" dediler. Eyitdi: "Ol kişinin hâli nice ola ki günden güne ömrü eksilir günahı artar" dedi.

Nakildir ki, vaktinde yegâne idi ki asla kesbi yok ve aslı onun kelâmındandır ki "mâ raeytü şey'en illâ ve raeytü'llâhe fihi" yani bir nesne görmezim illâ Allah hazretini mevcut görürüm demek olur. Andan suâl eylediler ki: "Allah Teâlâ'yı bilir misin?" Bir saat sükût eyledi ve başını aşağı saldı. Zamândan sonra başını kaldırdı. Ve eyitdi ki: "her kim Allah Teâlâ hazretini bildi sözü kısa oldu **[36a]** ve dâim hayrân kaldı."

Nakildir ki, eyitdi: "her kimi Hak Teâlâ azîz eyledi. Mârifetine ol layıktır ki Hak Teâlâ hazretini göre dururken gayra nazar eylemeye. Ve ondan gayrı onun üzerine ihtiyâr eylemeye." Ve dahi eyitdi: "Sâdık hergiz sâdık olmaya tâ kim ümit tuttuğundan sonra korkulu olmaya tâ kim ümitle korku beraber ola ki mü'min sâdık ola."

6. HABÎB-İ ACEMÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²⁰¹

Ol mukaddem-i veliyy-i gayret ve ol safiyy-i bürde-i vahdet, ol sahib-i îmân bî-gümân, ol halvet nişin bî-nişân, ol fakir-i mahv-ı ademi yani Habîb-i Acemî rahmetü'llâhi aleyh.

Sıdk u ihlâs ehliydi ve himmet u nazar ıssıydı. Tamam kerâmetleri ve riyâzetleri vardı. Ve evâil hâlinde bâî idi ve malını ribâya verirdi. Ve Basra şehrinde olurdu. Her muâmelesi takazasında idi. Borçlulardan her ne alırsa onu maunetine sarf ederdi. Vermeseler almayınca gitmezdi. Bir gün yine borçlu kapısına vardı. Ol kişi hanesinde yoktu. Hatunundan ikdam edip âhir bir koyun başı aldı. Gelip evde hatununa verip “borçludan aldım pişir” dedi. Hatun çün ki koydu pişirdi ba‘de diledi ki kotara ol demde bir derviş kapıya gelip “şey’ en lillâh” dedi. Habîb eyitdi: “Allah vere. Eğer nafakamızı sana verirse biz aç kalırız.” Derviş mahrum gitti. Avratı çün kotardı gördü ki: çömlekte aş kızıl kan olmuş. Hatunun benzi mütegayyir olup Habîb’i çömleğin yanına getirdi [36b] ve eyitdi: Ol derviş mahrum gönderdik ve ribâ şomluğundan gör ki başımıza ne geldi. Bu dünyâda böyle olunca ol dünyâ yani âhirette ne gelecektir deyip ağladı. Çün Habîb bu hâli gördü Habîb’in ciğeri yandı hergiz sevinmedi hatununa eyitdi ki: “Ey hatun cemî günahlarıma tevbe olsun ayırk etmeyeyim” dedi. Çün ertesi oldu Habîb hanesinden çıktı ve murâdı ol idi ki ribâya verdiği akçeleri cem edip ayırk ribâya vermeye. Ol gün Cuma günüydü oğlancıklar oyun oynarlarken çün ki Habîb’i gördüler birbirlerine dediler ki: “Ribâ hor Habîb geliyor savulalım ayağının tozu üstümüze konmasın tâ kim biz dahi onculeyin bedbaht olmayalım” dediler. Bu söz Habîb’in canına kar edip yüreğinde od üzerine od oldu. Hemandem ol hararetle Hasan-ı Basrî meclisine vardı. Hasan dahi vaazında ribâ yiyenler âhirette nice olacaktır onu söylüyordu. Çün kim ol sözleri de işitti odu dahi ziyâde oldu. Hemandem feryâd edip Hasan-ı Basrî hazretinin elini tutup tevbe edip Hasan’a mürîd oldu ve ol meclisten şüride çıktı. Yolca giderken bir borçlusuna rast geldi. Diledi ki Habîb’in uğrundan savulup kaçsın görünmeye. Habîb çağırıp eyitdi: “Ya filan kaçma şimden sonra ben sizden kaçırım” dedi. Habîb giderek oğlancıklara uğradı Habîb’i görünce oğlancıklar birbirlerine [37a] eyitdiler: “Savulun tevbekâr olan Habîb geliyor ayağımızın tozu üzerine konmakla günahkâr olmayalım” deyip savuldular. Çün Habîb onu işitti eyitdi: “İlâhî bu bir gün seninle biliştim adımımı iyiye çıkardım. Ve bu avâzeyi gönüllerde

²⁰¹ Habîb-i Acemî (ö. 130/747-48 [?]) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VI, s. 149-155; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. III, s. 315-321; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 396.

çaldırdın” dedi. Andan evine geldi. Ve nidâ ettirdi ki her kime nesne gerek ise Habîb’in evine gelsin. Halâyık işitip geldiler. Habîb her nesi varsa bezl eyledi. Bir kişi en sonra geldi ve nesnesi kalmamıştı. Ehlinin carını başından alıp verdi. Bir dahi geldi gömleğini verdi. Andan varıp Fırat kenarında bir savmaa yaptı. Orada ibâdetle şüğûl olup gece gündüz ibâdete meşgul oldu ve her gün varıp Hasan-ı Basrî huzurunda ilim öğrendi. Lâkin Kur’ân’ı bir hoş öğrenmeyip lafz-u hurufu eda edemezdi. Onun için “acemi” derlerdi. Pes bunun üzerine birkaç gün geçti andan avradı nafaka istedi. Habîb savmaasından çıkıp vardı bir köşede تنها ibâdet eyledi. Gece hatunu yanına vardı. Hatunu, “bugün kandeydin?” dediğinde eyitdi ki: “Bugün bir ulu devletliye kulluk ettim ve onun ululuğundan ve kerimliğinden utanırım ki nesne isteyem vakti olunca ol bilir. Ve bizim umduğumuzdan ziyâde verir. Yine tenhaca savmaaya varıp ibâdet etti. Çün on gün oldu Habîb’in gönlü daraldı. Eyitdi: “İlâhî bugün ehlime ne yüzle varıp ne cevap veririm” deyip yüzün yerlere sürdü. Hak Teâlâ’nın emriyle bir melek bir güzel yiğit sûretinde bir yüzülmüş koyun, bir yük, un, bal, yağ, pirinç levâzımıyla [37b] ve üç yüz dirhem gümüş dahi bir keseyle bile getirip Habîb’in kapısını kaktı. Hatun içeriden “kimsin ve ne istersin?” dedi. Ol yiğit sûretinde melek eyitdi ki: “İş sahibi bu nimeti gönderdi ve eyitdi: Habîb kulluğu bir hoş işleyip tehavün etmesin. Biz dahi onun ücretini ve hakkını artıralım” dedi ve gitti. Hatun dışarı çıkıp sevindi ve cümlesini içeri taşıdı. Sevinerek birkaç türlü aş tedarik edip pişirmeye başladı. Habîb dahi akşama yakın hatunun yanına nice varayım ve ne cevap vereyim diye fikriyle mahzun evine yakın geldik de hatunu karşı gelip güler yüzle beşâset gösterdi. Ve eyitdi: “Ey helâl, ol iş ıssı ne acep sahib-i cûd ve kerem devletli imiş ki bir görklü yüzlü yiğit ile şu nice nimet ve keseyle üç yüz dirhem gümüş gönderdi. Ve eyitmiş ki ol hizmeti artırsın biz dahi onun mezdini ve ücretini artıralım demiş” deyip bir bir takrîr eyledi. Acep dinleyip şükürler eyledi. Ve eyitdi: “On gün teveccühle kulluk etmekle bu denli ihsân eyledi. Ya dahi ziyâde edince kim bile ki dünyâda ve âhirette dahi ne keremler eyleyecektir” dedi. Ve yüzünü dünyâdan bir gizdan döndürüp ibâdete meşgul oldu. Ve her duâsı müstecâp oldu.

Nakildir ki, bir karı hatun gelip Habîb’in eline, ayağına düştü ağladı ve eyitdi ki: “Ya Habîb bir oğlum vardı. Çok zamândır ki sefere gitti gelmedi. Benim hod onun hasretliğine tâkatim kalmadı. N’olaydı bir duâ eylesen senin duân Hak huzurunda makbûldür ola ki duân bereketiyle oğlum gelip ölmeden yüzünü göreydim” deyip

yalvardı ve zârîlik kıldı. **[38a]** Habîb eyitdi: “Hiç akçen var mıdır?” “İki akçem var” dedi. Habîb ol akçeleri alıp müstehakına verdi sadaka etti ve duâ kıldı inşallah oğlun sana gelip kavuşasınız dedi. Ol çün evine geldi gördü ki oğlu gelmiş kapıda durur. Avrat oğlunu görünce feryâda başladı ve aklı gidip düştü. Çün aklı geldi birbirleriyle sarmaşıp, kucaşıp esenleştiler. Avrat oğlunu Habîb katına getirdi. Ve eyitdi ki: “Elhamdülillâh duân müstecâp oldu” dedi. Habîb oğlana sordu ki hâli nice oldu. Oğlan eyitdi: “Ben Kirman şehrinde şâkirt idim. Üstadım beni kasaba et almaya gönderdi. Giderken bir katı rüzgar koptu beni oradan götürdü ve bir avâz işittim ki oğlanı evine götür Habîb’in duâsı kuvvetiyle dedi. Fi’l-hâl kendimi burada buldum” dedi.

Nakildir ki, terviye günü Habîb’i Basra’da görürlerdi ve hacılarla Arafat’ta görürlerdi. Bir vakit Basra’da kıtlık oldu Habîb bir kese dikip başı ucuna koydu. Ve her muhtaç akçe isteye gelse ol keseden verirdi.

Nakildir ki, Habîb’in dört yol ağzında savmaası vardı. Onun içinde yazın-kışın bir eski kürkü vardı onu giyerdi. Bir gün tahâret lâzım geldi kürkü çıkardı. Dört yol ortasında bırakıp hâcetine gitti. Nâgâh Hasan-ı Basrî ol oraya uğrayıp kürkü görünce bildi. Eyitdi: “Bu Acemî bilmez mi ki böyle yol ortasında bir nesne koymak gerekmez. Şayet zâyî ola” dedi. Ve asâsına dayanıp kürk üzerinde durdu bekledi. Bir zamândan sonra Habîb geldi gördü ki kürk üzerinde bekleyip durur. Selâm verdi Hasan selâmını alıp eyitdi ki: “Ey Acemî bilmez misin ki böyle yerde kürk koyacak değildir şayet zâyî ola.” **[38b]** Habîb eyitdi ki: “Ona inandım ki seni buraya gönderdi ve ben gelince bekledin” dedi. Hasan söylediğine pişman oldu ve Habîb’in cevâbını pesend eyledi.

Nakildir ki, bir gün Hasan-ı Basrî, Habîb katına geldi. Habîb onun önüne iki arpa kursası koydu. Hasan sunmak sadedinde iken Habîb kursaları kapıda sâile verdi. Hasan eyitdi: “Ey Habîb bir hoş kişisin lâkin n’olaydı bir miktar fehmin ve idrakin olaydı” dedi. Habîb önüne bakıp sükût eyledi. Hasan nasihate başladı: “Ya Habîb makul olan ol kursanın birini alıp birini konuk önünde koymak idi” derken bir kul bohça getirdi Habîb’in önünde koydu. Habîb üzerinden örtüsünü kaldırıp açtı. Gördüler ki bir kuzu büryanı ve bir miktar helva ve nâzen ekmek ve beş yüz akçedir. Habîb akçeyi Hasan’a verdi. Ve ol taâmı Hasan’ın önüne koydu ve buyurun deyip murâdca yediler şükürin dediler. Hasan bu hâli görünce taaccüp eyledi. Habîb eyitdi: “Ey üstad sen âlim ve amil ve fazılsın lâkin n’olaydı ilm-i yakinin dahi olaydı” dedi.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî rahmetü'llâhi aleyh bir gün Habîb'in savmaası yanından geçirdi. Habîb içerde akşam namazına ikamet ederdi. Hasan kasteyletti ki ona uya. İşitti ki *elhemdü lillâh* diye başladı. Hasan buna iktida revâ değildir diye gitti. Ol gece uyku hâlinde Hak celle ve a'lâ hazretini gördü. Eyitdi: "İlâhî ne işledim ki hazretine kurbet tahsil eyleyem." "Ya Hasan bize kurbet hâsıl ettindi bilmedin. Habîb'e iktida edip ol namazı kılaydın cümle namazlarının mihrî olaydı. Ama seni ibare dürüstlüğü kast ve niyet dürüstlüğünden geri koydu. Zira lisân dürüstlüğünden gönül dürüstlüğü efdaldır" buyurdu.

Nakildir ki, [39a] bir gün Haccâc'ın tevâbîlerinden bazı memur olup Basrî'yi ararlardı. Hasan haber alıp Habîb'in savmaasına varıp girdi. Habîb savmaası önünde otururdu. Ol kullar arayarak geldiler Hasan'ı Habîb'e sordular. Habîb savmaaya girdi diye haber verdi. Ol kullar savmaaya girip aradılar bulamayıp gittiler. Ba'de Hasan çıktı ve eyitdi ki: "Ya Habîb, üstadlık hakkını anmayıp beni gammaz ettin" dedi. Habîb eyitdi: "Ey üstad seni benim doğrulumdur yoksa ikimizde helak olurduk. Zira çıktıkları vakit onlar bana gazap ettilerdi. Bizi aldatıp yalan söyledin Haccâc sizi öldürse revadır derler. Ben eyitdim yalan söylemedim. Eğer siz bulamadınız ise benim ne suçum vardır dedim gittiler" dedi. Hasan eyitdi: Ya Habîb n'eyledin ki beni görmediler? Habîb eyitdi: Dokuz ayete'l-kürsi ve dokuz ihlâs okuyup İlâhî Hasan'ı sakla" dedim.

Nakildir ki, Hasan bir kere bir yere giderken Dicle kenarına geldi. Ve gemiye muntazır oldu ki binip öte yakaya geçip gide. Ol hâlde Habîb çıka geldi. "ya üstad ne durursun?" dedi. Hasan eyitdi: "Gemiye muntazırım öte yakada işim düştü" dedi. Habîb eyitdi: "İlmi ben senden öğrendim yine gemisiz yürüyüp geçerim sana ne oldu ki geçemezsin. Benim sana sözüm yoktur. Lâkin dünyâ muhabbetini gönlünden çıkarıp hasedi dahi gönlünden sür ve belâları ganimetin bil ve cemî işleri Allah'tan bil" dedi. Andan su üzerinden yürüyüp geçti. **[39b]** Hasan onu görüp hayrân oldu aklı zâil ola yazdı. Habîb eyitdi ki: "Ya "İmâme'l-Müslimîn niçin hayrân oldun?" Hasan eyitdi: "Ya Habîb sen benim şâkirdimsin suyu geçtin ben kadir olamadım. Yarın sıratı dahi sen geçip ben kalırsam hâlim nice olur diye hayrân oldum. Ya Habîb bu makâmı sen n'eyle buldun?" dedi. Habîb eyitdi: "Ya üstad biz gönül ağartırdık siz karartırdınız." Hasan ağlayıp eyitdi: "Benim ilmim gayrılara nâfi ve bana gayrı nâfi imiş" dedi. Bundan gümân etmen ki Habîb'in mertebesi Hasan'dan âli ola. Öyle değildir zira Hasan ilim ıssı idi. Zira Hak katında ilim cümleden âlîdir. Zira ilim artıklığını istemek vardır. Rasûl-u

Ekrem sallâllâhü aleyhi ve sellem “*kûl Rabbî zidnî ilmen*”²⁰² diye buyurdu. Ve meşâyih kelimatında dahi gelmiştir ki kerâmet tarîkatın on dördüncü ve ilm-i esrâr heştâde derecesidir. Onun için ki kerâmet çok tâat etmekten ve ilm-i esrâr çok fikretten olur. Delil oldur ki Süleyman aleyhi’s-selâm kerâmeti gibi yoktu. Zira diye peri, vuhûş ve tuyûr onun hükmünde idi. Ve karınca lûgatini bilirdi. Ve bunca kerâmetle Hazret-i Mûsâ aleyhi’s-selâm ilmine uymuştu. Sır âleminden olan kitap Hazret-i Mûsâ aleyhi’s-selâm ’ın idi. Lâcerem Süleyman ona uymuştu.

Nakildir ki, İmâm Hanbel ve İmâm Şâfiî oturmuşlardı. Habîb Acemî karşılarından çıka geldi. Ahmet eyitdi: “Ya Habîb ol kişi hakkında ne dersin ki beş vakit namazdan biri fevt olsa amma bilmez ki hangi vaktidir onu nice etmek gerek?” Habîb eyitdi: “hâze kalbün guflün ani’llâhi Teâlâ fe’l-yüeddib” yani **[40a]** ol kimsenin kalbidir ki Rabbisinden gafildir. Ol gönlü tedib eylemek gerektir. Pes Ahmed ol cevaptan hayrân oldu. Şâfiî eyitdi: Ha ben demedim mi bunlara suâl etmek yaramaz dedi.

Nakildir ki, Habîb’in bir karanu evi vardı. Ev içindeyken elinde bir leğen tutup dururdu. Elinden düştü yuvarlandı. Habîb eyledi ki arayıp bulaydı. Derhal bir şavk gelip aydınlık oldu. Habîb heman iki ellerini yüzüne tuttu gözlerini yumdu ve eyitdi: “Yok yok ben şemam şu’lesinden gayrı şu’le istemezim” dedi.

Nakildir ki, Habîb’in bir cariyesi vardı. Otuz yıl idi hanesinde hizmetini ederdi dahi bir kere yüzüne bakmış değildi. Bir gün ol cariyeye eyitdi ki: “Ey hatun şol bizim cariyeye eyit ki gelsin.” Cariye eyitdi ki: “Ey hâce ben senin cariyenim beni bilemedin mi?” Habîb eyitdi: “Otuz yıldır ki bana hizmet edersin benim zehrem yok idi ki ondan gayrıya doğru nazar eyleyem. Öyle olsa ben sana nice nazar edeyim” dedi.

Nakildir ki, bir gün Habîb bir köşede oturup derdi ki: “İlâhî her kimin seninle gönlü rûşen olmaya ve senden gayrıyla enis ola hergiz ünsiyet bulmasın. Ve ondan sordular ki: “Ya Habîb bu köşede dünyâdan el çekip niçin oturursun?” Eyitdi: “Payandam kavidir ki ona itikâdım muhkemdir” dedi. Ona eyitdiler ki: “hoşnutluk ne demektir ve ne yeredir?” Eyitdi: “Gönül içindedir ki onda nifâk olmaya.”

Nakildir ki, Habîb katında her kaçan Kur’ân okunsa zârî zâr ağlardı. Eyitdiler ki: “Ya Habîb sen acemisin Kur’ân manâsından haberdâr değilsin ya böyle zârîlikle ağlamak nedendir?” Eyitdi: “Gerçi dilim acemidir amma gönlüm Ârâbîdir.”

²⁰² Taha, 20/114. “*Rabbim! İlmimi arttır*” de.

Nakildir ki, “bir derviş ben Habîb’i ulu mertebede gördüm” dedi. [40b] Eyitdiler: “hele Acemî’dir?” Gâipten bir avâz geldi ki: “Acemîdir ama Habîbîdir”.

Nakildir ki, bir gün bir kanlıyı asmışlardı. Ol gece vâkıada gördüler ki uçmakta seyreder ve eğninde hülleler giymişti. Eyitdiler: “Ey filan sen kan ettin bu mertebeye n’eyle vâsıl oldun?” Eyitdi: “Beni asmaya götürürlerken Habîb ol oradan geçiyordu bana bir kere nazar eyledi. Onun bereketiyle vâsıl oldum” dedi rahmetü’llâhi aleyh.

7. EBÛ HÂDİM (HÂZİM) MEDENÎ RAHMETÜ’LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH²⁰³

Ol muhlis-i müdde’î ve ol müktedâ-ı müktedî, ol şem’i sâbikân, ol subh-i sâbikân, ol fakir-i muğnî Ebû Hâdim Medenî rahmetü’llâhi aleyh.

Mücâhede ve müşâhede ve rızâ ve riyâzette mânendi yoktu. Ve Amr bin Osman Mekkî onun hakkında mübâlağalarla metihler ederdi. Ve çok meşâyihin pîş-kademi idi. Ve onun sözleri gönüllerde makbûl ve dillerde destan idi. Ve nice müşkilat hâl eylemiştir. Ve onun kelimâtı kütüb-i müteberelerde mezkûrdur. Biz dahi teberrüken bu kitapta birkaç kelimatını nakledelim. Ol tâbîîndendi ve sahabe-i kirâmdan çoğuna mülâkât etmişti. Enes bin Mâlik’e ve Ebû Hüreyre radiya’llâhu anhum’a yetişenlerdendi.

Nakildir ki, Hişam bin Abdülmelik ondan suâl eyledi. “Ol nedir ki harç etmekle suâlden kurtuluruz?” Eyitdi: “her bir akçeyi bir yere veresin ki müstehak ola.” Eyitdi: “Bunu kim edebilir?” Eyitdi: “Tamudan kaçıp uçmağa tâlip ola ve rızâyı hakkı gözete.”

Nakildir ki, ol eyitdi: “Dünyâdan perhiz eyleyin bana dost haberi erişmiştir ki yarın kıyamet gününde münadi nidâ edip diye ki bu ol kuldur ki Hak hor kıldığını azîz tutmuştur ve düşmanlarını dost etmiştir diyeler.”

Ve dahi, eyitdi: “Dünyâda her ne varsa nefsin murâdına sevinirsin. Ama onun altında ne gizlediğini bilmezsin ki onunla gussâ çekeceksin. Zira sâfi şâdilik yaradılmamıştır.”

[41a] **Nakildir ki**, yine demiştir. Dünyâ seni az ve fânî nesnelerle meşgul eyler. Lâkin âhiretin çok ve bâkî devletlerinden mahrum eder.

Nakildir ki, eyitdi: “Düğelli nesneyi iki nesnede buldum. Biri oldur ki benimdir ve biri benim değil. Ol ki benimdir eğer ben ondan kaçarsam da ol beni bulur gölge

²⁰³ Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 158; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. II, s. 156-167; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 158-159.

misalinde. Ve biri dahi oldur ki, benim değildir. Ol dahi gölge misalidir her ne denli kast edip kovsam ona erişmek olmaz ki dünyâdır.”

Ve yine ol demiştir ki: Ben duâdan kalmaklığım bana çoktur ki icâbetten mahrum olam.

Nakildir ki, eyitdi: Siz bir rüzgâra düşmüşsünüz ki amelden ilme ve fiilden kavle rızâ vermişsiniz. Bu takdirce yatlu kavim yatlu rüzgâr içinde kalmışsınız.

Nakildir ki, ona sordular ki “senin malın nedir?” Eyitdi: “Tanrı rızâsındır ve halktan hâcetsiz olmaktır. Her kim Allah dileğine râzı ola halktan hâcetsiz olur.”

Nakildir ki, bir gün bir kassâb dükkânından geçerci. Ve ol kassâbın semiz eti vardı. Eyitdi ki: “Gel bu semiz etten al.” Eyitdi: “Akçem yoktur.” Kasap eyitdi: “Ben sana mehil veririm.” Ebû Hazim eyitdi: “Ben kendi nefsimi mühlet vermem yeğdir ki sen bana veresin.”

Nakildir ki, bir ulu eyitdi: “Ebû Hâdim katına vardım. Gördüm ki hâba varmış uyur. Sabreyledim hatta uyandı.” Eyitdi ki: “Rasûlullah salla’llâhü aleyhi ve sellem hazretini gördüm. Bana selâm verdi ve eyitdi: Ana hakkına riâyet etmek yeğdir hac eylemekten. İmdi geri dön ana hakkına riâyet eyle” dedi. Onu işitip geri döndüm dedi. Rahmetü’llâhi aleyh.

8. UTBETÜ’L ĞULÂM RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²⁰⁴

Ol suhte-i cemâl ve ol âşık-ı visâl, ol bahr-ı âlem-i vefâ ve gevhergân-ı safâ, ol hâce-i asr ve imâm yani Utbetü’l-Ğulâm rahmetü’llâhi aleyh.

[41b] Kamu gönüller ehlinin makbulü idi. Ve her dilde anılmış idi. Ve Hasan-ı Basrî’nin şâkirtlerinden idi. Bir gün deryâ kenarında gezerlerken Utbe hemân deryânın üzerinde yürümeye başladı. Hasan taaccüp etti. Utbe çağırıp: “Ya üstad, otuz yıldır ki onun buyruğunu bilip beyân edersiniz biz dahi sizin buyurduğunuzla amel ederiz” deyip söyledi. Bu söz işarettir ki üstadın sözünü tutup teslim olmaklığa.

Nakildir ki, onun sebep-i tevbesi oldur ki: Bir gün bir cemîle avrat yüzüne baktı. Derhal âşık oldu âşıklığını bildirince, avrat “neme âşık oldun deyip sorduğunda”, “gözlerine âşık oldum” dedi. Hatun derhal gözlerini çıkarıp bir tabak içine koydu ve Utbe’ye gönderip “işte âşık olduğun alsın” dedi. Utbe onu görüp pişman oldu tevbe kıldı. Ve cümle işlerine pişman olup Hasan-ı Basrî katına geldi. Ve riyâzet ve tâate

²⁰⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. VI, s. 226-238; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. III, s. 370-375; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 88; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 248-249.

meşgul oldu. Tâ şol mertebeye vardı ki arpa ekip kendi eliyle biçip öğütürdü ve kursalar edip güneşte kuruturdu. Ve haftada bir kursa verdi. Ve gece gündüz tâate meşgul oldu. Ve derdi: “Kirâmen Katibîn’den utanırım ki haftada birkezden ziyâde kademgâha varam” derdi.

Nakildir ki, bir gün Utbe’yi gördüler bir yerde durmuş yüzünden ter akar. Sordular ki: “Bu ne hâldir?” Eyitdi: “Birkez bana konuklar gelmişti. Komşu havlinden bir kesek koparmıştım eğer helâlliğin dilemiştim ama her dem buraya uğradıkça hicâbımdan terlerim” dedi.

Nakildir ki, Rey’de Abdulvâhid’e sordular ki “hiç bildiğin kimse var mıdır ki halktan kesilip kendi şüğülüyle meşgul ola?” Eyitdi: “Bir kişi bilirim belki şimdi gele” dedi. Derhal Utbe çıka geldi. Ona sordular ki: “Yolda kimi gördün?” Eyitdi: “hiç kimse görmedim” dedi. Hâlbuki yolu pazar ortasına uğradı.

Nakildir ki, Utbe [42a] bir kez nice zamân taâm yemedi ve su içmedi. Anası yanına gelip eyitdi: “Ey ciğer köşem niçin kendine böyle cefâ edersin? Bir an rahat olmazsın” dedi. Eyitdi: “Ana ben dahi kendi rahatlığımı isterim ki bu az günlerde zahmet çekeyim ve ebedi rahat olayım” dedi.

Nakildir ki, bir gece erteye dek uyumadı eyitdi: “İlâhî eğer bana azâb edersen yine seni severim, affedersen de severim.”

Nakildir ki, Utbe eyitdi: “Bir gece bir hûri gördüm bana eyitdi: Ya Utbe sana âşığım sakın ki bir sehil nesne sebebiyle seninle benim arama ayrılık düşmeye.” Utbe eyitdi: “Ben dünyâya üç talak verdim rücû etmezem tâ seni görmeyince” dedi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi onun katına geldi. Eyitdi: “Senin hâlini benden sorarlar bana bir nesne göster ki onunla cevap vereyim.” Utbe eyitdi: “Ne istersin söyle” dedi. Eyitdi: “Yaş hurma isterim.” Hâlbuki o zamân kış günüydü. Derhal çıkarıp bir zenbil yaş hurma önüne koydu.

Nakildir ki, bir gün Muhammed Semmâk’la Zünnûn-u Mısırî, Râbia katına vardılar. Utbe dahi girip geldi iki gömlek giymiş salınır. Muhammed Semmâk eyitdi: “Ya Utbe bu ne salınmaktır?” Eyitdi: “Nice salınmayayım ki adım Ğulâm Cabbâr’dır.” Çün bunu dedi düştü can teslim eyledi. Sonra onu düşte gördüler yüzünün bir yanı kapkara olmuş. Sordular ki: “Ya Utbe yüzüne ne oldu?” Eyitdi: “Bir vakit üstadım katına vardım. Emred bir oğlan yüzüne baktım idi. Çün ki Hak Teâlâ beni uçmağa gönderdi. Beni alıp giderlerken yolum tamuya uğradı. Bir yılan çıkıp yüzümü ısırды,

“nefhaten binazreten” dedi. Yani bir bakmaya bir ısırmak demektir. Eğer ziyâde baksan ziyâde ısırırdım demek olur. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh ve alâ cemî’l-müminîn

[42b] 9. RÂBİA-İ ADEVİYYE RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYHA²⁰⁵

Ol muhaddderât-ı hadr-ı hâs, ol mestûre-i setr-i ihlâs, ol suhte-i aşk-ı iştiyâk, ol şifte-i kurb-i ihtirak, ol sâniye-i Meryem fi’s-sıdkı’l-vehbiyye, makbûletü’r-ricâl Râbia-i Adeviyye rahmetü’llâhi aleyha.

Eğer suâl olunursa ki Râbia bir avrat iken erenler safında onun liyakati var mıdır? Cevap budur ki Hazret-i Rasûl aleyhi’s-selâm bir hadis-i şerifinde buyurur: “*İnna’llâhe Teâlâ lâ yenzüru ilâ suveriküm ve ef’aliküm velâkin yenzüru ilâ kulûbiküm ve niyyâtiküm*”²⁰⁶ Hak Teâlâ sizin zâhirde sûretlerinize ve amâlinize nazar etmez belki kalbinize ve niyetinize nazar eder demektir. Ve bir hadîs-i şerîfde dahi gelmiştir ki: *Dinin üç bölükte bir bölüğü Hazret-i Âişe radiya’llâhu anha’dan bilinmiştir.*²⁰⁷ İmdi bir avrat ki din yolunda erenler gibi ola onun erenler safında zikir olunması ayıp olmaya.

Nitekim Abbase-i Tûsî rahmetü’llâh eyitdi: Kaçan kim kıyamet gününde erenler gelsin denildiğinde evvel erenler safında bulunan Meryem ola radiyâllâhu anha. Pes onun gibi avratları erenler safında zikretmek revâ ola. Onun için Râbia kendi zamânında amelde ve mârifette mânendi yok idi. Zira cümle ulular beyninde muteber idi. Her sözünü hüccet-i kâtıa sayarlardı. Ebû Ali Medenî rahmetü’llâhi aleyh eyitdi: “Peygamberlik Arap’tandır yücelik ve ululuk ondan ziyâde olmaya.”

Nakildir ki, ol gece kim Râbia doğdu atası gayet derviş kişiydi. Orada Râbia’nın göbeğine sürece kadar yağı bulunmadı. Ve bir pâre eski bez yoktu ki Râbia’yı saralardı. [43a] Ve üç kızı olmuştu, dördüncü Râbia olduğunda adını Râbia koydular. Hatunu eyitdi ki: “Ey helâl filan komşuya varıp bir miktar yağcağız istesen ki çerâğı uyandırsak” dedi. Râbia’nın atası varmak murâd etmişken yine yüzü dönmedi. Ol gece gussâyla yattılar. Düşünde Rasûl-u Ekrem salla’llâhü aleyhi ve sellem hazretini gördü. Ona eyitdi ki: “Ya filan hiç gussâ çekme ki senin bu kızın dünyâya geldi, bir seyyidedir ki kıyamet gününde benim ümmetlerimden yetmiş bin günahkârlardan şefaât

²⁰⁵ Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801 [?]) hakkında bkz. İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. IV, s. 27-31; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, thk. İhsan Abbas, Dâr-u Sadır, Beyrut, 1978, c. II, s. 285; Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü’l-Üns (Evliyâ Menâkibeleri)*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, hazırlayan: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 807; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 121; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 200-204.

²⁰⁶ Müslim, “Birr”, 34/2564; İbn Mâce, “Kanaat”, 10/4143.

²⁰⁷ Bu mealde bir rivâyete rastlanılmamıştır.

etse gerektir” diye buyurdu. Ve eyitdi ki: “Yarın sabah dur ve İsa Zâzân katına var. Ol Basra’nın melikidir. Ve ona şol nişânı söyle ki her gün benim için yüz salavat getirirdi geçen Cuma gecesi unuttu. İmdi onun kefâreti dört yüz dînâr sana versin” diye buyurdu. Çün kim uyandı ağladı ve ol düşü bir rik’aya yazdı. Vardı bir hacıya verdi ol dahi melike verdi. Çün melik rik’ayı okudu. Derhal ağlayıp ol akçeyi emreyledi. Dervişâna verdiler ve edin ki: “Ol kişi bana gelsin” dedi. Öyle demişken “benim onun ayağına varmak evlâdır” deyip durdu ve gelip öptü ve kucadı ve ikramlar eyledi. Ve onun muhabbet ve meveddetle müsâhabet etti. Ve eyitdi: “Her kaçan ki bir hâcetin olduğunda benden elem çekme ve hicâb eyleme söyle” dedi ve beş yüz altın verip gönderdi. Râbia’nın atası oradan şen şâdimân eve geldi.

Bunun üzerine nice zamân geçip Râbia büyüdü. Atası onu alıp Basra şehrine geldi. Atası ve anası Allah emriyle âhirete intikal ettiler ve ol diyar gayet kaht-ı gazellik olmakla [43b] karındaşları dağıldılar. Râbia dahi bir cânibe gitti bir zâlim onu cariyedir diye sattı. Râbia dert ve meşakkatle nice zamân hizmet ederdi. Bir gün Râbia bir yerden giderken bir kişi ona kasteyletti. Râbia ondan kaçarken düştü bir kolu kırıldı. Ol hâlde iken secdeye vardı. Eyitdi: “İlâhî anasız, atasız bir garibim esirlikte kaldım kolum dahi sındı. Ama bunların birinden dahi şikâyetim yoktur. Ve illâ senin rızân isterim bileyim ki benden hoşnut musun ya değil misin?” Dediği hâlde bir avâz geldi ki: “Ya Râbia gam çekme yarın kıyamette mukarreb ferîşteler seninle nazlanuserler” denildi. Râbia onu işitip gönlü hoş oldu. Andan hâcesi evine geldi. Gündüz oruç tutardı ve hizmet görürdü. Ve gece sabaha dek namaz kılardı. Bir gece hâcesi uyurken kulağına zârîlik avâz geldi. Durdu deriçeden aşağı baktı gördü Râbia secdeye varmış zârîlik eder. Ve der ki: “İlâhî sana malûmdur ki benim gönlüm dileği senin buyruğunu tutmaktır. Eğer ihtiyârım elimde olaydı bir saat senin kulluğundan fâriğ olmazdım ama nedeyim bir kulun elinde esirim diye münâcât eder.” Ve Râbia’nın üzerinde gördü ki bir nûrdan kandil muallak durur. Ol evin içi nûrla dolmuş. Çün gördü korktu yine dönüp yatağına geldi. Oturup deryâ-ı hayrete gark oldu. Sabah olduğunda Râbia’yı katına çağırdı ve eyitdi: “Ey Râbia bugünden geri âzâd ol. Her kande dilerse var” dedi. Râbia gördü ki Tanrı Teâlâ necât verdi, şükür ve hamd edip bir virâneye vardı. [44a] Ve orada Hak Teâlâ hazretine tâat ve ibâdet ve zikrine meşgul oldu. Ve hiç kimse onun ne işlediğini bilmezdi. Gece ve gündüzde bin rekât namaz kılıyordu.

Ve kâh kâh Hasan-ı Basrî meclisine varırdı. Bir kavilde Râbia mutripliğe vardı. Ve Hasan-ı Basrî elinde tevbe eyledi ve bir savmaaya girip ibâdetle meşgul oldu. Nice zamândan sonra hacca gitmek sevdâsına düştü. Tevekkül birle beriyye yolunu tutup gitti. Bir merkebi vardı nesi varsa yükletip giderken beriyye ortasında merkep öldü. Yoldaşları: “Ya Râbia yükünü biz götürelim” dediler. Râbia eyitdi: “Siz varın gidin bu yola ben sizin tevekkülünüzle gelmedim” dedi. Yoldaşları gittiler yalnız kaldı. Râbia yüzünü yere vurdu ve zârîlikle eyitdi: “Îlâhî ben bir zayıf avratım bu yabanda senden gayri muînîm yok” derken merkep dirildi. Yine yükünü vurup çekildi gitti. Çün gece oldu eyitdi: “Îlâhî yol bilmezim bana rehnümâ ol ve dilerim ki seni göreyim” dedi. Hak Teâlâ tercümansız onun gönlüne söyledi: “Ya Râbia, tek dur on sekiz bin âlemin yok olmasına sebep olma. İşitmedin mi Mûsâ bu temennâyı etti. Bir zerre cemâlim nûrundan dağa havale kıldım. Tâkat getirmeyip dağ kırk kere dağıldı yine düürldü. İmdi senin için dahi bir zerre bırakırsam on sekiz bin (âlem) onun heybetinden birbirine düşer. Cümle âlem halkının kanına girmiş olursun. Ya Râbia bu dünyâda kelimâta kanaat eyle. Müşâhede-i cemâl tamahından fâriğ ol” diye hitâb olundu. Râbia yine yoluna revân oldu gördü ki Kâbetullah ona karşı geldi. Râbia eyitdi: “Îlâhî ben senin dîdârınsız evi ne ederim. [44b] Bana seni gerek ki eyitdin: “*Men tekarrabe ileyye şibran tekarrabtü ileyhi zirâen*”²⁰⁸ yani beni tâlip olanlardan bana bir karış yakın gelse ben ona bir arşın karşı varırım demektir.

Nakildir ki, İbrahim Edhem rahmetü’llâhi aleyh on dört yıl tamam tâat ve ibâdet eyledi. Beytullah’a vardığında yerinde görmedi meğer gözümde illet vardır diye gözlerini sildi. Derhal hâtiften bir avâz geldi ki: “Ya İbrahim, senin gözünde illet yoktur. Lâkin bizim bir karavaşımız vardır, Râbia derler ol bizim beytimizi ziyârete gelir ona karşıya gönderdim.” İbrahim gayret çekti ve ol tarafa teveccüh eyledi. Gördü ki: Râbia geliyor Kâbe dahi yerindedir. İbrahim ileri vardı selâm verdi. Ve eyitdi: “Ya Râbia bu ne kârbardır ki cihâna bıraktın.” Râbia eyitdi: Ya İbrahim, biz cihâna eser bırakmadık sen bıraktın ki on dört yıl tâatle geldin yine Kâbe’yi yerinde bulamadın. İbrahim eyitdi: “Gerçeksın on dört yıl tâat ve ibâdetle beriyye geçtim.” Râbia eyitdi: “Gerçeksın eğer sen beriyyeyi namazla geçerdin biz niyâzla geçtik” dedi. Andan Râbia hac eyledi ve zârî zâr ağladı ve eyitdi: “Îlâhî hac edenlere müjdeler vaat eyledin ve musibete sabredenlere dahi görklü vaatler ettin. Eğer benim dahi haccım kabul

²⁰⁸ Buhârî, “Kitâbu’t-Tevhid”, 15/7405; Müslim, “ez-Zikru ve’d-Dua’u ve’t-Tevbetü ve’l-İstiğfâru”, 2/2675. Benzer bir rivâyet için bkz. Tirmizî, “ed-Deavât”, 51/2388.

olmadıysa ol bana azim musibettir. Pes benim musibetimin müzdigâni” dedi. Sonra yine dönüp Basra’ya geldi. Tâ gelecek yıla dek ibâdet eyledi. Ve eyitdi: “Geçen senede Kâbe bize karşı geldiyse bu sene biz karşı varalım” deyip Kâbe’ye yüz tuttu.

Nakildir ki, Şeyh Ali Medenî rivâyet eder ki: “Râbia yedi yıl yanı üzere yuvalandı tâ kim Arafat’a vardı. Hâtiften nidâ geldi ki: “Ya Râbia bu ne istemekliktir ki sen istersin eğer sana bir tecelli edersek külli mahv olursun.” [45a] Eyitdi: “İlâhî benim ol derece liyâkatim ve sermayem yoktur. Lâkin hazretinden bir şemme dervişlik isterim.” Cevap geldi ki: “Ya Râbia dervişlik bizim şiddetli ve korkulu mertebemizdir ki erenlerin gönlünde koymuşumdur ki visâlimize ulaşmaya bir kulaç kalmıştır. Sonra yine dönüp firak olur. Ya Râbia henüz sen yetmiş perde altındasın tâ kim ol yetmiş perdeyi ubur etmek gereksin ki cenâbımıza layık olasın. Lâkin ey Râbia, başını kaldır yukarı bak.” Râbia yukarı baktı bir azim kan deryâsı gördü muallak durur yine bir avâz geldi ki: Ya Râbia, bu gördüğün kandan deryâ bizim âşıklarımızın gözü yaşıdır ki bize ulaşmak dilediler. Âhir, evvelki menzilde kaldılar nam ve nişânları bulu(n)madı. Râbia eyitdi: “Ya Rabbî onların hâlinden bir sıfat göster.” Derhal Râbia’da avratları(n) özü vâki oldu. Ve bir avâz geldi ki: “Ya Râbia işte onların ol makâmı budur ki yedi yıl bizim yolumuzda sa’y etmiş olalarda bir taştan binaya ziyârete geldiler. Kibir ve kendi gayretleriyle yol bağlanıp ziyârete layık olmayalar.” Râbia tek ah edip bîhuş oldu. Çün aklı geldi, eyitdi: “İlâhî bu ben cariyeye derdimendi kendi mekânımda koymadın hanene davet eyledin, tene ziyâretine layık olmadım. Evvel hane ki kanaat etmeyip dîdârın isterdim. Şimdi bir kuru taştan bina olmuş hanane ziyârete liyâkatim olmadı” dedi. Ve andan dönüp yine Basra’ya geldi ağlayarak savmaasına girdi ve derûnu tâate meşgul oldu.

Nakildir ki, iki ululardan kimseler Râbia’ya ziyârete geldiler ve karınları açtı. Râbia katında helâl taâm vardır yeriz diye söyleştiler ve gelip selâm verdiler ve oturdular. Râbia mendil yaydı ve üzerine iki kirde koydu. Kirdeleri görüp gönülleri şâd oldu. [45b] Ol hâlde kapıya bir sâil geldi. Râbia ol kirdeyi önlerinden alıp ol sâile verdi. Ol konuklar mütegayyir oldular, ol hâlde bir cariyeye geldi. Râbia’ya birkaç kirde getirdi verdi. Râbia kirdeleri saydı yine cariyeye verip bu bize değildir dedi. Cariye alıp gitti yine birazdan getirip verdi. Râbia kirdeleri yine saydı ha işte bu bize gönderilmiştir dedi. Ve getirip ortaya koydu ve bismillâh buyurun deyip yediler şükrün dediler. Ba’dehu Râbia’ya sordular: “Hikmet neydi evvel almadın sonra aldın?” dediklerinde

Râbia eyitdi: “Evvel saydım on sekiz geldi cariyeye reddeyledim alıp gitti. İkisini almış imiş yerine koydu getirdi yine saydım yirmi tamam geldi aldım getirdim. Zira Hazret aleyhi’s-selâm buyurmuştur: “*Men câe bi’l-haseneti felehu aşru emsâlihe*”²⁰⁹ Pes ben sâile iki kirde verdim onardan yirmi kirde olur. Benim sıdkım bunun üzerine idi ki Hak Teâlâ vaat ettiğinden eksik göndermez cariyeye ikisini aldığını bildim işte hikmeti buydu” dedi.

Nakildir ki, Râbia bir gece namaz kılardı uyku galebe edip biraz uykuya vardı. Onun bir haşin hasırı vardı bir parçası gözüne battı kanattı ve ol hâlde bir uğru hanesine girmişti bir carını uğruladı. Ve diledi ki çıkıp gide, kapıyı bulamadı carı elinden bıraktı derhal kapı açıldı ve hanenin bir bucağından avâz geldi ki: “Ey gafil kendini rencide etme. Eğer bir dost uyursa bir dost uyumaz. Bunca zamândır ki kendini bize ısmarlayıp inanmıştır. İblisin dahi kudreti ve zehresi yoktur ki onun yanına gele” denildi.

Nakildir ki, Râbia’nın hâdimesi birkaç gün olmuştu ki taâm pişirmemişti. Zira Râbia yemezdi çün ki gönlü taâm diledi. Hâdimeye pişir dedi hâdime soğan yoktur dedi. [46a] Varayım bir komşudan istikraz edeyim mi derken havadan birkaç soğan düştü. Çün Râbia onu gördü ah hergiz mekirden halâs olamadık deyip ol taâmdan yemedi kuru ekmek pârecikleri bulup onu yedi.

Nakildir ki, Râbia bir gün dağa çıkmıştı ol dağın canavarları etrafına cem oldular ve Râbia’ya bakıp yakınlık ederlerdi. Nâgâh Hasan-ı Basrî ol oraya çıka geldi. Râbia’yı görünce ona teveccüh eyledi. Yakın gelince ol canavarlar dağılıp gittiler. Hasan-ı Basrî eyitdi: “Ya Râbia ne hikmettir ki bunca hayvanat seninle üns tutmuş iken benden kaçtılar?” Râbia eyitdi: “Ya Hasan bugün ne yedin? Eyitdi: Bir miktar iç yağı yedim ve bir iki lokma kursa yedim dedi. Râbia eyitdi: Sen onların iç yağını yemişsin ya senden niçin kaçmayalar.”

Nakildir ki, Râbia bir gün Hasan-ı Basrî’nin kapısı önünden geçiyordu. Hasan dahi başını çıkarıp etrafa bakardı ve ağlardı. Bir damla yaş Râbia’nın üzerine damladı, başını kaldırıp “ya Hasan niçin ağlarsın, ya üstad bu ağlamak ranâlıktandır. Amma ko gözün yaşı yığılıp deryâ olsun ve ol deryâda gönlün gark olsun” dedi. Hasan’a bu söz katı geldi ama sabreyledi.

Nakildir ki, bir gün Hasan gördü ki Râbia Dicle’nin kenarında gezer. Hasan vardı seccâdesini su üzerine bıraktı ve kendi dahi seccâde üzerine çıkıp durdu batmadı.

²⁰⁹ Enam, 6/160. *Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır.*

Ve Râbia'yı çağırıp: “Ya Râbia gel namaz kılalım” dedi. Râbia eyitdi: “Ey üstad dünyâ pazarında bir hüner izhar etmek gerektir ki cinsinden olanlar ondan âciz olalar.” Ve omzunda olan seccâdesini havaya attı seccâde havada durdu. Ve fi'l-hâl kendi dahi seccâde üzerinde bulundu. Ve hitâb edip: “Ya üstad sen gel ki namazı bu seccâdede kılalım” dedi. Çün Hasan'da ol istidat yoktu hayrete vardı. Çün Râbia onu gördü [46b] Hasan hasır olup hayrette kaldı üstadını tesliye için eyitdi: “Ya üstad bizim bu işlediğimiz işi Hak Teâlâ hazretinin mahlûkatından en zayıfları dahi işler, bir balık senin ettiğini ve bir zayıf sinek benim ettiğimi eder. Erenlerin ettiği bu mertebelerden içeridir. İmdi ey üstad biz dahi erenler kârıyla meşgul olalım” dedi.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî bir gece bazı yârenleriyle Râbia'nın savmaasına vardılar. Onun hod o gece yakacak çerâğı yoktu. Râbia kast eyledi ki gönül aydınlığını seyretilere. Kendi şehadet parmağını fitil edip sabah olunca yandırdı.

Eğer suâl edip derlerse ki Râbia bir avrat ve Hasan-ı Basrî'den biat edip onun şâkirdiyken kerâmeti ondan ziyâde ola? Deriz ki her kim Peygamber aleyhi's-selâm tarîkına sülûk ede ve sünnetlerini yerine getire ve evâmîr ve nevâhîde sıdkla riâyet edip Hakk'a teveccüh eyleye ictihâdı mertebesi Hazretin mucizâtı âsarı onda zâhir olur. Nitekim buyurmuştur: “Men yeruddu bien'âmi'l-harâmi fekad nâle deraceten mine'n-nübüvveti” yani demektir ki, her kim bir denk haramdan nefsinî men eyleye ona peygamberlikten bir mertebe verilir. Nitekim Rasûlullah aleyhi's-selâm hazreti buyurdu: “*Bir doğru vâkıa muhtaç olmaya peygamberliğin kırk altı bölüğünden biridir*”²¹⁰ diye buyurmuştur.

Nakildir ki, bir vaktin Râbia, Hasan'a üç nesne verdi. Biraz mum ve bir iğne ve bir kıl. Yani demek olur ki âleme bu mum misalinde nûr bahş ol ve kendini göyündür. Ve iğne gibi dünyâda mücerred ol ve bu kıl gibi riyâzetle ve Hak korkusuyla incel gel. Çün bu üç işi ki edersen yüz bin yıl işin iş ola.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî bir gün Râbia'ya eyitdi: “Ya Râbia, hiç evlenmeye râğbetin var mıdır? Seni bir kişiye nikâh edelim.” Râbia eyitdi: “Ya üstad, nikâh bir kişiye olur ki var ola [47a] bende hod varlık götürülmüştür. Varlık mahvolmuştur fenâ ender fenâdayım desturu ondan dilemek gerektir” dedi. Hasan eyitdi: “Ya Râbia sen bu makâmı neyle buldun ben hod senin üstadını henüz bu makâma varmadım” dedi. Eyitdi: “Cümle bulduğumu onun için yavı kıldım ve mertebeyi buldum” dedi. Hasan

²¹⁰ Buhârî, “Kitâbu't-Tâbir”, 2/6983; “Müslim, Rüya”, 7/2264; Tirmizî, “Rüya”, 31/2270; İbn Mâce, “Kitâbu Tabiri'r-Rüya”, 35/3893.

eyitdi: “Tanrı Teâlâ’yı nite bilirsin?” Eyitdi: “Ya üstad sen nite bilirsin ben niteliksiz bilirim” dedi.

Nakildir ki, bir gün Hasan-ı Basrî Râbia’nın savmaasına vardı ve eyitdi: “Ya Râbia şol ilimden ki senin gönlüne layih olmuştur. Ol ilimden bir şemmesin bana beyân etsen” dedi. Râbia eyitdi: “Ey üstad birkaç keleb iplik işlemiştim satıp kût edinem pes onu iki akçeye sattım birini bir elime aldım. Korktum ki ikisini bir elime almakla çift ola da dünyâlık cem eylemiş olam. Ve ol hâl beni yolumdan geri koya” dedi.

Nakildir ki, Râbia’ya eyitdiler ki: “Senin üstadın Hasan-ı Basrî eyitdi: Eğer uçmaktan bir nefes geri kalırsam şol kadar ah eyleyem ki uçmak ehli benim ahımdan zahmet çekeler.” Râbia eyitdi: “Hoş söz ama eğer dünyâda bir nefes zikr-i Hakk’tan kaldığı vaktin şol kadar ah edip ağladıysa ki kamu dünyâ ehli onu esirgediyse onun nişânıdır ki öyle olusar” dedi.

Nakildir ki, Râbia’ya eyitdiler: “Niçin evlenmezsin?” Eyitdi: “Sizden üç suâl edeyim eğer cevap verirsenez sözünüzü kabul edeyim. Biri oldur ki öldüğüm zamânda îmân-ı selâmetle iletir miyim bana cevap verin.” Eyitdiler: “Biz onu bilmeyiz Allah bilir” dediler. “İkinci oldur ki kıyamette bitiler verildiği zamân benim bitimi sağımdan mı vere ya solumdan mı?” Eyitdiler: “Bilmeyiz Allah bilir” dediler. “Üçüncü oldur ki soru ve hesâbtan sonra halkı iki bölük edip *“ferîkun fi’l-cenneti ve ferîkun fi’s-saîr”*²¹¹ biri cennette ve biri cehenneme süreler. Ben hangi bölükten olacağım” dedi. **[47b]** Eyitdiler ki: “Ey Râbia bunları Allah Teâlâ’dan gayri bilir yoktur” dediler. Râbia eyitdi: “Şol kişinin yolunda bunlar gibi üç akabe ola ol kişiye dünyâ kaydı ve evlenmek galesi nice olur” dedi.

Nakildir ki, Râbia’ya sordular: “Allah’ı sever misin?” Eyitdi: “Severim.” Eyitdiler ki: “Ya şeytanı düşman tutar mısın?” Râbia eyitdi: “Rahmanı sevmekten şeytana düşman koyası kalmadı.”

Nakildir ki, Râbia eyitdi: “Rasûl-u Ekrem salla’llâhü aleyhi ve sellem hazretini düşümde gördüm eyitdi: “Ya Râbia, beni sever misin?” Ben eyitdim: “Ya Rasûlallah, kimdir ol kim hazretini sevmeye. Ama Hak Teâlâ hazretini sevmek beni şöyle ihâta etmiştir ki ondan gayri kimsenin muhabbetine ve düşmanlığına yer kalmamıştır dedim”, dedi.

²¹¹ Şûrâ, 42/7.

Nakildir ki, Râbia dâim ağlardı. Sordular ki niçin ağlarsın? Eyitdi: “Korkarım nâgâh bir nidâ gele ki “ya Râbia sen bize layık değilsin” ya ol vakit ben ne kılayım dedi.

Nakildir ki, Râbia’ya eyitdiler: “Kul ne vaktin Tanrı Teâlâ hükmüne râzı olmuş olur.” Eyitdi: “Tanrı’dan ona bir mihnet geldiğinde şükredip sevine ama nimet gelince ağlaya: “Ya Rabbî verdiğin nimetin şükrünü edemezsem hâlim nice ola” diye korkuyla ve hicâpla zârîlik kıla. Ol zamân Tanrı hükmüne râzı olmuş olur” dedi.

Nakildir ki, eyitdiler: “Ya Râbia bir kişinin yazığı çok olmakla tevbe kılsa af ola mı?” Eyitdi: “Meğer tevbeyi Hak Teâlâ vere. Zira Hak Teâlâ vermeyince kul sıdkla tevbe edemez. Yalnız lisânla tevbe yalancılar tevbesidir” dedi.

Nakildir ki, Râbia bir gün bir kişiyi gördü ki başını bağlamış. Sebebini sorduğunda eyitdi ki: “Başım ağrır”. Râbia eyitdi: “Kaç yaşındasın?” Eyitdi: “Otuzundayım.” Râbia eyitdi: “Otuz yıldan beri bu ana gelince sağ tuttuğunun şükrü kemerini beline bağladınsa güzel. Ama şimdi bir an başın ağrımakla şikâyet rûgbendini başına bağladın” dedi.

Nakildir ki, bir gün Râbia bir kişiye on dört akçe verdi. Ve eyitdi: “Bana bir kilim alıver” [48a] ol kişi akçeyi alıp pazara vardı. Yine geldi ve eyitdi ki: “Ya seyyide kilim ne renkte olsun?” Râbia eyitdi: “Getir akçeyi” ve alıp ırmak içine saçtı. Ve eyitdi: “Henüz gömlek giymeden söz üzdü ve beni fikrimden meşgul eyledi” dedi.

Nakildir ki, bir gün yaz günlerinde evinde oturmuştu ve başını aşağı salıp murâkıb idi. Hâdimesi dışarıdan eyitdi: “Ey seyyide gel dışarı çık Hak Teâlâ hazretinin sun’una nazar eyle.” Râbia eyitdi: “Sen içeriye gelki sâniin cemâl-i nûruna nazar eyle” dedi. “Şeğaleni müşâhedetü’s-Sâni an müşâhadetü’s-sun’” yani sâniin müşâhededesi sun’una müşâhedededen meşgul eyledi.

Nakildir ki, bir gün bir cemaat Râbia katına geldiler. Gördüler ki: Eti dişiyle doğrayıp çömleğe koydu. Eyitdiler: “Ya seyyide, bıçak yok mudur?”. Eyitdi: “Allah korkusuyla bıçak tutmadım” dedi.

Nakildir ki, Râbia bir vakit yedi gün yedi gece nesne yemedi. Açlığı hadden aştı. Bir kişi kapısına geldi bir çanak aş getirdi. Râbia onun elinden alıp yere koydu ve çerâğı yakmak diledi. Yakıp geldi gördü ki dökülmüş “bari su getireyim orucumu açayım” dedi. Çün bardakla su getirdi gördü çerâğ sönmüş. Diledi ki su içe bardak dahi elinden düştü kırıldı ve su döküldü. Râbia ah edip eyitdi: “İlâhî bu ne iştir ki ben zayıfa edersin?” Derhal bir avâz geldi ki: “Ya Râbia eğer dilerse bütün dünyâ nimetlerin sana

vakfedeyim ve ol kaygı ki gönlünde kodum çıkarayım. Zira dünyâ nimetiyle bizim kaygımız bir yerde olmaz. Ve ya Râbia, bizim bir murâdımız ve senin bir murâdın var. Pes bizim murâdımız senin murâdın dahi bir yerde olmaz.” Râbia eyitdi: “Çün bu hitâbı işittim. Bir kezden gönlümü dünyâdan döndürdüm ve otuz yılda kıldığım namazlarımı döndürdüm [48b] ve halktan kesildim. Sabah namazını kıldığımda duâ ederdim ki: İlâhî her bir kimseyi kendi işiyle meşgul eyle ki gelip beni seni zikir eylemekten meşgul etmesinler” derdim.

Nakildir ki, Râbia dâim inilerdi. Derlerdi ki: “Ey azîze, biz sende şikestelik alâmeti görmüyoruz ama sebebi nedir ki dâim inilersin?” “Gerçeksiniz ama gönlüm içinde bir derdim vardır ki âlemin tabipleri dermanında âcizlerdir ve ol derdin dermanı dosta ulaşmaktır” derdi.

Nakildir ki, bir gün ululardan bir bölük cemaat Râbia’nın katına geldiler ve eyitdiler: “Tanrı Teâlâ hazretinin yedi kat tamusu vardır ve elbette onun üzerinden geçsen gerektir ol korkuyla kulluk ederiz. Ve Hak Teâlâ bize görklü köşkler vaat kılmıştır, Allah’a tâat kılarız”. Dediklerinde Râbia eyitdi: “Zehi yavuz kul ol kuldur ki kulluğu tamu korkusuyla ve uçmak tamahıyla eyleye” dedi. Eyitdiler: “Ya sen nice tâat edersin?” Râbia eyitdi: “El-câr sümme’d-dâr” yani evvel komşunu bilip andan hane tutmak gerektir. Bize devlet ve saâdet etmez mi ki ol yüce sultâna kulluğa destur verdiler. Eğer uçmak ve tamu yok imişseydi tâat etmez miydiniz ve Tanrı’nın ona liyâkati mi yoktu ki tamu, uçmak sebepsiz tâat kılalardı” dedi.

Nakildir ki, bir gün ululardan biri Râbia katına vardı. Donunu katı eski gördü. Eyitdi: “Ya Râbia benim hâcelerden dostlarım vardır. Eğer dilersen donunu yenilesinler.” Râbia eyitdi: “Ben ol kimseden dünyâlık istemeye utanırım ki dünyâ ve âhiret kamu âlemler onun milkidir. Şol kimsenin ki dünyâ onun elinde emânettir. Ondan nice dileyeyim” dedi. Ol kişi eyitdi: “Zehi yüce himmetli avrat Hak Teâlâ ona şol denli ağdırmış ki gayretinden hayâ eder ki Tanrı’dan nesne dilemeye meşgul ola.”

[49a] Nakildir ki, bir gün ululardan bir bölük cemaat Râbia’yı sınamak için geldiler oturdular ve murâd ettiler ki maârifte bazı kelimatla onu ilzam edeler. Birisi eyitdi ki: “Cemî maârif ve ulu(lu)k erenler üzerine saçılmıştır. Hatta peygamberlik tacı erenler başına vurulmuştur ve kerâmet tacı ve kemeri erenler beline bağlanmıştır ki hergiz avrat cinsinden peygamber gelmedi”²¹² dedi. Râbia eyitdi: “Gerçek söyledin

²¹² “Gelmedi” kelimesi iki defa yazılmış.

hergiz avratlardan peygamber gelmedi lâkin avrat cinsinde “*ene Rabbükümü’l-a‘lâ*”²¹³ dedi deyip Tanrılık davasını eyleyen avrat cinsinden gelmedi. Ve hergiz avratlardan muhanneslik dahi gelmedi” dedi cümleyi mülzem etti.

Nakildir ki, bir gün Râbia katı hasta oldu. Hastalığını göre gelenlerden birisi eyitdi ki: “Ya Râbia hastalığına sebep ne oldu?” Râbia eyitdi: “Nazartü ile’l-cenneti feeddebenî” yani “gönlüm gözüyle uçmağa bir kez nazar etmiş oldum idi. Beni edeplediler ol ecilden hasta oldum” dedi.

Nakildir ki, Hasan-ı Basrî eyitdi: “Bir kez Râbia’nın hastalığını sormaya vardım idi. Kapısında gördüm ki Basra hâcelerinden bir hâce boyun eğip durur. Ve elinde bir kese altın tutup ağlar. Eyitdim: Ey hâce niçin ağlarsın? Eyitdi: İşbu zâhîde için ağlarım ki bunun vücûdu berekâtından halk âsude olmuşlardı. Bu bereket halk arasından gider helak olurlar diye ağlarım. Ve onun için bir hediye getirmiştim. Korkarım ki kabul etmeye dedi. Ve bana zârîlikle yalvardı ki lütuf eyle benim için şefaât eyle onun katında sizin sözünüz makbûldür” dedi. Hasan içeri girdiğinde bu sözü Râbia’ya dedi. Râbia göz ucuyla Hasan’a baktı ve eyitdi: “Hüve yertzüku men yüsebbihu efelâ yertzüku men yuhubbihu” yani ol Tanrı şöyle rahimdir ki sevmediğine rızkını verir, sevene hod rızkını vermeye mi ya Hasan dedi. **[49b]** Ve eyitdi ki: “Ben Tanrı’yı bileliden beri cemî halâyıktan ümidimi kat’i eyledim ve yüzümü döndürdüm. Ya ol kişinin kârı helâl midir haram mıdır bilmezim nice kabul edeyim” dedi.

Nakildir ki, Râbia derdi bir gece sultân meşalesi geçerci. Ben dahi gömleğimin söküğünü dikerdim. Gönlüm bağlandı fikir eyleyip ol söküğü yine söktüm tâ ki gönlüm açıldı.

Nakildir ki, Abdulvâhid Âmir eyitdi: “Süfyân ile Râbia’nın hastalığını göre vardık. Onun heybetinden bir söz söylemeye kudretimiz olmadı. Âhir Süfyân’a ben eyitdim ki sen söyle. Süfyân eyitdi: Ya Râbia n’ola Tanrı Teâlâ’dan dilesen bu hastalık senden gideydi. Râbia eyitdi: “Ya Süfyân sen bilmez misin ki bu hastalık Tanrı’dan geldi.” Süfyân eyitdi: Bilirim. Râbia eyitdi: “Çün ondan geldiğini bilirsin ya niçin bana dersin ki onun murâdının hilâfını dileyeyim” dedi. Râbia’ya Süfyân yine eyitdi ki: “Ya Râbia hiç bir nesne arzun var mıdır?” Eyitdi: “Ya Şeyh ehl-i ilimsin yine niçin dersin ki ne arzun vardır. Tanrı hakkı için on iki yıldır hurma arzusundayım. Hâlbuki Basra hurmayla memlu iken hurma yemiş değilim” dedi. Zira ben kulum pes kulun arzuyla ne

²¹³ Nâziat, 79/24. “Ben, sizin en yüce Rabbinizim!”

işi vardır. Râbia'dan bu sözleri kûş edince Süfyân epsem oldu ve eyitdi: “Çün sana söylemek yaramaz ya Râbia benim hakkımda bari sen söyle” dedi. Râbia eyitdi: “Sen iyi kişisin lâkin biraz dünyâyâ mâilsin.” Süfyân eyitdi: Dünyâ sevdiğimi neden bildin? Râbia eyitdi: “Vaaz ve nasihat etmeyi katı seversin. Ol dahi bir ululuktur ki dünyâ sevmekdendir” dedi.

Nakildir ki, Mâlik (bin) Dînâr der: “Bir gün Râbia katına vardım gördüm ki bir sınık bardaktan abdest alır. Ve ol bardaktan su içer [50a] etrafına bir nazar ettim hasırdan gayrı nesne yok ve bir kerpiç dahi var ki vakteha başını onun üzerine kor. Eyitdim: Ey seyyide benim hâcelerden dostlarım çoktur. Ne dilersen ki sana alıvereyim dedi. Râbia eyitdi ol baylara rızkı veren ol Tanrı değil midir ki yoksulları unuta. Ol allemu'l-guyûb Tanrı'dır her kaçan onun dileği olursa verir. Biz dahi onun kulları ve cariyeleliyiz biz dahi onun dileğini dileriz” dedi.

Nakildir ki, bir gün Hasan-ı Basrî ve Mâlik (bin) Dînâr ve Şakîk-i Belhî rahimehümullah Râbia katına geldiler. Râbia hasta idi, Hasan eyitdi: “Leyse bisâdıkîn fi davâhu men lem yasbir alâ darbi Mevlâhu” yani davası doğru değildir ol kimsenin ki Mevlâ'sından gelene sabır etmeye. Râbia eyitdi: “Bu sözden benlik râyihası gelir bir dahi söyleme” dedi. Şakîk eyitdi: “Men lem yetelezze alâ darbi Mevlâhu leyse bisâdıkîn” yani davasında sâdık değildir ol kimse ki Hüdâ zahmetinden lezzet almaya. Râbia eyitdi: “Bundan dahi yeğrek gerektir.” Eyitdiler: “Ya Râbia sen dahi söyle.” Râbia eyitdi: “Leyse bisâdıkîn fi davâhi men lâ yense darbe Mevlâhu fi müşâhedetihî” yani davasında sâdık değildir ol kişi ki Hüdâvendinin zahmetini unutmaya dost müşâhedesini ede dururken. Mısır hatunları Yûsuf'un cemâli müşâhedesiyile parmaklarını kesip duymadılar kendilerini unuttular Hâlık müşâhedesinde hod evlâ ve ahrâdır.

Nakildir ki, Basra ulularından biri Râbia'nın yastığı üzerinde dünyâyı zemme başladı. Râbia eyitdi: “Malûm oldu ki sen dünyâyı seversin “men ehabbe şey'en eksera zikrahu” buyrulmuştur. Yani bir kişi sevdiği nesneyi çok anıp zikreder.”

Hasan-ı Basrî der: “İkindi zamânında Râbia katına vardım. Gördüm çömleğe et koymuş yani [50b] ateşe koyup pişirse gerek idi. Bizimle söze meşgul olmakla od yakmadı ki onu pişire. Ve eyitdi: Böyle söz söyleşmek od yakıp aş pişirmekten evlâdır dedi. Çün akşam oldu namazı kıldıktan sonra bir pâre ekmek ve su getirdi orucumuzu açtık. Ba'dehu vardı ki elle çömleği kaldırıp bir yere koya, çömlek elini yaktı bir hoş

bakınca gördü ki ol çömlek odsuz kaynardı ve aş kemâliyle pişmiş getirip önümüzde kotardı yedik, bir latif ve leziz taâm idi.”

Nakildir ki, Süfyân-ı Sevrî rahmetü’llâhi der ki: “Bir gün Râbia katına vardım gördüm mihrabında namaz kılıyor. Ben dahi bir bucakta namaza durdum tâ kim sabah olunca namaz kıldı ve münâcâtında derdi ki: “İlâhî eğer beni yarın tamuya gönderirsen bir söz âşikâre kılalım ki tamu benden yüz yıllık yol kaç.” Dahi derdi ki: “İlâhî bana ne ki kısmet eylemişsen onu dostlarına ver, bana sen yetersin. Ve eğer tamudan korkup taparsam beni tamuda yak, eğer bihişt ümidiyle taparsam bihişti bana haram eyle. Ve eğer sana senin için taparsam dîdârını diriğ eyleme.”

Ve dahi derdi ki: “Eğer beni tamuya koyarsan şöyle feryâd edeyim ki dost dost böyle eder mi?” Derhal hâtiften bir avâz geldi: Ya Râbia, yavuz gümân eyleme. Sana dostlarım civarında bir makâm vereyim ki tercümansız bizimle söyleşesin dedi.

Nakildir ki, çün Râbia’nın eceli yakın oldu nice kişiler başı ucunda oturmuşlardı. Râbia eyitdi: “Bir miktar dışarı çıkın” cümlesi çıktılar. Hemen bir ün geldi ki: “*Yâ eyyetühe’n-nefsu’l-mutmeinne irci’î ilâ Rabbiki râdiyeten mardiyye*”²¹⁴ [51a] yani ey can pâk râzı olduğun hâlde Tanrı’na dön. Bir saatten sonra gördüler ki teslim-i ruh etmiş rahmetü’llâhi aleyha. Onu düşde görüp sordular: “Münker ve Nekir korkusunu nice geçtin?” Eyitdi: “Ol iki ferîşte gelip sordular “men Rabbuke?” Ben eyitdim: Ey ferîşteler Hak dergâhında varın deyin ki: Ya Rabbe’l-âlemin bunca mahlûkat arasında beni unutmayıp bana iki ferîşte gönderip “Rabbin kimdir?” diye sordurur beni unutmadı ya ben cariyenin Rabbimden gayri kimsem yokken kabre gelince Rabbimi unuttum mu ki “Tanrın kimdir?” deyip bana sorarsınız dedim dedi.

Nakildir ki, Muhammed-i Tûsî ki beriyyede otuz bin kişiye su verirdi. Râbia’nın kabrine gelip eyitdi: “Ya Râbia sağlığında övünürdün iki cihânda kimseye baş eğmem derdin. Şimdi hâlin neye erdi?” dedi çağırdı. Derhal Râbia’nın kabrinden avâz geldi ki: “Hoş olsun bana her ne ki olduysa” dedi. Rahmetü’llâhi Teâlâ.

²¹⁴ Fecr, 89/27-28. Allah, şöyle der: “Ey huzur içinde olan nefis!”. “Sen O’ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön!”

10. FUDAYL BİN İYÂZ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²¹⁵

Ol vefîlerin yoldaşı, ol kerem ve ihsân güneşi, ol mârifet-i Hak ehlinin eşi, Tanrı yolunda gözlerinden akıtan yaşı, ol iki cihândan kılan i'raz yani Fudayl bin İyâz rahmetü'llâhi aleyh.

Ulu meşâyihlerdendir ki kendi akrânı beyinde meth olunup öğülmüştür. Riyâzet ve kerâmet ile meşhûr idi, muttaki idi ehli takvâ olanlar ona reşk ederlerdi. Ve onun evvelki hâli böyle idi ki Merv ile Ebiverd'in²¹⁶ arasında ve bir yazının ortasında bir çadır kurmuştu. Ve bir palas giyip yünden bir burkayı başına giyip boynuna çok tesbihler asmıştı. [51b] ve onun kırk yoldaşı vardı. Kamusu harami yol basarlardı ve her ne ki alsalar Fudayl'ın çadırına getirirlerdi ve kendi her ne dilese alırdı, geri kalanını onlara üleştirirdi. Ve her ne ki kendi alsa yazardı. Ve hergiz cemaatle namazı terk etmezdi. Her hangisi namaza gelmeye sürerdi.

Nakildir ki, bir ulu kervan²¹⁷ ol oraya geldi. Ol kervanda bir kişi vardı ol haramileri bilirdi ve bin altını vardı. Bildi ki âhir bu kervanı vururlardı bari yoldan sapayım ve bu altını pinhan edeyim deyip saptı. Gördü ki: Bir tepe yanında bir çadır ve içinde derviş sûretinde bir kişi oturur orada okur. Onu görünce şâd oldu getirip ol altını ona emânet verdi. Fudayl ona var çadırın şol köşesine koy diye gösterdi. Ol dahi onda koyup yine kervana geldi. Gördü ki kervanı vurmuşlar mal ve kumaştan olanını almışlar ve cümle ehli kervanın elleri bağlı koyup gitmişler, cümlesinin elleri şişti. Andan emânetimi alayım diye ol çadıra geldi. Gördü ol haramiler Fudayl ile otururlar ve ol kervandan aldıkları malı ve kumaşı Fudayl taksim eder. Eyvah ben kendi elimle malımı haramiye vermişim deyip mütegayyir oldu. Fudayl ol geldiğini gördü ve eyitdi: “Gel kişi murâdın nedir?” dedi. Ol kişi şaşkınlıkla “emânetime geldim” deyince Fudayl işte koyduğun yerdedir gel al dedi. Ol kişi çadıra girip aldı ve gitti. Ol yoldaşları eyitdiler: “Ya Fudayl biz bütün kervanda beş altı akçe bulmadık sen bin altını bir adama niçin

²¹⁵ Fudayl b. İyâz (ö. 187/803) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, thk. Ahmed Şerbasî, Kitâbu's-Şâb, 3. Baskı, y.y., 1998, s. 11-12; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 84-139; Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî İlmi't-Tasavvuf*, thk. Abdülhalim Mahmud-Mahmud bin Şerif, Daru'l-Maârif, Kahire, ts., s. 40-42; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 164; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. II, s. 237-247; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, thk. İhsan Abbas, Dâr-u Sadır, Beyrut, 1978, c. IV, s. 47-50; Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becavî, Dârü'l-Maârif, Beyrut, ts., c. III, s. 361; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, ts., c. VIII, s. 294-297; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 153; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 126-128; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 267-272.

²¹⁶ Metinde “Baverd” yazmakta fakat doğrusu “Ebiverd” olmalıdır.

²¹⁷ Metinde müellif kervan anlamına gelen “kârbân” kelimesini kullanmış.

verdin?” Fudayl eyitdi: “Ol kişi [52a] bana iyi kişidir diye gümân etti. Ben dahi Hak Teâlâ hazretine iyi gümân tuttum ki iyilikle tevbe ve tevfiķ rûzî kıla” diye cevap verdi. Ondan sonra bir kervan dahi vurup çok aldılar ve gelip oturdular taâm yediler. Ol kervan kavminden bir kişi geldi ve “ulunuz kimdir?” dedi. Eyitdiler: “Şol su kenarında namaz kılıyor” diye gösterdiler. Ol kişi eyitdi: “Ol sizinle taâm yemez mi?” Eyitdiler: “Ol sâimdir yemez” dediler. Ol kişi taaccüp etti oradan durdu Fudayl katına geldi. Gördü ki huşûyla görklü namaz kılar. Sabreyledi hatta selâm verdi ve namazdan fâriğ oldu. Ol kişi eyitdi ki: “Ez-zıddan lâ yectemian” yani namaz ve oruç ve haramilik cem olmaz demek olurdu. Fudayl eyitdi: “*Veâharûne’terafû bizunûbihim haletû ‘amelen sâlihan veâhara seyyien*”²¹⁸ yani ol kişiler ki yazgıların bildiler iyi amel işlediler yakındır ki tevbe ve tevfiķ müyesser ola. Zira Hak Teâlâ tevvab ve rahimdir. Ol kişi çün bu sözleri işitti hayrân oldu. Ve Fudayl bir kafilgede avrat olsa varmazdı ve sermayesi az olanı almazdı. Fudayl bir avrata âşık oldu. Her ne kim alırdı ol avrata verirdi. Ve dün gün تنها viraneler gezerdi.

Nakildir ki, bir gün yine bir kervan geçerci. Ol kervanda biri Kur’ân okurdu ve kulağına bu ayet yetişti ki: “*Elem ye’ni lillezîne âmenû en yahşea kulûbühüm lizikrillah*”²¹⁹ yani ey îmân getiren kullar vakti oldu sizin uyumuş gönlünüz korka ve uyana. Çün Fudayl onu işitti: Heman canına ok dokundu. Fudayl, “vakti oldu belki geçti deyip aramı kalmadı bî-karar oldu.” [52b] Ol hâlde durup gitti. Yine bir bölük kervan çıktı gitti. Biri eyitdi: “Gafil olmayıp hazır müheyya olalım. Zira Fudayl bin İyâz yol üzerindedir.” Fudayl onların arasındaydı işitti. Eyitdi ki: Gönlünüzü hoş tutun ve emin olun size beşâret olsun ki Fudayl tevbekâr oldu. Evvel ki hâllerinden rücu edip pişman oldu. Ve dünü gün kârı nedâmet ve ağlamaktır dedi. Hem dâim ağlayıp yaş dökerdi. Ve gezip suâl edip her kimin malını ve kumaşını aldıysa verip helâlleşirdi ve özürler dilerdi. Hatta Ebiverd şehrinde bir maldar Yahudi bezirgân vardı. Cümleden helâlleşmedik ol kalmıştı. Fudayl ol Yahudi’ye varıp ondan dahi helâllik diledi. Cühûd eyitdi: “Bugün ol gündür ki Muhammedîleri suhriyye edip meze ediniriz” deyip Cühûdlarla gülüştüler. Andan ol Cühûd ol oraya karıb bir tepe vardı. Parmağıyla gösterip işte şol tepeyi gördün mü? Ya Fudayl, eğer benden helâllik dilersen ol tepeyi yerinden kaldırıp düz edersen helâl ederim. Ve illâ bir tarikle helâl etmezim dedi. Fudayl gerçi âciz oldu lâkin Hak Teâlâ hazretine sıdkla gönül bağlayıp n’ola dedi

²¹⁸ Tevbe, 9/102.

²¹⁹ Hadid, 57/16.

tevekkül etti. Çün kim ol gece yetişti. Tanrı Teâlâ hazreti bî-illet kereminden bir kuvvetli rüzgar verdi ki ol tepeyi yerinden savurdu düpdüz oldu. Ertesi Cühûd ol hâli görünce hayrân oldu ve Fudayl'a eyitdi: "Ya Fudayl [53a] ben yemin etmişimdir ki malımı senden tamam almayınca helâl etmem. Ve bilirim ki şimdi malın yoktur. Ben şol yastık altına keseyle altın koydum, var ol keseyle altını al bana ver andım yerine gelsin" dedi. Hâlbuki keseyi toprak doldurup koymuştu. Çün Fudayl bismillâh deyip elini yastık altına sunup keseyi aldı. Ve içinden bir avuç alıp Cühûd'a verdi. Cühûd alıp gördü ki kızıl altın olmuş. Acipleyip hayrân oldu. Ve hayrânlıkla ileriye varıp, "ya Fudayl, bana î mân telkin eyle" dedi Müslüman oldu. Ve Fudayl'a can-ı gönülden malını helâl eyledi.

Ve eyitdi ki: "Ya Fudayl bu âna dek hangi din efdal idiğüne gönlüm mutmain olmazdı. Zira Tevrat'ta gördüm her hangi kişi sıdkla tevbe etse ve elini toprağa sunsa altın olur. Ben hod keseye toprak koymuş idim. Şimdi bildim ki Muhammed dini haklır. Ve sen dahi tevbende sâdıksın" dedi.

Nakildir ki, Fudayl bir gün elini ve ayağını bir kişiye bağlattı ve eyitdi: "Beni sultân katına götür tâ kim şer'i şerîfi icra edip bana cezamı etsin âhirete kalmasın" dedi. Çün kim iletti, sultân Fudayl'ın veçhinde salihler nişânı gördü. Sultân onun elini ayağını çözdürdü. Ve ihsânlar edip i'zazla hanesine gönderdi. "Ben ona had vurmazım" dedi. Çün Fudayl'ı evi kapısına iletiler hatunu avâzını işitti ama zayıf söyler. Hatun ah edip haramilikte zahm yemiştir ki [53b] avâzı böyle zayıf olmuştur deyip seğirdi geldi Fudayl'ı içeri iletti ve zahmın ne yerindedir diye ağlayarak sordu. Fudayl eyitdi: "Gerçeksın zahm yedim. Lâkin canıma dokundu zaafım odur" dedi. Ve eyitdi: "Ey helâl ben Kâbetüllah'a gitmek niyetini ettim. Eğer dilersen seni itlak edeyim." Avrat eyitdi: "Ben senden ayrılmazam ben de giderim." İkisi böyle gidip Kâbetüllah'a vardılar. Hak Teâlâ kereminden âsan eyledi. Fudayl mücavir oldu velîlerden biri orada bulundu ve Ebû Hanife ile bir müddet böyle oldu. Fudayl nasihat edip Mekke kavmi yanında cem olurlardı. Onun hâli şöyle oldu ki Ebiverd şehrinde akrabası vardı, ziyâretine geldiler ve kapısına gelip kaktılar. Fudayl onlara kapısını açmadı. Bunlar ziyâde kaktılar ve iniverdiler Fudayl dam üzere çıktı. Onlara ne acip işsiz ve kayıtsız kişilersiniz ki bî-kayd böyle gezersiniz Allah Teâlâ size bir iş versin ki beni koyup onunla meşgul olasınız dedi. Ve buna muâdil nice sözler söyledi. Hatta bunlara te'sîr edip zârî zâr ağlaştılar. Âhir onunla bir an sohbet müyesser olmayıp döndüler gittiler kapıyı açmadı.

Nakildir ki, bir gün Harun er-Reşid has vezirine eyitdi ki: “Bir gece beni berkâr kapısına ilet ki hatta beni bana bildire.” Ol kişi Harun er-Reşid’i Süfyân-ı Sevrî kapısına getirdi kaktı, Süfyân içeriden “kimdir?” dedi. Ol kişi eyitdi: “Emîrû’l-mü’minîn Harun er-Reşid’dir.” Süfyân, “hay medet niçin zahmet gördünüz ben hakpâyeye varırdım” dedi. [54a] Harun eyitdi: “Bu benim istediğim er değildir.” Bu sözü Süfyân işitti vezire eyitdi: “Halifenin istediği Fudayl’dır ona ilet” dedi. Pes oradan gidip Fudayl’ın kapısına geldiler. Fudayl içeride bu ayeti okurdu: “*Em hasibellezîne’c-terahû’s-seyyiâti en nec’alehüm ke’llezîne amenü ve amilü’s-sâlihât*”²²⁰ yani Hak Teâlâ buyurmuş ki şol yavuz amel edenler gibi kıyaveriz. Çün Harun, Fudayl’dan ol ayeti işitti vezire eyitdi: “Öğüt istersen bu ayet-i kerime öğüt yeter” dedi. Pes kapısını kaktılar Fudayl eyitdi: “Kimdir?” Halifedir dediler. Fudayl eyitdi: “Halifenin benim kapımda ne işi vardır. Bana teşviş vermesinler gitsinler.” Vezir eyitdi: “Padişahlara itâat revâdır destur ver girelim.” Eyitdi: “Destur yoktur. Eğer güç ile girerseniz siz bilirsiniz.” Vezir kapıyı omzuyla itiverdi açtı. Harun girdi, Fudayl çerâğı söndürdü. Harun ileriye vardı tâ kim ziyâret eyleye. Çün kim halifenin eli eline değdi. Fudayl eyitdi: “Bu el ne nâzen yumuşak eldir. Eğer tamu odundan kurtulursa” dedi. Dahi çekip elini aldı namaza durdu. Harun mütehayyir oldu rikkat gelip ağladı.

Ve eyitdi: “Ya Fudayl bize nasihat eyle kelâmınla mütenassih olalım” dedi. Çün Fudayl namazdan fâriğ oldu. Eyitdi: “Ey halife senin atan Hazret-i Risâlet aleyhi’s-selâm ammisidir. Diledi ki onu kavim üzerine bey eyleye. Hazret buyurdu ki: Ya ammî “bike nefsike” yani seni kendi nefsin üzere bey eyledim ki [54b] bir saat Tanrı tâatinde olmak yeğrekdir bin yıl halk senin tâatinde olmaktan” dedi. “Lienne’l-emâriyyete yevme’l-kıyametü en-nedâmetü” yani emâret kıyamette pişmanlıktır. Pes halife eyitdi: “Ya Fudayl nasihati dahi ziyâde eyle.” Eyitdi ki: “Ömer bin Abdulazîz’e hilâfet değdi. Salim bin Abdullah ve Recâ bin Hayyat ve Muhammed bin Ka’b’ı çağırđı ve eyitdi: “İşbu halifelik işine tedbir nedir deyin. Zira bu işi ben belâ ve mihnet bilirim eğer halk nimet bilirlerse de” dedi. Dilersen yarın Allah’ın azabından kurtulasın. İşbu Müslümanların pîrlerini atan ve yiğitlerini karındaşların yerine tut. Ve küçüklerini iyâlin yerine tut ve gözünü aç ki yarın kıyamet gününde Hak Teâlâ senden bir bir sorsa gerektir. Ve her birinin muzlimesini senden alacaktır. Hatta bir karı avrat kendi hanesinde aç yatsa kıyamette senin ettiğine tutacaklardır ve dava edesilerdir. Pes Fudayl

²²⁰ Casiye, 45/21.

böyle deyince Harun zârî zâr ağladı. Vezir Fudayl’a eyitdi: “Ya Fudayl, yeter söylediğin halifeyi helak ettin” deyince Fudayl vezire eyitdi: “Ya Hâmân, söyleme ki halifeyi gümânla sen dahi helaka sevk edersin.” Harun, Fudayl’a eyitdi: “Ya Fudayl, hiç borcun var mıdır?” Eyitdi: “Pes Allah Teâlâ hazretine vardır.” Harun bin altını bir keseyle Fudayl’ın önünde koydu. Ve eyitdi: “Atamdan kalmış helâl maldır. Kerem et kabul eyle” dedi. Fudayl eyitdi: “Cefâ ve diriğa benim öğütlerim hiç sana te’sîr etmemiş.” Harun eyitdi: “Ne işledim?” Fudayl eyitdi: “Ol altınla zulüm edip bir kişiye vermek istersin ki hiç ona ihtiyacı yoktur. Öyle olunca öğütlerim kâr etmemiş” dedi [55a] ve yerinden durup altını aldı ve kapıdan dışarı bıraktı. Pes Harun oradan durdu mekânına geldi ve eyitdi: “Ah ah eyyü raculün hüve” yani ne ulu kişidir ki azameti azim yüce olmuştur dünyâ onun katında hor ve hakirdir.

Nakildir ki, Fudayl’ın yanında dört yaşına girmiş oğlancığı vardı. Bir gün kucağına alıp bağrına basıp kucadı ve öptü. Oğlancık eyitdi: “Ey baba beni pek sever misin?” Fudayl eyitdi: “Severim gözüm nûru.” Oğlancık eyitdi: “Ey baba Allah’ı da sever misin?” Eyitdi: “Severim.” Oğlancık eyitdi: “Ey baba iki sevgiyi bir gönülde nice sığdırırsın” dedi. Fudayl oğlancıktan bu sözleri işitince bildiki bu oğlan sözü değildir. Oğlunu söyleten Allah’dır. Derhal Fudayl feryâd edip iki ellerini başına koydu ağladı. Ve ol nâ-resideden muhabbeti kalkıp kesildi külliyyetle gönlünü Hakk’a bağladı.

Nakildir ki, bir gün Fudayl, Arafat dağı üzerinde dururdu ve halâyika ibretle nazar ederdi ki cümlesi zârî kılıp ağlardı. Ve Hak Teâlâ hazretinden rahmet talep ederlerdi. Pes Fudayl döndü yanında olan kişilere eyitdi: “Sübhânallah eğer cümle halâyık bir muhtaç kapısına varsalarda bir danik bakır pâresi isteseler ol kişi muhtaç iken hâşâ ki mahrum göndere. Murâdlarını hâsıl edip vermemek ihtimali yoktur” dedi. Ol kişiler eyitdi: “Hâşâ ki mahrum gönderip sözlerini ve ricâlarını reddeyleye” dediler. İmdi Hak Teâlâ hazretinin keremine ve lütf-u ihsânına göre bunların murâdını verip ve rahmet eylemek [55b] bu kudret ve azametle gökzedir. Ol muhtacın bir danik bakır vermekten dedi. Zira ekramü’l-ekramîn ve erhamü’r-râhimîndir dedikten sonra eyitdi: “Gerçek öyledir yarlığardı eğer Fudayl içlerinde değilmişseydi” dedi.

Nakildir ki, ona suâl ettiler “dinin aslı nedir?” dediler. Eyitdi: “Akıldır.” Eyitdiler: “Ya aklın aslı nedir?” Eyitdi: “hilmidir.” Eyitdiler: “hilmin aslın nedir?” Eyitti ki: “Sabırdır.”

Nakildir ki, Ahmed (bin) Hanbel rahmetü'llâhi aleyh eyitdi: “Fudayl’dan sordular zâhidlik mi yeğdir yoksa Tanrı hükmüne râzı olmak mı?” dediler. Fudayl eyitdi: “Tanrı hükmüne râzı olmak yeğdir.”

Nakildir ki, Süfyân-ı Sevrî rahmetü'llâhi aleyh eydir: “Bir gece Fudayl katına vardım. Sabaha dek tefsirden ve hadisten söyleştik. Çün sabah oldu durdum ki gideyim. Eyitdim: Zehi kutlu geceydi bu gece ki senin gibi uluyla bunca kelimât oldu” dedim. Fudayl eyitdi: “Zehi kutsuz geceydi ki beyhude geçti” dedi. Eyitdim: “Ya Fudayl bundan efdal gece olur mu ki tefsir ve hadis bahsiyle geçti” dedim. Eyitdi: “Onun için ki ikimiz dahi hoş kelâmı bulup ben sana ve sen bana söylemek için gönlümüz teveccüh-ü Hüdâ’dan kaldık. Ve bir birimizin sözüyle bağlandık” dedi.

Nakildir ki, bir kişi kasteyletti ki Fudayl’ın katına vara. Çün kim vardı Fudayl eyitdi: “Niçin geldin?” Eyitdi: “Onun için geldim ki seninle eşirgeneyim ve cemâline bakayım.” Fudayl eyitdi: “Senin gelmen bâis ünsiyet değildir belki vahşeti artırır dedi.”

Nakildir ki, bir gün Fudayl eyitdi: “Dilerim ki sayru olam tâ kim cemaatle namaz kılmak vâcip olmaya. Tâ kim ol sebeble halk yüzünü görmeyeyim” dedi. [56a] Ve eyitdi: “Eğer gücünüz yeterse bir yerde sakin olun ki ne²²¹ halkı göresin ve ne halk seni görelen ve bileler” dedi.

Ve eyitdi: “Azim minnettarım ol kişiye ki benim yanımdan geçe ve bana aşinalık etmeye belki selâm dahi vermeye. Ve dahi hasta olursam gelip hâlim sormaya.”

Ve dahi eyitdi: “Hangi kişiye yalnızlık hoş gelmeye ve halkla eşirgene ol kişi selâmetlikten ıraktır.”

Ve eyitdi: “Çün Hak Teâlâ bir kulunu seve ona kaygısını çok havale eder. Ve kaçan bir kulunu düşman tutsa onun dünyâ cihetini artırır.”

Ve eyitdi: “Her nesnenin zekavâtı vardır. Aklın zekavâtı âhiret kaygısını yemendir. Nitekim bir kişi uçmak içinde olsa ve dâim ağlasa aciptir. Ve ondan daha acip oldur ki dünyâ içinde ola dahi güle.”

Ve eyitdi: “Beş şeyde bedbahtlık nişânı vardır. Biri gönül arsızlığı, ikinci gözyaşı eksikliği, üçüncü hayâsız ve edepsiz olmak, dördüncü dünyâyâ rağbet etmek, beşinci çok çok fikirler etmek ve zikr-i Hakk’tan gafil olmak.

²²¹ “Ne” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi: “her kim Allah’tan korkarsa cümle mahlûk ondan korkar”. Ve dahi eyitdi: “Dünyâda her ne varsa bana verseler ve cümle hesâbını sormasalar ben onu kabul etmeye ar ederim. Nitekim siz bir murdarı tutmaya ar ettiğiniz gibi.”

Ve eyitdi: “Cümle yaramazlıkları cem edip bir eve koysalar onun kilidi dünyâyı terk etmektir ve miftahı dünyâ sevmektir.”

Ve dahi eyitdi: “Yumuşak giysi ve tatlı yiyesi birle lezzet almak yarın ki gün yiyesiden ve giysiden lezzet bulmamaktır. Ve hakikati tevekkül oldur ki Hak hazretinden gayrıdan ümidini kat‘ eyleye ve ondan gayrıdan korkmaya.”

Ve dahi eyitdi: Eğer size sorarlarsa Tanrı’yı sever misiniz? [56b] Sükût edip tınmayın. Zira sevmem dersiniz küfr der. Eğer severim dersiniz sizin hod amelleriniz Hak Teâlâ hazretini sevenlerin ameline benzemez dedi.

Ve dahi eyitdi: Uslularla savaşmak yeğrekdir bî-edepplerle ve ahmaklarla helva yemekten. Ve dahi bir hayvana her kim lanet dese hâl diliyle ol hayvan der ki: Biz ikimizden her hangimiz âsi ise lanet ona râcidir der.

Ve dahi eyitdi ki: İki nesne gönlü fâsid eyler. Biri çok yemek ve biri çok uyumak ve dahi Tanrı Teâlâ eydir ki: Ey ademoğlanı eğer siz beni anarsanız ben dahi sizi anarım. Eğer siz beni unutursanız ben dahi sizi unuturum ve anmam.

Nakildir ki, Fudayl bir gün gördü ki oğlu altın tartar ki bir kimseye satmak için ve ol çirk ki sikke arasında vardır. İğneyle onları çıkarır atar. Fudayl eyitdi: “Ey oğul bu amel ki sen edersin. On kere hacc ve umre yerine geçer.”

Nakildir ki, otuz yıl hiç Fudayl’ın güldüğünü kimse görmedi. Oğlu öldüğü gün güldü. Eyitdiler: “Ey azîz bu nedir ki oğlun öldü sen gülersin?” Eyitdi: “Bildim ki oğlumun öldüğüne Allah’ın rızâsı vardır ben dahi Allah rızâlığına muvâfakaten güldüm” dedi.

Nakildir ki, çün kim Fudayl’ın eceli yakın geldi. İki kızları vardı avratına vasiyet edip eyitdi: “Ben öldüğüm zamânda bu kızları alıp Cebel-i Kubeys’e çık. Ve yüzünü göğe tutup deyin ki İlâhî kulun Fudayl bana vasiyet ettiği üzere kızları getirdim ve sana ısmarladım diyesin” dedi. Avratı vasiyetini unutmayıp yerine getirdi kızları Cebel-i Kubeys’e getirdi ve namaz kıldı. Meğer Yemen padişahı ol oradan geçip giderken dağ üzerinde onları gördü. [57a] Ve melikin iki oğlu vardı. Yemen padişahı onları yanına getirip hâllerini ve ağladıklarından sordu. Avrat bir bir hikayât eyledi. Melik dinleyince özü göyündü. “Bu kızları oğullarıma helâllik üzere verir misin?” dedi.

Avrat verdi otuzar bin dirhem gümüş kâbin ile alıverdi ve iki bî-nazîr mahfeler düzdürdü ve yine tevveccüh edip gittiler. “Men kâne lillâhi kana’llâhu lehu” her kim Allah iledir Allah onunladır demek olur. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh ve alâ cem’îl-Mü’minîne ve’l-Müslimîn.

11. İBRAHİM BİN EDHEM RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²²²

Ol din ve dünyâ sultânı ve ol mârifet gevherinin kânı ve ol izzet âleminin günci ve kamu evliyânın genci. Ol ârif-i şah-ı a‘zam yani İbrahim bin Edhem rahmetü’llâhi aleyh.

Kendi asrının sıddıkı ve ol rûzgar ehlinin hücceti idi. Ve türlü ilim ve amel içinde meşhûr idi. Ve çok ulu meşâyih yüzünü görmüştü. İmâm Ebû Hanife ile sohbet etmişti. Cüneyd onun hakkında eyitdi: “İbrahim bizim ulumuzdur.” Yârenleri eyitdiler: “Ya Şeyh bu ululuğu n’eyle buldu?” Cüneyd eyitdi: “Şununla buldular ki ol Tanrı kulluğunu kabul edip padişahlığını terk eyledi. Biz hod kendi nefsimize meşgul olduk” dedi.

Nakildir ki, onun hâli öyle idi ki Belh şehrinin meliki idi. Ve çok iklim onun eli altında idi. Seyrana çıksa kırk altın kalkan önünce yedilirdi. Bir gece taht üzerinde yatarken dün bucağında sarâyın sakfî deprendi. Şöyle ki bir kimse sarây üzerinde yürür gibi oldu. [57b] İbrahim belinleyip uyandı durdu geldi. Ve çağırıp “kimdir ol sakfe üzerinde gezen” dedi. Eyitdi ki: “Deve yavı kıldım onu ararım” dedi. İbrahim eyitdi: “Ey cahil! Deveyi dam üzerinde mi ararlar.” Ol eyitdi: “Ey âkil! Hazreti Hakk’ı kumaşlar içinde yatıp taht üzerinde mi ararlar?” İbrahim çün bu cevâbı işitti gönlüne heybet düştü ve derûnunu od gibi yaktı. Ayırık yatmadı kalkıp türlü fikirlere düştü. Sabah olunca tahtına çıkıp oturdu. Lâkin bahr-i hayrete dalmıştı, erkân-ı devlet geldi yemin ve yesar oturdular. Amma İbrahim’in canı ve gönlü doldu dünyâ gözüne görünmez oldu. Nâgâh bir heybetli kişi kapıdan girip geldi. Tâ kim kapıcıların zehresi olmadı ki ne kişisin diyeler, dilleri bağlandı. Ol kişi tahtın önüne gelip heybetle durdu. İbrahim eyitdi: “Ya Şeyh ne istersin?” Eyitdi: “Kervansarâya konmaya geldim.” İbrahim eyitdi: “Bu kervansarây değildir benim sarâyımdır.” Ol kişi eyitdi: “Senden evvel kimindi?” Eyitdi: “Babamındı.” “Ya ondan evvel?” “Dedemindi.” “Ya ondan

²²² Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 15; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. VII, s. 367-395; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 35; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 169; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. IV, s. 152-158; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, c. I, s. 31; Câmî, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 157; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 128; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 142-148.

evvel?” “Filanın ve filanındı” diye cevap verdi. Eyitdi: “Ya onlar kandedir?” İbrahim eyitdi: “Öldüler.” Ol kişi eyitdi: “Çün kim gelen gider öyle olsa bu kervansarây olmadı mı?” dedi ve gâip oldu. Şöyle rivâyet ederler ki ol kişi Hızır idi aleyhi’s-selâm. Ol hâli dahi görünce İbrahim’in kararı kalmayıp ne yedi ve ne içti “bana at ayarlayın” dedi. Getirdiler, bindi sahraya doğru çekildi gitti. Ayân dahi hayrete varıp ardına düştüler. İbrahim, leşkerinden ayrılıp bir tarafı tuttu gitti. Gâipten bir avâz işitti. **[58a]** “İntebih!” denildi. Hiç tınmadı. Birazdan yine “intebih” avâzı geldi. Üçüncü defa işitti ki “intebih kable en tentebih” yani uyan şundan evvel ki mevtle uyaralar demek olur. Çün İbrahim onu işitince dahi mütegayyir oldu. Ve hayrânlıkla giderken önünden bir ahu çıktı. İbrahim ol ahuyla meşgul oldu. Ahu söze gelip eyitdi ki: “Ya İbrahim beni gönderdiler ki seni avlayayım. Sen hod meşgul olursun ki beni avlayasın” dedi. “Elihâze ümirte em bihâze hulikat”²²³ deyince İbrahim andan dahi yüzünü çevirdi ve korkuya düşüp gönlüne ve canına heybet oturdu. Ve ol hâlde gönlü gözü açılıp keşf hâsıl oldu. Ve ol avâzı eyer kaşından ve kendi yakasından dahi işitirdi. Ve gönüllerin kapıları açılıp keşfi tamam kemâl buldu. Ve ferîştehlerin ahvâli malûm oldu. Gözyaşı şol denli aktı ki at donu ıslandı. Evvelki işlerine pişman oldu. Sıdkla tevbekâr olup cemî alâyıktan geçti ve bir canibi tutup gitti. Giderken bir koyun çobanına rast geldi bir azim sürü koyunu gözetip güder. Başında bir börk ve eğninde bir geyik postu İbrahim bildiki çoban ve koyunlar kendinindir. Derhal soyundu üzerinde olan libaslarını çobana verdi ve börkünü giydi, murassa tacını ona verdi. Ve kemerini dahi ona kuşattı ve koyunları dahi ona bağışladı. Cümle gök ehli ona nazar edip derlerdi: İbrahim dünyânın murdar donlarını bıraktı ve âriler donunu giydi derlerdi.

[58b] Andan İbrahim hayrân yürüyüp bir canibe gitti. Ve giderken yazgılarını anıp ağlardı. Giderek Merv ırmağına yetti ol orada bir kâfir vardı. Ayağı kayıp yar başından aşağı düşerken İbrahim “Allahümme’hfaz” diye çağırdı. İbrahim’in duâsı bereketinde kâfir muallak hava yüzünde durdu. İbrahim onu çekip yukarıya çıkardı. Ol orada olan kavim hayrân oldular. İbrahim andan gidip Nişâbur’a geldi. Ve bir halvet yer arayıp bir mağara buldu. Ona girip dokuz yıl orada ibâdet etti. Haftada bir kez odun yüklenip götürür satardı. Yarısını miskinlere verip sadaka ederdi. Ve oruç tutup bir hafta olunca kanaat ederdi.

²²³ Sen bununla mı emrolundun yoksa bunun için mi yaratıldın.

Nakildir ki, bir gece kış günüydü ihtilam vâki oldu. Seher vaktinde buzu delip suya girdi. Yakın oldu ki helak ola. Mağara bucağında bir kürk gördü ona bürünüp yattı ısındı. Bir miktar uyudu çün kim uyandı kürkü bıraktı. Ol kürk bir ejderha olup İbrahim'e heybetle nazar etti. İbrahim korktu. Eyitdi: "İlâhî bana bunu evvel lütuf sûretinde gösterdin nef'ini gördüm ısındım idi. Şimdi kahr sûretinde gösterip korktum benim buna tâkatim yetmez" dedi. Fi'l-hâl ol ejderha gâip oldu gitti.

Nakildir ki, çün ol kavim onun ahvâline vâkıf oldular. İbrahim oradan kalkıp Mekke'ye gitti. Ebû Saîd ondan sonra ol mağaraya girdi. Eyitdi: "Sübânallah eğer bu mağara miskle dolmuş olsaydı bu mertebe kokmayaydı. Bir azîz girmekle bu mertebe râyiha bırakıp gitti" dedi. İbrahim Mekke'ye giderken bir kişiye rast geldi ki: Ona Tanrı Teâlâ hazretinin ulu adlarını tâlim etti. [59a] Andan Zatü'l-Arafe'ye uğradı. Ve diledi ki orada ihram giye, gördü ki ol orada yetmiş murakka'pûş sûfiler can-ı Hakk'a teslim edip yatarlar. Kamusunun bağı kanı ağızların ve burunlarından revân olmuş akar. Birisi dahi ölmemiş nefesi işler. Sordum ki: "Ey yiğit bu ne hâldir ki sizin üzerinize uğramış." Eyitdi: "Ya İbrahim aleyke bi'l-mâe ve'l-mihrab" yani ya İbrahim üzerine olsun ki abdest almak ve namaz kılmak. İmdi bunlardan ırak olma ki mehcür olursun demek olur. Ve yakın gelme ki mehcür olursun demektir. Ve sakın ki sultân döşeğine küstahlık edip ayak basmayasın. Ya İbrahim, kork ol dosttan ki hacılarını yağı kâfirler gibi yürekleri kanını burunlarından getirip kırar. Ya İbrahim bilgil ki biz kamu sûfiler idik. Gönül bir edip ittifak eyledik ki bu yolda Allah'tan gayrıya hiç iltifat etmeyiz. Hem ondan artığa söz söylemeyiz. Zikrimiz ve endişemiz Hakk'tan ayrığa olmaya. Çün kim beriyyeyi geçtik ihram yerine geldik ve nâgâh hazreti Hızır'ı gördüğümüzde elhamdülillâh seferimiz mübârek oldu dedik. Böyle dedikde Hak tarafından nidâ geldi ki: "Ey müddeiler ve ey kezzablar benimle ahdiniz ve kavliniz böyle miydi beni unuttunuz ve benden ayrığa meşgul oldunuz. Varın imdi ol garemet için sizinle sulh eyleyesi değilim. Tâ sizin canınızı yağmaya verip ve ciğeriniz kanını burnunuzdan getirmeyince" denildi. Şol sûfiler ki gördün, cümlesi Hak Teâlâ hazretinin dileği üzere yanmışlardır. İmdi İbrahim eğer sende dahi bu dertten varsa ahde vefâ eyle ya ileri dur ya aradan çık dedi. İbrahim eydür: "Çün onu gördüm ve işittim hayrân ve sergerdân oldum. [59b] Ve ol yiğide eyitdim ki: Bunlar kamu puhte olmuşlar. Sen dahi ham imişsin ki eyler teslim olmuşlar sen kalmışsın dedim. Birazdan gördüm ol yiğit dahi canın teslim etti."

Nakildir ki, bir vakit Nakildir ki İbrahim on dört yıl tamam beriyye yolunu yürüyüp her adımda iki rekât namaz kıldı. Çün kim bu hâlde Kâbetüllah’a geldi yakın kaldı. Kâbe pirleri duydular karşı çıktılar. İbrahim kafilenin önüne geldi. Tâ kim onu kimse bilmeye pirlerin hâdimleri ileri varıp İbrahim’e sorarlardı: “Edhem oğlu İbrahim yakın geldi mi?” diye sorarlardı. İbrahim derdi ki: “Ol zındığı sorup ne dersiniz, niçin sorarsınız?” derdi. Onlar dahi “zındık sensin” deyip söverlerdi. İbrahim ben dahi zındık oldur derdi. Çün İbrahim’i geçtiler. İbrahim nefesine iderdi ki: “Ya nefis dilerdin ki Mekke meşâyihleri sana karşı gelip izzet ve ikram edeler. Gele geldiler ve benim murâdımca ensene silleler vurdular. Elhamdülillâh seni kendi dileğimce gördüm” derdi. Andan bir araya vardı birkaç derviş otururlar. Ol dahi bir köşede oturdu. Dervişler cem olup yanına geldiler müsâhip oldular. İbrahim dürgerlik edip ve kâh kâh arkasıyla odun getirip satardı, helâl ve eli emeğini yedi.

Nakildir ki, İbrahim Belh’den gidince bir süt emer oğlancığı vardı. Çün oğlan büyüdü de atasını sordu. Anası eyitdi: “Ey oğul atan bunca yıldır ki piyade gitti. Lâkin işitiriz ki hâla Kâbe’de mücavirdir.” Çün anasından bu haberi aldı buyurdu: Belh şehrinde nidâ ettiler ki her kimin hacca gitmek arzusu varsa gelsin. Pes dört bin kişi cem oldular kamusunun nafakasını verdi. Şol ümit ile ki Hak Teâlâ pederine buluşmak nasip eyleye. **[60a]** Çün bu oğlan azm-i Kâbetüllah eyledi. Suffiler gördü ki cem olup otururlar. Onlara suâl etti: “Edhem oğlu İbrahim’i bilir misiniz?” Eyitdiler: “Biliriz bizim yârimizdir, şimdi oduna gitti.” Oğlan dahi atasının geleceği yola gitti. Birazdan gördü ki atasının başı açık, yalın ayak, yük odunu arkasına yüklenmiş gelir. Çün oğlan atasını gördü, ağlamak tuttu. Yine sabreyledi kendini zabt eyledi bildirmedi. Ardına düşüp yürüdü hatta İbrahim pazara geldi ve çağırdı ki: “Men yeşterî et-tayyib bi’t-tayyib” helâli helâlle kim alır dedi. Bir ekmekçi aldı ekmek verdi. İbrahim ekmeği alıp yârenleri katına götürdü. Oğlan korktu ki kendini bildire. Oradan anasına gelip bir bir haber verdi. Anasıyla söyleştiler acaba nice eylesen ki kendiyle söyleşmek mümkün olsa dediler. Bu tarafta İbrahim yârenlerine nasihat edip eyitdi: Bugün hacca çok avrat ve oğlan gelir. Gözlerinizi saklayın avrat ve oğlan yüzüne bakmayın ve gönlünüze fitne düşürmeyin dedi. Onlar dahi ol nasihati kabul ettiler. Çün Beytullah’a varıp tavafa meşgul oldular. İbrahim gördü bir görklü yüzlü oğlan geldi ki tavaf ede ona bir kere nazar eyledi. Yârenleri gördüler taaccüp edip tavaftan fâriğ olduklarında eyitdiler: “Ey din ulusu dünkü gün tenbih ettinizdi bugün ol görklü yüzlü oğlana baktın” dediler.

İbrahim eyitdi: “Gerçeksınız Belh’den gittiğimde süt emerce bir oğlancık koyup gitmişim. Gözlerini, kaşlarını ona benzettim onun için **[60b]** baktım” dedi. Yarındası ol yârenlerinden birisi kabile arasına geldi. Gördü ki: Bir ulu çadır kurulmuş atlastan ve bir kürsü konulmuş ol oğlan kürsü üzerinde oturmuş Kur’ân okur ve durmayıp zârî zâr ağlar. Ol derviş ileri geldi, selâm verip hangi diyardansın ve kimin oğlusun deyip sordu. Oğlan iki elini yüzüne tutup dahi ziyâde ağladı. Ve eyitdi: “Ben atamı görmüş değildim. Lâkin dünkü gün haber alıp gördüm kendimi ona bildirmedi, korktum ki benden kaç, Belh meliki Edhem oğlu İbrahim oğluyum” dedi. Derviş eyitdi: “Korkma gel seni atana ileteyim buluşasın” dedi. Ve oğlanı alıp böyle geldiler. İbrahim yârenleriyle oturmuşlardı. İbrahim oğlunu ve oğlu atasını gördü. İkisinin dahi sabır ve kararları kalmadı ağlaştılar. Oğlanın aklı gitti. Çün yine geldi atasına selâm verdi ve ayağına düştü. Ol dahi selâmın alıp oğlunu kucadı. Ve eyitdi: “Ey oğlum hangi dindesin?” Eyitdi: “İslâm dinindeyim.” İbrahim elhamdülillâh dedi. Andan eyitdi: “Kur’ân bilir misin?” Eyitdi: “Bilirim.” Eyitdi: Eş-şükrü lillâh. Yine eyitdi ki: “Şerîat ilminden bilir misin?” Bilirim dedi. Yine hamd eyledi. Andan İbrahim kast etti ki kalkıp gide. Oğlan eteğine sarıldı. Hatunu dahi feryâd ederek geldi, zârîlik kıldı. İbrahim derhal yüzünü göğe tuttu: “İlâhî feryâdıma yetiş” dedi. Ol hâlde oğlu teslim-i ruh ettiler. Yârenler hayrân olup bu ne hâldir diye taaccüp ettiler. İbrahim eyitdi: “Kaçan kim oğlanı gördüm onun mihri gönlümde deprendi. **[61a]** Bir nidâ geldi ki: Ya İbrahim “kad daavte mahabbetenâ ve tuhibbu meane gayranâ” yani “ya İbrahim sen bizimle dostluk davasını ettin ve bizimle gayrıyı seversin ve yârenlerine nasihat edersin ki avrat, oğlan yüzüne bakman dersin, sen bakarsın.” İbrahim der ki: Çün bu nidâyı işittim korkumdan feryâd ettim ki “ya Rabbi feryâdıma yetiş” dedim. Ve ehli evlad sevdasın gönlümden gider, ya benim canımı al ya onun canını dedim. Pes onun hakkında duâm müstecap olup canını teslim etti. Eğer bir kimseye bu hâl acip gelse biz deriz ki: İbrahim peygamber aleyhi’s-selâm vakasından acip değildir ki oğlunu kendi eliyle kurban eyledi.

Nakildir ki, İbrahim der: Bir gece diledim ki Kâbetullah’ı tavaf eyleyem ve hâcet dileyem. Amma halvet bulamadım, bir gece halvet buldum. Elimi halkaya vurdum ve Tanrı Teâlâ’dan ismet diledim ve eyitdim: “İlâhî beni sakla ki günah işlemeyem.” Ol saat bir nidâ geldi ki: “Ya İbrahim bizden bir nesne istersin ki hiç onu kimseye vermeyip dururum. Eğer veririm benim²²⁴ gaffarlığım ve rahmetim deryâlarını kande

²²⁴ “Benim” kelimesi iki defa yazılmış.

sarf ederim.” Ben eyitdim: “Allahümme’ğfir zünübenâ” bir nidâ geldi ki: “Ya İbrahim bize rican varsa gayrıları için eyle. Zira senin günahlarını gayrılar rica ederler” denildi.

Nakildir ki, bir kere münâcât içinde derdi ki: İlâhî beni mâsiyet horluğundan tâat ve ibâdet izzetine sen ırgür der idi. Ve derdi ki: “Âh ol kimse ki seni gördü ve bildi. Onun hâli budur. Ya ol kimse ki seni görmedi ve bilmedi onun hâli nice olur” derdi.

Nakildir ki, birgün ona sordular ki: “Sana n’oldu Belh memleketinin cemîan padişahlığını terk eyledin?” Eyitdi: “Bir gün tahtım üzerinde oturdum. Önümde bana karşı bir ayna tuttular. Çün ol aynaya bakıp gördüm âhir menzirim sinledir [61b] ki ol sinlede eş, yoldaş yok. Ve önümde bir uzak sefer gördüm ki ona layık amelim ve azığım yok. Ve dahi bir âdil kadı gördüm. Ona layık hüccetim yok. Bu ecilden padişahlık gönlümden çıktı onun için terk eyledim” dedi.

Nakildir ki, İbrahim bir gün bir derviş gördü ki inilerdi. Eyitdi ki: “Ey derviş niçin inilersin yoksa bu dervişliğin kadrini bilmedin mi? Ben bu dervişliğe Belh padişahlığını verdim. Yine insaf ederim ki ziyâde değer.”

Nakildir ki, bir gün, bir kişi İbrahim’e bin altın getirdi. Ve eyitdi ki: “Bu altın helâldir kabul eyle ve benim malım çoktur, yoksul değilim” dedi. İbrahim ol kişiye doğrusun söyle elinde olan malından ziyâde olduğunu ister misin? Ol eyitdi: İsterim. İbrahim eyitdi: “İmdi sen benden fakirmişsin benden sana mehaldir.” Ve eyitdi: “Biz yoksulluk istedik beylik verildi ve beylik istedik yoksulluk verildi.”

Ve dahi eyitdi ki: Her kim bu üç yerde gönlünü hâzır kılmaya. Onun nişânıdır ki kapı ona bağlıdır. Evvel Kur’ân okunurken, ikinci Hakk’ı zikir eyledikleri vakit, üçüncü namaz kılarken.

Nakildir ki, İbrahim eyitdi: “Diler misiniz evliyâlardan olasınız?” Eyitdiler: “Cümlemiz dileriz.” İbrahim eyitdi: “İmdi dünyâyâ ve âhirete zerre denli nazar eylemeyin, yönünüzü bir kezden Allah’a dönün ve kendinizi Allah’tan gayrıdan fâriğ eyleyin.”

Nakildir ki, Ramazan ayında ot biçirdi ve her ne kim kazanırsa taâma verirdi. Ve yine her gece görürlerdi hatta subh olunca namaz kılardı, kat’a yatıp uyumazdı. Ona niçin gözüne uyku gelmez dediler. [62a] Eyitdi: Onun için gelmez ki dâim ağlamaktan fâriğ değildir. Pes bir göz ki böyle ola uyku ona nice yol bulur.

Ve dahi: Her kaçan namaz kılsa ellerini yüzüne tutup derdi ki: “İlâhî korkarım kıldığım namazı yüzüme vururlar diye zârîlik” ederdi.

Nakildir ki, bir gece taâm kısmından yiyecek bulamadı. Eyitdi: “İlâhî eğer bir gece dahi nesne vermezsen dört yüz rekât namaz kılayım” dedi. Allah Teâlâ hikmetiyle nesne vermedi. Tamam yedi güne dek böyle geçti. Amma İbrahim gayet zayıf oldu. İbrahim eyitdi: “Eğer lütfun olursa vaktidir.” Derhal bir yiğit geldi eyitdi: “Taâm yemeye rağbetin var mıdır?” Ve hâlini sordu ve kaldırıp evine getirdi, izzet ve ikram eyledi. Çün İbrahim bir hoş nazar eyledi, bildi ki kendi kullarındandır. İbrahim fi’l-hâl nâra vurdu ve eyitdi: “İlâhî yedi gündür ve yedi gecedir namaz kıldım kimseden nesne dilemedim. Bugün beni rüsvay eyledin. İmdi nezrim olsun şimden geri ekl ve şürb için nesne dilemeyeyim” dedi. Ve ol kula eyitdi: Bugünden geri var âzâd ol.

Nakildir ki, bir kere üç kişiyle yoldaş oldu. Dün yarısında bir harabe mescide geldiler. Kapısı yoktu. Çün kim yoldaşlar mescide girip yattılar. İbrahim ol kapı içinde sabaha dek kıyamda durdu. Ol gece ise beğâyet soğuk geceydi. Eyitdiler: “Niçin yatmadın?” Eyitdi: “Korktum ki size soğuk elem vere üşüyesiniz dedi.”

Nakildir ki, Sehl der: “Bir gün İbrahim ile sefer ettim ve hasta olup düştüm. Her ne kim onun var idi. Cümlesini bana harç eyledi. Bir gün yine bir nesne arzu ettim. İbrahim’in nesnesi kalmadı [62b] ki bana vere. Gömleğini sattı ve arzu ettiğim nesneyi bana alıverdi. Çün kim onu yedim biraz hoş oldum.”

Nakildir ki, Atâ-i Sülemî der: “Bir kez İbrahim ile sefere gittim yolda nafakamız kalmadı. Tamam on beş gün ot kazdı yedik. Mekke yemişinden nesne yemedi. Onun için ki çerî kavmi ol yerin bir bahşin almıştı. Hem bunca yıl piyâde hac eyledi. Ab suyundan çekip içmedi onun için ki ipin ve kavgasın sultân eylemişti.”

Nakildir ki, İbrahim varıp her gün iş işlerdi ve her ne kim alırdı onu yârenlerine verirdi. Ve akşam namazını kılıp gelirdi. Yârenleriyle taâmı bile yerdı. Bir gece eğlenip gelmedi. Yârenleri eyitdiler: “Ol bu gece geç gelir biz taâmı yiyelim ona hisse koyalım” dediler. Pes taâmı yediler yatıp uyudular. Birazdan İbrahim geldi. Gördü ki uyurlar zannetti ki aç yattılar. Derhal ateş yaktı. Biraz un getirmişti onu hamur eyledi ki çörek pişirip hâzır eyleye. Çün uyandılar gördüler ki İbrahim sakalını yere düşürüp od üfler, gözlerin yaş akar. Eyitdiler: “Ne işlersin?” Eyitdi: “Aç yattınız kalkın çörek yiyin” dedi. Bunlar birbirlerine bakıştılar. Ve eyitdiler: “Görün biz âna ne endişe ettik ol bize ne endişe eder.”

Ve her kim onunla yoldaş olmak dilese üç şart ederdi. Biri her kulluğu ben edeyim. İkinci ezanı ben okuyayım. Üçüncü Tanrı Teâlâ her ne verirse beraber üleşelim derdi.

Nakildir ki, bir kişi bir müddet onunla oldu. Çün gitmek murâd edindi İbrahim eyitdi: “Ey hâce şol ayıp ki bende gördün onu bana söyle ki terk edeyim.” Eyitdi: “Sende ayıp görmedim. Zira ben sana dostluk gözüyle baktım. [63a] Lâcerem sende her ne gördümse bana hoş geldi” dedi.

Nakildir ki, bir iyâlinde derviş vardı. Bir gün akşam olunca gezdi taâm hâsıl edemedi kaldı. Kendine ve iyâline nafaka hâsıl edemeyip kaldı. Gussâya vardı, oğlancıklarına eli boş nice varayım diye gama düştü. Bu hâlde giderken gördü ki İbrahim şâd olmuş güler. Eyitdi: “Ya İbrahim ben boynu gussâlı sen şâd oturmuşsun” dedi. İbrahim eyitdi: “Bunca hac ve bunca hasenât ki işledim sana verdim. Tek sen bana bir saat perişanlığını bana ver” dedi.

Nakildir ki, birkez Mutasım²²⁵, İbrahim’e ne iştesin dedi. Eyitdi: “Dünyâyı dünyâ isteyenlere ve âhireti âhret isteyenlere koyduk. Pes bu cümleden Allah’ın zikrini ve âhirette dîdârını ihtiyâr ettik” dedi.

Nakildir ki, İbrahim eyitdi: “Bir gün bir berbere vardım ki bıyıklarımı kırtırayım ve bir mürîd benimle bile idi. Ona eyitdim: Bir nesne var mı buna vereyim.” Ol mürîd bir enban altın çıkardı İbrahim’e verdi. İbrahim alıp berbere verdi ol hâlde bir sâil geldi. Ol berber dahi altını ol sâile verdi. İbrahim eyitdi: “Ey üstad, ol enban altındır”. Ol berber eyitdi: Bildim ey bahil ki: “El-ganiyyü gani’l-kulub lâ gına el-mal” yani beylik gönül beyliğidir mal beyliği değildir. Pes nefsimi eyitdim: Ey nefis bahilliğini bildin mi dedim. Ve nefsimi gönlüm dileğince anda gördüm ve şâd olduğumun biri budur dedi.

Nakildir ki, İbrahim der: Bir gün bir gemi içinde idim ki hiç kimse beni bilmezdi. Donum eski ve saçım perişan şöyle bir hâlde idim ki ol kavim bana gülerlerdi. Ve her biri benim saçıma yapışıp meze edip çekerlerdi. Bu hâlde dahi nefsimi murâdımca gördüm dedi. Nâgâh deryâ-i mevcde şöyle kim gemi helak olmaya karip oldu. Reis eyitdi: Tez gemiyi boşaltın. [63b] Yoksa cümleiniz helak olursunuz dedi. Aralarından biri eyitdi ki: Şol eri deryâyâ bırakın, birisi geldi benim saçıma yapıştı beni

²²⁵ Dönemin Abbasi halifesi 833-842.

deryâyâ ata. Fi'l-hâl deryâ sakın oldu. Ol vakit ki beni deryâyâ atmak için saçıma yapıştı. Nefsimi murâdımca gördüğüm biri dahi bu idi dedi.

Nakildir ki, İbrahim der: “Bir kez bir kul satın aldım ve sordum adın nedir?” Eyitdi: “her ne ad ile kim bana çağırırsan adım odur” dedi. Ben eyitdim: “Ne yersin?” Eyitdi: “Ne verirsən.” Ve eyitdim: “Ne giyersin?” Eyitdi: “her ne giydirirsən.” Eyitdim: “Benden ne dilersin?” Eyitdi ki: “Kulun dilek ile ne işi vardır ki dileye” dedi. Çün kim bu sözleri ol kuldan işittim. Kendi nefsim hitâb edip eyitdim ki: “Ey miskin ömründe hiç Rabbine bu resma kulluk ettin mi? Ve böyle kul oldun mu? Kulluğu öğren dedim ve şol kadar ağladım ki aklım zâil oldu.”

Ve derler ki: Hiç kimse onu bağdaş kurup oturduğunu görmedi. Eyitdiler: “Niçin bağdaş kurmazsın?” Birkez bağdaş kurdum bir nidâ işittim ki: Ey Edhem oğlu İbrahim hiç kullar padişah huzurunda böyle otururlar mı? Bu avâzı işitince tevbe ettim ki ayrık bağdaş kurmayayım.

Nakildir ki, bir gün sordular ya İbrahim sen kul musun? Derhal titredi ve düştü ölüm hâline vardı. Andan durdu bu ayeti okudu: “*În küllü men fi's-semâvâti ve'l-ardı illâ âti'r-Rahmâni abde*”²²⁶ Ve eyitdi: Eğer kulum dersem benden kulluk hakkını isterler. Ve eğer dersem ki kul değilim. Böyle demek hod nice mümkündür. Bundan ötürü cevap veremedim dedi.

Nakildir ki, İbrahim’e bir gün eyitdiler ki: “Rüzgârı nice geçersin?” Eyitdi: “Üç binitim vardır, hazırlardır. Çün nimet gele şükür atına binerim. Çün belâ gele sabr-ı rızâ atına binerim. Çün darlık gele kanaat atına binip karşı varırım.”

Nakildir ki, bir gün meşâyihden [64a] bir bölük cemaat oturmuşlardı. İbrahim murâd etti ki iyilerle oturup bir dem sohbet eyleye. Yol vermediler dediler ki yürü var ki senden padişahlık râyihası gelir. Pes İbrahim ki bunca tâat ve ibâdet ve riyâzet etmiş iken var kıyas eyle ki ona böyle diyecek gayrın hâlini.

Nakildir ki, bir gün bir kimse ona eyitdi ki: “Bana nasihat eyle.” İbrahim eyitdi: “Bağlanmışı çöz, çözülmüşü bağla.” Ol kişi ben anlamadım dedi. İbrahim eyitdi: “Hasetle bağladığın giysini çöz ve hak yoluna infak ve fukarâyâ tasadduk eyle. Ve mâlâyani için çözülmüş dilini tut bağla. Gönlnü zikrullah ile münevver eyle” demektir dedi.

²²⁶ Meryem, 19/93. “Göklerdeki ve yerdeki herkes Rahmân'a kul olarak gelecektir.”

Nakildir ki, Ahmed Hadraveyh rahmetü'llâhi aleyh eyitdi: Sulahâ derecesini tahsil etmek muhaldır, tâ dağlar ve beller aşmayınca. Yani kendini nimet ve devlet arzusu kapısın bağlayasın ve sabır ve kanaat dağları ve bellerini aşıp ecel yakınlığını mülâhaziyye kapısını açasın.

Nakildir ki, bir gün İbrahim'e bir kişi geldi ve eyitdi: "Ey Şeyh bana bir öğüt ver ki dâim onu imâm edineyim." İbrahim: "Eğer kabul kıalarsan sana altı nesne ta'lim edeyim fâide göresin" dedi. Evvel ki oldur ki çün Hakk'a mâsiyet edersen onun nimetini yeme. Ol kişi eyitdi: "Cümle nimetler onundur ya kanden yiyeyim?" İbrahim eyitdi: "Ya layık mıdır ki onun nimetini yiyip yine isyân edesin?" Çün böyle edersin bari onun mülkünde durma. Ol eyitdi: "Cümle âlemler onundur. Pes ben ne yere varayım?" İbrahim eyitdi: "Ya layık mıdır onun mülkünde durup ve onun nimetini yiyip sen yine emrini tutmayasın yine isyân edersin" dedi. [64b] İmdi bari çün isyân edersin bari bir تنها yerde işle ki Tanrı Teâlâ seni görmesin. Ol kişi eyitdi: "Hak Teâlâ'dan gizli yer yoktur, görür" dedi. İbrahim eyitdi: "Çün bilirsin Hak Teâlâ hâzır ve nâzırdır. Pes onun karşısında nice mâsiyet edersin" dedi. Ve eyitdi: Çün melekü'l-mevt canını almaya geldiğinde ona de ki bana mehil ver Hakk'a şimden sonra tâat edeyim. Ol kişi eyitdi: "Sözümü tutacak değildir." Eyitdi: İmdi "Münker ve nekir ile savaş eyle yanına getirme." Eyitdi: "Ona dahi kudretim yoktur." İbrahim eyitdi: "İmdi suâl ve haşırdan sonra ehl-i cennet cennete ve ehl-i cehennem cehenneme ayrılıp seni dahi cehenneme sevk etmek dilediklerinde varmazım de" dedi. Ol kişi eyitdi: "Ya İbrahim bestir yeter öğütlerin bana değdi" deyip İbrahim'in elini tuttu ve sıdkla tevbekâr olup biat eyledi. Ve altı yıl İbrahim ile böyle oldu ve ömrünü savm-u salatla geçirdi ve ibâdetle geçirdi ve âhirete intikal eyledi rahmetü'llâhi aleyh.

Nakildir ki, İbrahim'e sordular ki: "Ya İbrahim sebep ne ola ki duâ ederiz icâbet olunmaz?" İbrahim eyitdi: "Allah'ı bilirsiniz tâat etmezsiniz, peygamberi bilirsiniz sünnetlerini tutmazsınız, Kur'ân okursunuz hükmüyle amel etmezsiniz ve bilirsiniz ki uçmak vardır tâlip olmazsınız ve Allah'ın türlü nimetlerine müstağraksınız şükrünü eylemezsiniz ve tamu vardır bilirsiniz heybet olmazsınız ve şeytan âdemoğluna adüvdür bilirsiniz yine onun iğvasıyla, nefs hevâsıyla meşgul olursunuz. Nefse kulluk edip şeytana uyarsınız, Hak kulluğunu ihmal edip unutursunuz ve hiç fikredip ayıplarınızı hesâb etmezsiniz! [65a] Amma elin ayıbını arayıp gıybet ve mesâvi ile ömrünüzü hebâ edersiniz. Bir kişi ki böyle iken onun duâsı nice kabul olacaktır" dedi.

Nakildir ki, bir gün ona sordular ki: “Bir kişi aç olup yiyeceği dahi olmasa ol kişi nice eylesin?” İbrahim eyitdi: “Sabreylesin.” Eyitdiler ki: “Üç gün sabreyledi.” İbrahim eyitdi: “On gün sabreylesin²²⁷.” Eyitdiler: “On gün sabreyledi.” Eyitdi: “Kırk gün sabreylesin.” Eyitdiler: “Kırk güne dek aç olup hiç nesne istemesin mi?” İbrahim eyitdi: “İstemesin.” Eyitdiler: “Ya aç ölürse?” İbrahim eyitdi: “Ölürse kan pahasını öldüren çeker” dedi.

Nakildir ki, bir gün onu konukluğa davet ettiler. Meğer bir kişiye dahi muntazırlardı. Birisi eyitdi ki: Ol iken aheste yürüyücüdür geç gelir dedi. İbrahim eyitdi: “Bizim bildiğimiz eti ekmekten mukaddem yerler. Siz evvel yersiniz deyip kalktı ve gitti.” Yani gıybet murdar et yemekdir demek olur.

Nakildir ki, İbrahim bir gün kasteyleti ki hamama gire lâkin bir eski don giymişti ve akçesi dahi yok idi ki hamamcıya vere. Pes hamama koymadılar. Ol demde ona bir hâl olup kendinden gitti ve lâ yâkil oldu. Çün kendine geldi bir kişi ona eyitdi: “Ya Şeyh bu ne hâldir?” İbrahim eyitdi: “El boşluğuyla şeytan evine koymadılar ya Rahman evine koyalar mı?” dedi.

Nakildir ki, İbrahim eyitdi: “Tevekkül-i birle beriyyede giderdik üç gün bulamayıp nesne yemedik ki orucumuzu açaydık. İblis derhal fırsat bulup geldi. Bana eyitdi: Bunca devletle padişahlığı terk eyledin şimdi açlıkla hacca gidersin [65b] amma bedevi atlarla ve tahtirevânlarla gitsen ve nice senin gibi açları doyurup taâm versen idi yine haccın hacc olurdu. Ve bunca fukarâ sana hayır duâlar ederlerdi. Amma şimdi hâlin diğer gündür. Gördün mü ne zahmetlere mübtelâ oldun deyip iğvâlar eyledi. Çün bu sözleri işittim vardım bir tepe ortasına çıktım. Eyitdim: İlâhî düşmanı havale eyledin ki gelip beni göyündürdü. Bir avâz geldi ki: Ya İbrahim ol kim cebindedir onu çıkarıp at. Ve ol kim gâiptedir biz dahi onu çıkarıp atalım. Çün bu nidâyı işittim ve elimi cebime soktum. Gördüm ki dört dirhem gümüş var ki unutmakla kalmış çıkarıp yabana attım. Hemandam İblis yanımdan kaçıp gitti. Hak Teâlâ gayb âleminden bana rızık ihsân etti, yedim.”

Nakildir ki, İbrahim eyitdi: “Bir gece vâkıamda gördüm ki Cebrail aleyhi’s-selâm gökten aşağı yere indi, elinde bir kâğıt var. Bu kâğıt nedir dedim?” Eyitdi: “Hak dostu olanların adlarını bu kâğıda yazarım.” Eyitdim: “Ya beni dahi yazar mısın?” Cebrail eyitdi: “Sen onlardan değilsin.” Eyitdim: “Eğer onların dostluğuna liyakatim

²²⁷ Metinde “sabreyledi” yazmakta fakat cümle kurgusuna göre “sabreylesin” daha uygun.

yok ise bari hele onları sevenlerdenim dedim.” Cebrail aleyhi’s-selâm biraz tefekküre vardı durdu. Fermân-ı ilâhî geldi ki kamudan onun adını evvel yaz. İmdi bu yolda ümidime vâsıl olmayı ululuk zannında ümit kesmeklikten buldum dedi.

Nakildir ki, İbrahim eyitdi: “Bir gece Beytül-Mukaddes mescidinde bir hasır içinde gizlenmiş idim. Zira hâdimler kimseyi anda yatmaya komazlardı. Çün gecenin bir bahşin geçti. Gördüm mescidin kapısı açıldı. Bir pîr içeri girdi. Eski palaslar giymiş ve kırk kimse dahi onun ardınca girdiler. Kamusu eski palaslar giymişlerdi. Ol pîr varıp [66a] mihrâba geçti iki rekât namaz kıldı. Ba’de arkasını mihrâba verip oturdu. Onlardan birisi eyitdi: “Bu gece bu mescidde bir yad kişi var. Bizden değildir ve kırk gündür ki tâat lezzetini bulmaz.” Çün İbrahim işitti, sabrı kalmadı. Derhal hasırın içinden çıktı. Ve gelip ol pîrin ayağına düştü ve ağlayıp eyitdi: “Gerçek söyledin ol Allah hakkı için ki seni bu mertebeye eriştirdi. Bana haber ver ki: Ne sebeptendir?” Eyitdi: “Basra şehrinde filan gün filan kişiden hurma aldın ve gördün ki bir hurma aşağı düşmüş senin sanıp aldın yedin ibâdet lezzetini senden götürdüler. Çün İbrahim ol haberi aldı oradan Basra’ya vardı ki üç yüz fersah yoldur. Hurma satanı buldu helâlleşti. Ol çün bildi ki hâl böyledir dükkânını yağma edip cemî işlerinden pişman oldu. Tevbekâr olup tarîka sülûk etti.

Nakildir ki, bir gün İbrahim sahraya çıkmıştı önüne bir sipahi geldi ve eyitdi: “İmaretlik hangi yakadadır?” İbrahim mezaristanı gösterdi. Sipahi beni mizah edersin deyip İbrahim’in başına vurdu. Başını yarıp yüzü gözü kan oldu. Ve boynuna ip takıp sürüyerek ve başını arkasına vurarak götürüp gitti. Her vurdukça İbrahim “rahimeke’llah” derdi. Pes bu hâlde çün şehre geldi. Şehir kavmi onu görüp hey niçin böyle ettin? Bu, şehrin ulu zâhidi İbrahim Edhem’dır dediler. Çün ol kişi İbrahim idiğünü bildi. Fi’l-hâl atından indi İbrahim’in ayağına düştü ve özürler birle ağlayıp helâllik diledi. İbrahim eyitdi: “Ben onu sana dilemeden helâl ettim” dedi. Ol sipahi eyitdi: “Ya İbrahim ben vurdukça sen duâ ederdin onun aslı ve manâsı ne idi?” [66b] Eyitdi: Şol iş ki sen bana işledin Hak Teâlâ bana uçmakta derecât-ı âliyeler ihsân etti. Onun için ki çün sana duâ ederdim dedi. Yine eyitdi: “Ya İbrahim sana ben imaretlik sordum sen bana mezarlık gösterdin?” Eyitdi: “Gûristan her gün artmakla mamur olur. Şehirler günden güne harap olur” dedi. Ol kişi İbrahim’in elini tutup tevbe eyledi ve ona mürîd oldu.

Nakildir ki, İbrahim bir sarhoşu gördü ki lâ-yûkel olup yatar ve kusmuş ağzı, burnu bulaşmış. İbrahim vardı su getirdi, yudu ve sildi. Ve eyitdi: Şol ağız ki Allah adını zikredecektir. Onu böyle telvis koymak insaf değildir deyip gitti. Çün ol sarhoş ayılıp kendine geldi. Eyitdiler ki: “Horasan zâhidi senin ağzını yudu pâk etti” dediler. Ol kişi eyitdi: “Çün onun eli benim ağzıma değdi ol bana tevbe nişânıdır” deyip durdu varıp sıdkla tevbe etti. Ba‘de düşünde gördü ki gâipten hitâb geldi. Der ki: “Çün İbrahim senin ağzını pâk eyledi. Biz dahi senin gönlünü yuduk pâk ettik” denildi.

Nakildir ki,²²⁸ bir gün İbrahim bir dağ üzerinde dururdu. Ve gönlünden eyitdi: “Bu âlemde nice erenler vardır ki böyle bir dağa yürü deseler yürüyeydi” dedi. Fi’l-hâl ol dağ harekete geldi. İbrahim eyitdi: “Ey dağ ben sana yürü demedim lâkin seni misal getirdim” dedi.

Nakildir ki, Ebû Hâzım Medenî eyitdi: “Bir gün İbrahim ile bir gemiye girdik. Nâgâh bir katı yel esti ve cihân karanlık oldu. Şöyle ki gemi gark olmaya yakın oldu. Ol hâli görüp ağladım. Derhal gökten bir ün geldi ki korkman, Edhem oğlu İbrahim sizinledir” dedi. Ol saat yel dindi ve cihân münevver oldu. Ve ol rüzgar sakın oldu.

Nakildir ki, bir gün yine İbrahim gemideydi ve gemiciye verecek hiç akçesi yoktu. [67a] Her kişiden bir dînâr alırlardı. İbrahim iki rekât namaz kıldı ve eyitdi: “İlâhî benim altınım yoktur ki gemi hakkı vereyim.” Derhal ol orada ne varsa altın oldu.

Nakildir ki, bir gün Dicle kenarında İbrahim hırkasını yamardı. Bir kişi eyitdi ki: “Şol padişahlığı bıraktın da şimdi bu zilleti çekersin dervişlikte ne bulursun?” dedi. İbrahim derhal elinde ki iğneyi suya bıraktı ve iğnemi getirin dedi. Fi’l-hâl nice bin balık çıktı her birinin ağzında birer iğne altından, gümüşten, demirden. İbrahim’e karşı durdular İbrahim bana benim iğnem gerektir deyince bir balık kendi iğnesini getirdi. İbrahim aldı ve ol kişiye eyitdi ki: “İşte dervişlikte bulduğumun ednâsı budur ki gördün, kalanın göremezsın” dedi. Ol kişi söylediğine pişman oldu özrünü diledi.

Nakildir ki, İbrahim birkez hacca giderken nice kişiler bile idi. Biri eyitdi: “Zâdımız kalmadı nice ekmek gerektir. Allah’tan istesen vere mi ki?” dedi. İbrahim eyitdi ki: “Niçin Tanrı Teâlâ hazretine gerçekten inanmanız yoktur. Zanla söylersiniz eğer sıdkla söyleyip isterseniz cümle ağaçları altın edeydi” dedi. Gördüler ki: Cümle ağaçlar altın olmuş kudretullah ile.

²²⁸ “Nakildir ki” kelimesi iki defa yazılmış.

Nakildir ki, bir gün İbrahim bir cemaatle bir kale önünden geçerlerdi. Ve ol kale önünde çok odun vardı. İbrahim eyitdi: Sizinle bu gece burada yatalım. Vardılar odun getirdiler ve ateş yakıp ellerine birer pâre ekmek alıp yerlerdi. İbrahim namaza durmuştu ol dervişlerden biri eyitdi: “Şimdi bize bir pâre helâlce et olaydı bu ateşte pişireydik.” İbrahim selâm verdikte eyitdi: “Allah kudretiyle vere” dedi. Derhal bir öğürmek koptu gördüler ki: Bir arslan bir geyiği önüne katmış [67b] kovarak onların üzerine getirdi. Ol oraya gelince geyiğin beli kırıldı. İbrahim dahi namazdan fâriğ oldu. İşte Hak Teâlâ size helâl et gönderdi dedi. Dervişler boğazladılar pişirip yediler. Ol arslan ıraktan onlara bakardı.

Nakildir ki, çün İbrahim’in eceli yetişti gâipten bir avâz geldi ki: “Elâ inne emâne’l-ardı kad mâte” yani yeryüzünün eminliği öldü. Bu avâzı kamu halk işittiler. Emin-i arz kim ola diye taaccüp ettiler. Sonra şâyi oldu ki İbrahim vefat etti diye cümle âleme yayıldı. Halâyık bildiler ve ağladılar. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh.

12. BİŞR-İ HÂFÎ RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²²⁹

Ol mücâhede meydanının mübârizi, ol müşâhede dergâhının kapıcısı ve ol hidâyet kargahının kâmili, ol âlim ve âmil ve kalb-i sâfi, ol iklim-i fakrın meliki yani Bişr-i Hâfi rahmetü’llâhi aleyh.

Mücâhede ıssıydı ve onun işi azim yüksekti ve Fudayl ile çok sohbet kılmıştı. Kendi dayısı Ali bin Haşrem’in mürîdiydi. Ve Merv şehrinde doğmuştu amma Bağdat’ta olurdu.

Ve onun sebab-i tevbesi ol idi ki ol ilk hâlinde fâsık idi. Bir gün sarhoş giderken yol üzerinde bir kâğıt yol üzerinde yatar gördü, kaldırıp baktı gördü ki “Bismillâhirrahmanirrahim” yazılmış yüzünü silkip yüzüne gözüne sürdü ve ağladı. Hoş kokular alıp sardı ve ululamak birle bir yüksek pâk yere koydu. Ol gece düşünde bir ün işitti ki der: “Tayyibte ismî febiizzetî ve celâlî leutayyibenne ismeke fi’l-dünyâ ve’l-âhiratı” yani sen bizim adımızı ululayıp izzet eyledin, izzim celâlim hakkı için bende senin adını dünyâda ve âhirette azîz ve ulu ve muhterem kılayım demektir. [68a] Çün kim uyandı. Fi’l-hâl fisk ve fücurdan tevbe eyledi ve geçen hâllerine nâdim ve pişman oldu. Vardı zâhidlik yolunu tuttu ve sülûk edip Hak Teâlâ müşâhedesine ve zâhidlik

²²⁹ Bişr-i Hâfi (ö. 227/841) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 17; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. VIII, s. 336-360; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 48; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 171; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. II, s. 325-335; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, c. I, s. 274; Câmî, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 165; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 133-135; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 368-373.

mücâhededesine meşgul oldu. Ve şöyle ictihâd etti ki hatta ayağına naleyn ve başmak giymedi. Ona eyitdiler ki: “Niçin başmak giymezsın ve yalın ayak yürürsün?” Eyitdi: “Onun için ki Hak celle ve a‘lâ Kur’ân aziminde “*ve ceale lekümü’l-erda bisâta*”²³⁰ buyurmuş yani yeryüzünü size döşek ettim demek olur. Öyle olsa Hak Teâlâ hazretinin döşeği üzere başmak ile basmak revâ değildir” der idi. Ve dahi ehl-i halvet ulularından bir kavim vardır ki hâcete varmazlar ve yeryüzüne dahi sümkürmezler. Zira her kande bakarlarsa Hak nûrunu müşâhede ederler. Bişr’in hâli dahi ol makâma yetişmişti.

Nakildir ki, Ahmed (bin) Hanbel rahmetü’llâhi aleyh dâim onun katına gelirdi ve sohbet ederlerdi. Bir gün Ahmed’in şâkirdleri eyitdiler: “Ey hâce sen âlimsin ve zâhidsin ve imâmsın ve nice türlü maârif sende mevcuttur. Her zamân Bişr’in ayağına varırsın.” Ahmed eyitdi: “Gerçeksınız zâhiren şerîat ilmini ben andan yeğrek bilirim amma ol Hak Teâlâ hazretini benden yeğ bilir” dedi. Ve Ahmed (bin) Hanbel dâim onun ardınca yürürdü. Ve derdi ki: “Ya Bişr “haddisnî an Rabbî” yani ya Bişr Hakk’tan bana söz söyle” derdi.

Nakildir ki, Bişr-i Hâfi diledi ki bir sarâyâ gire bir ayağını içeriye bastı ve bir ayağı dışarda şöyle kaldı erteye dek durdu. Yarındası ona sordular. Bişr eyitdi: “Fikrime şu geldi ki bu şehrin içinde Bişr adlı Cühûdlar ve Nasrânîler çok vardır. Ve Müslümanlar [68b] ve Müslümanlardan dahi vardır, şehir içinde gezerler yürürler. Ya ben Hak Teâlâ hazretine ne işledim ki bana bunca inâyetler ve kerâmetler ihsân etti deyip bu tahayyürat da kalmışım” dedi.

Nakildir ki, Bişr-i Hâfi nice türlü kitaplar okumuş idi. Kamusunu toprağa gömdü gizledi. Bir gün minbere çıkıp bir hadis nakleylemedi. Bir gün ona “niçin vaaz etmezsin?” dediler. Eyitdi: “Minbere çıkıp vaaz-u nasihat etmekten korkarım ki nefsim ululuk fahriyle kendini helak eyleye” dedi.

Nakildir ki, bir gün Bişr’e eyitdiler ki: “Bu şehrin içinde helâl harama karıştı sen ne yersin?” dediler. Eyitdi: “Andan yerim ki sen yersin” dedi. Ya bu mertebeye n’eyle eriştin dediler. Eyitdi: “Şunun birle eriştim ki benim lokmam sizin lokmanızdan küçüktür ve elim sizin elinizden kısadır” dedi. Ve eyitdi: “Şol kişi kim yiye hem ağlaya onunla bir değildir ki yiye ve güle” dedi.

Ve ona dünyâlıkta neyin var dediler. Eyitdi: “Kırk yıldır bu nefsim büryan arzusundayım yine vermedim” dedi.

²³⁰ Nuh 71/19.

Nakildir ki, Bişr-i Hâfî hergiz beylerin kazdığı kuyudan su içmedi. Ululardan biri eyitdi: “Bir gün Bişr’in katına vardım. Ol gün beğâyet soğuk idi. Bişr soyunmuş çıplak otururdu hem titrerdi. Eyitdim: Ya Bişr, bugün gayet soğuk gündür gayrılar giysileri üstüne dahi giysi giyerler, sen soyunmuşsun sebep nedir? dedim. Eyitdi: “Şol yoksulları andım ki esvâbları yoktur. Üşüyüp titreşirler benim hod altınım akçem yoktur ki onlara giysi alıvereyim. İmdi bâri onlara muvâfakat edeyim diye soyundum titrerim” dedi.

Nakildir ki, Ahmed bin İbrahim eyitdi: Bir kere bana Bişr dedi ki; “var Mâ’rûf’a de namaz kılacak ben dahi işte varırım” dedi. Varıp dedim, akşam oldu gelmedi, yatsı oldu onu dahi kıldık yine gelmedi. **[69a]** Ol gece geçti yine gelmedi. Kendime derdim ki Bişr-i Hâfî gibi kimse ne acip hilâf etti diye taaccüp ederdim. Mescid kapısında gözetirdim gördüm ki seccâdesini omzuna vurmuş gelir. Çün Dicle kenarına geldi kimseyle mukayyed olmayıp su üzerinden karada yürür gibi yürüyüp geçti geldi. Ayağı hiç ıslanmayıp mescide geldi ve sabah olunca hadis nakletti. Ve Mâ’rûf ile söyleşip oturdular hatta orta namazını kıldık. Durdu kim gide ardınca varıp ayağına düştüm. Ve çok yalvarıp eyitdim: Benim için duâ eyle dedim. Ağladı ve ırmak kenarında ayağın durdu benim hakkıma duâ eyledi. Ve eyitdi ki: “Bu dem hakkı için benim sırrımı faş eyleme, ben dahi Bişr ölmeyince kimseye demedim” dedi.

Nakildir ki, bir vakit bir cemaat sûfîler Bişr ile oturmuşlardı. Ve Bişr bunlarınla kelîmât ederdi. Bir sûfî eyitdi: “Ya Bişr hiç bu cemaatten bir nesne kabul etmezsin yani maksûdun o mudur ki seni ulu bileler eğer gerçek ve hakikat üzere er isen halktan nesne kabul edip al tâ kim sende olan enaniyet ki vardır mahvolsun ve halkın yüzü senden dönsün. Ve ondan sonra halktan her ne alırsan dervişlere infak eyle. Ve yine tevekkül birle ibâdete meşgul ol ve gâipten rızkını al ye” dedi. Bişr’in yârenlerine bu söz katı geldi. Bişr eyitdi: “Ey sûfî bilin ki bu sûfîlik üç kısımdır. Bir kısmı oldur ki hiç halktan nesne dilemezler. Onlar rûhânîlerden olmuşlardır. İkinci kısmı oldur ki halktan nesne dilemezler amma dilemeden ne verirlerse kabul ederler. Bunlar mütevekkillerdir ki Hakk’a tevekkül etmişlerdir ve sabrederler. Üçüncü kısım oldur ki sabır edip oturlar özlerini yuğarlar. Güçleri yettikçe vakitlerini gözetirler. Tâkatleri kalmayınca bir sâlihe bildirirler. **[69b]** kaçan ol sûfî bu sözleri işitti. Eyitdi ki: Ben senden hoşnut oldum Hak Teâlâ senden hoşnut ola dedi.

Nakildir ki, Bişr der bir gün Ebû Ali Cürcânî'ye rast geldim. Bir çeşme üzerinde epsem otururdu. Çün kim beni gördü kaçmak kasteyletti ve yüzünü göğe tutup eyitti: “İlâhî bugün ne günah işledim ki beni âdemoğluna düş eyledin” dedi. Ardınca varıp yetiştim, yalvardım ve eyitdim ki, bana vasiyet eyle. Dönüp eyitti: “Dirliği sabırla eyle ve nefsin arzularını düşman bil ve şehvetine muhâlefet eyle ve mekânını kabirden halvet eyle. Ve eğer böyle edecek olursan yarın kıyamet günü kabrinden kalkınca dinlenmek ve hoşluk ve şâdilikle Hak derhagına varasın” dedi.

Nakildir ki, bir gün bir bölük kavim Bişr'in yanına geldiler. Ve eyitdiler ki: Şahdan geliriz ve hacca gideriz arzun ve irâdetin var ise böylece gidelim dediler. Gidelim lâkin yolda nesne verirlerse almayasınız ve kimseye arz-ı ihtiyaç edip dilemeyesiniz dedi. Bunlar eyitdiler: “Yolda nesne elimize girerse almayalım mı?” Bişr eyitti: “Sizin gönlünüz nâkıstır sizinle yoldaş olmam” dedi.

Nakildir ki, Bişr eyitti: Bir gün halvete girdim ki ibâdet eyleyem. Gördüm ki halvetimde bir kişi oturur. Eyitdim: “Ne kişinin ve buraya kimin desturuyla girdin?” Eyitti: “Ya Bişr ben karındaşın Hızır'ım seni göre geldim.” Eyitdim: “Bana bir duâ eyle.” Pes duâ eyledi ve eyitti ki: “Hak Teâlâ sana tâat kılmayı âsan eylesin” diye duâ eyledi. Ben eyitdim: “Ya karındaşım Hızır duânı dahi artır.” Eyitti: “Kıldığın tâati Hak kabul eyleye” ve durduğu yerden gâip olup gitti.

Nakildir ki, bir kişi geldi Bişr ile tanıştı. Eyitti: “İki bin kadar akçem vardır. Hacca gitmek isterim ne dersin?” Bişr eyitti: “Temâşâyâ mı gidersin?” Eyitti: Nice? Bişr eyitti: Var ol akçeleri miskinlere ver [70a] ve fukarâyâ sadaka eyle ve borçlulara ver dedi. Zira bununla sürûr ilgâ eylemek yüz hacc eylemekten hayırlıdır.

Nakildir ki, Bişr-i Hâfî bir gûristan yanından geçip giderdi. Der ki: “Gûristan ehlini gördüm. Kamusu bir nesne üleşirler gibi birbiriyle cenk ederlerdi. İlâhî bunların hâllerini bana bildir bileyim” dedi. Hâtiften bir avâz geldi ki kendilerinden suâl eyle. İleriye varıp sordum. Eyitdiler ki: “Bir haftadır buradan bir azîz geçti üç ihlâs-ı şerif okuyup sevâbını bize bağışladı. Ol günden beri üleşiriz dahi tükenmedi” dediler.

Nakildir ki, Bişr-i Hâfî der: Rasûlu Ekrem salla'llâhü aleyhi ve sellem hazretini düşümde gördüm. Bana eyitti: “Ya Bişr, bilir misin ki halk arasında Hak Teâlâ seni üstün kıldığı ne içindir?” Eyitdim: “Bilmezim ya Rasûlallah.” Eyitti: “Ya Bişr sen benim sünnetime uydun ve sülehâ yolunu tutun ve Hak Teâlâ hazretinin ulu adlarına izzet eyledin ve din yolunda mü'min karındaşlarına nasihat eyledin ve benim

yârenlerimi ve ehl-i beytimi sevdin. Hak Teâlâ seni bu mertebeye erıştirdi” dedi. Ve bir gece dahi hazreti Ali’yi radiya’llâhu anh düşümde gördüm. “Ya Emîre’l-mü’minîn bana nasihat eyle” dedim. Eyitdi: “Tevâzu ne görklü ve tatlı nesnedir ki beyler yoksullara ederler sevâb için.”

Nakildir ki, bir gün Bişr yârenlerine eyitdi ki: “Su bir yerde çok dursa tîre olur. Amma câri olup aka durmak hoştur, tağyir olmaz” dedi.

Ve dahi eyitdi: Her kim dilerse dünyâda ve âhirette azîz ola üç şeyden hazr eylesin. Evvel, kimseden nesne dilemekten. İkinci, gıybetten. Üçüncü, kimsenin nesnesini yemekten. Dördüncü dünyâ ile kendi arasında bir duvar edip arzularını [70b] men eyleye.

Ve yine eyitdi ki: Kamu nesnenin katığı üç nesnedir. Birisi, darlık vaktinde cûd ve sehâ. İkinci, tenhada günahdan sakınmak. Üçüncü, korktuğu kimse yanında doğru söylemek.

Ve eyitdi: Bahil kimsenin yüzüne bakmak gönül karartır ve mürüvveti giderir.

Ve yine eyitdi: Çün Hak Teâlâ hazretine tâat edemezsin bari mâsiyet eyleme.

Nakildir ki, Bişr Hâfî bir gün hasta oldu. Bir kişi geldi ona eli darlığından şikâyet eyledi. Bişr gömleğini çıkarıp ona verdi. Ve kendi komşuluktan bir gömlek alıp giydi. Ve ol gömlek içinde canın Hakk’a teslim eyledi.

Nakildir ki, Bişr fevt olduğundan sonra onu düşte gördüler. Sordular: “Hak Teâlâ seninle n’eyledi?” Eyitdi: “Hak Teâlâ mahz-ı kereminden bana rahmet eyledi.” Ve eyitdi: “Emme alimte enne’l-kerame sıfatı” yani bilmedin mi kerem benim sıfatımdır demektir.

Nakildir ki, Ahmed (bin) Hanbel katına bir hatun geldi ve eyitdi: “Ey Müslümanlar imâmı bir gece dam üzerinde iplik eğirirdim. Sultân kulları meşaleyle geçerler ol meşale geçince işlediğim iplik bana helâl olur mu?” Ahmed eyitdi: “Sen kimin nesisin?” Eyitdi: “Bişr’in hemşîresiyim.” İmâm zârî zâr ağladı ve eyitdi: “Böyle takvâ ve perhiz Bişr’in handanından acip olmaya” dedi. Ve eyitdi: “Revâ değildir. Zinhar sakın duru suyun bulanmaya.” Zira perhizde Bişr’in misli yok idi.

Nakildir ki, bir kişi Bişr’i düşünde gördü eyitdi: “Hak Teâlâ sana n’eyledi?” Bişr eyitdi: “Çün Hak Teâlâ’yı gördüm bana eyitdi: Merhaba ya Bişr hoş geldin. Ol gün ki senin canını yeryüzünden ve seni âlem-i fenâdan bekâya getirdim. Bana senden makbûl ve senden sevgili kimse yoktu” dedi. Rahmetü’llâhi aleyh.

[71a] 13. ZÜNNÛN-I MISRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²³¹

Ol selâmet ehlinin cemî ve ol kıyamet derneğinin şem'. Ona hüccettir bu hadîs-i şerif ki "*el-fakru fahrî*" ol vaktin kutbu ki yani Zünnûn-ı Mısırî²³² rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Tarîkat kişileri birle hemîşe belâ ve mihnet yolunda sâbit ve şâkir ve sâbir ve esrâr-ı tevhîdde azîm ilmi ve fehmi ve şânı vardı. Kerâmette zamânının kutbu idi. Mısır ehli onu fehm edemeyip zındıktır derlerdi. Onun rûşen ve hakikatini kimse fehm etmezdi. Hâl hayatında halkın ekseri ona münkir idi. Zira kendini mahfuz ve mestur tutardı. Âhirete intikalinden sonra bildiler.

Nakildir ki, onun sebab-i tevbesi oldur ki ona eyitdiler ki: Filan yerde bir zâhid vardır. Zünnûn onu ziyârete vardı. Gördü ki: Ol zâhid kendini bir ağaca asmış ve der ki: "Ey ten ve ey nefis, bana itâat eyleyin ki Tanrı'ya tâat eyleyem yoksa sizi açlıkla, susuzlukla, uykusuzlukla helak olunca azâb ederim." der. Çün onu gördüm bana rikkat geldi, ağladım. Ol âbid benim ağladığımdan duydu ve eyitdi ki: Kimdir ol ki bu tâati az, yazgı çok kişiye gelip zahmet veren dedik de ileriye varıp selâm verdim. Ve eyitdim: "Ey azîz bu ne hâldir ki sen kendi nefisine kılarırsın?" dedim. Eyitdi: İşbu nefis şom hulûsla Hakk'a tâat etmeyip halka karışmak ister. Zünnûn eyitdi: "Ben zannettim ki bir nice kanlar döktün yahut küfür icâb eder günahlar ettin. Ve nefisine bunun gibi cezalar edersin." Ol eyitdi: Bilmez misin ki kamu günahlar, yazgılar halka karışmaktan hâsıl olur." Zünnûn eyitdi: "Vallahi ben senden zâhid görmedim [71b] ve işitmedim" dedi. Zâhid eyitdi: "Benden âbid ve zâhid kimse görmek istersen bu dağın üstüne çık" dedi. Çün ki ol dağın üstüne çıktım gördüm ki bir yiğit bir savmaa içinde oturmuş bir ayağı kesilmiş savmaadan dışarda yatar. Kurt, kuş, kuzu karşısında üşüp yerler. Çün öyle gördüm yanına varıp selâm verdim ve hâlini hatrını sordum. Ağladı ve eyitdi ki: "Ya Zünnûn bir gün bu savmaada otururdum. Bir hûb cemâl avrat gelip geçti. Görünce bî-ihliyâr nefsim ona meyil edip kalktım ve ardınca bir ayağımı savmaadan dışarı koyduğum saat gâipten bir avâz geldi ki: Ey ayağı kesilecek utanmaz mısın? Otuz yıldır ki bizim tâatimizde olasin yine bizde(n) gayra meyl edersin. Yine muhabbetimiz

²³¹ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbârî'l-Mevzûa*, thk. Muhammed b. Lütfi es-Sabbağ, 2. Baskı, Mektebû'l-İslâmî, Beyrut, 1986, s. 254, hadis no: 320.

²³² Zünnûn-ı Mısırî (ö. 245/859 [?]) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 12; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. IX, s. 331-390; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 38; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 167; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. IV, s. 315-320; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 148; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 129; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 400-414.

davasını edersin” dedi. Çün kim bu tan-âmiz kelâmı kûş ettim. Derhal ol dışarı bastığım ayağımı kestim dışarı bıraktım. Bundan gayrı başıma ne gelir bilmezim dedi, ağladı. Eyitdim ki: “Ey zâhid senin evsâfın işitip âşık oldum. Ve geldim ki bir hayır duânı alam” dedi. Zâhid eyitdi ki: “Ben günahkâr kulun ne duâsı ola. Eğer benden zâhid görmek istersen bu dağın üstüne çık” dedi. Eyitdim ki: Benim buraya gelince tâkatım kalmadı. Lütuf onun hâlinden bana beyân eyle dedim. Zâhid eyitdi: “Onun anda oturmağından murâdı oldur ki bir kişı onunla bahs eyledi Allah Teâlâ takdir etti ki rızık tâlip olmayınca vâsıl olmaz” dedi. Ol zâhid eyitdi: “Sen böyle dersin amma benim üzerime olsun ki hergiz tâlip olmayam ve rızık için say etmeyem hatta bî-talep Hak Teâlâ bana nafakamı yetiştire” dedi. Ve bu dağ üzere çıktı bir savmaaya tevekkül birle oturdu ibâdete meşgul oldu. Hak Teâlâ arıları ona irsâl eyledi. [72a] Onun etrafında uçarlar ve bal yaparlardı. Ol âbid anı nafaka edinmiştir. Gece ve gündüz tâate meşguldür dedi. Zünnûn der: “Bu sözler bana te’sîr eyledi. Ve bildim ki bir kimse Hak Teâlâ hazretine sıdkla tevekkül kıla Hak Teâlâ onun her işini tamama yetiştire.”

Nakildir ki, Zünnûn bir gün giderken bir kuş gördü ki: İki gözleri yok bir ağaç üzerinde oturur. Fikrime geldi ki bu bî-çâre gözleri yok, yemesi ve içmesi nice olur diye gam çektim. Bu hâlde ol kuşcağıza merhametle bakarken onu gördüm. Ol kuş ağacın dibine indi ve burnuyla yeri kazdı, bir üsküre çıktı içi dolu nimet. Dahı ileriye vardım gördüm çanak ikiymiş, birisi dopdolu su ile. Pes ol taâmdan yedi, sudan içti. Ve yine kalkıp yerine kondu, oturdu. Ol üsküreler dahi gâip oldu bu hâlleri gördüm, tevekkülüm ve sıdkım muhkem oldu. Andan sonra çıkıp Mısır’dan gittim, gece olunca bir mağaraya girdik anda altın dolu bir küpçeğiz bulduk. Küp ağzında bir altından tahta var üzerinde ismu’llah yazılmış. Altını üleştiler. Ben ol levhayı kabul edip yüzüme gözüme sürdüm ve öpüp başıma koydum. Bir gün düşünde dediler ki: Ya Zünnûn kamusu altını aldılar sen bizim adımızı kabul ettin. Biz dahi onun ivazı sana ilm-i mârifet kapısını feth eyledik dediler.

Nakildir ki, Zünnûn der ki: Bir gün giderken bir ırmak kenarına geldim ve ol orada bir yüksek köşk gördüm. Künküre üzerinde bir hûb avrat durur. Ona selâm verdim ve ona eyitdim ki kimin nesisin? Eyitdi: Ey Zünnûn ben Hak Teâlâ hazretinin câriyesiyim. [72b] Eyitdi: Ya Zünnûn çün seni ıraktan gördüm. Seni dîvâne sandım, çün bana selâm verdin bildim ki dîvâne değilsin. Çün kim suâl eyledin bildim ki ârif değilsin dedi. Eyitdim ki: Neden böyle dedin ey Allah karavaşı. Eyitdi: Eğer dîvâne

değilmişsen ki abdest ve tahâretsiz gezmezdin. Eğer dîvâne olsan selâm vermezdin. Eğer ârif olsan gayrıyla mukayyet olmazdın. Ve eğer âlim olaydın harama bakmazdın dedi. Ve fi'l-hâl gözden gâip oldu. Bildim ki: Ol köşk cennetin köşklerinden bir köşktür. Ve ol avrat sûretinde hûrilerdendir. Pes canıma birkezden bir od düştü. Oradan gidip bir gemiye girdik. Çün birkaç gün deryâda gittik. Nâgâh bir hâcenin bir gevheri gitti. Gemide olanların cümlesini aradılar bulunmadı. Cümle ittifak ettiler ki bu bir nâ-malûm kişidir, bunu dahi yoklayalım şayet anda buluna dediler. Pes Zünnûn'u tuttular aradılar çok türlü suâller ve cefâlar eylediler. Çün iş haddinden tecavüz etti. Fi'l-hâl Zünnûn yüzünü göğe tuttu ve sırrından Hakk'a niyâz etti. Ve deryâya işaret eyledi. Onu gördüler ki deryâ zeyn balık kapladı. Ve her birinin ağzında bir gevherle Zünnûn'a karşı durdular. Zünnûn ol gevherlerden birini aldı ve hâceye verdi. Hâce gördü ki gevher kendinindir. Meğer gevher deryâya düşmüş idi. Fi'l-hâl hâce Zünnûn'un ayağına düştü ve özürler diledi. Zünnûn deyip ona ol cihetten lakap ettiler.

Zünnûn'un bir karındaşı vardı. Onun sohbeti bereketinde ol denli ârif olmuş idi ki [73a] bir gün bu ayeti onun katında okudu ki “*ve enzelnâ aleykümü'l-menne ve's-selva*”²³³ bu ayeti dinledi ve yüzünü hazreti izzete tuttu. Ve ayağı üzere durup çok münâcât eyledi. Ve eyitdi: İlâhî! Beni İsrail ki Mûsâ peygamber aleyhi's-selâm ümmeti idi. Onlara menne ve selva yağdırdın. Ümmet-i Muhammed aleyhisselatü ve's-selâm'a niçin yağdırmayasın. Vallahi senin izzetin hakkı için yeryüzüne oturmam. Tâ kim menne ve selva yağdırmayınca dedi. Emru'l-Hakk'la ol saat menne ve selva yağdı. Ol dahi ayırık oturmadı yüzü sahraya tuttu gitti. Ayırık kimse onu görmedi kandelîği bilinmedi abdallardan oldu.

Nakildir ki, Zünnûn der ki: Bir gün Şam dağlarında gezerdim. Nâgâh bir yere bir bölük mübtelâ kavim gördüm. Cem olmuşlar sebebi nedir deyip suâl ettim. Eyitdiler: “Burada bir âbid vardır şol savmaada olur. Yılda bir kere çıkıp mübtelâlara nazar eder. Onun nazarı bereketinde sıhhat bulurlar. Yine savmaasına gider. Her yılda bir kere çıkar” dediler. Ben dahi sabrettim hatta savmaasından çıktı. Bir nâzik yiğit zayıf olmuş ve benzi sararmış, gözleri çukura düşmüş. Çıkıp durdu ve şefkatle ol mübtelâlara nazar eyledi ve dudağını depretti ve üzerlerine üfürdü. Allah Teâlâ inâyetiyle sıhhat buldular. Ol âbid diledi ki: Yine savmaasına gire tez yürüyüp eteğini tuttum ve çok yalvardım. Zâhir sayrularına derman ettin, bâtin sayruluğuna dahi derman eyle dedim. Bana eyitdi:

²³³ Bakara, 2/57. *Size, kudret helvası ile bildircin indirdik.*

Ey Zünnûn elini eteğimden çek ki ol padişah azametiyle baka durur. Olmasın ki ne seni ayrığa koya ve ne ayrığı sana koya. Ve ikiniz dahi helak olasınız [73b] deyip vardı savmaasına girdi gitti.

Nakildir ki, bir gün Zünnûn'un yârenleri Zünnûn'un yanına geldiler. Gördüler ki zârîlik birle ağlarlar. Sordular ki: Niçin ağlarsın? Zünnûn eyitdi: “Geçen gece Allah kulluğuna meşgul oldum idi, gözümü uyku aldı Hak Teâlâ hazretini düşümde gördüm.” Bana eyitdi: Ya Ebâ'l-Hafs cümle halâyıkı yarattım bunlara dünyâyı arz eyledim. Bunların dokuz bölüğü dünyâyı yüz tuttular bir bölüğü kaldı ol bölüğe dahi uçmağı arz eyledim dokuz bölüğü uçmağı yüz tuttular bir bölüğü kaldı. Ol bölük dahi on bölük kaldı. Bunların bir bölüğü ne dünyâyı ne uçmağı bakmadılar. Benim rızâmdan ayrılmadılar. Pes eyitdim ki: İşte benim kullarım bunlardır ki cemî nesneden yüz dönüp ancak bana teveccüh ettiler. Andan sonra onlara hitâb edip eyitdim: Dileyin benden ne dilerseniz. Kamusu başkaldırıp eyitdiler ki: “Ente ta'lemu mâ turîd” yani ya Rabbi murâdın sen bilirsin dediler.

Nakildir ki, bir gün bir oğlan Zünnûn katına geldi. Ve eyitdi: Atamdan yüz bin altın kaldı. Murâdım oldur ki senin tapunda harç eyleyem. Zünnûn eyitdi: “Reside oldun mu?” Eyitdi: “Henüz dahi olmadım.” Zünnûn eyitdi: “İmdi revâ değildir ki sen malını harç edesin. Sabreyle reside olunca” dedi. Oğlan reside olunca sabreyledi. Andan Şeyh'in elini tutup biat eyledi. Ve cümle malını Şeyh'e teslim eyledi. Şeyh ol malı yine kabul etmedi. Oğlan kendi eliyle ol malı dervişlere sarf eyledi. Onlar dahi ol malı kabul edip muhtaç ve medyun ve fukarâyı bezl eylediler. Ve kendileri yine riyâzetle ve kanaatle zamânlarını fakr ile geçirdiler. [74a] Oğlan onların ol riyâzetle ve fakrla, kanaatle geçirdiklerine vâkıf olunca eyitdi ki: “Ey dervişler hani size verdiğim mal dokundu mu?” dedi. Oğlanın bu sözü Şeyh'in sem'ine yetiştı. Bildi ki: Oğlanın derûnunda dahi dünyâyı rağbet var. Ve işin hakikatine vâsıl olmamıştır. Oğlanı katına çağırđı ve eyitdi ki: “Fılan attara var, yarım akçelik filan ve filan eczâlardan alıp getir” dedi. Vardı, getirdi. Şeyh var imdi bunları havanda döv ve kalan yağdan bir miktar katıp hamur eyle bana getir dedi. Varıp Şeyh'in emrini yerine getirip önüne koydu. Şeyh eyitdi: Bu hamuru üç tane yuvarlak edip iğneyle del dedi. Öyle eyledi ve ol dâneleri kurutup Şeyh'in eline verdi. Şeyh eline alıp okudu ve üfürdü. Ol dâneler her biri üç tane bî-nazir yakut oldular. Oğlan hayrân oldu. Şeyh onların bir tanesini oğlana verdi. Var pazara ilet hâcegana arz eyle göster pahasını söylesin vermeyip yine bana getir dedi.

Oğlan onu pazara varıp bir hâceye gösterdi. Hâce onu görünce bin altın verdi ve almaya rağbet gösterdi. Oğlan vermeyip Şeyh'e getirdi. Şeyh oğlana emreyledi. Ol gevheri bir havana koydu, muhkem döğdü. Şeyh onu avucuna alıp püf dedi havaya savurdu gitti. Oğlan hayrân olup taaccüp etti. Şeyh oğlana nasihat edip bu dervişler bulmadıklarından riyâzet etmez belki fakr-u kanaatle geçindikleri ihtiyârdır dedi. Andan sonra oğlan dahi sülûk ahvâlini fehm edip gönlü mutmain oldu. Ve bildi ki açlığı ihtiyâr etmişlerdir dedi. Ve gönlü sakın olup dolandı. [74b] Ve ârâm bulup sakın oldu. Ve huzur-u kalble riyâzete ve tâate meşgul oldu.

Nakildir ki, Ebû Ca'fer eyitdi: Bir gün Zünnûn katında idim. Kamu yârenlerde anda hâzır idiler. Dağların ve ağaçların tesbihin söyleşirlerdi. Ve anda bir ulu tahta var idi üstünde oturlardı Şeyh'in sohbet-i keremiyetinden ol tahta fî'l-hâl kudretüllah ile tesbihe başladı. Ol meclis ehli cümlesi işittiler. Ve gönüllerine eser etmekle her biri cûşa gelip zikre. Çün biraz vakit geçti yine sakın oldu. Zünnûn ol tahtanın üzerine oturdu ve sohbete başladı maârif söyledi. Ve eyitdi: Bu dağlar ve taşlar velîlere mutı' olduğunu andan bilesiniz ki bu tahta ile bu taş harekete gele dedi. Meğer anda bir ulu taş var idi. Şeyh arkasını verip oturmuştu. Çün Şeyh böyle dedi, ol tahta ile ol taş yerlerinden koptu ol haneyi zikir ile devrettiler. Ve tamam dolanıp yine yerlerine geldiler. Anda olan dervişler bu kerâmeti görünce ol mecliste can verdiler. Kimi dahi bî-hûş olup düştüler.

Bir fakir iyâlinde derviş Şeyh katına geldi. Ve eyitdi: "Ya Şeyh borcum vardır edâsına kudretim yoktur" dedi. Şeyh sundu yerden bir taş aldı ol fakire verdi. Fakir eline alınca gördü zümrüt olmuş. Şeyh eyitdi: "Var sat borcunu ver ve iyâline nafaka eyle" dedi. Ol taşı bin altına aldılar, borcunu verdi. Ma-adasını nafaka edindi.

Nakildir ki, meğer bir kişi Zünnûn'a münkir idi. Ve dervişleri sevmezdi. Şeyh bu hâli bilirdi. Şeyh yüzüğünü çıkarıp ol münkire verdi var bunu sat dedi. Ol yüzüğü alıp bir hurda fûrûşa gösterdi. Derhal bin altına alayım dedi. Vermeyip yine Şeyh'e getirdi, ahvâli bildirdi. Şeyh eyitdi: "Senin hâlin ol [75a] hurda fûrûşa benzer" dedi. "Nice?" dedikte Şeyh eyitdi: Bin altın edecek. Yüzünü bin altına almak istersin ki dahi ilmin ve mârifetin ona benzer dedi. Ol kişi hidâyet erişip Şeyh'in elini tutup biat eyledi ve tevbe ve istiğfâr eyledi. Ve gönlünden evvelki inkârı gidip hulus kalple ibâdete ve riyâzete meşgul oldu.

Nakildir ki, Zünnûn on yıl zerve aşını arzulayıp nefesine vermedi. Nefsi âhir eyitdi: N'olaydı bari bayram günü bana arzumı vereydin dedi. Zünnûn eyitdi: Ey nefis

eğer dilerse ki sana arzunu vereyim. Bana râm ol ve hulusla tâate muvâfakat eyle dedi. Ve eyitdi: Bu gece iki rekât namazda kelâmullahı hatmeyle dedi. Ol gece nefsi muvâfakat eyledi. Yarındası ol arzusunu pişirip önüne koydu ve sundu. Zünnûn parmakla aldı ki ağzına koya yine derhal parmağını sildi ve kalkıp namaza durdu. Ona sordular ki: Sana n'oldu parmağını sildin ve namaza durdun. Zünnûn eyitdi: İşbu saat ki ol taâma sundum nefsi eyitdi: Zehi zevktir ki on yıllık arzuyu buldum dedi. Ben dahi nefsim kakeydim ve eyitdim: Ol on yıllık arzuya seni irgörmeyem dedim. Ol kişi ki bu hikâyatı eder şöyle rivâyet eder ki: Zünnûn bu sözde iken bir kişi bir büyük çanakla zerve getirip Zünnûn'un önünde koydu. Ve eyitdi: Ey Şeyh, şöyle bilin ki ben kendimden gelmedim beni sana gönderdiler. Ben bir hammal kişiyim çok zamân idi benim iyâlim bu aşî özlediler. Benim hod ol kadar kârım yoktur ki onlara arzularını alıverip harç edem. [75b] Çün bayram geldi bu aşî pişirdim. Bu esnada gözüme uyku geldi uyudum. Düşümde Hazret-i Rasûlu Ekrem sallâ'llâhü aleyhi ve sellem hazretini gördüm. Bana eyitdi ki: Ya filan eğer dilerse ki kıyamet gününde sana şefaât eyleyem. Bu aşın bir miktarını iyâline kota yesinler ve kalanını bir çanağa koy. Ve Zünnûn'a ilet ve benden selâm eyle ve eyit ki, yeter nefsiye ceza etti. Bu aşî yesin nefsiyle sulh eylesin diye buyurdu. İşte emrini yerine getirdim dedi. Çün uykudan uyandı ol emre amel edip getirdi, Zünnûn önüne koydu. Zünnûn ağladı ve eyitdi: Ben Allah adına yemin etmişim ki yemeyem acep n'eylesem deyip tereddüt ederken nevm galebe etti. Düşünde Hak tarafından bir nidâ geldi: Ya Zünnûn, Habîbim'in sözünü reddeyleme senin yeminini affeyledim. Ol aştan ekl eyle denildi. Zünnûn ağlayarak uyandı ve bismillâh deyip ol aştan üç lokma yedi artık yemedi. Zünnûn'un işi azim yüce oldu.

Nakildir ki, Zünnûn'un mertebesi mefârıkta ve fehmdede şol denli olaydı ki kimse onun sözlerini fehmi edemez oldu. Pes ehl-i Mısır'ın ekseri ona zındık derlerdi. Hatta halifeye dahi söylediler. Halife Zünnûn'a adam gönderip buldular ve tutup ellerini ve ayağını bağlayıp halife huzuruna getirdiler. Halife Zünnûn'a suâl edip ne hâldesin dedik de Zünnûn eyitdi: Hakk'a layık ilimde şöyle hayrî n'edeyim ki şimdi gelirken Müslümanlığı bir avrattan öğrendim ve cömertliği bir sakkadan dedi. Halife ya nice dedik de, eyitdi ki: Çün halife bergahına yakın geldim. [76a] Bu eyvanları görünce nev'an gönlüme az kaldı ki korku gele. Ol orada bir karıcık asâsına dayanıp dururdu. Çün bana nazar eyledi. Eyitdi: Ol kişiden korkma ki ikiniz dahi bir Allah kullarısınız. Zira Allah murâdından gayrî bir iş edemez dedi. Ve yine bir sakaya uğradım. Bana bir

taze ve leziz su verdi içtim. Ve hâdime işaret eyledim, sakaya bir altın verdi, kabul etmedi. Ve eyitdi: Sen garipsin hem tutsaksın. Senden nesne almak mürüvvet değildir dedi. Çün halife Zünnûn'u gördü ve sözünü işitti ona hoş geldi. Emretti beni zindana koydular. Tamam kırk gün zindan da yattım. Her gün Bişr-i Hâfî'nin hemşiresi birer kursa getirirdi. Çün onu zindandan çıkardılar. Ol kursaları saydılar tamam kırk kursa idi. Bişr'in hemşiresi eyitdi: Ya Zünnûn sen bilmez misin ki ol kursalar helâldir. Niçin yemedin dedi. Zünnûn eyitdi: Bilirim helâldir lâkin zindancı eli değmiştir onun için yemedim dedi. Kaçankim Zünnûn zindandan çıktı, düştü elini yaraladı çok kan aktı. Amma bir katre kan ne yere damladı ve ne bir yere bulaştı. Andan yine onu halife katına getirdiler. Halife onunla çok söyledi ve elini yüzüne tutup ağladı. Anda hazır olan ulular, beyler dahi ağlaştılar. Ve kamusu onun fesâhatini, mârifetini ve belâgatını tahsin ve taaccüp ettiler. Ve ona izzet ve ikram kıldılar. Ve onu izzet ve ikram ile kendi makâmına iletiler.

Nakildir ki, Zünnûn eyitdi: Bir Arap gördüm Beytullah'ı tavaf ederdi, teni arık, benzi sarı. [76b] Ona sordum: Muhib misin? Eyitdi: Belâ. Ve eyitdim: Mahbûbun sana muvâfık mı, muhâlif mi? Eyitdi: Muvâfıktır. Eyitdim: Çün muvâfıktır niçin ağlarsın? Eyitdi ki: Ey abdal, sen bilmedin mi ki yakınlık azâb katılığıdır, ıraklık azâbından.

Nakildir ki, bir gün Zünnûn kendi dostlarından bir dostuna nâme irsâl etti ve eyitdi: Hak Teâlâ seni ve beni bilmezlik perdesiyle örtsün. Ve ol perde altında Hak Teâlâ'nın nekim kendi hoşnutluğudur. Âşikâre kılsın zira nice örtülü vardır ki halk onu iyi bilirler ve illâ bu remzi kimse bilmez illâ velîler bilirler dedi.

Nakildir ki, Zünnûn der: Bir gün Saîd'de idim. Ve sahra dolu kar idi. Bir kişi eteğini başına bürümüş yazı ortasında tohum saçır. Ben eyitdim: Bu darıyı niçin saçarsın? Meğer ol kişi bir kâfirdi. Eyitdi: Bu dâneyi ben ekerim Hak Teâlâ kereminden bitire dedi. Ben eyitdim: Kâfir ektiği tohum nice biter dedim. Kâfir eyitdi: Eğer bitirmezse hele bari benim ektiğimi görür dedi. Ben dahi görür ve bilir dedim. Eyitdi: Bana dahi ol yeter ki göre hem bile dedi. Zünnûn der: Ol yıl Kâbe-i Şerif'e vardım. Kâbetülâh'ı tavaf ederken ol kâfiri gördüm. Âşık ve sâdıklar gibi Kâbe'yi tavaf eder. Beni gördü ve eyitdi: Ya Zünnûn gör ol yere saçtığım tohumu nice gördü ve nice bitirdi ve nice kabul kıldı. Ve birine bin verdi dedi. Ve beni yâd iken biliş kıldı. Ve kâfir iken Müslüman eyledi ve komşularım dahi kâfir iken bana muvâfakat edip Müslüman oldular ve hacca geldiler dedi. Zünnûn çün bu sözleri işitti. Eyitdi: İlâhî bir kâfir bir

avuç darıyı abes yere saçtı sen kereminden onu zâyi kılmadın hatta komşuları dahi îmân getirip İslâm rûzi kıldın dedi. Derhal gâipten bir avâz geldi ki Hak Teâlâ [77a] her kimi dilerse illetsiz diler ve sever. İmdi ya Zünnûn sen fâriğ ol zira ben faalü'l-lime yürüd padişahım benim fiillerime kimsenin akli ve fehmi eresi değildir. Her nekim dilersem onu işlerim dedi.

Nakildir ki, Zünnûn her kaçankim namaza dursa niyâz ederdi ki: İlâhî senin dergâhın uludur. Hangi ayakla geleyim ve hangi lisânla hangi lügatle zikir eyleyem ki sana layık olayım. Ve benim sana layık nesnem yoktur ki sana layık olayım. İmdi ol sermayesizlikten sermaye edineyim derdi. Ve kâh kâh münâcât içinde derdi ki “Allahümme lâ tuazzibnî bizıllı'l-hicâb” yani İlâhî bana horluk perdesi içinde²³⁴ yahut ardında azâb eyleme derdi.

Nakildir ki, Zünnûn derdi ki: Cümle yaramazlığın kâtırağı kişi kendi nefsinin iyi görmektir derdi. Ve dahi derdi ki: İlim ve mârifet ol midede karar etmez ki taâmla dolmuş ola.

Ve dahi derdi: Akıllı kişi oldur ki onun gönlü içinde sakınmak ola. Ve her nekim işleye dembedem kendi nefsinde hesâbını ala. Ve dahi eyitdi: Ten sağlığı az yemektedir.

Ve dahi derdi: Acep ol değildir ki belâya mübtelâ ola ve ona sabır eyleye. Amma acep odur ki belâya mübtelâ ola da andan hoşnut ve şâkir ola.

Ve dahi eyitdi ki: Müminlerin fesâda vardığı altı nesnedendir. Evvel odur ki âhiret ilminde ve amelinde itikâdı zayıf ola. İkinci oldur ki kendi nefisleri arzusu için tutiye komaktır. Üçüncü oldur ki ecel yığınlığıyla uzun endişeleri gâip olmaktır. Dördüncü, her dem kendi nefsi dileğiyle peygamber sünnetini terk eylemektir. Beşinci, [77b] geçmiş günahlarını anmayıp hayrât ve hasenâtın ve tâat ve ibâdetin anmaktır. Altıncı, cehli varken tâat, ibâdet ve âhiret ahvâlinden sormayıp bilmeye ve öğrenmeye sa'y etmeyip nefsinin hevâsıyla mâlâyânî ve gıybet ve mesâvî etmekten tevbekâr olmamaktır. İşte bunlar mü'minleri fesâda iletir neûzü billah.

Dahi eyitdi: Hak Teâlâ'nın azîz kıldığı kulların nişânı oldur ki ona kendi nefsinin horluğunu gösterir. Ve hemîşe kendi nefsinin alçak ve hor tutar ve Hak Teâlâ'nın kulunu hor tuttuğunun nişânı oldur ki nefsinin ve kendini ulu bilip kibir eyleye. Ve eyitdi ki: Peygamberlerin canlarını mârifet meydanına bıraktılar. Kamusundan

²³⁴ “Derdî ki” kelimesinin üstü çizilmiş.

Muhammed Mustafa aleyhi's-salatü ve's-selâm ve aleyhim coş ettirip canını ileriye getirdiler.

Ve dahi: Ârif oldur ki her saat korku içinde ola ve korkusu ziyâde ola. Ve dahi: Ârif bir hâlde kalmaya ki gayb âleminden her saat bir hâl açıla. Dahi: Hakikat ârif oldur ki dâim Hak Teâlâ onu seve ve Hak Teâlâ bu kulunu sevecek Hak Teâlâ'nın mârifeti onun lisânında revân olur ve gözlerinden bilinmiş ola. Ve Peygamber aleyhi's-selâm'ın hadisi Hak Teâlâ'dan rivâyet eder: *“İzâ ehbabtü abden küntü lehu sem'an ve basaran ve lisânen ve yeden ve riclen. Fe izâ yesmau bî ve yenzüru bî ve yentiku bî ve lemese bî ve meşâ bî”*²³⁵ yani kaçan kim bir kulu sevsem onun kulağı ve gözü ve eli ve lisânı ve ayağı olurum. Kaçan söylese benimle söyler benimle görür, benimle işitir, benimle gezer, yürür demektir.

Ve dahi çok amel saklayıcıdır ve recâ, şefaât ve ihsân artırıcıdır. Ve dahi recâ havftan gâip ola. Eğer havf galip olursa gönül teşvişli olur.

[78a] Ve dahi eyitdi ki: Herhangi kişinin zâhiri bâtınının iyiliğine şahidlik eylemeye onunla oturmaya râzı olmağıl. Dahi: Bahil ol kişidir ki tarîk-i müstakimi bilmez ve bilenden dahi sormaz. Dahi: Yûsuf Hüseyin ona eyitdi: Bana nasihat eyle. Eyitdi: Allah ile dost olğıl ve nefsinle düşman. Dahi: Ona sordular ki: Sûfiler kimlerdir? Eyitdi: Cümle nesne üzerine Allah'ı ululadı. Allah Teâlâ dahi onları ululadı ve cümle halk içinde onları üründüledi ve ulu eyledi.

Nakildir ki, çün Zünnûn'un ömrü âhir oldu. Ve ölüm sayruluğuna düştü. Yârenleri ona; ey Şeyh arzun nedir dediler. Eyitdi: Arzum oldur ki ölümünden evvel Allah'ı bileyim. Eğer bir kere gözüm yumup açınca da olursa dedi ve bunu okudu.

Beyit:

Rabbu'l-havfi emradanî,

Ve's-şevku ahrekanî,

Ve'l-hubbu yektulenî,

Vallâhu ahyânî.

Nesir:

Yani; Tanrı korkusu beni hasta eyledi.

Ve Allah arzusu göyündürdü.

Nice zamân Tanrım beni öldürmüştü.

²³⁵ Benzer bir rivâyet için bkz. Buhârî, “Kitâbu'r-Rikak”, 38/6502.

Geri canı Tanrım verdi, deyip bu beyiti okudu. Ve okurken aklı gitti. Çün yine aklı geldi Yûsuf Hüseyin ona eyitdi ki: Ya Zünnûn bana bir öğüt ver dedi. Zünnûn eyitdi: Sohbeti onunla eyle ki onların sohbeti sana Allah dîdârını göstere ve seni dâim Allah yoluna kılavuzlaya.

Nakildir ki, Zünnûn hâlet-i nez‘de idi. Ona eyitdiler ki bize vasiyet eyle ol eyitdi ki: Beni meşgul eylemen ki şimdi ben Allah Teâlâ hazretinin ilgileri içinde gark olmuşumdur. Böyle dedi ve ol demde canını Hakk’a teslim eyledi. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyhi rahmeten vâsiaten.

[78b] Nakildir ki, Zünnûn Mısırî ol gece ki rihlet eyledi. Yetmiş kişi Hazreti Peygamber aleyhi’s-selâtü ve’s-selâm’ı düşlerinde gördüler buyurdu ki: Allah dostu Zünnûn, Tanrı Teâlâ komşuluğuna geldi. Ben dahi ona istikbâle karşı vardım dedi. Kaçan kim Zünnûn âhirete intikâl etti. Gördüler ki: Alnı üzerinde bir yeşil hat zâhir oldu ki: “Hâze Habîbu Habîbilleh ve fî cellilleh ve katîlilleh” yani demek olur ki bu Allah dostunun dostudur ve Allah sevgisiyle öldü. Kaçan kim cenaze üzerine kodular şehadet parmağını kaldırdı. Şöyle ki kefeni kaldırdı. Yârenleri onu görüp feryâd ettiler. Hayattadır sanıp cenazeyi yere indirdiler ve kefenini açtılar gördüler ki uyur gibi yatar. Parmağını yummak mümkün olmadı, açtıklarına pişman oldular. Ve ol gün gayet ıssı gün idi. Havada kuşlar cem olup kanatlarını yayıp üzerinde gölge oldular. Cümle halâyık bu hikmeti görüp Zünnûn’un kim olduğunu bildiler ve ruhuna duâlar ve senâlar edip zârî zâr ağlaştılar ve feryâd ve figanlar eylediler. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyhi rahmeten vâsiaten.

14. BAYEZİD-İ BİSTAMÎ RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²³⁶

Ol âriflerin sultânı ve ol muhakkîklerin burhânı, ol ki onun gönlü idi Tanrı Teâlâ’nın nazargâhı ve cümle velîlerin ulusu yani Bayezid-i Bistâmî kaddesa’llâhu Teâlâ rûhahu’l-azîzi.

Kamu meşâyihiin üründüsü ve düğeli âlemin kutbu idi. Zira onun kerâmetinin ve sözlerinin ve hâllerinin maârifinin nihayeti yok ve beyâna gelmez idi.

²³⁶ Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?]) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 25; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 33-42; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 57; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 172; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. IV, s. 107-114; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, c. II, s. 531; Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl*, c. II, s. 346; Câmî, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 175; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 140; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 442-455.

[79a] Âlimlerin ve fâzılların ve meşâyihin makbûlü ve aralarında ince nazarı vardı. Hâsılı her vecihle azimü’ş-şan idi. Şöyle ki Cüneyd-i Bağdâdî rahmetü’llâhi aleyh Bayezid bizim aramızda Cebail aleyhi’s-selâm makâmındadır demişti. Rivâyet şöyledir ki Bayezid’in dedesi kâfir idi. Ve atası Bistam ulularından idi. Bayezid’in velîliği anası karnında bile gelmişti. Ve anası ona derdi ki: Sen benim karnımda iken eğer haramdan bir lokma yesem karnım içinde sen ıztırap ederdin ol lokmayı bana yedirmezdin derdi.

Nakildir ki, Bayezid’i mektebe verdiler. Çün Lokman sûresine geldi. Ve okurken bu ayete geldi ki: “*Eni’şkur lî ve li vâlideyke ileyye’l-masîr*”²³⁷ yani Tanrı Teâlâ buyurur ki: Kulluğu bana eyleyin. Dahi atanıza ve ananıza eyleyin. Çün üstadı bu ayetin manâsını Bayezid’e tefsir ve ta’lîm eyledi. Bayezid mushafı rahle üzerine koydu ve üstadına eyitdi ki: Bana destur ver, varayım vâlideme bir sözüm vardır diyeyim yine geleyim dedi. Üstadı destur verdi, Bayezid kalkıp evlerine geldi. Anası eyitdi: Ey tayfur yavrusu sana n’oldu ki bu zamânda eve geldin? Bayezid eyitdi: Bugün Hak Teâlâ hazretinin kelâmında buyurmuş ki kulluğu bana eyleyin ve atanıza, ananıza eyleyin. İmdi iki eve kulluk edemezim. İmdi ya Tanrı’dan dilek eyle ki bir kezden sana kulluk edeyim yahut beni Tanrı kulluğuna koy dedi. Pes anası oğlundan bu sözleri işitince ağladı ve eyitdi ki: Oğul ben seni Tanrı kulluğuna kodum ve benim her ne hakkım var ise bağışladım dedi. [79b] Var Tanrı’ya kulluk eyle hakkın helâl eyledi. Pes andan sonra Bayezid şehrinden gitti. Tamam otuz yıl beriyyede ve Şam nevâhisinde riyâzat ve ibâdat ve tâat eyledi. Tenhalığı ve açlığı ve uykusuzluğu pîşe edindi. Tamam gezdi yüz on üç velîye hizmet etti. Her birinden nice fâideler tahsil eyledi. Ol velîlerin biri Ca’fer-i Sâdık radiya’llâhu anh idi. Bir gün Ca’fer huzurunda iken Bayezid’e, var şol deriçede olan kitabı getir dedi. Bayezid eyitdi: Deriçe kandedir? Ca’fer eyitdi: Bunca yıldır ki benim katımda gelip gidersin dahi deriçe kande idiğini bilmez misin? Bayezid eyitdi: Bana düşer mi ki senin huzurunda iken başım kaldırıp etrafa bakam ve deriçe kande idiğini bileyim dedi. Ca’fer çün Bayezid’den bu sözü işitti. Eyitdi ki: Çün bu makâmdasın senin işin tamam olmuş yürü Bistam’a var dedi.

Nakildir ki, bir gün Bayezid’e eyitdiler ki filan yerde bir âbid ve zâhid kimse vardır diye meth eylediler. Bayezid durdu ol âbidi ziyârete vardı. Nâgâh ol pîr öksürdü ve kibleye karşı tükürdü. Çün Bayezid onu gördü, derhal geri döndü. Eyitdiler: Niçin

²³⁷ Lokman 31/14.

döndünüz? Bayezid eyitdi: Eğer onun bu yolda ilmi ve mârifeti olaydı kibleye karşı tükürmeyeydi dedi. Ve âdâba muhâlif andan bir fiil sâdır olmayaydı deyip döndü gitti.

Nakildir ki, Bayezid bir gün Kâbetullah’a gitti on yılda vardı, [80a] yetiştii. Şöyle ki yol üzerinde her ne denli mihrâba uğradıysa seccâdesini bırakıp iki rekât namaz kılardı ve derdi ki: Bu dergâh dünyâ padişahları dergâhı gibi değildir ki tâcille varam deyip on iki yılda vardı. Amma Medine’ye varmadı. Edep değildir ki bu iki ulu dergâhı bir seferde ziyâret eyleyem dedi. Ve Kâbetullah’ı ziyâret edip cümle ahkâmını edâ etti. Ve dönüp beriyye başına vardı. Gelen sene de huccâc ile varıp ihram giydi. Ve Medine’ye gelip Peygamber aleyhi’s-selâm ravzasını ziyâret eyledi. Ve yolda gelirken bir şehre uğradı. Ol şehirden Bayezid’e çok adam muhîb oldular. Ve Bayezid ile şehirden bile çıktılar. Bayezid çün onları gördü. Yüzünü Hazreti Hakk’a tutup sırrıyla niyâz etti: İlâhî beni bu halâyıkın iştiğalinden halâs eyle ve senin muhabbetin sırrı perdesi altında gizli tut dedi. Ve bu kelâmı tekellüm eyledi: “*Lâ İlahe illâ ene fa’budnî*”²³⁸ yani Bayezid lisânından Tanrı Teâlâ hazreti eyitdi ki: Benden gayrı Tanrı yoktur bana ibâdet eyleyin demektir. Çün Bayezid’den bu kelâmı işittiler. Kamu yüz döndürüp bu kişi dîvâne imiş diye döndüler.

Nakildir ki, bir gün Bayezid yalnız giderken yol üzerinde bir adam kafası gördü. Alıp ona ibretle nazar eyledi. Gördü alnında yazılmış ki: “*Summün būkmün umyün fehüm lâ yubsirun*”²³⁹ çün ol yazıyı okudu, bir kez nâra vurdu ve aklı başından gitti.

[80b] Nice zamândan sonra aklı geldi. Ol kafayı kendi başı üzerine koydu. Ve zâri kılıp ağladı. Ve eyitdi: Bu baş sûfî başına benzer ki Hak Teâlâ hazretinin azameti ve heybetinden bir hâle ve bir tecelliye uğrayıp kendisinden mahv olmuştur. Ne kulağı vardır ki lem yezel hitâbını işite. Ve ne gözü var ki lâ yezâl hısâlini göre ve ne dili vardır lal olmuş ki onun azameti Hısâlinden ve ululuğu mârifetinden ta’rîf ve beyân edebile. Ve ne aklı vardır ki onun kibriyâsından fehm eyleye dedi.

Nakildir ki, Bayezid’in bir devesi vardı. Kendinin ve yârenlerinin azığını ve yükünü ona yüklerdi. Bir gün bir kişi onu görüp bu bî-çâre deveye miktarından ziyâde yüklenmişler diye söyledi. Bayezid onu işitip eyitdi ki: “Ey kişi ol yükü getiren deve değildir bir hûş nazar eyle” dedi. Ol kişi dikkatle nazar edip gördü ki ol yük devenin arkasından yukarı durur. Hiç ol yükten devenin elemi yoktur. Sübhânallah bu ne hikmet

²³⁸ Taha 20/14; Enbiyâ 21/25.

²³⁹ Bakara 2/18. *Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler.*

ve ne sırdır dedi. Bayezid eyitdi: “Eğer ki hâlimin hakikatini demezsem beni melâmet edip dil uzatırlar. Ve eğer hâlimi setredersem kursağınıza sığmayıp hazm edemezsiniz. Pes sizinle n’eylemek gerek?” dedi.

Kaçan kim Medine’ye vardı Peygamber aleyhi’s-salatü ve’s-selâm türbesini ziyâret eyledi. Andan sonra yine bir cemaatle yüzünü Bistam’a tuttu. Çün kim şehre yakın geldiler. **[81a]** Şehir kavmi bir kezden karşı çıktılar. Çün Bayezid gördü ki nefsi halka meşgul oldu. Bildi ki ol sebepten Hakk’tan geri kalıstır. Ol günler Ramazan idi hemandem yeğninden bir kursa çıkardı ve ol halka karşı yemeğe başladı. Çün halk onu gördüler ki Ramazan gününde taâm yer, cümlesi bir yerden yüz döndürüp gittiler. Şeyh yârenlerine eyitdi: Gördünüz mü şerâatin bir meselesiyle bunca halkın gönlünü bağladım. Bir kezden yüz döndürüp gittiler. Pes Bayezid sabreyledi geceye dek çün gece oldu durdu evlerine geldi. Ve kulağını kapıya vurdu işitti ki: Anası el duâyâ kaldırıp der ki: İlâhî ol benim garibimi hoş tutgil ve ona görklü hâller müyesser eyle ve hıfz-ı emânında tut. Çün Bayezid anasından bu duâyı ve niyâzı işitti sabredemeyip ağladı ve kapıyı dak eyledi. Anası kapıya gelip kimdir? dedi. Bayezid eyitdi: Senin garibindir ki Hak Teâlâ hazretinden ricâ edersin. İşte yüz süre tapına geldi dedi. Derhal ağlayarak geldi kapıyı açtı. Ve zârî zâr ağladı ve eyitdi ki: Ey tayfur yavrusu, senin hasretinden gözlerim çonakladı ve belim büküldü. Çün Bayezid’i gördü aklı gitti bî-hûş oldu. Hatta düşmeye meyl eyledi. Bayezid kucaklayıp tuttu hatta aklı başına gelince.

Nakildir ki, Bayezid demiştir ki: Şol nesneleri ki biz cümle tâat ve ibâdetin sonu sanırdık. Ol hod kamu işlerin mukaddimi imiş ki ol rızâ-i vâlideyn ederken şimdi bildim dedi. **[81b]** Çün onu işittiler sordular ki: “Ey Şeyh ol buyurduğunu izah eyle biz dahi fehmedelim.” Eyitdi ki: “Ol ana ve ata rızâsı hoşnutluğudur” dedi. Ve eyitdi ki: “Bunca riyâzat ve tâat ve ibadât içinde istediklerimi ana ve ata rızâsında buldum” dedi.

Nakildir ki, Bayezid der bir gece anamla bir ev içinde yattım ve ol gece şedid soğuk geceydi. Uyku arasında anam su talep etti. Durdum baktım su kabında su yoktu. Su kabını alıp suya gittim gayet irak idi. Ve ırmak donmuş buz idi. Güçle buzu deldim su aldım ben gelince vâlidemi yine uyumuş buldum. Uyarmaya kıyamayıp ayağım üzere muntazır olup durdum. Birazdan anam uyanınca elimde olan suyu bardakla sundum. Meğer bardak elimde donmuş ellerime yapışmış derisi bardakla bile koptu. Anam ol sudan içti ve bana duâ eyledi. Ne buldum ise anamın ol gece bana ettiği duâ bereketinde buldum dedi.

Bayezid, çün Kâbetullah'tan gitti Şehr-i Hemadan'a geldi. Ve anda biraz usfur tohumu almış idi. Onu çözüp açınca gördü ki içinde birkaç karınca var, bildi ki Kâbetullah'da usfur tohumu aldığı yerden gelmiştir. Eyitdi: Mürüvvet değildir ki bu zayıf karıncacıkları yerlerinden âvâre edeyiz. Durdu Hemadan'dan yine Kâbetullah'a geldi ve ol usfur tohumu aldığı dükkâna varıp koyuverdi.

Nakildir ki, Bayezid eyitdi: On yıl tamam nefsim üzerinde demircilik ettim ve onu riyâzet küresine [82a] bıraktım. Andan sonra onu mücâhede oduna bıraktım, kızdırdım. Andan onu horluk ve zelillik örsü üzere koydum. Ve melâmet çekiciyle döğdüm. Şöyle ki andan âyine düzdüm ve beş yıl kendimin (gözküsi ?) ettim. Türlü ayıplarımı görüp bildim ve türlü tâat ve ibâdet birle saykal vurdum mücellâ oldu. Ve ibret nazarıyla nazar kıldım cümle mahlûkatın hakikatini gördüm, bildim. Hatta cümlesinden kendimi dûn ve cümle halâyıkı benden ulu gördüm. Andan sonra cümle dünyâya dört tekbir edip cenaze namazını kıldım. Tâ kim cümle halâyıkın zahmeti benden götürüldü. Ve Tanrı Teâlâ hazretinin medediyle yine Tanrı'ya erdim.

Bundan sonra bir gün mescid kapısına geldi zârî zâr ağladı. Eyitdiler: Bu ne hâldir? Eyitdi: “Kendimi şol hayız görmüş avrat gibi gördüm. Mescide girmeye kendimde liyakat görmedim ona ağlarım” dedi.

Nakildir ki, Zünnûn-ı Mısrî'nin bir hoş mürîdi var idi. Bir gün Bayezid'e gönderdi. Var eyit ki: “Ey Şeyh, sen donla yatıp uyursun ve rahata meşgul olursun. Kafîle göçtü ve menzile vardı diye söyle” dedi. Ol mürîd bu sözleri varıp Bayezid'e söyledi. Bayezid eyitdi: Var Şeyh'ine söyle, Bayezid eyitdi ki: Er oldur ve mert ol kimsedir ki gece donla yatıp uyuya ve rahat ola ve tanla duruncak kendisini cümle kafileden ön kendisini menzile varmış bula. Mürîd çün Zünnûn'a gelip bu sözü söyledi Zünnûn ağladı ve bu makâm ona mübârek olsun bu makâm benim pâyem değildir. Allah Teâlâ mübârek eylesin dedi.

[82b] **Nakildir ki,** bir gün Bayezid kast eyledi ki Beytullah'a gide şehirden dışarı çıktı ve yine dönüp geldi. Şehrin halkı eyitdiler ki: Ya Şeyh senin sefere çıkıp yine geldiğin yoktu sebep nedir dediler. Bayezid eyitdi: Çün yola çıktım nâgâh bir kara zengi gördüm. Üzerime tığ çekip geldi. Eyitdi: Tez geriye dön yoksa başını keserim dedi. Eyitdim: Ya niçin kesersin dedim. Bana eyitdi ki: “Terakte'llâhe fi'l-Bistam ve kasedde'l-beyte'l-haram” yani Tanrı'yı Bistam'da koydun da Kâbe'ye kasteyleyin demektir. Çün kim böyle dedi ben dahi Bistam'a döndüm. Şehre yakın gelince bir öksüz

karşı geldi. Benim iki yüz akçem vardı. Ol öksüze verdim. Ve ol fakiri yedi kere tavaf ettim ve geldim dedi. Bu söz zâhirde olanların kursağına sığmayıp yedi kez onu şehirden dışarı sürdüler yine geldi. Yine kast eylediler ki sürüp çıkaralar. Bayezid eyitdi: Niçin sürersiniz? Eyitdiler: Onun içindir ki yavuz kem kişi oldun. Bayezid eyitdi: Zehi iyi şehirdir Bistam şehri ki Bayezid gibi yaramaz ve kem kişisi ola dedi.

Nakildir ki, Pîr Ömer eyitdi: “Kaçan Şeyh murâd etse ki ibâdet eyleye. Bir halvethaneye girip cümle etrafını ve aralıklarını muhkem berkitip tıkarı ve penceresini kapısını örtüp açık bir delik bile komazdı. Ve derdi: Dışardan ses gelip beni hâlimden meşgul edip bulandırmasın derdi. Bu söz dahi²⁴⁰ halkın fehmince onlara bir cevap idi. Ve onun hâli gayri idi.”

[83a] Nakildir ki, bir gün Şeyh halvetinde münzevi iken andan bu sözü işittiler: “Sübhânî mâ âzama şe’nî” derdi. Yani benim şanım ne yücedir ve âridir ve ayıbsızdır demek olur. Çün müridler işittiler: Ya Şeyh bu söz ne sözdür ki söyledin dediler. Şeyh eyitdi: Tanrı Teâlâ size davacı olsun bu sözü bir dahi söylediğimde pâre pâre etmezseniz dedi. Ve ellerine birer bıçak verdi ve yine halvete girdi. Bir zamândan sonra yine ol sözü söyledi. Heman müridler ol bıçaklarla yürüdüler. Pencerele ve kapıyı ne denli cehd eyledilerse açamadılar. Âhir dam üzerine çıktılar deldiler. Gördüler ki ol hane Şeyh’in vücûduyla şöyle dolmuş ki parmak sığacak yer kalmamış. Andımız ve Şeyh’in sözü yerine gelsin diye bıçaklarla vurdular güya suya vurur gibi eser etmedi. Âhir âciz olup indiler. Ve cem olup müşâvere ettiler ve yine çıkıp ol delikten baktılar gördüler ki: Şeyh bir kuşcağız denli küçük olmuş mihrâbta durur. Varıp kapıyı açtılar içeri girdiler Şeyh’i gördüler ki evvel ki hâli üzere mihrâba karşı oturur. Müridler cümle varıp Şeyh’in ayağına düştüler ve zârlıklar edip ağlaştılar. Ve ol gördükleri hâlleri takrîr edip söylediler, hikmetini sordular. Eyitdi: Ol sizin gördükleriniz Bayezid değildi. İşte Bayezid budur ki görürsünüz dedi. Andan bu ayeti okudu: “Ve tera’l-cibâle alâ lisâni abdihi” yani Tanrı Teâlâ bu zayıf Bayezid kulunun lisânı üzere kendi izzü şânını kullarına meth edip öğdü dedi. **[83b]** Hem benim zâhir ve bâtınım küllü ol idi. Kat’an benden nişân yoktu. Müridleri eyitdiler: Ol sizi göremedik ol zamân kande idin dediler. Şeyh eyitdi: Ol zamân onunla idim. Onun için beni görmediniz. Eyitdiler: Sonra gördük cümle gövdeniz bir kuşça idi. Eyitdi: Ol zamân kendimleydim Hak Teâlâ’nın azametini ve kendi isyânımı fikredip Hak Teâlâ hazretinin korkusu ve hicâbından ol hâle

²⁴⁰ “Dahi” kelimesi iki defa yazılmış.

varmıştım dedi. İmdi azîzlerin bazı hâlleri vardır ki akılla bilinmez ol makâma varmayınca fehîm olunmaz.

Nakildir ki, Bayezid bir gün elinde bir elma tutardı. Bu elma ne latif elmadır dedi. Derhal sırrına nidâ geldi ki: Ey Bayezid utanmaz mısın ki bizim ismimizle bir fânî nesneyi meth edersin.” Ve ol saatte gönlünden Allah adlarından kırk adı mahvoldu. Mâdâme dünyâda oldukça elma yemedi.

Nakildir ki, Bayezid der ki: Bir gün fâriğ elbal oturmuştu. Gönlümden nâgâh geçteki ulu kişiyim. Fi’l-hâl hatamı bildim. Derhal Horasan’a doğru gittim. Bu menzil gittikten sonra oturdum ve and içtim ki Hak Teâlâ hazreti beni bana bildirmeyince buradan gitmeyem. Üç gün oturup kaldım. Dördüncü gün bir kişi geldi, bir gözlü bir deveye süvâri olmuş bana selâm verdi. Selâmını alıp yüzüne baktım. Anda uyanıklık nişânları gördüm ileriye varıp bir miktar durdum. Devenin ayakları fi’l-hâl yere battı. Ol kişi bana eyitdi: Bayezid dem geldi ki bu yumulmuş gözüm açıla ve gönlüm bağları şişile. Bayezid der: **[84a]** çün kim bu sözü işittim aklım gitti, düştüm. Onun heybetli bakışını doymadım. Zamândan sonra aklım geldi ve gönlüm âyinesi rûşen oldu. Çün bir hoş gördüm ki gözleri açılmış. Eyitdim: Ne kişisin ve kanden gelirsın? Eyitdi: Seni bana bildiren beni dahi sana bildire ki bilesin dedi. Andan sonra eyitdi: Şol zamân ki senin gönlüne şek yöneldi ve burada oturdun. Ve beni bana bildimeyince gitmezim dedin idi. Ol zamân ben Horasan’da idim ve seni görmek arzusu bana galip olmuştu. Kararım kalmayıp geldim seni gördüm. Ve bilesin ki ol oradan buraya gelince üç bin fersah yoldur. Andan gelip sana buluştum dedi. Ve eyitdi: Ey Bayezid gönlünü hazır tut ki cümle iş gönüldedir. Zira beni sana Rabbü’l-izzet gönderdi. Ve eyitdi: Var benden selâm eyle ve ona eyit ki: Biz âna müştâkız ol dahi bize müştâk mıdır diyesin dedi. Diyecek ya Bayezid derhal yüzü toprağa yere koyup zârî zâr ağladı. Ol kişi ol ağlarken fi’l-hâl gâip oldu.

Nakildir ki, Bayezid mescidde kırk yıl mücâvir olup oturdu. Mescid donu başka idi ve namaz için giydiği bir murakka‘ idi. Kırk yıl içinde arkasını duvara vermedi ve mihrâba verip dayanmadı ve derdi ki: Hak Teâlâ zerre miskal kadrin sorsa gerektir. Bunlar hod ne derecede olduğu ayândır ve ol kırk yılın içinde âdemîlerin yediğini yemedi. **[84b]** Zira gaybtan gelirdi. Ve eyitdi: Bu kırk yıl içinde Tanrı Teâlâ’ya tâlip olup isterdim. Çün hakikat nazarıyla baktım ve fehmettim. Ve gördüm bildim ki hakikatte isteyen ol, istenen biz imişiz dedi.

Nakildir ki, Bayezid Bistâmî'nin şol mertebeye eriştiği her ne kim gönlünden geçerdi fi'l-hâl hazır önünde bulurdu. Kaçan kim Tanrı Teâlâ korkusun anardı fi'l-hâl kan işerdi.

Nakildir ki, bir gün bir bölük cemaat Bayezid'in huzuruna geldiler ki nasihat işiteler. Onu şöyle buldular ki baş aşağı salıp fikrederdi. Anları gelir görünce eyitdi: Atanız ve ananız size nasihat etmedi mi ki nasihat istersiniz dedi.

Nakildir ki, Ebû Tûrâb Nahşebî'den perveriş bulmuş bir mürîdi vardı. Riyâzet ve ibâdet ıssıydı. Ebû Tûrâb ona derdi ki: İşbu hâl ki sende vardır gerektir ki Bayezid tapısına varasın. Ol mürîd derdi ki: Ey hâce, ol kişi ki Bayezid'in Tanrı'sını görür Bayezid'i görmeye onun ne hâceti vardır. Ebû Tûrâb derdi ki: Her kişi Tanrı Teâlâ hazretini kendi gözüyle kendi miktarınca görür amma çün Bayezid miktarınca göresin. Ol vakit bilesinki görmekten görmeye fark çoktur. İşitmedin mi Habîb-i Ekrem Muhammed Mustafa sallâ'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem Tanrı Teâlâ cümle âleme bir kere tecelli eyledi ve Ebû Bekir radiya'llâhu anh'a bir kere tecelli gelir. Bu söz mürîdin gönlüne eser eyleyip eyitti: Çün böyledir Bayezid'i ziyâret kılalım dedi. İkisi durdular [85a] Bistam'a vardılar. Meğer Bayezid evde değildi. Onu haber alıp vardılar gördüler bir bardak elinde ve bir eski kürk eğninde ve deriden börk başında meşelikten çıktı. Mürîd karşı yürüdü çün yüzyüze birbirlerini gördüler. Mürîdin gözü Bayezid'in gözlerine dûş olunca derhal mürîd birkez haykırıp seringün olup düştü. Ve cümle a'zâsını titreme tuttu bir kuru ağaca döndü ve dersaat can teslim eyledi. Ebû Tûrâb eyitdi: Ne acep hâl oldu? Ya Şeyh bu miskin sizin bir nazarınızdan tâkat getiremeyip teslim-i ruh etti dedi. Bayezid eyitdi ki: Onun bâtınında bir acep hâli var idi lâkin dahi keşf olmalık vakti değildi. Çün ki bir kezden keşf oldu. Tâkat getirmeyip teslim-i ruh etti dedi.

Nakildir ki,²⁴¹ bir kere Yahyâ bin Muâz, Bayezid'e bir nâme yazdı. Ol nâmede eyitdi ki: Ey Bayezid sen ne dersin ol kişi hakkında ki bir kadeh şarap içede ezelden ebede değin ayılmaya? Bayezid dahi ona cevap yazdı ve eyitdi ki: Ya İbn Muâz, Hak Teâlâ kullarında bunda ar vardır ki ezelin ve ebedin deryâlarını içerde henüz kanmayıp hel min mezid mey zindazibehr bâkiyat nârasını vurur. Yahyâ bin Muâz pes nidâ edip mübârek ola bizim ol kudretimiz yoktur diye itiraftan sonra yine bir nâme dahi yazdı ki: Ey Bayezid benim seninle sırrî bir sözüm vardır. Lâkin ol sözü kıyamette arasattan

²⁴¹ Bu varakta "matlab-ı azîm" ibaresi yer almaktadır.

sonra [85b] uçmakta tûbâ dibinde havz-ı kevser kenarında söylerim dedi. Ol nâme ile bir kursa dahi gönderdi. Zemzem suyuyla yoğrulmuştur Şeyh yesin dedi. Bayezid dahi cevap gönderdi ki bizim cemî vaktimiz uçmaktır ve bütün ağaçlar tûbâ ağacıdır ve gölgeleri tûbâ gölgesidir ve ol vakit heman bu demdir ve ol söyleyince sır dahi budur deyip keşf eyledi. Ve eyitdi: Bu kursa ki hediye gönderdin yemezem. Zira zemzemle yoğrulduğunu beyân etmişsin. Amma aslı ve tohumu kandendir dememişsin. Pes Yahyâ bin Muâz’a Bayezid’in cevapları eser edip itikâdı ve iştiyâkı dahi ziyâde oldu bî-ihitiyâr durdu ziyâretine vardı. Şeyh’i yatsı vaktinde bir yazı ortasında buldular. Namaz kılıyordu tâ sabaha dek ayakları parmakları üzerinde kıyamda durdu. Yahyâ der onun bu hâlini gördükde bana acip geldi. İstima‘ ettim erteye dek almakta vermekteydi. Sabah erdikte Şeyh eyitdi ki: “Eûzü bike min hâze’l-makâm ve es’elûke’l-a’lâ min hâze” yani ey çalabım bu makâmdan sana sığınırım ve bundan yüce makâm isterim demek ola.

Nakildir ki, Bayezid der: Bir gece bir yazı içinde baş hırkaya çekip oturmuştum. Nâgâh uyku müstevli oldu ve şeytan zafer buldu. Bana gusûl vâcip oldu ve ol gece beğâyet şedit soğuk geceydi. Nefs bana kehellik etmek istedi hatta güneş doğmaya karîb oldu. Çün ki nefsin [86a] kehelliğini bildim ve su dahi donmuştu. Vardım buzı cehdle kırdım ve gusûl eyledim. Amma hırkamda eğnimde dondu. Ol gece yetmiş kere ussum gitti yine geldi. Âhir orta namazını kazâyâ kıldım dedi.

Nakildir ki, Şeyh bir gün içinden giderdi. Nâgâh bir yiğide rastgeldi kopuz elinde çalardı. Çün yakın geldi eyitdi: Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah ol yiğit sarhoş idi Şeyh’i bilmeyip kopuzla başına vurup mübârek başını yardı kan revân oldu ve kopuz dahi kırıldı. Şeyh dönüp zaviyesine geldi. Ertesi yârenlerinden biriyle bir kopuz aldırdı ve bir miktar helva ile ol yiğide gönderdi. Var benden selâm eyle dedi. Mürîd varıp ol yiğidi buldu Şeyh’in selâmını dedi ve altını verdi. Şeyh’imiz gönderdi bir kopuz alsın dedi ve bu helvayı yesin ve helâl eylesin kolcağızı zahmet çekti diye söyledi ve özür diledi deyip bildirdi. Çün yiğit hâli bildi ve vurduğu hem Bayezid idüğünü anladı derhal yerinden durup Bayezid katına geldi. Mübârek elini öptü ve ayağına yüzün gözün sürdü ve zârîlikler birle tevbe ve istiğfâr eyledi. Birkaç yârenleri vardı onlar dahi böyle gelip Şeyh’in elini tutup biat ettiler tevbekâr oldular.

Nakildir ki, Şeyh bir gün yolca giderken bir kelpceğiz ona uydu. Gayet yaşlılığından tüyleri kalmayıp derisi buruşmuş idi ve ol gün gayet ıssı gün idi. Giderek

bir dar sokağa geldiler Şeyh eteğini düşürüp kelpden değmesin diye sakındı. **[86b]** Ol kelpceğiz hâl diliyle eyitdi ki: Ey Bayezid ben hod sana dokunmadım eğer dokunsam dahi üç suyla yusan pâk olurdu. Amma ol ucûb ve ranâlık ki senin derûnundadır yedi deryâyla yusan gitmez. Şeyh çün kelpden bu kelâmı istima‘ eyledi. Fi’l-hâl düştü ussu gitti birazdan aklı başına geldi ol kelbe hitâben dedi ki: Gel imdi senin²⁴² zâhirin ve benim bâtınım arsızlığını ortaya koyalım da yoldaş olalım. Ola ki ikimizin arasında bir ârilik zuhur eyleye. Ol kelb eyitdi ki: Sen bana yoldaşlığa yaramazsın onun için ki Hak Teâlâ seni mükerrerrem kıldı ve beni hakîr ve seni halk beyninde mükerrerrem ve muazzez ve beni halk arasında merdût ve hakîr ve mekruh eyledi. Seni mallar haraç edip nefis taâmlar ihzar edip izzet ve ikramla davet ve riâyet ederler. Beni hod dışarılardan ve kapıdan reddedip sürerler. Lâkin bende kanaatle sabır olmağın tahammül ederim ve geriye, zâhire komayıp tevekkül babındayım. Sen nice türlü zâhirelerle kanaatin yoktur. Seninle yoldaş olamam dedik de Bayezid’in ussu gitti. Bir zamândan aklı başına gelip durdu. Subhanallah bir küçük kelbe yoldaşlığa yaramadım ya o berkemâl ve Sâni-i zü’l-celâl dergâhına nice yarayım deyip zârîliklerle ağladı. Ve der ki: Bu sebepten gönlüm daraldı imdi pazara varıp bir zünnar alayım ve belime bağlayayım benim yaramazlığım halk arasında bilinmekli ola ki ucûb ve kibrim bi’l-küllîye gidip kalbimden götürülsün. Vardı bir zünnarı sordu kaç akçedir? Bin kızıl altına dediler. Başım aşağı saldım **[87a]** ve biraz tebessüm ettim. Pes hâtiften bir avâz geldi ki: Ey Bayezid şol zünnar ki senin beline bağlanır on bin altından eksik mi olur denildi. Çün ol avâzı işittim gönlüm hoş oldu ve bildim ki inâyet-i Hak benimledir.

Nakildir ki, Bistam’da bir ulu zâhid vardı ve mürîdleri dahi çok idi. Meşâyih beyninde hayli makbûl kişiydi. Kâdirde Bayezid’den az aşağı idi. Ve Bayezid’in hizmetinden hâli olmazdı. Dâim Bayezid’in kelâmını dinlerdi ve Bayezid’in yârenleri ile oturur dururdu müsâhib idi. Ol zâhid bir gün Bayezid’e eyitdi: Ey Şeyh otuz yıldır muttasıl oruç tutarım ve gecelerini ihyâ edip namaz kılarım amma şol sözler ki sen söylersin bana eser etmez ne edeyim ne eyleyeyim dedi. Bayezid eyitdi: Eğer üç yüz yıl ömrün olsa ve gündüzünü saim ve gecesini kâim olsan fâide bulamazsın. Zira sen kendini ve tâatini görürsün nefsin sana hicâp olmuştur. Ol kişi eyitdi: Ya onun dermanı nedir? Şeyh eyitdi: Onun dermanını ben sana desem kabul etmezsin dedi. Ol zâhid eyitdi: Tutarım ve kabul kılarım deyince Şeyh eyitdi: Dur imdi var saçını, sakalını kazıt

²⁴² “Senin” kelimesi iki defa yazılmış.

ve bu donlarını çıkar ve beline eski bir kilim bağla ve bir eski hırka üzerine giy yahut giyme. Bir torbaya ceviz, koz yani koz koy ve boynuna asa koy. Ve pazara var oğlancıklara eyit ki: Her kim benim ensem bir sille vurursa ona bir koz vereyim değil ve bu hâlde [87b] şehri pazarı sokakları dolaş ve her kande seni hoş bilirlerse ve sana izzet kırlarsa ve hürmet ederlerse ol oraya vargil. İşte onun dermanı odur dedi. Çün ol zâhid bu sözleri işitip dinledi. Eyitdi: “Subhânallah lâ ilâhe illa’llah”. Zâhid böyle deyince Bayezid eyitdi: Eğer bir kâfir bu kelâmı deseydi Müslüman olurdu. Lâkin sen demekle kâfir oldun. Zâhid eyitdi: Niçin ya Şeyh? Bayezid eyitdi ki: Şunun için oldun ki sen bu kelâmı enâniyet birle deyip nefsini ululadın. Hak hazretini ululamak birle demedin dedi. Zâhid eyitdi: Ya Şeyh kendimi ihtiyârımla şeytan maskarası mı ettim. Eğer bir gayri nesne buyurursan kabul ederim dedi. Bayezid eyitdi: Ben sana demedim mi ki sen bu sözü kabul edecek değilsin dedi.

Nakildir ki, Şakîk-i Belhî’nin bir şâkirdi var idi Hicaz’a niyet etti. Şakîk eyitdi: Bistam’a var uğra ve Bayezid’i ziyâret eyle dedi. Ol şâkird Bistam’a vardı. Bayezid’in huzuruna girdi Bayezid ona sordu üstadın kimdir? Derviş eyitdi: Şakîk’tir. Bayezid eyitdi: Onun ahvâli ve sözü nedir? Derviş eyitdi: Halvet ve uzlet, feragat ve tevekkül bir ile oturmuştur ve sözü budur ki: Eğer gök demir yerler bakır ve cümle âdemiler iyâlim olsa ve gökten yağmur yağmasa ve yerden nebât bitmese tevekkülüm ayırmayaydım ve halktan nesne dilemeyeydim der dedi. Bayezid çün bu sözü işitti eyitdi: Zehi katı kâfir ki ol imiş acceptir ki onun şehrinde karga uçar. [88a] Ey derviş kaçan üstadınla buluşasın ona eyit ki: Tanrı’yı hâşa iki kirde ile bir ekmeğe mi satarsın. Kaçan karnın acıksa dur var cinsinden bir kirde dile ve gönlünü bir yana tutgil ve teveccühünden ayırma. Tâ kim ol şehir senin şomluğundan yere geçmesin. Ol şâkird derviş bu kelimâtın heybetinden hacca gitmeyip oradan döndü Şakîk’in katına geldi ve Bayezid’in kelimâtını Şakîk’e bir bir beyân eyledi. Ve bu sözlerin heybetinden hacca gitmeye kudretim kalmayıp huzuruna geldim deyince Şakîk’in gönlüne azim vehim düştü müteğayyir oldu. Şakîk âlim ve fâzıl kişiydi nice yük kitapları vardı. Bayezid’in sözlerini fikir edip mütalaa kıldı. Kendi ayıbını fehm edip eyitdi: Bayezid böyle dediktee ya senin ahvâlin nicedir demedin mi dedi. Mürîd eyitdi: Benim aklım dağılıp diyemedim. Şakîk eyitdi ki: Yürü var imdi çün Şakîk böyleymiş sen nicesin de ve ne derse gel haber ver dedi. Ol şâkird yine Bistam’a geldi. Bayezid’e Şeyh’inin selâmını değirdi ve suâlini dedi. Bayezid eyitdi: Ey zâhid eğer ben sana hâlimden beyân etsem sen fehmedemezsin. Ol mürîd ricâ

etti çok zahmet çektim gelince yine bî-haber varmayayım deyip yalvardı. Bari bir kâğıda yazın bunca emeğim zâyî olmasın deyince Bayezid buyurdu bir kâğıda yazdılar. “Bismillâhirrahmanirrahim” Bayezid budur dediler. Kâğıdı dürdüler mürîdin eline verdiler götürdü. Şakîk’e verdi. Çün kâğıdı okudu, gördü ve fikredip fehmeyleti. Yani demek olur ki: Bayezid fenâ ender fenâ makâmında kendi vücûdu yoktur. Allah bekâsıyla mevcuttur. Şakîk derhal tevbe edip şehadet getirdi. [88b] Eşhedü en lâ ilâhe illa’llah ve enne Muhammeden Rasûlullah dedi ve canını teslim etti rahmetü’llâhi aleyh.

Ve nakildir ki, Ahmet Hadraveyh rahmetü’llâhi aleyh bir vakit bin kadar mürîdiyle Bayezid’i görüp ziyâret etmeye geldiler. Ve ol mürîdlerin her biri su üzerinde yürüyüp ve havada uçmaya kâdirlerdi. Bayezid’in hânîkâhı kapısında bir boş evceğiz vardı Beytû’l-asâ derlerdi. Çün geldiler on bin mürîd asâlarını orada koydular ve bir mürîdi asâ beklemeye koydular. Zira ol mürîd eyitdi ki: Ben kendimi layık görmezim ki Şeyh huzuruna varayım deyip kendi ihtiyârı ile kalmıştı. Pes orada oturup kaldı çün cümle mürîdler ile Şeyh Bayezid’in huzuruna girdiler. Bayezid eyitdi ki: Sizden biriniz eksiktir onu dahi bulup getirin. Ol hod cümlelerinden iyidir deyince vardılar. Onu dahi getirdiler ve esnâ-i kelâmda Bayezid, Ahmed’e eyitdi: Ya Ahmet müsâferetle âlemi gezmek niceye dekdir? Ahmet eyitdi: Su bir yerde çok durursa müteğayyir olur. Bayezid eyitdi: “Kün bahran fe lâ tûğayyir” yani demek olur ki; ya Ahmet deryâ ol ki teğayyür bulmayıp bulanmayasın deyip çok sözler dedi. Ahmet eyitdi: Ya Şeyh biraz aşağırak söyleyin ki biz dahi fehmedelim. Bayezid dahi onların mertebesince açıktan biraz kelimât eyledi. Çün Bayezid sözü kesti. Ahmet eyitdi: Ya Şeyh İblis’i gördüm senin mahallenin ortasında asılmış. Şeyh eyitdi: Gerçeksın zira el-laîn bizimle ahd eylemiş idi ki Bistam şehrinin yöresine gelmeye nâgâh uğruyin gelip bir kimseye vesvese kılmış. Pes uğrunun cezası padişahlar katında oldur ki berdâr ola dedi. Ahmet eyitdi: Ya Şeyh ben bir cemaat görürüm ki hazretinin katına gelip giderler, ne er ve ne avrat idikleri nâ-malûmdur. Bayezid eyitdi: [89a] Onlar meleklerdir dembedem gelip bazı ilimden suâller ederler müşkillerini sorarlar ben dahi cevap verip hallederim dedi.

Nakildir ki, Şeyh bir kere düşünde gördü ki evvelki günün ferîştahları bana geldiler ve bana eyitdiler ki: Dur yukarı Tanrı’yı zikrederim. Şeyh eyitdi ki: Benim ona layık dilim yoktur. İkinci günün ferîştahları geldiler. Onlara dahi öyle cevap verdim. Üçüncü, dördüncü hâsılı yedinci gün ferîştahları bir bir geldiler. Cümlesine ol cevâbı verdim. Eyitdiler: Ya sen Tanrı’yı ne vaktin zikredersin. Şeyh eyitdi: Uçmak ehli

uçmakta ve tamu ehli tamuda karar ederler. Ve kıyamet ahvâlleri geçtikten sonra Bayezid arşın gölgesinde seyrederek ve Allah Allah diye zikir eyleye dedi.

Nakildir ki, bir gün Şeyh ibâdet tadını bulamadı hâdime eyitdi: Görün şu hane içinde ne vardır. Ol haneyi cümle aradılar geceden kalmış bir salkım üzüm buldular. Buyurdu tez onu giderin. Bizim hanemiz bakkal hanesi olmuş dedi.

Nakildir ki, Şeyh'in komşuluğunda bir kâfir var idi lâkin yoksul idi. Ol kâfirin iyâlleri açlıktan ağlaşırlardı. Bayezid bu hâli bilip durdu geldi. Bunların evine çerâğ ilette kaçan ev içi aydın oldu ol oğlancıklar dahi kati ağlaştılar. Ve eyitdiler ki: Çün Bayezid bize çerâğ ve aydınlık getirdi hayfadır bize ki şimden sonra zulümâtta kalırsınız deyip cümle tevâbiyle Müslüman oldular.

Nakildir ki, onun zamânında bir kâfir vardı. Bayezid ona dembedem gel Müslüman ol, ol dahi derdi ki eğer müslümanlık bu ise ki sen edersin benim hergiz ona tâkatim yoktur. Eğer müslümanlık ol ise ki halâyık kırlarlar. Benim öyle müslümanlığa rağbetim yoktur ki aşkla kâfir olmak yeğdir aşksız Müslüman olmaktan derdi.

Nakildir ki, bir gün Bayezid'e bir kimse eyitdi ki ben seni Hazret-i Hızır aleyhi's-selâm ile kabristanda gördüm. [89b] Hazret-i Hızır kolunu senin boynuna koymuştu. Ve sen dahi kolunu onun boynuna koymuştun. Bir cenaze namazına muntazır idiniz. Çün cenaze namazı kılındı ve cemaat dağıldı seni gördüm ki havada uçardın dedi. Bayezid eyitdi: Gerçeksın doğru söyledin dedi.

Nakildir ki, bir gün bir bölük cemaat Şeyh'in katına geldiler ve rikkat birle eyitdiler: Hayli zamândır ki yağmur yağmadı korkarız ki ziyâde kıtlık ola. Eğer bir himmet ve duâ etseniz dediler. Şeyh bir zamân tebessüm ile tevakkuf edip durdu. Andan başını kaldırıp eyitdi: Varın oluklarınızı bir hoş düzün Tanrı Teâlâ yağmur vere dedi. Ol kavim evlerine varınca yağmur yağmaya başladı. Şöyle ki üç gün üç gece yağdı.

Nakildir, bir gün Şeyh otururken ayağını uzattı bir mürîd dahi uzattı yani Şeyh'e muvâfakattan sandı bilmedi ki âdâbdan harictir. Şeyh onu hoş görmedi melûl oldu. Çün Şeyh ayağını düşürdü mürîde dahi düşür dedi. Mürîd her ne denli cehd etti düşüremedi. Ömrü âhiline öyle kaldı.

Nakildir ki, bir münkir kişi Şeyh'i sınamak niyetiyle geldi ve tarik ahvâlinde bir müşkil mesele sordu. Ve eyitdi: Bu meseleyi keşf eyleyiver. Şeyh onun gönlünden o inkârı gidermek için eyitdi: Var filan dağda bir mağara vardır. Ve ol mağarada bir hücre vardır senin suâlinin meselesini anda bir kimse vardır hücre içindedir ol sana

bildirir dedi. Ol kimse anda vardı ol hücreyi mağara içinde buldu ve gördü ki anda bir azim ejdeha yatıp uyuyormuş uyandı. Ve heybetle gözlerini açtı ve ağzını açıp heybetle garragırdı şöyle kim iki gözlerinden ateşler çıktı. Ol mağara için aydın oldu. Ol ejdehanın heybetinden ussu gidip düştü. Zamândan sonra aklı geldi bir ayağını hücre kapısından içeri basmıştı başmağı kaldı. Hemandem [90a] döndü can alâmetiyle kaçtı. Ol bir başmağı dahi düştü yalın ayak serâsime Şeyh'in huzuruna geldi düştü. Zamândan sonra durdu, levni müteğayyir hemandam Şeyh'in elini tuttu, cemî ahlâk rûzisine tevbekâr oldu ve biat eyledi. Ve Şeyh'den hicâbından diledi ki gide Şeyh sübhânallah bir mahlûk havfından bu mertebe korkarsın ki bir başmağın hücrede ve birini yolda bırakıp lâ-yûkel olursun ve bu hâlde münkirlik edip filan meseleyi keşf eyle diye imtihan yüzünden suâl edersin. Ya sana maâriften ve hakikat esrârından verilen cevâbı nice saklayıp hıfz edebilirsin dedi. Ve bir mürîdine emreyledi tez varın bunun başmaklarını getirip önüne koy ki geri makâmına varsın dedi. Pes ol mürîd derhal iki başmağını dahi önüne koydu. Ol dahi giyip kendi dükkânına vardı cümle yağma edip andan kendi mükâ varıp bir savmaaya girdi tâate ve riyâzete meşgul oldu.

Nakildir ki, bir gün Şeyh Saîd, Bayezid'i ziyârete geldi. Ve diledi ki ol dahi Şeyh'i sinaya. Şeyh'e hod onun fikri iyân. Bayezid eyitdi, bizim bir mürîdimiz vardır ki ona Râi derler. Onun katına vargil bir ün biz onun vermişizdir dedi. Çün Saîd, ol çoban katına geldi gördü ki bir sahrada namaz kılar ve etrafında koyunlar otlarlar. Birkaç kurt ol koyunları etrafından güdüp gözetirler. Çün ol çoban namaz kılmaktan fâriğ oldu. Şeyh Saîd ileriye varıp selâm verdi. Râi, Şeyh'in selâmını aldı ve adını söyledi. Birazdan sonra Şeyh Saîd'e eyitdi: Hatrın nesne ister mi? Şeyh eyitdi: Sıcak ekmek ve yaş üzüm ister dedi. [90b] Derhal yeninin içinden bir sıcak ekmek çıkarıp Saîd'in önüne koydu. Bir kuru pâresini kırdı iki pâre eyledi bir pâresini Şeyh'in önüne bir pâresini kendi önüne dikti. Fi'l-hâl Şeyh'in önündeki ağaçtan siyah üzüm kendi önünden beyaz üzüm bitti. Şeyh görüp hayrân olup taaccüp etti. Ve bu ne hikmettir dedi. Çoban eyitdi: Sen bizi sınamak için geldin önünde kara üzüm bitti pes her nesne kim olur hâle göre olur dedi. Andan Saîd'e²⁴³ bir kilim verdi. Ve bu kilimi ki sakla dedi. Saîd kilimi alıp çobana veda eyledi. Kendi makâmına geldi. Ol yıl Şeyh hacca vardı ve o kilimi Arafat'ta bir yere koydu. Kaçan kim geri almak diledi bulamadı. Ah edip hayli gamnân oldu. Çün yine Bistam şehrine geldi. Ol kilimi yine çobanın yanında buldu.

²⁴³ Metinde Sâdi yazmaktadır.

Nakildir ki, bir gün Bayezid'e sordular ki senin Şeyh'in kimdir? Bayezid eyitdi: Bir karı avrattır. Eyitdiler ki avrat Şeyh olur mu? Eyitdi: Şöyle ki yakın bana hâsıl oldu. Bir vakit bûhûd ve mest bir yazıda giderdim. Nâgâh bir karı avrata rast geldim. Bir dağarcıkla unu önüne koymuş bana eyitdi: Bu unu arkama koy. Ben hod gayet yorgun olmuştum. Bir arslana işaret eyledim, arslan vardı koydu. Andan ol karıcığa eyitdim: Sana eğer şehirde sorup ne gördün derlerse ne dersin? Karı eyitdi: Bir zâlim ve ranâ kişi gördüm derim dedi. Şeyh eyitdi: Hay niçin böyle dersin? Eyitdi: Tanrı bu arslanı sana kulluk için mi yarattı. Eyitdim: Yok. Ya Tanrı kulluk buyurmadığına sen niçin buyurursun? Pes öyle sen zâlim olmaz mısın dedi. Şeyh hak söyledi dedi. Yine eyitdi: **[91a]** Bir dahi senin murâdın bu idi ki ben şehre vardığımda diyeyim ki Bayezid arslanı kendine mutî eylemiş. Bu ranâlık değil midir? Şeyh eyitdi doğru dedin. Ve ol demde tevbe ettim ki ranâlık etmeyeyim ve fakrı ihtiyâr edeyim. Çün bu sözler bana eser kıldı. Ben dahi insaf ettim bundan sonra Hak Teâlâ bana tecellisi nûrundan bir nûr bahşetti. Onun içinde yazılmış idi ki lâ İlahe illa'llah Muhammedün Rasûlullah ve Mûsâ Kelimullah ve İsa Ruhullah. Bundan sonra Ahmed Hadraveyh eyitdi: Hak Teâlâ Hazretini düşümde gördüm eyitdi: Kamu halâyık benden hûri ve uçmak dilerler ama Bayezid bizi diler.

Nakildir ki, bir gün Şakîk-i Belhî ve Ebû Tûrâb Nahşebî bu ikisi Bayezid'in huzuruna geldiler. Şeyh bunları hoş görüp önlerine taâm getirdi. Mürîdin birisi ayağın durup hizmet ederdi. Ebû Tûrâb eyitdi: Gel taâmı böylece yiyelim dedi. Mürîd sâimim dedi. Şakîk dahi söyledi gel böyle yiyelim bir ay oruç sevâbını bulasın dedi. Mürîd yemem dedi. Şakîk eyitdi: Gel beri bir yıllık sevâb bulasın, yine yiyemem dedi. Çün söz kabul etmedi. Bayezid eyitdi: Kovun onu merdûttur. Tanrı dergâhından dahi sürülmüştür iki elleri kesilecektir dedi. Bir zamândan sonra uğrulukta bulup iki ellerini kestiler.

Nakildir ki, bir gün Bayezid Cuma mescidine vardı. Ve bir bucakta asâsını dike koydu ve kendi namaza meşgul oldu. Nâgâh Şeyh'in asâsı düştü. Bir zayıf kocacık zahmetle asayı kaldırdı. Ve yine yerine koydu Bayezid onu gözücuyla gördü. Çün namazdan fâriğ oldu cemaat dahi dağıldılar. Ol pîr dahi hanesine gitti. Bayezid ise cümleden evvel gelip cümleden sonra giderdi. Bayezid dahi ol pîrin evine uğradı **[91b]** ve ol pîrden çok özür diledi. Ve eyitdi ki: Bana helâl eyle bağışla yerinden kalkıp asayı

kaldırınca zahmet çektin dedi, helâllik ve özürler diledi andan sonra kendi hanesine gitti.

Nakildir ki, Bayezid Bistâmî bir gün eyitdi: Bu mahlûkat arasında kişiler vardır ki beni görmeye ziyârete gelse rahmete yakın olur ve kişiler vardır ki beni görmeye gelirlerde rahmete yakın iken lânete yakın olurlar da giderler. Eyitdiler ki: Nice? Eyitdi ki: Bir kimse bana gelir ve ol hâlde bana bir hâl ola ki kendimden mahvolup gitmiş olam da ol kişi fehmetmeyip anlamaya. Ve gittiğinde vara benim gıybetimi söyleye gide. Ol ecilden mülhik olur. Ve bir kişi dahi bana gele de ol vakit bana bir hoş hâl vâki olmakla ol dahi beni hoş görmüş ola ve kalkıp gittikten sonra beni ma'zur tutup hoşlukla söyleye. Ol kişi lânete layık ise de Allah'ın rahmetine mülhik olur. Ve dahi eyitdi: Ben dilerim ki kıyamet tiz dek kopa da ben haymemi tamu ağzına yakın kuram ki tamu beni görüp söyünede halâyık rahmet ve rahat olam dedi.

Nakildir ki, Hâtem-i Asam, Bayezid'e eyitdi: Ya Şeyh biz ışıtırız siz şâkirdlerinize dermişsiniz ki her hanginiz yarın kıyamet gününde göresiniz ki beni ya bir kişiyi tamuya iletirler. Ve ol kişinin elini alıp uçmağa iletmeyesiniz. Hergiz benim mürîdim olmayasınız demişsiniz dedi. Şeyh eyitdi: Beli, ol sözü şimdi dahi derim. Zira benim²⁴⁴ mürîdim oldur ki vasiyetim tuta ve yerine getire. Ve her kim benim vasiyetimi kabul etmeyip yerine getirmeye ben o mürîdten bîzârım dedi. **[92a]** Hâtem eyitdi: Ey Şeyh Hak Teâlâ'nın bu fazileti ve ululuğu ki sana vermiştir. Ya bu halâyık niçin Tanrı'ya davet etmezsin. Şeyh eyitdi: Hak Teâlâ ol şeyi ki kudretiyle bağlamıştır. Kimdir ki onu şaşa ve çevirebile veyahut gönül kilidini açabile hem ol denli kuvvet ve kudret benim işim değildir. Tanrı Teâlâ hazretinindir dedi.

Nakildir ki, Şeyh Bayezid Bistâmî bir cuma hutbe minberinde okurken bu ayet geldi ki “*ve mâ kaderu'llâhe hakka kadrih*”²⁴⁵ Bayezid bu ayet fehvasınca mülâhaza edince gözlerinden yaş revân oldu ve kendisini ol denli döğdü ki hiç kimse tutamadı. Âhir kendisinden geçip lâ-yûkel oldu ve düştü. Hâzır olan halk dahi bir kezden feryâda başlayıp ağlaştılar. Şöyle san-ı arasat günüydü. Şeyh ise üç gün üç gece bî-hûş yattı kaldı. Üç günden sonra aklı geldi. Kendisini cem etti durdu ve yüzünü Hazrete tutup niyâza başladı. Eyitdi: İlâhî çün bu ayetin hükmünü böyle buyurdun bu yalancı ben kuluna niçin gönderdin ki seni bilmek davasını eder dedi.

²⁴⁴ Benim kelimesi iki defa yazılmış.

²⁴⁵ Zümer, 39/67. “Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler.”

Nakildir ki, Bayezid der: Kırk yıldan sonra gözüm önünden perdeyi giderdiler. Bir gece zâri kıldım ki bana yol verin ki Hazrete varayım. Hitâb geldi ki sana ol kürkle ve ol bardakla yoktur ki Hazrete gelesin. Ey Bayezid müddeilere de ki: Bayezid kırk yıl tamam riyâzet ve ibâdetle yol bulamadı. Tâki bir eski kürkle bir kırık bardağı bırakmayınca siz hod bunca alayık ile varmak bulmak dilersiniz.

Nakildir ki, Bayezid der: Bunca ellerle Hak kapısını itiverip çalıştım açılmadı. Tâ kim yokluk birle ve dert ve belâ kuşuş miftahıyla dürüşmeyince ve gönül kademiyle yürümeyince cevap gelmedi. Ve izzet ve azamet bergahına ve menziline erişemedim dedi.

[92b] Ve dahi eyitdi ki: Eğer yarın uçmakta Hak Teâlâ bana dîdârını göstermezse şol kadar ağlayıp zârîlik kılayım ki ehl-i cehennem benim ah ve zarımdan kendi azâblarını unutalar.

Ve dahi eyitdi: Çün Bayezidlikten çıktım yılan kavundan çıkar gibi tevhid âlemine girdim. Baktım gördüm ki aşk ve âşık ve maşuk birmiş. Ve dahi bir nice zamân Kâbe'yi tavaf kıldım. Çün Safâ'ya vardım gördüm ki Kâbe beni tavaf eder. Ve dahi Hak Teâlâ beni kendi kereminden şol oraya ırgürdü ki kamu âlem halkını iki ayağımın arasında gördüm.

Ve dahi eyitdi ki: Dünyâyı düşman tuttum Hâlık'a erdim. Ve Hâlık'ı cümle halâyıktan yüce buldum. Ve Hak Teâlâ'nın aşkı ve muhabbeti bana şol denli galip oldu ki hatta kendi vücûdumu dahi düşman tuttum. Pes yüz hamdler oradan getirildi ve Tanrı'nın lütfu ve bekâsıyla eşirgendim. Ve dahi Tanrı'yı bilmeklik alâmeti oldur ki halktan uzlet dileye ve nefret edip kaçsın. Ve Tanrı'yı bilmeklik içindeki donsuz ola. Ve dahi Hak Teâlâ kulunu sevdiğinin nişânı oldur ki ona üç haslet vermiş ola. Evvel ki cûd u sehâ deryâ gibi, ikinci şefkat güneş gibi, üçüncü kendini alçak görmek toprak gibi. Ve dahi eyitdi: Bu kamu demek, işitmek, vermek, almak, kavga ve galebe ve türlü arzularından geri durmak birle kendisini öldürse onu rahmet kefenine sararlar. Selâmetlik ve eminlik toprağına gömerler.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki Hakk'a erdi onun buyruğunu saklamak birle erdi. Ve dahi eyitdi: Çün ki mürîd nâra vura hakikate ermekliğidir ve çün tek dura deniz gibidir.

Ve dahi eyitdi: Darlık ilimdir ve rahatlık²⁴⁶ [93a] mârifettir. Ve rızkın yekreği zikirdir. Dahi eyitdi: Tanrı'yı sevmeklik oldur ki kendi tâatin ve kulluğun az ve onun in'amını ve ihsânını ve nimetlerini çok göresin.

Dahi eyitdi: Açlık bir buluttur ki hikmet yağdırır. Dahi eyitdi: Kulların Tanrı katında yekreği ve yakınrağı oldur ki halkın yükünü çok götüre.

Dahi sordular ki: Tâlib-i Hakk'a farz nedir, sünnet nedir? Eyitdi: Sünnet dünyâdan el çekmektir ve fariza Hakk'a ulaşmaktır.

Nakildir ki, Bayezid'in bir mürîdi vardı, sefere niyet eyledi. Şeyh'e eyitdi: Bana vasiyet eyle ki onu yolda klavuz ve zaad edineyim ki bana dâim lâzım ola. Şeyh eyitdi: Sana üç vasiyet ederim ki işleyesin. Evvel budur ki; kaçan bir yavuz huylu biriyle yoldaş olsan cehd eyle ki senin iyi huylarınla onun kem huylarını döndüresin ki hemişe dirliğin iyi ola. Ve ol dahi yavuz huylarından halas ola. (İkinci) Üçüncü; çün kim bir kişi sana in'am eylese evvel Tanrı'ya şükür eyle andan ol ihsân edene. Üçüncü; çün Tanrı'dan bir musibet veya bir belâ yetişe tezcek kendi kusurunu ve âcizliğini itiraf eyle ve Hak Hazretinden medet ve inâyet talep ve ricâ eyle ki sana medet yetişse.

Ve dahi: Şeyh'e eyitdiler ki bir kişi tamamlık derecesine ne vaktin erişir? Şeyh eyitdi: Ol vakit ki kendi ayıbını bile ve kalan halkın ayıbından gözün yuma ve dilin kese Hak Teâlâ Hazreti dahi kendine yakın eyleye.

Nakildir ki, Bayezid'e eyitdiler: Hakk'a ne vaktin ererler? Bayezid eyitdi: Beş nesneyle, evvel; gözsüzlükle²⁴⁷, ikinci; kulaksızlıkla, üçüncü; dilsizlik ile [93b] dördüncü; elsizlikle, beşinci; ayaksızlıkla.

Nakildir ki, bir kimse Şeyh'e eyitdi: Bana bir vasiyet eyle ki onunla amel edeyim ve ola ki Hakk'a yakın olayım dedi. Şeyh eyitdi: Yukarı bak. Baktı gökleri gördü. Şeyh eyitdi: Tahkîk bilirsın ki bunları yaratan sun'unda kâdirdir ve seni göre durur. Şöyle ki zerre denli ona perde yoktur mâni ola. İmdi sakinil dedi.

Nakildir ki, Bayezid'e sordular ki ömrün bu âna gelince kaç yıldır? Eyitdi: Dört yıldır. Dediler ki ne acip sen hod pîrliğe yetiştin. Eyitdi: Dünyâ hicâblarından halâs olalı dört yıldır ki onu ömre sayarım. Dünyâ hicâblarıyla geçen yetmiş yılı ömre saymam dedi.

Ve dahi eyitdiler ki: Ya Şeyh açlığı kat'i meth edersin. Eyitdi: Eğer Firavun biraz açlık çekeydi ben sizin "Yüce tanrınızım"²⁴⁸ demeyeydi dedi.

²⁴⁶ "Ve rahatlık" iki defa yazılmış.

²⁴⁷ Müellif burada yazım hatası yapmış alta kelimenin doğru şeklini yazmış.

Dahi eyitdiler ki: Ya Şeyh sizin için suda yürür derler ve havada uçar derler. Eyitdi: Suda balıkta gezer ve havada zayıf bir sinek de uçar. Eyitdiler: Filan şehirden bir günde filan şehrin varırsın dediler. Bir cazu dahi Kaf eteklerinde olan güve Demavend'e varır dedi. Eyitdiler: Ya Şeyh bunun gibilere hiç itibârın yok, ya kemâl nedir dediler. Eyitdi: Kemâl oldur ki hiç onu Tanrı Teâlâ'dan gayrı kimse bilmeye. Ve Tanrı'dan gayrı kalbine nesne getirmeye ve gönlünü gayrıdan çözüp ve halâs eyleyip aşk-ı Hak ile muhkem bağlaya. İşte kemâl varlık ve tamamlık budur dedi.

Ve dahi: Münâcâtında İlâhî seninle benim aramda olan benliği gider. Senliğin bana yeter der idi. [94a] der idi.

Nakildir ki, bir kez mürîdlerinden birisi Bayezid'i gördü ki titrer. Ol mürîd küstâne sordu ki: Ya Şeyh, titremenin sebebi nedir? Şeyh eyitdi: Ey edepsiz küstah, otuz yıl sıdkla ve ihlâsla çalışmak gereksin ve yol her sabah sakalınla süpürmen gereksin ve kaygıyla hicran dizi üzerine baş tutmak gereksin. Tâ kim erenlerin sırrından bir zerre şem'a duyabilesin. Bu birkaç yıllık çürük kulluk birle erenlerin sırrından duymak mı istersin dedi.

Nakildir ki, bir vakit bir gazada İslâm çerisi sınmak üzere iken nâgâh havadan bir ün geldi ki Bayezid müslüman çerisine yetiş medet eyle. Ol ünü Bayezid işitti ve durduğu yerden bir kez haykırdı. Ağzından bir pâre od çıktı ve havaya gitti, varıp ol kâfir çerisi üzerine düştü. Kâfirler ziyâde bunaldılar. Kimi helak oldu ve kimi perâkende olup sındılar.

Nakildir ki, bir gün bir er Bayezid'in katına geldi. Bayezid sordu kanden gelirsın dedi. Ol kimse eyitdi: Hak katından gelirim dedi. Bayezid eyitdi: Ben dahi anda idim şimdi geldim dedi. Ol kişi eyitdi: Ben seni anda görmedim dedi. Bayezid eyitdi: Ben ol perdeden içeri idim dışarıda olanlar içerde olanı göremez.

Nakildir ki, bir kimse Şeyh'e gelip eyitdi ki: Ey Şeyh, aklını ve gönlünü hazır tut ki bir suâlim var dedi. Bayezid eyitdi: Otuz yıldır ki ben gönlümü Allah katına gönderdim ondadır sözün neyse söyle ol işittir dedi.

[94b] Ve dahi şöyle demişlerdir ki: Her kâ bir belâ bir musibet ya bir zahmet isabet etmese doyunca taâm yemezdi. Dahi ekmek yerken derdi ki: İlâhî kereminden ekmek verdin belâsını dahi ver ki katık edeyim der idi.

²⁴⁸ Naziat, 79/24.

Ve dahi Ebû Mûsâ, Bayezid'e sordu ki: Ya Şeyh erteyi ve geceyi nice geçirirsin. Eyitdi: Bizim gecemiz ve gündüzümüz bir saattir.

Nakildir ki, Bayezid'e birgün eyitdiler: Ey Şeyh sizin mücâhedenizden birini beyân buyursanız dinlesek dediler. Şeyh eyitdi; eğer şiddetlisini söylersem hazmına tâkatiniz yoktur. Lâkin bir kula nicesini diyeyim dedi. Dahi: Bir gün nefsim bir iş teklif ettim kehellik eyledi. Bir yıl su vermeyip kınadım mücâhedelerimin kemteri ve ehveni işte budur dedi.

Nakildir ki, Bayezid der ki: Birgün Hakk'tan bir nidâ geldi ki: Ey Bayezid, bizim hazinemizde kabul olmuş tâat çoktur. Amma bize bir nesne getir ki hazinemizde olmasın dedi. İlâhî ne nesne olaki senin hazinende olmaya dedim. Hâtifden bir nidâ erdi ki: Bizim hazinemizde eksiklik ve zayıflık ve acz ve bî-çârelik yoktur. Ve bunlar bize iki armağandır dedi.

Ve yine denildi ki: Ey Bayezid eğer sen bize eksiklik getirirsen biz sana tamamlık ihsân ederiz. Ve eğer noksanlık getirirsen bize sana bütünlük ihsân ederiz. Ve her birine bir nesne ihsân ederiz ki bizim huzurumuzda makbûl ve muhterem olasın dedi.

Nakildir ki, Bayezid eyitdi: Birgün sahraya çıktım. Gördüm aşk yağmuru yağmış hiç kuru yer kalmamış. Ayak dayanırdı nâgâh ayağım dayandı aşk gülistanına döndüm. [95a] Şöyle kim henüz dahi çıkmazım dedi.

Nakildir ki, Bayezid der: Evvel Kâbetüllah'a vardığımda Allah evin gördüm. İkinci vardığımda ev ıssın gördüm. Üçüncü vardığımda ne evi ve ne ev ıssın gördüm dedi. Yani kutra varınca tevhide gark oldum demek olur.

Ve dahi bir kişi Şeyh'in kapısına geldi. Şeyh kimi istersin dedi. Eyitdi: Bayezid'i isterim. Şeyh eyitdi: Otuz yıldır ben dahi onu ararım amma nam nişânı ve eserini dahi bulamadım dedi. Bu sözü Zünnûn işitip eyitdi: Hak Teâlâ Bayezid karındaşıma rahmet eylesin ki Hak Teâlâ Hazretinin azametinde yavı kılınan cemaatle ol dahi yavı kılınmış dedi.

Ve dahi ona eyitdiler: Ya Şeyh bu mertebeyi n'eyle buldun? Eyitdi: Bir gece sahraya çıktım beğâyet ay aydın idi. Nâgâh bir ulu ve azametli dergâh gördüm. On sekiz bin o dergâhta zerre değildi. Arş-ı kürsiyi, levh-i kalemi cemîân orada gödüm. Nâgâh hâtırma lâyiğ oldu ki Muhammed ümmetinin günahlarını dileyeyim. Ve ol ibretle nazar

ederken gördüm ki cemîan göklere²⁴⁹ yazılmış “lâ İlahe illa’llah Muhammedün Rasûlullah” yine edep saklayıp epsem oldum ve kendime eyitdim ki: Bu izzet onundur ki kendi muzaf etmiştir dedim. Çün bu fikri ettim hitâb-ı izzet geldi ki: Ya Bayezid çün bu edebi sakladın biz dahi senin adını bezetip rûz-i kıyamete dek sana seyyidü’l-ârifîn demekle ve seni erenler defterinde sultânu’l-ârifîn okuyalar dendi. Pes bunu Ebû Nasr Tüsterî katında söyledi. Ol eyitdi ki: Şeyh her neye erdiyse âdâbla erdi dedi.

Nakildir ki, Şeyh Bayezid eyitdi: Murâd ettim ki ömrümde bir kere namaz kılaydım ki nefsim bana itâat ettiğin hâlde. Pes bir gece yatsıdan erteye değin dört yüz rekât namaz kıldım. Ve her çende ki fâriğ olurum. Derdim ki cehd ile bundan dahi iyice kılaydım diye. Hudû ve huşûmu artırırdım. Ve yine nefsimi alt edip bundan dahi yeğrek kılayım derdim. Amma yine kim gerek idi kılamadım. **[95b]** Âciz olup yalvardım. Hak Teâlâ Hazretine niyâz ettim. Yüz vurup eyitdim: İlâhî senin hazretine malûmdur ki cehd ve say ettim. Lâkin cenâbına layık kulluk ve ibâdet edemedim âciz oldum. İlâhî, sana layık tâat eden kulların hürmetine, kerem ve ihsânınla beni şermsar eyleme dedim.

Nakildir ki, Bayezid bir gece sabaha dek kıyamda iki ayağı üzere durdu. Yani kendi nefesine ceza kıldı. Ve gözlerinden kanlı yaş dahi revân olurdu. Hâdimi ol hâlini görüp hayrete vardı. Çün erte oldu ol hâdimi eyitdi ki: Ey Şeyh ne iş idi ki dün gece ettin yemedin, içmedin, uyumadın sabaha dek nice tahammül edip katlandın? Ben bî-çârene dahi bildir de bileyim dedi. Şeyh eyitdi: Ol kadar Hak Teâlâ’nın medet ve ihsânıyla vardım ki arşa eriştim ve gördüm. Arş bir ak uyku gibi. Eyitdim: Ey arş senden nişân verip “*er-rahmânu ale’l-arşi’steve*”²⁵⁰ denildi. Yani Tanrı Teâlâ azameti arş üzerindedir. İmdi Allah Teâlâ Hazretinden bana nişân vergil dedim. Arş bana eyitdi ki: Bu ne sözdür söylersin? Bilmez misin ki demiştir: “*Ene inde münkesiri’l-kalb*”²⁵¹ yani Allah Teâlâ azametiyle buyurur ki: Ben sınık gönüllerdeyim ve mahcur sinelerdeyim. Ve yer ehli gök ehlinde ve gök ehli yer ehlinde sorarlar ki: “Subhane’llâhi hüve’l-vâhidü’l-kahhar”. Kaçan kim yakın makâmına vardım bana eyitdi: Dile benden ne diler sen. Eyitdi: İlâhî hiç bende benlik ve dilek ve vücûd kalmadı. Amma benimçün sen dile dedim. Ve yine eyitdim ki: Seni dilerim. Eyitdi: Madem Bayezid’in vücûdundan zerre kadar varlık ola bu dilek mahâl ender mahâl ola

²⁴⁹ Metinde yanlışlıkla yazıldığı düşündüğümüz “lerde” kelimesi yazmaktadır.

²⁵⁰ Taha, 20/5.

²⁵¹ Kaynaklarda rastlanılmamıştır.

dedi. Ve eyitdi: “Da‘ nefseke teallâ” yani nefsinı kogil ve bizim dergâhımıza gel ki ebedi makbûl olasın dedi. Ve yine bir avâz geldi ki: Dile benden ne dilersen ve ne hâcetin varsa. Ben eyitdim: İlâhî cümle halka rahmet eyle. Cevap geldi ki: Ey Bayezid, geriye bak. Pes baktım gördüm ki; her birinin bir şefaâtçisi var. Hak Teâlâ Hazretinden dileyip dururlar. Çün kim bunu gördüm eyitdim: İlâhî her birinin şefaâtçisi varmış. Lâkin İblis’in şefaâtçisi yok dedim. Ve İlâhî, izinle İblis’e şefaât edeyim. Rahmet eyle dedim. [96a] Hâtıfden bir avâz geldi ki: Ey Bayezid küstahlık eyleme epsem ol ki İblis hakkında hiç kimsenin şefaati geçmez. Zira ol oddandır yine oda varır. Amma sen dürüş ki ol oda varmayasın. Zira vedüdümüzün dedi.

Nakildir ki, Bayezid Hak dergâhına yetmiş kere yakınlık bulmuştu. Ve her kâh ki hazretten gelirdi. Beline bir zünnar bağlardı. Ve bir zamân kendine insaf verirdi ondan sonra keserdi. Çün ömrü âhir yetti yine beline zünnar bağladı ve mihraba girdi. Ve kürkünü devirip tersine giydi. Başına bir deriden börk giydi ve yüzünü Hazrete tutup eyitdi ki: İlâhî cümle ömrümde kıldığım tâat ve ibâdet ve riyâzet için ranâlık ve naz etmem. Amma senin keremin ve lütfun ve rahmetine sığınırım. Ve yetmiş yıldır gümrahlık ve kâfirlik içinde saç sakal ağarttım. Henüz Allah demeyi şimdi öğrendim oş zünnarı şimdi keserim ve müslümanlık dairesine şimdi kadem bastım girdim. Ve şehadet kelimesini şimdi getirdim. Allah Allah Allah diye gönül huzurluğuyla Hakk’a teslim ruh etti. “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciun”²⁵²

Nakildir ki, Ebû Mûsâ radiya’llâhu anh der: Ol gece kim Şeyh Bayezid nakleyledi düşümde gördüm ki arş-ı a’lâyı ol azametiyle başım üzere götürürüm. Çün ki bî-dâr oldum hayli fikre varıp taaccüp ettim. Asla tabirine yol bulamadım. Niyet ettim ki yarın Şeyh Bayezid’e varıp tabirini sorayım. Sabah oldu durdum, varıncak Şeyh’i vefat etmiş buldum. Azim ulular ve çok cemaat cem olmuşlar. Namazını kıldık cenazesini göturdüler. Ben dahi sokulup (tabutun) altına girdim. Başım üzere alıp giderken [96b] kudretüllah ile bana eyitdi: Ya Mûsâ ol gördüğün düşün tabiri budur. Cümle cenaze götürenler işittiler. Derhal Şeyh hayatta diye yere indirdiler. Ebû Mûsâ düş gördüğünü ve onun tabiri söyleyince cemaat bildiler ve yine götürüp yerine vâsıl eylediler. Bir mürîdi onu düşünde gördü. Sordu ki: Münker-Nekir seninle neylediler. Şeyh eyitdi: Ol iki ferîşte benim yanıma geldiler ve benden suâl edince bir nidâ geldi ki: Ya ferîştelerim siz onu andan fâriğ olun ol benimdir ben suâl ederim dedi.

²⁵² Bakara, 2/156. “Onlar; başlarına bir musibet gelince, “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz” derler.”

Bir kişi dahi onu düşünde gördü. Ve sordu ki: Ey şeyh Tanrı Teâlâ seninle n'eyledi? Eyitdi: Hak Teâlâ bana eyitdi: Ey Bayezid ne getirdin? Eyitdim ki: İlâhî Hazretine layık nesnem yoktur ki getirdim diyeyim. Lâkin şirk dahi getirmedim deyince itâb yüzünden “ve lâ leylete el-leben” yani ol süt gecesi şirk değil midir demektir. Zira Bayezid bir gece şiddetli karın ağrısı çektiğinde süt karnımı ağrıttı demişti. Oş itap edip kusurumu bildirdi dedi. Çün şeyh'i hakkına kodular. Ebû Ali'nin atası ziyârete geldi. Çün ziyâretini tamam kıldı. Andan eyitdi ki: Bilir misiniz Bayezid kimdir ve ne kişidir? Hâzır olanlar sen yeğ bilirsin dediler. Eyitdi: Bir gece Kâbe'ye giderdim. Beni vâkıamda göklere çıkardılar. Tâ kim arş altına iletiler anda bir yazı gördüm. şöyle ki ucu kıyısı nihayeti yok idi. Ve içi dolu gül ve reyhan ve nesrin ve erguvanlar türlü çiçekler bitmiş. Ve her birinin yaprağında yazılmış ki; Bayezid Hak Teâlâ Hazretinin has kuludur. şeyh bu sözü söyledi ve zârî zâr ağladı. Gök kuşları bile ağlaştılar. Rahmetullahi Aleyh.

[97a] 15. ABDULLAH (BİN) MÜBÂREK RAHMETULLAHİ ALEYH²⁵³

Ol zamânın bezęi, ol dünyânın direği ve ol âriflerin beyi. Ol tarîkat ehlinin yeğreği. Tâat ve ibâdetle cüst ve çalâk. Onun ilminde zerreydi eflâk, ona hidâyet etmişti Hak Tebârek, yani Abdullah (bin) Mübârek rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

İlim ve amelde beğenilmişti ve çok meşâyih görmüştü ve onun musannefâtı meşhûr ve müteârif idi. Onun kerâmât-ı ıyânîyyeleri bî-şümâr idi. Bir gün Süfyân-ı Sevrî katına geldi. “Teâlâ! Ya raculü'l-meşriki ve'l-mağribî” dedi. Yani beriye gel ey meşrik ve mağrib ulusu demektir. Ve ol kişinin ki hakkında denilmiř²⁵⁴ kıyas eyle ki ol ne kişidir. Sebeb-i tevbesi oldur ki; kazâyı bir cariyeye âşık oldu. Ve onun âşkından bî-karar oldu ki bir gece durdu ma'şukasının sarâyı altına vardı. Ma'şukası dahi dam üstüne geldi. Birbirlerine bakıp hayrân, mest ve sergerdân bakışıp durdular. Hatta müezzin sabah ezanını okudu. Abdullah yatsı ezanı sandı çün etrafına nazar eyledi gördü ki subh-ı sâdık zâhir olmuş. Bu kez aklını cem eyledi bildi ki ma'şukasının müşâhedeyle gece geçtiğin duymamış. Kendini kakıp itap etti. Ve eyitdi ki: Ey utanmaz nefis, kendi murâdın üzere akşamdan sabaha dek ayağın üzerine durdun.

²⁵³ Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 162-190; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 162; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. IV, s. 134-147; İbn Hallikân, *Veşeyâtu'l-A'yân*, c. III, s. 32; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. V, s. 382; şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 109-111; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 239-241.

²⁵⁴ “Denilmiş” kelimesi iki defa yazılmış.

Geceyle gündüzü fark etmedin. Eğer bir imâm ardında namaz kılsan ve imâm bir miktar uzatsa Allah Teâlâ'ya ibâdet etmekten sıkılıp darsığırısın ve elem çekersin deyip gönlüne bir ulu dert düştü. Derhal pişman olup derûn-u dilden evvel ettiklerine tevbe eyledi. Andan sıdkla ilm-i mârifete meşgul oldu ve bir mertebeye erdi ki bir gün anası bağına vardı. Gördü ki Abdullah yatmış uyumuş üzerinden gölge dahi gitmiş. Bir azim yılan başucunda duruyor ve birer reyhan budağını ağzıyla tutup hemgerliği eder. [97b] Ve hem sineğini üşeler.

Nakildir ki, bir yıl hac ederdi ve bir yıl gaza ederdi ve bir yıl ticaret ederdi. Ve ne kâr edip kazanırsa hacca ve gazaya sarf ederdi. Ve hurma satın alıp fakir dervişlerin önüne koyardı. Türlü sadakalar, ihsânlar ederdi. Ve her kim ziyâde hurma yerse ziyâdesi denkli akçe vereyim derdi. Yedikten sonra çekirdeklerini sayardı ziyâdesi denkli akçe verirdi.

Nakildir ki, birgün bir yavuz hâlli kişiye yoldaş oldu. Bir zamândan sonra ol kişi ayrıldı gitti. Onun gittiğine Abdullah (ağladı) ayrıldı. Eyitdiler ki: Niye ağlarsın? Eyitdi: O bî-çâre bizden ayrıldı ama ol yaramaz huyu kendinden ayrılmadı onun için ağlarım dedi.

Nakildir ki, beriyye de bir gün deveye binip giderken bir dervişe uğradı. Onunla musâhabet esnasında Abdullah eyitdi: Tanrı Teâlâ bize biraz mal vereydi ol mal sebebiyle bu yol yani hac farz olaydı dedi. Ol derviş eyitdi: Malı olanları davet ettikleri için giderler. Zira onlara farzdır. Biz dahi onların yanınca davet olunmadan gideriz. Davet ıssı davet ettiklerine riâyetten onların yanınca bilâ davet gelenlerden ziyâde hata edip artık riâyat eder ve azim hoş görür. Ya Abdullah eğer ol dost, akçesi olanları evine davet ettiyse bizi kendine çağırırdı.²⁵⁵ Biz ev ıssına gideriz dedi. Abdullah eyitdi: Hak Teâlâ bizden istikraz edip azametiyle “*yukridullâhe karden hasenen*”²⁵⁶ buyurdu. Yani bana ödünç verene ben ziyâde edip birine on veririm dedi. “*Men câe bi'l-haseneti felehu aşru emsâlihe*”²⁵⁷ Ol derviş eyitdi: Eğer sizden istikraz ettiyse bize vermek içindir. Nitekim Kur’ân-ı Azim’inde buyurur: “*İnnema’s-sadakâtü li’l-fukarâ ve’l-mesâkin*”²⁵⁸ derviş bu sözü deyince Abdullah utandı.

²⁵⁵ “Çağırırdı” kelimesi iki defa yazılmış.

²⁵⁶ Hadid, 57/11.

²⁵⁷ Enam, 6/160.

²⁵⁸ Tevbe, 9/60. *Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm’a) ısıdırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur.*

[98a]Nakildir ki, Abdullah dervişlikte ve zâhidlikte ve takvâda şol haddeydi ki: Onun bir eğar pahalı atı vardı. Yolda giderken bir yerde kondu. Ve abdest tazeleyip atını otlamaya saldı ve kendi namaza durdu. O namazdayken at bir tarlaya girdi. Meğer ol ekinlik sultânın ekinliğıydi. Çün namazdan fâriğ oldu atı ekin içinde gördü, haram ot otladı diye bırakıp gitti kabul etmedi.

Nakildir ki, bir gün Merv şehrinden Şam’a vardı. Ve Şam’da iken bir kimseden yazı yazmaya bir kalem almıştı. Onu sahibine vermeyi unuttu. Şam’dan yine Merv şehrine vardı ve o kalemi sahibine verdi.

Nakildir ki, bir gün bir yoldan geçip giderdi. Meğer anda bir âmâ kimse vardı. Ona dediler ki: Abdullah geçip gidiyor. Eğer ondan bir hâcetin varsa git ondan dile dediler. Çün Abdullah yakın geldi kör söz etti: Ya Abdullah bir miktar tevakkuf eyle senden murâdım vardır dedi. Abdullah durdu, ol gözsüz eyitdi: Ol Allah hakkı için ki seni azîz ve mükerrem kıldı. Bana bir duâ eyle ki Hak Teâlâ benim gözüümü yine versin. Abdullah onu işitip başını aşağıya eydi. Ve sırrıyla münâcât eyledi duâ kıldı. Hak Teâlâ ol gözsüze yine gözlerini verdi. Şöyle kim çerâğ gibi yanardı.

Nakildir ki, hacılar bayramına on gün kalmıştı. Pes Abdullah yüzünü sahraya tuttu. Meğer gönlünde hac niyeti vardı. Çün sahraya vardı hac arzusu ona galip oldu. Ve kendine eyitdi ki: Çün hacca varamadım bari hacıların işlediği ameli işleyeyim dedi. Ve ol sahrada hacılar gibi dolanıp ve devr eyleyip gezinirdi. Nâgâh bir karıcık elinde asâ çıka geldi. **[98b]** Selâm verdi ve eyitdi: Ya Abdullah meğer sende hac arzusu vardır ki hacıların amelini işlersin. İmdi malûmun olsun ki beni sana gönderdiler ki seni Arafat’a irgüreyim dedi. Abdullah eyitdi: Arafat gününe dört gün kaldı. Bu dört günde nice irgürürsün dedi. Ol karıcık eyitdi: Ya Abdullah, Fahri âlem salla’llâhü aleyhi ve sellem hazretini bir gecede kab-ı kavseyne irgüren Allah seni dört günde seni Merv’den Arafat’a irgürmeye mi dedi. Ve eyitdi: Ol kimse ki sabah namazının sünnetini Sincan şehrinde kıla ve farzını Ceyhun kenarında kıla ve gün doğunca Merv şehrine gele. Onunla sen yoldaş olmaya râzı değil misin? Abdullah eyitdi: Bunu sınamak gerek ve ol karıcıkla yoldaş²⁵⁹ oldu. Ve gittiler, yolda azim ırmaklara uğrarlardı. Abdullah der: Kaçan kim ırmak kenarına varırdık. Bana derdi ki gözlerini yum ben dahi gözlerimi yumardım. Gözlerimi açtık da kendimi suyun öte cânibinde bulurdum. Âhirü’l-emr beni üç günde Arafat’a irgürdü. Çün kim erkân-ı haccı tamam ettim, ol karıcık bana geldi ve

²⁵⁹ Metinde bu kelime yerine “yavaş” kelimesi yazmaktadır.

eyitdi: Burada benim bir oğlum vardır ve bir mağarada oturmuştur ibâdet ve riyâzet eder, gel varalım onu görelim dedi. Vardık gördük bir zayıf yiğit benzi sarı ve gözleri çukura düşmüş. Çün kim anasını gördü derhal gelip anasının ayağına düştü ve yüzünü sürüp eyitdi: Ey ana bilirim kendi irâdetinle gelmedin. Belki seni Allah Teâlâ gönderdi. İmdi benim vaktim kat'î daralmıştır. Ve ömrüm dahi âhire ermiştir. Karıcık eyitdi: Ya Abdullah bu arada sen biraz eylen ben varayım kefen getireyim deyip gitti. Pes Abdullah anda biraz eylendi hatta karıcık geldi oğlunu teslim-i ruh eylemiş buldu. “*Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciun*”²⁶⁰ ayeti kerimesini okudu. Pes cümle yerağını kurup defn eylediler. Rahmetü'llâhi aleyh.

[99a] Ondan sonra karıcık eyitdi: Ya Abdullah benim seninle ayrık işim kalmadı. Ben burada kalıp oğlumun mezarını beklerim alnıma ne yazıldıysa onu görürüm. İkinci sene yine Kâbe'ye geldiğinde beni ölmüş bulursun dedi. Ve bizi duâdan ferâmûş eyleme diye emânet ısmarladı. Abdullah dahi vedalaşıp gitti.

Nakildir ki, bir yıl Abdullah Kâbe'ye vardı. Çün hac kılmaktan fâriğ oldu düşünde gördü ki iki ferişte geldiler ve birbirleriyle söyleştiler ki bu sene bunca bin huccâc geldi Kâbetüllah'ı ziyâret eyledi. Ol birisi eyitdi: Altı yüz bin huccâc geldi dedi. Ben dahi sordum ki kaç kişinin haccı kabul oldu. Eyitdiler: Hiç birinin kabul olmadı. Lâkin Dımaşk şehrinden bir başmakçı vardı ki ona Ali bin Muvakkaf²⁶¹ derler. Onun bir ameli hacca kabul oldu. Bu cümle halâyıkın haccı dahi onun hürmetine kabul oldu dediler. Çün düşten uyandım fikreyledim ve kendime dedim bana bundan yeğrek ne olaki varayım ol kişiyi ziyâret edeyim diye durdum. Dımaşk şehrine vardım ve sorup buldum. Adını sordum, eyitdi adım Ali bin Muvakkaf'tır pînedüzüm. Eyitdi: Seninle bir fehvâca sözüm vardır, kalkıp hanesi karibinde bir mescide varıp girdik. Âna eyitdim: Bana Merv şehrinde Abdullah derler. Bu sene hacda Arafat'da iken düş gördüm diye bir bir beyân eyledikte bir kez haykırıp düştü bî-hûş oldu. Bir zamândan aklı geldi kalkıp oturduk. Ben eyitdim: Kerem eyle ne amel işledin bana söyle ketmeyleme dedim. Eyitdi: Ben bir ümmî kişiyim pînedüzlükten üç yüz akçeyi cem eyledim ve üç yıl idi ki hacca gitmeye tâlip ve râğip idim. Ol esnada helâlîm hamile oldu. Bir gün bir komşudan et râyihası gelir. [99b] Eğer ol etten bir pâre bana getirmezsensin bu karnımdaki düşer dedi ve ağladı. Onun ağladığından bana dahi rikkat gelip ağladım. Ve kalkıp ol komşuyu buldum ve ahvâli dedim. Ol komşu beni dinleyip ağladı onun ağladığına bana dahi

²⁶⁰ Bakara, 2/156.

²⁶¹ İsmin doğru yazımı Ali b. Muvaffak'tır (ö. 265/878).

rikkat gelip ağladım. Ve eyitdim ki: Niçin ağlarsın? Eyitdi: Ya Ali, hâla şimdi ol pişen merkep etidir. Zira ehlim ve evladım beş gün idi taâm yemediler. Eğer dahi bir çâre olmazsa helak olurlar diye kalkıp bir çâre edeyim taâma müteallik bir nesne bulayım diye gezerken bir mezbeleda gördüm bir taze merkep ölüsü yatar. Kimse görmeden vardım onun etinden kesip getirdim helâlime verdim. Ol dahi sundu şâd oldu. Derhal çömleğe koyup ateş üzerine koydu. Hâla kaynayan odur. Ol bize helâldir ama size haram. Vardı iki lokmasını getirdi bana verdi. Çün ahvâli bildim âna eyitdim: Bir lahza burada bana tevakkuf eyle ben gelinceye deyip gittim. Vardım ol evde olan üç yüz akçeyi getirdim ol kişiye verdim. İşte benim (hâlim) bundan gayrı nesne etmedim dedi. Abdullah der: Çün bu haberi andan işittim eyitdim: “Sadaka’l-melekü fi’r-rü’ya ve sadaka’l-Melikü fi’l-hükmi ve’l-kazâ” yani melek gerçek söyledi ve Hak Teâlâ’nın hüküm ve kazâsı doğrudur dedim.

Nakildir ki, Abdullah bir kul almıştı ve ol kulu mükâtebe etmişti. Yani pahasını kesmişti. Her gün ne kazanırsa Abdullah’a getirirdi. Bir gün Abdullah’a eyitdiler ki: Senin filan kulun her gece gûristana girer kefen soyar varır onu satar da akçesini sana getirir dediler. Abdullah çün bunu işitti beğâyet melûl oldu. Bir gece o kulu gözetip dışarı çıktı. [100a] Gördü ki o kul hanesinden dışarı çıkıp doğru gûristana doğru gitti. Abdullah dahi ardına düşüp gözettii. Gördü ki kul palasları giymiş vardı bir gûristana girdi. Birazdan Abdullah varıp baktı. Gördü ki ol kul secdeye varmış ve yüzünü toprağa sürüp ağlar ve Hak Teâlâ hazretine niyâz eder. Ve üzerinde bir nûrdan kandil ol gûristanı münevver eylemiş muallak durur. Abdullah ol hâli görüp hayretle ağlamaya başladı. Tâ subh-ı sâdika dek ol kul zârîliklerle tâat eyledi. Subh oldukta ol kul gûristandan çıktı. Kapısını örtüp üzerine toprağı cem eyleyip örttü. Andan yüzünü Hazrete tutup eyitti ki: İlâhî senin kudretinle gündüz oldu. Hâcem benden akçe istedikte nesnem yoktur ne vereyim dedi. Ve hâcemden utanmayayım lütuf ve ihsân eyle dedi. Dersaat hava yüzünden bir lem’a-i nûr indi. Ve ol nûrdan kulun eline bir altın düştü. Ve ol altın üzerinde yazılmış “*kûl hüve’llâhü ehad Allahü’s-Samed*”²⁶² Çün Abdullah onu gördü sabrı ve kararı kalmayıp ileriye varıp ol kulun gözlerini öptü ve kucadı ve ağlayıp zârîlik kıldı ve ol kulu âzâ(d) edip hüccetin verdi. Kul çün kim hâcesi sırrına vâkıf olduğun görünce melûl oldu ve yüzünü hazrete tutup eyitdi: İlâhî, çün kim perdemo açtın ve halk arasında beni şâyî kıldın ayrık bana rahat kalmadı. İmdi izzetin ve

²⁶² İhlas, 112/1-2. De ki: “*O, Allah’tır, bir tektir.*” “*Allah Samed’dir.* (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.

azametinin hakkı için benim bu saatte canımı al dedi. Pes Abdullah bu niyâzı işitti üzerine varıp gördü ki canını Hakk’a teslim eylemiş. “*Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciun*”²⁶³ deyip Abdullah cümle havâicini görüp kendi eliyle yıkayıp, namazını kılıp dervişlerle ve cemaat-i kesirle namazını kılıp defin eylediler. Ol gece Abdullah, Hazret-i Fahri âlemi düşünde gördü aleyhi’s-selâm. [100b] Ve İbrahim aleyhi’s-selâm dahi böyleydi birer burağa binmişler geldiler ve Abdullah’a itâb yüzünden eyitdiler ki: Ya Abdullah revâ mıdır bizim dostumuzu palaslarla gömesin? Tez ol çıkargil biz âna kefen getirdik dediler. Ve kefeni bana verdiler aldım. Gördüm ki: Hub ve latif kefendir ve kokusundan dimağlar muattar olur. Ol hâlde uyandım ve ol nâzen kefenleri elimde buldum. Derhal vardım ol kulun mezarını açtım. Ve palasları soyup ol kefenleri sardım rahmetü’llâhi aleyh.

Nakildir ki, Abdullah (bin) Mübârek rahmetü’llâh der: Bir vakit gazaya vardım, bir kâfir ile mukâbil oldum. Ol kâfirle cenk eyledik birbirimize zafer bulamadık. Öğle namazı vakti geldi. Eyittim: Bana mehil ver namaz kılalım andan yine cenk edelim dedim. Bana mehil verdi. Vardım bir تنها yerde namazı kıldım yine gelip cenk ettik. Ol dahi benden mehil istedi, verdim. Ol dahi bir hoş yerde putunu önüne koydu, ona karşı yüzünü yerlere sürdü ve çok çok tapu kıldı. Abdullah zaferdir deyip kılıç çıkardı ve üzerine varıp dilediki çalıp helak eyleye. Nâgâh hâtiften bir avâz geldi ki: Ya Abdullah Kur’ân’da okumadın mı ki buyrulmuştur: “*Ve evfü bi’l-ahdi inne’l-ahde kâne mes’ûle*”²⁶⁴ Yani ahdi yerine getirin tahkîk Allah sizden sorasıdır. Abdullah çün bunu işitti zârî zâr ağladı. Kâfir işitip başını kaldırdı baktı. Gördü ki: Hasımı Abdullah kılıç çekmiş, başı üzerinde durup zârî zâr ağlar. Kâfir onu görüp sana n’oldu ki böyle ağlarsın? Abdullah eyitdi: Senin için Tanrım bana itâb eyledi ey ahdini ve kavlini sayıcı diye onun için ağlarım dedi. Kâfir eyitdi: Vallahi onun gibi rahim Tanrı’ya âsi olmak revâ değildir ki benim gibi âsi için dostuna itâb eyleye. Ya Abdullah bana îmân telkin eyle dedi ve müslüman oldu. Âhir, din-i İslâm yolunda azîzlerden oldu.

Nakildir ki, bir gün Abdullah’a bir musibet erdi. [101a] Çok kişiler gelip azâ kıldılar. Bir kâfir dahi ona azâyâ geldi. Ve eyitdi: Âkil kişi oldur ki ona musibet geldikde şöyle eyleye ki; üçüncü gün dahi öyle kılacaktır dedi. Abdullah kâfir sözünü beğendi ve eyitti: Ol kâfirin sözünü yazın ki hikmettendir dedi. Pes onun ol sözünü yazdılar. Bir nice zamândan sonra ol kâfir şehâdet getirip müslüman oldu.

²⁶³ Bakara, 2/156.

²⁶⁴ Ayet yanlış yazıldığı için tashih edilmiştir. İsra, 17/34.

Ve dahi, Abdullah'tan sordular ki hangi iş adama ıssılıdır. Eyitdi ki: Bütün akıl. Ya ol olmazsa dediler. Eyitdi: Epsem durmak. Eyitdiler: O dahi olmazsa n'eyesin dediler. Eyitdi: Onun gibi kişiye ölmek yeğdir.

Ve dahi eyitdi: Bir kişi âdâbı sehil tutsa ol kişi sünnetlerden mahrum olur. Ve her kim sünnetleri sehil tutsa farzdan mahrum olur. Ve her kim farzları sehil tutsa Hak Teâlâ hazretinin mârifetlerinden mahrum olur ve ol kişi âkibet tamuya girer.

Ve dahi eyitdi: Tanrı dostlarının gönülleri hergiz sakın olmaya. Yani her dâim Tanrı rızâsını ve hoşnutluğunu isteyici ola.

Ve dahi eyitdi: Her kim bir akçe kadar hurma kabul etmeyip sahibine verse benim katımda sevgilidir andan ki yüz akçe sadaka vere dedi.

Dahi eyitdi: Kanaat mürüvveti, vermek mürüvvetinden yeğdir. Belki: Yüz kat yeğrekdir dedi. Ve dahi: Bir kimse ona eyitdi ki: Bana vasiyet eyle. Abdullah ona eyitdi: Hemişe şöyle olgil ki her ne işlersen Allah Teâlâ görür ve bilir diye mülâhaza eyle. Zira eğer sen onu görmezsen ol seni bilâ-şek göre durur.

Dahi eyitdi: Gönül sayruluğunun devâsı halktan ırak olmak ve beylere tekebbürlük etmendir dedi.

Ve dahi eyitdi: Eğer gıybet söylesem, atamın, anamın gıybetin söyledim. Zira cehdle tahsil ettiğim sevâbım gayrılara olmaktan ise onlara olmak yeğrekdir dedi.

Nakildir ki, bir gün bir yiğit Abdullah katına geldi ve eline ayağına düştü ve zârî zâr ağladı. Abdullah eyitdi: Niçin ağlarsın. Eyitdi: Bir günah işledim ki onun odundan ve korkusundan ağlarım dedi. **[101b]** Abdullah ne makule günahdır dedikte hicâb ederim ulu günahdır dedi. Abdullah elbette söylemen gereksin diye ibram eyledikte ol yiğit iki elini yüzüne tuttu. Ve ağlayarak eyitdi: Sarhoşlukla bilmeyip helâlim sanıp anamla zina etmişim dedi. Ve zârîlikle kendini yere vurup acaba Tanrı Teâlâ tevbeni kabul eder mi dedi. Abdullah eyitdi: Hak Teâlâ tevvâbdır ve erhamü'r-râhimindir ve ğaffara'z-zünubdur. Ağlama ümidini kesme diye kaktı ve eyitdi: Ben korktum idi ki bir mü'min hakkında gıybet ettin veya ayıbını söyledin (ve)ya bühtan işledin. Nitekim Fahri âlem salla'llâhü aleyhi ve sellem buyurur ki: “*El-gıybetü eşeddü mine'z-zina*”²⁶⁵ yani gıybet zinadan şeditir oldur demektir dedi.

Nakildir ki, Abdullah hâl-i hayatında cümle mâmülkün fukarâya üleştirdi. Bir kimse ona eyitdi ki: Ya Şeyh cümle mâmülkün üleştirdin amma üç kızın var

²⁶⁵ İbn Ebi'd-Dünya, *Kitâbu's-Samt ve Âdâbu'l-Lisân*, thk. Ebû İshak Havînî el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1990, s. 118-119, hadis no: 164.

muhtaçlardır ki onları n'eylersin dedi. Abdullah eyitdi: Ben onları Allah'a ısmarlamışımıdır dedi. Böyle dedikten sonra bir kez gözlerini açıp güldü ve bu ayeti okudu: “*Li misli hâze fe'l-ya'meli'l-âmilün*”²⁶⁶ Ve üç kez şehâdet getirip teslim-i ruh etti. Rahimehullah.

16. SÜFYÂN-I SEVRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH²⁶⁷

Ol din yoluna gidenlerin rehberi ve zâhidlerin tacı ve ulusu, ol âlemlerin kutbu yani Süfyân-ı Sevri rahmetü'llâhi aleyh.

Takvâ ve hayâda ve gönül alçaklığında ve âdâp ve hayâda mânendi yok idi. Ve çok meşâyih görmüştü. Hatta anası karnındayken takvâ ve tâati malûm idi. Bir gün anası bir komşusu evinde desturunsuz bir miktar turşu yemişti. Süfyân karnı içinde ziyâde hareket edip başıyla ve ayağıyla anasının karnını dürtüp ziyâde ıztırap verdi. Anasına bu zahmet neden olduğu malûm olup vardı komşusuyla helâlleşti fi'l-hâl sakin oldu.

[102a] Evvelki hâlinde ona Sevrî demezlerdi. Bir gün mescide varıp ivdiğinden evvel hemen sol ayağını basmış oldu. Derhal hâtiften bir avâz geldi ki: Ya sevr n'eylersin? Kendi hanene mi girersin? Andan sonra ona Sevrî dediler. Süfyân çün kim ol avâzı işitti aklı gidip düştü. Bir zamândan aklı gelip kalktı ve sol eliyle sakalına yapışıp berk sıkıttı ve sağ eliyle yüzüne şol denli tabancalar vurdu ki gözlerinden ateşler çıktı. Ve kendisine eyitdi: Ey utanmaz sığır, bilmezlikle bir kez sol ayağı basmakla adını insan defterinden çıkarıp sığır lafzıyla itap ettiler. Andan sonra yirmi yıl dün uykusun uyumadı riyâzet etti. Ol heybetinden ziyâde zayıf oldu.

Nakildir ki, ittifak bir gün şöyle düştü ki halife bir gün onun yanında namaz kılıyordu. Ve kâh sakalını düzerdi. Süfyân eyitdi: Böyle namaz olmak muhaldir. Halife çün işitti Süfyân'a gönlünde kin bağladı ve buyurdu: Bir darağacı dikip Süfyân'ı asın ki bir dahi benim katımda böyle söz söylemesin dedi. Ol gün ki onu asmaya kast ettiler. Süfyân uyumuştı başı bir ulunun üstünde ve ayakları dahi bir ulunun üzerindeydi. Ol ulular birbirlerine bakışıp Süfyân'ı kaçırmak dilediler. Süfyân uyanıkmiş eyitdi: Haber nedir? Ol azîzler eyitdiler: Söyleyecek haber değildir lâkin söylemesek dahi olmaz

²⁶⁶ Saffat, 37/61. *Çalışanlar böylesi için çalışsınlar!*

²⁶⁷ Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VI, s. 356-393; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. III, s. 147-152; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 386; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. IV, s. 111; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 89-92; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 212-215.

deyip ol şom haberi söylediler. Süfyân eyitdi: Benim hiç ölmeye hevesim yoktur. Onun için ki dünyâda âhiret hakkını alâ kadrihi yerine getirmek gerek dedi. Gözleri yaşla doldu ve eyitdi: İlâhî sen benim suçum yok idiğini bilirsin bunları kati tutgil dedi. Süfyân bu sözü tamam deyince halifenin sarâyında bir tarraka koptu. Halife tahtı üzerinde oturmuştu. Halife ve etrafında oturanları yer yuttu. Ol iki ulu birbirlerine bakışıp kaldılar. Ve eyitdiler: Ey Şeyh duâ böyle tezcek müstecap olmak aceptir diye taaccüp ettiler. Andan sonra bir halife dahi ki tahta oturdu. **[102b]** Abdullah (bin) Mübârek’e azim riâyetler ve izzetler eyledi.

Nakildir ki, bir gün Süfyân hasta oldu. Halifenin bir Cühûd hekimi vardı. Ol hekimi gönderdi ki Süfyân’a ilaç eyleye. Çün Cühûd hekimi Süfyân’ın kârûresini gördü eyitdi ki: Bu kişinin ciğeri ve yüreği Allah korkusundan pâre pâre olmuştur. Buna ilaç te’sîr edecek değildir ve bunun dini hak dindir deyip şehâdet getirip Müslüman oldu. Halife işitip eyitdi ki: Ben merîda tabip gönderdim sandım idi meğer merîdi tabibe göndermişim dedi.

Nakildir ki, bir gün halife emreyledi bir kuluna ki vardı bir keseye on bin altın koyup getirdi. Halife altınla Süfyân’a ziyârete vardı. Ve eyitdi: Ya Şeyh bu altın bana pederimdem miras kaldı helâldir kabul eyle deyip gayet yalvardı. Hatta Süfyân dahi kabul eyledi. Çün kim halife kalkıp gitti. Süfyân eyitdi: Onunla benim dostluğum altın için değildi Allah için idi. Ve oğluna buyurdu: Altını halifeye ilet. Oğlu eyitdi: Ey atam, meğer senin bağrın taşandır. Sen bilmez misin ki ben iyâlmendim ol altının birazını bana versen iyâlime nafaka ederdim. Amma sen cümlesini gönderirsin dedi. Süfyân eyitdi: Ey oğul, ol altınla karnın doya ve benim Allah için olan dostluğum dünyâlığa değışeyim amma ben dilerim ki âhirette sergerdân olmayayım.

Nakildir ki, meğer bir kişinin haccı fevt olmuştu anıp âh eyledi. Süfyân eyitdi: Dört kez hac eyledim sana onun sevâbını vereyim. Sen bana bu âhın sevâbını ver dedi. Ol kişi verdim dedi. Süfyân dahi kabul eyledi. Ol gece düşünde gördü eyitdiler ki: Taaccüp fâideli iş işledin. Eğer ol ahın mezdini ve sevâbını ârifânın cümle ehlinin hacları mukâbelesinde üleştirsen bey olalardı dediler.

Nakildir ki, Süfyân bir gün Kâbe’ye giderdi. Lâkin dâim ağlaya ağlaya giderdi. **[103a]** Bir yoldaşı ona günahın çokluğundan mı ağlarsın dedi. Süfyân yerden bir ot yaprağını aldı ve eyitdi: Benim günahım ne kadar çok ise de onun rahmeti katında iş bu ot yaprağı değildir. Ve lâkin onun için ağlarım ki son demde îmânımı şeytan şerrinden

kurtarır mıyım? Dahı eyitdi ki: Ağlamak on bahistir dokuzu riyâdır, birisi Allah içindir. Ol biri kim Allah içindir eğer yılda bir kere bir katre damlasa yeter belki azim çoktur dedi.

Ve dahi eyitdi: Şol derviş ki beyler arasında gezer beylik ki onun işi riyâdır. Ve dahi eyitdi ki: Dervişlik palas giyip ve arpa ekmeği yemek değildir. Belki dünyâya rağbet eylememektir. Ve uzun endişe kılmamaktır dedi. “Hâze zamânu’s-sukutî ve lüzum el-buyutî” yani “zamân tınmayıp söylememek ve hanesini bekleyip gözetmektir” demektir dedi. Eyitdi: Peygamber aleyhi’s-selâm buyurmuştur: Tanrı Teâlâ Hazreti ol kavmi sevmez ki eti çok yiyeler. Yani gıybet ederler. Zira Hak Teâlâ gıybet edip kov kovlayanları ve cû söyleyenleri düşman tutar.

Nakildir ki, Süfyân hemîşe ölümü arzuları. Çün eceli yakın geldi çok ağladı eyitdi: Ölümü arzu edip isterdim. Oş geldi kat’i uzak seferdir. Dünyâda sefer kamu bir ibrik ve bir asâyı idi. Ama bu sefere kat’i çok yerağ gerek idiğün şimdi bildim dedi ve zârîliklerle ağladı.

Çün hâl ona yakın geldi başını bir hoş sardı. Şâkirdler eyitdiler ki: Uçmak yoluna başını bir hoş sardı. Süfyân onlara eyitdi: Ne dersiniz uçmaktan bana nasip verirler mi dedi yine ağladı. Onun sayruluğu ishaldendi. Ve ol hâldeyken yine tâatini terk etmedi. Basra şehrinde idi yine ol hâldeyken tâatini terk etmedi. Hatta bir gecede yetmiş kere abdestini tazeledi. Ona eyitdiler ki: N’olaydı bir saat rahat olaydın ve dinlensen dediler. Ah korkarım ki ol ulu dergâha arisiz varırım dedi.

[103b] Vasiyet eyledi ki öldüğümde yüzüm üzere koyun ki o yüce dergâha yüzüm üzere varayım dedi. Pes yüzü üzere koydular ve çıktılar ki cemaate haber vereler. Gördüler ki cümle cemaat gelip hazır olmuşlar. Eyitdiler: Size kim haber verdi. Eyitdiler: Düşte gördük. Eyitdiler ki: Süfyân âhirete gitti varın namazına hâzır olun. Çün hâlet-i nez‘de idi muhibleri içeri girdiler. Süfyân belinden iki enban kızıl altın çıkardı eyitdi: Benim için bunu sadaka eyleyin dedi. Çün altını gördüler sübhânallah hemîşe Şeyh derdiki kendinin altını vardır gerçek varmış. Ve bunca zamândan yanında götürürmüş. Süfyân eyitdi: Bu dünyâlık benim dünyâ ve nefis aldangaçımdı. Ve dinimin seyri ve kalesiydi. Zira dinimi bununla saklardım. İblis laîn deyemezdi bana ki bugün ne işlersin yarın ne yaparsın ve ne yersin ne giyersin deyip iğvâ veremezdi. Ve teşvişe düşürüp kalbimi efkârla fesâda veremezdi. Bu altınla def ederdim dedi. Andan kelime-i tevhidi diline getirdi ve canını Hakk’a teslim eyledi “*innâ lillâh ve innâ ileyhi râciun.*”

Ve ol gece ki nakleyledi gökten bir ün işitildi ki “mâte el-vera‘ mâte el-vera‘” yani bir müttaki din ulusu öldü demektir. Bir kişi onu düşünde gördü ve sordu: Kabir suâlinden ve yalnızlıktan nicesin dedi. Eyitdi: “Kâne kabrî ravzatün min riyâzi’l-cennet”²⁶⁸ dedi.

Ve dahi bir kişi dahi düşünde gördü ve hâlinden suâl eyledikde eyitdi ki: Bir ayağımı sırata bastım ve bir ayağımı uçmağa bastım dedi. Dahi bir kişi dahi gördü. Uçmakta bir ağaçtan bir ağaca konardı ve uçup gezerdi dedi. Ve ona sordular ki bu makâmı n’eyle buldun? Eyitdi: Haramdan sakınmakla.

Nakildir ki²⁶⁹, onun şefkati şol mertebe idi ki pazardan geçerken gördü bir bülbül kafesden çıkmaya çalışıyor. **[104a]** Süfyân ol bülbülü satın aldı. Ve sahraya çıkarıp âzâd eyledi uçurdu. Ol kuşçağız her gün kande isterse uçup gezerdi ve öterdi. Kaçan kim akşam oldukda Süfyân’ın evine gelirdi. Süfyân namaz kılarken ol karşısında durur bakardı. Ve kâh kâh karşısında türlü türlü öterdi. Bunca yıllar onunla mûnîs oldu.

Çün Süfyân’ın ömrü tamam oldu bunca ulular, velîler onun meyyiti üzere hizmet ederlerdi. Ol kuşçağız dahi gelip etrafında uçup zârîliklerle öterdi. Ve burnuyla gövdesinden tüylerini koparıp atardı. Çün kim cenaze üzere Süfyân’ı koydular ol feryâdla kendini Süfyân’ın üzerine vurdu ve göğsü üzerine oturdu kaldı. Halâyık ol kuştan bu hâleti görünce feryâd ve fıganı artırdılar. Kabrine iletince kuş cenaze üzerinden cevlan edip zârîlikle böyle gitti. Süfyân’ı mezara indirdiler ol kuş bile indi, nice kere çıkardılar yine indi. Beher hâl Süfyân’ı mezar içine koyup toprakla örttüler. Kuşçağız üzerinde feryâdla öttü kaldı. Hâtiften bir avâz geldi ki: Hak Teâlâ Süfyân’ı yarlıgadı. Miskinleri esirgediği için bir hâl üzere ol kuşçağızı kırkinci ölmüş buldular. Onu dahi defneylediler rahmetü’llâh.

17. EBÛ ALİ ŞAKÎK BELHÎ RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²⁷⁰

Ol tevekkül ehli yüzü sulu ve ilim ü hikmet içinde bahtlı ve ol velîler zümresinde ulu ve ol çok ibâdet ü tâatlerle muhterem ve ol görklü ahlâk-ı hamîde ile

²⁶⁸ Kabrim cennet bahçelerinden bir cennettir.

²⁶⁹ Müellif burada hatalı bir yazım yaptığı için kelimenin üzerini çizip düzeltme yapmış.

²⁷⁰ Şakîk-i Belhî (ö. 194/810) hakkında bkz. Sülemî, *Tabakâtu’s-Suîyye*, s. 23; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. VIII, s. 58-73; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 55; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 177; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatı’s-Safve*, c. IV, s. 159-160; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, c. II, s. 475; Zehebî, *Mîzânü’l-İtidâl*, c. II, s. 279; Câmi, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 166; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 139; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 221-223.

muhteşem, ol sened ehli zübde-i tarîk yani Ebû Ali Şakîk rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Çok rüzgâr geçirmiş pîr idi. Her vecihle ehliyetle zamânında pîr idi. Tarîkat ve sülûkde sabitkadem düğeli ömrünü tevekkül birle geçirmişti. Çok musannefâtı vardı. Tarîkat yolunu İbrahim Edhem'den tutmuştu. Yedi yüz imâma şâkird olmuştu. Kırk deve yükü kitap cem etmişti **[104b]** ve cümlesine mütaalası geçmişti. Ve dört nesne çıkarıp ihtiyâr ettim ve amel edip bekledim demiştir. Evvel rızık-ı helâl, ikinci hâlis amel, üçüncü şeytanı düşman bilip sakınmak, dördüncü ölümü unutmayıp görklü amel etmek ve (yaraû ?) eylemek dedi.

Ve onun sebab-i tevbesi oldur ki: Genç yiğitliğinde bezirgânlıkla Türkistan'a vardı. Gezerken yolu bir puthaneye uğradı, diledi ki içeriye gire. Çün girdi gördü ki; bir erguvânî don giymiş kişi bir putun önünde yüz yere koyup ve saçını sakalını yolup zârîlikler eder puta yalvarır. Şakîk eyitdi: Ey bedbaht! Bir câmid cansız şeye ki hayra şerre yaramaz, taparsın. Senin hâlîk ve râzîk cemî mevcudâtı halk etti. Eğer yalvarırsan ona yalvar, taparsan ona tap dedi. Ol şahıs eyitdi: Eğer dediğin Tanrı kâdirmişseydi sen rızık isteyu şehirden şehre gezerek buraya gelmezdin dedi. Bu sözden Şakîk'e bir hâlet geldi ve uyanıklık hâsıl oldu. Ol puthaneden çıkıp yolca giderken bir kâfire rast geldi. Şakîk'e sordu ki ne kişisin ve ne iş üstünesin? Şakîk eyitdi: Ticaret ehliyim dedi. Ol kâfir eyitdi: Eğer şol rızık istersen ki sana takdir olunmuştur. Hiç sen onu talepte zahmet çekme ki ol seni bulur. Eğer sana takdir olmayan rızık talep edersen kıyamete dek ömrün olsa onu bulacak değilsin dedi. Şakîk çün bu sözleri işitti derhal gafletten uyandı ve dünyâdan muhabbeti götürüldü.

Ol seferden döndü geri Belh'e geldi. Dostları karşıladılar Şakîk yâreni beyninde cömert yiğit idi. Akrânıyla dâim sohbet ederdi. Ali ibn İsa, Belh şehrinin beyiydi, av itlerini sordu. Onun bir iti kayboldu. Ol köpeği Şakîk'in bir komşusu aldı diye tuttular ona cevır edip dövdüler. **[105a]** Ol kişi kaçıp Şakîk'e geldi. Ebû Ali ile Şakîk, Belh melikinin katına vardı. Eyitdi: Bu kişiden elini çek tâ kim üç günden iti bulayım dedi. Ol kişiyi salıverdiler. Şakîk²⁷¹ yolda giderken ite rast geldi ve eyitdi: Bunu Şakîk'e iletelim bir cömerttir. Bana ihsân eder dedi. Hâsılı ol iti Şakîk'e getirdi. Şakîk görünce sevindi ve iletip sahibine verdi ve kefâletten halâs oldu. Ol bey Şakîk'e hüsn-i itikâd etti. Getiren kimseye hayli ihsânlar eyledi. Andan sonra Şakîk bir تنها köşe ihtiyâr

²⁷¹ Müellif burada yanlışlıkla “Şakîk” yazmış, cümlemin devamından bu anlaşılmaktadır.

edip dünyâdan el çekti ve tevbe edip yüzünü Hakk’a döndürdü. Ve tevekkül ve itikâd ve riyâzet birle tâate meşgul oldu.

Nakildir ki, Şakîk bir gün vaaz ediyordu. Şehrin halkı cümle hâzır olmuşlardı. Nâgâh dışarıdan bir kişi girip geldi ve eyitdi: Niçin böyle gafilsin ki şehre kâfirler koyuldu. Câiz şehri alalar dedi. Çün Şakîk bunu işitti fi’l-hâl minberden indi varıp ol kâfirleri sıdı ve yine geldi. Bir mürîdi seccâdesi altına gül dökmüştü. Aldı biraz koktu. Bir mürîdi onu görüp eyitdi ki: Zehi ranâlık ki kılır ve gül kokar deyip tan eyledi. Şakîk onu işitip eyitdi: Zehi münafıklar ki gül kokmayı görürler ama gül basmayı görmezler dedi.

Nakildir ki, bir vakit Şakîk Kâbetullah’a azmeyledi. Bağdat’a geldiğinde Harun Reşid onu sarâyına davet edip ziyâfet eyledi ve izzet ikram ile riâyetler eyledi. Kaçan kim Şakîk onun katına girdi Harun eyitdi: Ey Şakîk, zâhid misin? Eyitdi: Şakîkim zâhid değilim dedi. Harun onu işitincek acepledi. Ya Şakîk, bana öğüt ver dedi. Şakîk eyitdi: Sen halifesin ki Hak Teâlâ seni Ebû Bekir yerine koymuştur. Senden sıdk ve gerçeklik ister. Nitekim Ebû Bekir Sıddîk’tan istedi. **[105b]** İkinci: Ömer Faruk yerine koydu ki senden adalet ister. Üçüncü: Osman zünnûreyn yerine koydu ki hayâ ister. Dördüncü: Hazret-i Ali yerine koydu ki senden sehâ ve atâ talep eder. Nitekim ondan istedi. Bu sözler Harun’a beğâyet hoş geldi. Ve eyitdi: Ya Şakîk nasihati dahi ziyâde eyle. Şakîk eyitdi: Hak Teâlâ seni tamunun kapısıcı koymuştur ve eline üç nesne vermiştir. Ve eyitmiştir ki: Bu üç nesneyle halkı tamuya girmeye koma. Evvelki: Mal, ikinci: Kılıç, üçüncü: Kamçıdır. Kaçan bir muhtaç sana gelse ol maldan ona vergil tâ kim uğruluk etmeyip tamuya girmeye. Ve sen dahi sadaka etmekle uçmağa giresin. Ve her kim Hak Teâlâ’nın emrini tutmaya ol kamçıyla edepleyesin. Ve her kim ki nâ-hak adam öldüre kan döke ol kılıçla onu öldüresin. Ve eğer bu dediklerimi edâ eylesen Hak Teâlâ seni uçmağa koya. Eğer etmezsen itâba müstahak olursun dedi. Harun bu sözleri canla kabul kıldı ve eyitdi: Ya Şakîk dahi ziyâde eyle. Şakîk eyitdi: Sen ırmağın başısın kalan halâyık ayağıdır. Kaçan ırmağın başı pâk olsa ayağı bulanık ve murdar olmakla başına hâlel gelmez. Amma başı bulansaydı ayağın duruluğuna itibâr olmaz dedi. Yine Harun eyitdi: Ya Şeyh dahi artır. Şakîk eyitdi: Bir yazı ortasında olsan şöyle ki susuzluktan helaka yakın olsan. Eğer ol hıynde bir latif ve leziz soğuk su olsa niceye dek alabilirdin. Harun eyitdi: Mülkümün yarısını verirdim. Yine Şakîk eyitdi: Ya Halife ol içtiğin suyun yolu bağlansa ve ol hıynde bir tabip ben ona çare bulayım mülkümün yarısını verirsen

derse? Halife eyitdi: Yarısını değil belki cümlesini verirdim dedi. **[106a]** Şakîk eyitdi: Cümle mülkün ki ve padişahlığın bir içim suyu içip yine çıkarmaya verdin. Niçin bunca itibâr edip ve mağrur olup bu bî-manâ ve hiç olan nesneye gönül bağlayıp aldanırsın. Şunun ki kıymeti bir içim su ola bir saat içersin bir saatten sonra yine levni ve taâmı tağyir ve murdar olup çıkar. Halife çün bu sözü işitti zârî zâr ağladı. Şöyle kim ol mecliste olanlar cümlesi bile ağlaştılar halifenin derdi dahi efzûn oldu. Derhal Şakîk’e izzet ve ikram edip biat eyledi ve sıdkla mürîdi oldu. Ol nasihat bereketinde velîlerden oldu ve nice türlü izzetlerle Kâbetullah’a gönderdi. Üç günlüğe varınca bile gönderdi. Dördüncü gün birbiriyle vedalaşıp ayrıldılar. Pes Horasan şâhı İbrahim Edhem ile buluşup Kâbetullâh’a varınca böylece gittiler. Bir gün rızık istemekde bahis ettiler. İbrahim eyitdi: Eğer rızık verilirse şükrederiz. Eğer vermezlerse sabır ve tahammül ederiz dedi. Şakîk eyitdi: Bizim Belh şehrinin kelpceğizleri dahi bu hâlde geçinirler deyince İbrahim eyitdi: Ya sizin hâliniz nicedir? Şakîk eyitdi: Bizim hâlimiz oldur ki eğer rızık verilirse Allah için îsâr ederiz ve hâlimizden ayrılmayız. Eğer verilmezse şükrederiz dedi. İbrahim durdu geldi ve İbrahim’in (Şakîk’in) başını öptü.

Nakildir ki, Şakîk çün hacdan geriye döndü Bağdat şehrine geldi ve orada vaaz etti. Ve tevekkül bâbından çok nasihatler ve sözler söyledi. Ve tefâsir ve hadisler nakleyledi. Ve söz arasında eyitti: Çün beriyyeye kadem bastım dört akçem vardı ziyâde değildi dedi. Çün Şakîk böyle dedi meclis içinde bir yiğit durdu geldi ve eyitdi ki: Ya Şakîk ol dört akçe sendeyken Allah Teâlâ hazretine senin tevekkülün yoktu diye söyledi. **[106b]** Çün kim Şakîk ol sözü işitti hâli mütegayyir oldu. Ve insaf edip ol yiğidin sözünü beğendi. Rast söyledin dedi.

Ve dahi eyitdi: Bana düşümde eyitdiler ki bir kişi kendi nafakası ve rızkı hususunda Hak Teâlâ Hazretine tevekkül ve itimad eyleye, inana. Hemişe onun iyiliği arta ve iyi huylar pîşe ola ve namaz içinde vesvese-i şeytan ona yol bulmaya.

Ve dahi eyitdi: Tâatin aslı üç nesnedir. Biri korku, biri ümit, biri dahi tâat sevmek dedi. Korkunun asârı ve aslı haramları terk eylemektir. Ve ümidin nişânı zevk ü şevke girip Allah’a dönmektir dedi.

Ve dahi eyitdi: İbadet on cüzdür dokuzu halktan kaçmak birisi epsem tek durmaktır.

Ve eyitdi ki: Yedi yüz âlimden beş nesne suâl eyledim. Biri bu kim uslu kimdir ve biri ber-husul kimdir ve biri gani kimdir ve biri dahi bahil kimdir, biri dahi vezirin kimdir? Pes ol yedi yüz âlimler bu cevâbı verdiler.

Ve eyitdiler: Uslu odur ki dünyâyâ aldanmaya, bey oldur ki Hak Teâlâ Hazretinin kısmetine şükredip kanaat eyleye ve yoksul oldur ki gönlü dâim ziyâdeye tâlip ola ve mal biriktirmeye çalışa hırs ola.

Nakildir ki, Hâtem-i Asam der: Şakîk öleceğine yakın sordum ve nasihat talep eyledim. Eyitdi: Cehd eyle ki dünyâ sözünü söylemeyesin eğer seni göyündürür canlarını dahi bilsen dedi. Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

18. İMÂM-I ÂZAM EBÛ HANİFE-İ KÛFÎ RADİYA'LLÂHU TEÂLÂ ANHU VE RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²⁷²

Ol şerîatin ve din-i İslâm'ın çerâğı ve serayı milletin şem'ı. Ol dürr-i takvânın denizi ol şer'i din yolunda sarartan benzi. Ol âlim ve âmil ve sûfî yani İmâm Ebû Hanife-i Kûfî radiya'llâhu anh.

Her bir kimsenin dillerinde öğülmüştür ve gönüllerde kabul olmuştur. **[107a]** Ve onun ilminin ve amel ve tâatinin ve riyâzâtının nihayeti yoktur. Şerîat ve tarîkat ve mârifette gayet âli idi. Ve çok meşâyih görmüş idi. Ale'l-husus Ca'fer-i Sâdık'la görüşüp sohbet etmişti. Fudayl'in ve İbrahim bin Edhem'in ve Bişr Hâfî'nin sohbetine yetişmişti. Bir gün Rasûl-u Ekrem salla'llâhü aleyhi ve sellem hazretinin türbe-i şerifi üzerine varıp eyitdi: Es-selâmu aleyke ya Rasûlallah, ravza-i mübârekeden avâz geldi ki: Ve aleyke's-selâm ya İmâme'l-Müslimîn. Ve ol evâil hâlinde halâyıktan kible-i hakikate yüz döndürdü. Bir kişi onu düşde gördü ki: Fahr-i âlemin aleyhi's-selâm kabri içinde mübârek kemiklerini derip devşirirdi ve düzerdi. Bu düşün heybetinden uyandı varıp İbn Sirin yârenlerinden birine söyleyip tabirini sordu. Ol eyitdi: Âlem içinde Muhammed Mustafa'nın aleyhi's-selâm sünnetini saklamakta azim, âli mertebede olasin. Sünnetini saklamakta ve eğriyi doğrultup, dağılıp burulan şerâyi-i ve sünneti cem edip ve hayrı şerden fark edesin dedi. Andan sonra bir kez dahi Hazret-i aleyhis'-selâmı düşünde gördü. Ona eyitdi ki: Ya Ebâ Hanife, seni benim sünnetlerimi ihyâ

²⁷² Ebû Hanife (ö. 150/767) hakkında bkz. Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 159; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. V, s. 405; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 99-100; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 312-314.

etmek için gönderdiler. Halvette durma çık benim sünnetlerimi halâyika ilâm edip bildir dedi.

Bir gün halife cemiyet eyledi. Ve Şa'b, Ebû Hanife üstadıydı gayet pîr idi. Onu çağırdı ve cümle âlimleri ve uluları davet ettiler hep anda idiler. Halife kâtibe buyurdu her bir âlime ve fakihe birer köy vakf edip yazdı. Cümle ulemâ ve fukaha şehadetlerini yazdı. Andan Ebû Hanife'yi getirdiler. Halife dahi perde ardında otururdu anda olanlar halifeyi görmezlerdi. Ebû Hanife'ye eyitdiler: Sizi dahi halife tanıklığa yazsın dediler. Ebû Hanife eyitdi: Halife kandedir? Kâtip eyitdi: Halife perde ardındadır. Ebû Hanife eyitdi: Halifeye deyin buraya gelsin veyahut ben anda varayım tanıklık dürüst olsun dedi. **[107b]** Çün Kâtip bu sözü işitti Ebû Hanife'ye itâb yüzünden katı söyledi ve eyitdi: Bunca ulular yazıldılar sen ne fuzûlîlik edersin dedi. Pes Ebû Hanife eyitdi: "Lehe mâ kesebet ve leküm mâ kesebtüm" yani onları onlardan sorarlar ve beni benden sorarlardır. Halife kâtibin savaştığını işitti ve Şa'bi'ye eyitdi: Tanıklıkda dîdâr şart mıdır? Şa'bi şarttır dedi. Halife eyitdi: Pes sen beni kande gördün ki bana tanık yazıldın. Şa'bi eyitdi: Senin emrin olduğuna ilm-i yakînîm oldu lâkin görmeklik talebinde edep ettim dedi. Halife eyitdi: Bu söz haktan baiddir. Ol yiğit kadılığa senden ehaktır. Bundan sonra âlimlerden dört kişi ihtiyâr ettiler. Evvel Ebû Hanife'yi ve sâniyen Süfyân'ı ve sâlisen Miş'ar'ı, râbian Şerik'i ve cümlenin ittifakıyla bu dört kişiyi kadılığa istediler. Ve dördünü halife katına getirdiler. Bunlar dördü cem olup ittifak ettiler. Ebû Hanife eyitdi: Her birimiz bir illet söyleyelim ki kadılıktan kurtulup halâs olalım dedi. Süfyân eyitdi: Ben kaçarım. Mişar eyitdi: Ben kendimi dîvâne gösteririm. Pes Süfyân kaçtı varıp bir gemiye girdi. Reise eyitdi ki: Beni sakla boğazlamak isterler dedi. Şol manâya dedikte Peygamber aleyhi's-selâm: "*Men ceale kâdiyen fekad zûbiha biğayri sikkîn*"²⁷³ buyurdu. Her kim kadı olsa tahkîk bıçaksız boğazlanmıştır demektir. Pes reis onu sakladı. Üçü halife katına geldiler. Ebû Hanife'ye sen kadılık eyle dedi. Ben Arab'tan değilim benim hükmüme râzı olmazlar dedi. Halife eyitdi: Bu iş nisbete taalluk tutmaz ilme ve dine taalluk tutar dedi. Ebû Hanife ben kazâyâ layık değilim. Halife, layıksın dedi. Ebû Hanife eyitdi: Eğer layık isem ben yalan söylemiş olurum. Sen Tanrı halifesisin revâ görme yalancı kişi **[108a]** kadı ola dedi. Bu sözüyle kurtuldu. Miş'ar ileriye geldi ve halifenin elini öptü. Ve hader hâlin nice sen ve oğlancıkların hâli nedir dedi. Halife bu hâli görüp bunu dışarı çıkarın deliymiş dedi. Andan sonra Şerik

²⁷³ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Beytü'l-Efkârî'l-Düveliyye, "Kitâbu'l-Akdiya", Amman ts. 1/3571.

girdi. Halife eyitdi: Kadılığı kabul eyle. Şerik eyitdi: Bende sevda vardır dimağım muhteldir. Halife eyitdi: Ben sana tabipler tayin edeyim şerbetler düzsünler tâ kim sevdadan halâs olup aklın tamam ola dedi. Pes kadılığı Şerik’e verdiler. Ebû Hanife’yi halife gözden bıraktı.

Nakildir ki, Ebû Hanife’nin bir kimsede malı vardı. Ol kimsenin mahallesinde bir meyyit vâki oldu. Ol meyyit Ebû Hanife’nin şâkirdlerinden idi. Cemaatle Ebû Hanife onun meyyitne vardı. Hava gayet ıssıydı, gölge yoktu. Lâkin ol malı olduğu kişinin avlusu etrafına gölge düşmüştü. İmâma teklif ettiler ki ol gölgede otura. Ebû Hanife eyitdi: Bu duvar sahibinde alacak malım vardır. Eğer oturursam ribâ olur. Zira demişler ki: “*Küllü karzin cerra nef’an fehüve ribâ*”²⁷⁴ her ödünç ecli için nef’i ribâ olur demektir, haramdır diye buyurdu.

Nakildir ki, Ebû Hanife rahmetü’llâhi aleyh adet edinmiştir ki her gece üç yüz rekât namaz kılardı. Bir gün bir yerden geçip giderken bir avrat onu görüp eyitdi ki: Bu kişi her gece beş yüz rekât namaz kılar dedi. Pes imâm işitip eyitdi ki: Şimdiden sonra bin rekât namaz kılmaya her gece niyet ettim dedi. Ve ondan sonra her gece bin rekât namaz kılardı. Bir gün şarkirdin birisi eyitdi: Ya imâm ve ya üstad halâyık söyleşirler ki gece ertesine uyumazsın. Niçin kendinize cevri edip rahat olmazsınız dedi? Eyitdi onun için ki; Hak Teâlâ Kelâm-ı mecîdinde buyurur: “*Ve yuhibbûne en yuhmedu bi mâ lem yef’alü*”²⁷⁵ yani iyi değildir işlemediğiniz nesneyle öğünmeklik demek olur sadaka’l-lâhu’l-a’lâ. **[108b]** İmdi şimden geri başımı yastığa koymayayım dedi. Ondandır otuz yıl yatsı namazını kıldığı abdestle sabah namazını kılardı.

Nakildir ki, bir gün bir oğlan gördü ki balçık içinde yürür. Ebû Hanife hazreti gelip eyitdi ki: Ey oğlancık sakın ki balçığa düşmeyesin. Ol oğlan eyitdi: Benim balçığa düşmem sehildir. Eğer düşersem bir oğlan balçığa düştü derler. Ve balçığını bir miktar suyla pâk olmak âsândır. Ama sakın ki sen düşmeyesin. Zira eğer sen düşersen cümle müslümanlar bile düşerler dedi. Ebû Hanife oğlandan ol sözü işitincek zârî zâr ağladı. Ve bildi ki bu oğlan sözü değil belki oğlan lisânından söylediler.

Nakildir ki, bir gün Ebû Hanife hazretini gördüler ki bir su kenarında durur ve bir tırnak kadarının rub’u denli necâseti yur. Eyitdiler: Ya İmâme’l-Müslimîn bir dirhem

²⁷⁴ Benzer bir rivâyet için bkz. Beyhakî, *es-Süneni’s-Sağir*, Dâru’l-Vefa, y.y. 1989, c. II, s. 273, hadis no: 1971.

²⁷⁵ Ali İmran, 2/188.

kadarınca necâseti yumadan kılmak câiz dersin. Şimdi sen tırnağın rub‘u denlisini yursun hikmeti nedir dediler. Ebû Hanife eyitdi: Ol fetvâdır bu takvâdır dedi.

Nakildir ki, Şeyh Ebû Ali eyitdi: Bir gün Şam’da Bilal Habeşi’nin kabri üzerinde uyumuş idim. Düşümde gördüm ki kendim Kâbe-i Mükerreme’nin haremide idim. Rasûlullah aleyhi’s-selâm hazretini gördüm ki bâb-ı şeybeden geliyor ve kucağında bir kişiyi oğlancık getirdi. Ben dahi ileriye varıp Hazret aleyhi’s-selâm’ın mübârek elini, ayağını öptüm. Ve sordum ki: Ya Rasûlallah bu kimdir? Mübârek parmağıyla işaret edip bu senin imâmın Ebû Hanife’dir dedi. Ve bir kere yine düşümde gördüm ki kıyamet kopmuş ve cümle halâyık hesâb yerine gelmişlerdi. Hatta Nevfel ve Hayyan dahi dünyâdan nakletmişlerdi. Onlar dahi gelmişler ve gördüm ki Rasûl Hazreti aleyhi’s-selâtü ve’s-selâm Havz-ı Kevser kenarında oturuyor. Sağında ve solunda o meşâyihler otururlar ve bir görklü yüzlü kişi yüzünü hazretin yüzü üzerine koymuş [109a] ve karşısında Nevfel’i gördüm, ayak üzere durur onu gördüm ki benden yana geldi selâm verdi. Selâmını aldım ve eyitdim: Peygamber havzından su vergil dedim. Eyitdi: Destur alayım. Ol hâlde Peygamber aleyhi’s-selâm mübârek parmağıyla ver diye işaret eyledi. Nevfel dahi su verdi, içtim, yârenlerime dahi verdi, içtiler. Ben eyitdim: Peygamber Hazretinin sağında duran kimdir? Eyitdi: İbrahim’dir ve solunda duran Ebû Bekir Sıddîk’tır dedi. Ve gayrileri bir bir deyiverdi on yedi nefer kimseydiler. Yahyâ bin Esved Râzi eyitdi: Peygamber Hazretin aleyhis’selâm hazretini düşümde gördüm. Eyitdim ki: Ya Rasûlallah dedim. Buyurdu ki: Ebû Hanife ilmî katında üstün rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh.

19. İMÂM ŞÂFÎÎ RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH²⁷⁶

Ol şerîatin sultânı ve ol tarîkatın burhânı, ol müfti-i âlim, ol surûr-ı sahib-i kadem, ol Peygamberin ammisi oğlu yani İmâm Şâfîî rahmetü’llâhi aleyh.

Onun gönlü ve ilmi nûrundan din-i İslâm zâhir ve münevver olmuştu ki mürüvvet ve fetvâ içinde ma’rûf idi. Ve onun ictihâdı ve ilmi şol mertebe idi ki on üç yıl harem-i Kâbe’de her gün çağırırdı ki: “Gelin benden ne müşkülünüz varsa sorun Kitâb-ı

²⁷⁶ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfîî (ö. 224/820) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. IX, s. 63-161; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 2001, c. II, s. 392; İbn Ebû Ya’lâ, *Tabakâtu’l-Hanâbile*, Matbaatu’l-Sünneti’l-Muhammediyye, Kahire, ts., c. I, s. 280; *Sıfatu’s-Safve*, c. II, s. 248-259; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, c. IV, s. 163; İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Mektebetü’l-Maârif, Beyrut, 1990, c. X, s. 251; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, c. IX, s. 25; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 93-97; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 480-484.

Hakîm'le cevap vereyim" der idi. Ve on yaşında müftü olmuştur ve tekmil-i kemâl eylemiştir.

Ve Ahmed bin Hanbel ki cihânın imâmıydı ve üç yüz bin hadis ezberlemişti, gelip Şâfiî'nin şâkirdi oldu. Ve dün gün onun hizmetini ve kulluğunu edip okumağa meşgul oldu. **[109b]** Bunca kavim eyitdiler ki: Sultânım bunca ehl-i kemâl uluların sohbetini terk eyledin de bir oğlanın önünde diz çöküp oturursun ve hizmet dahi edersin vechi nedir dediler. Ahmed eyitdi: Biz zâhir ettiğini bilip okuduğumuzun ol tahkîk manâsını bildiğinden gayrı te'vil, tevci' hakikatini ve esrârını bilir. Eğer bu değilmişse bir kapıda kalırdık ancak ilmin adını işitirdik dedi.

Ve eyitdi: Fakihlik kapısı bağlıydı Hak Teâlâ, Şâfiî gönderdi ki geldi ol bağlı kapıları biinâyetillah açtı dedi. Ve Şâfiî rahmetü'llâhi aleyh der: Peygamber Hazretini aleyhi's-selâm düşümde gördüm, bana sen kimsin dedi. Eyitdim: Senin bir (gönlündür ?) bana yakın gel dedi, vardım mübârek ağzından benim ağzıma tükürdü, ağzımın içi doldu. Yürü Allah Teâlâ'nın bereketi seninle olsun dedi. Ve ol saat yine düşünde gördü ki Ali radiya'llâhu anh geldi ve parmağından hatemin çıkarıp Şâfiî'ye verdi. Ol dahi alıp parmağına geçirdi. Pes Peygamber aleyhi's-selâm bereket ilmi ve Ali kerrema'llâhu veche'nin ilmi Şâfiî hazretlerine eser edip ulaştı. Rahmetü'llâhi aleyh.

Nakildir ki, Şâfiî rahmetü'llâhi aleyh altı yaşında oğlan idi mektepe varırdı ve onun anası dahi Haşim kabilesinden idi. Bir gün iki kişi geldiler bir emânet koydular ve eyitdiler ki: Bu emâneti ikimiz geldiğinde verirsiniz dediler. Bunun üzerine nice müddet geçti. Nâgâh birisi gelip emâneti talep eyledikde Şâfiî'in anası şartı unutmakla çıkarıp verdi. Birkaç günden sonra ol biri dahi gelip filan emâneti ver dedi. Karıcık fikre vardı ol şart **[110a]** hâtırına geldi, ağlamaya başladı. Şâfiî dahi mektepten geldi, anasını ağlar görünce sordu niçin ağlarsın dedi. Karıcık haber verdi. Şâfiî eyitdi: Canım ana bu denli nesneye niçin ağlarsın ol âsândır ağlama dedi. Ertesi ol kimse geldikde ol kimseye eyitdi: Sizinle şart böyle idi ki ikimiz gelmeyince emâneti birimize vermeyin deyip gitmişsiniz. Var ol bir yoldaşınla gel ve emânetinizi alın dedi. Ol kişinin ayrık sözü kalmayıp nâçâr vardı yoldaşın buldu getirdi ve emâneti aldığını ikrâr edip gittiler.

Şâfiî andan sonra Mâlik (bin) Dînar'a şâkird oldu. Mâlik yetmiş dokuz yaşında idi. Şâfiî tûfıl oğlan idi ve üstadının kapısında otururdu. Her kişi ki gelip fetvâ alıp çıkarken fetvâyâ bakardı. Eğer dürüst ise hoş, eğer fetvâda kusur varsa üstadının arzına riâyet edip bu yanlıştır demez var yine üstadıma göster görsün der idi. Ol fetvâ alan

kimse dahi varıp üstadına gösterdik de alıp bir hoş mütalâ etmekle yanlışını fehmedip tashih ederde verir idi. Mâlik kendinin böyle bir şâkirdi olduğuyula fahr edip Şâfiî'ye duâ ederdi.

Meğer bir gün Harun er-Reşid hatunu Zübeyde ile münakaşa arasında Zübeyde Hatun, Harun'a ey tamuluk ki sensin dedi. Harun eyitdi: Eğer ben tamuluk isem sen benden filan ile mutallaka ol dedi. Ba'de ayrılışp başka sarâyâ girdiler. Harun pişman olup çâre istedi. Zira Zübeyde'yi gayet severdi, yüreğine od düştü. Şehr-i Bağdat'a nidâ ettirip her ne kadar fakih ve âlim var ise Harun sarâyına gelsin dediler. **[110b]** Pes kamu ulular, ulemâ gelip hâzır oldular ve o mesele bâbından azim dikkatler edip mütalâalar ettiler. Olmadı bir vecihle fetvâ ve cevap veremeyip âciz oldular. Bu mesele gayet müşkildir Allah'tan ğayra mahsus değildir ki bu dünyâdayken âhirette cennetlik ve cehennemlik kim olduğunu bilip hükmede. Öyle olsa biz yine kâdiriz ki Harun cennetliktir deriz ve hükmederiz. Hâsılı kellâ kadir değiliz dediler. Altı gün çalıştılar yedinci gün bir oğlan halk arasından ileriye çıkıp bu meseleye ben cevap veririm dedi. Bunca ulular vesair halâyık oğlandan bunu işitip aciplediler ve içlerinden bazı bu oğlan dîvâne olmaktır dediler. Halife oğlanın sözünü işitip katıma getirin dedi. Şâfiî'yi halife karşısına iletiler durdu. Halife, oğlancık bu meselenin cevâbını söyle dinleyelim dedi. Şâfiî eyitdi: Ey halife senin bana bu mesele hususunda ihtiyacın vardır, benim sana yoktur. Sen taht üzerinde oturup benden cevap sorarsın. Âlimlerin yeri âlîdir ilmin hürmetin riâyet etmek gerektir ki cevap vere deyince, halifeye te'sîr edip ağladı ve Şâfiî'yi tahta çıkarıp yanına aldı ve izzet eylediler. Ol âlimler bu hâli görüp ve cümle halka rikkat geldi ğarra kılıp ağlaştılar. Pes Şâfiî halifeye eyitdi: Ey halife evvel benim sana bir suâlîm vardır, benim suâlîme cevap verde ben dahi ol meseleye cevap verip hükmedeyim dedi. Halife suâl eyle deyince, Şâfiî eyitdi ki: Ey halife hiç bir günah nefis hevâsıyla kast edip ve Hakk'tan korkuyla terk ettiğin var mıdır? Halife, vardır dedi. Şâfiî eyitdi: Tanrı hakkı için doğru söyle dedi. **[111a]** Halife eyitdi: Tahkîk iledir. Şâfiî eyitdi: İmdi ben hükmeyleyim ki sen ehli cennettensin. Kaçan kim Şâfiî böyle dedi cümle fukaha ve ulemâ bir kezden ayağa kalkıp; ey oğlan sen bu sözü nice söylersin ve n'eyle hükmedersin dediler. Şâfiî eyitdi: Bir delil ile söylerim ki hiç ol delile ve ol söze kimse muhâlefete kâdir değildir. Ve hiç mahlûkattan bir kimse ol delilin hilâfına ağız açıp söz söylemek kâdir değildir deyince cümlesi yine elbette söyle imdi işitelim dediler. Şâfiî âdâpla dizin çöküp bu ayet-i kerîmeyi tilâvet eyledi. "Kemâ kâle'llâhu

Teâlâ *fe emmâ men hâfe makâma rabbihi ve nehe'n-nefse ani'l-hevâ fe inne'l-cennete hiye'l-me'va*"²⁷⁷ yani her kim bir günahı nefs hevâsıyla işlemeye kast eyleye de Tanrı Teâlâ'dan korkmaklık onu men eyleye de ol günahı işlemeye, ol kişinin makâmı cennettir demektir. Ve sen dahi ey halife, cennetliksin ve Zübeyde senin taht-ı nikâhında helâlidir boş değildir dedi. Çün ol cemaat işittiler içlerine bir ğarra ve feryâd düşüp ağlaştılar ve cümlesi ağlaşarak feryâdla gelip Şâfiî önünde yüz yere koydular ve eline ayağına düştüler. Andan Harun er-Reşid, Şâfiî'ye çok türlü izzetler ve ikramlar edip bin altın dahi verdi ve yanına adamları koşup makâmına gönderdi. Şâfiî dahi hanelerine varmadan ol bin altını fukarâyâ bezl eyledi, birini alıkoymadı rahmetü'llâhi Teâlâ.

Nakildir ki²⁷⁸, bir gün medresede Şâfiî, talebeye ders veriyordu ve o dersi verince on defa yerinden kalkıp yine oturdu. **[111b]** Eyitdiler: Ey hâce sebebi nedir ki bunca kere yerinizden kalkıp yine oturdunuz dediler. Eyitdi: Kapı önünden bir ulvi oğlancık bir bölük oğlancıklarla oynayarak geçtiler ona ta'zîmen durdum oturdum dedi. Revâ değildir ki Rasûl-u Ekrem salla'llâhü aleyhi ve sellem hazretinin evladından biri gelip geçerde ben ona ta'zîm ve kıyam etmeyem diye cevap verdi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi çok mal getirdi ol malı cümle Kâbe mücavirlerine taksim edip üleştirdiler birazını dahi Şâfiî'ye getirdiler. Şâfiî eyitdi: Bu malı kimlere vermek niyetiyle getirdin idi diye suâl eyledi. Mal getiren kişi müttakilere vermek niyetiyle getirdim dedi. Şâfiî ben müttakilerden değilim deyip almadı bana bu maldan değmez dedi.

Nakildir ki, bir vakit Şâfiî Yemen'den Beytullah'a gelirdi, bilesince on bin altını vardı. Beytullah'a karîb oldukda yoldaşları eyitdiler ki: Bu altından koyun almak gerek dediler. Çün Beytullah'a (vardı) ol altını cümlesin üleştirdi. Her gelene birer avuç altın verdi, öğleye dek bir altın kalmayınca üleştirdi.

Nakildir ki, çün her sene hazine ve haraç gelirdi bir yıl gelmedi. Ve eyitdiler ki: Sizde ve bizde bunca ulemâ vardır bir yere cem olup ilmi bahisler edip söyleşsinler. Eğer bizim âlimlerimiz galip olursa kendi ulemâmıza veririz dediler. Öyle olsun deyip küffâr tarafından dört yüz keşiş üründüleyip Harun er-Reşid huzuruna gönderdiler. Harun, keşişleri gördü ve ne için geldiklerini malûm edindi. Adam gönderip Şâfiî'yi katına getirdip eyitdi ki: Ey din ulusu Kaysar-ı Rum imtihan için **[112a]** dört yüz keşiş göndermişler geldiler ne dersin dedi. Şâfiî eyitdi: Emreylen ol keşişler ve ulemâ Şat

²⁷⁷ Nâziat, 79/40-41.

²⁷⁸ "Nakildir ki" kelimesi iki defa yazılmış.

kenarına hâzır olsunlar dedi. Harun emreyledi ulemâ ve halâyık ve ol dört yüz keşîş dahi Şat kenarında cem oldular. Halife dahi bir taht üzerinde oturup muntazırlar iken gördüler ki Şâfii dahi bir taraftan zuhur edip omzunda bir seccâde geldi. Derhal bazı dostları karşılayıp yer gösterdiler. Şâfii hiç sağına soluna iltifat etmedi her ne denli ulemâ varsa kalkıp üstü yanlarına ta'zîm birle yer gösterdiler bakmadı. Doğru Şat kenarına vardı ve “Bismillâhirrahmânirrahim” deyip kademin su üzerine bastı ve kara yerde yürür gibi yürüdü. Vardı su ortasında ol seccâdeyi suyun üzerine bıraktı döşedi ve kendisi seccâde üzerine geçip oturdu. Ve yüzünü halka karşı dönüp hitâb eyledi ve çağırıp eyitdi ki: Kimin murâdı ise imtihan olmak gelsin karşıma otursun, onunla din ve İslâm'da, ilim ve fıkıhta ve mârifette onunla bahs edip imtihan olalım dedi. Cümle hâzır olan cemaat-i mü'min ve kâfir onu görüp hayrân oldular. Çün ol dört yüz keşîş bu hâli gözleriyle müşâhede kıldılar. Fi'l-hâl bî-ihitiyâr meyanlarında olan zünnarlarını kestiler ve şehâdet parmaklarını kaldırıp bir kezden “eşhedü en lâ ilâhe illa'llah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah” deyip îmâna geldiler ve sıdkla müslüman oldular. Çün kim bu haber şâyî olup Kaysar-ı Rum şükür eğer Şâfii buraya geleydi tamâmet Rum halkı zünnarlarını kesip de müslüman olurlardı dedi.

Nakildir ki, Şâfii zamânında bir avrat vardı. Kudretüllah ile iki yüzü vardı, cümle halk görüp ibret alırlardı. [112b] Şâfii dahi ol avratı görmek murâd etti. Lâkin harama bakmak câiz değildir deyip ol avrata nikâh edip, vardı baktı ve Hak Teâlâ'nın sun'undan ibret aldı. Ve yine koyduğu kâbini verdi harama bakmadı.

Nakildir ki, Râbia eyitdi: Şâfii'in öldüğünden birkaç gün mukaddem düşümde gördüm ki Âdem aleyhi's-selâm ölmüş ve kamu halk cem olmuşlar cenazesini çıkarmak isterlerdi. Çün ol düşden uyandım varıp tabirini sordum. Muabbir eyitdi: Yeryüzünde âlimlerin ulusu biemrillah fevt olur dedi. Zira ilim Hazret-i Âdem aleyhi's-selâm'dan mirastır. Bunun üzerine nâgâh İmâm Şâfii fevt oldu.

Nakildir ki, Râbia eyitdi: Şâfii'yi düşümde gördüm eyitdim ki Hak Teâlâ seninle n'eyledi? Şâfii eyitdi: Beni bir kürsü üzerine culus ettirdiler ve üzerine altın ve cevâhir nessâr eylediler. Ve bana yetmiş bin bu dünyâ kadar mülk verdiler ve Hak celle ve a'lâ hazreti cemâli müşâhedesini rûzi kıldı dedi.

20. MUHAMMED BİN SEMMÂK RAHMETULLAHİ ALEYH²⁷⁹

Ol vaiz-i Kur'ân, ol hafız-ı ehl-i irfan, ol zübde-i ihvân u zâhid-i mütemekkin ve ol âbid-i tâat u ibâdet-i mütediyyin ve ol kutb-u âfak yani Muhammed (bin) Semmâk rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Cemî vaktin imâmıydı ve benîâdemîn makbûlüydü ve kelâmı âliydi ve beyân-ı şâfiydi ve vaaz-u nasihatte gayette idi. Ve Mâ'rûf Kerhî'nin rahimehümallâhi Teâlâ gönlünün ferhi ve sohbetinin keremiyyeti idi. Ve halife-i Harun er-Reşid şöyle izzet ve ihtiram ederdi. Ol derdi ki: Ya Emîre'l-mü'minîn senin tevâzu ve şerefî cemî şereften eşraftır amma tevâzuun şerîfliği oldur ki kendini hiç kimsenin üzerine efdal görmeye.

Ve eyitdi: Bu zamândan mukaddem erenler vardı ki onlardan cemî dertlere şifa erişirdi. Şimdi bu zamânda cemîsi dert oldu. **[113a]** Şöyle ki devası yoktur. Pes tarîk-i efdal oldur ki kendini Hak Teâlâ hazretine mûnis edesin. Tamah bir urgandır ki boyunda ve ayakta bend bend olmuştur. Pes imdi tamahı terk eyle ki tamah ve helaklık urganından halâs olasın. Ve dahi eyitdi: Eğer ki vaaz vaizlere ağır geleydi nitekim amel âmillere ve âlimlere ağır geldiği gibi vaizler dahi az olaydı nitekim âmiller azdır.

Ahmet Havarî der ki: Bir gün İbn Semmâk hasta oldu. Onun suyunu bir kârureye aldım ve kast eyledim ki bir Nasrânî tabibe ileteyim zira ol Nasrânî sâdık, hâzık ve gayet üstattır derlerdi. Yani ona gösterip Şeyh'in hastalığı nedendir bilip Şeyh'e muâlece eyleye. Yolda giderken bir hûb yüzlü ve latif kokulu donlar giymiş, bana eyitdi: Kande gidersin ve bu elindeki nedir? Eyitdim: Filan tabibe giderim Şeyh'e muâlece ettirmek için dedim. Eyitdi: Sübhânallah Hak dostuna düşmanından istinat için mi gidersin zinhar gitme geri dön dedi. Ve eyitdi: İbn Semmâk katına var ve eyit ki: Elini ol illet üzerine koysun ve eyitsinki sıdıkla “*bi'l-hakkı enzelnâhu ve bi'l-hakkı nezel*”²⁸⁰ Ahmet bunu dinleyip döndü varıp İbn Semmâk'a ahvâli beyân eyledi. İbn Semmâk dahi öyle amel eyledi dersaat şifa buldu. Ve eyitdi ki: Ol yiğit ki bize şifa delâlet eyledi ol Hazret-i Hızır'dı aleyhi's-selâm.

²⁷⁹ İbnü's-Semmâk (ö. 183/799) hakkında bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 203-218; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. III, s. 347; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. III, s. 174-177; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. IV, s. 301; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 173; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 112; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 290.

²⁸⁰ İsrâ, 17/105. Biz onu (Kur'ân'ı) hak olarak indirdik ve o da hak ile indi.

Nakildir ki, çün İbn Semmâk'ın vefatı zamânı erişti derdi ki: Ey Bârî Hüdâ, sen bilirsin mâsiyet ettiğim zamânlarımda yine senin ehli tâat olan kullarını severdim. Ey Bârî Hüdâ, ol dostlarına ettiğim muhabbeti isyânıma kefare²⁸¹ eyle diye niyâz ederdi.

Nakildir ki, İbn Semmâk azab idi bir gün ona evlenmez misin dediler. Eyitdi: Yok. Ya niçin dediler. Eyitdi: Benim bir şeytanım var iken kuvvetim ancak ona yeter eğer bir dahi olacak olursa ben ne ederim dedi. **[113b]** Eyitdiler ki: Sen bu sözü ne manâda söylersin? Eyitdi: Bizim her birimizin bir şeytanı vardır. Evlensem bir evde iki şeytan olur biri benim biri ehlimin bir evde iki şeytan olunca var fikir eyle ki hâl neye varır dedi. Öldükten sonra onu düşte gördüler. Eyitdiler: Hak Teâlâ seninle n'eyledi? Eyitdi ki: Hak Teâlâ beni nevaht edip rahmet halatının erzânı kıldı. Ve kerâmet tacını başıma vurdu. Ve lâkin her kim ehil ve iyâl yükünü çekip teni onların zahmetini çekmiş ola ve dâim Hakk'a şükürle tâat eyleye bunda dahi makbûllerdendir dedi.

21. AHMET BİN HARB RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²⁸²

Ol mübeyyin makâm-ı miknet, ol emin imâm-ı makt, ol zâhid-i ubbâd, ol kudve-i şark ve garb, ol pîr-i Horasan yani Ahmet (bin) Harb rahmetü'llâhi aleyh.

Onun fazlı bî-had ve lâ-yüad idi. Vera'da bî-misl ve bî-hemta idi. Onun kemâli şol hadde idi ki Yahyâ bin Muâz Râzi rahmetü'llâhi aleyh vefat etmezden öğüdün vasiyet eylemiş idi ki: Kaçan ben vefat ettiğimde benim başımı Ahmed'in ayağı ucuna koyun dedi. Ve takvâ da şol hadde idi ki evâil hâlinde anası bir kuş büryan edip getirdi ve eyitdi: Ya Ahmed bu kuşcağızı kendi sarâyımda bilip dururum ki bunda hergiz şüphe yoktur. Ey oğul bununla iftar eyle dedi. Ahmed eyitdi: Ben bu kuşu gördüm filan komşunun damı üzerine vardı ve anda birkaç dâne bulup yedi ve ol komşu askerîyeden idi dedi. Ve benim gönlüm ol kuşun etinden yemeği kabul eylemez deyip yemedi. Ve derler ki: Nişâbur'da Ahmed ikidir. Birisi dinde ve takvâ da gayet idi ve biri dahi dünyâ cihetiyle ulu bezirgândı. Ve ol Ahmed Harb bir sıfatta idi ki **[114a]** asrında nazîri yoktu. Ve Hak Teâlâ Hazretinin zikri şol hadde gayet ve mestun olmuş idi ki kaçan bir âyinedâr sünnet üzere bıyıklarını kırmak dilese dudağını depredip zikrini kesmediğinden kırkamazdı. Dâima zikirden hâli değildi. Âyinedâr derdi ki: Ya Şeyh bir miktar zikirden tevakkuf eylen ki rast edeyim andan zikr edersiniz der idi. Ol derdi ki:

²⁸¹ “Kefaret” kelimesi iki defa yazılmış.

²⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. V, s. 190.

Sen işine meşgul ol der idi âyinedâr da meşgul olurdu lâkin dudağını keserdi. Yine hergiz duymaz ve elem çekmez zikirden fâriğ olmazdı.

Nakildir ki, Ahmed Harb oğlunu tevekkül üzerine irşâd ederdi. Ve derdi ki: Ey oğul, her kaçan taâm²⁸³ hâcetın olsa işbu deriçe altına var ve eyit ki: Ey Bâri Hûda ben kuluna filan nesne ve filan taâm lâzım oldu. Kerem ve lütfundan ihsân eyledi diye ta‘lîm ederdi. Oğlan dahi ol mevziye varırdı ve bu tarikle isterdi. Ol deriçeden atı verirlerdi. Zira Ahmed Harb kendi sarâyı ehline böyle ta‘lîm ve tenbih eylemiştir ki oğlu oraya gelip ve her ne hâceti olup isterse hâzır müheyyâ edip ol deriçeden atı verirlerdi. İttifak bir gün ol sarâyın ehli anda yoklardı. Oğlan yine âdet-i kadîmesi üzere ol deriçe altına gelip durdu ve murâdı ne...²⁸⁴ Yine talep eyledi. Ey rahim ve kerim Allah! Bana filan taâmı ihsân eyle gönder diye niyâz eyledi. Derhal Hak Teberake ve Teâlâ kereminden ol ricâ ettiği taâmı ol deriçeden verdi. Çün ol evin ehli geldiler, gördüler ki oğlan deriçe altına oturmuş taâm yer. Pes oğlana suâl ettiler ki bu taâmı sana kim verdi? Oğlan eyitdi: Ol kişi verdi ki her gün verirdi. Pes bildiler ki bu tarik ona müsellemler oldu.

Nakildir ki, Ahmed eyitdi: Bir gün bir meclis yanından geçerdim. [114b] Nâgâh onun dilinden bir mesele sâdır oldu ki ben işittim. Ve ol mesele gönlümde nakşoldu. Tamam kırk yıldır ki ona gönlüm muteallik olup kalmışım. Şol kadar cehdedirim ki onu gönlümde mahv eyleyem, henüz zâil olmaz. Ahmed Yahyâ’nın bir mürîdinin bir bağı vardı, bir gün ol bağdan iki salkım üzüm yedi. Ahmed eyitdi: Ya Şeyh haram mı yersin? Yahyâ eyitdi: Ya Ahmed bu bağ benim mülkümdür niçin haramdır? Eyitdi: Ya Şeyh bir gün bir gecedir bu bağa vakıf suyu akar hiç kimse mukayyed olmaz dedi. Andan Yahyâ tevbe eyledi ve ayrık ol bağdan üzüm yemedi.

Nakildir ki, Ahmed’in bir savmaası vardı. Dâima anda varıp ibâdet ederdi. Bir gece ol savmaaya varmıştı. Nâgâh bir katı yağmur yağdı. Gönlüne bu geldi ki varayım haneme gideyim câiz ki yağmur ziyâde yağsın ve hanem damlayıp kitaplarım ıslanır dedim. Nâgâh bir hitâb itâb âmiz geldi ki: Ya Ahmed, dur evine git sana onda bizden yeğrek nesne ondadır ve gönlünü eve gönderdin sen kendin buradasın gönülsüz n’eylersin? Çün Ahmed bu sözü işitti serâsime ve hayrân oldu. Ve fi’l-hâl ol hâtıraya tevbe ve istiğfâr eyledi.

²⁸³ “Taâm” kelimesi iki defa yazılmış.

²⁸⁴ Sayfanın bu satırında eksiklik var.

Nakildir ki, bir gün Nişâbur'un reisleri, sadât ve uluları cem olup Ahmed'in ziyâretine geldiler. Bunlar otururken Ahmed'in bir oğlu vardı beğâyet harabâtı idi. Nâgâh mest ve harab ve elinde rebab çala çala geldi ve içeriye girip bî-teklif cümle uluların üstü yanına geçip oturdu. Cümlesi onun bu hâlinden mütegayyir oldular ve başlarını aşağı saldılar. Ve epsem olup makâm-ı hayrette sâmit oldular. Ahmed bu hâli görüp eyitdi: Size n'olduki mütegayyir oldunuz. Eyitdiler: Bu oğlanın böyle evzâından dediler. **[115a]** Zira hergiz hazretinden endişe etmeyip bî-tekellûf hazretinden böyle havf etmeyip böyle hâli irtikâp etti dediler. Ahmed eyitdi: Ol ma'zurdur onun için ki bir gün komşulukdan bize taâm geldi, ol gece ehlimle ol taâmdan iftar ettik, ol gece bu oğlan uluka düşmüş hemandem üzerime gaflet uykusu galip oldu. Bunca evrâd-ı ezkar ve ictihâd ve teveccüh ve zevk, tâat benden fevt oldu. Yarındası durup ol taâmın keyfiyetinden tefahhus ettim. Meğer ol taâmı sultân sarâyına düğüne varmışlar andan getirmişler. Pes bu oğlanın şeni' harekâtını ma'zur tutun dedi.

Nakildir ki, Ahmed'in bir ateşperest komşusu var idi. Adına Behram Kebir derlerdi ve ulu bezirgân idi. Meğer ticaret için mal göndermiş ittifak malı haramiler almışlar. Bu haberi Ahmed Harb işitip ashâbına eyitdi ki: Gelin varalım Behram'ın hâtırını soralım. Kebir ise de komşuluk hakkına riâyet edelim dedi. Cemaatle Behram'ın sarâyına vardılar gördüler ki od yakmış Behram oda karşı perestîş ederdi. Çün Şeyh'i gördü izar tam ve istikbal etti ve Şeyh'in yenini öptü ve önüne düşüp evine getirdi. Şeyh dahi içeriye girip oturdu. Behram'ın hâtırına geldi ki Şeyh'in önüne sofrâ getire. Ve ol sene gayet kaht idi. Behram zanna düştü ki Şeyh taâm hâtırasıyla gelmiş ola. Bu hâtır Behram'ın hâtırına geldiği gibi Şeyh eyitdi ki: Ey Behram, sen zannetme ki biz taâm mülâhazasıyla gelmiş olayız. Yok, belki senin malın zâyî olmuş hâtırını tesliyet için ve komşuluk hakkını eda içindir dedi. Behram eyitdi: Belî öyledir amma ya Şeyh üç nesne için şükrederim; biri oldur ki malımı aldılar ben gayrın malını almadım ki borçlu kalaydım. İkinci, malımın yarısını aldılar yarısı benim havâicime kifâyet eder. Üçüncü oldur ki Kebirlik hâlim yine yerindedir mal gelir gider niçin gam çekem dedi. Behram'ın bu kelimâtı Şeyh'e hoş geldi. **[115b]** Ve ashâbından birine eyitdi ki: Bu kelimâtı yazın ki hikmettendir dedi. Ve eyitdi ki: Bu Kebir'den Müslümanlık râyihâsı gelir. Ve Behram'a eyitdi: Ya Behram bu odu niçin yakarsın? Bu denli odunu israf yere harc edersin. Behram eyitdi: Onun için yakarım ki beni kıyamette yakmasın dedi. Şeyh eyitdi: Ya Behram beğâyet sehv ü hata edermişsin. Zira od gayet zayıftır, bî-vefâdır ve

nadandır senin ol tasavvurun batıldır. Od şol mertebe zayıftır ki bir nâ-reside oğlana mukavemet edemez. Eğer bir miktar su ya toprak atsa üstüne söner. Ol oğlana mukavemet eyleyemez çün bir şey bu mertebe zayıf ola ya seni ol kavî sultâna nice eriştirir. Ve nadanlığı şol mertebedir ki eğer ona bahs ve misk saçsalar ikisini dahi gönderir. Bilmez ki biri makbûldür ve muteberdir ve biri mekruh ve murdardır. Ve dahi bunlardan gayrı yani cahil ve nadan olduğundan gayrı gayet bî-vefadır, iyiliği ve kemliği bilmez fark edemez. Bir kimse ona râyiha-i tayyibelerle ikram etse yine iyilik bilmeyip düşmanlarına nice yakarsa iyilik edeni dahi öyle yakar. Hatta kendine bir sataş eden dostlarına dahi düşmanlık edenlerle bile yakar hiç fark edemez dedi. Bu sözler Behram'ın zihnine te'sîr etti ve hoş geldi.

Ve eyitdi: Ya Şeyh senden dört nesne suâl ederim eğer cevap verirsen Müslüman olayım dedi. Şeyh suâl eyle dedi. Behram eyitdi: Biri oldur ki Hak Teâlâ bu halkı niçin yarattı? İkinci budur ki bu halkı yarattı ve rızkını verdi. Üçüncü, ba'de niçin öldürdü? Dördüncü çün öldürdü yine niçin haşr eyler dedi. Şeyh dahi cevap verdi ki: Evvel Hak Teâlâ bu halkı yoktan var eyledi ki kudreti ve hikmeti biline ve cümlelerin rızkını verdi rezzaklığı dahi biline ve öldürür kahharlığı biline ve geri diriltir tâ kim kâdirliğini bileler. Çün Behram bu cevapları kûş eyledi gönlüne saâdet güneşi doğup îmân sabahı zâhir oldu ve sıdkla parmak getirip eşhedü en lâ İlahe illa'llah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah deyip sıdkla Müslüman oldu. **[116a]** Çün kim Şeyh onun Müslüman olduğunu gördü nâra vurup, bî-hûş oldu düştü. Bir zamândan Şeyh'in aklı geldi. Behram suâl edip ya Şeyh nâra vurup bî-hûş olmanıza sebep nedir dedi. Şeyh eyitdi: Sen şehâdet getirdin sırrıma hitâb geldi ki: Ya Ahmed, Behram yetmiş yıl Kebirlikte idi âkibet îmân getirip Müslüman oldu. Ve sen yetmiş yılı Müslümanlıkta geçirdin âkibet ne getirirsin dedi.

Nakildir ki, Ahmed Harb hergiz gece uykusu uyumazdı ona derlerdi ki: Ya Şeyh, n'olaydı bir lahza uyuyup rahat olaydınız. Ahmed eyitdi: Bir kimsenin cennet üzerinde envâi ziynet ve izzet ile arasta ve cehennem altında izâfe azâbla pereste ola. Ve ol bilmeye ki hangisine varacaktır. Pes bu iki nesne arasında kişinin gözüne nice uyku gelecektir ve rahat olacaktır dedi. Ve Ahmed Harb'in sözüdür ki derdi: Keşke bileydim bana düşmanlık edenleri ve onları ki benim hakkımda yaramaz söz nakledenleri ki onlara gümüş ve altın yadigârlar göndereydim. Zira onlar bana fâideli iş işlerler ben dahi kâdir olduğum kadarıyla ivaz ve iyilik edeydim diyordu. Ve derdi ki Allah Teâlâ

Hazretinden gücünüz yettikçe korkun ve gücünüz yettikçe tâat eyleyin ve gücünüz yettikçe gönlünüzü cem eyleyip hâzır tutun ki hevâ-i nefis ve muhabbet-i dünyâ sizi aldamaya. Zira geçenlerde çok kimse belâlâra mübtelâ olmuşlardır. Siz dahi mübtelâ olmayasınız derdi.

22. HÂTEM-İ ASAM RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH²⁸⁵

Ol zâhid-i zamâne ve ol âbid-i yegâne ve ol marad-ı dünyâ ve ol makbes-i ukba ve ol menbâ-i kerem yani Hâtem-i Asam rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Belh meşâyihinin ekâbirinden di. Ve Horasan'a tıfl iken gelmişti ve Şakîk Belhî'nin şâkirdi ve mürîdi idi. Ve Hadraveyh'in şeyhi ve pîri idi radiya'llâhu aleyhim ecmaîn. Zühdde ve vera'da ve sıdk-ı ihlâsta akrânı arasında bî-bedeldi. **[116b]** Ve cemî ömründe murâkebesiz ve muhâsebesiz bir nefes sâdır olmamıştı. Ve ilm-i tarîkata bî-sıdk ber-kadem vurmuştur. Şol hadde ki Cüneyd-i Bağdâdî kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz derdi ki: "Hâtem-i Asam sıddîk sıddîk zamâninâ" yani Hâtem-i Asam zamânımızın sıddîk sıddîkidir der idi. Onun nefsinin mücâhedesinde ve fikrinin dakikliğinde ve maârifte acayip kelimâtı vardır ve muteber musannefâtı dahi vardı. Ve nükte ve hikmet içinde bî-nazîr idi.

Bir gün ashâbına eyitdi: Eğer halk sizden suâl edip Hâtem'den ne ta'lîm edersiniz ve ne mârifet öğrenirsiniz derlerse ne dersiniz ve ne cevap verirsiniz dedi. Eyitdiler ki: İlim ta'lîm ederiz deriz. Ya eğer derlerse ki Hâtem'in ilmi yoktur. Eyitdiler: Hikmet öğreniyoruz deriz. Hâtem eyitdi: Öyle demeyin lâkin şöyle deyin ki biz Hâtem'den iki nesne öğreniriz. Biri oldur ki elimizde olana kanaat, ikinci gayrın elinde olandan ümidi kat' eylemek.

Ve bir gün ashâbına eyitdi: Bunca zamândır size renc ve zahmet çekerim. Hanginizdir bu kumandan ki birisi Hak kulluğuna layık ola? Eyitdiler ki filan kişi mert gazidir çok gazalar kıldı dediler. Eyitdi ki: Ol mert gazidir, bize Hak kulluğuna layık olan gerek. Eyitdiler: Filan kişi dervîştir ki bunca mal ve emlâkını bezl eyledi. Hâtem eyitdi: Ol merd-i sâhidir, bize layık kimse gerek. Eyitdiler: Filan dervîş çok hac eyledi. Eyitdi: Ol dahi mert-i hacıdır, bize layık kimse gerek. Eyitdiler: Ya Şeyh siz buyurun ki

²⁸⁵ Hâtem el-Asam (ö. 237/851) hakkında bkz. Süleymî, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 30; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 73-83; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. IX, s. 149; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 161-163; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 63; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 180; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 26; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 184; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 147; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 392-394.

layık olan kimdir? Hâtem eyitdi: Oldur ki Allah'tan gayrıdan ümidini kat' eylemiş ola ve Allah'tan gayrıdan korkmaya dedi. Ve Hâtem'in rahmetü'llâhi aleyh keremi şol haddeydi ki bir gün bir hatun onun katına geldi. Ve murâdı buydu ki ondan bir mesele sora nâgâh hatundan hata çıktı. Ol hatun beğâyet hacil oldu. Hâtem onun hacaletine merhamet edip esamlığa vurdu ve eyitdi ki: Hatun dahi pekçe söyle ki kulağım işitmez sözünü işitip anlayayım dedi. Ol hatunun hacaleti zâil oldu kulağı işitmezmiş dedi. Ve yine dahi katırarak söyledi. Hâtem dahi ol suâline cevap verdi. **[117a]** Hatun müteselli olup gitti. Ondan sonra madâme ol hatun hayatta idi. Hâtem kendini esamlıkla gösterip her söyleyene pekçe söylen kulağım işitmez derdi. Tâ kim ol hatun işitip gam çekmesin diye on beş yıl kadar bu hâlde esamlık gösterdi, çün hatun vefat eyledi, ondan sonra aheste cevâba kûş edip ve aheste suâle cevap verir oldu bu sebepten "Asam" dediler.

Nakildir ki, bir gün Belh'de vaaz ederdi. Eyitdi: İlâhî her kimin bu mecliste günahı artıktır ve dîvâne kamu dîvânelerden karadır ve günah işlemekte cümleden bahadırraktır onun günahını ya Rabbî sen mağfîret eyle dedi. Meğer ol mecliste bir nebbaş hazır idi ki nice körler açıp kefenler çıkarmış idi. Çün kim ol meclisten kalkıp evine geldi. Çün akşam oldu yine eski âdetince mezarlara kör açmaya gitti. Bir mezar üzerine varıp toprağını üzerinden giderdi. Ol mezardan bir avâz geldi ki utanmaz mısın dün Hâtem Asam'ın meclisinde yarlıgandın idi. Bu gece yine bedbahtlar işini mi işlersin dedi. Heman nebbaş sersem oldu ve ol mezardan el çekti Hâtem-i Asam'ın hizmetine geldi ve olan vakayı Hâtem'e arz eyledi. Ve elini tutup cemî kem işlerden tevbe eyledi ve sıdkla Hâtem'e mürîd oldu. Ondan sonra cemî menhiyyattan el çekti. Saîd bin Muhammed er-Râzi rahmetü'llâhi aleyh der ki: Bir nice yıl Hâtem'e şâkird oldum. Hergiz görmedim ki saht olup gazap eyleye. Meğer bir gün pazara geldi gördüm ki: Bir kişi şâkirdlerinden birini asmış ve der ki: Bunca zamândır ki filanın parasını vermezsin, tiz tut şimdiki hâlde benim hakkımı ver dedi. Çün Şeyh şâkirdinin bu fervantlığını gördü. Ol kişiye eyitdi: Gel buna mehil ver de salıver varsın tedarik eylesin. Ol kişi eyitdi: Çok zamândır katlandım şimdiden sonra mehil vermezim, elbette şimdi isterim dedi. Şeyh gazaba gelip seccâdesini yere vurdu derhal kırmızı sikkeli altın çıkıp sağıldı. **[117b]** Yeryüzüne saçıldı. Ol kimseye eyitdi: Dur imdi hakkın kadar al eğer ziyâde alırsan elin kurur dedi. Ol harif dahi kalkıp altından devşirmeye başladı. Hakkın tamam aldıktan sonra tamah edip diledi ki bir kaç dahi ala, hemandem elini sunduğu gibi eli kurudu.

Nakildir ki, bir kişi Hâtem’i ziyâfet etmek için davet edip ricâ eyledi beğâyet ilhah etti. Hâtem eyitdi: Eğer dilerse ki sözünü kabul ederiz. Bizim üç sözümüzü kabul edersen varalım dedi. Sahib-i davet buyurun kabul ederim dedi. Hâtem eyitdi: Evvel odur ki her nereye dilersek otururuz. İkinci her ne dilersek onu yeriz. Üçüncü ben ne emredersem onu tutasınız. Ol kişi kabul eyledi. Pes Hâtem bu şart üzere davete vardı ve içeri girince saff-ı evvelde oturdu. Andan taâm geldi herkes yemeğe başladılar. Hâtem’e dahi buyurun diye teklif eylediler. Benim sahib-i davetle kavlim vardır deyip koynundan bir pâre arpa ekmeği çıkarıp önüne koydu ve yedi. Çün taâmdan fâriğ oldular Hâtem buyurdu bir demirden sac getirdiler ve onu od üzerine koyup kıpkırmızı olunca kızdırdı. Ve çıkıp (kendiceklerin?) yolun üzerinde koydu. Ve kendisi ol sacın üzerine bastı ve arpa ekmeği yedim dedi ve öte yanına geçti. Ve ol cemaate eyitdi ki: Siz dahi üzerine basın ve cümle yediğiniz taâmı bir bir söyleyip andan geçin dedi. Ol cemaat cümlesi hayrân olup ya Şeyh bizim ona kudretimiz yoktur dediler. Hâtem eyitdi: Ya kavim eğer siz îmân getirirseniz ki âhiret vardır ve haktır ve sırat, mizan ve cennet ve cehennem ve suâl ve cevap haktır. İmdi bu kızmış sacı sırat farz eyleyin. Yarın kıyamet gününde sırat üzere bastığınızda dünyâdayken her n’eyle tena’um ettiniz ise sizden sorup bir bir cevap isteyeceklerdir dedi. **[118a]** Ve bu tahkîk kelâmı kadimde Hak celle ve a‘lâ buyurmuştur ki: “*Letûselünne yevmeizin ani’n-naîm*”²⁸⁶ Çün bu kelâmı Hâtem’den işittiler ol davette olan kavme bir ğarra ve bir feryâd zâri düştü ki güya kıyamet koptu. Ol davet matem oldu.

Nakildir ki, bir gün bir kişi Hâtem katına geldi ve eyitdi: Ya Şeyh bî-kıyas malım vardır ve Hazretinden ricâ ederim alıp kabul edersen ve yârenlerinle ihtiyaçlarınıza sarf edesiniz. Hâtem eyitdi: Kabul ederdim ama korkarım bu bize olan ihsân ve fâideler munkatı ola. Bize ol yerler ve gökleri halk edip yer gök ehline rızık vermeci Allah yeter ki zevâlden münezzehtir. Pes Hâtem’e bir kiři²⁸⁷ sordu ki rızkı ne yerden yersiniz. Eyitdi: Allah’ın hazinesinden yeriz ki hergiz eksilmez ve tegayyür kabul etmez. Ol kişi eyitdi: Müslümanların malını hile ve efsunla yersiniz. Hâtem eyitdi: Hiç senin malını yedim mi? Eyitdi: Yedin. Hâtem eyitdi: Keşke sen dahi müslüman olaydın senin dahi malını yiyezdik dedi. Ol kişi eyitdi: Hüccet mi istersin? Hâtem eyitdi: Yarın Hak Teâlâ kullarından hüccet talep etse gerektir dedi. Ol kişi eyitdi: Bu heman bir sözdür. Hâtem eyitdi: Hak Teâlâ hazretinden söz geldi ve anan atana helâl

²⁸⁶ Tekâsür, 102/8. *Sonra o gün, nimetlerden mutlaka hesâba çekileceksiniz?*

²⁸⁷ Metindeki “Hâtem’e” kısmı cümleinin kurgusunu bozduğı için çıkardık.

oldu. Ol kişi eyitdi senin rızkın dahi gökten mi gelir? Hâtem eyitdi: Cemî halkın ki zevi'l-ervahdır cümlesinin gökten gelir ki Hak Teâlâ buyurur: “*Ve enzelnâ mine's-sem i m e.*”²⁸⁸ Ol kişi eyitdi meğer rızkın deriçeden gelir. Ol yani Hâtem eyitdi: Yok ol vaktin ki anamın karnındaydım deriçeden gelirdi. Ol kişi eyitdi:  alkoyun yat ki rızkın ağzına gele. Hâtem eyitdi: Hâl-i tufuliyette iken iki yıl beşik içinde çalkoyun yatardım rızkım ağzına gelirdi. Ol kişi eyitdi ki: Hiç kimse gördün mü ki ekmeden bi e. Hâtem eyitdi: Başında sa ın ekmeden biçilir. Ol eyitdi ki: Havaya  ık ki rızık erişe. Hâtem eyitdi: Kuşların dahi rızkı havada uçarken nasip olan erişir. Eyitdi: Su içinde olsan rızkın erişir miydi? **[118b]** Hâtem eyitdi: Deryâ dibinde olanlara dahi yetişir. Bende deryâ dibinde halk olunsaydım benim dahi rızkım yetişirdi dedi.   n Hâtem-i Asam'dan ol itir z ta bilâ-tevakkuf cevap basıp verdiğini k ş etti insafa gelip Hâtem'in elini tuttu ve tevbe eyledi. Ve cemî menhiyyattan rucû eyledi.

Ve eyitdi ki: Ya şeyh bana nasihat eyle. Hâtem eyitdi: Zinhar tamah-ı halktan kat' eyle t  kim Hak Teâlâ seni halk arasında meş r ve muteber eyleye ve halkın buhli senden zâil ola ve seninle Hak arasında gizli iyi mu amele eyle ki sıdk ve ihlâs sana yar ola. Ve her kande olursan halka hizmet eyle t  kim Hak Teâlâ cemî mahl ku sana hizmetkâr eyleye dedi. Ve ekâbir kişi dahi sordu kim, rızkı kanden yersin? Ve ayet-i kerimeyi okudu “*ve lillâhi haz inu's-semâvâti ve 'l-ard'*”²⁸⁹

Nakildir ki, bir gün Hâtem,  m m Hanbel'den suâl etti ki rızkını talep eder misin? Cevap verdi ki bel . Hâtem eyitdi: Erişecek vaktinden evvel mi talep edersin yoksa sonra mı dedi.  m m Hanbel bunun cev bından endişeli oldu ve hayrete vardı. Eğer önünden dersem câiz vaktini niçin abes yere zâyî kılarırsın ki vakitsiz nasip erişmez. Eğer vaktinden sonra dersem der ki vakti geçmiş rızkı ne talep edersin. Eğer vaktinde talep ederim dersem câiz ki hâsılı tahsil abes olduğundan gayrı vaktini zâyî edersin diye. Pes bu meseleden âciz olup cevap veremedi. Ek birden biri  m m Hanbel'e böyle cevap verdi ki buna cevap böyle ola ki talep edip istemek benim üzerime ne farz ve ne sünnet ve ne vâciptir. Ne istesem ol nesneyi ki ol bu   n biri değil ola   n kim mukadderdir erişir. Nitekim Rasûlu Ekrem salla'll h  aleyhi ve sellem hazreti buyurur: “*Aleyn  en na'budehu kem  emeran  ve aleyhi yerz kan  kem  vaaden *”²⁹⁰ yani “bizim

²⁸⁸ Furkan, 25/48; Müminun 23/18. *Gökten tertemiz bir su indirdik.*

²⁸⁹ M n fik n, 63/7. *Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır.*

²⁹⁰ Beyhakî, *Kitâbu'z-Zühd el-Kebir*, thk. Âmir Ahmed Haydar, Dâru'l-Cenan ve Müessesetü Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1987, s. 260-261, hadis no: 681.

üzerimizdir ki ona ibâdet ederiz nitekim bize emreyledi ve onun üzerinedir ki bize rızkımızı vere nitekim vaat eyledi” demektir. Ve Hâmid-i Lifaf der Hâtem eyitdi: Her gün ale’s-sabah İblis bana vesvese edip derdi ki bugün ne yersin? **[119a]** Ona cevap veririm ki ölüm şerbetini içerim ve âhiret gamını yerim. Ve der ki: Evin yok kande ölürsün? Cevap verip derim ki körde ölürüm derim. Bana der ki ne yaramaz kişisin ve dönüp gider.

Nakildir ki, Hâtem’in sohbetinin bereketinden hatunu şol denli mertebe bulmuştu ki bir gün Hâtem eyitdi ki: Ya hatun ben dört ay gazaya gideceğim. Benden nafaka ne istersin ki senin için müheyya edeyim. Eyitdi ki: Ne miktar hayatta olacak isem ol miktar bana nafaka koy. Hâtem eyitdi: Senin dirliğin benim elimde değildir ki dirliğin ne miktar olduğunu bilmem onu Allah bilir dedi. Hatun eyitdi: Çün hayatım senin elinde değildir rızkım dahi değildir. Fârîğ ol ki cemî mahlûkata rızkını veren Allah benim dahi nafakamı eksik eylemez dedi. Pes Hâtem sefere gitti, bir gayrı hatun Hâtem’in hatunundan sordu ki Hâtem sana nafaka ne koydu. Hatun cevap verdi ki: Hâtem dahi sencileyin bencileyin nafaka yiyiciydi nafaka verici değildir. Nafaka verici hâzır ve nâzırdır hergiz zâil olmaz dedi. Hâtem der: Çün gazaya vardım bir kâfirle mükâbil oldum ki üzerime galip olup beni tuttu. Ve aşağı basıp beni öldürmek diledi, gönlüm andan hiç korkup meşgul olmadı. Muntazır oldum ki göreyim ne hüküm olur. Ol kâfir iki tarafına çalınıp bıçak talep ederdi ki beni boğazlaya. Nâgâh ol kâfire bir ok dokundu gâipten fi’l-hâl üzerimden seringün olup düştü. Ben dahi yerimden durup kalktım. Hak Teâlâ Hazretine bî-had şükürler eyledim dedi.

Nakildir ki, bir kişi sefere gitmek istedi gelip Hâtem’den nasihat talep eyledi. Hâtem eyitdi: Eğer hakikat yar istersen sana hemrah Allah yeter, yoldaş istersen sana Kirâmen Kâtibîn yoldaş yeter. Eğer ibret istersen sana dünyânın kendi cümle ahvâli ibret yeter. Ve eğer mûnis istersen sana Kur’ân-ı Azîm mûnis yeter. Ve eğer ıyş istersen Hak celle ve a’lâ Hazretine tâat ibâdet ıyş yeter dedi. **[119b]** Ve eğer bu zikrettiklerimi beğenmeyip kabul etmezsen sana cehennem pestir dedi.

Nakildir ki, bir gün Hâtem durup Hamid Lifaf katına vardı. Ve eyitdi: Ya Hamid nicesin? Eyitdi ki: Sağ selâmetim. Hâtem eyitdi: Selâmetlik sıratı geçtikten sonra olur ve sağlık ol zamânda olur ki cennette olasın. Ve Hâtem’e eyitdiler ki: Ya Hâtem sana arzu nedir? Eyitdi: Sabahtan akşama değin sağlıktır. Eyitdiler: Yok yok düğeli gün

sağlıktır. Hâtem eyitdi: Benim sağlık ve afiyet dediğim sabahtan akşama dek oldur ki sabahtan akşama dek benden isyân sâdır olmaya dedi.

Hâtem’e bir kişi eyitdi: Filan kişi bî-nihâye mal cem eyledi. Hâtem ona eyitdi: Sağlığı dahi ol malla cem eyledi mi? Ol kişi eyitdi: Yok. Hâtem eyitdi: Ya sağlıkla bile olmayan malı n’eylerler mal-ı salih oldur ki kifâyet miktarı ola dedi. Bir gün bir kişi Hâtem’e eyitdi: Ya Şeyh hiç benden hâcetin var mıdır? Hâtem eyitdi: Vardır. Ol kişi eyitdi: Söyle imdi. Hâtem eyitdi: Hâcetim oldur ki ne sen beni göresin ne ben seni göreyim. Meşâyh-i kibârdan biri Hâtem’in katına gelip eyitdi: Namazı nice kılarısn? Eyitdi: Çün vakti geldiğinde evvel abdest rasıt ederim ondan sonra bâtın abdestini alırım. Sordu ki bâtın abdestini n’eyle alırsın? Eyitdi: Zâhir abdestini pâk suyla ve bâtın abdestini hâlis tevbe ile andan mescide varırım. Onu Beytullah mukâbelesinde görür gibi teveccüh ederim. Ve Makâm-ı İbrahim’i iki kaşımın arasında farz ederim. Cenneti sağ yanımda cehennemi sol yanımda görürüm. Ve sıratı müstakimi iki kademim altında görürüm ve dünyâyı ardıma atarım. Ve gönlümü Hak Teâlâ’ya tevfiz ederim. Ondan sonra tekbir ederim ve hürmet ve izzetle kıyam ederim. Ve heybetle kıraat-ı Kur’ân ederim, tevâzuyla rükû ve tedarruyla secde ve hilmle kuud ve şükürle selâm veririm işbu vecihle namaz kılarım dedi.

Bir gün ulemâ cemaati geçerlerdi. Hâtem eyitdi: Eğer sizde üç nesne yoksa cehennem size vâcip olur dedi. Eyitdiler: Ol üç nedir? Eyitdi: Evvel dünün hasreti ki anda ziyâde tâat edemedim diye ve ettiğiniz günahın övrünü kılmadığınız için hasret ve tefekkür yoksa. İkinci, günün ganimetinden ki tâat ve ibâdet ve hısımları ki gücün yettikçe hoşnut etmeye ced ve ikdam yoksa. Üçüncü, yarın ki günün korkusu yok ise size cehennem vâciptir.

[120a] Ve eyitdi ki: Üç nesneyi Hak Teâlâ üç nesnede koydu. Tâatin ferağını kunutta koydu. İkinci, ihlâsı amelde koydu. Üçüncü, tevekkülü halktan ümidi kat‘ eyledikten sonra koydu. Ve eyitdi: Hazer eyleyin üç hâli kendinizde gizlemekten ki yarın muazzeb olmayasınız. Evvelki kibirden, ikinci hırstan, üçüncü salınmaktan.²⁹¹ Amma mütekebbiri, Hak Teâlâ bu dünyâdan çıkarmaz tâ kim Hak Teâlâ horluk ve hakaret lezzetini tattırmayınca. Bir kemter ve hakîr kişiden ve harîs bu dünyâdan çıkmaz illâ ki aç ve susuz ve boğazını tuta tuta ki nesne geçmeye mâkûlat ve meşrubat kısmından. Amma salınanları Hak Teâlâ bu dünyâdan çıkarmaz illâ bevl ve necâsete

²⁹¹ Bu varakta “matlab-ı a‘lâ” ibaresi yer almaktadır.

bulaştırmayınca dedi. Ve eyitdi ki: Eğer mizan etseler bizim zamânımızın zâhidlerinin ve ulemâlarının kibri ve kurralarının kibri mülükün ve beylerin kibrinden çok ziyâde geleydi.

Ve eyitdi ki: “Nazar eyle bu hûb cây-i gâhda muazzez iken hakîr olmayasınız. Zira Âdem aleyhi’s-selâm hazretine cennette bir makâm ve bir menzil-i âli yok idi ki ona verilmeye illâ Âdem aleyhi’s-selâm bir cüz-i gurur gelmekle ol âli makâmlardan ve cennetten yeryüzüne indirdiler ve bunca yıllar ona horluk ve hakîrlik lezzetini tattırdılar. Zârî zâr ağladı gezdi, âhirü’l-emr Hak Teâlâ tevbesini kemâl-i kereminden kabul eyledi ve makâm-ı âli ihsân eyledi. Ama şeytan-ı laîn gururu sebebiyle ebedü’l-ebed merdut oldu. İblis aleyhi’l-lâne ne gördüyse kibirden ve mağrurluktan gördü. Ve dahi ulular sohbetiyle dahi mağrur olman ki Hazret-i Muhammed el-Mustafa aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm meclisinde eşref ve efdal meclis yok iken Sâlebe dâim onun meclisinde idi. Ve andan efdal ve eşraf yok iken dünyâyâ muhabbet ve hırs sebebiyle mağrur olup akrabası ve taallukatı cemîsi hizlanla gittiler” dedi.

Ve dahi eyitdi ki: Her kim bu mezhebi fakra gelir dört türlü ulum lezzetini tadar. Evvela ak ulum lezzetini tadar ki ol açlıktır, ikinci kara olmadır ki ol mihnetlere ve belâlara tahammül etmektir. Üçüncü kıvılcık olmadır ol hevâ-i nefsin hilâfın işlemektir. Dördüncü yeşil olmadır ki ol murakka’pûş olup palaslar giymeyi ihtiyâr etmektir. Ve dahi eyitdi ki: Kur’ân’ın yedi bahsinden birincisini günde ve gecede okumasa ol selâmetle dinini tutabilmeye.

Ve dahi eyitdi ki: Gönül beş nev’dir. Biri ölmüş gönüldür, ikinci hasta gönüldür, üçüncü gafıl **[120b]** olan gönüldür. Dördüncü kilitlenmiş gönüldür, beşinci sahih gönüldür. Evvelki ölmüş gönül kâfirlerindir. İkinci hasta gönül günahkârlarıdır. Üçüncü kilitlenmiş gönül Cühûdların gönülleridir.²⁹² Dördüncü sahih olan gönül hüşyarların gönülüdür ki tâatte ve ibâdetle muhlislerdir. Ve kulluklarında ve tevbelerinde sâdiklardır.

Ve dahi eyitdi ki: Üç yerde nefsinle ahd eyle evvel kaçan bir amel ettiysen gönlünü cem eyle hâtırına getir ki Hak Teâlâ hâzır ve nâzırdır. Evvel çün bir kelâm söylersen Hak Teâlâ semi’dir işitir. İkinci ve çün hâmûş olasın hâtırına getir ki Hak Teâlâ hazreti cemî gönüllerde olanı görür bilir.

²⁹² “Üçüncü kilitlenmiş gönül Cühûdların gönülleridir.” Bu kısım metnin dışında sayfanın yan kısmında yer almaktadır.

Ve dahi eyitdi ki: Şehvet üç kısımdır. Biri yemek şehvetidir. İkinci söylemek şehvetidir. Üçüncü görmek şehvetidir.

Ve dahi eyitdi: Münafık oldur ki her tuttuğu nesneyi garazla tutar. Eğer men eylerse garazla men eder ve tâati riyâyla eder. Ve mü'min oldur ki dünyâdan her nesneyi ki tutar bî-rağbet ve havfla haşyetle tutar. Ve dahi gaza üç kısımdır. Biri şeytanla gazadır şol vakte dek ki şeytan ve nefis mağlup olalar. İkinci gaza oldur ki nefis ve şeytanla cenk eyleye tâ kim borçlarını edâ ve kazâ eyleye ve her aldığını sâhiplerine edâ edince. Üçüncü küffârla gazadır. Şol mertebe cenk eyleye ki ya öldüre gazi ola yahut ölüp şehit ola.

Ve dahi eyitdi: Zühdün evveli Hak Teâlâ hazretine itimâttır. Ve zühdün ortası sabırdır ve âhiri ihlâstır.

Nakildir ki, bir gün Hâtem'e cihet-i dünyâdan bazı nesne gönderdiler alıp kabul eyledi. Sordular ki: Niçin kabul eyledin dediler. Eyitdi ki: Onu kabul etmekte nefsimin horluğunu gördüm ve kendi izzetim ve nefsim gururunu fehmettim. Onun için kabul etmek de nefsimin izzetini ve kendimin horluğunu kabul etmedim dedi.

Nakildir ki, çün Hâtem Bağdat'a geldi. Halifeye haber oldu ki zâhid-i Horasan Bağdat'a geldi dediler. Halife emreyledi Hâtem'i davet edip halife katına getirdiler. Çün kim halife katına geldi es-selâmu aleyke ya zâhid dedi. Halife eyitdi: Ya Şeyh, ben zâhid değilim. Zira cemî taht-ı yedimde olan memâlik benim, bana muhtaçtır. Ben dahi onlara muhtacım dedi. Ve zâhid hazretindir deyip izzet eyledi. **[121a]** Hâtem eyitdi: Yok zâhid sensin zira Hak Teâlâ "*kûl metâu'd-dünyâ kalil*"²⁹³ buyurmuştur. İmdi sen az nesneye kanaat eyledin sen zâhidsin ben değilim dedi. Vallahu Âlem.

23. SEHL BİN ABDULLAH TÛSTERÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH²⁹⁴

Ol seyyah-ı bedâyı tarîkat ve ol gavvâsı deryâyı hakikat, ol şeref-i ekâbir ve ol ferah-ı havâtir, ol mühdi-i rah u rehberi Sehl bin Abdullah Tüsterî rahmetü'llâhi aleyh.

Ol ehl-i tasavvufun ki muhteşemlerindendi ve ehl-i hakikatin muazzamlarından ve ekâbirinden idi. Onun şemâili ve fezâili bî-had idi. Ahdinde sultân-ı tarîkat ve burhân-ı hakikat idi. Ve cu'-i saharda âlişandı. Ve meşâyih-i kibârın ulemâsının 'alemi

²⁹³ Nisa, 4/77. De ki: "*Dünyâ geçimliği azdır.*"

²⁹⁴ Sülemini, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 66; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 189-212; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 59; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 203; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 64-66; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 429; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 187; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 429-439.

ve zamânının imâmıydı. Ve cemî ehli tasavvufun muabberi ve muteberiydi. Ve riyâzette ve kerâmette bî-nazir idi. Ve muâmelâtta ve maârifte ve işârâtta bî-hemtâ ve bî-bedel idi.

Onun hakkında şöyle şehâdet ederlerdi ki: “Hüve câmiu’ş-şeria ve’l-hakikat” yani Sehl bin Abdullah şerîatla hakikat beynin cem eyleyiptir. Gerçi fi nefsi’l-emr ikisi birdir. Zira şerîat fi’l-misli badem ve hakikat yağdır.

Ve Abdullah’ın pîri Zünnûn’dur. Ol senede ki Sehl bin Abdullah hacca vardı. Ol sene Zünnûn ile buluştu. Ve irâdet tesbitin ondan kabul eyledi dahi tıfıl hâlindeydi. Ve tufuliyet vaktinde böyle ahvâl vâki olmadı illâ Sehl bin Abdullah’tan. Belki tıfıllıktan öğüdün âhir vâkıat hâsıl oldu.

Şöyle ki andan naklederler ki demiştir: Dahi hâtırımdadır Hak celle ve a’lâ elestü bi Rabbiküm hitâbını edip ben dahi belâ diye cevap verdiğimi unutmadım hâtırımdadır demiştir.

Ve dahi eyitdi: Üç yaşımda idim ki gecelerde kâim olmaklık bana hâsıl idi ve dayım ki Muhammed ibn Havar’dır (Süvvâr) her çent namaza durduğu zamânda üç yaşımda idim ki ibâdetle kâim olmaklık bana hâsıl idi ki dayım namaza durduğu zamânda zârî zâr ağlardım. Dayım bana derdi ki: Ya Sehl var yat uyu ki rahat ol hemen beni meşgul etme der idi. Ben pinhan ve âşikâre onun temâşâsını ederdim. Şöyle oldu ki ben dahi dayıma derdim ki: Ya dayı, bana bir hâlet vâki olur ki görürüm başım arş ayağında secde ederim. Dayım eyitdi: Ne vakte değin **[121b]** ben eyitdim: Tâ ebed ile görürüm. Dayım eyitdi ki: Ey oğlan, zinhar zinhar bu hâli pinhan eyle kimseye deme. Andan sonra eyitdi ki: Hiç Hak Teâlâ hazretini yâd edip anar mısın? Eyitdim: Ne vecihle anayım? Eyitdi ki: Gönül öyle an ki bunca mahlûkatı yoktan vücûda getirdi. Ondan sonra mâdeme düşünde iken dahi bir yanında bir yanına dönerken derdi ki: “Allah maiye Allah nazîrî Allah şâhidî”. Ve derdi: gecelerde bu kelâmı zikrederdim ve sabah varıp dayıma bunu dedim. Ol bana eyitdi ki: Her gece bu zikri yedişer kere tekrar eyle. Pes yedişer kere dedim dayıma haber verdim. Eyitdi: Her gece on bir kere tekrar eyle dedi. Ben dahi her gece on bir kere tekrar eylerdim. Hatta bana bir lezzet geldi ve bir halvet hâsıl oldu. Çün kim bir yıl bunun üzerine geçti. Dayım eyitdi ki: İmdi benim sana öğrettiğim isimleri unutmayıp mülâzemet eyle tâ mezara varıncaya dek ki dünyâ da ve âhirette onun semeresi sana hâsıl ola dedi. Çün kim nice yıllar bunun üzerine geçti ki dayıma tekrar ederdim. Hatta semeresi sırrımda zâhir oldu. Pes ondan sonra dayım bana

eyitdi ki: Ya Sehl “men kâne’llâhu meahu ve hüve nâzirün ileyhi ve şâhidühü yüsîhu iyyeke ve’l-mâsiyete” yani ya Sehl her ki Hak Teâlâ onunla ola onu görür, pes ol nice günah işleye demektir. Pes imdi ki sakın ki ona günah işlemeyesin dedi.

Ben dahi dâim halvette idim. Pes ondan sonra beni mektebe verdiler. Eyitdim ki: Korkarım gönlüm perâkende ola, muallimle kavl ettim ki bir saat onun katında olam dersin ta’lîm eyleye ondan sonra durup gideyim. Bu şartla mektephaneye vardım ve Kur’ân-ı Azîm’i hıfzettim. Yedi yaşında idim ki oruç tutardım ve yediğim arpa ekmeği idi.

Çün ki on iki yaşına erdim beni Basra’ya gönderdiler vardım Basra ulemâsına bir mesele sordum. Hiç birisi bana cevap veremedi. Ondan sonra âbidlere vardım. Onlarda Habîb bin Hamza derler bir âbid vardı. Ol meseleyi andan sordum. Ol azîz meseleye cevap verdi onun yanında nice zamân durdum. **[122a]** Andan bunca istifâde ettim. Ondan sonra yine Şehr-i Tüster’e geldim ve kendi kûtumu şol mertebeye getirdim ki bir akçelik arpa alırdım ve onu öğütüp un ederdim. Ve ondan kursalar ederdim. Ol bir akçelik arpa unundan kursaları bir yıl tamam nafaka edinirdim. Ondan sonra beş günde bir andan on günde bir iftar ederek altmış günde bir iftar etmeye yetiştirdim ve nice zamân kırk dört günde bir badem içiyle iftar ederdim. Ve bir zamâna dahi yetiştim ki kuvvetim açlıktaydı. Andan sonra eyitdim: İlâhî, Sehl’in gözünü bu ikisinden dahi dik ki toklukta açlığı ve açlıkta tokluğu senden göre ve senden gayrı görmeye.

Dahi Şaban ayında oruç tutardı. Ve ziyâde ahbar Şaban ayında geliptir. Çün Ramazan geleydi âhir oluncaya yer gezerdi. Ve gece gündüz kıyamda olurdu. Bir gün eyitdi: “Et-tevbetü nedâmatün ve feridatün ale’l-abdi mea külli nefesi hass ev amm ev mutı’ ev âsî”. Yani tevbe farizadır kul üzerine her nefeste, gerek has olsun gerek âmm ve eğer mutı’ eğer âsî olsun. Her ne kişi ki Tüster’de zühde ve ilme şuru’ eyledi onun üzerine hurûc eyledi bu söz ile ol der mâsiyetten tevbe etmek ve tâatten mutı’ tevbe etmek gerek.

Pes rûzgar avâm gözünde onu çirkin gösterdi ve ahvâlini muhâlefete mensup etti. Ve avâm katında ona telkin eylediler ekâbirler ve pîrlar bilmediler ki ona tâziyet ve zillet vardır. Her ne cihet dünyâsı vardı. Köylerden ve yerlerden ve değirmenlerden cemî alet ve esvâbtan ve altından, gümüşten kâğıtlar yazdı ve her biri birer kâğıt²⁹⁵ aldılar. Talihlerine her ne düştü ise ona verdi ve her kişiye ki verirdi başında öpüp

²⁹⁵ Sayfa kenarında notlar var fakat anlamlı bir cümle oluşmamakta.

dilnövazlık ederdi. Ol şükür etti ki alıp kabul eyledi. Çün cemî esvâb-ı dünyeviyyesini halka îsâr eyledi. Andan azmi Hicaz eyledi. Ve kendi nefesine eyitdi ki: Ey nefis! Müflis oldum benden nesne talep etme zira arzunu bende bulamazsın. Ve nefsiyle bu şartı eyledi ki nefsi ondan hiç nesne dilemeye.

[122b] Çün Kûfe'ye geldi. Nefsi ona eyitdi: Tâ bu makâma değin senden nesne talep etmedim. İmdi kerem ve lütuf, bana bu şehirde bir pâre ekmekle balık ver. Tâ kim seni Kâbetüllah'a varınca bir nesne isteyip incitmeyeyim dedi. Şeyh nefsinden bu kavli işitince Kûfe'ye girdi gördü ki bir at değirmeninde bir devenin gözlerini bağlamışlar muttasıl dolanıp yürür. Şeyh ileri gelip eyitdi ki: Siz her gün bu deveye kaç akçe verirsiniz dedi. Eyitdiler: İki akçe veririz. Şeyh eyitdi: Ol deveyi âzâd edip koyuverin ve ol devenin yerine beni bağlayın ben çekip dolanayım dedi. Kabul edip deveyi çözüp onun yerine Şeyh'i bağladılar. Akşama kadar çekti bir akçe verdiler. Şeyh ol akçeyle ekmek, balık aldı ve önüne koyup eyitdi: Ey nefis şimdiden sonra benden nesne isteme ve arzu eyleme, eğer arzu edip istersen tâ akşama kadar hayvanların amelini işlemek gerek ki ol arzuna eresin dedi.

Çün kim Kâbetüllah'a vardı anda nice meşâyih-i kibâr meclisine vâsıl oldu ve Zünnûn Mısırî kaddesa'llâhu sirrahu'l-azîze anda erişip görüştü. Ve mâdâme Kâbe'de idi. Arkasını duvara verip dayanmadı ve ayağını uzatmadı ve hiç bağdaş kurup oturmadı ve hiç suâl ve cevap etmedi. Ve minbere çıkıp vaaz ve nasihat etmedi ve dört ay ayağının parmağını bağlı tuttu. Bir derviş sordu ki: Ya Şeyh ayağının parmağına ne oldu. Eyitdi: Dert eder ki bir zahmet ârız oldu. Ol derviş Zünnûn katına vardık da gördü ki Zünnûn Mısırî'nin dahi ol parmağı bağlıdır. Sordu ki: Ya Şeyh parmağınıza ne oldu? Eyitdi ki: Filan ayda ve filan günde bir ârıza vâki oldu onun için bağladım dedi. Hesâb ettiler ol günde ve saatte ki Sehl bağlamıştı muvâfık geldi. Sonra bildiler ki Sehl, Zünnûn'a muvâfakat edip bağlamıştır. Pes Zünnûn ol dervişe eyitdi ki: Henüz şimdiki hâlde kimse kalmamıştır ki bizim derdimizden âgâh ola ve bize muvâfakat eyleye dedi. Bir gün Sehl bin Abdullah kaddese'llâhu Teâlâ sirrahu'l-azîz **[123a]** bağdaş kurup oturdu. Ve arkasını duvara verip oturdu ve eyitdi: “Seelûnî ğammen bideekum” yani benden suâl eylen şol nesneden ki gönlünüze gelir zâhir olur dedi. Eyitdiler: Ya Şeyh bundan öndin hiç böyle oturduğunuzu görmedik idi. Şimdi ne sebep oldu? Eyitdi: Şimdiye dek benim üstadım hayatta idi. Bir kişinin ki üstadı hayatta ola layık değildir ki şâkirdi arkasını duvara verip oturma bağdaş kura ve âdâp üzere olmaya dedi. Ol dervişler

Şeyh'ten bu kelâmı işitince taaccüp eylediler ve tarihi yazdılar. Çün kim sıhhat üzere haber geldi ol saate rast geldi ve muvâfık düştü. Rahmetü'llâhi aleyh.

Nakildir ki, bir vakit Amr bin Leys hasta oldu. Şöyle ki cemî etıbbânın muâlecesi fâide etmedi âciz oldular. Ve hükemâ eyitdiler ki: Buna muâlece bir kişinin duâsıyla olur ki müstecâbu'd-dâvehu ola dediler. Pes teftiş tefahhus eylediler. Şimdi ki hâlde velâyetimiz de Sehl müstecâbu'd-davettir dediler. Pes nice ferman olduysa emre icâbet etti ve Amr bin Leys katına geldi ve eyitdi: Duâ ol kişinin hakkında müstecap olur ki ol tevbe edip Hakk'a rucû eyleye ve senin zindanında nice mazlum vardır. Onları çıkarıp halâs etmek gerek. Amr Şeyh'ten bu kelâmı işitince emreyledi zindandan ol mazlumlara çıkarıp âzâd eyledi ve derûndan ihlâsla tevbe eyledi. Pes Sehl teveccüh birle eyitdi: İlâhî nitekim günah horluğunu ona ayân ettin ve tâati dahi azîz gösterdinse zâhirde dahi sıhhat libasını kerem ve fazlınla giydirdi dedi. Henüz Amr bin Leys katından Şeyh dahi gitmeden sıhhat bulup durdu oturdu. Ve Şeyh'e bî-kıyas mal arz eyledi. Şeyh kabul etmedi. Çün kim Şeyh Amr'ın katından dışarı çıktı onunla bir mürîdi bile vardı. Eyitdi: Ya Şeyh n'olaydı ol maldan bir miktarını kabul edeydin ki deynlerimizi edâ edeydik. Şeyh eyitdi: Etrafına bir hoş nazar eyle, mürîd nazar eyledi gördü ki cemî deşt ve sahra kızıl altın olmuş mürîd hayrân olup eyitdi: Bir kişinin ki bunun gibi hâli ve malı ola ol mahlûktan mal kabul edip n'etsin dedi.

Nakildir ki, kaçan Sehl sema' işiteydi üzerine vecd hâli galip olurdu. Tamam, yirmi beş gün ve gece vecd hâli müstevlî olurdu. Ve hergiz ne taâm yerdı ne içerdı. Eğer kim kış günlerinde hava gayet soğuk olsa yine ol araka gark olurdu. [123b] Şöyle kim gönlünü ıslanırdı. Kaçan ol hâldeyken bir mesele sorsalardı ol derdi ki şimdi benden suâl eylemeyin. Zira benim kelâmımdan ve cevâbımdan faydamend olmazsınız. Zira size müfid cevap vermeye aklımı tasarruf edemezim derdi.

Nakildir ki, Sehl'e onun gibi hâl olunca su üzerinde revân olurdu. Ve hergiz ayağı ıslanmazdı. Sehl eyitdi ol var bu mescidin müezzininden sor ki ol gayetle râst-görür hergiz yalan söylemez. Ol kişi varıp bu hâli ol müezzinden sordu. Müezzin eyitdi: Ben gayrı nesne bilmem lâkin Şeyh bu havuzda abdest alırdı nâgâh tahâret ederken havuza düştü eğer ben orada olmayaydım bî-mecal boğulurdu. Ebû Ali Dekkak der: Ol sahib-i kerâmet idi. Hak Teâlâ diledi ki ağyar gözünden pinhan eyleye onun için böyle eyledi dedi.

Nakildir ki, bir gün mescid içinde oturmuştu bir güvercin ıssıdan rencide olup aşağı düştü. Sehl heman eyitdi Kirman padişahı öldü, orada olanlar tarih koydular ve tefahhus eylediler. Haber sahih gelip öyle çıktı.

Ekâbir-i dinden ve efâdıl-i yakinden birisi der ki: Bir gün Cuma günüydü namazdan sonra Sehl'in katına vardım. Gördüm halvetinde bir azim heybetli yılan durur. Onu görünce gönlüme havf müstevlî oldu. Şöyle ki mütegayyir oldum. Sehl beni gördü ve çağırıp eyitdi: Gel içeriye gir ki îmân-ı hakikate erişmez şol kimselerin ki yeryüzündeki ve gök yüzündekilerinden korkup ihtiyat eyleye. İçeriye girdim bana eyitdi: Cuma namazına gider misin? Eyitdim ki: Belî. Şimdi bizimle Cuma mescidi ortasında bir gün bir gecelik yoldur. Hemen elimi tutup bir az müteveccî oldu. Çün gözümüzü açtık derhal Cuma mescidinde buluştuk ve namazı kılıp çün mescidden dışarı çıktık. Halâyika nazar ederdim. Sehl bana eyitdi: Şimdi lâ ilâhe illa'llâh ehli çoktur. Ama ehl-i ihlâs kalîldir.

Nakildir ki, cemî yırtıcı canavarlar Sehl'in katına gelirlerdi. Sehl onlara taâm verip mûraat ederdi. Ve derdi ki: Şimdiki hâlde şehr-i Tüster'i Sehl'in evine Beytû's-Siba' derlerdi. Yani arslan evi demektir.

[124a] Ekseri kıyamdan, riyâzetten ve mücâhededden bir yerde kalmıştı ki lâzımlığa varmaya mecâli kalmayıp galabeyi harareten tebevül ettiğinde yetmiş tebevül ederdi. Ve hergiz böyle munkatı olmazdı. Şöyle ki bir saatte birkaç kere vâki olurdu. Ol ecilden kendine bir şişe tutmuştu. Dâim gelen ona giderdi. Ama namaz vaktinde ol illet sakın olurdu. Varıp tahâret edip pâk abdest alırdı ve hem ayağından dahi zahmet zâil olurdu. Varıp feraizi edâ ederdi ve namazdan fâriğ olunca geri ol illet zâhir olurdu. Hemen geri evvelki gibi bir yerde kalırdı. Çün ki fâriğ olsa derhal geri illet zâhir olurdu. Ama şerîat ahkâmından bir zerre denli fevt etmezdi. Cemîsi yerli yerinde vaktiyle edâ ederdi. Bir mürîdi vardı²⁹⁶ gece olduğunda yanından gidip gâip olurdu. Bir gün Şeyh sordu ki: Sen her gece kande olursun? Meğer mürîd şâfi cevap vermedi. Şeyh gazaba gelip onun üzerine yürüdü nârâ vurdu. Mürîd ol hâli görüp eyitdi: Ben her gece arşa çıkıp bu sûret gözüyle temâşâ ederim benim gıybetime sebep budur dedi. Sehl bu sözü işitip mütegayyir oldu eyitdi ki: Bu gece varınca arş üstüne bir miktar ağzın yarından sür dedi. Mürîd Şeyh'inin bu sözünü kabul edip öyle eyledi. Hemandem arş nâ-bedid oldu

²⁹⁶ "Vardı" kelimesi iki defa yazılmış.

ayrık görünmedi. Ol nûrâniyat zulmete mübeddil oldu. Ondan sonra artık ol hâli görmez oldu mürîd tevbeyle meşgul oldu.

Nakildir ki, Şeyh bir mürîdine eyitdi ki: Her gün cehd ile Allah Allah diyesin dedi. Mürîd Şeyh'in sözüne icâbet edip Allah Allah dedi. İstimâli tabiatla hukuk oldu ki zikir kalbe yetiştirdi şöyle ki: Kendi uyuyandı dili dâim tesbih ve zikir ederdi ve gönlüyle muvâfakat ederdi. Pes Şeyh ol mürîde eyitdi ki: Geri zikri lisânla eyle böyle teveccüh kalbe meşgul olup mezkûr ederek etmeye cehd eyle dedi. Ol mürîd şöyle oldu ki zikri istiğra vechiyle geçerdi bir kez kendi evinde oturmuştu. Nâgâh başına bir ağaç düştü başı yarıldı [124b] birkaç katre kan damladı ve ol kan her kande düştüyse Allah Allah yazıldı.

Nakildir ki, Sehl bir kere bir mürîde hizmet buyurdu. Mürîd eyitdi: Edemem bu halâyıkın dilinden korkarım. Sehl ashâbına teveccüh edip eyitdi: Hiç bir kimse tarik-i hakta bu ef'alın hakikatine erişmez. Sıfattan birisini hâsıl etmeyince. Evvel oldu ki halâyıkı itibâr gözünden bırakıp halka nazar etmeyince. İkinci nefsinin gözden bırakıp tâ kim halâyık onu her ne sıfatla görürse gönlüne ondan gubar gelmeye bî-pâk olmayınca ol kişi bu yolun hakikatine erişmez.

Nakildir ki, Sehl bir gün bir mürîdinin katında hikayât eyledi ki: Basra şehrinde bir ekmekçi vardır ol velîlerdendir mertebe-i velâyetten hazz-ı nasibi vardır. O mürîdin gönlüne onu görmek hevesi galip oldu ve ol hevesle Basra şehrine vardı. Orada ol ekmekçiye gördü ki odun eseri ermesin diye sakalını bezle bağlamış. Nitekim ol kavmin âdetidir. Çün mürîd onu gördü hâtırından bu geçti ki: Eğer bunun velâyetten nasibi olaydı sakalını bağlamazdı. İleriye varıp selâm verdi ve ondan bazı nesne suâl eyledi. Ekmekçi ona eyitdi kim: “İnneke istebsartanî ve lâ tenfau bikelâmî”. Yani evvel bana hakaret gözüyle baktın şimdiden sonra sen benim kelâmımdan fayda görmezsin dedi. Mürîd damirine onun muttali olduğunu bilip özürhahlık eyledi.

Ve yine Sehl eyitdi ki: Bir vakit beriyyede giderdim gördüm ki yalnız تنها bir karı hatun gelir. Başına isâbe bağlamış eline asâ almış. Gönlümden eyitdim ki kafilenden ayrılıp kalmıştır, cebine el sundu yani birkaç dünyâlık verip sadaka eyleye. Eyitdi: Ey hatun bununla yol harcını görüp kendine ve ihtiyaçlarına sarf eyle dedi. Tâ kim maksûdundan geri kalmayasın. Ol karıcık parmağını ısırp bir miktar hayretle baktı ve derhal elini havaya sundu. Bir avuç altın alıp bana sundu ve dedi: Ya Sehl “ente ehazte mine'l-ceyb ve ene ehaztu mine'l-gayb” yani sen cebinden alırsın ben gaybdan alırım

[125a] demektir. Pes bu sözü söyledi ve nâ-bûd olup gözden gâip oldu. Pes ben muhayyer ve hayrân ve aşûfte ve sergerdân olup beriyyede giderdim. Tâ kim cebel-i Arafat'a geldim. Çün tavaf niyetiyle varıp Beytullah'ı tavaf ederken gördüm ki bir kişi Kâbetullah'ı tavaf eder ve ol karıcık dahi orada oturur. İleriye varıp eyitdim ki: Ey hatun var sende Kâbetullah'ı tavaf eyle ki vakit azîzdir ki rûzgarını zâyî eyleme erkân-ı haccı yerine getir. Ol karıcık eyitdi ki: Ya Sehl her kim ki cemâl-i Kâbe'yi görmeye varırsa ona vâciptir ki Kâbetullah'ı tavaf eyleye. Ve her kim ki kademi kendi kendiliğinden vursa tâ kim Hakk'ın cemâlini göre Kâbe onu tavaf eder dedi.

Nakildir ki, Sehl bin Abdullah der: Budâladan bir gece bir abdal benim katıma geldi. Onunla bir dem sohbet ettik ve ondan mesâil-i garîbe sordum söyleştik tâ ol vakte dek ki sabah yetiştî. Sabah yetiştikten sonra ve namazı dahi kıldık. Murgan ırmağına geldi ve suya daldı tâ zevâl vaktine dek su dibinde oturdu. Çün ahî İbrahim ezan okudu suyun dibinden çıkıp gelirdi ve namaza mütabeat ederdi şöyle ki saçının bir teli ıslanmış değildi. Öğle namazını kılıp yine varır ol suya girerdi ve orada otururdu. Ol sudan namaz vaktinden gayrı zamânda çıkmazdı ve bir müddet benimle bu minval üzere sohbet etti. Hergiz ne taâm yedi ve ne kimseyle sohbet etmedi ve ne bir kimseyle hemnişin oldu. Bir müddet mediddenden sonra kendi hâline gitti.

Ve yine Sehl eder: Bir gece gördüm ki kıyamet kopmuş cemî mahlûkat mevkıf-ı arasatta cem olup dururlar. Onu gördüm ki bir ak kuş gelip halkın arasından birini kapıp cennete iletir. Çün ki her bar böyle ettiğini görüp taaccüp edip kendime eyitdim ki: Ey acep bu ne kuştur ki Hak Teâlâ celle şânuh onunla kullarını cennete idhal eyleyip lütuf ve kerem gösterir. Nâgâh gördüm ki önüme bir kâğıt düştü. Ol kâğıdı açıp okudum yazılmış ki; ol ak kuş ki sen taaccüp edersin [125b] ona vera' derler ki sahibini cennete iletir. Ve yine eyitdi: Vâkıamda gördüm ki beni cennete iletiler. Gördüm ki cennette üç yüz kişi oturur. Vardım onlara selâm verdim aleyke aldılar. Onlara sordum ki: Ey kavim şol korku dünyâda korkardınız ol ne korkudur. Eyitdiler: Âhiret ve akıbet hayr olmamaktan azim korku yoktur. Ve yine ol eyitdi ki: Hak Teâlâ celle şânuh diledi ki Âdem aleyhi's-selâm'a nefh-i ruh eyleye Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm ismiyle nefh etti ve Âdem'in künyesini Ebû Muhammed koydu. Ve cemî cennetlerde bir yaprak yoktur ki Muhammed ismi yazılmamış ola ve cemî enbiyâ aleyhimüssselâm onunla hatmoldu. Lâcerem hâtemü'n-nebiyyîn oldu. Ve Sehl der ki: İblis'i vâkıamda gördüm eyitdim: Ya İblis sana ef'alden katı ve güç ve ağır hangi fiildir. Eyitdi ki: Mü'min

kulların Hak Teâlâ Hazretine gönlüyle olan muâmelesi ve niyâzı dedi. Ve eyitdim ki: Ya İblis seni halâs edeyim bana tevhid bâbında bir söz söyle dedim. Ol dahi bu bâbından bir fasıl beyân etti ki âlemin ulemâsı ve ârifleri işitelerdi. Her biri parmak ısırp hayrân olalardı dedi.

Ve yine eyitdi: Bir kişi gördüm ki gayet açlık galebe etmişti. Lâkin önünde bir miktar taâmda dururdu. Şüpheliymiş diye yemezdi ol gece açlıktan bunaldı. Hâlbuki otuz yıl gece-gündüz tâat ve ibâdet etmişti. Ol sevâb ki ol açlıktan hâsıl oldu. Ol geçmiş otuz yıllık tâatine beraber tutuldu. Ve eyitdiler: Cemî halkın sevâbıyla beraber olsun dediler. Ye diye teklif ettiler kabul etmedi dahi ziyâde değer dedi.

Ve eyitdi ki: Benim karnım dolu hamr olsa yeğrekdir ki helâl taâmdan dola dedi. Bu sözü işitenler taaccüp ettiler ve eyitdiler ki: Ya Şeyh hamrın hod gussâsı haramdır. Helâl taâm ise âbid kullar ve sıddîklar yemeğidir. Haram taâmla ne vecihle tercih olunur dediler. Sehl Tüsteri eyitdi ki: Çün benim karnım hamrla dopdolu ola bî-hûş olup aklın mededi ve şehvetin ateşi soyunur ve halk benim gözümünden, dilimden, kulağımdan ve elimden emin olurlar ama gerekse helâlinden olsun. Midem dolsa nefis-i kuvvet hâsıl etmekle nefis-i kuvvet şehvet nefisine kavî olur [126a] ve kendi hevâlarını talep edip başkaldırırlar. Ve dahi eyitdi: Her kim gece de ve gündüz de bir kez taâm yiyeler ol sıddîklar yemeğidir.

Ve dahi eyitdi: Her kim aç olmaya ibâdeti dürüst olmaya ve ameli dahi hâlis olmaya. Ve eyitdi: Gerektir ki üç nesneden korkmaya tâ kim tâatte ve ibâdetde dürüst kala. Biri açlıktan, ikinci dervişlikten, üçüncü horluktan. Her kim açlık mücâhedesini çeke şeytan onun dairesine dolanamaz. Hak Teâlâ fermanı birle ve tahkîk şöyle bilesiniz ki cümle afetlerin başı çok yemektir.

Ve eyitdi:²⁹⁷ Her kim haram yiye onun yedi endamı mâsiyete düşse ve tevfiğ ondan ırak ola. Ver her kim helâlden yese onun yedi endamı tâate düşse.

Nakildir ki, Sehl'in bir mürîdine açlık galip olup birkaç gün geçti. Sordu ki: Ya üstad bu zaaf ve kuvvet nedir? Eyitdi ki: Halk üç kısım üzerinedir. Bir bölüğü oldur ki kendileriyle çok cenk ederler Allah için. İkinci kısmı oldur ki halk ile cenk ederler halk için. Üçüncü oldur ki Hakk'la cenk ederler kendileri için ki niçin senin kazân bizim rızâmız ve meşiyetin bizim müşâveremiz üzere değildir.

²⁹⁷ “Ve eyitdi” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi: Her kim diler onun takvâsı dürüst ola ol kimseye cemî gûnahtan el çeke.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki diler onun gönlü Allah'tan gayrıyla karar tutup ârâm ede. Ona onun gönlü ârâm eylemek haram ola ve hergiz ol yakınlık râyihasını şem etmeye ve her gönüldeki bir nesne mevcut ola. Lâkin ol nesneden Hak rızâsı hâsıl olmaya. Ol gönüle nûr u safâ yoluna girmek haram ola.

Ve eyitdi: Her vecd ki onun şâhidi Kitap ve sünnet olmaya ol vecd Hak üzerine olmaya bilakis batıl ola.

Ve eyitdi: Her kim Hak zikirsiz bir nefesten bir nefese nakleyeye onun vakti ve hâli zâyî ola. Ve dahi eyitdi: Eğer böyle olmayaydı Hak Teâlâ Hazretine doğru yol olmayaydı.

Ve her kim kırk gün ihlâsla amel eyleye **[126b]** dâr-ı dünyâda zâhidlerden olur ve kerâmeti zâhir olur. Ve her ne dilerse zâhir olur ola. Onun kerâmeti zâhir olmazsa zühdü içinde kusur vâki ola. Eyitdiler ki: Ya Şeyh ondan kerâmet ne vecihle zâhir olur. Eyitdi: Her ne dilerse hemandem zâhir ola.

Ve eyitdi ki: Ulemâ üç kısımdır. Biri oldur ki ilmi, ilmi zâhirdir. Ehli zâhire ta'lîm ve takrîr eder. İkinci oldur ki onun ilmi, ilmi bâtıdır ol dahi ehl-i bâtına takrîr eder. Üçüncü oldur ki onun ilmi kendiyle Hak beynindedir ki ol ilmi hiç kimse beyân eylemez. Meğer kim Hak tarafından memur ola. Ve üç kimsenin üzerine güneş doğmaz ki ol Hak Teâlâ'ya cahil olmaz. Meğerki ol onu güzide eyleye ten ve canı üzerine ve dünyâ ve âhiret üzerine.

Ve eyitdi ki: Ulemânın üzerine hakaret nazarıyla bakmayın ki insan halifeleridir. Bir kişi eyitdi ki: Ya sizin ilminiz nicedir? Dedi kim: Bizim ilmimiz tasavvufa gelmez ve lâkin ol ilmi koyvermemek gerek. Çün ki ol ilim gele bu ilmi senden bî-ihtiyâr alırlar.

Ve eyitdi kim: Bizim mezhebimizin usulü üç nesnedir. Hilkat ve fi'let ve Hazret-i Rasûl aleyhi's-selâm 'a iktida etmek. İkinci, helâl yemek. Üçüncü, cümle-i amâlde ihlâs etmek. Ve eyitdi kim: âdemoğlunu iki nesne helak eder. Biri izzet-i şehvettir. İkinci fakr ve ihtiyaç korkusu.

Ve eyitdi kim: Her kim dâim huşû üzere ola hergiz şeytan onun yavrusuna uğramaya.

Ve eyitdi:²⁹⁸ Beş nesne kişinin nefsi cevherindendir. Ve nefsin ol kabiliyette aslı sendendi(r). Bir, dervişlik ki dâim ganimetlik göstere. İkinci açıktır ki dâim tokluk göstere. Üçüncü zemme şâdilik göstere. Dördüncü şol kişi ki kendine düşmanlık ede ol dostluk eyleye.

Ve eyitdi: Her ne müddei ola ol hâif olmaya. Ve her ne hâif ola ol padişahın hazinesine muttali olmaya. Her kim ki riyâ ve (kaderâ ?) ede yahut kendinden gayrıda riyâ eyleyip müdâra göstere ol kimse sıdk kokusunu koklamaya.

Ve eyitdi: Cemî afetlerin aslı sabır azlığıdır. Ve bir nesnenin üzerine ârifin ziyâde şükrü oldur ki bile ki kendisi âcizdir ondan ki onun şükrünü o diye bile yahut onun şükrünün haddine **[127a]** erişe bile. Eyitdi ki: Hak Teâlâ Hazretinin gece de ve gündüz de atâları vardır. Gayet ulu atâsı oldur ki kendi zikrini sana ilhâm eder. Ve eyitdi ki Allah Teâlâ Hazretini unutmaktan ulu günah yoktur.

Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ hiç bir mekân tutmadı ki tahte's-serâdan arşa varınca mü'minin gönlünden azîz ola onun için ki kullarına mârifetten azîzrak hiç bir ata vermedi. Pes azîz atâyı azîz mekânda koydu. Eğer âlemlerde mü'minlerin kalbinden azîzrak mekân olaydı kendi atâsına azîzu eşraf koyaydı.

Ve eyitdi: Hiç bir gün geçmez ki Hak Teâlâ kullarına nidâ etmeye ki:²⁹⁹ Ya kulum insaf eylemez misin ki seni ben yâd ederim ve sen beni yâd etmeyip unutursun. Ben seni dâim dergâhıma davet ederim. Sen beni anmayıp gayri kapıya varırsın. Ve ben senin bunca belâlarını def ederim. Sen yine bunca günahlara mürtekip olursun. Ve ey âdemoğlanı yarın yevmü'l-cem'ada benim katıma geldiğinde acep ne özür edersin. Ve Hak Sübhâne ve Teâlâ halâyıkı halk edip vücûda getirince eyitdi ki: Râzınızı bana âşikâr edip beni razdan edinin eğer ki râzınızı demezeniz de bari bana nazar eyleyin ve eğer nazar edemezeniz de bari benden işitin. Ve eğer bunu dahi edemezeniz bari hâcetinizi bana arz eyleyin ve benden dileyin.

Ve eyitdi: Hiç kimsenin gönlü diri olmaya hatta onun nefsi olmaya.

Ve eyitdi: Her kim ki nefsine mâlik oldu ol mâlik azîz oldu gayrıların üzerine. Nitekim demişlerdir ki kendi teninin padişahı olan kimse cemî tenlerin üzerine padişaktır. Kaçan ki sen kendi nefsinin ve teninin padişahı olasın. Sana hiç kimse mükâvemet etmeye adüvlerin üzerine mansûr olasın. Ve her kim ki onun nefsi kendi üzerine mâlik oldu hor ve zelil oldu.

²⁹⁸ “Ve eyitti” kelimesi iki defa yazılmış.

²⁹⁹ Bu varakta “matlab” ibaresi yer almaktadır.

Ve eyitdi ki: Sıddıkların cenâbeti oldur ki onların nefsiyle muvâfakati ola.

Ve eyitdi ki: “Lâ ilâhe illa’llâh” halkın üzerine lâzım ve vâciptir ki gönlüyle itikat ve tasdik edip **[127b]** ve delil itiraf eyleye ve fiiliyle vefâ eyleye.

Ve eyitdi ki: Tevbenin evvel icâbeti yani kabulüdür. Ondan sonra istiğfârdır icâbet fiiliyledir. İnâbet gönlüyledir, tevbe niyetledir. Ve istiğfâr kendi kusuru hâлиндendir.

Ve eyitdi ki: Sûfî oldur ki kedurattan sâfi ola ve fikirden dolu ola ve Hak Teâlâ kurbunda cünbüş-ü beşerden munkatı ola. Onun gözüne altın ve toprak yeksan ola.

Ve yine eyitdi ki: Tasavvuf az yemektir ve Hak Teâlâ ile ârâm tutmaktır ve halâyıktan eba edip kaçmaktır.

Ve dahi eyitdi ki: Ehli tevekkül üç nesne verir. Birisi hakikat, ikinci mükâşefe-i ayıb, üçüncü mükâşefe-i gayb ve kurb-u Hak.

Ve eyitdi ki: Cemî ihvânın yüzü ve kafası vardır ki amma tevekkülün düğeli yüzüdür kafası yok. Kafası oldur ki zühd ve takvâ, dünyâdan ictinap etmekle olur. Ve hevâyı nefsin ve hevânın muhâlefetinden olur. İlim ve mârifet eşyayı görüp bilmekle olur. Havf ve recâ lütf-u kibriyadan olur. Teslim ve tevfiz renç ve inatta olur. Sabır belâ vurur yine olur. Tevekkül Allah’a olur. Lâcerem tevekkül düğeli yüzüdür.

Ve eyitdi: Her kim Allah’ı sever Hakk’a layık dirlik eder. Ve eyitdi: Murâkabet oldur ki dünyânın fevtinden korkmaya ve âhiret fevtinden korkmaya (korka).

Ve eyitdi: Havf erkektir ve recâ dişidir. Ve bu ikisinin veledi îmândır.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki gönlünden kibir ola havf ve recâ onda yaratılmaya.

Ve eyitdi: Havf nevâhiden irak olmaktır ve ilm-u recâ dürüst gelmeye illâ hâife.

Ve eyitdi: Havfın âli makâmı oldur ki kul korkucu ola Hak Teâlâ ilminden ki onun takdiri ne vecihle gelir gelir gider diye. Meğer bir kişi havfda dava ederdi. Sehl eyitdi: Gönülde hiç fırkat-i katıat korkusundan gayrı korku var mı? Eyitdi: Var. Eyitdi: Sen dahi Allah’ı bilmemişsin ki onun katıatından korkmamışsın.

Ve eyitdiler ki: Bize sâdıkların vasfından beyân eyle. Eyitdi: Sâdıkların esrârını getirin tâ kim ben dahi sâdıkların vasfından haber vereyim dedi. Eyitdiler: Âsilere üns olur mu? Eyitdi: Yok. Her kim mâsiyet etmekte gönlünde endişe etse ona dahi üns hâsıl olmaya. Eyitdiler: Müşâhede nedir? **[128a]** Eyitdi: Ubûdiyettir. Eyitdiler: Ne nesneyle ol sevâba erişilir. Eyitdi: Geceleri namaz kılmakla. Eyitdiler: Ne nesneyle geceleri namaz kılınır. Eyitdi: Gündüz günah işlememekle. Bir kişi eyitdi ki: Ben kapı gibiyim.

Tâ kim hareket ettirmeyeler ben hareket etmezim. Sehl eyitdi: Bu sözü söylemez meğer iki kişi ya siddîk ya zındık. Eyitdiler ki: Ya Sehl gece de gündüz de bir kez taâm yemek nicedir? Eyitdi: Sıddîklar yemeği sıfatıdır. Eyitdiler: Ya iki kez yemek? Eyitdi: Mü'minler yemeği sıfatıdır. Eyitdiler: Ya üç kez yemek nicedir? Eyitdi: Ol kişi ebeden bir ulufhane bünyâd eylesin çün hayvan gibi yer.

Sehl'e avratlardan suâl ettiler. Eyitdi: Avratlardan sabır etmek yeğdir. Ve ona eyitdiler: Hak Teâlâ'nın lütfu neyle yüz tutar? Eyitdi: Açlıkla, hastalıkla. Ve eyitdi: Açlığın üç menzili vardır; biri cû-i tab'ıdır, ikinci kuvvet açlığıdır ki ol fesâd mevziidir, üçüncü şehvet açlığıdır ki ol mevzii israftır.

Ve ona sordular tevbe nedir? Eyitdi: Günahı unutmaktır.³⁰⁰ Bir kişi hazır idi eyitdi: Tevbe odur ki günahı unutmayasın. Sehl eyitdi: Öyle değildir bilmemişsin. Vefâ demende cefâ bî-vefâlık cefâdır. Bir kişi eyitdi: Ya Sehl bana nasihat eyle. Eyitdi ki: Senin halâsın dört nesnedir. Biri yememekte, ikinci uyumamakta, üçüncü tenhalıkta, dördüncü samt.

Bir kişi dahi eyitdi ki: Ya Şeyh seninle sohbet eyleyelim. Sehl eyitdi: Eğer yırtıcı canavarlardan korkarsan benimle sohbet edemezsin. Ol kişi eyitdi: Ya Şeyh şöyle derler ki seninle yırtıcı canavarlar ve arslanlar ülfet edip ve seni ziyârete gelirler dedi. Sehl eyitdi: Belî gelirler bizim ziyâretimize it dahi gelir.

Ve ol gün ki onun vefatı yakın geldi dört yüz mürîdi vardı cemîsi onun üzerinde hazır idi. Eyitdiler: Ya Şeyh senin vefatından sonra seccâdene kim otursun ve senin minberinde kim vaaz ve nasihat etsin dediler. Meğer Şeyh'in bir muhibbi vardı lâkin Kiberdi, adına Şâzelî derlerdi. Sehl gözünü açıp eyitdi: Benim yerime Şâzelî otursun ve minberime dahi ol çıkıp nasihat eylesin dedi. Çün mürîdler Şeyh'den bu kelâmı işittiler bir yerde cem olup söyleştiler müşâvere ettiler. **[128b]** Ve eyitdiler: “Meğer Şeyh'in aklı zâil olmuştur ki bir kişinin dört yüz âlim ve fâzıl mürîdi varken hâlbuki cemîsi tarîkat yoluna sâliklerdir ve şerîat içinde dindarlar ve mücâhitlerdir. Bir Kiber ki şerîata muhâlif ola onu kendi yerine nâib eylemek hilâf-ı akıldır” deyip söyleştiklerini Sehl yattığı yerden işitip başkaldırdı. Ve eyitdi ki: “Ol ettiğiniz müşâveret dursun varın Şâzelî kiberi benim yanıma getirin” dedi. Varıp getirdiler çün içeri girdi. Şeyh eyitdi: “Ya Şâzelî benim fevtimden üçüncü gün ikindi namazından sonra benim minberime

³⁰⁰ Klasik tasavvuf kaynaklarında Sehl b. Abdullah Tüsterî'nin “tevbe nedir” sorusuna verdiği cevap “günahı unutmamaktır” şeklindedir. Burada hata yapılmıştır. Tevbe başlığı altında bu konuya değindik.

çıkıp halka nasihat eyle. Ondan sonra gelip benim seccâdeme otur ve halka kelâm söyle” deyip vasiyet eyledi. Cümle işitenler hayrete vardılar. Çün Şeyh vefat eyledi. Techiz ve tekfinini edip namazını kıldılar ve makâmına koydular. Üçüncü gün ikindi kılındıktan sonra Kiber Şâzelî eğninde Kiber kisvesi ve belinde zünnar, başında kiber kisvesiyle gelip Şeyh’in miberine çıktı. Halâyık dahi bir vecihle cem olmuşlardı ki câmi dolmuştu. Şâzelî minber üzerinde ayağı üzere durup savtla avâz band ile eyitdi ki: Ey ehl-i İslâm âgâh olun! Sizin serveriniz beni size kendi yerine nasp eyledi ve bana eyitdi: Ey Şâzelî, dahi vakti gelmedi mi ki zünnarı kesip îmân getiresin beline bende edip bağlayasın ve küfür libasını çıkarıp İslâm hil’atini giyesin! İmdi, bu saat ol saattir diye zünnarı belinden kesip attı ve başından kisve-i küfrü çıkarıp attı. Ve parmak getirip eyitdi: “Eşhedü en lâ ilâhe illa’llâh ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah.” Ve eyitdi ki: “Ey cemaat, bana sizin mürşidiniz yine şöyle buyurdu ki minbere çıkıp size nasihat eyleyeyim. İmdi şâkird olanlara lâzım ve mühimdir ki üstadının nasihatini dinleyip vasiyetini kabul eyleye. İmdi işte Şâzelî zünnarını kesti ve kisvesini çıkarıp attı. İmdi eğer dilerseniz kıyamet gününde bunun hakikatine vâsıl olasınız. Zinhar bu civân mertlik sizin de üzerinize olsun ki bâtın zünnarını sizde kesesiniz” dedi. [129a] Böyle deyince orada olanlar çün Şâzelî’den bu kelâmı kûş ettiler içlerine bir şuruş ve feryâd zârî düştü ki ol gün güya haşr günüydü acayip türlü nâralar ve feryâdlar koptu.

Nakildir ki, ol gün Şeyh’in cenazesini götürürler feryâd ve zâr ettiler. Ol yol kurbunda bir Yahudi’nin hanesi vardı. Yahudi hanesinde otururken işitti acaba bu zârî ve feryâd ne ola diye dışarı çıkıp bakardı. Cenaze yakın varınca Yahudi dahi zâr ve feryâda başladı. Ve eyitdi ki: “Ya halâyık benim gördüğümü sizde görür müsünüz” dedi. Eyitdiler: “Sen ne görürsün?” Eyitdi ki: “Gök ferîsteleri gökten fevc fevc gelip Şeyh’in cenazesine yüzlerini sürerler dedi ve derhal parmak getirip Müslüman oldu.”

Nakildir ki, Ebû Talha bin Mâlik der ki: Sehl bin Abdullah rahmetü’llâhi aleyh doğduğu zamânda sâim doğdu zira ol gün akşam oluncaya emmedi ve dünyâdan intikal ettiği gün dahi sâim idi hiç nesne ağzına alıp orucunu açmadı Hak Hazretine erişti.

Nakildir ki, bir gün Sehl bin Abdullah halka-i zikirde ahabıyla oturmuştu bir kişi ol oradan geçti. Sehl onu görüp eyitdi ki: Bu kişi ehli sırdır. Öyle deyince ashâbı dahi gördüler. Çün Sehl dünyâdan gidip kabrine koydular bir mürîdi ağlayarak kabri üzerinde kaldı. Ol kişi oradan dahi geçip giderken mürîd bilip vardı. Ol kişinin eline yapışıp Sehl’in kabri üzerine getirdi ve eyitdi ki: Ben bu Şeyh’ten işittim ki senin

hakkında ehli sırdır dedi. İmdi onun hakkı için ki sana sırrı nasip eyledi. Ol sırdan bana bir nesne göster dedi. Ol kişi hemandem Sehl'in kabrine işaret eyledi ve eyitdi ki: Ya Sehl söyle dedi hemandem Sehl kabri içinden avâzla eyitdi ki: "Lâ ilâhe illa'llâhu vahdehu lâ şerike lehu." Ve ondan sonra ol kişi eyitdi ki: Lâ ilâhe illa'llâh ehline kabir karanlığı olmaz derler ve vâkıamdır, kabrin içinden Sehl bin Abdullah belî olmaz dedi rahmetü'llâhi aleyh.

24. MÂ'RÛF KERHÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH³⁰¹

Ol hemdem-i nesim-i visâl, ol mahrem-i harim-i celâl, ol müktedâ-ı sadr-ı tarîkat ve ol rehnümâyı rah-ı hakikat, ol ârifin-i esrâr-ı Şeyhî [129b] yani kutbu'l-maârif Mâ'rûf Kerhî rahmetü'llâhi aleyh.

Ehlullah tâifesinin mukaddemiydi. Ve ehl-i tarîkin muazzezi ve mükerremiydi ki riyâzette bî-hemta ve mücâhedâtta dahi bî-misl idi. Ve takvâ ve fetvâda azîmü's-şan ve kemâl-i mertebe-i kurbda âlîşandı. Ve şevk ü üns derkinde âlim ü âmil ve âli makâmı. Amma Tersayî idi.

Çün atası ve anası onu mektebe verdiler. Üstadı Mâ'rûf'a ta'lîm edip eyitdi ki: Allah sâlisü selâse. Mâ'rûf eyitdi: Bel hüve'llâhu'l-vâhid. Yani üstadı takdir ettiki Allah üçün üçüdür. Ol eyitdi: Yok öyle değil Allah birdir. İkilikten ve üçlükten münezzehtir dedi. Üstadı Mâ'rûf'un üzerine her ne denli sürdüyse Mâ'rûf hiç bir zamân Allah öyledir demedi ve Hak Teâlâ'yı taalluktan tenzih eyledi. Üstadı Mâ'rûf'u rencide eyledi geri murâdınca söyletemedi. Âhir, Mâ'rûf incindi üstattan kaçıp gitti ayrık varmadı. Atası ve anası bu hâli işittiler melûl olup eyitdiler ki: Keşke gelip girdiği ol ne dine taparsa biz dahi tapardık ve ona muvâfakat ederdik dediler. Çün ki Mâ'rûf şehirden gidip vardı Ali bin Mûsâ Rıza'nın hizmetine yetişti ve elini tutup Müslüman oldu. Andan³⁰² geri evlerine geldi ve kapıyı kaktı. İçeriden kimsin dediler. Eyitdi: Mâ'rûf'um. Pes kapıyı açıp içeriye getirdiler. Andan müsâhabet edip sordular ki: Ya Mâ'rûf, ne dindensin? Eyitdi: Din-i Muhammed üzereyim. Pes atası ve anası Hak Teâlâ Hazretinin fermanı ile Mâ'rûf'un önünde Müslüman oldular. Ondan sonra Mâ'rûf, Dâvud-ı Tâyi hizmetine yetişti onun ta'lîmiyle birle riyâzetler ve mücâhedeler etti. Ve ibâdetle alâ

³⁰¹ Mâ'rûf-i Kerhî (ö. 200/815-16 [?]) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 28; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 360-364; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. XV, s. 263; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 42; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 179; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 318-325; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. V, s. 231; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 154; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 133; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 488-499.

³⁰² "Andan" kelimesi iki defa yazılmış.

vech-i'l-kemâl sülûku yerine getirdi. Ve sıdk ve ihlâs yolunda o kadar kadem vurdu ki zamânının müşârun ileyhi oldu.

Muhammed bin Mansûr Tûsî der ki: Bir kez Bağdat'ta Mâ'rûf'un katında idim. Onun yüzünde bir zahm nişânı gördüm. Eyitdim: Ya Mâ'rûf dün senin katındaydım bu nişân yoktu bugün neden oldu dedim. Eyitdi: Ya Muhammed bir nesne ki sen ondan bî-niyâzsın onu bilmeye ihtiyacın var mı? Eyitdi: Allah hakkı için bu hâli bana âşikâre eyle dedi. Eyitdi: Dün gece namaz kılıyordum. Arzu ettim ki varıp Kâbetullah'ı tavaf eyleyem ve tavaftan sonra vardım ki hah-ı zemzemden su içeyim ayağım dayandı düştüm. Yüzümde gördüğün nişân odur dedi.

Nakildir ki, bir gün Mâ'rûf tahâret için Dicle'ye varmıştı. Mushafını [130a] ve seccâdesini mescitte koymuştu. Bir pîre-zen hatun kişi mescide girip mushafla seccâdeyi hâli görüp aldı ve gitti. Mâ'rûf bu hâle muttali olup ardına düştü. Ardından yetişip mukâlemeye başladılar ama Mâ'rûf başını aşağı tutup söyledi zira nazarım nâ-mahreme düşmesin derdi. Hatuna sordu: Hiç Kur'ân-ı Azîm okuyacak oğlun var mı dedi. Hatun eyitdi: Yok. Mâ'rûf eyitdi: İmdi mushafı bana ver seccâde sana helâl olsun dedi. Hatun, Mâ'rûf 'un hilmine ve keremine tahsin edip ikisini dahi önüne koydu gitti. Mâ'rûf ardından çağırdı ki ya hatun gel seccâdeyi al sana helâl olsun dedi. Hatun hacâletle ardına bakmayıp çekildi gitti.

Nakildir ki, bir gün Mâ'rûf Kerhî rahmetü'llâhi aleyh bir cemaatle giderdi. Karşısından bir cemaat dahi gelirdi ki fesâda meşgul olup hamr ederler ve efsane söylerlerdi. Çün ki Dicle kenarına eriştiler. Ashâbı eyitdiler ki: Ya Şeyh duâ eyle ki Hak Teâlâ hazreti bu fâsıkları Dicle ırmağına gark eylesin dediler. Mâ'rûf mübârek ellerini kaldırıp eyitdi: İlâhî, şöyle ki bu cemaate dâr-ı fenâda ıyş ve işret rûzi kıldın hem dâr-ı ukbâda dahi ıyş ve safâ erzâni kılarısın, bugün onlara tevbe ve tevfiğ erzâni eyle dedi. Çün ol fisk ehli Mâ'rûf'un cemâlini gördüler hemandem gönüllerine saâdet güneşi tulû' edip subh-ı velâyet zâhir oldu ki ellerindeki rebablarını ve hamr şişelerini yere çalıp zârî zâr ağlaştılar ve cemîsine aşüftelik peydâ oldu ve bî-tevakkuf gelip ağlaşarak zârîlik birle Şeyh'in ayağına düştüler. Yüzlerini sürüp mübârek elini öptüler ve sıdkla cemî ettikleri günaha tevbe ettiler. Şeyh'in ashâbı Şeyh'in duâsı tezrak müstecap olduğuna hayret ettiler.

Serîyyü's-Sakatî rahmetü'llâhi aleyh der ki: Bir gün bayram günüydü Mâ'rûf'u gördüm ki hurma çekirdeği cem ederdi. Ve ardınca bir oğlancık bile giderdi. Çün yakın

vardım sordum ki: Ya Şeyh bu çekirdeği cem edip n'eylersin? Eyitdi: Bu oğlancığ gördüm ki zârîlik edip ağlar sordum niçin ağlarsın? Eyitdi: Yetimim anam, atam yoktur. Bugün bayram günüdür her birinin oğlancıkları libaslar giymişler ve cevizleri oynarlar [130b] onunla şâd olurlar. Benim cevizim bile yok onunçün ağlarım dedi. Öyle olunca ol yetimin hâline merhamet ettim. Ve eyitdim ki: Ağlama gel ben sana cevizcik alıvereyim dedim. Bu hurma çekirdeğini onun için cem ederim ki satıp bu oğlancığa cevizcik alıvereyim. Tâ kim gönlünce sevine şâd ola dedi. Ben eyitdim: Ya Şeyh, ben bu oğlancığın murâdını hâsıl edeyim deyip oğlancığa yenice giysi ve ceviz alıverdim. Oğlancık şâd oldu ve sevinip gitti. Bana ol amelden hemandem nûr ve ziya hâsıl oldu ve Mâ'rûf bana duâ eyledi. Ve eyitdi ki: Hak celle ve a'lâ sana dünyâyı düşman edip onun şugulünden seni rahat eylesin dedi. Hemandem gönlüme onun duâsı bereketinden bilkülliyeye dünyâdan soğudum ve dünyânın muhabbeti gönlümden çıkıp fâriğ oldum.

Ve derler ki: Riyâzet ve mücâhede de onun gibi hiç kimse sa'y-yı belîğ ve cedd-ü sa'y göstermemiştir illâ Serîyyü's-Sakatî. Hatta Cüneyd-i Bağdâdî der rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten: Bir kimseyi gördüm ki tâat ve ibâdet içindeki Serîyyü's-Sakatî'den ziyâde ola kâmil ve fâzıl ki doksan yıl ömründen geçti bir nefes yanını döşeğe ve başını yastığa koyup nefsi rahatını gözetip yatmadı illâ ölüm hâlinde. Ve eyitdi ki: Kırk yıldır ki nefsim bal içinde pişmiş keşir arzu kılar onun arzusunu verip murâdını hâsıl etmedim. Ve yine her gün bir nice kere aynaya nazar ederim ki mâsiyetten yüzüm kara oldu mu diye korkumdan. Ve eyitdi: Her gussâ ki hâlkın gönlünde ola dilerim ki benim gönlüme müstevli ola tâ ki onlar cemî gussâdan fâriğ olalar. Ve eyitdi ki: Bir karındaş katıma gelmeden elimi mehasinime vurdum. Korkarım ki adımı münafıklar diye yazalar ve Bîşr-i Hâfî der hiç kimseden suâl etmezim, meğerki Serîyyü's-Sakatî'den zira onun zühdünü ve vera'ını bilmiştim. Kaçan ki ondan nesne suâl etseler şâd olurdu. Ve cihet-i dünyâdan onun elinden nesne çıksaydı şâd olurdu.

[131a] **Nakildir ki**, bir gün Mâ'rûf Kerhî'nin hânîkâhına bir misafir geldi. Çün kim namazın³⁰³ vakti geldi durdu lâkin kible tarafını yakın edemedi gayrı tarafa kıldı. Çün kim bir vakit dahi kıldı Mâ'rûf'un cemaati ve ol misafir dahi yine cemaat oldular. Ol misafir eyitdi: Niçin bana kibleyi bildirmediğiniz ki ben kibleden gayrı yere kılmışım dedi. Mâ'rûf eyitdi: Biz sandık ki kible ol taraftır dervişlerin her hâlini sormak

³⁰³ "Namazın" kelimesi iki defa yazılmış.

haramdır dedi. Ondan sonra ol misafirin hâtırını sol kadar nüvahat ve tatyip etti ki vasfa gelmez.

Nakildir ki, Mâ'rûf Kerhî'nin bir dayısı vardı. Şehrin valisiydi ve hâkimlerindendi. Bir gün bir virânedен geçerken Mâ'rûf'u gördü ki ol virânede taâm yer. Ve bir lokma kendi yer bir lokmasını bir kelbin ağzına koyar. Mâ'rûf'a hitâb edip eyitdi ki: Utanmaz mısın ki bir itle ekmek yersin. Mâ'rûf eyitdi: Ben dahi hayâ ettiğimdendir ki itle ekmek yerim ve başını kaldırıp gökyüzüne işaret eyledi. Hemandem havadan bir kuş gelip Mâ'rûf'un eli üzerine kondu ve kanadıyla Mâ'rûf'un yüzünü örttü. Dayısı sordu ki: Bu kuş senin yüzünü niçin örttü? Mâ'rûf eyitdi: Ben Allah'tan utanırım ol dahi benden utanıp örttü. İmdi her kimse ki Allah'tan utanıp hayâ eder lâcerem cemî mahlûkat dahi ondan hayâ eder. Pes ol emir Mâ'rûf'tan bu hâli görüp ve bu kelâmı işitip utandı.

Nakildir ki, bir gün Mâ'rûf tebevül edip akabince teyemmüm eyledi sordular ki:³⁰⁴ Ya Şeyh Dicle ırmağı hazırken niçin teyemmüm edersin? Şeyh eyitdi: Şayet ola ki Dicle'ye erişmeden ecel yetişip ölem bari abdestsiz gitmeyeyim dedi.

Nakildir ki, Mâ'rûf'un üzerine bir kere şevk galip oldu. Ortada bir direk vardı, bir kez nâra vurdu ve ol direğe sıçrayıp koltuğuna aldı. Ol direk az kaldı ki iki pâre olup kırılıydı. Ve onun bazı kelimâtı vardı ki beyâna gelmez ve akla sığmaz. Ve derdi ki: Evliyanın alâmeti üç nesnedir: Evvel odur ki onların zâhiri ve bâtını ve gönülleri ve fikri ve endişesi Hak Hazretine olur.

Ve eyitdi ki: Hak Hazreti bir kuluna hayır dilese amel-i salih kapısını onun üzerine açar ve mâlâyânî kapılarını bağlar ki beyhude söz söylemek onun üzerine hizlan ve dalâlet ve haramâttır dedi. **[131b]** Ve çün Hak Teâlâ bir kulunun üzerine şer dilerse neûzü billah fisk-u fücûr ve fesâd kapısını ona açar. Envâi kelimâtta müksir olur ve envâi amelde müflis olur. Ve eyitdi ki: Bir kulunun üzerine iyilik ve hayır dilese kelimâtın ekserinden sâmt ve aşk ve muhabbet ve zikir ve fikir kapısını onun üzerine açar. Ve der ki: Amelsiz cennet istemek günah ve gûnahtan bir sıfattır.

Ve dahi eyitdi ki: Her kim âşık-ı râşıktır hergiz salâha erişmez ve felah bulmaz.

Ve eyitdi ki: Ben Hak Teâlâ'ya beğâyet yakın yol buldum ki ondan yakınrak yoktur. Evvel budur ki Hak Teâlâ'dan gayrıdan suâl ve ihtiyaç taallukun kesmektir. Ve kendi varını terk edip mahall-i suâl olmamaktır. Ve dahi gözlerinizi yummak, eğer cemî

³⁰⁴ "Sordular ki" kelimesi iki defa yazılmış.

gördüğünüz pîr-i zat ise de. Ve dilinizi saklan zemm ve methten ve mâlâyânî kelâm söylemekten ve halâyık elinde olandan ümidini munkatı tutmaktan. Ona suâl ettiler ki: Ne nesneyle Hak Teâlâ'nın tâatine mecal buluruz. Eyitdi: Onunla ki dünyâ muhabbetini gönlünüzden çıkarasınız. Eğer muhabbet dünyâdan zerre denli ise de. Zira gönülde olan muhabbet her neye ise ettiğiniz secde onadır. Ve ona muhabbetten suâl ettiler. Eyitdi: Muhabbet halkın ta'liminden gelir değil belki Hak Teâlâ Hazretinin fazlından olur ki bî-illet atâ ve mevhibettir.

Ve eyitdi ki: Ârifin dünyâ cihetinden hiç nimeti olmasa ol manen ayn-ı nimettir.

Nakildir ki, bir gün Mâ'rûf nefis taâm verdi ona itap gûn ettiler: Ya Şeyh muttaki-i zamânsın yine nefis taâm yersin. Eyitdi: Ben ol rızık vericinin mihmanıyım bana her ne verirse onu yerim. Bir gün eyitdi ki: Ey nefis beni halâs eyle tâ sende halâs olasın. İbrahim bir kez ondan vasiyet talep eyledi. Mâ'rûf eyitdi: Allah'a tevekkül ol tâ kim Allah seninle ola ve senin enisin ola ve mercii ve meadin ol ola dedi.

Nakildir ki, Mâ'rûf bir gün hasta oldu. Serîyyü's-Sakatî onun hastalığına geldi. Ve eyitdi: Ya Mâ'rûf bana vasiyet eyle dedi. Mâ'rûf eyitdi: Ondan öğüdün ki ben dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete gideyim. Benim gömleciğimi sadaka eyleyin zira dilerim ki dünyâdan âhirete üryanen gideyim. Nitekim bu dünyâyâ üryan geldim. Onun tecridinden ve tevekkülünden idi ki Bağdâdîler onun toprağına müstecabu'd-dâve ve tiryâk-i mücerreb derlerdi. **[132a]** Her kim hâcet dileye onun toprağı üzerine varırdı. Hak Teâlâ onun hâcetini revâ ederdi.

Çün Mâ'rûf vefat eyledi tevâzudan her millet bizdendir deyip dava eylediler. Mâ'rûf'un hâdimi gelip eyitdi ki: Şeyh vasiyet etmiştir ki; şol kavim benim cenazem üzerine gelip niza eyleyeler ki bizdendir diye. Her kim benim cenazemi bizdendir diye niza ederlerse herhangi kavim benim cenazemi yerinden kaldırırsa ben ol kavimdenim dedi. Pes bu sözü işiten nizadan fâriğ oldular. Evvela Yahudi tâifesi ileri gelip cenazeyi etrafından tuttular ki yerinden kaldıralar ve götürüp gideler. Ne kadar ki cehd ve emda ettilerse götüremediler. Andan Tersalar dahi varıp tuttular hiç mecalleri olmadı ki yerinden götüremediler âciz kaldılar. Gayrı cinslerden dahi olmadı. Çün mü'minler cemaati gelip tuttular âsânlığa kaldırıp göturdüler ve namazını kılıp mekânına defneylediler. Cühûdlar ve Tersalar hacâletle gittiler.

Nakildir ki,³⁰⁵ Mâ'rûf Kerhi bir gün sâim idi. İkinci zamânında bir saka pazarda çağırıp benim suyumdan içene Allah rahmet eylesin dedi. Hemandem sakanın suyundan alıp nûş etti. Sordular ki: Ya Şeyh sen hod sâim idin, niçin sakanın suyundan içtin dediler. Eyitdi: Belî sâim idik amma ol sakanın rahmetle duâsına rağbet ettim dedi.

Nakildir ki, ol vaktin ki dünyâdan âhirete nakleyledi. Onu sulahâ düşte gördüler ve ona sordular ki Ya Şeyh Mâ'rûf Hak Teâlâ seninle n'eyledi. Eyitdi: Ol sakanın duâsı bereketiyle bana rahmet edip çok devlet ve saâdet erzâni kıldı dedi. Ve Muhammed bin Hüseyin dahi râvidir ki eyitdi: Düşte gördüm eyitdi ki Hak Teâlâ Hazreti bana rahmet eyledi ve azim makâmlar ihsân etti dedi. Eyitdiler ki: Ne sebeple? Eyitdi ki: Bu sözün sebebiyle ki İbn Semmâk'tan işitmiştim ki eyitdi: Her kim ki Hak Teâlâ Hazretinin zikrinden yüz çevire Hak sübhâne ve Teâlâ dahi ondan bi'l-küllîye döner. Ve her kim ki Hak Teâlâ'ya dönüp de zikrine meşgul olur Hak Teâlâ Hazreti dahi bi'l-küllîye ona rahmetiyle nazar eder. Ve halâyıkın cemî gönüllerini dahi ona teveccüh ettirir demiştir. Pes benim gönlümde ol azîzin bu sözü eser eyleyip Hak Teâlâ Hazretine bi'l-küllîye rücû edip cümle eşkâlimden el çektim Tanrı Teâlâ'ya ve zikir ve tâatine meşgul oldum ve varıp bu kelâmı Mûsâ er-Rıza hazretine arza kıldım. Eyitdi ki: Eğer bu sözü kabul eyleyip **[132b]** onunla âmil olduğum bereketinde Hak Teâlâ ben kuluna rahmet ve ihsânını mazhar eyledi. Ve azim makâmât rûzi kıldı dedi. Serîyyü's-Sakatî rahimehullah der: Mâ'rûf Hazretini vâkıamda gördüm arşullah altında şöyle vâleh ve hayrân durur. Hak Teâlâ'dan ferîştelere nidâ erişti ki: Ya ferîştelere bilir misiniz ki bu vâleh ve hayrân kimdir? Ferîştelere eyitdiler:³⁰⁶ İlâhî sen a'lemsin. Pes cevap geldi ki: Ya ferîştelere, bu Mâ'rûf'tur ki benim muhabbetimden vâleh ve hayrândır ki visâlimden gayrıyla hüşyar olmaz. Ve benim izz ü celâlimden gayrı nesne onu kendinden haberdâr etmez. Rahmetü'llâhi aleyh.

³⁰⁵ “Nakildir ki” kelimesi iki defa yazılmış.

³⁰⁶ “Eyitdiler” kelimesi iki defa yazılmış.

25. SERÎYYÜ'S-SAKATÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH³⁰⁷

Ol dil-i kişte-i mücâhid ve ol zende-i müşâhede, ol sâlik-i hazret-i melekût ve ol şâhid-i izzet-i ceberut, ol noktayı daire-i lâ yâktî vakte sırrı Serîyyü's-Sakatî rahmetü'llâhi aleyh.

Tarîkat ehlinin imâmı ve hakikat meydanının çabuk süvârı, dert ü gam ve gussânın deryâsı ve mürüvvet ve şefkat ve merhamet hazinesi. Velâyet ve kerâmet ve sadakatte güzide ve rumuz ve işarette a'cube-i zamân idi. Ve hilm ve sebâtın ve ehl-i tâlibin penahıydı. Ve ol kimse ki Bağdat'ta tevhid ve hakayikten söz söyledi Serîyyü's-Sakatî idi. Irak'ın ekser meşâyihi onun mürîdi ve şâkirdi idi. Cüneyd-i Bağdâdî'nin dayısı ve Mâ'rûf Kerhî'nin mürîdiydi. Ve Habîb Râî³⁰⁸ hazretini görmüştü. Evvelki hâlinde Bağdat şehrinde dükkânı vardı ve dükkân kapısında bir perde asıp her gün bin rekât namaz kılardı. Bir gün Cebel-i Bağdat'tan ona bir kişi geldi ziyâret için ve ol perdeyi kaldırıp selâm verdi. Ve eyitdi: Cebel-i Lübnan'dan filan zâhid sana selâm eyledi. Serî dahi selâmını alıp eyitdi: Bizden dahi ona selâm eyle ve ona eyit ki buradan gidip ol dağda ibâdet eder. Lâkin ol تنها dağda ibâdet etmek iş değildir. İş odur ki halk içinde pazar ortasında Hak Teâlâ ile meşgul ola. Ve Hak Teâlâ şugulünden bir lahza ve bir an geçse de kendinden gâfil ve gâib olmaya.

Nakildir ki, Serîyyü's-Sakatî bey' ve şîrâda on akçede buçuk akçeden ziyâde fayda almazdı. Eğer istemediğini verselerdi yine kabul etmezdi. Bir kez altmış dînârlık badem satın aldı. Bir nice zamândan sonra badem bulunmayıp pahaya çıktı. Bir tellal gelip bademi **[133a]** Şeyh'ten talep etti ki satı vere. Şeyh dahi izin verip sat dedi. Tellal eyitdi: Ne pahaya vereyim. Şeyh eyitdi: Bana filan pahadır sen dahi on akçede yarım akçe faydayla ver dedi. Tellal eyitdi: Ya Şeyh şimdi badem bulunmaz pahadadır filan pahadan eksişe nice vereyim dedi. Şeyh on akçede buçuk akçeden ziyâde vermeye rızâ vermedi. Tellal dahi hâla etti ki pahadan eksişe vermeye ve satmaya rızâ vermedi. Tellal dahi sulahâ ve sâdıklardan idi. Sair müslimînden eksişe vermekten âhirette mesul olmaktan korktu. Hâsılı Şeyh artığa vermeyi kabul etmedi. Tellal dahi eksişe vermeyi revâ görmedi.

³⁰⁷ Süleîmî, *Tabakâtu's-Suîyye*, s. 19; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 116-128; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. X, 260; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 45; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 176; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 371-386; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 357; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 13; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 171; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 416-420.

³⁰⁸ Adı geçen sûfî Şeybân-ı Râî olmalıdır.

Nakildir ki, Serîyyü's-Sakatî rahimehüllahi ol zamânda ki meta furuş idi. Bir dükkânı vardı. Çün bir vakit³⁰⁹ Bağdat'ın pazarında Serî'nin dükkânı bulunduğu ol semte od düştü ve çok dükkânlar yandı, gelip Şeyh'e haber verdiler: Ya Şeyh senin dükkânında yandı dediklerinde Şeyh elhamdülillâh deyip şükür eyledi. Onun bendinden ve kaydından âzâd oldum diye şükür etti. Çün ateş sönüp sakin oldu varıp gördüler ki Şeyh'in dükkânı yanmayıp selâmet kurtulmuş hiç bir vecihle zarar olmamış. Şeyh yine şükür edip cümle dükkânda olan varını ve mal mülkünü Hak Teâlâ uğruna fukarâya ve dervişana sadaka ve îsâr eyleyip bezl eyledi. Ondan sonra sıdk-ı ihlâsla tasavvuf yolunu tuttu. Ve riyâzet ve halvet ve uzlet ve ibâdet yoluna girip artırdı.

[133b] Bir gün ondan sordular ki: Ya Şeyh bu tarik de evvel ne sebep oldu. Eyitdi: Bir gün Habîb Râî Hazreti dükkânım önünden geçerci. Ona bir sadaka akçe verdim almayıp bunu dervişâna ver dedi. Ve hayruke'llah deyip duâ eyledi. O günden beri onun duâsı bereketini buldum dedi. Ve derler ki: Riyâzet ve mücâhedede hiç bir kimse mübâlağayla say-i cemil ve ced-i belîğ göstermemiştir illâ Serîyyü's-Sakatî'dir ki Cüneyd-i Bağdâdî der rahmetü'llâhi aleyhim ecmaîn: Hiç Serîyyü's-Sakatî'den ziyâde ictihâdda ve riyâzât ve tâat ve ibadâtta ve ilimde ve amelde ve maârifde kimse görmedim. Ömründen doksân sekiz yıl geçmişti onca ömür içinde bir nefes yanını döşeğe ve başını yastığa koyup yani nefsinin rahatını dileyip yatmamıştır illâ ki ölüm hâlinde.

Ve eyitdi ki: Kırk yıldır ki nefsim bal içinde pişmiş keşir arzu kılar onun arzusunu vermedim ve murâdını hâsıl etmedim. Ve yine günde birkaç kere aynaya nazar edip bakarım ol korkudan ki meâsiden yüzüm kara olmuş mudur göreyim diye. Ve dahi dilerim ki halkın gönlünde gussâ benim gönlüme müstevli ola tâ kim onlar gussâdan halâs olalar. Ve dahi eyitdi ki: Eğer bir karındaşı dahi yanıma gelmeden ona ne tarikle iyilik etsem ve onun gönlünden gammı varsa halâs edecek bir iyilik etsem deyip elimi mehâsinime vurup fikir ederim. Tâ kim ol gelen karındaşı mü'min karındaşlara layık olan muâmeleyi edemezsem hata edip, kusur edersem adımı münafıklar diye alınaya yazarlar diye korkumdan derdi. Ve Bîşr-i Hâfî der: Hiç kimseden suâl etmezdim meğerki Serî'den zira onun zühdünü, vera'ını, maârifini bilmişim. Kaçan kim ondan nesne suâl etseler şâd olurdu ve cihet-i dünyâdan onun elinden bir nesne çıkaydı beğâyet ferah olurdu. [134a] Ve yine Cüneyd-i Bağdâdî der: Bir gün Serîyyü's-

³⁰⁹ “Bir vakit” kelimesi iki defa yazılmış.

Sakatî'nin yanına vardım, ağladı. Eyitdim ki: Ya Şeyh niçin ağlarsın? Eyitdi: Bu gece bir bardak su astım. Yani soğusun diye ve letâfet hâsıl ede içeyim. Düşümde gördüm ki: Bir hûri-i behiştî durur. Ona sordum ki: Ya hûri sen kimin nasibisin dedim. Eyitdi: Şol kimsenin nasibiyim ki bir bardak suyu soğusun diye asmaz. Çün bu sözü ondan kûş ettim yüreğimde bir od peydâ oldu. Ol bardağı yere vurdum pâreledim. Ayırık nefsim için suyu soğutup içmedim tevbe eyledim. Cüneyd der: Ol bardağın pârelerini gördüm yanında yatarı.

Yine Cüneyd rahmetü'llâhi aleyh der: Bir kez uyudumdu çün kim uyandım gönlüm Şunuziyye camiine gitmek çekti durdum giderken cami kapısında bir heybetli kimse durur gördüm. Lâkin ondan beğâyet korktum. Ol kişi dahi beni görünce eyitdi: Ya Cüneyd benden korkmaz mısın? Eyitdim: Korkarım senden bana dehşet geldi. Eyitdi: Eğer Allah Teâlâ'yı bileydin hiç ondan gayrıdan korkmazdın. Eyitdim ki: Sen ne kişisin? Eyitdi: Ben İblisim. Cüneyd der: Ben eyitdim ki nice korkmayayım ol kimseden ki ol Allah'tan korkmaya. Ya İblis seni görmeye arzum vardı. Eyitdi: Bir saat ki benden endişe eyledin Hak Teâlâ'dan gafıl oldun. Şimdi beni görmekten sana gafletten gayrı ne hâsıl oldu ve beni görme arzundan murâdın nedir dedi. Eyitdim: Murâdım ol idi ki senden sorayım. Hiç fukarâya senin elin erişir mi ki onları teblis edip iğvâ edesin. Eyitdi: Yok onlara benim elim erişmez. Eyitdim: Niçin? Eyitdi: Çün dileyeyim ki onları dünyâyla mağrur edip ukbâdan mahrum eyleyem. Onlar ukbâya kaçarlar. Çün dilesem ukbâyla mağrur eyleyeyim ve gümrah edeyim, mevlâya kaçarlar. Mevlâ Hazretine hod bana yol yoktur. Pes bi'd-darur nâçâr olup kalırım. Eyitdim ki: Çün onlara zafer bulamazsın. Ya onları görür müsün? Eyitdi ki: **[134b]** Belî görürüm. Namazda ve vecdde ki düşeler ve bilirim ki neden nâle ederler dedi ve nâ-bedîd oldu. Çün mescide girdim gördüm ki Serîyyü's-Sakatî bir bucağında murâkabede ve teveccüh de hemen ben girdiğim saat başını kaldırdı ve eyitdi ki: Ya Cüneyd yalan söyler ol Allah'ın düşmanı ki Allah Hazretinden fukarâya izzet vardır ki Cebrail aleyhi's-selâm'a göstere. Nitekim buyurur: "Lâ ya'rifuhüm gayri." Pes kaçan ola ki İblis-i laîne göstere.

Ve yine Cüneyd eyitdi: Serîyyü's-Sakatî ile muhannesler cemaatinden geçerdik. Gönlüme bu endişe düşüp ve hâtırıma hutur etti ki acaba bu tâifenin hâli nice ola dedim. Derhal Serî eyitdi ki: Hergiz benim gönlümden geçmeyip durur ki cemî yaratılmıştan fazlım ola. Eyitdim ki: Ya Şeyh bu muhanneslerin üzerine de mi fazlınız yoktur. Eyitdi: Belî hergiz kendi üzerime onlardan artık fazıl koymayıp dururum. Ve geri Cüneyd

eyitdi: Bir gün Serî'nin hizmetine vardım mütegayyir otururdu. Eyitdim ki: Ya Şeyh n'oldun? Eyitdi: Bu saat bir yiğit geldi ve hayâdan suâl etti. Çün kim cevap verdim hemen saat eriyip su oldu. Onun kemâli hayâsına hayrân oldum dedi.

Nakildir ki, Serîyyü's-Sakatî'nin bir kız karındaşı destur dileyip eyitdi ki: Ya Şeyh destur ver ki gâhi gelip halvetini süpüreyim. Şeyh destur verdi. Eyitdi: Benim dirliğimden sana kürsi miktarı nesne hâsıl olmaz ki sen benim halvetimi süpüresin. Hatta bir gün kız karındaşı Şeyh'in hücreğine girdi. Gördü ki bir karı hatun oturur ve kalkıp Şeyh'in halvethanesini süpürür. Eyitdi: Ey karındaş ben zayıfa hizmetin nimetini vermedin bir nâ-mahreme vermişsin senin hizmetini eder. Şeyh eyitdi: Gönlünü melûl tutma ki o hizmet eden karı dünyâdır bizim aşkımızla ol dahi bunca zamân sohta olup bizim hizmetimiz nasibinden mahrum kalmıştı. Şimdiki hâlde ize isme diledim ki bizim rüzgârımızda onun dahi nasibi ola. Bizim hücremizi süpürmeyi ona hizmet verdi. Tarîkat ulularının biri der ki: Bunca meşâyih-i kibâr gördüm lâkin halk üzerine [135a] böyle müşfik ve mihriban görmedim ki Serîyyü's-Sakatî Hazretini gördüm. Hatta şol mertebede idi ki kaçan ona selâm verseler kaşını çatardı, yüzünü turş ederdi ve önüne bakardı sonra aleyke alırdı. Bir gün bir kişi bu hâlin sırrından suâl eyledi. Cevap verdi ki Peygamber Hazreti aleyhi's-selâm buyurup durur ki kaçan mü'minler birbirine selâm verseler Hak Teâlâ'dan onların üzerine yüz rahmet nâzil olur. Doksanı onun üzerine olur ki güşâde ola ve onu turş revâ olana nâzil olur. Benim dahi turş revâ gösterdiğim onun içindir ki doksan rahmet mü'min karındaşımın nasibi ola dedi.

Nakildir ki, bir gün Serîyyü's-Sakatî Hazreti, sema' ortasına girdi. Meğer kavval okuyup ayağı üzerine sıçradı. Şeyh heman oturup istiğfâr eyledi. Ya Şeyh niçin oturup istiğfâr ettiniz dediler. Eyitdi: Nidâ işittim ki bu sema'dan murâdınız şevk ve zevkle bana hak üzere gelesiniz yoksa murâdınız laib ve lehv midir? Onun için oturdum ve istiğfâr eyledim dedi.

Nakildir ki, bir kez Yakup aleyhi's-selâm 'ı düşte gördü sordu: Bu ne şuridelik idi ki Yûsuf için cihâna saldı. Çün senin muhabbetin Hak bir ile idi. Hak Teâlâ çün bir vâkıa verdi niçin bunca ağlayıp nâle eyledin? Hemandem çün Yûsuf'u diline getirdi. Bu hitâb itâb âmizi işitti ki: Serî gönlünü sakla! Ve derhal ona Yûsuf'un cemâlinden bir zerre râyiha zâhir eylediler. Hemandem nâra vurup bî-akıl üç gün gece, bir kavilde on üç gün gecede bî-hûş oldu. Çün geri akı geldi. Eyitdiler: Bu onun cezasıdır ki benim dergâhım âşıklarına melâmet eyleye dediler.

Bir gün bir kişi Serîyyü's-Sakatî'nin önüne taâm getirdi. Serî iftar etmedi ol kişi sordu: Ya Şeyh kaç gün idi ki taâm yememiş idik. Eyitdi: Beş gün. Ol kişi eyitdi: Senin açlığın nakıslar açlığıymış fukarâ açlığı değil. Zira sen don giyersin ve açlık çekersin.

Nakildir ki, Serîyyü's-Sakatî'ye derler ki dâim evliyâlardan biri velî müşâhede ederdi. [135b] İttifak evliyâlardan birini bir dağ üzerinde gördü. Ona erişip selâm verdi. Ol velî dahi selâmını aldı. Serî sordu ki: Kimsin? Ol eyitdi: N'eylersin? Serî eyitdi: Ne yersin? Eyitdi: Ol. Serî eyitdi: Bu ol dediğinden murâd Allah mıdır? Çün Allah lafzını Serî'den işitti derhal bir nâra vurup düştü canını teslim eyledi.

Cüneyd-i Bağdâdî rahmetü'llâhi aleyh der: Bir gün Serîyyü's-Sakatî'ye muhabbetten suâl ettim. Eyitdi: Bazıları eyitmişlerdir ki muhabbet muvâfakattır ve bazıları demişler işarettir. Ve muhabbet için dahi nice cevaplar beyân etmişlerdir dedi. Ve elinin derisine yapışıp yukarı kaldırdı ve eyitdi: Onun hakkı için kim eğer dersem ki bu deri onun dostluğundan kurumuştur râsıt demiş olurum dedi. Ve fi'l-hâl düşüp bî-hûş oldu. Bir zamândan aklı gelip eyitdi: Kul muhabbette ol mertebeye erişir ki eğer onu oklarla yahut kılıçlarla vursalar haberdâr olmaya ve ol nesnelerden ki benim gönlümde vardı. Ve Serî der çün benim katıma ilim öğrenmek için geleler. Hak Teâlâ'dan isti'nat ve istifadât talep ederim ki; İlâhî onlara bir ilim atâ eyle ki kendilere meşgul olup beni kendilere meşgul etmeyeler.

Nakildir ki, bir kişi vardı otuz yıl idi mücâhede yolunda kadem vururdu. Sordular ki bu vakti n'eyle buldun? Eyitdi: Serîyyü's-Sakatî'nin duâsı ile buldum. Eyitdiler: Nice onun duâsıyla buldun? Eyitdi ki: Bir gün Serî'nin halvet kapısına vardım ve kapıyı kaktım. Meğer Şeyh halvette ve uzletteymiş. Dilemedi ki kendine teşviş ve galebe yol bula avâz kılıp eyitdi ki: Ne kişisin? Eyitdim ki: Ya Şeyh aşınayım. Eyitdi ki: Eğer aşına olaydın dâim onla meşgul olurdun ve hiç bir zamân benim kapım kalmazdı. Pes içeriden duâ kılıp eyitdi ki: İlâhî bu kişiyi meşgul ve gönlümü onun ğavgasından halâs eyle şöyle ki ona benim kapım kalmasın. Çün ki Şeyh bu duâyı kıldı. Hemandem sineme saâdet güneşi doğup sinede ve gönülde devlet eseri zuhur eyledi. Tâ kim ol duâ beni bu hâle ve bu dereceye müvassal kıldı.

Nakildir ki, bir gün Serîyyü's-Sakatî vaaz etti. Halifenin kadim nedimelerinden has vezirlerindendi birisi ol meclisin üzerinden geçerci onun adı Ahmet bin Mezid ve kâtip idi. Cemî tahammülâtı fahr libası [136a] ve ağır pahâlî tecemmülâtla arasta ve ğulâmlar ve hâdimler önünce ve ardınca seğırtirlerdi. Ashâbı eyitdi: Gelin Şeyh'in

meclisine varalım ne buyurur dinleyelim. Nice bir nâ-şâyeste yerlere varalım. Beyhude yerlerde gezmekten gönlümüz tutuldu dedi. Pes cümlesi atlarından inip Şeyh'in meclisine vardılar. Esnâ-i kelâmda Şeyh'in lisânından bu söz sâdır oldu ki on sekiz bin âlemde Âdem'den zayıfrak kimse yoktur. Ve envâ-i mahlûkatta hiç Âdem'den ziyâde isyân eder yoktur illâ Âdem. Aciptir ki bu zayıflıkla yine ol yüce sultâna âsi olur. Çün Ahmet, Şeyh'ten bu kelâmı kûş etti. Heman saat ol hararetle gönlü hoş oldu ve ona bir hâl hâsıl oldu ve bî-hûş oldu ve ağlaya ağlaya durup sarâyına vardı. Ol gece bu hararetle taâm yemedi ve bir kelâm söylemedi. Yarındası heman durup şikeste dil ciğer sohta yine Şeyh'in meclisine geldi hâzır oldu geri sarâyına geldi. Üçüncü gün ol fâhır kabaları terk edip ve dervişâne abalar giyip تنها Şeyh'in meclisine geldi. Çün kim meclis âhir oldu gelip Şeyh'e eyitdi ki: Ya üstad ol sözlerin bu gönlümü ve cümle vücûdum şehrini târac edip beni aşüfte eyledi ve rahatı ve raht ve bahtı ve şevk i zevki ve muhabbet-i dünyâyı gözümünden ve gönlümden çıkardı. Dilerim ki halktan uzlet eyleyeyim Şeyh'in himmetiyle dedi. Şeyh bunun fikrine ve ahvâline tahsin eyleyip niyeti amâl üzerine tahris kıldı. Ahmet durup Şeyh'in huzurundan dışarı çıktı. Üzerine zevk ve şevk galip oldu ve bir mertebe dahi gönlünde aşüftelik peydâ oldu. Hemandem sahra yana yüz tutup revân oldu. Birkaç gün bu ahvâl üzere geçti. Ehli ve akrabası bunun hâlini duymadılar. Çün kim bildiler teftiş ve tefahhus edip aradılar bulamadılar. Bir karı anası vardı. Onun fırakıyla nalân ve giryân Serîyyü's-Sakatî katına geldi. Yakasını çâk ve yüzünü yırtıp eyitdi: Ey İmâme'l-Müslimîn ve hümâme'l-müttakîn. Bir oğlum vardı taze ru-i civan ve handan. Sizin meclis-i şerifinize varıp nalân ve giryân geldi. Şimdi ki hâlde birkaç gündür gâip oldu. Bilmezim ne vâkıya uğrayıp ve ne derde giriftar olmuştur. Kemâli kereminden lillâhi Teâlâ bana bir çâre eyle dedi zârî kıldı. Şeyh ol karıcığın hâline merhamet kılıp eyitdi: Ey hatun perişan olma ve gönlünü melûl tutma. Ol terk-i dünyâ ve rağbet-i ukbâ eyleyipdir. Ve ehl-i dünyâdan uzlet edip teveccühü ukbâ eylemiştir. Âmil-i hakikat ve nâib-i tarîkat oluptur. İnşallah bu defa benim katıma geldiğinde sana haber edeyim gelip mülâki olasınız dedi. **[136b]** Çün bir müddet bunun üzerine geçti. Ahmed, Şeyh'in hizmetine geldi heman Şeyh buyurdu varıp Ahmet'in anasına haber edip getirdiler. Çün anası Ahmed'i gördü. Lâkin hiç ol vecihle görmüş değildi. Yüreğinden bir od yanıp kendini Ahmed'in üzerine attı ve zârî zâr ağladı bir taraftan dahi iyâli gelip zârîlikle feryâda başladılar ve atalarının ayağına düştüler. Şeyh dahi merhamet edip onlarla böyle ağladı. Ve Ahmed'i evlerine teklif edip çok ibram ve

ilhah eylediler olmadı iletemediler. Ahmed gayet bu hâlden perişan oldu. Ahmed, Serîyyü's-Sakatî'ye eyitdi ki: Ya İmâme'l-Müslimîn niçin bunlara haber ettin benim hâlimi perişan ettiler. Şeyh eyitdi: Vâlidenin zayıf hâlini görüp ona terahhüm eyledim. Ve ona ahd eylemişim, ahdime vefâ eyledim dedi. Pes Ahmed geri kasteyletti ki dönüp gide. Hatunu dahi oğlancıklarını ayağına bırakıp eyitdi ki: Ya Ahmed beni dirlikte dul eyledin ve oğlancıklarını yetim eyledin sana layık mı revâ mıdır? Eğer oğlancıkların atalarını talep ederlerse ben nice edeyim? Ahmed eyitdi: Oğlancıkları bile alıp gideyim dedi. Ve oğlancığını hatunun elinden aldı. Ve oğlanın eğninden libasını çıkardı ve bir eski kilim pâresini giydirdi. Ve eline bir zenbil verip yürü oğul gidelim deyince çün anası oğlunun bu hâlini gördü. Feryâd edip eyitdi ki: Ben oğlumun bu hâline tâkat getiremezim ve firakına doymazım deyip kendini oğlanın üzerine bıraktı ve oğlunu kucadı. Berk sarılıp atasına vermedi. Ahmed heman oradan cümleyi koyup küh ve sahraya yüz tutup gitti. Ardına bakmayıp çekildi gitti nâ-bedid oldu. Tamam bir yıl bunun üzerine geçti. Bir gece yatsı namazından sonra Serîyyü's-Sakatî Hazreti işitti ki hânîkâh kapısını kakarlar. Durup dışarı çıktı bir kişi gördü ki der: Beni Ahmed sizin huzuruza gönderdi. Filan mezaristandır. Gayetle hâli zayıftır dedi. Ve bana emânet etti var Şeyh Hazretine benim hâlimden haber ver hâlet-i mevtimdir. Lütfedip âhir ömründe biricik gelsin demekle geldim hazretine haber verdim. Şeyh bu haberi alınca hemandem gûristana vardı. Gördü ki Ahmed gûristan kapısında yüzü üzere düşüp yatar ömür sermayesi tükenmiş ve hayatı pazarı dağılmaya az kalmış. Amma dili durmaz deprenir. Şeyh kulak vurup dinledi der ki: “*Limisli hâze ya'melu'l-âmilun*”³¹⁰ Yani amel işleyenler böyle işlesinler demektir. Pes böyle dedi ve teslim-i ruh eyledi. **[137a]** Şeyh hemandem geriye döndü ki şehre varıp techiz ve tekfinini müheyya eyleye ve cemaate haber vere gördü ki şehirden halâyık bölük bölük kendine karşı çıkıp gelirler. Onlardan kande gidersiz deyip sorunca eyitdiler ki: Bu gece gökten bir avâz geldi ki her kim Hak Teâlâ'nın has velîsi üzerine namaz kılmak isterse yarın Şünuziyye mezaristanına varıp hazır olsun. Ya Şeyh, sen haberdâr değil misin dediler. Şeyh işitip mütehayyır oldu. Hâsılı'l-keâm Serîyyü's-Sakatî Hazreti şöyle sözü müessir ve kâmil şeyh idi ki bunun gibi mürîdleri peydâ olurdu. Cüneyd-i Bağdâdî gibi kâmil ve fâzıl onun katında kemâle yetişti. Ve onun sözüdür ki derdi: Ey yiğitler gaflet eylemeyin yiğitliğiniz hâlinde Hak Teâlâ Hazretinin tâat ve ibâdetinden kalmayın. Pîrlik yetişmeden ve zayıf

³¹⁰ Saffat, 37/61.

ve naif olmadan ced ü cehd eyleyin. Şeyh böyle dediği vakit hiç bir yiğit onun ibâdetine kâdir değillerdi ve bir kez eyitdi ki: Otuz yıldır bir kez şükür etmekten istiğfâr ederim. Ondan sordular ki: Ya Şeyh ol ne şükürdür ki ondan istiğfâr edersin. Eyitdi: Bir kez bana haber ettiler ki Bağdat'ın cemî pazarı dükkânları yanıp helak oldu senin dükkânın kurtuldu dediler. Ol vakit şükür edip elhamdülillâh dedim idi. Dünyâ ciheti için hamd ve şükür edip müslüman karındaşılarımdan kendimi yeğrek dilemiş oldum. Ol ettiğim şükürden otuz yıldır ki istiğfâr ederim dedi. Ve yine eyitmiştir ki: Eğer bir harf benim virdimden fevt olsa hergiz kazâ olmaz.

Ve yine eyitdi ki: Zinhar ırak olun dünyâ cihetinden ve ganî komşulardan ve pazar ehli hafızlardan ve beylerin amellerinden.

Ve eyitdi: Her kim dilerse ki onun dini selâmetle kurtula ve gönlü rahata erişe ve gam-u gussâsı az ola. Ol kişi uzlet eylesin ki şimdi ki zamân uzlet zamânıdır ve yalnızlık zamânıdır.

Ve yine eyitdi ki: Cümle dünyâ fazladır illâ meğr beş nesne; evvel bir pâre ekmek ki onu doyura, ikinci bir içim su, üçüncü bir pâre don ki vücûdunu örte, dördüncü bir ev ki vücûdunu yağmurdan ve kardan örte, beşinci ilim ki onunla amel edesin. Bu beş nesneden gayrısı dünyâda fazladır ve artıktır. Hergiz eksikle yaramaz eğer terk edersen evlâdır.

Ve eyitdi: Her günah ki şehvet cihetinden ola onun yarlığanmasına ümittir ki Hak Teâlâ yarlıgaya. Amma şol günah ki kibir sebebinden ola onun yarlığanmasına ümit yoktur. **[137b]** Şeytanın günahı gibi zira nâşidir. Yani kibir etmekten oldu. Ve Hazret-i Âdem'in aleyhi's-selâm şehvetten nâşidir. Yani şehvet sebebiyle Hak Teâlâ'nın emrine mûsiydi.

Ve eyitdi: Bir kimse bir bostana girse ve ol bostanda nice bin ağaçlar olsa ol ağaçların her budağında bir kuş otursa ve her kuş fasih zebânla ol kimseye es-selâmu aleyke ya veliyyallâh deseler. Ol kimse Allah'tan korkmayıp emin olsa bilesin ki ol mertebe Hak Teâlâ tarafından ona mekirdir ve imtihandır. Bilesin ki ol mertebe ve ol hâlden ona zarar ve tedennî hâsıl olur.

Ve eyitdi: Tedenninin alâmeti nefsinin ibâdetten dûr olmasıdır. Ve eyitdi: Cemî kuvvetin akvâsı oldur ki kendi nefsi üzerine galip ola. Ve her kim te'dibinden âciz kalsa gayrılarının te'dibinden bin ol kadar âciz olur.

Ve eyitdi: Her kim nimetin kadrini bilmez onu üzerine zevâl gelir. Ve eyitdi: her kim kendinden yukarıya mutî ola ol kişiye cemî kendinden aşağısı mutî olur.

Ve eyitdi ki: Dil gönül tercümanıdır ve yüz gönlün aynasıdır. Ol nesneler ki gönülde nihandır yüzünde âşikâre olur.

Ve eyitdi: Gönüller üç kısımdır. Zira gönül vardır ki dağlar gibidir. Hiç kimse onu yerinden ayıramaz ve deprenmez. Ve bir gönül dahi vardır ki ağaçlar gibidir ki göğe beğâyet berk muhkemdir. Amma her yel onu hareket ettirir. Bir gönül dahi vardır ki yaprak gibidir ki bir cüz'ü hevâyla her tarafa meyl eder.

Ve eyitdi: Ebrârın gönlü âkibete ve havâtime mütealliktir. Ve mukarreblerin gönlü sevâbika mütealliktir. Zira ebrârın hasenesi mukarrabinin seyyiesi gibidir denildiğinin manâsı oldur ki gönül onun üzerine karar tutup mukayyed olduğu için ki ol onu hâtimi ola. Yani onun işinin nihayeti ola ve dahi eyitdi: Hayâyla üns gönlün kapısına gelirler. Eğer o gönülde zühdle vera' bulurlarsa içeri girerler ve illâ geriye dönüp giderler.

Ve eyitdi: Beş nesne gönülde karar tutmaz, kaçan bir gönülde bunlar olsa. Evvel ki Allah'tan korkmak, ikinci Allah'tan ümit tutmak, üçüncü Hak Teâlâ'yı dost tutmak, dördüncü Hak Teâlâ'dan utanmak, beşinci, Hak Teâlâ'yla üns tutmak.

Ve eyitdi ki: Halkın ziyâde fehm edicileri onlar ola ki esrâr-ı Kur'ân'ı fehm edici olalar. Ve ol esrârda tedbir eyleyeler.

Ve eyitdi: Halkın ziyâde sabır edicileri onlar ola ki hak üzerine sabır edeler ve şikâyet etmeyip şükür edeler.

Ve eyitdi ki: Yarın kıyamette cemî ademîleri peygamberler ile davet edeler. Yani Allah diye nidâ edeler.

Ve eyitdi ki: Şevk-u makâmat ârifinin a'lâsıdır. Ve eyitdi: Ârif oldur ki taâmı hüsle ola. Yani taâmı az yiye ve uyuması yılan sokmuşun uykusu gibi ola. **[138a]** Yani uyumayı gözlerine haram kıla. Ve ıyşı gark olanların ıyşı gibi ola. Yani dâima nâ-çâr olup Allah'tan gayrıdan medet istemeye.

Ve eyitdi: Bazı kütüb-ü münzelede mektubtur ki: Hak celle ve a'lâ hazreti buyurur: Ey benim kullarım kaçan benim zikrim üzerinize galip olsa ben sizin âşığınız olurum. Siz benim ma'sukum olursunuz. Hatta benim üzerimde sizin muhabbetiniz ziyâde olur. Ve ben dahi size muhabbet ederim.

Ve eyitdi: Sûfî âfitâb sıfattır ki cemî âlem üzerine tulû‘ eder. Ve zemin şeklidir ki cemî yükleri çekmekte tahammül eder. Ve ab sıfattır ki cemî eşyanın hayatı onunladır.

Ve eyitdi: Tasarruf uçmağın adıdır. Biri oldur ki mârifet nûru vera‘ nûrunu söndürmez. İkinci âlem-i bâtında bir nesne söylemez ki kitâb-ı zâhire onunla naks lâzım gele.

Ve eyitdi: Sermaye-i ibâdet zühddür dâr-ı dünyâda ve sermaye-i fütüvvet rağbettir dünyâda ve serâyı ukbâda.

Ve eyitdi ki: Zâhidin dirliği beğâyet iyidir ki ol kendinden fâriğ olup Hakk’a meşguldür.

Ve dahi eyitdi:³¹¹ Zühdün cemî ef’alini ele getirdim ve her ne kim isterdim ele getirdim. Ve ne ki isterdim cemî ondan hâsıl ettim illâ zühd bulamadım.

Ve dahi eyitdi ki: Her kim kendinde olan nesneyi halkın gözüne arasta ede yani göstere ol kimse Hak nazarından düşüp Allah’tan ırak ola.

Ve eyitdi: Her kim halkla çok ihtilat eder ol sıdk azlığındandır. Ve eyitdi: Hüsni halk oldur ki halkı rencide etmeyesin ve cemî renc ve belâya tahammül ve sabredesin. Hergiz kin ve haset etmeyip intikam gözetmeyesin.

Ve eyitdi: Hiçbir karındaşımdan gümânla ve şüpheyile münkatı olma ol itâb etmeksizin el çekme.

Ve eyitdi: Günahı terk eylemek üç vecih üzerindedir. Biri cehennem havfından, ikinci cennete rağbet etmekten, üçüncü Hakk’tan utanmaktan. Ve dahi eyitdi: Kul kâmil olmaya tâ kim dinini şehvet üzerine ihtiyâr eylemeye.

Nakildir ki, Serîyyü’s-Sakatî rahmetü’llâhi aleyh bir gün bâb-ı sabırdan kelâm söylediler. Bir akrep gelip onu soktu. Onun zahmına sabr eyledi ve acısına tahammül eyledi. Eyitdiler: Ey Şeyh niçin onun acısına bir çâre eyleyip kendinden def eylemezsin. Eyitdi: Utanırım ki kelâm söylerken onun zahmına sabr etmeyip defiyle mukayyed olmaya. Ve münâcâtında der ki: İlâhî senin azametini beni senin münâcâtından kesti ve seni bilmeklik mûnis oldu. **[138b]** Ve eğer dinlemişse ki beni dille yâd eyleyin dediğin hergiz yâd eylemezdim. Ya Rabbi sen azametini dil ve beyân haddine sığmazsın. Ya Rabbi, ol dil ki lehve âlude ola. Onu seni zikir etmekte nice depredeyim ve hareket ettireyim.

³¹¹ Bu varakta “matlab” ibaresi yer almaktadır.

Cüneyd rahmetü'llâhi aleyh eyitdi: Şeyh Serîyyü's-Sakatî eyitmiştir, dilemezim ki Şehr-i Bağdat içinde vefat edeyim. Ol havfından ki halk beni iyi gümân edip sahih itikâd ettiler. Eğer beni yer kabul etmeyecek olursa onların benim hakkımda olan hüsn-i itikatları hebâ ola diye.

Ve yine Cüneyd-i Bağdâdî der ki: Çün Serîyyü's-Sakatî hasta oldu. Onun hastalığını görüp ziyâretine vardım. Gördüm ki başucunda bir mirveha durur. Onu elime aldım ve birkaç salladım onunla yel eyledim. Şeyh yüzüme bakıp eyitdi ki: Ya Cüneyd koy, yel eyleme. Zira od yel ettikçe dahi ziyâde olur dedi. Ben eyitdim ki: Ya Şeyh şimdiki hâlde nicesin? Bana eyitdi ki: “Abdun memlûkûn lâ yakdiru alâ şey'in” yani ben bir kulum hiç bir şeye kâdir değilim demektir. Eyitdim ki: Ya Şeyh bana vasiyet eyle dedim. Eyitdi ki: zinhar zinhar Hak sohbetinden ırak olup Hak sohbetinden mahrum ve halk sohbetiyle meşgul olma dedi. Cüneyd eyitdi: Ya Şeyh eğer bu vasiyeti evvel diyeydin. Seninle dahi meşgul olmayaydım. Derken Cüneyd bu kelâmı söylerken Serîyyü's-Sakatî can teslim eyledi kaddesa'llâhu Teâlâ ruhahümâ.

26. FETHİ MEVSİLÎ (MUSULÎ) RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³¹²

Ol âlim-i furu' ve asıl, ol hâkim-i vasl ve fasıl, ol sûtûde-i ricâl ve ol rübûde-i cemâl u celâl. Ol hakikatli velî yani Fethullah Mevsilî rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Meşâyahin ekâbirinden ve ehl-i tarikin efâdılından idi. Ve sahib-i himmet ve âli mertebet idi. Ve vera' ve mücâhede bâbında gayetti. Ve zühd ve riyâzet içinde bî-nihayet idi. Ve hüznü ve havfı galip idi. Ve iştigâli dünyeviyye-i terk edip ahvâl-i uhreviyyeye tâlip ve râğib idi. Ve halktan inkıtâ ve infirâdı şol haddeydi ki dâim bir dost kilitlerin dillerini kendinin yanında bile getirirdi. Bezirgânlar sıfatında yürürdü. Her kande varırsa seccâde bırakıp önüne ol kilit dillerini kordu. Tâ kim halk onu görüp ticaret ehlidir diyeler. Ve kendi Hak ile meşgul idiğini bilip muttali olmayalar. Bir gün evliyâullâhtan bir velî Fethi Mevsilî'nin hizmetine erişti. Ve eyitdi ki: Ya Şeyh bu miftahlarla ne açarsın. Eyitdi: Şayet bir kişi miftahını yavı kılıp miftah hâceti olada bulmaya şayet bu miftahların birisi onun kilidine rast gelip kilidi açıla dedi. Bir kez ekâbirden birine sordular ki: Fethi Mevsilî'nin ilmi var mıdır? Onun dünyâyı terk ettiği ayn-ı ilimdir dedi.

³¹² Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. VIII, s. 292-294; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. XIV, s. 359; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 183-188; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 164; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 272.

[139a] Abdullah Celal der: Bir gece Serîyyü's-Sakatî'nin hücresindeydim. Geceden bir bahis geçmişti. Gördüm ki: Şeyh bir pâk gömlek giymiş ve ridâsını boynuna salıp ayağına bir naleyn giymiş dilediğim dışarı gide. Eyitdim ki: Ya Şeyh böyle soğuk zamânda kande gidersin? Eyitdi ki: Fethi Mevsılî'nin iyâdetine deyip gitti. Meğer Bağdat'ın askeri geçerken rast gelip tutarlar ve eyledip zindana koyarlar ve yarındası sayirlerle bey huzuruna getirirler ki darb vurup ceza edeler. Çün cellad³¹³ el kaldırdı ki Şeyh'i dahi darp ede. Celladın eli havada kaldı diretmeğe mecâli kalmadı. Cellada sordular niçin vurmazsın? Cellad eyitdi: Bir pir-i nûrânî karşımdan görünüp bana vurma deyip hitâb eder. Hemandem elim havada kalıp vurmaya mecâlim kalmaz dedi. Celladın karşısında baktılar gördüler ki Fethi Mevsılî durur. Hemandem Şeyh'i onun yanına iletip özürler dilediler ve hezar temellükler gösterdiler.

Nakildir ki, bir gün Fethi Mevsılî Hazretine sıdktan sordular. Derhal demirci küresinden eliyle sundu bir kızmış demiri aldı. Ve ol bir elini dahi üzerine koydu. Ve eyitdi: İşte sıdk budur dedi. Fethi der ki: Bir gün mesciddeydim onu gördüm ki bir yiğit ashâbıyla mescide girdi, eğnine pâre pâre palas giymiş ve ileriye gelip eyitdi: Bilirsin ki fakirlerin dahi hakkı vardır. Yarın filan mahalleye gelip sorasın ve benim evimi bulup beni ol vakit ölmüş bulasın. Ve beni yuyup gömleği kefen edesin dedi. Ve dönüp gitti. Ertesi ol mahalleye vardım ol yiğidin evini buldum. Ol yiğit ölmüş. Derhal onu yudum ve gömleğini kefen edip ve namazını kılıp defneyledim. Diledim ki yine dönüp gideyim. Hemandem beni eteğimden tuttu ve eyitdi: “Lev kâne lî inda'llâhi menziletün kâtebetke hâze sümme yemûtu'r-racul alâ mâ âşe aleyhi” yani eğer benim Hak katında mertebem ve menziletim var ise sana bu ettiğin ihsân ivazını eyleyem dedi. Ve eyitdi: Âdemoğlanı her neyin üzerine dirilirse onun üzerine ölür demektir. Böyle deyip hâmûş oldu. Ben dahi üzerine toprak atıp örttüm ve gittim.

Nakildir ki, bir gün Fethi Mevsılî'ye bir kimse akçe getirdi özürhahlık ile önünde koydu. Fethi Mevsılî eyitdi: Peygamber aleyhi's-selâm hazretinden işitip dururum ki kaçan bir kişi talep etmeden ihsân etseler onu red eylese Hak Hazretinden red ola diye buyurmuş. İmdi ol dergâhdan merdud olmamak için ben dahi bunu kabul ederim dedi. [139b] Ve sundu içinden bir akçe aldı. Ve bakisini geri sahibine verdi. Ve eyitdi: Otuz pîr-i kâmil ile sohbet eyledim. Onları(n) her biri abdallardandı. Onların

³¹³ Metinde “Cellal” yazılmış fakat doğrusu “Cellad” olmalıdır.

cemîsi dahi bana vasiyet ettiler ki zinhar zinhar halâyıgın sohbetinden perhiz eyle ve az yemeği âdet edin dediler.

Ve Feth eyitdi ki: Kaçan taâm ve şarabı bir hastadan diriğ etseler ölür mü? Eyitdiler: Belî ölür. İmdi buncaleyindir ki meşâyih sözlerini ve ilim ve hikmet kelâmını diriğ etseler ölür dedi.

Ve dahi eyitdi: Bir rahibden sordum: Ya rahip Hak Hazretine yol nicedir? Eyitdi: Vay sana ki henüz gafil ve bî-habersin. Her kançeru ki yüz tutup teveccüh edesin yol ol banadır dedi.

Ve yine Fethi Mevsilî eyitdi: Ehl-i mârifet ol kavimdir ki çün bir kelâm söyleseler Hak Teâlâ'dan söylerler. Ve çün ki amel işleyeler kendi hazzı nefsi müktezâsıyla işlemeyip Allah için işleyeler. Ve çün bir nesne isteseler Allah'tan isterler celle celâluhu ve amme nevâluhu.

Ve yine eyitdi: Her kim zikre müdâvemet eyleye ve gönlünde mahbûbun şâdlığı peydâ ola. Ve her kim Hak Teâlâ arzusunda ola gerektir ki Hakk'tan gayrıdan yüz döndüre.

Çün Fethi Mevsilî vefat eyledi onu sulahâdan düşte gördüler. Hak Teâlâ seninle ne muâmele etti dediler. Cevap verip eyitdi ki bana sordu: Ya Mevsilî dâr-ı dünyâda niçin zârî giryân olurdun. Eyitdim: İlâhî, günahlarımı anıp pişmanlıkla zârî giryân olup ağlardım. Hak Teâlâ buyurdu ki: Ya Feth, dünyâda günah yazan ferîştelere buyurmuştum ki senin kırk yıl evvel olan günahlarını dahi yazmayalar. Gönülden pişman olup ağlayıp zârîlik kılıp benden korkup ve hayâ edip, nâle ettiğin için dedi.

27. AHMED HAVÂRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³¹⁴

Ol Şeyh-i kebir, ol³¹⁵ imâm-ı bî-nazîr, ol zeyn-i zamân ve rûkn-i cihân, ol kubbe-i tevâri yani kutb-u vakt Ahmed Havârî rahmetü'llâhi teâla aleyh.

Merdâ-i asır ve bî-gâne-i vakit idi. Ve envâi ulumda kâmil ve esnaf-ı fütüvvette bî-nazir idi. Ve mârifet ve tarîkatta âli kadir. Ve dakâyık ve maârifte bî-hemta idi. Ve Süleyman Ferânî³¹⁶ (Dârânî)'nin mürîdiydi rahimehümâllâhi Teâlâ. Ve hem Süfyân ile sohbet etmişti ve onun sözleri cemî gönüllerde müessir idi. Ve ibtida-i hâlinde tahsili

³¹⁴ Ahmed b. Ebû'l-Havârî (ö. 246/860) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 32; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 5-33; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 68; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 183; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, IV, 237; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. X, s. 318; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 185; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 150.

³¹⁵ “Ol” kelimesi iki defa yazılmış.

³¹⁶ Metinde “Süleyman Ferânî” yazmakta fakat doğrusu “Süleyman Dârânî” olmalıdır.

ulûm edip kemâle yetişmişti ve ilm-i yakîne erişmişti. Ondan sonra cemî kitaplarını cem edip, deryâ kenarına vardı ve kitaplarına hitâb edip eyitdi: Şimdiye dek siz bana delil ve rehnümâ idiniz amma şimdidengeri maksûda vâsıl olup murâdım tahsil ettim. Delil ve rehber meşgul olmak ashâb-ı akıldan muhaldır. Zira delil ol vakit gerektir ki mürîd yola sülûk eyleye [140a] tâ kim Hazrete erişmeye sebep ola. Çün ol kişi dergâha erişse, ayrık yolun ve delilin ne kıymeti ola dedi. Ve hemandem götürüp cümlesini deryâyâ attı. Amma sonra ol sebepten çok zahmet çekti ve sözü işitti. Zira cemî meşâyih ta'n dilini uzattılar. Eyitdiler ki: Ahmed Havârî ol demde hâlet-i sekirde idi mertebe-i sahva erişmemişti dediler.

Nakildir ki, Ahmed Havârî eyitdi ki: Vâkıamda bir hûb suratlı cariyeye gördüm. Hergiz onun gibi cemâl berkemâl görmedim. Ona eyitdim ki ne hûb cemâlin var. Bana eyitdi ki: Ya Ahmet benim cemâlimin hûbluğu sendendir. Eyitdim nice bendendir? Eyitdi: Bilir misin ki sen filan gece ağlarken gözlerinden yaşlar dökülürdü. Ben ol yaşlardan alıp yüzüme sürdüm. Ol sebepten yüzümde cemâl ve kemâl ve behçet hâsıl oldu dedi.

Ve Ahmet eyitdi ki: Bir kul tevbe ve istiğfâr etmekle sâdıkaneye tevbe edenler arasına dâhil olmaz. Hatta gönülden pişmanlık hâsıl olup dille istiğfâr etmeyince ve cemî mezâlimin³¹⁷ uhdesinden çıkmayınca ve tâat ve ibâdetde derûnî ced ve cehd etmeyince. Çün bu mezkûrları etmiş ola tevbeden, sıdk ve ihlâs ve zühd ve ictihâd hâsıl olur. Ve sıdktan tevekkül ve tevekkülden istikâmet ve istikâmetten mârifet ve mârifetten halâvet ve halâvetten sonra üns ve ünsten hayâ ve hayâdan sonra mekr ve istidrac ve istidracda havf ve hazer hâsıl olur ki cemî ahvâlde onun gönlünden müferakat etmeye. Ol havf ki bu ahvâle ve bu evkâte zeval erişip didâr-ı Hakk'tan mahrum olam diye havf ve hazerden hâli olmaya.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki şol nesneyi bile ki gönlünden zâil olur. Ondan korkup hazer eylemek gerek ol kimseye ki ona ihtiraz etmek âşiyân ola.

Ve dahi eyitdi ki: Her kim âkilraktır ol kimse Allah Teâlâ Hazretinden hayâ ve korkuyla dâim havfnâk olur. Ve eyitdi ki: Recâ âriflerin ve âkillerin kûtu ve kuvvetidir.

Ve yine eyitdi: Ağlamanın efdalleri oldur ki kul olup kulluğunu bilen ağlaya evkâtı ve ömrü ve kuvvet ve kudreti nâ-meşru ve nâ-muvâfık yerlere sarf ve harç ve fevt olduğu için.

³¹⁷ Bu varakta “matlab” ibaresi yer almaktadır.

Ve eyitdi: Her ki dünyâya nazar eyleye irâdet ve muhabbet gözüyle Hak Teâlâ onun gönlünden zühd ve fakr nûrunu zâil eyleye.

Ve yine eyitdi: Dünyâ bir mezbeleliktir ve itler cem olacak makâmıdır. Şol kimse ki dünyâya meyl edip ve ten‘aumâtından istimal ede ve dâima onun cem ve tahsiliyle meşgul ola. Ol kimse kelbden ve itlerden kemterdir. Zira ki kelbler karınları acıkıp varır karnı doyunca yer yine terk eder gider. Dünyâ muhîbleri gibi mezbelede dâim kalmaz. **[140b]** Amma ehl-i dünyâ cemî hâcetini hâsıl ettikten sonra terk etmezler. Belki ebeden kalmak isterler.

Ve eyitdi: Hak Teâlâ kullarını mübtelâ eylemedi gönül katılığından ve gafletten saab nesneyle.

Ve eyitdi: Enbiyâ ölümü onun için kerih görürlerdi ki Hak zikrinden kalmayalım diye.

Ve eyitdi ki: Âbid olan kimse sevse ki kendini âbidlikle ve zâhidlikle ve iyilikle yâd eyleyeler. Ve ona izzet ve hürmet kılalar. Ol kimse Hak Teâlâ Hazretinin tâatinde müşriktir. Ve her kim Hak Hazretine dostluk üzerine vr muhabbet ile ibâdet ederse ol kimse sevmez ki onun ibâdetini mahdumundan gayrı kimse görebile dedi. Rahmetü’llâhi aleyh.

28. AHMET HADRAVEYH RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH³¹⁸

Ol civan-ı merd-i râh ve ol pâkbare-i dergâh, ol mutasarrıf-ı tarîkat ve ol mütevekkil-i hakikat, ol sahib-i fütüvvet-i sahî yani Ahmet Hadraveyh rahmetü’llâhi aleyh.

Belh şehrinde idi ve Horasan meşâyihinin muteberlerinden idi. Ve tarîkatın kâmillerinden ve mükemmelerinden idi. Ve velâyetin sultânlarından ve fırkanın makbûllerinden ve sahib-i tasnif-i hakayık idi. Ve mâlik-i tevcih-i dakâyık idi. Ve hâsılı sahib-i kerâmet bersürûr idi. Ve mürîdleri vardı ki havada uçarlar ve su üzerinde yürürlerdi. Hâtem-i Asam’ın mürîdiydi. Ve Ebû Tûrâb Nahşebî ile sohbet etmişti. Ebû Hafs’ın hizmetine yetişmişti. Bir gün Nişâbur’a Ebû Hafs’ın ziyâretine geldi. Hafs’dan sordular ki: Ya Şeyh ehlullah tâifesinden ehli himmet ve sahib-i mürüvvet kimi gördün? Eyitdi ki: Bunların ortasında âli himmet ve sahib-i fütüvvet ve sâdıkul-kavl ve’l-ahd

³¹⁸ Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 33; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 42-43; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 67; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 185; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. IV, s. 163-164; Câmi, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 173; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 149; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 351.

Ahmet Hadraveyh'i gördüm dedi. Ve eyitdi: Ahmet Hadraveyh olmayaydı hergiz biemri Hüdâ fütüvvet ve mürüvvet peydâ olmayaydı. Ve Ahmet sipahiyâne elbiseler giyerdi.

Ve onun Fatıma ismiyle müsemma bir hatunu vardı rahmetü'llâhi aleyha. Tarîkatte bir ayetti ve tarîkat yolunda sâhibe-i saâdetti. Aslında Belh padişahı kızlarından idi. Onun gönlünde âfitâb-ı inâyet tulû' edip tevbe eyledi. Ve inâbet etmeye mürşide talebe idi. Ol zamânda Ahmet Hadraveyh müktedâ-i nas devrân ve mürşid-i zamân idi. Fatıma, Ahmet'e haber gönderdi ki: Ya Ahmet, ben cariyeni kemâl-i lütfundan hizmet-i şerîfine kabul eyle dedi. Ve atamdan anamdan dile, verirler diye haber gönderdi. Hâsılı helâllik üzere beni kabul eyleyip alsın dedi. Ahmet bu kavle icâbet göstermeyip cevap vermedi. Pes Fatıma âgâh olup [141a] geri Ahmet'e haber gönderip eyitdi ki: Ya Ahmet, ben seni merdâne velî sanırdım. Allah yolunda rah-ı ber olup gösteresin derdim böyle sanmazdım. Ve rah-ı bürd olup yol vurucu sanmazdım dedi. Ahmet çün bu ta'n âmiz kelâmı kûş ettik de icâbet birle kabul etmek cevâbını verdi. Ve Fatıma'nın atası ve anası dahi yok demeyip nikâh ettiler. Fatıma dahi terk-i muhabbet ve şüğûl-ü dünyâ edip halâyıktan uzlet etti. Ve Ahmet'in hizmeti ve müsâhabeti birle üns tutup aram eyledi. Bir gün Ahmet, Fatıma'yla rahimehallâh Bayezid Bistâmî kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz'in ziyâretine vardılar. Heman hizmet-i şerîfine varıp yetiştik de Fatıma yüzünde olan nikabı kaldırıp küstahâne Bayezid ile kelimât etti. Ahmet onu görüp gayet mütegayyir oldu ve gayret-i ricâliyyet gönlüne müstevli oldu. Eyitdi: Ya Fatıma bu ne küstahlıktır ki mekşufu'l-veche nâ-mahremle böyle küstahâne söyleştin deyip söyledi ve adâbtan dışarı kelâm ettin dedi. Fatıma cevâbında eyitdi ki: Onun için öyle ettim ki: Sen benim tabiatımın mahremisin amma Bayezid tarîkatımın ve rûhânîyetimin mahremidir. Senden hevâ ile tabiatımın lezzetine erişirim ama ondan Hak Teâlâ'nın kurbuyetine ve rûhânîyetimle erişirim dedi. Ve eyitdi: Bu sözüme delil oldur ki Bayezid benden ve benim muhabbetimden bî-niyâzdır ve bî-murâdtır. Bir vecihle ihtiyacı yoktur. Zira sen benim sohbetime ve bana nice vecihle muhtaçsın. Öyle olsa onunla ettiğim sohbet rûhânîdir. Ve seninle ettiğim sohbet tab'ı ve cismânîdir sen bana muhtaçsın dedi. Pes Fatıma dâim Bayezid ile sohbet ve kelimât ederdi. Bir gün Bayezid'in gözü Fatıma'nın eline düş oldu. Gördü ki elini hanneyle bağlamış. Eyitdi: Ya Fatıma elini hanneyle bağladığın niçindir? Fatıma eyitdi: Ya Şeyh-i azîzrak sen şimdiyedeğin benim elimin hannesini görmezdin seninle inbisat birle sohbetim vardı. Şimdiden sonra çün ki nazarın

elime ve hanneye düştü seninle sohbetimiz haram oldu dedi. İmdi bundan Bayezid'e kusur hayal olmasın hâşâ fehâşâ ehlullahdan ki şehvet nazarıyla nâ-mahreme nazar edeler, etmezler.

Pes Ahmet Fatıma'yla dönüp Nişâbur'a geldiler. Nişâbur halkının Ahmet'e muhabbetleri vardı riâyetler ettiler Muâz Râzî dahi çok muhabbet-i sohbet ettiler. Ba'de Muâz Râzî Belh'e gitmek isterdi. Ahmet murâd eyledi ki Yahyâ Muâz Râzî gitmeden bir ziyâfet eyleye. Pes Fatıma'yla bir gün meşveret ettiler ki sohbet yerağın göreler bir miktar pirinç ve havuç ve sığır eti ve mumda. Fatıma eyitdi: Bunlardan sonra yirmi beş eşek dahi boğazlamak gerek dedi. Ahmet eyitdi: Eşek boğazlamanın manâsı nedir ki eşek eti hod harama karib mekruhtur. Fatıma eyitdi: **[141b]** Çün bir kerim kişiyi konuklamak murâd edersen gerektir ki mahalle itleri dahi ol davetten ğani olalar ve yiyip doyunalar dedi. Pes Fatıma'da fütüvvet ve mürüvvet bu mertebe de idi. Lâcerem Bayezid eyitmiştir ki: Her kim avrat libasında er görmek dilerse Fatıma'yı görsün ve ziyâret eylesin rahimehümallâhu Teâlâ.

Nakildir ki, Ahmet eyitdi ki: Nice zamân kendi nefsimi ram edip mücâhede gösterdim. Bir gün bir cemaatle gazaya giderdim. Nefsimde ona azim rağbet göründü ve zâhir oldu. Şöyle ki nefsim şol hadisler ki gaza hakkında gelmiştir. Cümlesini önüne getirdi. Taaccup edip eyittim ki: Gaza için şâd olmak acibtir ki ol dahi ibâdet ve tâattendir olsun ki ferahlıktan bir mekri ola dedim. Bu hâtırıma geldi ki muttasıl oruç tutarım. Nefsim meğer taâm yememekten zebûn ve bî-tâkat olmuştu. Seferde belkim orucu yemekle bî-tâkatlikten kurtulup kuvvet hâsıl etmekle murâdın hâsıl etmek için ola dedim. Ve eyitdim imdi gerektir ki seferde olduğumca hergiz orucumu açmayayım. Nefsim dahi eyitdi ki bu fikir revâdır. Nefsimden bu mütebaatı görünce taaccup ettim ve eyitdim: Bunda dahi nefsimin murâdı ve mekri vardır. Yine tefekkür edip bunu buldum ki nefsimi ihtilatı nâstan men ederdim ve dâim uzlet emrederdim. Ol ecilden diler ki: Seferde ihtilat edeyim de uzlet ve vahşet melâletinden kurtulup halkla ünsiyet hâsıl ede. Pes eyitdim ki: Ey nefis her kande erişirsem viranelerde konup göçeyim hiç halkla durup oturmayayım tâ ki sen dahi müaneset münasebetin bulmayasın dedim. Geri nefsim eyitdi ki revâdır. Pes âciz olup derhal Hak Teâlâ Hazretine teveccüh ettim. Tazarru ve niyâz kıldım ki nefsimi ikrâra getirip söyleye ve beni âğâh eyleye. Lâcerem Hak Teâlâ inâyet edip nefsi ikrâra geldi. Ve eyitdi ki: Ya Ahmet sen eğer sen beni kendin öldürürsen halkın haberi yokken bari burada gazilik adıyla öleyim ki kendi yüz

kere ölmekten kurtulayım ve bu nam cemî âlem halkına perakende ola da diyeler ki: Zehi Ahmet Hadraveyh ki onu öldürdüler ve mertebe-i şehâdet buldu diyeler. Nefsimden bu kelâmı işitince eyitdim sübhânallah ol Allah nefsi yaratır dirliğinde dahi münafık öldüğünden sonra, ba'de'l-vefat dahi münafık olmaya s'ay eder. Ne bu cihânda Müslüman olur ne ol cihânda diler ki Müslüman ola İslâm'a gele dedi. Ve eyitdi: Ben sandım ki gazaya varıp tâat işlemek ister. Meğer bildim ki zünnar bağlanmak istemiş, ondan sonra her ne işlersem nefsimin murâdını bilip hilâfınca işlerdim vardıkta muhâlefeti artırdım.

[142a] Nakildir ki, Ahmed der: Bir kez gönül birle Kâbetullah'a teveccüh eyledim. Beriyyeye revân oldum, giderken nâgâh ayağıma bir mugaylan dikenini batıp kırıldı, yarısı (ay) ağımda kaldı. Ol dikenini ayağımdan çıkarmadım, tevekkülüm bâtil olmasın dedim. Ama ayağım şişti böyle zahmnâk aksaya aksaya beriyyeyi kat edip Beytullah'a eriştim. Ve ahkâmı haccı edâ edip geri döndüm. Yolca giderken ayağımdan sarı sular akardı böyle zahmnâk dertle meşakkatle ve üftan-ü hizan giderdim. Çün halâyık benim hâlimden âgâh oldular. Ol dikenini benden çıkardılar. Ben hasta, dil mecruh Bistam şehrine teveccüh ettim. Çün kim yakın eriştim, Bayezid'in nazarı üzerime düştü ki yüzüme bakıp tebessüm etti.

Ve eyitdi ki: "Mâ fealte bi'l-enkâl" yani ol ayağına vurdukları çengel ile n'eyledin demektir. Ben dahi eyitdim ki: "Teraktü ihtiyârî bi ihtiyârîhî" yani onun ihtiyârında benim ihtiyârımı terk eyledim diye cevap verdim. Şeyh eyitdi: "Eyyü ihtiyâr müşrikî" yani senin dahi ihtiyârın mı var. Kişi kendine ihtiyâr ispat eylemek ayn-ı şirktir diye buyurdu.

Nakildir ki, Ahmet eyitdi: "Üstûr izzet-i fakrike" yani dervişlik izzetini sakla. Ahmet eyitdi: Ağniyâdan birini bir derviş Ramazan gecesi hanesine davet eyledi. Onun orada hod ekmek hurdesinden gayrı yok idi. Savmlarını iftar ettiler, çün ol kişi kendi hanesine geldi. Ol dervişe bir keseyle altın gönderdi. Derviş onu kabul etmeyip geri gönderdi. Ve eyitdi: Bu ol kişinin layığıdır ki kendi sırrını senin gibi kişiye bildire.

Nakildir ki, bir gece Ahmet'in evine bir uğru girdi. Evi üç kere devreyledi, bir alacak nesne bulamadı diledi ki çıkıp gide. Ahmet eyitdi: Şol su kovasını al götür, onunla su çekip gusül eyle ve sabah olunca Hak Teâlâ'ya tâat eyle ben dahi kudretten her ne gelirse sana vereyim. Tâ kim benim haneme geldiğinde eli boş gitmeyesin dedi. Ol uğru Şeyh'in sözünü kabul edip sabah oluncaya tâat eyledi. Çün sabah oldu. Bir

hâce, Ahmet'e keseyle yüz dînâr getirdi. Ahmet onu alıp ol uğruya verdi ve eyitdi: Ey kişi bu yüz dînâr gece kıldığın namazın ivazıdır. Eğer dahi ziyâde edersen Hak Teâlâ Hazreti dahi ziyâde ihsân eder dedi. Çün ol hırsız Şeyh'in bu lütfunu ve ihsânını gördü gönlüne eser edip ve hidâyet güneşi tulû' etti. Hemandem rikkat gelip ağlayarak zârîlikle ol keseyi getiren dervişle gönderdi. Şeyh fukarâya ve dervişâna sarf eylesin. Bana Şeyh'in hayır himmet ve nazarı kâfidir dedi. Ba'de kendi dahi ağlayarak geldi Şeyh'in mübârek elini tuttu ve cemî ettiklerine tevbe eyledi. Ve Şeyh'in âsitanesinde kalıp mürîdi oldu. Ve ehl-i hâl olup onca makâmlara yetiştî rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

[142b] Nakildir ki, ekâbir-i dinden birisi der: Şeyh Ahmet Hadraveyh'i gördüm. Bir kağının üzerinde oturur. Ve ferîşteler zincirlerle ol kağnyı çekerler havada. Sordum ya Şeyh bu mertebe ve menziletle kande gidersin? Eyitdi ki: Bir erin ziyâretine giderim. Eyitdim: Ya Şeyh sen bu kadar menzilet ve mertebet ile hangi kişinin ve hangi erin ziyâretine gidersin? Eyitdi: Eğer ben varmaz isem elbette ol gelir ve sevâb-ı ziyâret onun olur. Eğer ben varmaz isem sevâb onun olur dedi.

Nakildir ki, Ahmet bir gün bir hânîkâha geldi ki bir eski pâre pâre don giymişti ki âbidler ve zâhidler resminden hariç ama hakikat vazifesine meşgul. Çün Ahmet'i ashâb-ı hânîkâhtan gördüler Şeyh'lerine eyitdiler: Ya Şeyh, bu kişi ashâb-ı hânîkâhtan değildir. Bu esnada Ahmet hânîkâh kuyusunun üzerine geldi. Gördü ki: Kuyunun kovası içine düşmüş hânîkâh mâliki bundan perişan olup durur. Ahmet ol Şeyh'e gelip eyitdi: Ya Şeyh, bir Fatiha oku kim kuyunun kovası geri çıksın. Çün Şeyh bu sözü işitti mütefekkir olup mütevakkıf düştü ki bu ne sözdür ve ne iltimastır. Ahmet Şeyh'in tereddütünü görünce eyitdi: Ya Şeyh eğer sen Fatiha okumazsan bana izin verin okuyayım dedi. Şeyh icâzet verdi. Ahmet, Fatiha okudu. Derhal kova kuyunun dibinden çıkıp ağzına geldi ve dışarı atladı. Şeyh bu kerâmeti görünce ashâbıyla insaf edip Ahmet'e özürhahlıklar edip teslim yerinde baş koydular. Şeyh, Ahmet'e eyitdi ki: Ya yiğit sen ne kişisin ki bizim câhımız harmanını yele verdin ki bizim harmanımız buğdayı senin bir dânen katında bir saman çöpü denli oldu. Ahmet eyitdi: Ya Şeyh, ashâbına eyit ki bir daha misafir geldiğinde hakaret nazarıyla bakmasınlar. Senin ulu afetin tarîkate bu ulu sırdır dedi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi Ahmet'in katına geldi ve eyitdi: Ya Şeyh ben bir hasta ve rencur kişiyim ve dervişim bana bir tarîki yol göster ki rahat olayım ve bu

belâdan kurtulup halâs olayım dedi. Şeyh buyurdu ki: Var kesb-i helâl eyle dedi. Derviş eyitdi: Pîr-i zayıfım kesb etmek dahi bilmezim. Şeyh eyitdi: Var cemî bildiğin san'atları ve kârların adını yaz bana getir dedi. Varıp Şeyh'in dediği üzere her kârın ve her san'atın adlarını bir kâğıda yazıp bir torbaya koydu ve Şeyh'e getirdi. Şeyh elini ol torbaya sokup bir kâğıt çıkardı. Gördü ki ol kâğıtta uğruluk yazılmış. Şeyh eyitdi ki: Ya kişi sen var uğruluk eyle. Ol kişi Şeyh'in sözünün deryâsında gark oldu. İleri gelip eyitdi: Ya Şeyh, sen bir mürşid-i kâmil ve şeyh-i fâzıl olası bana uğruluğu mu delalet edersin dedi. Şeyh eyitdi: Çâre budur elbette etsen gerektir dedi. Pes ol kişi vardı uğruların reisini buldu. Ve eyitdi ki: Sizin işinize benim rağbetim vardır. Dilerim ki tarîkinize gireyim ne buyursunuz, ne edeyim, ne kılayım? buyrun dedi. **[143a]** Ol uğruların reisi eyitdi ki: Evvel seninle bir şart ve ahd ederiz. Eğer ol şart yerine gelirse seni kabul ederiz. Eğer yerine gelmezse etmeyiz dedi. Ol dahi eyitdi ki: Buyurun her ne dersiniz kabul ederim. Pes emrettiler ki yolları birkaç gün gezeler ve dağ ve sahralarda yolları geşt edip kervan gözeteler. O kimse dahi onlarla bile çıktı ki nice gün gezdiler hiç bir taraftan kervan görünmedi göremediler. Ol kişi gayet gamnâk ve melûl oldu. Onun için ki şayet derler ki bu kişi uğursuzmuş diye söyleyeler. Ol hâldeyken nâgâh bir kervan geldi. Ol haramiler bozup mallarını ve kumaşlarını aldılar. Ve bazılarını elleri bağlı harami başının huzuruna getirdiler. Ve karşısında dizleri üzerine çökerttiler ki boyunlarına vuralar. Harami başı bana bakıp eyitdi: İşte bizim şartımız budur ki bunların boyunlarını sen vurasın. Ondandır bizim tarikatımıza girip bizimle yar olası. Ol böyle deyince başını aşağı salıp fikir eyledim. Gönlüme bu geldi ki bunların günahı yoktur. Ama harami başı nice bunların gibi bî-günahları katleylemiştir. Onun boynunu vursam âhirette belki mesul ve muateb olmayam diye fikir ettim. Ol dahi ol esnada kervandan alınan metâ ve kumaşları bir hararın içine koyup birleştirdi. Derhal tığ çekip harami başının üzerine yürüyüp ensesinden bir tığ çalıp başını kestim. Sair yoldaşları ol görüp bozuldular ve her biri kaçıp gittiler. Ol bezirgânların ellerini çözdü halâs oldular. Onlar dahi ol dervişe kendi mallarından bî-had mal verdiler. Şöyle kim ol derviş ganilerden oldu.

Nakildir ki, bir gün bir derviş Ahmet'e gelip mihman oldu. Gece olunca Ahmet yetmiş çerâğ yaktı. Ol derviş eyitdi: Bu benim hâtırıma hoş gelmez ki tarîk-i tasavvufta böyle israf olur. Bir, iki şem'a kifâ ederken yetmiş şem'a yaktın dediğinde Ahmet eyitdi: A derviş mihman ben bu çerâğların cümlesini Allah için uyarıp yaktım var sen

ziyâdesini söndür dedi. Mihman derviş kalkıp söndürmek istedi çok çalıştı toprakla, suyla cehd eyledi birisini söndüremedi. Oturdu ve fikre varıp taaccub eyledi. Ol gece yattılar ertesi derviş henüz hayrete varıp taaccub etmedeyken Ahmet asâsını eline alıp naleynini giydi ol dervişe hitâb edip eyitdi ki: Ey derviş, bu denli tefekkür nedir gel dahi acayip göresin dedi. **[143b]** Derviş durup Şeyhle gidip bir kilise kapısına geldiler. Gördüler ki ruhbanların ulusu kilise kapısında durur. Çün Şeyh'i gördü durdu ikram edip ruhbanlara buyurdu. Vardılar taâm getirdiler önüne koyup buyurun deyip teklif etti. Ahmet eyitdi ki: Hiç dostlar düşmanlarla taâm yer mi belki yemez dedi. Hemandem ruhbanların ulusu, ya Şeyh buyur İslâm telkin eyle tâ kim bizde dostlardan olalım dedi ve parmak getirip Müslüman oldu. Çün ruhbanlar onu gördüler ona tebeiyyetle yetmiş ruhban cümlesi îmâna gelip Müslüman oldular. Ve Ahmet'in önünde Müslüman oldular ol gece onda yattılar. Ahmet vâkıasında gördü ki Allah Teâlâ tarafından bir nidâ geldi ki: Ya Ahmet, sen mihmânına benim için yetmiş çerâğ uyardın, ben dahi senin için yetmiş gönlü küfür zulûmâtından halâs edip İslâm nûruyla münevver eyledim dedi.

Nakildir ki, Ahmet der: Cemî mahlûkatı gördüm sığır ve eşek gibi bir ahırdan yulaf yerler. Münafıklardan bir kişi sordu ki: Ya hâce sen ol zamân kande idin ve ne yerdin? Ahmet eyitdi: Bende onlarla böyle yerdim ama benimle onların arasında fark bu idi ki; onlar yerler ve gülerlerdi, ben yerdim ve ağlardım ve başım dizim üzere kordum. Ve ol nimeti ve Mün'imi bilirdim ve şükür ederdim dedi.

Ve eyitdi: Her kim dilerse ki Allah Teâlâ azze ismi onunla ola ol kimse sıdkla mün'im'in zikrine mülâzim olsun ve belâya şükür edip, sabreylesin. Zira buyurupdur ki: *"İnna'llâhe mea's-sâbirin"*³¹⁹

Ve yine eyitdi: Her kim sabreder ol kişi kendi sabrı üzerine sabredici ola. Onun gibi olmaya ki sabır ede ve şikâyet eyleye.

Ve yine eyitdi ki: Sabır eylemek çaresizlerin azığıdır ve rızâ âriflerin merâtıbidir.

Ve eyitdi: Hakikat-i mârifet oldur ki onun dostluğu gönlüyle ola ve zikri diliyle ola. Ve ondan gayrıdan niyetini ve himmetini kat' eyleyip ondan gayra yüz tutmaya. Ve her kim ki gökçek halkı ziyâde ola ol Hak Teâlâ'ya yakınrakır.

Ondan sordular ki: Ya Şeyh alâmet-i muhabbet nedir? Eyitdi: Üç nesnedir. Evvelkisi oldur ki hiç gönlünde Hak Teâlâ'nın zikrinden sevgili ve ulu olmaya ondan

³¹⁹ Bakara, 2/153. Allah sabredenlerle beraberdir.

gayrı. İkincisi hiç O’ndan gayrı arzusu olmaya. Üçüncü oldur ki dünyâda kendi nefsinin garip göre kendi kavmi içinde ise de. Zira taleb-i Hakk’ta onlar ona muvâfakat edemezler.

Ve eyitdi: Hiç uyku gafletinden ağır yoktur. Ve mâlik yoktur şehvetten kuvvetlirak. Ve ondan suâl ettiler: Hangi ameldir ki cümle amelden efdalrak ola. Eyitdi: Sırrı saklayarak tutmaktır Allah’tan gayra iltifattan. Bir gün Ahmet’in önünde bu ayeti okudular “*fefirru ila’llah*”³²⁰ Ahmet eyitdi: Hak Teâlâ bî-illet kereminden size bildirip t’alim eder ki bilin ve âgâh olun ki yeğrek kaçacak Tanrı dergâhıdır azze isme. Ve bir kişi Ahmet’e eyitdi ki: Ya Şeyh bana vasiyet eyle. Eyitdi: Nefsi öldür ondan evvel ki onu dirilteler.

Çün kim Ahmet’in vefatı yakın geldi. Onun yedi yüz dînâr borcu vardı. Cümle misafire ve mesâkine sarf eylemişti. Hâlet-i nez‘ geldiğinde ol garimlerin cümlesi talep için ona geldiler. [144a] Ahmet ol demde münâcât etti ki: İlâhî beni dâr-ı dünyâdan bekâyâ iletirsin. Bari garibanları mutmain eyle. Ahmet bu münâcât üzereyken dâk-ı bâb ettiler. Ve bir kişi çağırdı ki: “Ya Şeyh’in garimleri dışarı gelin.” Cümlesi işitip dışarı çıktılar. Her birine ki ne miktar hakları varsa alıp işlerine revân oldular gittiler. Ahmet dahi can-ı şirininini Hakk’a teslim etti. Rahmetü’llâhi aleyh.

29. EBÛ TÜRÂB NAHŞEBÎ RAHMETÜLAHİ ALEYH³²¹

Ol mübâriz-i saff-ı belâ ve ol merd-i meydân-ı gına ve ol ferd-i divân-ı takvâ, ol muhakkik-i hakâyık, ol mütabeat gûyende-i ebyat inde Rabbî yani Ebû Tûrâb Nahşebî rahmetülâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Tarîkat pîşelerin attarıydı ve hakikat yollarının seyyarıydı ve belâ seferinin müctehidlerinden ve fakr beriyyelerinin seyyahındandı. Ve Horasan meşâyihinin müktezâsıydı ve ehlullah tâtâifeifesinin müctebâsıydı ve ehl-i salâhın mükerrerimiydi ve ehl-i takvânın (müfehhamıydı ?). Ve işârât-ı kelimât içinde âli nazar ve ehl-i hünerdi. Kırk kere hac edip mevkıf-ı Arafât’ta hâzır olmuştu. Ve nice zamân başını yastığa ve tenini döşeğe koymamıştı. Bir kere haremi muhteremde iken ve başı secdede iken gözüne uyku geldi. Vâkıasında çok hûriler gelip dilediler ki kendilerini arz edeler. Şeyh

³²⁰ Zariyat, 51/50. *O hâlde Allah’a koşun.*

³²¹ Ebû Tûrâb en-Nahşebî (ö. 245/859) hakkında bkz. Sülemini, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 36; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 45-51; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. XIV, s. 266; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 70; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 186; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. IV, s. 172-174; Câmî, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 168; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 151; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 358-360.

onları görünce eyitdi: Hazret-i Gafûr'a şol kadar şugulüm vardır ki hergiz hûri ve ğılmâna pervam ve nazar(ım) ve takayyudum yoktur dedi. Ol hûriler eyitdiler: Ya Şeyh-i kâmil öyledir ki buyurursunuz dediler. Ama bizim dahi yârimiz ve müsahibimiz hûriler vardır. Bizi kabul etmediğin ecilden bize kinâyât etmekle bizi kınarlar ve kovarlar. Kerem kıl kabul eyle derlerken Rıdvan, cennetden ol hûrilere cevap verip dedi ki varın fâriğ olun. Şimdi ki hâlde Şeyh'in feragatı vardır. Mümkün değildir sizinle mukayyed ola. Varın yarın cennet içinde kendi mülkünün tahtında otura ve kerâmet tacını başına giye ve rahmet kemerini beline kuşana. Ol vaktin gelip hizmetinde olasınız ve ne taksir olduysa yerine getiresiniz. Ebû Tûrâb eyitdi: Ya Rıdvan eğer ben cennete girersem ondan sonra edesiniz. Yani ehli dindardı. Ve İbn Cellâ der: Tarîkat içinde hak yolunda üç yüz pire yetişdim. Her biri kâmil el-iyâr idi. Ve onların ma beynde dördünden ulu ve fâzıl yoktu ki biri Ebû Tûrâb Nahşebi'dir. Ve yine İbn Cellâ der ki: Ebû Tûrâb Kâbetüllah'a geldi, çehresi ve suratı gayet hûb idi. Sordum ki: Ya Ebû Tûrâb taâmı kande yedin? Eyitdi ki: Basra'da yedim ve bir dahi Bağdat şehrinde yedim işte burada yedim dedi.

Nakildir ki, Ebû Tûrâb çün ashâbından [144b] bir mekruh nesne gördü, kendi mücâhedesini artırırđı. Ve derdi ki: Bu bî-çâre benim şomluğumdan bunun gibi derde mübtelâ olmuştur. Ve eyitdi ki: Benimle Hak beynde ahd vardır ki her kaçan ben elimi harama sunmaya kasteylesem, Hak Teâlâ elime kuvvet ve ferman vermeyip uzatamayım.

Ve dahi eyitdi ki: Hiç bir arzu benim gönlüme zafer bulmadı ama bir kere beriyyede gelirdim gönlüme sıcak ekmek ve yumurta arzusu geçti. Ve ol saatte ittifak yolu yavı kıldım. Giderek bir karye üzerine eriştim. Cemîsi ayak üzere durmuşlar ve meşaleler yakmışlar meğer nesneleri uğrulanmış. Çün beni gördüler bizim metamız sen uğruladın deyip tuttular. Ve bana iki yüz ağaç vurdular. Pes bu macera arasında bu belâya giriftar olmuşken nâgâh ol nahiyenin pirlerinden ki bizim dervişlerin hâdimlerinden imiş geçip giderken beni bu hâlde gördü ki dahi durmayıp darb ederlerdi. Hemandem ah ve feryâd edip hırkasının yakasını yırttı ve feryâdla çağırıp neylersiniz bu ne iştir ve ne hayâsızlıktır ki böyle vurursunuz. O sizin tutup darb ettiğiniz Şeyhu'-Şuyuh Ebû Tûrâb'tır. Yolca giderken buraya uğramış bu pişva vakittir dedi. Çün bu kelâmı ol kavim işittiler. Tarîkat sıddıkları bir kezden feryâd edip geldiler. Ve Şeyh'in ayağına düşüp yüzlerini sürdüler ve ağlayıp özür-hahlıklar ettiler. Şeyh eyitdi: İslâm

vefası hakkı için ömründe bundan yeğrek ve mübârek vakit geçmiş değildir. Ve nice yıllardır kendi nefsimi böyle hor ve hakîr kendi murâdımca görmek isterdim. Murâdım hâsıl oldu gördüm dedi. Pes evvel üzerime hazır olan pir beni evine götürdü ve benden destur diledi ki taâm getire ben dahi destur verdim vardı getirdi bir sıcak ekmek ve yumurta (önüme ?) koydu. Diledim ki elimi uzatayım hâtiften bir avâz işittim ki der: “Ya Ebâ Tûrâb ba‘de mieteyn celde” yani, ya Ebâ Tûrâb yegil sıcak ekmeği ve yumurtayı iki yüz ağaç yedikten sonra. Ve dahi kendini mukarrer eyle bil ki her gönülden hâsıl olan arzun iki yüz ağaç yedikten sonra hâsıl olur.

Nakildir ki, Ebû Tûrâb’ın birkaç oğlu vardı. Ve onun zamânında adam yiyici bir kurt zâhir oldu ve nice oğlancıkları yedi. Bir gün Ebû Tûrâb seccâde üzerinde otururken ol kurt ol oraya gelip seccâde üzerinde oturur görüp baktı ve yemek kasteyletiğini halktan görüp bildiler. Bir ikisi seğirterek geldiler Şeyh’e haber ettiler ki dur kaç ki ol kurt seni yemek kasteyleti geliyor deyip Şeyh’e haber eylediler. [145a] Namazın vakti gelip namaz kılmak için oturdu gitmedi. Namaza şuru‘ eyledi. Ol kurt dahi yakın geldi. Şeyh’i namazdayken görünce hemandem geriye döndü ve gitti. Ve yine bir gün beriyye de giderdi. Ashâbı oturdular murâd ederlerdi ki abdest alıp hem su içeler. Pes Şeyh’e söylediler hemandem mübârek parmağıyla yeryüzüne bir hat çekti. Ol hattan fi’l-hâl su revân olup aktı. Her biri içtiler ve abdest aldılar. Ve Ebû Abbas Seyyârî der: Ebû Tûrâb’la beriyyede giderdim yârenlerden birisi eyitdi ki: Gayet üzerime ve derûnuma hararet düştü susadım dedi. Şeyh Ebû Tûrâb bir kere ayağını yere vurdu hemen bir çeşme zâhir oldu. Ol su isteyen derviş eyitdi: Ben bir kadehle su isterim deyince Şeyh Ebû Tûrâb elini yere vurdu. Derhal bir beyaz kadehle dolu su zâhir oldu ki hiç öyle beyaz ve nûrânî kadeh göz görmüş değildi. Ol derviş içti ve bana da verdi. Ben dahi içtim ve ol kadehi Mekke’ye dek götürdüm dedi. Bir kimse Ebû Tûrâb’a eyitdi ki: Ya Şeyh, senin ashâbın bu işlerine ne derler ki Hak Teâlâ kerâmetinden ihsân etmiştir. Eyitdi: Hiç kimse görmedim ki bana îmân getire illâ az kişi gördüm. Ve eyitdi: Her kim bana îmân getirmeye ol kâfirdi. Ve bir kez mürîdleri beriyyede eyitdiler: “Lâ-büdd min kûtin ve lâ-büdd minhu” yani dediler ki kût gerek mi eyittim ki: Gerektir şol nesne ki ol nesneden lâ-büdd ola.

Ve Ebû Tûrâb eyitdi ki: Bir gece beriyyede giderdim. Ve ol gece gayet karanlık idi. Nâgâh bir siyahî önüme geldi kara minareye benzer, yakın oldu ki zehrem çâk ola. Çün onu gördüm ademî mısın cinnî misin dedim. Ol siyah bana eyitdi: “Sen Müslüman

mısın yoksa kâfir misin?” Eyitdim ki: Müslümanım. Ol eyitdi ki: “Müslüman olan kimse Allah’tan gayrıdan hergiz korkmaz.” Şeyh der: Gönlüm bana gelip bildim ki gayb âleminden gönderilmiştir. Teslim olup korkum gitti. Bana eyitdi ki: Beriyyede bir ğulâm gördüm azıksız ve susuz. Gönlümle eyitdim ki: Eğer bunun sıdkı ve tevekkülü ve Hakk’a itimadı yakîni olmasa helak olurdu. Pes ileriye varıp eyitdim ki: Ey ğulâm bu vecihle ki yola gidersin lâkin seninle yoldaş ve azık yok ne acıptır dedim. Bana eyitdi: Başını yukarı kaldır ki **[145b]** hiç Allah’tan gayrı görür müsün? dedi. Ben dahi eyitdim ki: Çün böylesin yürü imdi her kande gidersin gam ve gussâ ve korku yok. Ol yine eyitdi ki: Hiç kimse Hak rızâsına erişmez ki gönlünde zerre kadar dünyâdan bir nesne muhabbeti olursa. Ve eyitdi ki: Bir kul kullukta ve amelde sâdık olsa amel kılmaktan öğütün ziyâde halâvet ve lezzet bula. Ve çün ihlâsı yerine getire ol vakit şol kadar halâvet ve lezzet bula ki ol amel vaktinde bulur. Pes ol muhabbet-i mûcib amel olur. Ve eyitdi ki: Siz üç nesneyi kendinize dost tutarsanız hâlbuki üçü dahi sizin değil ve ol ikisi dahi burada talep edersiniz. Onlar hod burada bulunmaz. Biri şâdilik ve ikinci rahatlık ki bu ikisi cennette olur burada bulunmaz.

Nakildir ki, bir kişi Ebû Tûrâb Nahşebi’ye eyitdi ki senin hiç mühim hâcetin var mı? Eyitdi ki: Sana ve senin misline nice hâcet ola ki benim Allah’tan gayrı hâcetim yoktur. Yani rızâ makâmındayım demektir. Zira her kim rızâyâ erişe ona hâcet ve ihtiyaç kalmaz.

Ve eyitdi ki: Fakir oldur ki onun kuvveti yol yürüye bile ancak ve libası ol ola ki setr u avret edebile ancak ve onun meskeni ancak ol ola ki onda olabile.

Nakildir ki, onun vefatı Basra beriyyesinde oldu. Bir nice yıllardan sonra bir bölük cemaat ona gelip eriştiler. Gördüler ayağı üzere kibleye karşı durmuş ve kıyamdayken can şirinini Hakk’a teslim etmiş. Ve hiç kuşlardan ve hayvandan ve yırtıcı canavarlardan biri yanına gelmemiş ve yöresine uğramamış ve zarar etmemişler.

30. YAHYÂ BİN MUÂZ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³²²

Ol çeşme-i ravza-ı rızâ, ol nokta-i Kâbe-i recâ, ol nâtık-ı nutk-u hakâyık ve ol vaiz-i maârif-i hakâyık-i dakâyık, ol Şeyh mürid-i murâd-ı niyâz yani Yahyâ bin Muâz rahmetü'llâhi aleyh.

Rûzgârının zarif latifiydi. Halkın kerimi ve hulk-i azimi var idi. Ama her işi ve her sözü korkuyla söylerdi. Tarîkat-ı muhabbet kilidinin miftahıydı. Zamânında kâmil ve mükemmil ol idi. Cemî esrâra âgâh ve mülâzim müteveccih-i dergâh idi. Ve işleri kâfi vaiz ve şâfi idi. Şöyle ona Yahyâ vaiz derlerdi. Ve ilmiyle âmil idi. [146a] Kadem-i râsîhı vardı. Ve letâifi ve hakâyiki âsân vecihle sûret-i ârete getirmek ona mahsustu. Ve mücâhede ve müşâhede ile mevsûftu. Tâ kim şol haddeydi ki meşâyih kelâmını idüpdürürlerdi. Eğer Hak Teâlâ celle şânuhu Hazretini sözü ibaretle ayân ve beyâna getirmek vardır demek câiz olaydı ol kimse değildir illâ Yahyâ Muâz'dır derlerdi.

Ve Şeyh Hadraveyh der: Hak celle ve a'lâ hazretinin iki Yahyâ ismiyle müsamma kulları vardır ki biri Peygamber'dir aleyhi's-selâm ve biri dahi meşâyih beynindedir ki Yahyâ Muâz'dır rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsîaten. Ve Yahyâ Peygamber ki enbiyâdan idi aleyhi's-selâm. Tarîki şöyle berkemâl idi ki cemî müddeiler onun havfı gayretinden kendi felahlarından ümitlerini katı' eylemişlerdi. Mesela Yahyâ bin Muâz er-Râzî ki evliyâullahtan idi recâ yoluna şöyle sûluk etmiştir ki cemî müddeiler sellemehullah deyip recâ elini toprağa uzatırlardı. Zira ona hergiz fakrdan havf târi olmazdı. Ona sordular ki: Yahyâ Peygamber aleyhi's-selâm malûmdur. Ama Yahyâ Muâz'ın hâli niceydi dediler. Eyitdi: Bana malûm oldu ki hergiz onun bir vecihte cahilliyeti yoktu. Zira ondan sağır ve kebirden hergiz günah sâdır olmadı. Ve muâmelâtta dahi terbiyette cedd ve cehd-i azmi vardı ki hiç âferide ona tâkat getiremezlerdi. Ve onun ashâbı eyitdiler ki: Ya Şeyh recâ makâmları ve muâmelât ne vecihledir. Eyitdi ki: Ubûdiyetini terk eylemekten kopan ayn-ı dalâlettir. Ve havf ve recâ ayn-ı ibâdettir ki îmânın iki direğidir. Muhal ola ol kişiye ki îmân erkânından birisini yolundan ayırıp dalâlete düşse ve korkucu kişi dâim ibâdet eder. Şol korkudan ki Hak Teâlâ Hazretinden nevmid ola. Zira ümitte olan kişi dâim ibâdet eder ki Hak Teâlâ Hazretine vâsıl ola. Pes imdi ibâdet olmayınca nevmid dürüst olur ne havfsız ve ümitsiz.

³²² Yahyâ b. Muâz (ö. 258/872) hakkında bkz. Sülemini, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 36; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 51-70; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. XVI, s. 306; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 65; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 187; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. VI, s. 165; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 174; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 148; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 496-502.

Ve ol kişi ki hulefâ-i râşidinden sonra minbere çıkıp halka vaaz-u nasihat eyledi. Ol Yahyâ-yı Muâz er-Râzî idi rahmetü'llâhi aleyh.

Nakildir ki, Yahyâ bir gün minbere çıktı ki halka vaaz eyleye. Ol vaazda dört bin kişi hâzırdı. Çün kim ol cemaate nazar etti derhal minberden indi. **[146b]** Niçin indin diyene cevap verdi ki şol hakka gerçekten tâlip olan kimse burada hâzır değildir onun için indim dedi.

Nakildir ki, Yahyâ Muâz'ın bir karındaşı vardı. Kâbetüllah'a varıp mücavir oldu. Ve Yahyâ Muâz'a mektup gönderdi. Ol mektup da yazmış ki: Ey karındaşım benim üç nesneye arzum vardı. İki müyesser oldu, biri dahi ola ki müyesser ola duâ eylen demiş. Ol arzumun biri Kâbe'de mücâvir olmaktı müyesser oldu. İkinci bir münasip yoldaşı ol dahi müyesser oldu. Üçüncü senin cemâlinle müşerref olmaktı. Duânız bereketinde ola ki müyesser ola deyip yazmıştı. Yahyâ dahi yazdı ki: Ey benim karındaşım kişi şerefi bu dünyâda sevdiği kimseyle bulmazlığın gönlü şerefi yetiştirip şeref hâsıl edegör ki kişi mekânla ve dünyâda arzusuna erişmekle bulmaz. Zira şerefu'l-mekân bi'l-mekindir, şerefu'l-mekin bi'l-mekân değildir dedi. Ol ki bir münasip yoldaş ve hâdim arzusunu dahi buldum dediğin dahi şöyle gerektir ki Hak Teâlâ Hazretinin kulunu kendine hâdim edinmek makul değildir. Belki kişi Hak kullarına hizmet etmektir ki senin hizmetinle Hak Teâlâ kulluğundan avk olunup kalmaya. Kişi hâdim olmak gerek mahdum olmak Hak sıfatıdır. Ve kulluk mahlûk sıfatıdır. İmdi kula lâzım ve vâcip olan Hak Teâlâ Hazretini arzu eyleye ve ona kulluk ede hâdim ola mahdumluk istemeye dedi. Ve Firavun sıfatından ihtiraz eyleye korka. İmdi eğer senin Hak Teâlâ'dan haberin ve hazzın var imişseydi hergiz beni yâd etmezdin. İmdi Hak Teâlâ ile şöyle muâmele ve sohbet eyle ki hâtırına ondan gayrı arzu kalmaya ve kalbinde Hak'tan gayrı fikrin olmaya. Zira bu yolda oğul, kız ve karavaş ve karındaş cümle kurban olmak gerek. Karındaşın bu arsada ne vücûdu ola dedi.

Nakildir ki, bir gün Yahyâ bir dostuna mektup³²³ yazdı. Ve eyitdi ki: Bu dünyâ düş gibidir. Âhiret uyanıklık gibidir. Her kim uykuda ağlaya ve uyanıp gülse gerektir. İmdi sen dahi bu dünyâda ağlayagör ki âhirette uyanınca gülesin dedi.

Nakildir ki, Yahyâ'nın bir kızı vardı. Bir gün atasına eyitdi ki: Ey ata, bana filan nesneyi alıveresin ki ona gayet arzum vardır deyip söyledi ve yalvardı. **[147a]** Atası eyitdi: Ey gözüm nûru ben niye kâdirim ol arzuna Hak Teâlâ'dan ricâ eyle ki ol

³²³ “Mektup” kelimesi iki defa yazılmış.

kâdirdir dedi. Kız eyitdi: Ey benim sebeb-i vücûdum ata, ben Allah Teâlâ Hazretinden kendi nefsimin arzusunu ona yüz tutup recâ ve talep etmeye utanırım, ar ederim. Canım ata benim ol talep ettiğim nesneyi sen ver ki senin verdiğini dahi heman Hak Teâlâ vermesiyle ol vermiştir ve ihsân etmiştir dedi.

Nakildir ki, bir gün Yahyâ bin Muâz bir kız karındaşıyla bir köyün yanından geçerlerdi. Kız karındaşı eyitdi ki: Bu köy ne hoş köydür dedi. Yahyâ eyitdi: “İktefi bil-mülk ani’l-Melik” dedi. Yani âlem mülkünün Melik’ini ihtiyâr edip mülkten fâriğ oldu demektir.

Nakildir ki, Yahyâ bin Muâz’ı bir davete okudular ki anda çok taâm vardı. Yahyâ hod az taâm yerdi çok yiyici değildi. Vardıkta ona ilhah eylediler. Yahyâ eyitdi: Taâm getirmek sizden ve sizin üzerinizdir. Ve çok taâm yiyip nefsimi semirtmek benim üzerimedir. Pes ben bir dem bir saat riyâzet kamçısını elimden komazım ki nefsimin hevâsı benim gemin gahımda durmuştur. Tâ kim benim fırsatımı bulup bana mekr ede ve helak eyleye. Onu bir lahza inâni verip arzusuna muvâfakat edersem derhal beni varta-i helâke bırakır. Hâdimi der ki: Bir gece şem’a yakıp önüne koymuştum. Bir yel gelip söndürdü. Hemandem Yahyâ ağlamaya başladı. Sordular ki: Ya Yahyâ niçin ağlarsın biz onu yine yakarız. Eyitdi: Ondan ötürü ağlarım ki îmân şem’aları ve tevhid çerâğları ki benim sinemdedir rûşen olup dururlar. Korkarım ki bî-niyâzlık yeli esmekle bu şimdi soyunan şem’a gibi ol dahi soyuna ona ağlarım dedi. Bir gün yine onun önünde eyitdiler ki: Bu dünyâ içinde her ne ki vardır. Melekü’l-mevte bir (bahçeye ?) değildir. Ve eğer melekü’l-mevt olmayaydı dünyâ bir habbeye değmezdi. Eyitdiler: Niçin? Eyitdi: Melekü’l-mevt dostu dosta eriştiricidir. Bir gün bu ayete geldi: “*Amennâ bi Rabbi’l-âlemîn*”³²⁴ yani îmân getirin âlemleri yaratıp terbit eden Tanrı’ya. Bir saat îmân getirmek yetmiş yıl günahı ve küfrü zâil eder. Ya âciz mi ola ki yetmiş yıllık îmân getirmek ile yetmiş yıllık günahları mahveylemeden. **[147b]** Eyitdi ki: Hak Teâlâ kıyamet gününde diye kim: Ya kulum ne dilersin eyit! Diye kim: İlâhî ve seyyidi dilerim ki beni cehennem ka’rına gönderesin ve buyurasın ki oddan serâperdeler ve ol serâperdelerde oddan serirler koyalar tâ kim cehennemin ka’rında ol serirde oturayım. Ve bana destur veresin ki bir kez nefis vuram ol oddan ki sermede vediat koymuşundur. Tâ kim Mâlik’i ve hazâinü cehennemi bi’l-küllîye ma’dum eyleyem

³²⁴ A’raf 7/121.

dedi. Ve bu hikayata nas istersen “*cüz ya mü'min nûruke etfae lehebi*”³²⁵ bu sana tamamdır. Ve yine eyitdi ki: Eğer cehennemi bana versen bağışlayalardı hergiz âşıkları yandırmayaydım. Onun için ki âşıklar aşk ve muhabbet-i odda döne döne yanıp dururlar. Ve ondan suâl ettiler ki: Eğer âşığın günahı olur ve ziyan dahi olursa onu dahi yakar mıydın? Eyitdi ki: Yakmazdım. Zira ol kendi ihtiyârıyla etmemiştir. Âşıkların her ettikleri ıztıraridir ihtiyâri değildir. Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ Hazretinin hizmetinde kişi şâd olsa. Cemî halâyık dahi onun hizmetinden şâd olur. Ve her kimin gözü Hak Teâlâ ile rûşen olsa. Cemî âşıyanın gözü onu görmekle rûşen olur.

Ve yine eyitdi: Hiç kimse yoktur ki Hak Teâlâ Hazretinin kibriyasında ve hikmetinde kudretinde ve aşk u muhabbetinde mütehayyır ola. Ve bu âlemde onun üzerine ömür geçire. Hak Teâlâ ondan kerîm ve rahîmdir ki kullar gönlüne gelip cennet arzusundan ve cehennem korkusundan olur. Korkulardan geçirip ve nimetlere yetişire ki gönüllere gelmezdi ve gözler onu görmemişti.

Ve dahi eyitdi ki: Sen ne mertebede Hak hazretini seversin ve korkarsın halk dahi ol miktar korkup severler. Ve her kim Hak Teâlâ Hazretine tâat ederken hayâ ederse, Hak celle ve a'lâ hazreti dahi azâb edecek vaktini hayâ eder utanır azâb etmez.

Ve dahi eyitdi ki: Hak Teâlâ Hazretine iyi gümân cemî iyiliklerin iyisidir. Eğer iyi amel ile gümân ederse ve illâ gafletle ve mâsiyetle ve musibetle olursa onu hâtıra bırakır.

Ve yine eyitdi iyi amelden iyi gümân hâsıl olur. Ve eyitdi: Mağbun oldur ki rûzgarını bataletle ve ihmalle geçire helaklık ve mağbunluk odur.

Ve eyitdi: Irak olun üç kavm sohbetinden. Biri ulemâ-i gâfilden, ikinci ikiyüzlü hafızlardan, üçüncü câhil sûfilerden.

Ve eyitdi: Üç haslet vardır ki evliyâlar sıfatlarıdır: Evvelki cemî ahvâlde Allah'a sığınıp itimât etmek. İkinci, Allah'a itimât etmekle müstağni olmak cemî mahlûktan ve üçüncü cemî ahvâlde ona rûcu eylemek.

Ve yine eyitdi: Eğer ölümü bir tabak üzere koyup satmak için pazara çıkarıp gezdireseler **[148a]** ehl-i âhirete layıktır ki: Hiç bir nesnesine tâlip olmaya ve arzu kılmaya, heves etmeye illâ onu arzu ede. Ve eyitdi: Ashâb-ı dünyâ kullara ve karavaşlara hâdimlerdir. Ve ashâb-ı âhîret ahrâra ve ebrâra ve zühhâda, din ulularına hizmet ederler.

³²⁵ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesü'r-Risâle, Beyrut, 1985, c. XIV, hadis no: 39029.

Ve eyitdi: Kişi hakîm olmaz kendinde üç nesne cem olmayınca; evvel ki oldur ki ganîlere nasihat gözüyle nazar edeler. İkinci hatunlara şefkat gözüyle nazar eyleyeler. Üçüncü dervişlere tevâzu nazarıyla nazar edeler, kibir gözüyle bakmayalar.

Ve eyitdi: Çün Hak Teâlâ kuluna insaf vere onu müstevcep rahmet eyleye. Ve eyitdi ki: Her kim Allah Teâlâ'ya hiyânet eyleye sırrından Hak Teâlâ onun perdesini yırtı onu âşikâr eyleye.

Ve eyitdi: Halka kelâmı az söylemek gerek ve Hakk'a çok söyleye.

Ve eyitdi: Çün ârif Hakk Teâlâ'ya edebten çekse tiz helak ola. Ve eyitdi ki: Her kim Hak Teâlâ ile ganidir dâim gani olur. Ve her kim kendi kesbiyle ganidir ol hergiz fakir ve muhtaçtır.

Ve eyitdi: Aciblerim muvahhidin ahı odundan ki onun ulvi ol muvahhidin sıdkı nûru cehennemi yakmaya. Ve eyitdi: Zehi ârfi ve münezzeh padişah ki kul günah eder ol hayâ eder.

Ve eyitdi: Ol günah ki onu muhtaç ede. Onu yeğrek severim ki onunla naz edesin ve onunla ranâ olasın.

Ve eyitdi: Her velî ki mürâyilik ve münafıklık eyleye. Ona halâyıktan dostu az ola.

Ve eyitdi: Yaramaz dostluk odur ki ona müdâra etmek lâzım ola veya bir zillet sâdır olduğunda özür etmek lâzım ola yahut müdâra etmek lâzım ola. Ama hâlis dostluk oldur ki bî-illet ve bî-garaz ola.

Ve eyitdi: Mü'minin senden nasibi üç nesnedir senden ki edesin. Biri oldur ki eğer menfaat eriştirmeyesin bari darb eriştirmeyesin. İkinci eğer meth etmeyesin bari zemm etmeyesin. Üçüncü oldur ki eğer şâd etmeyesin bari gamnâk etmeyesin.

Ve dahi eyitdi: Hiç ondan ahmaklık olmaya ki cehennem tohumu eke ve ondan cennet mahsulünü uma.

Ve eyitdi: Bir günaha tevbe ettikten sonra yine işlemek eşeddir tevbeden evvel yetmiş kere işlemekten.

[148b] Ve eyitdi: Mü'minin havf ve recâ arasında olan günahı şol tilki gibidir ki iki aslan arasında ola. Ve dahi aciplerim şol kişileri ki taâmdan perhiz ederler illet korkusundan ama âhirette ukubet korkusundan gûnahtan perhiz etmezler ve cehennemden elem çekmezler. Hâlbuki eğer cehennemi halk etmeyeydi halâyık cennet arzusuyla tâat edemezlerdi illâ cehennem korkusuyla ederlerdi.

Ve yine eyitdi ki: Dünyâ işgal yeridir, âhiret korku yeridir. Pes kul bu işgalle korku arasındadır. Tâ kim cennette mi yahut cehennemde mi karar eylerim diye. Ve eyitdi: Bu dünyâ şeytanın (nider ?) zinhar onun dükkânından nesne uğurlamayın zira ardınızca gelir geri alır.

Ve eyitdi: Dünyâ muhabbeti şeytanın hamrıdır. Her kim ol hamrla mest olur ayrık ayılmaz meğer kıyamette. Ve eyitdi: Âkil üç kimsedir. Evvel ki oldur ki dünyâyı terk eder ol onu terk etmezden önce. İkinci oldur ki âhirette mekânını bünyâd eder mezara varmadan. Üçüncü oldur ki Hak Hazretini râzı eyleye ondan öndin ki onun huzuruna vara.

Ve eyitdi ki: Ey ilm ve itikat ehli Kayserî kasırlarınız, Hüsravânî evleriniz ve Şeddâdî adetleriniz var ve âdî kibirleriniz var amma Ahmedî nesneniz yok.

Ve eyitdi: Dünyâyı terk ve âhirete tâlip olanlar dâim³²⁶ tâatte ve izzettedir ve gönlü rahattadır. Ama dünyâ tâlip olanlar isyânda ve mihnette ve gönlü fikirde ve günah işlemekte, horluktadır. Ve Hak talep edici hemîşe ravh-u rahattadır.

Ve eyitdi: Her kimi ki yemekle ve hırsla mübtelâ tiz ola ki şehvet oduyla göyüne. Ve eyitdi: âdemoğlanının teninde bin a'zâ vardır ki cemîsi sırdandır ve cümlesi şeytanın elindedir. Çün kim mürîd aç ola nefesine riyâzet vere ol a'zâlar cemîsi kuruyup açlık narıyla göyünür.

Ve eyitdi: Açlık nûrdur, tokluk nardır ki şehvete tutan ola. Eğer ziyâde olursa tutarak ziyâde olmakla od ziyâde olup hergiz sönmez tâ kim kendi sahibini yakmayınca.

Ve eyitdi: Kullardan hiç birisi tok olmadı, birisi ki hatta ondan fevt olanı ayrık bulmadı.

Ve eyitdi: Açlık mürîdlere riyâzettir ve tâiblere tecrittir ve zâhidlere siyasettir ve âriflere mekremettir.

Ve eyitdi: Âhiret mürîdinin gönlü **[149a]** dünyâda sakın olmaz. Meğerki cihânda bir mevzuu veyahut bir mevzuudur ki veyahut bir kûşe-i hâli veyahut bir hane-i halvet. Ya bir mescit ya bir gûristan veyahut bir virane ki hiç kimse görmeye. Sordular ki: Ya Şeyh hiç mürîd kimseyle oturur mu? Eyitdi: Meğer bir kimseyle ki ol kimse Hak zikrinden hâli olmaya ve hiç dönmeye.

Ve eyitdi: Dinin zâyi olması tamahdandır. Ve dinin bâki kalması perhizdendir.

³²⁶ “Dâim” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi ki: İmân üç nesnedir: Havftır, recâdır, muhabettir. Havf zımnında günahı terk etmektir. Tâ kim oddan halâs bula. Ve recâ zımnında tâat kılmaktır. Tâ kim cennet ve deracât bula. Ve muhabbet zımnında belâlara ihtimal etmektir. Tâ kim Hak rızâsını hâsıl eyleye.

Ve eyitdi: Zühd üç harftir. Zâ ziynet-i dünyâyı terk eylemektir. Ha hevâyı terktir. Dal dünyâyı terktir. Ve eyitdi ki: Tevhid nûrdur ve şirk oddur. Tevhidin nûru muvahhidin seyyiâtını (yakar?) ve şirkin odunu söndürür. Ve şirk odu hasenâtı yakar ve tevhid nûrunu söndürür.

Ve eyitdi ki: Tevbe-i nasuhun üç alâmeti vardır. Evvel ki az yemektir, ikinci az uyumak, üçüncü az söylemek zikrullah etmek için. Ve ondan bir kimse sordu ki kaçan müyesser ola ki ben tevekkül makâmına vâsıl olayım ve zühd ridâsını örtüneyim. Ve zâhidlerle hemnişin olayım. Eyitdi: Ol vakit ki sırr içinde nefse riyâzet veresin. Ve ol yerde ki Hak Teâlâ sana üç gün rızık vermeye hergiz zayıf olmayasın. Bunlardan evvel zâhidler bisâtına sana... cehl ola. [sayfa yırtılmış] Her ne kadar gıybetim ve mesâvim ederlerse kendilerine zarar ve bana fâide hâsıl olur. Amma eğer Hak Teâlâ beni (utamazsa ?) ve yarlıgamaz ise hiç onların methinden fâide yoktur dedi.

Ve sordular ki: Ya Şeyh, sebep ve fâide nedir ki dâim recâdan kelâm söylersin. **[149b]** Ve dâim lütfunu ve keremini beyân edersin. Eyitdi ki: Lâ-büdd özü bir günah olan ve af talep edicilerin sözü bir sahib-i lütuf ve kereme onun lütfundan artık sözü olmaya. Ve Yahyâ Muâz'ın münâcâtı vardır ki der: İlâhî benim ümidim sana ortaktır ki tâatler ve ibâdetlerle ola. Onun için ki kendimi öyle görmezim ki itimât eyleyem. Ve tâat ve ihlâsla nice tâat ede bileyim ki ben âfaklarla meşhûrum ve lâkin kendimi şöyle bilirim ki itimât ederim senin affına ve sen benim günahımı nice affetmeyesin ki fevz ve kereminle mevsûfsun.

Ve der ki: İlâhî, sen Mûsâ'yı ve Uzeyr azîzi, Firavun dağına gönderdin ve eyitdin ki: Ya Musa, onunla kelâmı aheste söyle. Zinhar firavunla kelâmı katı söyleşme. İmdi İlâhî³²⁷, bu senin lütfundur ki bir kimse ki Tanrılık davasını eyleyede ona böyle lütuf gösteresin. Ya şol kula ki senin lütfun keremin bilmekle kulluk ede. Ona ne mertebe ihsân edesin. İlâhî senin lütfunla keremin böyle olunca şol kimse ki “ene

³²⁷ “İmdi İlâhî” iki defa yazılmış.

*Rabbikumu 'l-a 'lâ*³²⁸ diye. Ve şol kulların ki onlar “*sübhâne Rabbiye 'l-a 'lâ*” diyeler onlara ne vecihle ola.

Ve eyitdi ki: Benim cemî âlemde bir eski kilimden artık yok. Bu cümlesiyle eğer bir kimse benden onu dileye ki ona muhtacız. Senin aşkına onu diriğ etmeyeyim. Amma senin nice bin bin vardır... [sayfa yırtılmış] hiç kimseye benzemezsin ve işlerin dahi hiç kimsenin işine benzemez. Her kim ki bir kimseyi dost tuta onun rahatını ve safâsını ve zevkini ister. Sen her kimseyi dost tutarsan onun başına türlü türlü zahmetleri ve belâları yağdırırsın **[150a]** hergiz rahat vermezsin.

Ve eyitdi: İlâhî, dünyâda her ne ki bana vereceksen onu kâfirlere ver. Ve her ne ki âhirette vereceksen onu mü'minlere ver. Bana dünyâda zikrin ve âhirette dîdârın yeter. Ve eyitdi: İlâhî, nice imtina gösterdim ki Hazretini görmezim ki günah sebebiyle atâ ve ihsânından mahrum edesin ki ben dahi recâdan ve duâdan geri durayım. Ve derdi ki: İlâhî eğer ki ben gûnahtan içtinap edebilmezim. Senin kerem ve lütfun çok günahları yarlığaya bilirsın ve affedersin.

Ve eyitdi: Günah ki benden gelir iki yüzü var. Bir yüzü senin lütfuna bir yüzü benim zaafıma. Tâ kim ol yüzü ki senin lütfunadır. Günahımı affedip mağfîret edersin. Ya ol yüzden ki benim zaafımdır. Pes terahhüm edip yarlığayasın. Ve eyitdi: İlâhî bu yaramazlık ki benim vardır sana ümit tutarım. Pes affına kerem ve lütfundan benden diriğ eyleme ol fazlınla ki senin Hazretine mahsustur.

Ve eyitdi: İlâhî senden nice korkayım ki sen kerimsin ve nice korkmayayım ki sen azîzsın ve zû intikamsın. İlâhî bu ben zayıf ve naif kulum ve nice okumayam seni ki sen bir hüdavendigarımsın.

Ve eyitdi: İlâhî, korkarım senden ki ben zayıf kulum ve ümit tutarım sana ki zira sen hüdavendigarımsın. Ve eyitdi: İlâhî ben bir garibim ve senin zikrin dahi gariptir. Pes senin zikrinle ülfet tutup dururum. Zira garibu'l-fetâ yine gariple tutar.

Ve eyitdi: İlâhî gönlümde senin atâlarının yahşırakı ve şirinrakı senin recândır. Ve sözlerin nâzenrakı ve hûbrakı lisânımda ve gönlümde senin senândır. Ve cümle evkatın mergûb ve makbûldür ki ve sonlurakı benim arzumdur ki senin dîdârındır ve dîdârın vaktidir.

Ve eyitdi ki: İlâhî, benim cennete layık amelim yok ve cehennme tâkatım yok. Pes benim işim senin fazlına ve lütfuna ve keremine kaldı.

³²⁸ Nâziat, 79/24. *Ben, sizin en yüce Rabbinizim!*

Ve eyitdi: Yarın derler ki ne getirdin? Derim ki: Hüdavendâ perverdigar zindandan sana ne getirsem gerekti. Dağılmış saçtan ve kir olmuş dondan ve öküş gussâdan ve çok hocalıktan gayrı. İmdi fazlınla, kereminle ve âb rahmetinle yuyup günahlarımı pâk ve tâhir eyle fazlından ve kereminden. Ve vahdet hil'atin eğnime giydir ve kemterliğim benden sormagil.

[150b] Nakildir ki, Yahyâ'nın bir şehirde yüz bin akçe borcu vardı. Hüccâc ve guzzât-ı müslimîne ve fukarâya nafaka etmişti. Ol akçe sâhipleri gelip Şeyh'e takaza ettiler. Şeyh'in ol cihetten gönlü melûl olmuştu. Cuma gecesi Peygamber aleyhi's-selâtü ve's-selâm hazretini düşünde gördü. Eyitdi: Ya Yahyâ, gönlünü hoş tut, melûl olma ki senin tenin dil olduğundan ben dahi melûl olurum. Dur Horasan'a var ki ol yüz bin akçe için üç yüz bin akçe koymuşlardır. Tâ kim bir kimse seni bu teşvişden emin eyleye. Yahyâ eyitdi: Ya Rasûlallah kandedir ne yerededir? Buyurdu ki sen şehirlerde vaaz ve nasihat eyle, gelir ol seni bulur. Senin vâkıana girdiğim gibi onun dahi girerim dedi. Yahyâ çün bî-dâr oldu durdu Horasan tarafına sefer eyledi. Çün Nişâbur şehrine geldi. Onun için bir tak önünde minber koydular. Halâyık cem olup azim meclis oldu. Ve Yahyâ eyitdi: Ey Nişâbur halkı ben buraya Rasûl aleyhi's-selâm işaretiyle geldim ve ahvâlini söyledi. Ol cemaat eyitdiler: Biz senin borcunu edâ eyleyelim, gam çekme dediler. Ve biri kalkıp kırk binini ben vereyim dedi. Biri dahi kalkıp elli binini ben vereyim dedi. Yahyâ eyitdi: Ben bu tarîkla almazım. Zira Hazreti aleyhi's-selâm bir kişiden olmak üzere işaret buyurdu dedi. Onda vaazında dakâyık ve hakâyık söyledi. Şöyle ki onun vaazı kerâmetinden ol meclisten yedi cenaze kaldırdılar.

Çün Nişâbur'dan kalkıp Belh'e vardı. Ahâli-i Belh dahi azim izzet ve ikramlar ettiler. Ve bir zamân koyuvermediler ve bir müddet orada dahi vaaz ve nasihat eyledi. Ve kelâm beyninde baylığı dervişlik üzerine tercih eyledi. Orada dahi yüz bin akçe verdiler kabul etmedi. Ol nahiyenin bir Şeyh'i vardı, bu söz ona hoş gelmedi. Duâ edip eyitdi ki: Ol akçeye bereket verme dedi. Çün kim Yahyâ Belh'ten gidip Hiri şehrine geldi. Orada dahi vaaz ve nasihat eyledi ve ol borç kıssasını dahi îlâm eyledi. Ve Rasûl aleyhi's-selâm'ın işaretini beyân etti. Meğer Hiri padişahının kızı dahi ol mecliste hâzır idi. Şeyh'e haber gönderip ol borç endişesinden fâriğ olun. Zira ol gece ki Rasûl aleyhi's-selâm hazretini senin vâkıana geldi, benim dahi geldi. Ve senin borcunu bana bildirdi. Eyitdim: Ya Rasûlallah ben onun **[151a]** hizmetine nice varayım? Buyurdu ki: Ol senin katına gelir. Bunca zamândır ki senin mübârek kademine erişip cemâlini görem

ve murâdım hâsıl ola diye arzu ederdim. Elhamdülillâh şimdi müyesser oldu gördüm. Ol vaktin ki atam beni çıkarıp gayrıların bakırdan ve tunçdan ettikleri aleti bana gümüşten ve altından ediverip cihazımı düzmüştü. İmdi gümüşten olanlar üç yüz bin dirhem gümüştedir. Onların bey'ini senin yoluna feda kıldım. Ve lâkin benim bu hâcetimi revâ eyle ki dört gün bu şehirde vaaz ve nasihat eyle dedi. Şeyh dahi dört gün vaaz etti. Evvelki gününde vaaz ve nasihatının keremiyetinden on cenaze göturdüler. İkinci gününde yirmi beş cenaze göturdüler. Üçüncü gününde kırık cenaze kaldırıp göturdüler. Dördüncü gün altmış cenaze göturdüler. Hâsılı altıncı gün Şeyh, Hîri şehrinden yedi deve yükü gümüş altınla çıkıp revân oldu. Çün Belhem köprüsüne geldi Şeyh'in bir oğlu bile idi. Ol mal ol oğlanın rah-ı zenî oldu. Kendine eyitdi ki: Şayet ol üç yüz bin malı garimlerine verdikten sonra kalan malı bezl ve infak eyleye de biz yine bî-nasip kalırız deyip seher vaktinde Şeyh münâcâtta idi ve mübârek başını secdeye koymuştu. Ve Hak Teâlâ Hazretine râzı esrâr söylerken gelip ol oğlan Şeyh'in mübârek başı üzerine bir büyük taş bırakıp Şeyh'in mübârek başı hurd oldu. Ol hâlde Şeyh Yahyâ avâzla çağırıp zinhar ol garimlere mallarını verin dedi ve canını teslim eyledi. Ehl-i tarîkat onu derleyip Nişâbur'a getirdiler ve Muammer gûristanında defneylediler. Rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vasiaten.

31. ŞAH ŞÜCA' RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³²⁹

Ol pîr-i çeşm-i basiret, ol şehbaz-ı sûret ve ol rah-ı ber-i sîret, ol siddîk-i mârifet, ol muhlis-i bî-sûret, ol nûr-ı çerâğ-ı dergâh, ol sâlikine Şah Şüca' Kirmânî rahmetü'llâhi aleyh ki muhteşem bezirguvan idi.

Ve müktedâ-i rûzgar idi. Tarîkat ehlinin ayyarlarından idi. Ve hakikat ehlinin pehlivanlarından idi. Ve kiyâset içinde bî-nazîr ki firâseti elbette hata etmezdi.

[151b] Ve ebnâ-i mülükten idi. Ve ashâb-ı fütüvvetten idi. Ve tesânif-i dakâyıktan ve hakâyıktan idi. Ve bir kitap telif etti, adına *Kurrâi'l-Kelimât* derler idi. Ve çok meşâyîhe yetişmişti. Bir gün şehir-i Nişâbur'a geldi, Ebû Hafs çün onu gördü. Hemandem bî-tevakkuf ayağı üzere durdu ve önünce yürüdü. Ve eyitdi ki: "Vecettü fi'l-kabai mâ talebtü fi'l-abâi" yani demektir ki abada istediğimi kabada buldum.

³²⁹ Şah Şüca' Kirmânî (ö. 276/889) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 61; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 237-238; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 94; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 202; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. IV, s. 67-68; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 207; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 164; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 566-569.

Nakildir ki, Şah Şüca‘ kırk yıl uyumadı. Mübârek gözlerine tuz koyardı. Tâ kim onun gözleri bir uskûre kan gibi olmuştu. Ve kırk yıldan sonra uyudu ol maksûd ki uyumadığı onun için idi. Onu uykuda buldu maksûduna vâsıl oldu. Ve ona hitâb-ı müstecap geldi ki: Ey Şah Şüca‘ bana uykuda vâsıl olup gördün. Lâkin eğer mukaddem uykusuzluğun olmayaydı görmezdin ve beni bulmazdın. Ve ondan sonra görürlerdi her kande gitse uyumak için bir yastık bile götürürdü. Ve derdi: Şayet uykuda öyle bir düş dahi göreydim ki bir kere görmüştüm ki ol zamândan beri kendi düşümün aşığı oldum derdi. Ve ol gördüğüm düşün bir zerresini cemî âlemlere vermem derdi.

Nakildir ki, onun bir oğlu vücûda geldi ki onun göğsünde yeşil hatla Allah ismi yazılmıştı. Çün yiğitlik mertebesine erişti. Yiğitlik hevâsıyla seyr ve sohbet ve işrete meşgul oldu. Teferrüce gidip rebab çalmakta öğrendi. Ve hûb nefesi dahi vardı ki bir gün rebab çalıp hûb nefesle şiirler ve beyitler okuyarak geçip giderdi. Meğer ol gün bir yiğit evlenip yeni gelinle yatarlarken gelinin kulağına girip kararı kalmadı. Güveyin koynundan aheste kalkıp Şüca‘ oğlunun avâzını ve rebabını hayrân olup dinlerdi. Çün ki güvey uyanıp gözünü açtı gelini koynunda bulmayıp arayıp buldu ki Şüca‘ oğlunu dinler. Heman gadapla eyitdi: Ya filan dahi bu lehv u luûbe tevbe etmedin mi dedi. Çün Şah oğlu bu sözü kûş etti, fi’l-hâl gönlüne inâbet güneşi tulû‘ edip saâdet sabahı zâhir oldu. Eyitdi: Vaktidir deyip yakasını çak edip tevbe olsun [152a] dedi. Ve elindeki rebabı bir taş a çalıp pâre pâre oldu. Ondan sonra varıp gusûl eyledi ve uzlet ihtiyâr eyledi. Ve zühd ve tâatte ictihâd eyledi. Hatta sinesine yazılan isme müsemma oldu. Ve onu gönlünün sinesinde mektup kıldı. Kırk gün ne yedi ne içti. Andan azm u sefer eyledi. Şah Şüca‘ eyitdi: Ol nesne ki bana kırk yılda verildi. Bu oğlana kırk günde verildi dedi.

Nakildir ki, Şah Şüca‘ın bir sahibetü’l-cemâl kızı vardı. Kirman’ın şahı adam gönderip Şah Şüca‘dan istedi. Şah eyitdi ki: Bana üç güne dek mehil verin size cevap vereyim dedi. Ve ol üç günde cemî mesâcidi gezdi. Tâ kim kendi murâdınca bir derviş bulup ol kızını ona vere. Üçüncü günde bir derviş gördü ki huşû ve hudûyla namaz kılar. Şah Şüca‘ ileriye varıp muntazır oldu. Ol derviş fâriğ olduğunda selâm verip ol dervişe sordu ki: Ey derviş hiç tehhül ettin mi, hâl ehlin var mıdır? Eyitdi: Yoktur mücerredim dedi. Şah eyitdi: Ey oğul bir Kur’ân hun kızım var. Hem gayet cemîledir sana versem kabul edip alır mısın deyince. Derviş eyitdi: Benim almaya kudretim yetmez. Hâla dünyâ cihetinden üç akçeden gayrı nesnem yoktur deyip cevap verdi.

Eyitdi: İşte ben kızımı sana veririm. Ol üç akçeyi var bana getir dedi. Ol derviş yiğit ol üç akçeyi yanından çıkarıp Şah Şüca'ya verdi. Şah yine dervişe verip eyitdi: Var imdi bir akçesini ekmeğe ver ve bir akçelik tıyb al dedi. Ol dahi vardı öyle etti. Ol gece kızını dervişe akd-ü nikâh edip verdi teslim eyledi. Çün kız dervişin hücreğine girdi. Gördü ki bir pâre kuru ekmek bir su bardağının üzerinde durur. Sordu ki: Ya derviş bu ekmek pâresi nedir? Eyitdi: Dünkü vazifeden kaldı idi. Onu koydum ki bu gece onunla iftar eyleyeyim dedi. **[152b]** Kız dervişten bu kelâmı işitip perişan oldu ve dilediki dönüp gide. Derviş bu hâli görüp eyitdi: Ben bilirdim ki Şah'ın kızı bu fakra ve riyâzete tahammül etmez. Ve bu riyâzetle mutı' olacak değildir dedi. Kız dervişden bu kelâmı işitip eyitdi ki: Ey derviş ben senin fakru fakdından gitmezim. Belki senin îmânın ve Hakk'a tevekkül ve yakîninin zaafından kaçıp gideyim. Derim ki gelecek gece için nafaka korsun. Lâkin ben sana bahane bulmam kendi atama bahane bulurum. Zira demiştir ki: Ben seni bir perhizkâr ehl-i riyâzet dervişe veririm şimdi bir kimseye verdiki kendi nafakasında ve rızkında Hak Teâlâ'ya itimadı yok. Gelecek gece için iftar nafakasını hazır ederdi. Derviş kızdan bu kelâmı işitip yüreğine od düştü. Ve eyitdi ki: Ey hatun ya bu günahın özrü nedir? Kız eyitdi: Bunu özrü odur ki bu hücrede ya ol ekmek yarısı durur yahut ben dururum dedi.

Nakildir ki, bir kez Ebû Hafs, Şah Şüca'ya nâme yazdı. Eyitdi ki: Nazar eyledim kendi kusuruma ve amelime ve nefsimde pes maksûddan nevmid oldum. Şah dahi cevap nâme yazdı ki: Ya Ebû Hafs senin nâmeni gönlümün âyinesi eyledim. Eğer hâlis olursa bu kendi nefsimden nevmidliğim Hak Teâlâ'ya ümidim sâfi ola. Eğer ümidim Hakk'a sâfi ola, havfım Allah'tan sâfi ola. Ondan sonra Allah Teâlâ Hazretini zikredebilirim. Allah Teâlâ dahi beni zikrede. Eğer Allah Teâlâ beni zikreylese lâcerem cümle mahlûkattan müstağni olup nihayet bulurum ve cemî mahbûblara vâsıl olam dedi.

Nakildir ki, Şah Şüca' ile Yahyâ Muâz arasında beğâyet muhabbet vardı. Bir vakit ikisi bir şehirde cem oldular. Ve Şah, Yahyâ'nın meclisine varmadı. Sordular ki: Ya Şeyh niçin Yahyâ'nın meclisine varmadın dediler. Cevap verdi: Savap bunda idi varmadım dedi. Bir gün ittifak Yahyâ'nın meclisine vardı hâzır oldu ve bir köşede oturmuştu ki Yahyâ bilmezdi. Çün Yahyâ kelâma şurû' eyledi ve Şah'ın onda olduğunu bildi. **[153a]** Hemandem hâmûş oldu. Ve eyitdi: Burada bir kimse vardır ki kelâm söylemekte benden evlâdır ve ehil ve a'lâdır dedi. Ve söz kapıları Yahyâ üzerine

bağlandı mahsur oldu. Pes Şah eyitdi: Ben demedim mi ki benim gelmem sevâb değildir.

Ve eyitdi: Ehli velâyetin velâyetidir ki cemînin üzerine ki kendi velâyetini görmeye çün kendi velâyetini göre ayrık ol velâyet olmaya. Ve eyitdi ki: Fakr Hak Teâlâ Hazretinin sırrıdır kulunun katında. Çün kim kul fakrı pinhan tuta emin ola. Çün kim izhar eyleye fakrın sırrı ondan mahvola.

Ve yine eyitdi ki: Sıdkın alâmeti üç nesnedir. Evvel ki oldur ki dünyânın kadri gönlünden gide. İkinci oldur ki halkı görmeklik gözünden gönlünden çıka tâ ki onların methi ve zemmi katında beraber ola. Üçüncü oldur ki şehvetten nefsini kurtarmakta cehd eyleye ki şehvet; yemekte, içmekte, giymekte kuşanmakta, uyumakta cümlesinde vardır. Riyâzetle bunları terk eylemekten lezzet alıp tâate haris ola. Çün böyle olasin erenlerin tarîkına ve sohbetine mülâzemet eyle. Gayrı dünyâyâ müteallik olan sözle ve kelecî ne işin var. Ve eyitdi ki: Korkucu kişi gussâlî olur.

Ve eyitdi: Sabrın alâmeti üç nesnedir. Biri terk-i şikâyetir. İkinci sıdk ve rızâdır. Üçüncü kabul-ı kazâ ve belâdır.

Ve eyitdi: İyi huyluluğun alâmeti oldur ki kendi zahmetini halk üzerinden götüre ve kendi halk zahmetini irtikâp edip çeke ve safâ göstere. Ve eyitdi: Alâmeti takvâ vera'dır. Ve alâmeti vera' menhiyyatdan içtinaptır dedi.

Nakildir ki, bir gün ashâbına eyitdi ki: Yalan söylemekten ve hiyânetten ve gıybet ve mesâviden irak olun. Çün dünyâyı terk ettin heman cemî nesneye tevbe ettin. Çün hevâları terk ettin heman murâdına eriştin. Ve ondan suâl ettiler ki: Ya Şeyh [153b] nicesin dediler. Eyitdi: Bir kuşu şişe sançalar onun üzerinde olan zerrelerin hâli malûmdur. Hiç demene hâcet yoktur.

Nakildir ki, Hâce Ali Sincânî Şah Şüca'ın türbesi önünde fukarâyâ ekmek verirdi. Meğer kendi dahi iftar etmek isterdi. Durdu mescide girdi önüne taâm koydu iftar eyleye. Ve eyitdi ki: Bir konuk olaydı ki taâmı böylece yiyip iftar edeydik. Nâgâh bir it kapıdan girdi. Hâce Ali ol iti mescidden redd tarîkiyle çağırdı. Hemandem Şah'ın türbesinden bir avâz geldi: Konuk talep ettin idi gönderdim geri reddetmek mi istersin. Hâce Ali çün bu hitâb-i itap âmizi işitti. Derhal durdu ol itin ardına düştü seğırtti. Ol mahalleleri geşt etti. Bir köşede gördü ki ol yatmış uyur. Hâce Ali mâ-hâzır taâmından her ne varsa itin önüne koydu ve ıraktan gözettti. İt zamândan sonra uyanıp önünde taâmı gördü ve hiç iltifat etmedi yemeyip gitti. Hâce Ali şerri meşar olup nedâmet makâmında

kaldı. İstiğfâr edip destarını elini aldı ve tevbe dedi. Heman ol kelb dönüp geldi ve söze başlayıp eyitdi ki: Ey hâce n'olaydı sana göz olaydı ki konuk isteyeydin eğer Şah'ın türbesi yanında değilmişseydik ol ki sana görünecek idi göreydin dedi. Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyhim ecmain.

32. YÛSUF HÛSEYİN RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³³⁰

Ol mûtekif-i hazret-i dâim. Ol muhibbi ve lâ yehâfun levmete lâim. Ol âfitâb-ı nihâni. Ol çeşme-i zulumâtta ab-ı nihâni. Ol şahbaz-ı kevneyn kutb-ı vakt Yûsuf Hüseyn rahmetü'llâhi aleyh.

Meşâyih-i kibârın ulularından idi ve evliyânın mûtekaddimlerinden idi. Ve envâi ulûmda âlim idi. Ve zâhir ve bâtında kâmil idi. Vera' velâyetinde olanların piri idi. Ve bir kühistanda olurdu çok ulu meşâyihlere erişmişti. Ve Ebû Tûrâb Nahşebî ile sohbet etmişti. Ve Ebû Saîd Harrâz'ın yoldaşlarından idi. [154a] Ve Zünnûn Mısırî'nin mürîdiydi ve çok ömür sürmüştü. Ve hak yolunda cidd-ü cehd ile ictihâd ederdi. Ve âdâp ve hayâ ve hilm bâbında ferîd idi. Ve takvâda vâhîd idi. Onun hâlinin ibtidası ol idi ki Arap'da gezerek bir kabileye vardı. Ol kabile beyinin kızı onu görünce âşık oldu. Zira gayetle sahib-i cemâl ve hüsn-ü makal ve kemâl kişiydi. Ol kız dâim fırsat gözetirdi. Bir gün fırsat bulup ol kız kendini üzerine bıraktı. Hüseyn'in üzerine lerze düştü. Ol kız kendinden ayırıp koydu. Ve yalnız duru gelip gitti kabile dahi ırak idi. Hem ol gece uyumamıştı. Başını dizine koyup uyudu. Vâkiasında bir yer gördü ki hergiz onun mislini görmemişti. Orada çok cemaat vardı ve cemâsi yeşiller giyerdi. Ve orada bir taht kurulmuş ol taht üzerinde bir padişah oturur. Yûsuf Hüseyn arzu ettiki onların kim idüğünü bileydi. Ve onun katına varmak diledi onlar dahi yol verdiler ve ona ta'zîm ettiler. Ol dahi ileriye varıp eyitdi ki: Siz kimselersiniz? Eyitdiler ki: Biz ferîştahlar ve bu kimse ki taht üzerinde oturmuştur Yûsuf Peygamber aleyhi's-selâm'dır. Yûsuf Hüseyn'in ziyâretine gider. Yûsuf eyitdi: Çün bu kelâmı işittim bana rikkat geldi, ağladım. Ve eyitdim: Ben ne kemine-i kemterim ki Hak Peygamberi benim ziyâretime gele. Ben bu kelâmı iken Yûsuf Peygamber aleyhi's-selâm tahtından aşağı indi ve beni kenarına çekip kucadı ve beni kendi tahtına teklif eyledi. Ben eyitdim: Ey Hak Peygamberi, ben ne kişi olam ki Tanrı peygamberi bunun gibi izzet ve iltifat eyleye.

³³⁰ Süleîmi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 59; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 238-243; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. XVI, s. 462; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 95; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 200; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 102-103; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 126; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 221; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 164.

Bana eyitdi ki: Şol vakit ki ol beyin kızı kendini senin üzerine bıraktı. Ve sen pâklığından kendini Allah Teâlâ Hazretine ısmarladın ve ol Hazreti penah eyledin. Hak Teâlâ celle şânuh eyitdi: “Ünzur ya Yûsuf, fe inneke tehümmü ve hüve lâ yetehemmemu” ya Yûsuf sen ol Yûsuf’sun ki kast eyledin Züleyha’ya ve bu ol Yûsuf’tur ki Arap padişahının kızı buna kasteyleydi bu ona kastetmeyip kaçtı, kendinden def eyledi. Pes melâikeyle beni senin ziyâretine gönderdi ve şart verdi. **[154b]** Ya Yûsuf sen halkın güzidesisin ve her zamânda bir nişâne vardır. Bu zamânda nişâne Zünnûn Mısırî’dir ki ism-i âzamı ol bilir. Ve onun gönlünde ve katında var ki murâda vâsıl olasın dedi. Çün Yûsuf Hüseyin ol uykudan uyandı. Gördü ki can ve gönlünü aşk ve derd-i muhabbetullah kaplamış ve şevk ve talep üzerine galip olmuş. Pes Şehr-i Mısır’a yüz tuttu ismullâhi’l-a‘zam arzusıyla çün Zünnûn Mısırî’nin mescidini buldu. Derhal içeri girdi ve Zünnûn Mısırî’ye selâm verdi. Zünnûn Yûsuf’un selâmını aldı. Yûsuf Hüseyin hâsıl kelâm bir yıl mescidin bir köşesinde mücâvir oldu. Ve zehresi olmadı ki Zünnûn’dan bir nesne suâl eyleye. Çün ki bir yıl mürur etti. Zünnûn eyitdi: Bu yiğit nedir ve hangi yerdendir? Yûsuf eyitdi ki Rey’dendir. Bir yıl dahi bunun üzerine mürur etti. Ve hizmet eyledi. Hiç bir kelâm söylemedi dâim ol köşede olurdu. Bir yıl dahi geçti bir kelâm söylemedi. Ondan sonra Zünnûn eyitdi: Ya yiğit hiç bir hâcetin var mı? Yûsuf eyitdi ki: Ya Şeyh, hâcetim oldur ki bana ism-i a‘zamı ta‘lîm edesin dedi. Zünnûn hiç tınmadı bir yıl dahi söylemedi. Ondan sonra bir ağaç çanak kestirdi üstü örtülmüş Yûsuf’a verdi. Eyitdi ki: Yürü Nil suyunu geç filan yerde bir Şeyh vardır bu çanağı ona ver dedi. Ve o Şeyh her ne söylerse bir hoş hâtırında tut ve gel bana deyiver dedi. Yûsuf dahi ol çanağı örtüsüyle alıp revân oldu. Çün Nil’e erişti Yûsuf’un elinde ol çanak hareket etti. Yûsuf’un ol çanağı açıp görmeye arzusu galip oldu. Âhir bu hareket eden ne ki deyip örtüsünü kaldırdı. Meğer ol bir fare imiş sıçrayıp dışarı düştü ve revân olup gitti. Yûsuf mütehayyır olup hayrette kaldı bu ne sırdır diye. Pes bir zamân kendi tefekkür etti. N’eyleyim nice edeyim ol Şeyh’e mi varayım Zünnûn katına mı döneyim dedi. Âhir fikri ve gönlü şuna erdi ki Zünnûn gönderdiği Şeyh’e varayım sözü yerine gelsin dedi. **[155a]** Çün kim Nil’i geçti Şeyh’in katına vardı. Ve ol boş çanağı önüne koydu. Şeyh ona nazar edip eyitdi: Meğer sen Zünnûn’dan ism-i a‘zam talep edersin. Yûsuf eyitdi: Belî. Şeyh eyitdi: Zünnûn senin sabırsızlığını bilip sıçanı vermiş tâ kim sıçanı pinhan edip sırrı pinhan edebilir mi? Pes şol kimse ki bir sıçanı saklayamaya ya ol ism-i a‘zam sırrını nice saklaya demek olur dedi. Bunu Yûsuf işitip perişan oldu ve

döndü yine Zünnûn meclisine geldi. Zünnûn eyitdi: Ya yiğit bu gece yedi kere Hak Teâlâ'dan izin talep eyledim ki ism-i a'zamı sana ta'lîm eyleyem. Hak Teâlâ destur vermedi vakti değildir denildi. İmdi sen kendi vilayetine var tâ vakti olunca. Yûsuf eyitdi: Ya Şeyh, ben bî-çâreye nasihat eyle. Zünnûn eyitdi: Sana üç nasihat ettim. Biri beğâyet iyidir. Ve biri ortadır ve biri ondan daha aşağıdır. Ol iyi vasiyet odur ki her neyi ki okuyup durursun ve işitip durursun cemîsini gönül sahifesinden çıkarıp ferâmûş edesin tâ kim hicâb götürüle. Yûsuf eyitdi: Bunu edebilmezim. Zünnûn eyitdi: Ol orta vasiyet budur ki beni unutasın ve beni hiç kimseye demeyesin ve adımı anmayasın ve pîrim şöyle buyurdu demeyesin. Yûsuf eyitdi: Bunu dahi edemezim. İmdi ol aşağı vasiyet budur ki: Halka nasihat ve vaaz eyleyesin ve halkı Hakk'a davet edesin. Yûsuf eyitdi: Bunu edebilirim inşallahu Teâlâ. Zünnûn eyitdi: İmdi şol şartla ki halkı ortada görmeyesin. Yûsuf eyitdi: Öyle edeyim. Pes Yûsuf yine Rey şehrine geldi. Rey'in uluzâdesiydi. Cemî ahâli-i Rey istikbal edip izzet ve ikram ettiler. Çün Yûsuf meclise vaaz etti ve hakâyikten sözler beyân eyledi. Ehl-i zâhir olanlar ondan ol hakikat sözlerini işittiler hazm edemeyip Yûsuf'a hasım oldular. Ve ta'n yüzünden sözler söylediler. [155b] Ve eyitdiler ki: Buradan gittiği zamânda ilm-i zâhir bilir yine ilm-i zâhirin gayrı bir ziyâde ilim tahsili yok. Heman yine evvelki ilmidir dediler. Ve şöyle olduki Yûsuf'un vaazına kimse gelmez oldu. Bir gün dilediki meclis vaaz eyleye gördüki cemaatten hiç kimse yok. Murâd etti ki yine dönüp gide. Meğer bir karıcık orada hâzır idi çağırıp eyitdi ki: Ya Yûsuf, Zünnûn'la ahdin yok mudur ki vaazı Allah için edesin şimdi geri dönüp gitmek istersin. Çün Yûsuf karıcıktan bu sözü işitti hayrân oldu ve minbere çıkıp vaaza başladı. Ve ondan sonra elli yıl tamam nasihat eyledi, elli bir yıla bastığında vaazı terk etti, vaaz etmez oldu.

Nakildir ki, Abdulvâhid³³¹ Zeyd şettârın bir zende kişiydi. Atası ve anası beğâyet severlerdi. Dâim önünce ve ardınca görüp gözetirlerdi. Ve bir oğul olmakla severlerdi. Bir gün Yûsuf Hüseyin'in meclisi üzerinden geçip giderdi. Yûsuf Hüseyin bu kelimeyi söylerdi: “Deâhüm bilutfihi kâne muhtecûn ileyhim” yani Allah Teâlâ âsi ve günahkâr bendelerini lütufla ve kerâmetle davet eder ki sinasın ol gani sultânın kullarına ihtiyacı vardır. Çün Yûsuf Hüseyin'den Abdulvâhid bu kelâmı işitti ve Hak Teâlâ Hazretinin kullarına bu lütfu ve keremi olduğunu bildi. Gönlüne eser edip derûnundan bir nâra vurup haykırdı ve yakasını yırtıp başından külahını yere çaldı. Ve

³³¹ Metinde Abdulvelid Zeyd yazmakta.

kendisi gûristana doğru revân oldu. Ol gece girip münzevi oldu. Üç gün üç gece orada oldu. Ol gece onu Yûsuf Hüseyin düşte gördü. Ve hitâb işitti ki böyle der idi: “Üdrukü’ş-şâbbete’t-tâibe” yani ya Yûsuf ol tevbe eden yiğidi arayıp bul huzuruna eriş. Yûsuf der: Çün bu hitâbı işittim uykudan uyandım ve durdum üç gün üç gece arayıp bir yerde buldum yatardı. **[156a]** Başını dizime aldım gözünü açıp bana eyitdi: Ya Yûsuf üç gün üç gece seni bana gönderdiler sen dahi şimdi mi geldin dedi ve canını teslim eyledi. Rahmetü’llâhi aleyh.

Nakildir ki, Yûsuf Hüseyin’in gözlerinde uyumamaktan kızılık vardı. Ve a’zâsında zayıflık da vardır. Onun kız karındaşıdan sordular: Yûsuf ibâdetinde nice idi dediler. Eyitdi ki: Ferâizi edâ ettikten sonra erteye dek ayağı üzere durur ne rûkû eder ne sücûd dedi. Ba’de Yûsuf’tan sordular ki: Ya Yûsuf tâ erteye dek kıyamda durmak nice ibâdetdir? Cevap verip eyitdi: Farîza namazı sizinle kılarım çün dilerim ki dün namazı kılayım ayağı üzere dururum imkân olmaz ki tekbir eyleyem Hak Teâlâ Hazretinin azameti ve ululuğu heybetinden. Ve bana bir nesne gelir ki beni bu hâlimde tutar. Vakit olur ki geri namaz kılarım dedi.

Nakildir ki, Yûsuf Hüseyin bir vakit Cüneyd Bağdadi’ye nâme yazdı. Ve eyitdi ki: Allah sana nefis lezzetini tattırmaya. Eğer bu lezzeti tattıra ondan sonra hiç nesne görmeyesin.

Ve eyitdi: Halkın sâfileri vardır ki Hak Teâlâ’nın erenleridir. Ve onlarda vediti vardır ki kendileri halktan pinhan tutarlar. Eğer bu zamânlarda varsa onlar sûfilerdedir. Ve onların afetleri oğlanlarla sohbet etmektir ve avratların yoldaşlığıdır.

Ve eyitdi: Allah’ın ızze ismi katında kulun muhabbeti ve aşkından sevgili yoktur. Ve ondan sordular ki: Muhabbet nedir? Eyitdi: Allah Teâlâ hazretini zikir ve tâat etmeye fakr-u ihtiyaç ve derd-u belâ mâni olmaya belki şükrünü artıra. Ve Hak Teâlâ Hazretinin kullarına ziyâde muhabbeti oldur ki halâyık ortasında onların horluğunu ve hakirliğini diler. Ve belâları ona ziyâde eder. Ve onun şefkati ve muhabbeti Allah’ın kulları üzerine ziyâde ola ve nasihati arta.

Ve eyitdi: Her kim ki bahr-i tevhidde gark oldu her demde itâati ziyâde olur. Hiç usanmaz. Ve eyitdi: Ol ki dünyâda azîzraktır ol ihlâstır.

Ve eyitdi: Cidd-ü cehd ederim ki riyâyı gönlümden çıkarayım tâ kim gönlümden bir ün dahi biter. Ve eyitdi: Eğer Allah Teâlâ’yı görem cemî günahlarımla bana yeğrekdir bir zerre tasannu riyâyıla görem.

Ve eyitdi: Her ki³³² [156b] kendini kullukta göre hergiz îsâr etmek ondan gelmeye.

Ve eyitdi: Cemî kulların hor ve hakîri tamahkâr olup tamah edicilerdir. Nitekim şerîfleri dervîş-i sâdıklardır ki bî-tamah olalar. Çün ki vefatı yakın geldi. Eyitdi ki: Ey Bârî Hüdâ, ey müteali sen bilirsin ki kullarına nasihat eyledim kaville ve kendi nefsimi nasihat eyledim fiille, benim nefsimin haram cinayeti ki vardır senin halkına nasihat ettiğimle affeyle dedi.

Öldükten sonra sulahâ onu düşte gördüler. Sordular ki: Hak Teâlâ sana n'eyledi? Cevap verdi ki beni ya(r)lığadı. Yine sordular neyle ve ne sebeple yarlığadı? Eyitdi: Ol sebeple ve onunla ki sözüme hergiz hezeyan katmadım ve cehdle latif söyledim.

33. EBÛ HAFS HADDÂD RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³³³

Ol kudve-i ricâl, ol nokta-i kemâl, ol âbid ve âşık, ol zâhid ve sâdık, ol sultân-ı evtâd, kutb-u âlem Ebû Hafs Haddâd rahmetü'llâhi aleyh.

Cemî meşâyihin sultânı idi, ale'l-itlak ve halife-i Hak idi. Bi'l-ittifak ve ehlullahın muhteşemlerinden idi. Ve ehlullah tarîkının mükerrerlerinden idi. Ve yine kendi asrında ondan ulusu yoktu. Riyâzette ve kerâmette ve fütüvvette ve mürüvvette âcûbe-i zamân idi. Ve onun bilâvasıta vâsılı Hazreti Hak idi celle şânuh idi. Ve ol Ebû Osman Hîrî'nin pîri idi. Ve Şah Şüca' Kirmânî onun ziyâretine gelirdi. Ve onun hâlinin ibtidası ol idi ki bir gün bir kenize ki âşık oldu ve sabrı kararı kalmadı bî-ârâm ârâm oldu. Ona eyitdiler ki: Nişâbur şehrinde bir cazu Cühûd vardı. Onun katına varsan sana bir çâre ederdi dediler. Ebû Hafs ona vardı hâlini bildirdi. Cühûd eyitdi: Eğer murâdın olsun dersin kırk gün namaz kılma ve Hak adını yâdına getirme ve hergiz ki kullukdan hayrete ve tâate niyet eyleme. Tâ kim senin derdine derman edeyim ve seni maksûduna eriştireyim dedi. Ebû Hafs Cühûdun sözlerini tutup tamam kırk gün oldu. Ol Cühûd tılsımlar türlü nesneler etti Ebû Hafs'ın murâdı hâsıl olmadı. Cühûd eyitdi: Elbette senden bir hayır sâdır olmuştur dedi. [157a] Ebû Hafs eyitdi: Ben bilmezim ki benden bir hayır sâdır olmuş ola dedi. Cühûd eyitdi ki: Bir hoş fikreyle. Ebû Hafs fikredip dedi yolda gelirken yol üzerinde bir taş yatarı ol taşı ayağımla bir tarafa sürdüm. Artık

³³² “Ve eyitdi: her ki” iki defa yazılmış.

³³³ Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 260/874) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 37; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 229-230; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 69; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 188; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 118-121; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 177; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 150; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 468-472.

bundan gayrı bu kırk gün içinde benden bir hayır sâdır olmuş değildir dedi. Cühûd bu sözü işitip eyitdi: Ya Ebû Hafs zârü giryân olup ahu vah eyleme. Ol Allah ki sen onun kırk gün fermanını zâyî kıldın. Ol senin bu miktar iyiliğini ve zahmetini zâyî eylemedi. Ve kereminden bu miktar senin niyetini heba kılma dedi. Ebû Hafs Cühûddan bu kelâmı işitti canına od düştü âşüfte ve şeydâ oldu. Ve saâdet şemsi gönlünde tulû‘ etti ve inâbet şugûlü gönlünde galip oldu. Sabrı kararı kalmayıp ol Cühûdun elini tuttu. Ve cemî menhiyyata sıdkla tevbe etti. Ondan sonra kendi şehrine geldi kaldı. Ve demircilik san‘atına mübâşeret etti oturdu. Hak Teâlâ onun gönül gözünü açıp safâyı bâtın erzânî kıldı. Lâkin cemî esrârı ve hâleti gizli tutardı. Hiç kimseye bildirmezdi, gündüzlerde kesb ederdi, gecelerde varıp dervişana nafaka eriştirirdi. Ve dul avratların kapıları önüne kordu. Hiç kimse onu görmezdi ve kim koyduğunu dahi bilmezdi. Yatsı zamânlarında gezip işini bitirirdi. Ondan varıp tere yudukları havuza girerdi. Yudukları tereden kalan saplardan ve kırık yapraklarından düşenleri düşürüp onlarla iftar edip orucunu açardı ve ekmeğine katık ederdi. Bir müddet bunun üzerine geçti. Bir gün gördü ki: Bir gözsüz pazarda giderdi ve bu ayet-i kerîmeyi okurdu: “*Ve bede lehüm minallâhi mâ lem yekünü yahtesibûn*”³³⁴ Ebû Hafs çün bu ayeti işitti. Bir zamân bu ayetin manâsını fikretmekle meşgul oldu. Ve ol iştigal ve fikir üzerine ona bir hâl müstevli oldu ki hatta kendinden bî-haber oldu. Demir işlerken bir gün kızmış demire elini sundu. **[157b]** Ve ateşte kızmış demiri çıkarıp örs üstüne koydu. Ve şâkirdlerine emreyledi çekiç vurup döverlerdi. Ve ol kızmış demiri eliyle tutup döndürürdü. Şâkirdleri hayrete varıp bu ne acip hâldir ki kızmış demir onun elini yakmaz dediler. Ebû Hafs ise çağırıp çekiç vurun derdi. Şâkirdleri eyitdiler ki: Ya üstad demir arındı pâk oldu. Niceye dek vuralım dediler. Ebû Hafs kendine gelip gördüki kızmış demir elinde hemandem elinden demiri yere çaldı. Ve dükkânın tezgâhını ve aletini talan eyledi. Şâkirdleri hayrân oldular ve bu işe acip kaldılar. Ebû Hafs eyitdi: Nice yıldır ki murâdım bu işi kendi ihtiyârımla etmek idi olmadı. İllâ ki bir söz beni aldı ve irâdemi harmanın yeline verdi. Ve ondan sonra riyâzete ve tâate meşgul oldu. Ve uzlet ve murâkabet yoluna sülûk gösterip mücâhede edip adimü’l-misal ve feridi’l-asr oldu.

Nakildir ki, Ebû Hafs’ın civarında hadis okurlardı. Ve cümle halk varıp dinlerlerdi. Ebû Hafs’a eyitdiler ki: Niçin sen dahi gelip dinlemezsin. Eyitdi: Otuz yıldır bu hadisin mücibince amel etmek dilerim. Henüz dahi edemezim, kalan ahâdis-i şerîfe-i

³³⁴ Zümer, 39/47. Artık, hiç hesap etmedikleri şeyler Allah tarafından karşılına çıkmıştır.

nice dinleyebilem dedi. Ondan sordular ki: Ol bir hadis hangi hadistir. Eyitdi: Ol bu hadisi şerîftir Hazreti Rasûl aleyhi's-selâm buyurmuştur: “*Min hüsnî'l-İslâmî'l-mer'i terkü mâ lâ yanihi*”³³⁵ yani kişinin İslâmî gökçeliğindendir ki mâlâyaniyi terk eyleye.

Nakildir ki, her kaçan ona gazap ve hışım galebe eyleyeydi kelâmı hoş huylukla ve mülâyemetle söylerdi ve aheste söylerdi, mülâyemet gösterirdi. Vakta ki hışımı sakin olaydı ondan sözü âhir ederdi.

Nakildir ki, bir gün ashâbıyla teferrüce çıkmıştı. Ve ashâbına kelâm söylerdi. Ol sohbette ashâbının vakti beğâyet hoş idi. Gördüler ki dağdan bir geyik gelip başını Hafs'ın dizine koydu ve koltuğuna koydu ve girdi. **[158a]** Ebû Hafs ol geyiğin yüzüne tabanca vurmaya başladı. Ve ol geyiği geri kovdu. Ve Şeyh geri yerine geldi. Ona sordular ki: Ya Şeyh bu ne kazıyye idi. Ebû Hafs vaktim beğâyet hoş oldu ve hâtırına geldi ki bir koyun olaydı onu büryan edeydik tâ kim bu gece cemiyet bir öğünde olmayaydı. Çün ki bu hâtır gönlümden geçti gördüm ki ol geyik geldi tâ kim murâd tamam oldu. Mürîdlerine Şeyh'ten suâl ettiler ki bir kimsenin halka bu mertebe kurbiyyeti ve muâmelesi ola niçin çağırıp feryâd eyleye. Ve geyik yüzüne tabanca vurup geriye reddeyleye. Şeyh eyitdi: Bilmez misiniz ki bir kimsenin murâdını vermek heman onu dışarı çıkarmaktır. Eğer Hak Teâlâ Firavun'a iyilik dileyeydi. Nil ırmağına murâdınca akıtmayaydı dedi.

Nakildir ki, bir gün Ebû Hafs giderdi bir köprüye geldi. Gördü ki bir rustaî giryân ve suzan ve mütehayyir oturur. Çün Ebû Hafs onu bu hâlette gördü eyitdi: Ey kişi niçin böyle zârîlik edersin? Eyitdi: Ya Şeyh bir merkebcığım vardı ki mal ve mülk kısmından hiç ondan gayrı yoktu onun için böyle perişan ve giryânım dedi. Şeyh onu dinleyip hâlini terehhüm eyledi ve bir zamân ayak üzere durdu. Eyitdi: İlâhî senin izzetin hakkı için bir adım ileriye basmayayım hatta bu derdmendin merkebcığını vermeyesin dedi. Hemandem gördüler ki ol kişinin merkebi zâhir oldu. Ve Ebû Osman Hîrî der ki: Bir gün Ebû Hafs'ın katına vardık gördüm ki bir tane üzüm yatar ol üzümü alıp ağzıma attım. Hemandem boğazımı tuttu. Ve eyitdi: Ey hain benim üzümümü ne vecihle yedin. Eyitdim ki: Ya Şeyh ben senin mübârek gönlünü bilirim ki dünyâ bâbında bahillik etmezsın. Ve her ne ki varsa îsâr edersin dedim. Şeyh eyitdi: Ya cahil, ben kendi gönlüme itimât edemezim. Sen benim gönlüme itimât mı edersin ki bunca gündür ve bunca zamândır ki benim gönlüm hakkın bigâneliğindedir. Bilirim ve hezar

³³⁵ Tirmizî, “Zühd”, 2317; İbn Mâce, “Kitâbu'l-Fiten”, 3976.

korkudayım ki ondan ne sâdır ola diye. Ve bundan ileride dahi nice olacağını bilmezim. Çün bir kimse tamam kendi kalbini ve derûnunu bilmekte âciz ola ve ondan ne sâdır olacağını bilmeye ya gayrın derûnunu nice bilse gerektir dedi.

Nakildir ki, Ebû Hafs bir gün pazarda giderdi bir Cühûd onun önüne geldi. Hemandem Ebû Hafs düşüp ussu gitti, bî-hûş oldu. Bir zamândan sonra kendine geldi. Ona sordular ki: Ya Şeyh sana n’oldu **[158b]** ve ne hâl geldi dediler. Eyitdi: Bir Cühûd gördüm ki adl donunu ona giydirmişler ve bana fazl libasını giydirmişler. Korktum ki bu fazl donunu benden alıp ona giydireler ve ol adl donunu ondan çıkarıp bana giydireler. Bu havfla bî-hûş oldum ve kararım kalmayıp düştüm dedi. Ve eyitdi: Otuz yıl şöyle idim ki Hakk’ı görürdüm. Bana hışımla nazar ederdi. Sübhânallah ol ne korku ne havf imiş. Ve eyitdi: Hak Teâlâ otuz yıldır benim âyinem olmuştu, şimdi ben Hak âyinesiyim dedi.

Nakildir ki, Ebû Hafs rahmetü’llâhi aleyh bir kere hacca niyet edip giderdi. Ve Ebû Hafs ümmiydi ulûm-u Arabiyyet bilmezdi. Çün ki Bağdat şehrine geldi. Mürîdleri kendi aralarında söyleşirlerdi ki bu beğâyet ayıp ola ki bu Şeyhu’ş şüyuh-i Horasan iken bu halkla mükâleme etmeye tercümandan lâ-büdd ola dediler. Cüneyd-i Bağdâdî mürîdlerini Ebû Hafs’a istikbale gönderdi. Çün ki karşı geldiler Şeyh yüzünü kendi mürîdlerinden yaka eyleyip hani şunlar ki beni Arabî lügattan haberdâr değildir tercümâna muhtaçtır diyenler gelsinler onlarınla mükâleme edelim dedi. Vallahi fermanı birle kelâmı Arabî’yle fasih tekellüme başladı. Şöyle ki ehl-i Bağdad onun fesahatına hayrân oldular. Onu görüp ekâbir-i Bağdat Ebû Hafs’ın şem’ine cem oldular.

Ve ondan fütüvvetten suâl ettiler. Ebû Hafs eyitdi ki: Fütüvvet benim katımda oldur ki: Fütüvveti kendinden görmeyesin. Ve onu ki eyleyip dürersin onu kendine nispet etmeyesin. Yani bunu ben ettim demeyesin. Ebû Hafs eyitdi: İyi dedin hem hakikatte öyledir. Ama benim katımda fütüvvet insaftır vermekte ve almakta. Ve eyitdi: Amele götüren mücerred sözle olmaz. Çün Cüneyd bu kelâmı işitti ashâbına eyitdi ki: Durun ve sâkit olun ki fütüvvette ve civân mertlikte zürriyât-ı Âdem aleyhi’s-selâm’da Ebû Hafs civân mertliği gibi olmaz dedi. Hem hakikatte fütüvvet oldur ki Ebû Hafs dedi.

Ve Ebû Hafs kendi ashâbına azim heybet edip âdâbla terbiyet ederdi. Şöyle ki mürîdleri onun önünde söz söylemezlerdi. Hem yüzüne bakamazlardı ve çevresinde cemîsi ayak üzere dururlardı, ellerini kavuşurlardı zehreleri yok idi ki onun desturunsuz oturalardı. **[159a]** Ve Ebû Hafs sultânvarî otururdu. Cüneyd bu erkânı görüp eyitdi ki:

Ya Ebû Hafs raiyeti ashâbın adâbu's-selâtin. Ebû Hafs eyitdi: Ya Cüneyd sen nâmenin nişânından gayrı görmezsin ama nişânından delil bulup malûm edinmek oldur ki nâme içinde ne vardır. Ebû Hafs eyitdi: Tez olun zirbâ ve helva pişirin dedi. Cüneyd'in bir kerem ehli mürîdi vardı. Ona işaret eyledi. Derhal ol mürîdi varıp zirbâ ve helva müheyya eyledi. Ve Cüneyd'e nazar edip haber verdi. Ebû Hafs eyitdi: Varın ol aşî ve helvayı bir hamala yükledin ve ol hamal yorulduğu yere dek gitsin. Her kande yorulur ise ol orada sahibini talep edin ve bu helvayı aşîyle ona teslim eyleyin dedi. Ol mürîd der: Vardım bir hamala yüklettim ve ol oradan çıkıp gittik hatta bir dükkânın önüne varınca hamal eyitdi ki mecâlim kalmadı yoruldum dedi ve oturdu. Pes varıp ol dükkân sahibinin kapısını çaldım. Gördüm ki kapıya bir pir geldi ve içeriden söyleyip eyitdi ki: Eğer helva ile zirbe ise kapıyı açarım eğer yoksa açmam dedi. Mürîd der: Bu hâlden dahi ziyâde mütehayyır oldum ve taaccup ettim ki bu ne sırdır. Ve ol pîrden suâl ettim eyitdi ki: Münâcâtta bir zirbâ ve helva hâtırımdan geçti. Zira oğlancıklarım bir müddet idi ki onu arzu ederlerdi. Ben dahi hâtırımdan geçmekle bildimki ol hâsıl oldu dedim.

Nakildir ki, Ebû Hafs'ın hizmetinde bir mürîdi vardı beğâyet ehli âdâb idi. Pes Şeyh Cüneyd dâim ona bir nice kere nazar ederdi. Zira onun hayâsı ve âdâbı ona hoş gelmişti. Ebû Hafs'tan suâl eyledi ki ol derviş ne miktar zamândır ki hizmetinizle mutemindir. Ebû Hafs eyitdi: On yıldır ki hizmettedir. Cüneyd eyitdi: Tamam vakarı ve hayâsı var tarîkatta makbûl yiğittir dedi. Ve layıktır ki buna himmet edesiniz. Ebû Hafs eyitdi: On yedi bin dînârı bizim yolumuza feda eyledi ve dervişana ve fukarâya bezl eyledi ve infak etti. Ve sıdkla hizmettedir dedi. Ve eyitdi: Ya Şeyh on yedi bini yolumuzda harcadıktan sonra on yedi bin dahi borç edindi [159b] ve onu dahi bu yolda bezl eyledi. Ve henüz âdâb ve hayâsından zehresi yoktur ki benden bir suâl eyleye veyahut bir hâcetin arz eyleye dedi. Andan Ebû Hafs beriyyeye teveccüh etti. Ve derdi ki beriyye de Ebû Tûrâb Nahşebî'yi gördüm ki bir havuzun kenarında oturur. On sekiz gün imiş ki aç ve susuz müterakkib dururmuş beni görüp eyitdi ki: Ya Ebû Hafs ilimle yakın ortasında muntazırım ki hangisi galebe ederse onunla amel eyleyem. Yani eğer ilim galip olursa bu sudan içeyim, eğer yakîn ilme galip ise içmeyeyim gideyim dedi. Ebû Hafs eyitdi: Senin merteben âli imiş. Ebû Hafs çün Kâbetüllah'a erişti mesâkinden bir bölük cemaat gördü ki gayet zaruret ve furûmânde kalmışlar. Ebû Hafs diledi ki onlara in'am ve ihsân eyleye. Ve kerem oldu fi'l-hâl ekâbir-i hâlet galebe eyledi ve elini eline vurup sundu yerden bir taş aldı. Ve niyâz edip eyitdi ki: İlâhî izzetin hakkı için

eğer bana nesne vermezsen mescidin kandillerini pâre pâre ederim dedi. Ve böyle deyip tavafgaha geldi. Hemen saat bir kişi zâhir oldu ve ileri gelip Ebû Hafs'a bir keseyle altın verdi. Ve eyitdi ki: Bunu dervişana sarf eyle. Çün ahkâm-ı haccı tamam eyledi geri Bağdat'a müteveccih oldu. Ahâli-i Bağdat ve Cüneyd, ashâbıyla istikbale çıkıp izzet ikram ettiler.

Nakildir ki, bir kez bir kişi ondan vasiyet istedi. Ona eyitdi ki: Ey karındaş dâim bir kapıya mülâzemet eyle tâ kim cemî kapılar sana feth ola. Ve bir seyyide mülâzim ol ki cemî sadât sana boyun vere. Birisi eyitdi: Otuz iki yıldır Ebû Hafs'la oldum. Hergiz görmedim ki Hak Teâlâ Hazretini gafletle yâd eyleye. Her dem ta'zîmle ve inbisatla ve izzet ile yâd ederdi. Ve her çend yâd eylese kendinden mütegayyir olurdu. Her kimki orada hazır olsa onu mütegayyir görürdü. Ona eyitdiler ki: Hak Teâlâ'ya ne vecihle yüz gösterdin? Eyitdi: Bir fakir ki bir ganiyye yüz tutup katına varsa ne vecihle varırsa öyle furûmândelik ile ve recâ ve niyâzla vardım ve yüz gösterdim dedi rahmetü'llâhi aleyh.

[160a] 34. HAMDÛN KASSÂR RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³³⁶

Ol bigâne-i kıyafet ü alâmet, ol nişâne-i zarâfet ü melâhet, ol güzide-i erbâb-ı zevk ü şevk. Ol selâmet-i hakikatta pîr-i zevk, ol tarîkat sebzezârında gül gülizâr-ı ebrâr. Yani Şeyh Hamdûn Kassâr rahmetü'llâhi aleyh.

Ehlullah tâifesinin ekâbirinden ve tâlibînin ve sâlikînin efâdilindendi. Vera' ve takvâ ile mevsûf ve ilim ve kemâl ve mârifetle mâ'rûf ve kendi nefsinin ayıp ve kusurunu görmekte dakîk, irfân ve mücâhedede ve muâmelâtta iz'ânı kemâlde idi. Ve kelimâtı gönüllere müessir idi. Ve Süfyân-ı Sevrî'nin mezhebinde idi ama Ebû Tûrâb Nahşebî'nin mürîdi idi. Abdullah (bin) Mübârek'in pîri idi.

Ve takvâda şöyle idi ki: Nişâbur'da bir dostunun yastığı üzerinde oturmuştu. Ol dostu hâlet-i nez'de idi. Çün onun hayatı kalmayıp gövdesinde çıktı. Hamdûn dahi çerâğı söndürdü ve eyitdi: Şimdiye dek bu çerâğ ol dostun mülkü idi şimdiden sonra yetimlerine müntakil oldu. Pes imdi biz kendi nefsimiz (için) ol çerâğı yakmak haramdır.

Ve eyitdi ki: Bir gün Hîre ırmağı kenarında Nişâbur'da giderdim. Nuh (adında) civânmerd bir ayyâr vardı. Fütüvvet ile mâ'rûf idi. Ve cemî Nişâbur ayyârları onun

³³⁶ Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtü's-Sufiyye*, s. 39; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 231-232; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 76; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 190; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. IV, s. 122-123; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 180; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 394-395.

hükümünde idi. Ol benim katıma geldi de sordum ki: Ya Nuh, civân mertlik ne nesnedir? Eyitdi: Benim civân mertliğimden mi sorarsın yoksa senin? Eyitdim ki: İkisini dahi beyân eyle dedim. Eyitdi: Benim civân mertliğim oldur ki kabayı çıkarıp aba giyem. Ve murakka‘pûş olup ol murakka‘ın muâmelesini ve şerîatını iş edineyim ve riâyet eyleyem. Tâ kim hakikatiyle derviş olayım. Ve halkın meyânında ol murakka‘da mâsiyetten perhiz eyleyeyim. Ve senin civân mertliğin oldur ki: Murakka‘ çıkarıp kabapûş olasın. Tâ kim halk senin hulkunla aldanmayalar dedi. Benim civân mertliğim hıfz-u şerîat ola ale’l-izhar ve senin civân mertliğin **[160b]** hıfz-u hakikat ola ale’l-esrâr.

Ve ona sordular ki niçin geçmiş erenlerin sözleri gönüllerde müessirdir bizim sözlerimizden dediler. Eyitdi: Onun için ki onlar sözü İslâm’ın izzeti için ve nefsin necâtı için ve Hakk’ın rızâsı için söylerler. Ama biz kelâmı izz-ü nefis için ve talebi dünyâ için ve kabul-ı halk için söyleriz. Onun için sözümüz müessir değildir dedi. Ve eyitdi ki: Eğer bir kimsede iyi haslet göresin ondan ayrılma. Zira tez olur ki onun berekâtından sana dahi hayır erişe.

Ve eyitdi ki: Dervişlerle sohbet edin. Zira onların katında yaramazlıkların dahi ma‘zur olur ve iyi nesne³³⁷lerin ziyâde olur ve hatırı olmaz. Zira ki iyilikler ile ululamazlar. Tâ kim ol izzetle afete giriftar olasın.

Ve eyitdi: Nimetin şükrü oldur ki kendini tıfil göresin. Ve eyitdi: Her kim sanır ki onun nefsi ve hulkı iyidir Firavun nefsinden ve hulkundan kibri âşikâre ola. Ve her kim kör olmaya, kendinin noksanını görmekte ol hergiz kör olmaya. Ve eyitdi: Her vakit bir mest kimseyi göresin ki uyur. Zinhar onu melâmet etmeyesin. Eğer dilersen ki sen dahi ol belâya mübtelâ olmayasın.

Ve ondan sordular ki: Mülâzemet nedir? Eyitdi: Ol yol muğlaktır ama biraz ondan sana haber vereyim. “Recâû’l-mür-ciyye ve havfu’l-kaderiyye.” Yani recâ edenlerin ümididir ve kaderîlerin havfı ve melâmetlik üzerinedir demektir. Yani recâda ol denli sülûk ettiler recâ ediciler ki halk onları melâmet ettiler. Ve havfta ol kadar sülûk etmiş olalar ki kaderîler, ol cihetten cemî halk onları melâmet ettiler ki cemî hâlde melâmet okunun nişânı ola. Ve eyitdi: Her kim kendini melik bile bahildir.

Ve eyitdi: Fakirin hâli tevâzudadır. Çün kendi fakrı ile tekebbür eyleye cemî ağniyâdan onun kibri ziyâde ola.

³³⁷ “Nesne” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi: Tevâzu oldur ki bir sıfatla olasın ki hiç kimseyi kendine muhtaç görmeyesin ne bu cihânda ne ol cihânda.

Ve eyitdi ki: Cemî dertlerin aslı çok yemektir ve dünyânın afeti çok yemektendir.

Ve eyitdi: Her kim dünyâ talebiyle meşgul oldu ol kişi dünyâ talebiyle zelîl oldu hem dünyâda hem âhirette.

Ve eyitdi ki: Sen dünyâyı hor tut tâ kim senin gözünde azîz ve bezirin görünmeye hatta ehl-i dünyâyâ ulu ve bezirin görünesin.

Ve ona eyitdiler ki: Ya Şeyh kul nedir? Eyitdi: Kendi hizmet etmeyi seve ve kendine hizmet olunmayı sevmeye.

Ve ona tevekkül nedir dediler. Eyitdi: **[161a]** tevekkül oldur ki: Eğer on bin akçe borcun ola hiç kimseye temennâ edip yüz tutmayasın ve Hak Teâlâ hazretinden ümidini katı' etmeyesin. Ve onu edâ etmekte Hakk'a itimât edesin.

Ve dahi eyitdi: İblis hiç yârenleriyle bir nesneye şâd olmaz illâ üç nesneden şâd olur. Biri oldur ki bir mü'min bir mü'mini öldüre, biri oldur ki bir mü'min küfür ile öle, üçüncü oldur ki onun gönlünde dervişlik yani yoksulluk korkusu ola. Abdullah Mübârek der ki: Çün Hamdûn hasta oldu ona eyitdiler ki evlâdına ciheti dünyâdan vasiyet eyle. Hamdûn eyitdi: Ben onlara baylıktan korkarım yoksulluktan ziyâde. Pes dervişlik baylıktan yeğrekdir dedi. Ondan sonra Abdullah (bin) Mübârek'e dedi ki beni hâlet-i nez'de avratlar ortasında sakın koyma dedi. Rahmetü'llâhi aleyh

35. MANSÛR AMMÂR RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³³⁸

Ol sâbık-ı rah-ı manâ, ol nâkîd-ı nakd-ı takvâ, ol nigin-i hâtem-i hidâyet, ol emîn-i âlim-i velâyet ve ol nigin-i genc-i ebrâr, ol şahvâr Mansûr Ammâr rahmetü'llâhi aleyh.

Meşâyihiin hükemâsından idi ve ulemânın makbûlünden idi ve ehli şerîatın eşbehi. Ve bu tâifenin sâdâtından ve ehl-i irşâdın es'adlarından ve vaaz-u kelimâtta âli idi. Şöyle ki hiç kimse yoktu onun zamânında onun fevkinde söz söyleyeydi. Hem ârifinden ve makbûl ehli Horasan idi. Merv şehrinden koptu lâkin Basra'da mukim olmuştu ve tevbesine sebep ol idi ki yol üzerinde bir kâğıt buldu üzzerinde

³³⁸ Mansûr b. Ammâr (ö. 225/840) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 41; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. IX, s. 325-331; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 74; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 191; Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, c. IV, s. 187; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 181; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 492-494.

“Bismillâhirrahmânirahim” yazılmış idi. Ol kâğıdı ta‘zîmle kaldırıp bir yerde pinhan etmek isterken yine gönlü kabul etmeyip ağzı içine koydu ve yuttu. Ol gece düşünde gördü ona eyitdiler ki: Ya Ammâr, ol riâyetine ol kâğıda ettin onu ayakaltından kaldırıp ta‘zîm kasdıyla yuttun onun bereketinde sana hikmet kapısını güşâd eyleyeler diye beşâret ettiler. Çün Ammâr’a bu vâkıa oldu. Gönlünde tarîkata muhabbet peyda oldu. Ondandır sonra vaaza ve kelâma ve nasihata âğâz eyledi.

Nakildir ki, bir yiğit bir gün fîsk ve fesâd meclisine meyl edip çıkardı ğulâmına dört akçe verdi. Ve eyitdi: Var pazara ve meclise lâzım olan nokul al götür dedi. Ğulâm akçeleri alıp pazara giderken Mansûr’un mescidi kapısı önünden geçerken gördü ki mescid içi halâyıkla dolmuş. Mansûr minber üzere şevkle ve zevkle vaaz ve nasihat eder. Cümlesi onu dinlerler. **[161b]** Ğulâm dahi bir köşede oturup dinledi. Meğer Mansûr o esnada kelâmı bunda idiki bir muhtaç için nesne dilerdi ki ol muhtacın zarureti def edeydi.

Ve eyitdi: Hangi tâlip sevâbtır ki filan dervîşe dört akçe sadaka vere. Ben dahi onun için dört duâ edeyim der idi. Ol kul kendine eyitdi: Hiç bundan özge iyi nesne olmaz ki bu dört akçeyi vermeye bana dört eyleye dedi. Ve ol dört akçeyi varıp Şeyh’e verdi. Ol dahi ol dervîşe verdi ve eyitdi: Ya ğulâm ne duâ istersin? Ğulâm eyitdi: Ya Şeyh bir hâcetim budur ki Hak Teâlâ bana âzâdlık vere. İkinci hâcetim oldur hâceme tevbe tevfiğ eyleye. Üçüncü hâcetim ol akçe ivazını vere. Dördüncü oldur ki Hak Teâlâ cümlemize sana ve bana ve hâceme ve cümle ehl-i meclise rahmet eyleye dedi. Pes Şeyh Mansûr dahi duâ etti. Ol ğulâm kalkıp hâcesine geldi. Hâcesi eyitdi: Niçin geç geldin? Getir aldığın şeyleri ortaya koy dedi. Ğulâm eyitdi: Ol dört akçenin ivazı dört duâ getirdim deyip olduğu üzere beyân eyledi. Hâceye tevfiğ-i Rabbanî yetişip eyitdi ki: Hak Teâlâ Hazretini şâhid tuttunuz mu ki sen benim malımdan âzâd ol ve cemî günahlarıma tevbe eyledim. Ve sana malımdan dört yüz dirhem gümüş ivaz verdim. Ya ğulâm ol ki benim elimden gelir yerine getirdim. Ol dördüncü benim elimde değil. Hak Teâlâ Hazretinin keremine mahsustur dedi. Ve ol meclisi bozdu kaldırıp perakende eyledi ve hanesine geldi. Ol gece vâkıasında bir avâz işitti ki der: Ol ki senin elindedir mahlûkluğunla eyledin, biz ki kerimlerin ekremiyiz ve cümle atâların mutîsiyiz bizim keremimize havale ettiğin nesneyi yerine getirmeye miyiz? İmdi sana ve ğulâmına ve Mansûr Ammâr’a ve cümle ol mecliste olanlara rahmetim erzânî kıldım dedi.

Ve yine eyitdi ki: Bir gece dışarı çıktım ve bir evin kapısına vardım. İşittim ki içeride bir kimse münacaat eder. Ve der ki: İlâhî bu günah ki benden sâdır oldu ondan ötürü değildir ki emrine muhâlefet ettim. Belki benim şom nefsimden benim yolum vurmak için İblis laîn dahi ona yardım edip medet erişirdi. Lâ-büdd beni mağlup edip bu mâsiyete irtikâp ettirdi. İlâhî, eğer sen kerem ve lütfundan bana destgîr olmazsan kim destgîr olur. Ve eğer hazretin bu günahımı affetmeyesin kim eder. Mansûr der: Çün onun bu niyâzını işittim derhal bülent avâzla bu ayeti okudum: “*Vekudûhe ’n-nâsu ve ’l-hicâratü aleyhe melâiketün gılâzün şidâdün lâ ya ’sûne ’llâhe mâ emarahüm ve yef’alûne mâ yumerûn*”³³⁹ Bu ayeti okudum ve geçtim gittim. Çün sabah oldu yine ol kapı önünden geçip giderken içeriden zâr u feryâd avâzı ve kavga işittim. Gördüm ki: Cez’u fez’la bir cenaze getirdiler. **[162a]** Ol orada bir karıcığa sordu ki kimdir? Ve sebebi mevdi ne idi? Ol karıcık eyitdi: Benim oğlancığım idi bu gece Allah korkusuyla can verdi. Meğer bir kişi kapı önünden geçerken bülent avâzla bu ayeti okudu. Mefhumunda azâb ve ikâb ile müevvel ve mütezammin imiş, ol sebepten tahammül edemeyip can teslim etti dedi. Şeyh onu işitip gönlünden eyitdi ki: Onu ben öldürmüşüm.

Çün Mansûr Ammâr vefat eyledi. Ebû’l-Hasan Şa’rânî onu düşünde gördü ve sordu ki: Hak Teâlâ seninle n’eyledi? Eyitdi ki: Beni huzuruna davet etti ve bana eyitdi ki: Mansûr Ammâr sen misin? Ya Rabbe’l-âlemîn ben kulunum dedim. Eyitdi: Sen miydin halâyıkı zühde ve takvâya buyururdun ve sen onunla amel etmezdin. Eyitdim ki: Öyledir ya Rabbi kim buyurursun. Lâkin bir meclis etmezdim ki senin hamdu senânı evvel ederdim. Andan Rasûlunün üzerine salavat getirirdim andan senin kullarına vaaz ve nasihat ederdim. Hak Teâlâ eyitdi: Gerçek söyledin ya Mansûr dedi. Andan ferîştelere buyurdu ki, ona bir kürsü koyun ferîştelere arasında hamdu senâmı eylesin. Nitekim yeryüzünde halâyık ortasında ederdi dedi. Rahmetü’llâhi aleyh.

³³⁹ Tahrim, 66/6. Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.

36. AHMED BİN ANTÂKÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁴⁰

Ol imâm-ı sahib-i sâdır ve ol hümâm-ı âli kadr, ol mübâriz-i cidd ü cehd, ol mücâhid-i cidd ü cehd, ol mübâriz-i ehl-i ahd, ol mükaddes-i âlim-i bâki Ahmed bin Asım Antâkî rahmetü'llâhi aleyh.

Kudemâ-i meşâyihden idi. Ve kibâr-ı evliyâdan idi ki envâi ilimle âlim idi. Ve takvâda zamânında bî-misil ve bî-hemta idi. Uzun ömür verilmiş idi. Ve tâbiînin etbâını bilmiş idi. Ve Hâris Muhâsibî'nin mürîdi idi. Ve Bîşr-i Hâfî'ye ve Serîyyü's-Sakatî'ye ve ululara yetişmişti. Fudayl'ı dahi görmüştü. Ve Süleyman Dârânî ona câsusı'l-kulûb³⁴¹ derdi. Onun firâsetinin tezliğinden ve beyân içinde kelimâtı latif ve işârât-ı bedii' vardı.

Ona sordular ki: Mârifet nedir? Eyitdi ki: Üç derecedir. Evvelkisi vâhid-i kakhârın vahdaniyyetini isbât etmektir. İkinci derecesi masivaullahtan gönlü kesmektir. Üçüncü derecesi hiç kimsenin onu ibâdete getirmeye kudreti yoktur.

Ve yine ondan sordular ki: Alâmet-i muhabbet nedir? Eyitdi: Onun ibâdeti az ola ve tefekkürü ve halveti ve niyâzı çok ola. Ve sükûneti muttasıl ola. Çün ona nazar edeler ol görmeye. Çün onu okuyalar o işitmeye. Çün musibet gele ol gamgîn olmaya ve çün sevâb ona yüz tuta ol şâdimân olmaya. Ve hiç kimseden korkmaya ve ümit etmeye.

Ve eyitdi: Çün ehl-i sıdkla oturasınız ki onlar gönüllerin câsusudur. Sizin gönüllerinize girerler ve çıkarlar. **[162b]** Siz hergiz bilmez misiniz?

Ve yine eyitdi: Zühdün alâmeti dördtür. Evvel Allah Teâlâ üzerine hüsnî itimâttır. İkinci dünyâdan ve ehlinden bîzârlıktır. Ve üçüncü sıd(k) ve ihlâstır. Dördüncü mücâhedede sa'y belîğ.

Ve eyitdi: Kulun kendine yani nefesine kerâmet az olduğu hayâsı ve havfi azlığındandır.

Ve eyitdi: Her kişi ki Hak Teâlâ'ya ârifraktır ol korkuraktır ve dâim gönül salâhını dileyessin müâvenet talebiyle ve dili hıfz etmeyle.

³⁴⁰ Ahmed b. Asım el-Antâkî (ö. 239/853) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 44; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. IX, s. 280-297; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 73; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 192; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatı's-Safve*, c. IV, s. 277-279; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. X, s. 318; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 182; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 152; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 350-352.

³⁴¹ Metinde "kulûb" kelimesinin tamamı okunmamakta fakat *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da bu cümle "kalplerin câsusı" şeklinde geçmektedir. Bkz. Feridüddîn Attâr, *Evliyâ Tezkireleri*, s. 380.

Ve eyitdi: Fakrın nâfi‘rağı oldur ki sen ona sabredesin ve ona râzı olasin. Ve günahın ziyanlırağı oldur ki ihmal üzere tâat edesin. Ol cehl üzere olan gûnahtan ziyanlıraktır. Ve eyitdi: Her kim az günahı asan tuta tez ola ki çok günahı mürtekip ola.

Ve eyitdi ki: Havas fikret deryâsında gavvaslık ederler. Ve avâm beyabânı gaflette sergerdân olurlar. Ve eyitdi: Cemî amelin evvel imâmı ilimdir. Ve cemî ilmin imâmı inâyettir.

Ve eyitdi ki: Yakîn nûrdur. Hak Teâlâ kulun gönlünde zâhir eyler. Tâ kim ol nûrla cemî umûr-u âhireti müşâhede eyler. Ve ol nûrla dünyâ ve âhiret ortasında olan hicâbları göyündürür. Ol nûrla dünyâ ve âhiret ortasında olan ahvâlleri mutâlââ eyleyesin ona müşâhede derler.

Ve eyitdi: Ameli şöyle eyle ki hiç zâhirde ve bâtında, yerde ve göklerde ondan gayrı yoktur. Hâsılı yeryüzünde senden artık ve göklerde ondan artık yoktur.

Ve eyitdi: Bu birkaç gün ki kalıpdurur bu günleri ganimeti azîme bil. Ve bu kadar ömür ki önünde vardır. Cehd edip salâhiyyet ile geçir tâ kim yarlıgayalar. Ol geçen ömrü ki bundan evvel günahla geçmiştir.

Ve eyitdi: Gönlün devası beş nesnedir. Biri ehl-i salâhın sohbeti, ikinci kıraat-ı Kur’ân, üçüncü açlıktır, dördüncü dîn namaz, beşinci sabah zamânında zârîlik. Ve eyitdi: Adl iki kısımdır. Biri ol âdildir ki zâhirdir seninle halk arasında ve biri dahi bâtındır seninle Hak beyninde. Ve eyitdi: Adl yolu istikamettir. Fazl yolu tarik-i fazilettir. Ve eyitdi: Biz ehl-i salâhın muvâfıkıyız cevâhirde ve muhâlifiyiz ihmalde.

Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ der: “İnnemâ³⁴² emvâliküm ve evlâdiküm fitnetün”³⁴³ Yani sizin mallarınız ve evlatlarınız fitnedir. Biz ise fitneyi ziyâde etmekle cehd ederiz. Bir gece ashâbtan yakîn otuz kişi cem olup sofrâ üzere geldiler. Meğer sofrada ekmek az idi. Ol az ekmeği pârelediler her birinin önüne birer pâre koydular [163a] ve çerâğı celb ettiler. Çün çerâğı yine getirdiler ki cem eyleyeler. Gördüler ki cümle pâreler yerli yerinde durur. Hiç bir kimse yememiş gibi durur. Meğer şöyle kasteylemişler ki bir karındaşı dahi yiyip nefi‘leneler. Pes mürîdlerini bu vecihle ta‘lîm ve terbiyet ederdi. Rahmetü’llâhi aleyh.

³⁴² Metinde “inne min” şeklinde geçmektedir.

³⁴³ Teğabün, 64/15.

37. ABDULLAH BİN HUBEYK RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁴⁴

Ol gavnâs-ı deryâyı din, ol dürr-i deryâyı yakîn, ol kutb-u ümmet, ol rûkn-ü sünnet, ol imâm-ı ehl-i cezbe ve muhaddis-i ehl-i sebâk yani Abdullah Hubeyk rahmetü'llâhi aleyh.

Ehl-i tasavvufun zâhidlerinden idi ve ubbâdından idi. Helâl horlukta azim ictihâd ve mübâlağa ederdi. Kûfe şehrinde idi ve Antakya şehrinde olurdu. Yûsuf Esbât'la azîm sohbeti ve muâmelesi vardı. Süfyân-ı Sevrî ile hem mezhep idi. Fethi Mevsilî der: Evvel dîdâr ki onu görüp buluştum. Bana eyitdi ki: Ya Horasânî dört nesneden gayrı yoktur. Evvel gözle, ikinci gönül, üçüncü hevâdır. Dördüncü dil ile. Evvelki bir yere nasr eylemene sana gerekli olmaya ve nefi' dokunmaya belki zararı ola. İkinci hevâyâ tâbi' olmayıp hevâ ile hiç nesne isteme. Üçüncü gönül ile ki hayrı şerri bilip hevâyı gönlünde saklayı tut. Ve onun hilâfını kendine nefi'ini bul ve gözet. Dördüncü dil ile söylediğin sözün hayırla olanını söyle. Ve eyitdi: Halka kibir etmekten gönlünü ve dilini sakla.

Ve eyitdi: Her kim dilerse ki kendi dirliğinde zinde ola. Eyit ona ki gönlünü tamahın şikestesini eylemeye. Tâ kim balçıklıktan kurtula ve hergiz gussâlı olmaya meğerki yarın ziyanı yetişe. Ve eyitdi: Şâdimân olma illâ bir nesneye ki yarın seni şâd eyleye dedi.

Ve eyitdi: Allah Teâlâ celle zikruhu hazretinin keremiyle havfların nâfi'rağı oldur ki seni mâsiyetten geri tuta ve senin gussânı kâim eyler ona kim ömründen fevt oluptur. Ve fikreti sana lâzım eyler ki bâki kalan ömrüne. Ve eyitdi: Ümitlerin nâfi'rağı oldur ki işi âsân eyler.

Ve eyitdi: Recâ üçtür. Biri oldur ki bir kişiye ede ve ümit tuta ki ol ettiği iyilik kabul ola. İkinci oldur ki bir kişi yaramazlık ettiğinde ümit tutar ki affola ve yarlıgana. Üçüncü recâ-i kâzibe ki dâim recâ eder ki Hak Teâlâ affeder. Bunun gibi recâyâ recâ-i kâzibe derler. Ve her kim ki yaramaz fiilli ola ve mâsiyet işleyeci ola gerektir ki onun havfı recâsı üzerine gâlip ola ve eğer edebilirsen ki kimse üzerine sebkât etmeye amelde. Gerektir ki gücün yettikçe Allah'tan gayrı kimseyi güzide bilme ol sana yeğrektir ki ve cemî murâdın onunla hâsıl ola dedi. Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh rahmeten vâsiaten.

³⁴⁴ Sülemi, *Tabakâtü's-Sufiyye*, s. 45; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 168-189; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 72; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 192; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 280-281; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 186; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 462-463.

**[163b] 38. ŞEYHU'Ş-ŞÜYUH CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ KADDESA'LLAHU
SİRRAHU'L-AZÎZ VE RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH³⁴⁵**

Ol şeyhu'ş-şüyuh ale'l-ıtlâk, ol kutbu'l-aktâb bi'l-istihkak, ol menbâu'l-esrâr ve merciu'l-envâr, ol sebâk-ı Bürde-i bâ-sinâdi yani Cüneyd-i Bağdâdî rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Şeyhu'l-meşâyih ve 'âlemu'l-ulemâ ve 'ârefu'l-ârifâ idi. Ve imâmu'l-eimme-i cihân ve müktedâ-i zamân idi. Ve cemî kavânîn-i ulûmda 'alem idi. Ve usûl ve furû'da cümleden efdal müfti-i hâs ve âlim idi. Ve kerâmette mecmau'l-bahreyn idi ki ilm-i zâhiri ve ilmi-i bâtını cem etmişti. Ve ibtidai hâminden âhir rûzgarına değin beğenilmişti. Ve cümlelâ mahmûdî ve makbûlî idi. Ve cemî mezâhib ve cemaat-i ehl-i sünnet onun takvâsına ve imâmetine ve takvâ ve fetvâsına ittifakla kâil ve pesend etmişlerdi. Onun sözleri tarîkatta hüccet ve kelâm maârifinde hiç kimse töhmet edemeyip kâil olmuşlardı. Ve cemî dillerde öğülmüş ve gönüllerde sevilmişti. Ve hiç bir tâife ona itirâz etmemişti. Meğer onlar ki bu tâifenin esrârından bî-haberler idi. Ve ehl-i tasavvufun mutlak müktedâsı ol idi. Ekâbir-i kavm, Seyyidü't-tâife derlerdi. Ve Lisânu'l-kavm dahi derlerdi. Ve ona Sultânu'l-ârifin ve Burhânu'l-muhakkikîn derlerdi. Şerîatte ve tarîkatta ve mârifette ve hakikatta gayet idi. Ve zühdde, vera'da ve aşkıta bî-bedel idi. Süfyân-ı Sevrî mezhebini tutardı. Ve onun tarîki sahv idi. Ve tayfurîlerin hilâfınca ki ashâbı Bayezid idiler. Ve tarîklerde meşhûrrak ve ma'rûfrak mezheb-i Cüneyd idi. Ve onun zamânında cemî meşâyihin mercii Cüneyd idi rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh ve aleyhim ecmaîn.

Ve onun cemî ulumda tasnifleri vardı. Ve muâmelâtta dahi ve işârâtta ve hakâyıkta ve maârifte refi' beyânları vardır. Ve çok meşâyih-i kibâra ermiştir. Ve Hâris Muhâsibî'nin sohbetine ermiştir. Ve Serîyyü's-Sakatî'nin kız karındaşı oğlu idi. Ve Serîyyü's-Sakatî'nin mürîdi idi. Hatta bir gün Serî'den sordular ki hiç mürîdin mertebesi Şeyh'ten ziyâde olur mu dediler. Eyitdi: Belî bu tâifenin burhânı zâhirdir ki zira Cüneyd'in mertebesi benim mertebemden âlidir dedi.

³⁴⁵ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 49; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 255-287; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. VIII, s. 168; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.78; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 193; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 416-424; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. I, s. 373; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 113; Câmi, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 201; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 154; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 376-388.

[164a] Ve Cüneyd düğeli dert ve aşk ve şevk idi. Ol azamet ve şevketle ki Şeyh Sehl Tüsterî idi. Cüneyd derdi ki Sehl sahib-i ayât, siyâk-ı gayât ve müştâk-ı inâyettir velâkin gönül bulmamıştır. Yani melek sıfattır. Şöyle ki Hazret-i Âdem'dir aleyhi's-selâm ki cemî derdi ibâdet idi. Aşk ve muhabbet ve dert ve mahv ve yokluk varlık âlemi bir dahidir. Ve onun evvelki hâli ol idi ki oğlanlığı zamânında dertmend idi ve talib- hak idi ve adâb-ı firâset ve tefekkür ehli idi. Bir gün mektephaneden evlerine geldi. Atasını gördü ki ağlar. Eyitdi ki: Ey ata niçin ağlarsın? Eyitdi: Ey oğul bugün malımın zekâtından dayın Seriyü's-Sakatî'ye biraz akçe gönderdim kabul eylemedi. Onun için ağlarım ki ömrümü ol malın tahsilinde harç eyledim. Bu hod onun dostlarına yaramaz imiş. Cüneyd eyitdi: Ağlama ey ata ol akçeyi bana ver ki ben iletip vereyim şayet kabul eyleye dedi. Atası dahi getirip akçeyi keseyle Cüneyd'e verdi. Cüneyd dahi ol keseyle akçeyi alıp Seriyü's-Sakatî'nin kapısına geldi ve dak eyledi. Serî içeriden kimsin dedikde Cüneyd'im kapıyı açın hizmete geldim dedik de açtılar. Cüneyd içeri girdi selâm verdi. Ve ol keseyi akçeyle Serî'nin önüne koydu. Ve eyitdi: Ey dayı bu mal mal-ı zekâttır lütfeyle kabul eyle dedi. Serî eyitdi: Kabul eylemezim. Cüneyd eyitdi: Ey dayı ol Allah hakkı için ki sana fazl edip atama adl ediptir lütfeyle kabul eyle al dedi. Serî eyitdi: Ya Cüneyd Hak Teâlâ Hazreti bana nice fazl etti ve atana ne yüzden adl etti dedi. Cüneyd eyitdi: Hak Teâlâ sana dervişlik ve gına-i kalp ihsân etti. Malı eğer lütfundan kabul edersen alırsın ve dilemezsen almazsın ama babam dünyâya meşgul oldu. Malı cem eyledi Hak Teâlâ adl edip zekât farz eyledi. Elbette vermesi lâzım ve vâciptir dedi. Serî'ye bu söz hoş gelip ol malı aldı ve kabul edip Cüneyd'e eyitdi ki: Ya Cüneyd senin hâtırın için kabul ettim dedi. Ve gönlünde Cüneyd'e yer eyledi. [164b] Ol zamânda Cüneyd yedi yaşında idi. Ve ol sinde iken Serî onu hacca iletti. Mescid-i Haram da dört yüz kişinin arasında şükür bâbında bir mesele-i müşkile vâki oldu. Ve ol dört yüz kişi her biri bir söz söylediler. Ve her söz ki söylediler şükrün beyânında idi. Ol hıynde Serî dahi Cüneyd'e nazar eyledi. Ve eyitdi: Ey oğlancık sen dahi şükrün beyânında bir söz söyleye dedi. Cüneyd dahi başını aşağı salıp yine kaldırdı. Ve eyitdi: Şükür oldur ki Tanrı Teâlâ her nimet ki sana vermiş ola. Ol nimetle Allah Teâlâ Hazretine âsi olmayasın. Ve onun nimetini meâsiye sermaye eylemeyesin. Çün Cüneyd bu sözü söyledi ve cevap verdi. Ol dört yüz kişi ki pîrleri idi. Eyitdiler ki: "Ahsente ya kurratü uyûni's-sıddîkîn" dediler. Ve kamusu ittifakla bundan yeğrek cevap olmaz dediler. Serî eyitdi: Ey oğul tez olaki senin Hakk'tan zevkin ve hazzın ve dilin ola dedi.

Yani kavlin ve hâlin beraber muvâfık ola. Cüneyd eyitdi: Çün Serî bu himmeti bu nefsi ki etti. Ol zamândan beri ol hâle muntazır oldum. Pes Serî, Cüneyd'e eyitdi ki: Oğul bu sözü kanden hâsıl ettin. Cüneyd eyitdi: Senin meclisinden. Çün Kâbetullah'tan Bağdat'a geldiler. Cüneyd sırça satmakla dükkâna geçti. Ve dükkânı kapısına bir perde asıp içerisinde her gün dört yüz rekât namaz kılardı. Bir müddet medid böyle amel etti. Ondan sonra dükkânı terk etti. Seccâdeyi murâkabet gözüne çekti tâ kim hâtırından ve gönlünden Hakk'tan gayrı nesne gezer etmez oldu.

Kırk yıl tamam bu vecihle ictihâd etti. Hatta otuz yılında tamam yatsı namazını kıldıktan sonra ayağı üzere durup Allah Allah Allah der idi. Ve ol abdestle sabah namazını kılardı. Hâsılı kırk yıldan sonra gümânım oldu ki maksûda eriştim. Hatifden bir avâz geldi ki ya Cüneyd vaktidir ki senin zünnarın ucunu sana gösteririz. Cüneyd eyitdi ki: **[165a]** Çün bu sedâyı işittim. Eyitdim: İlâhî, benim günahımı bana bildir ki ayırık etmeyip tevbe ve rûcu eyleyeyim. Derhal yine nidâ geldi ki bundan artık ne günah ola ki sen henüz varsın ve benliğin bâkidir. Hemandem Cüneyd baş aşağı eyledi ve eyitdi: Olmasa vasl-ı layik âmâl-i gûnahtır. Pes Cüneyd evde oturdu ve cemî gecelerde Allah Allah der idi. Pes Cüneyd'in bu avâzesi âleme mütteşir oldu yayıldı, cihâna doldu.

Ondan sonra sahib-i garazlar peydâ oldu. Şöyle ki her biri onun ta'nına dil uzattılar ve onu halifeye hilâf bildirdiler. Halife eyitdi: Belâyı muhabbet kimseyi men etmez dedi. Eyitdiler ki: Halk onun sözünden fitneye ve galata düştüler.

Pes halifenin gönlüne bu düştü ki tecrübe ve imtihan edip hâline vâkıf ola. Ve hüsnalardan bir mahbûbe cariyesi vardı. Şöyle ki hüsn ü cemâlde bî-nazîr idi. Üç yüz dînâra almıştı. Ol cariyeyi halife cümle keniziklerden ziyâde severdi. Halife emreyledi onu türlü libaslarla ve cevâhirlerle zeyn edip ve onun beline bin dînâr dahi bağladılar. Halife ona eyitdi: Yürü var filan yerde otur ve yüzünü Cüneyd'e aç göster ve kendini ona meyilli göster ve zârî kılıp eyit ki: Ya Şeyh benim hiç kimsem yok garibim ve bî-kıyas malım dahi vardır. Ve gönlüm bu cihân a'lâ işinden yüz çevirip geldim ki bana nikâh edip alasın. Evlenince senin hizmetinde olayım diye söyle dedi, ta'lim eyledi. Ol kenizek dahi ol mahalle varıp yüzünden nikabın keşfetti ve kendini Cüneyd'e arz edip meyl ve muhabbetle halifenin ta'limi üzere söyledi. Çün Cüneyd'in nazarı ona düştü. Ol ziyetli ol cemâli bî-nazîri gördü. Hemandem mübârek başını aşağı saldı ve hezar fikirden sonra başını kaldırıp birkez sûzi derûnla ah eyledi ve ol kenizek üzerine vurdu. Derhal ol kenizek Şeyh'in önünde düşüp can verdi. Hâdimler ki onu gözetip dururlardı

ol hâlden yüreklerine od düştü. Vâleh var, sekr düşüp halifeye geldiler. Ve ol vak‘ayı bir bir beyân eylediler. Halifenin derûnuna nedâmet odu düştü. **[165b]** Pişmanlık ateşi ve cariyenin fevt-i nârı halifenin ciğerini yaktı. Şöyle ki aşûfte hâl oldu, ettiği işe hayrân oldu.

Ve eyitdi: Husûd sözüyle her kim Allah’ın erenleriyle onu eyleye ki eylemek gerekmez ol nesneyi göre ki görmek gerekmez. Derhal halife durdu oradan Cüneyd’in hizmetine geldi.

Ve eyitdi: Ya Şeyh gönlünden nice revâ gördün ki onun gibi nâzenin-i bîcân ölmesini revâ gördün. Cüneyd eyitdi: Ey halifeyi zamân sana emîre’l-mü’minîn derler. Halâyık üzerine şefkatin böyle mi gerektir ki kırk yıllık tâatimi ve can eritip mücâhedat ve riyâzâtımı böyle abes yere zâyî kılıp hebâ edersin. Bu işi sen etmemen gerek idin ki layık değildir.

Çün halifeyle bu macera geçti Cüneyd’in ahvâli ve mertebesi gönüllerde ve dillerde âli oldu. Ve onun mücâhede ve avâzıyla âlem doldu. Ne denli ehl-i garaz ve münafıklar ittifakla imtihan ettilerse ol denli ve dahi ziyâde nedâmetlere mübtelâ oldular. Ve nice türlü şüpheler küşâde olup âşikâre oldu. Ve Cüneyd ehîbbâsı tezâyüd buldu ve muhibbi sâdıkları çoğaldı. Sonra kelâma ve nasihate ve hakâyık ve dakâyıka şürû‘ etti. Zira Cüneyd’e abdallardan yüz kadar kişi, işaret ve beşâret birle söylediler ki halkla nasihat ve kelâm ve maâriften hakâyıktan söyle dediler. Hem sana layıktır ki halkı Hakk’a davet edesin dediler. Ondan sonra şürû‘ ettim dedi. Cüneyd eyitmiştir ki iki yüz pîre hizmet eyledim ki onların ancak yetmişî halka müktedâ olmaya layık idi. Ve derdi ki ben bu tasavvufu kıyl-u kâl ile tutmadım. Ve cenkle, kâr-i zârla ele getirmediğim lâkin açlık, susuzluk, uykusuzluk ile getirdim. Ve dünyâdan gönül kaldırıp el çekmekle ve cemî meyl ettiğim nesnelerden inkıtaıyla hâsıl ettim der idi.

Ve derdi: Bizim yolumuzda bir kimse gerektir ki Hak Teâlâ Hazretinin kitabını sağ eliyle tutup ve sünnet-i Muhammed Mustafa aleyhi’s-selâm’ı sol eline alıp bu iki şem‘ın rûşenalığıyla yol yürüyüp hergiz ne töhmet kuyusuna düşse ve ne zulümâtla yolun yavı kıla ve zulümât yazısında hayrân kala.

Ve eyitdi ki: Bizim Şeyh’imiz asılda ve belâ çekmekte Aliyy-i Murtaza’dır radiya’llâhu anh. Zira gazalarda ve cenklerde menâkıbın ederler. **[166a]** Ve hikâyetin söylerler ki hiç kimseden işitilmiş ve görülmüş değildir. Ol bir emirdir ki Hak Teâlâ ona

ol ilim ve hikmeti ve kudret ve kuvveti ve kerâmet ve heybeti mahzı kerem ve lütfundan ihsân etmiştir.

Ve eyitdi: Rûzgarda şöyle oldum ki yer ve gök ehli benim hayretimden ağarlardı. Geri şöyle oldum ki ben onların gıybeti üzere ağlardım. Şimdi şöyleyim ki ne onlardan haberdârım ve ne kendimden bî-dârım ve haberdârım.

Ve eyitdi: Kırk yıl gönül kapısında oturdum. Gönlümlü bekleyip sakladım tâ kim gönül dahi beni on yıl sakladı. Şimdi yirmi yıl oldu ki³⁴⁶ ne ben ondan haberdârım ne ol benden. Ve eyitdi: Otuz yıldır Hak Teâlâ Cüneyd lisânı üzere halka kelâm söyler Cüneyd ortada yoktur. Cüneyd'in haberi yok idi halkın dahi haberi yoktu.

Nakildir ki, Cüneyd dâim oruç tutardı, çün kim yârenleri geleydi orucunu açardı. Ve derdi ki karındaşlar sohbeti oruç tutmaktan kem olmaya ve oruç fazlından az olmaya.

Nakildir ki, Cüneyd'le Ebû Bekir Kettânî çün vefat eyledi, vasiyet eyledi ki ol meseleleri toprağa benimle bile gömesiniz. Cüneyd der: Ben ol meseleleri öyle dost tutarım ki dilimiz halk eline girip halk diline düşer.

Nakildir ki, Cüneyd donunu ulemâ ve danişmend resmince giyerdi. Ona eyitdiler ki: Ey pîr-i tarîkat, n'olaki ashâb-ı ahhâb için murakka' giyesin? Cevap verdi ki eğer bileydin murakka' birle iş biter ve maslahat hâsıl olur. Demirden libas düzüp giyeysen, her dâim bâtinîme nidâ ederler ki: "Leyse'l-itibârü bi'l-hırka inneme'l-itibârü bi'l-hırka"³⁴⁷ yani hırkaya itibâr yoktur belki itibâr derd-i aşkla yanmayadır. Çün Cüneyd'in sözleri râyiç oldu. Serî eyitdi: Ya Cüneyd gerektir ki şimden geri sen minbere çıkasın. Cüneyd bu sözde mütereddît oldu. Gerçi Serî mükayyed oldu. Amma Cüneyd mütereddît olup (tathir ?) eyledi. Ve eyitdi ki: Mâdem Şeyh'im hayatta ola âdâptan olmaya ki ben onun huzurunda kelâm söyleyeyim. Hatta bir gece Rasûl-u Ekrem salla'llâhü aleyhi ve sellem Hazretini vâkıada gördü. **[166b]** Eyitdi ki: Ya Cüneyd, minbere çıkıp halâyika nasihat eyleyip kelâm söyle. Ertesi durdu Serî hizmetine vardı. Yani dilerdi ki bu vâkıayı söyleye. Serî kapıda ayaküzeri durmuş Cüneyd'in geldiğini görünce eyitdi ki: Ya Cüneyd sen bu fikirde idin ki n'olaydı bir kimse dahi diyeydi ki kelâm söyle. İmdi şimdi gerektir ki söyleyesin zira mürîdler sözüyle demedin, Bağdat meşâyihî sözüyle demedin ve ben dahi emrettim demedin. Çün Hazret-i Rasûl aleyhi's-selâm emretti gerektir ki emre itâat edesin. Zira senin

³⁴⁶ "Yirmi yıl oldu ki" cümlesi iki defa yazılmış.

³⁴⁷ "İtibâr hırkaya değil gönledir." Cümleinin ikinci kısmındaki son kalime hırka değil kalp ve gönüldür.

sözünü âlem halkına sebep-i necât edeptirirler dedi. Cüneyd sem'an ve tâaten deyip ve muhâlefetten istiğfâr eyledi. Ve Serî'ye eyitdi ki: Ya Şeyh neden bildiniz ki Peygamber hazreti aleyhi's-selâm'ı düşte görüp bana söyle dediğin. Eyitdi: Ben Allah Teâlâ Hazretini düşümde gördüm. Buyurdu ki Rasûl Hazretini Cüneyd'e gönderdim ki minbere çık diye dedi. Cüneyd eyitdi: Kelâm söyleyeyim amma heman dört kişi ola ziyâde olmaya dedi. Amma ol günki minbere çıktı kırk kişi idi on sekiz kimse ol vaazın keremiyyetinden teslim-i can etti. Ve ol yirmi iki kişi bî-hûş oldular.

Bir gün dahi camide vaaz eyledi. Bir Tersa ğulâm gelip eyitdi ki: Ya Şeyh bu söz Peygamber Hazretinin sözü müdür ki buyurmuştur: *“İtteku firâsete'l-mü'minîn feinnehü yenzûru binûrillah”*³⁴⁸ yani kendinizi perhizle tutun telbisten sakının, korkun ki mü'minin nazarı nûr-u ilâhî ileddir Allah nûruyla nazar eder demektir. Cüneyd biraz başını aşağı saldı ba'de başını kaldırıp eyitdi ki: Ya sâil bu kavlin hükmü oldur ki sen belinde olan zünnarı kesip atasın ve Müslüman olasın dedi. Derhal ol yiğit meğr kâfir imiş hidâyet yetişip belinden zünnarını kesip attı ve şehâdet getirip Müslüman oldu. Halâyık Cüneyd'in firâsetine hayrân olup itikâtları azîm terakkî buldu. Cüneyd birkaç kere dahi vaaz ve nasihat etti. Ondan sonra terk eyledi her ne denli dilek eyledilerse icâbet etmedi.

Ve derdi ki: Bana söz söylemediğim hoş gelir. Pes öyle olsa ben kendimi helak edemezim deyip samta müdâvemet eyledi. **[167a]** İki yıldan sonra bir kişinin dileğiyle minbere çıkıp vaaza âğâz eyledi. Ba'de halk sordular ki: Ya Şeyh elhamdülillâh yine vaaz ve nasihatınle müşerref olduk dediler. Eyitdi: Bir hadîs-i şerîf buldum ki Rasûl aleyhi's-selâm buyurmuş ki: Âhir zamânda halâyıkın uluları onlar ola ki beğâyet yaramaz ola ve halâyıka nasihat edip vaaz eyleye. Çün ben kendimi halkın yaramazı bilirim. Rasûl aleyhi's-selâm hazretinin hadîs-i şerîfini tasdik için minbere çıkıp size vaaz ve nasihat ve kelâm söyledim dedi.

Nakildir ki, Cüneyd eyitdi: Bir gün gönlümü yavı kılmış idim. Eyitdim: İlâhî, gönlümü yine bana ihsân eyle. Bir nidâ işittim ki der: Ya Cüneyd biz gönlünü onun için aldık bizimle olasın, geri diler misin ki bizden ayrı olasın ve bizden gayrılarla kalasın.

Nakildir ki, çün Hüseyin Mansûr ol hâletin galabesinde Amr bin Osman'la neden teberra eyledi ve Cüneyd-i Bağdâdî hizmetine geldi. Ve Cüneyd eyitdi ki: Ya Mansûr niye geldin. Eğer geldinse ki sohbet bulasın, çün sohbet bulasın öyle olmaya ki

³⁴⁸ Tirmizî, “Kitâbu Tefsiri'l-Kur'ân”, 15/3127.

Amr bin Osman’la ve Sehl bin Tüsterî ile ettin dedi. Hüseyin Mansûr eyitdi: Sahv ve sekr iki³⁴⁹ sıfattır ve kul onlarınla kendi Hüdâvendinden mahcûptur. Onun sıfatıyla ve evsâfıyla mahcup olmaz ve fânî de olmaz. Cüneyd eyitdi: Ya Mansûr sahvdâ ve sekrde hata eyledin. Onun için ki sahv ibâdetdir Hakk’la hâlin sıhhatinden. Ya Mansûr, senin kelâmında çok fuzûlîlik gördüm. Ve ibarât-ı bî-manâ görürüm ve işitirim dedi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi Cüneyd’e geldi eyitdi ki: Ya Cüneyd, bir saat kendini hâzır eyle ki sana birkaç kelimât söyleyeyim. Cüneyd eyitdi: Ey civânmerd sen benden bir nesne talep edersin ki nice müddettir ki onu talep ederim ki Hak Teâlâ ile hâzır olam dedi. Ve bu bir saatte nice senin için hâzır olabilem diye cevap verdi.

Şeyh Ruveyym der ki: Bir vakit beriyyede idim. Bir karıcığî gördüm elinde bir asâ. Çün beni gördü eyitdi: çün Bağdat’a varasın Cüneyd’e eyitdi ki: Utanmaz mısın ki avâm katında onun sözünü söyleyesin. Ruveyym der: Çün Bağdat’a geldim ki bu risâleti îsâl edeyim. **[167b]** Cüneyd eyitdi: Hâşâ maâzallah ki ben halk katında onun sözünü söyleyeyim. Ve amma halkın sözünü onun huzurunda söylerim dedi.

Nakildir ki, ekâbirden bir kimse bir gece Rasûl-u Ekrem sallâ’llâhü aleyhi ve sellem hazretini düşünde gördü ki bir kişi hazretine bir fetvâ kâğıdı getirdi. Rasûl aleyhi’s-selâm ol kişiyi Cüneyd’e gönderip var bu kâğıdı ver ve meselesin ondan sor dedi. Cüneyd dahi ol mecliste idi ol kişi eyitdi: Ya Rasûlallah hazretin burada hâzır iken fetvâyı Cüneyd’e niçin gönderirsin. Buyurdu ki: Cemî enbiyânın ümmetiyle bir fahri vardır. Benim dahi fahrim yalnız Cüneyd iledir diye buyurdu.

Birkez Cüneyd’e bir hastalık ve rencur olmak ârız oldu. Cüneyd niyâz edip eyitdi: İlâhî bana şifa ver dedi. Derhal hâtiften bir avâz geldi ki: Ey Cüneyd kul ile efendi arasında ne işin vardır. Ve bu arada n’eylersin ona kim buyurupdur onunla meşgul ol ve ona kim seni mübtelâ eder sabreyle. İhtiyarla senin bu arada ne işin var denildiğinde rücû edip istiğfâr eyledim dedi.

Nakildir ki, birkez Cüneyd’in ayağı ağrıdı. Cüneyd bir kere Fatiha sûresini okudu ve ayağına üfürdü. Derhal hâtiften avâz geldi ki: Ya Cüneyd utanıp istihya etmez misin ki benim adımı kendi nefsin davasına sarf edersin.

Nakildir ki, birkez Cüneyd’in gözü ağrıdı. Tabip eyitdi ki: Gözüne su deyrime. Cüneyd eyitdi: Ya abdesti nice edeyim? Tabip eyitdi ki: Eğer gözüne ilaç istersen ilacını ben dedim tutarsan dedi. Meğer ol tabip Tersa idi. Çün tabip kendi işine gitti Cüneyd

³⁴⁹ “İki” kelimesi iki defa yazılmış.

durdu pâk abdest aldı ve namaz kıldı. Ondan sonra yatıp uyudu. Çün uykudan kalktı gözlerinin ağrısı gitmiş ve sıhhat bulmuş, ağrısı kalmamış. Bir avâz işitti: Ya Cüneyd sen benim rızâm için gözlerini terk eyledin eğer cemî ehl-i cehennemi benden dileyeydin kabul edeydim. Çün ol tabip geri Cüneyd'i görmeye geldi. Gördü ki gözleri sıhhat bulmuş. Sordu ki gözlerine n'eyledin ve ne devâ eyledin ağrısı gitmiş eseri dahi kalmamış dedi. Cüneyd macerayı tabibe bildirdi. Derhal Tersa, Müslüman oldu şehâdet getirdi. Ve eyitdi: Ya Cüneyd senin gözlerine Hâlık ilacı yetişmiş bu ilaç mahlûk ilacı değildir dedi. **[168a]** Ve benim gözlerim ağrımış senin değil. Ve tabib-i hâzık sen imişsin ben değil dedi.

Nakildir ki, ekâbirden birisi Cüneyd'e vardı. Gördü ki İblis Cüneyd'in önüne kaçar. Çün Cüneyd katına vardı gördü ki Cüneyd kerem olmuş ve sıfat-ı hışım üzerine galiptir. Ve bu hışımla bir kimseyi rencide eder. Ol kimse eyitdi ki: Ya Şeyh, ben işittim ki bir kimsenin üzerine hışım sıfatı galip olsa ol zamânda İblis ona galip olur ki iğvâsıyla galebe eder. Şimdi ki hâlde sıfat-ı gazap sizde mevcuttur. Ve bir kimseyi rencide ederken İblis sizden kaçardı ne hikmettir dedi. Cüneyd eyitdi: Sen bundan gafil misin ki ben kendi nefsimden gayra gazap etmem. Meğer onda nefsim hazzı ola. Pes hususta gazabım Allah için ve nefsimi makhur etmek içindi dedi.

Nakildir ki, Cüneyd der: Bir gün İblis'i görmek gönlüme gelmişti. Ve ol gün mescide varıp kapısında durmuştum. Gördüm ki ıraktan bir pîr gelir. Çün onu gördüm gönlümde onun vahşeti zâhir oldu ve eser eyledi. Çün katıma geldi sordum ki: Ey pîr, sen kimsin? Eyitdi: Senin arzunum. Eyitdim: Ya melun, seni Âdem'in secde etmesinden ne mâni oldu dedim. Eyitdi: Ya Cüneyd sana ne yüzden yakın hâsıl oldu ki ben Hakk'tan gayrıya secde eyleyem? Cüneyd der: Çün İblis'den bu rumuz tevhide işittim derhal mütehayyır ve hayrân oldum ve sırrımdan bir nidâ geldi ki: Ya Cüneyd eyit ki yalan söyledin. Eğer sen onun sâdık ve muhlis kulu olaydın emrini saymazdın. İblis çün sırrımdan bu nidâyı işitti: Ya Cüneyd beni yaktın ve göyündürdün deyip durduğu yerden gâip oldu ve nâ-bedid olup gitti.

Bir gün Cüneyd mürîdleri ile bir yoldan geçip giderken bir itin avâzını işitirlerdi durmayıp ürürdü. Cüneyd dahi işitip lebbeyk lebbeyk der idi. Mürîdin birisi eyitdi: Ya Şeyh, bu ne hikmettir ki lebbeyk ile cevap verirsiniz dedi. Cüneyd cevap verdi ki ol itin kuvvetle ürmesinden Hak Teâlâ hazretinin kahrını müşâhede ettim ve avâzını kudretten işittim. Ve ol iti ortada görmedim lâcerame lebbeyk ile cevap verdim dedi.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd zârî zâr ağlardı. Şeyh Şiblî, ondan suâl etti: Ya Cüneyd, niçin ağlarsın? Eyitdi: Ya Şiblî, eğer onun belâsı bir ejdeha olsa ve ol kişi ben olayım ki kendimi ağzında bir lokma eyleyem bu cümlesiyle cemî ömrümü onun belâsında geçireydim. **[168b]** Bu cümlesiyle cemî ömrümü onun belâsı talebinde geçirdim. Yine bu taleple ve bu ikdamla bana derler ki: Senin ol kulluğun ve ikdamın yoktur ki bizim belâmıza layık olasın.

Nakildir ki, Ebû Saîd Harrâz'ın ölümü vaktinde tevâcüdü ve ızdırâbı çok oldu. Cüneyd bunu işitip eyitdi: Acep olmaya ki eğer onun canı şevkten uçarsa. Mürîd eyitdi: Ya Şeyh, bu ne makâm idi? Şeyh eyitdi: Muhabbetin illetiydi. Bu makâm azîz makâmdır. Mârifetin ilim kulu bu makâma erişir ki bilir Allah Teâlâ onu dost tutar. Ve dahi eyitdi: Bir kavim ola ki onlar Hak Teâlâ'ya naz ederler³⁵⁰ ve Teâlâ ile üns tutarlar ve onunla hemnişin olurlar. Ve onlarınla Allah Teâlâ arasında haşmet götürülmüş ola. Ve onlar sözler söylerler ki avâm katında küfür ola.

Nakildir, Cüneyd rahmetü'llâhi aleyh der: Bir gece düşümde gördüm ki sanasen Hak Teâlâ hazretinin önünde dururdum. Bana eyitdi ki: Ya Cüneyd bu sözü kanden söylersin? Eyitdim: Söylemezim illâ Hak söylerim. Hak Teâlâ buyurdu ki: Gerçek söylersin.

Nakildir ki, İbn Şüreyh, Cüneyd'in meclisi yanından geçerci. Ashâbı eyitdi: Ya Şeyh, bu sözler ki Cüneyd söyler söylediğini cemî ulûmdan mı söyler? İbn Şüreyh eyitdi: Onu bilmezim amma bu sözün savletini görürüm ki onun dilinden Hak söyler.

Nakildir ki, Cüneyd çün tevhidde söz söyleyeydi hiç kimse ona fehm eriştirmezdi. Bir gün Şiblî, Cüneyd'in meclisinde Allah dedi. Cüneyd eyitdi: Eğer Allah Teâlâ gâib ise gâibi zikretmek gıybettir. Gıybet hod haramdır. Eğer hâzır ise hâzırın müşâhedesinde O'nun adını söylemek terk-i edeptir ve terk-i hürmettir dedi.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd'in meclisinde bir kişi Cüneyd'e çok çok senâlar eyledi. Cüneyd eyitdi: Bu neden ki sen çok çok söylersin? Bundan bana hiç nesne yok. Ancak sen Allah zikrini edip Allah'a senâ edersen dedi.

Nakildir ki, bir kimse Cüneyd'e bana duâ eyle dedi. Eyitdi: Allah (seni) sûfî-i fakih eyleye ve fakih-i sûfî eylemeye. Ve bir kişi Cüneyd'e beş yüz dînâr getirdi. Cüneyd ol getiren kişiye eyitdi: Bu getirdiğinden **[169a]** dahi var mı? Eyitdi ki: Belî çok vardır. Cüneyd eyitdi: Dahi sana gerek olur mu? Eyitdi ki: Mâdem dünyâdayız gerek

³⁵⁰ "Teâlâ ile naz ederler" cümlesi iki defa yazılmış.

olur dedi. Pes Cüneyd eyitdi: Bunu dahi al ki sana mahel ve layıktır bize gerekmez dedi. Ve ol dînârı kabul eylemedi.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd-i Bağdâdî Cuma namazını kılıp camiden dışarı çıktı. Gördü ki bî-nihâye halk izdihamla dışarı çıkarlar. Cüneyd bunların galebesini gördü kendi ashâbına nazar etti. Ve eyitdi ki: Bu cemîsi cennette kopacak halktır ama hemnişînleri gayrı halktır ve âhir kavimdir dedi.

Nakildir ki, bir kez bir kimse mescidde ayağı üzerine durup nesne suâl etti. Cüneyd o mecliste hâzır idi. Gönlüne geldi ki bu kişi sahihu’l-cisimdir ve kesb etmek elinden gelir. Pes niçin suâl eder ve bu hakareti niçin kendine revâ görür dedi. Ol derviş kendi ol gece Cüneyd’in vâkıasında bir örtülü getirip Cüneyd’in önüne koydu. Cüneyd tabağın örtüsünü kaldırdı gördü ki ol dervişi büryan edip ol tabağı doldurmuşlar ve Cüneyd’e buyurun yiyin diye teklif ederler. Cüneyd eyitdi: Andan bildim ki gıybet eylemişim. Bu heybetten belinleyip uykudan duru geldi. Ve tahâret edip iki rekât namaz kıldı. Ve ol dervişi talep için dışarı çıktı. Gördü ki ol derviş Dicle kenarında durur ve su üzerinden ve kenarından şol tereler ki yudukları zamânda düşüp kalır. Durmayıp onları cem edip yer. Çün başını kaldırdı Cüneyd’i gördü ki onun katına varır. Eyitdi ki: Ya Cüneyd tevbe eyledin mi andan ki benim hakkımda endişe eyledindi dedi. Cüneyd eyitdi: Belî tevbe ve istiğfâr ettim. Derviş eyitdi: Yürü imdi “*hüvellezi yakbelü’t-tevbete an ibâdihi*”³⁵¹ yani ol Tanrı Teâlâ kullarının tevbesini kabul eder. Var şimdin geri gönlünü yaramaz endişeden hıfz edip saklamak iste dedi.

Nakildir ki, bir kez Ali bin Sehl, Cüneyd’e bir nâme yazdı ki: Ya Cüneyd, uyku gönlü karartır. Şöyle gerektir ki muhabbetin uykusu ve kararı olmaya [169b] eğer bir saat uyuya maksuttan geri kala ve kendi vaktinden geri kala gafil ola. Şöyle ki Hak Teâlâ celle celâlühü Dâvud peygambere vahiy gönderdi ve eyitdi: Yalan söyler ol kimse ki benim aşkım ve muhabbetim davasını eyleye de yine yatıp uyuya. Çün kim akşam ola da sabaha dek recâ ve niyâzda olmaya. Heman ki yatıp uyudu benim muhabbetimden fâriğ oldu. Muhib olanların gözlerine uyku mu gelir dedi. Ve Cüneyd ol nâmeğe cevap yazdı ki: Bizim uyanıklığımız bizim muâmelemizdir Hak yolunda ve bizim uykumuz Hak Teâlâ hazretinin fiilidir bizim üzerimize. Ol ki bizim ihtiyârimızsız ola bizim üzerimize ahseniraktır ve tamamraaktır ondan ki bizim ihtiyârimızla ola bizden Hakk’a ki “ve’n-nevmü mevhibetün mina’llâhi ale’l-muhsinîn” yani uyku atâdır muhiblere

³⁵¹ Şûrâ, 42/ 25.

Allah Teâlâ'dan. Ve Cüneyd'den haber oldur ki sahib-i sahiv imiş bu nâmede ehl-i sekir terbiyetin imiş bu makâmda. Ol hadisin manâsını dileye ki Hazreti aleyhi's-selâm buyurmuş ki: "*Nevmü'l-âlimi ibâdetün*"³⁵² yani âlimin uykusu ibâdettir. Yahut ol manâyı dileye ki "*tenâmü aynayye ve lâ yenâmü kalbî*"³⁵³ yani gözlerim uyur kalbim uyumaz yani gönlüm bî-dârdır.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd gördü ki bir uğru asmışlar varıp ol uğrunun ayağını öptü. Bu dahi ehl-i sekreti intibah ve hem terbiyetdir. Ondandır sordular: Ya Şeyh, bu ne hâldir ki bir uğrunun ayağını öptün dediler. Eyitdi: Yüz bin rahmet ona ki kendi tarîkatında mert imiş. Şürû' ettiği işi kemâle erişirdi ki ol yolda baş ve canını feda eyledi.

Nakildir ki, bir gün bir uğru Cüneyd'in evine geldi ve bir gömleğinden gayrı nesne bulamadı. Ol gömleği alıp ertesi dellala verdi. Bir kişi müşteri oldu ve eyitdi: Bu gömleğe bir aşına şahid olsa alırdım dedi. Nâgâh Cüneyd ol orada bulundu. Eyitdi: İşte ben bu gömleğe aşınayım eğer hâcetinse al dedi. Ol müşteri dahi gönlüm emin oldu deyip aldı. Cüneyd ol uğruyu hicâba düşürmedi.

Nakildir ki, bir gün bir uğruya dahi böyle vâki olmuştur ki Cüneyd nesîmü'l-ervah içinde ve Tûr-u Sîna'da vecd ederdi. [170a] Ashâp onun çevresinde raks vururlardı. Ol hâlette iken bir ruhban çağırıp eyitdi ki: Billâhi bana bu hâletten haber verin dedi. Bunlar ise gayet zevk ve şevklerinden ruhbanı cevap veremediler. Çün ki bir miktar sükût buldular ve semadan fâriğ oldular ve Şeyh'e eyitdiler ki: Ya Şeyh, bir ruhban gelip çağırırdı ve sema'ın ahvâlinden suâl etti dediler. Şeyh durdu ashâbı ile ol ruhbanın mekânına vardılar. Ruhban gördü ki bir cemaat gelir, savmaasından çıkıp istikbale vardı. Ve eyitdi: Sizin ulunuz kimdir? Şeyh'i gösterdiler. Ruhban eyitdi: Ya Şeyh bu sizin ettiğiniz vecd ve sema' nedir ve ne mezheptir? Şeyh eyitdi: Bu sema' şüyûh-i havastır. Ve ol kavme mahsustur ki zühd ve vera' yolunca giderler. Ruhban çün şeyhten bu cevâbı işitti. Derhal ileri gelip Şeyh'in önünde parmak kaldırıp şehâdet getirdi ve Müslüman oldu. Ve eyitdi: Ya Şeyh, ben İncil'de gördüm ki Muhammed ümmetinin hasları sema'la hareket ederler. Şol şartla ki dünyâdan üzülp kesilmiş olalar. Ve dünyâdan bir hırka ile bir lokmaya kanaat eyleyeler. Ve Allah'tan gayrı

³⁵² Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbârî'l-Mevzûa*, s. 359, hadis no: 567; Muhammed el-Haddad, *Tahricu Ehâdis-i İhyâ-i Ulumiddin*, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1987, s. 869, hadis no: 1130.

³⁵³ Buhârî, "Kitâbu'l-Menâkıb", 75/3569; Müslim, "Bab-u Salâtu'l-Leyl", 125/738.

bilmeyip, Allah'tan gayrıya iltifat etmeyeler ki onun gibi cemaat Muhammed ümmetinin hasları ola.

Nakildir ki, bir gün bir karıcık, Cüneyd'in katına geldi. Eyitdi ki: Ya Şeyh, bir oğulcuğum vardı gâip oldu. Onun hasretliğine doyamaz oldum. Bir duâ eylesen oğulcuğum ola ki duân berekâtıyla Allah Teâlâ yine verip geleydi dedi ağladı. Cüneyd eyitdi: Sabreyle dedi. Karıcık bir zamân sabreyledi. Andan yine Cüneyd'in katına geldi. Yine var sabreyle dedi. Geri bir zamân gidip sabreyledi. Yine gelip ya Şeyh, hiç sabrım kararım kalmadı Allah rızâsı için bir çare eyle dedi. Cüneyd karıcığın çaresizlik kelâmını işitince eyitdi: Eğer bu çaresizliğin gerçek ise oğlunu evde varınca gelmiş bulursun dedi. Zira Hak Teâlâ buyurur ki: "*Emmen yücibu'l-muddarra izâ deâhu*"³⁵⁴ yani bir kişi çaresiz kalıp bî-çâreliği hâlinde duâ eylese müstecâp olur deyip duâ eyledi. Çün karıcık evine vardı oğlunu gelmiş evinde buldu.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd ashâbıyla otururken³⁵⁵ [170b] bir ehli dünyâ gelip bir dervişi çağırdı ve alıp gitti. Bir saatten sonra ol derviş geri geldi başında bir zenbil türlü taâmla dolu ve ol hâce ardınca bile. Çün Şeyh'in nazarı ol dervişe düştü. Kendine gayret-i fakr galebe eyledi. Ve eyitdi: Varın ol zenbili geri ol ehl-i dünyâya verin ki ona derviş gerek imiş ki onun hamallığını eyleye. Ve eyitdi: Eğer dervişlerin nimeti yok ise himmeti vardır. Eğer dünyâsı yok ise âhireti vardır.

Nakildir ki, maldarlardan birisi dâim sadakasını dervişlerden gayra vermezdi. Derdi: Bunlar bir kavimdir ki himmetleri Allah'tan gayrıya değildir. Ve çün gayra hâcet ola himmetleri perâkende ola Hak Teâlâ'dan geri kalırlar ve ben gönlü Allah hazretine eyledim. Çün Cüneyd bu kelâmı işitti eyitdi ki: Bu sözler velî sözleridir. Pes şöyle düştü ki rüzgârıyla ol kişi müflis oldu. Ve her ne ki dervişler ondan alırlardı hiç pahaya tutmazlardı. Cüneyd çün bunun hâlinde haberdâr oldu. Ona mal gönderdi ki yine ticarete gide. Ve eyitdi ki: Var senin gibi kişiye ticaret ziyan eylemez. Zira kazandığın Hak içindir ki onun yoluna îsâr edesin.

Nakildir ki, Cüneyd'in müridlerinin birinin gönlünde bu müsavvir oldu ki kemâle eriştim ve bana تنها olmak yeğrekdir sohbetten dedi. Ve bir köşe ihtiyâr edip ol köşede münzevi uzlet³⁵⁶ eyledi. Tâ şöyle oldu ki akşam olduğunda bir deve getirirlerdi. Ve derlerdi sen cennete gitmen gereksen ol deveye süvvâr olurdu ve giderdi hatta bir

³⁵⁴ Neml, 27/62.

³⁵⁵ "Nakildir ki, bir gün Cüneyd ashâbıyla otururken" bu kısım iki defa yazılmış.

³⁵⁶ Müellif bu kelimeyi ilkinde yanlış yazdığı için iki kez yazmış.

yere erişirdi ki hûb ve müzeyyen ve nâzen ve latif ve leziz taâmlar ve revân sular ve etrafı sebsiztan ki gözler mislini görmemişti. Tâ sabaha dek anda zevk ve sohbet ederdi. Andan sonra yatıp uyurdu. Çün bî-dar olurdu kendini geri halvetinde bulurdu. Bu hâl tâ şuna dek vâki oldu ki gönlüne ruûnet ve enaniyet galip oldu. Ve kendini zâhir etmeye başladı. Ve kendini her gece cennete iletirler deyip onun letâfetini ve nezâketini söylerdi. Ve bu sözü Cüneyd hazretine söylediler vasf ettiler. Şeyh durdu varıp tekebbürlüğün ve dimağın müşâhede eyledi ve cemâlini mürîdten bürüdü ki Cüneyd idiğünü bilemedi ve hâlini bir bir hikâyat eyledi. Cüneyd ona eyitdi: Bu gece geri anda varınca üç kere eyit ki “lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah” çün akşam oldu geri âdet-i sâbık üzere ol [171a] deveyle ol dervişi yine ol makâma ilettirler. Ol dervişin Cüneyd’e inkârı vardı. Hele bir zamân andan evvel ki gibi sefâlanıp zevk ettikten sonra gönlüne geldi ki Cüneyd’i tecrübe için üç kere “lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyi’l-azîm” dedi. Ol kendiyle hem sohbet olan hûri ve gilmân şeklinde olanlar ki cümlesi perâkende olup gittiler. Ol makâm-ı dilkûşa dahi mahvolup gitti. Derviştir hayrete vardı ve iki elleriyle gözlerini ovuşturup sildi ve bir hoş nazar edip baktı. Gördü ki ol cennet gülizarlarından bir makâm-ı dilkûşa diye oturduğu makâm bir murdar mezbelelik ve necâsetle mülevves bir mekruh yerde oturur. Ölü lemkleri ve kelb kellelerinin kemikleri ve necâsetle dolu sağısı pâreleri çevre yanında ve önünde cem olmuş. Çün derviş bu hâli gördü kendinin hatasını bildi, ağlayıp derd-i nedâmetle kendinin cehline ve bilmezliğine vâkıf oldu. Fi’l-hâl ağlayarak yerinden durup Şeyh’in huzuruna geldi ve elini tutup tevbe ve istiğfâr eyledi. Ve bildi ki mürîd Şeyh’inin irâdetinsiz halvet ve yalnız olmak sebeb-i dalâlettir.

Nakildir ki, Cüneyd bir sohbetle kelâm söylerdi. Ve mürîdlerden birisi durmayıp nâra vururdu. Şeyh bunun nârasından mütegayyir oldu ve ol mürîdi nâradan men eyledi. Her ne kadar ki mürîd nâra vurmaya kast eyledi ise Şeyh gazap etti. Ol mürîdi rencide etti nârasına mâni oldu. Âhir eyitdi ki: Eğer nâra vurursan bu meclisten seni reddederim dedi. Ve yine Cüneyd kelâma ve nasihate şürû‘ etti derviş dahi nâ-çar kendini men eyledi, yendi. Nâ-çar şevke erişti ki tâkatı kalmadı. Şevk ve muhabbet oduyla helak oldu. Çün Şeyh fâriğ oldu varıp dervişi gördüler ki hırkası içinde yanmış kül olmuş.

Nakildir ki, bir gün bir mürîdten edepsizlik südür etti. Ve ol derviş sefer ihtiyâr etti. Çün Mescid-i Şünuziyye’ye erişti, girip bir köşede oturdu. Bir gün Cüneyd’in yolu

ol mescide uğradı. Cüneyd'in gözü ol dervişe dūş oldu. Heman Cüneyd mübârek kaşına girih bırakıp ol dervişe nazar etti. Ol mürîd Cüneyd'in nazarı heybetinden düşüp başı yarıldı. Ve başından her damla ki damlardı bir yüzünde ayna misal nakşolurdu. Cüneyd eyitdi ki: **[171b]** Cilve göylük edersin. Yani zikrullah makâmına eriştim dersin amma cemî oğlancıklar seninle zikirde beraberdir. Mürîde lâzımdır ki mezkûra erişe dedi. Cüneyd'in sözü çün kim mürîdin canına kâr etti. Hemandem canını teslim eyledi. Çün bir müddet bunun üzerine geçti sulahâdan biri onu düşte gördü ve sordu ki: Allah Teâlâ seninle n'eyledi? Ve Hak Teâlâ hazretini nice gördün? Eyitdi: Nice uzun yıllardır ki giderdim tâ kim şimdi kendi küfrümün ucuna eriştim ve kendi kendimi küfrümü bildim ve gördüm dedi.

Nakildir ki, Cüneyd'in bir mürîdi vardı. Bir gün onun üzerine bî-edeplikten bir nükte isnad ettiler. Ol mürîd ol edepsizliği bildi ve hacil oldu. Ol hacâletten hânîkâhtan çıktı gitti, ayrık gelmedi. Bir gün Cüneyd mürîdleriyle giderken pazara uğradılar. Cüneyd'in nazarı ol mürîde dūş geldi. Ol mürîd dahi Şeyh'i görünce utandı. Bir tarafa yürüyüverdi. Cüneyd ashâbına eyitdi: Siz yürün gidin size desturdur benim burada mesâlihim vardır dedi. Ashâp gittiler Cüneyd ol dervişin ardına düştü. Mürîd Şeyh'i ardınca gelir görünce dahi ziyâde yürüyüp kaçtı ve bir yere vardı ki ayrık kaçacak yer yoktu. Çün Şeyh vardı yetiştî. Mürîd hacâletinden yüzünü duvara verdi ve eyitdi: Ya Şeyh, nereye gelirsin? Şeyh eyitdi: Şol yere gelirim ki bir mürîd hacâletinden yüzünü duvara vere ve ayrık sülûk edecek yeri kalmaya Şeyh mürîde ol vakit gerektir dedi. Ve alıp ol dervîşi hânîkâha getirdi.

Nakildir ki, Cüneyd'in bir mürîdi vardı ve onu cümleden ziyâde tutardı ve ziyâde nazar ederdi. Gayrılarının gayreti onun üzerine galip oldu. Âhir bu hâli Şeyh'e arz ettiler. Şeyh eyitdi: Onun âdâbı ve fehmi gayrilerden ziyâdedir onun için ona nazarı ziyâdedir dedi. Eğer itimadınız yoksa imtihan eyleyeyim dediğinde gayri mürîdler eyle dediler. Şeyh hâdime buyurdu varıp yirmi adet kuş getirdi. Şeyh ol kuşların her birini birer mürîde verdi. Ve eyitdi ki: Bu kuşları her biriniz تنها yerlerde boğazlayın. Şöyle ki hiç kimse görmesin ve yine getirin dedi. Cümlesi birer kuş alıp gittiler bir saatte cümlesi kuşları boğazlayıp getirdiler. Ol mürîd dahi gelmedi. Şeyh gelenlere kande boğazladınız diye sordu. **[172a]** Her biri bir تنها yerde boğazladım hiç kimse görmedi dediler. Bir zamândan sonra ol mürîd dahi geldi ve kuşu boğazlamamış elinde bile getirdi. Cüneyd eyitdi: Ey yiğit kuşu canıyla getirdin niçin boğazlamadın dedi. Eyitdi ki:

Ya Şeyh tenhada boğazla kimse görmesin diye buyurdunuz idi her kande varsam Hak celle ve âlâ hazreti hâzır ve nâzır hiç bir hâli yer bulamadım. Onun için boğazlamadım dedi. Şeyh ol mürîdlere teveccüh edip eyitdi: Gördünüz mü onun fehmi ne mertebe ziyâdedir. Çün mürîdler bu fehmi andan gördüler. İnsaf edip ettikleri garazlarını itiraf ve ol mürîde muhabbet üzere oldular.

Nakildir ki, Cüneyd'in sekiz mürîdi vardı ki Cüneyd ne endişe etse onlar dahi ol endişeye meşgul olurlardı. Çün mürîdlerin gazaya gitmek endişeleri oldu. Erte olunca Cüneyd ol mürîdlere eyitdi: Varın gazaya lâzım olan mühimmâtı getirin diye buyurdu. Vardılar saz ve selb cemî mühimmâtı bulup getirdiler. Sekiz mürîd Şeyh'le Rum tarafına gazaya gittiler. Çün küffâr askerine yetişip alaylar ve saflar düzülüp mükâbil oldular. Ol mürîdlerin biri meydana girdi. Küffârdan dahi mübârizler meydana at sürüp cenk ettiler. Ol mürîd şehit oldu. Biri dahi girdi ol dahi şehit oldu. Cüneyd ol demde havaya baktı gördü ki dokuz mihâre geçer. Ol şehit olan mürîdin canı evvelki mihâreye girdi. İkinci ikinci mihâreye girdi ve üçüncü, dördüncü, beşinci tamam sekiz mürîdin canları sekiz mihâreye girdiler. Cüneyd bu hâli müşâhede edip kendine eyitdi ki: Ya Cüneyd, sen ne durursun dokuzuncu mihâre senin olmaktır dedi. Ve at sürüp diledi ki cenge gire kâfir leşkerinden bir yiğit, karşı gelip eyitdi ki: Ya Ebâ'l-Kasım ol dokuzuncu mihâre benimdir. Sen dön geri Bağdat'a var. Ve kavm-i Müslimînin pîri ve mürşidi ol bana tez ol îmân telkin eyle dedi. Cüneyd îmân telkin etti ol yiğit Müslüman oldu. Heman geri dönüp kâfire kılıç vurdu ve sekiz kâfir öldürdü dokuzuncuda onu dahi şehit ettiler. Onun canı varıp ol dokuzuncu mihâreye girdi. Ol dokuz mihâre andan gidip sekiz cenneti geçip didâr-ı Rahmân'a eriştiler.

[172b] Nakildir ki, Cüneyd'e eyitdiler: Elli bir yıldır ki başını dizinden kaldırmadı ve taâm yemedi ve su içmedi ve kuşlar başı üzere yuva yaptılar hiç onun haberi olmadı. Ya Şeyh onun hakkında ne buyurursunuz dediler. Ve bunun gibi kişi cemu'l-cem makâmında mıdır diye sordular. Cüneyd inşallah diye buyurdu.

Nakildir ki, Cüneyd eyitdi: Mürîde gerekmez ki nesne öğrene meğer namaz ahkâmına ki ona muhtaçtır. Fatihâtü'l-Kitap ve sûre-i İhlâs ki "kûl hüve'llâhu ehad" kâfidir ve tamamdır dedi. Ve eyitdi: Her mürîd ki evlene ve ilim yazmağa meşgul ola. Andan nesne gelmez dedi. Ve eyitdi ki: Mürîdlerin önünde dünyâ sabırdan acıdır. Çün murâda yetişeler ol sabır şekerden lezizdir.

Ve eyitdi: Yeryüzü münevverdir murakka‘pûşlardan. Nitekim gönüller münevverdir yıldızlardan ve nûrânî kevâkibden. Ve eyitdi: Siz ki dervişlersiniz halk sizi Allah ile bilirler. Andan ötürüdür ki size ikram ederler. Çün bu âlemde size onun için ikram ederler. İmdi görmek gereksiniz ki âhirette onunla nice olasınız dedi.

Ve yine eyitdi ki: Havâtır dördtür: Biri oldur ki Hakk’tan kulu tenbihle davet eder, ikinci oldur ki ferîşteden ki kulu Hak tâatine davet eder. Üçüncü havâtır oldur ki nefsinden kulu davet eder dünyâya. Dördüncü havâtır oldur ki şeytandan kulu davet eder hıkd ve hasede ve adâvete.

Ve eyitdi: Himmet Hak Teâlâ’nın işaretidir. Ve irâdet ferîştelerin işaretidir. Ve havâtır mârifetin işaretidir. Ve arzu, nefî ve dünyevî şeytanın işaretidir. Ve şehvet nefsin işaretidir. Ve lehv küfrün işaretidir.

Ve eyitdi: Enbiyâ aleyhi’s-selâm’ın sözleri haberdır huzurdan ve siddîkların kelâmı işaretir müşâhededen.

Ve eyitdi: Sûfî şol yer gibidir ki cemî yaramaz nesneleri anda bırakırlar düğeli iyilikle zuhur bula.

[173a] Ve dahi eyitdi ki: Sizin üzerinize olsun zâhiri tutmak. Ve zatından suâl etmeyesiniz ki ona güç etmek ola.

Ve eyitdi: Sûfiler onlardır ki onların kıyamı Allah’la ola. Ol yerden ki onu kimse bilmeye illâ geri ol bile şöyle kim nakildir.

Nakildir ki, bir yiğit Cüneyd’in ashâbı ortasına düştü birkaç gün başını yakasından çıkarmadı. Meğer namaz vakitlerinde Cüneyd bir mürîde eyitdi: Dur onun ardınca var. Ve eyit ki: Ya yiğit sûfî hod safâyla mevsûftur ne vecihle ol nesneyi bulabile ki onun hod sıfatı yoktur. Mürîd vardı bu meseleyi ol yiğide sordu. Mürîde cevap verdi ki “kûn bilâ vasfîn tûdriku mâ lâ vasfe lehü” yani sen vasıfsız ol vasıfsız olanı bilesin. Bu kelâmı mürîd gelip Cüneyd’e dedi. Çün Cüneyd bu cevâbı işitti ol gün ol cevâbın azametinden bî-hûş düştü ve durduk da eyitdi: Diriğa ol bir azim murg imiş ki kadrini bilmedik dedi. Ve Cüneyd eyitdi: Yetmiş makâm vardır. Ol makâmın birisi bu (cihan ?) murâdını bulmamaktır. Ve eyitdi: Ârif oldur ki Hak Teâlâ onun sırrından söyleye ol hâmûş ola.

Ve dahi eyitdi: Ârif pâktır her nâ-pâktan. Zira ki ârif her nefeste Hakk’ı görür.

Ve eyitdi ki: İlm-i tevhid Hüdâ’dır onun vücûdundan ve onun vücûdu müfârik ilimdir onunla.

Ve eyitdi: Murâkabe oldur ki korkucu ola nasip fevtinden. Ve ondan sordular murâkabe ile hayâ ortasında fark nedir? Eyitdi: Murâkabet intizâr-ı gaybtır ve hayâ hacâlettir müşâhidi hâzırdan.

Ve eyitdi ki: Eğer sâdık bin yıl yüzünü Hakk’a teveccüh ettire de bir lahza Hakk’tan i’râz eyleye bin yıllık tâat ol bî-edepk yerine durmaz. Ve eyitdi: Şükür oldur ki kendini ehl-i nimetten saymaya. Ve eyitdi: Şükrün illeti oldur ki mürîd nefsinı onunla mütâlebe eyleye hazz-ı nefsiyle durmamış ola.

Ve dahi eyitdi: Hiç kimse yoktur ki sıdk talep eyleye ve onu bulmaya. Ve eğer cemîsini bulmazsa bazısını bulur.

Ve eyitdi: Sâdık günde kırk kez hâlden hâle düşer. Mürâi kırk yıl bir hâl üzere kalır.

Ve eyitdi: Fukarâyı sâdığın alâmeti oldur ki hergiz suâl etmeye. Ve eğer bir kimse onunla muâraza ede ol hâmûş ola sükût ede.

Ve eyitdi: Gayet-i sabır tevekküldür. Nitekim Hak celle ve a’lâ buyurur: “*Ellezîne saberu ve alâ Rabbihim yetevakkelün*”³⁵⁷

[173b] Ve eyitdi: Sabır kişiyi geri tutmaktır Allah ile ceza ve feza’sız. Ve eyitdi: Sabır acıları yutmaktır ceza ve feza’sız ve yüzünü turuş etmeksizin. Ve eyitdi: Yakîn oldur ki rızk gamın çekmeyesin ve fikirle azimet etmeyesin tevekkülün yakîn ola. Zira onu ki sana kitâbet ettiler gelip sana bilâ-talep yetişir. Ve şol amel ki senin boynundadır onunla meşgul olasın ki yakın sana rızkını yetiştirir.

Ve eyitdi: Fütüvvet oldur ki dervişleri reddetmeyesin ve baylarla muâraza etmeyesin.

Ve eyitdi: Civân mertlik oldur ki kendi yükünü halk üzerine vurmayasın ve sen halkın yükünü çekesin ve hergiz elem çekmeyesin belki safâ addedesin.

Ve eyitdi: Bir iyi huylu fâsık ile sohbet etmeyi pek severim yaramaz huylu sûfiden.

Ve eyitdi: Hayâ, görmektir azameti ve taksiri, pes bu iki hâlden bir hâl zuhur eder ki ona hayâ derler.

Ve eyitdi: Rızâ ref’ ihtiyârdır. Ve eyitdi: Rızâ oldur ki belâyı nimet göresin.

Ve eyitdi: Havf oldur ki haramı çıkarasın ve havftan terk eylesesin. Ve eyitdi: Savm tarîkatin nısfıdır.

³⁵⁷ Ankebût, 29/59. *Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir.*

Ve eyitdi: Tevbenin üç manâsı vardır. Evveli nedâmettir, ikinci azimettir, müâvedet terkinin üzerine, üçüncü kendini pâk eylemekdir mezâlimden ve husumetten.

Ve eyitdi: Hazret-i Hak Teâlâ zürriyât-ı Âdem'e misak deminde hitâb etti ki *“elestü biRabbiküm”* yani ben sizin Rabbiniz ve Tanrınız değil miyim? Mânen Tanrınızım demektir. Cemî ervâh bu hitâb lezzetinin müstağrak oldular. Çün bu âlemde dahi sema‘ işittiler hareket ve ıztıraba gelirler.

Ve eyitdi: Sûfiler kavmi Hakk’la³⁵⁸ kâimlerdir. Şöyle ki onlar bilmezler illâ Hak bilirler.

Ve ondan sordular ki cemî zîştlerden zîşt nedir? Eyitdi: Sûfilere, buhl dedi. Geri tevhitten sordular. Eyitdi ki: Tevhid yakîndir. Eyitdiler: Ya Şeyh dahîce aç, zâhir eyle ki bu nice olur dediler. Eyitdi: Oldur ki bilesin harekât ve sekenât Hak Teâlâ hazretinin fiilidir ondan ayrığı ona şeriktir. Çün bunu yerine getiresin şart-ı tevhidi yerine getiresin. Ve ona fenâdan ve bekâdan suâl ettiler. Eyitdi: Bekâ Hak Teâlâ hazretinindir ve fenâ onun mâ-dûnudur. Huccetten suâl ettiler. **[174a]** Eyitdi: Muhibbin sıfatı mahbûbun sıfatına bedel ola. Nitekim Rasûl aleyhi’s-selâm buyurur: *“Feizâ ehbabtü küntü lehü sem‘an ve basaran”*³⁵⁹ yani Hak Teâlâ hazreti Rasûlü lisânından buyurdu ki: Kaçan onu sevsem onun kulağı ve gözü olurum.

Ünsten suâl ettiler? Eyitdi: Üns oldur ki hışmet gide amma heybet gitmeye. Ve tefekkürden suâl eylediler? Eyitdi ki: Tefekkür beş vecih üzerinedir. Biri Hak Teâlâ’yadır ve onun alâmeti oldur ki andan mârifet doğar. İkinci tefekkür oldur ki Hak Teâlâ hazretinin azametinde ve nimetinde fikirdir. Ve onun alâmeti oldur ki andan muhabbet hâsıl ola. Üçüncü tefekkür oldur ki vaad-i Hüdâ’dadır. Ve onun alâmeti oldur ki andan korku doğar. Dördüncü tefekkür oldur ki sıfat-ı nefste Allah Teâlâ hazretine nefsiyle ve sıdk-ı kalble tâat etmektedir. Onun alâmeti oldur ki andan hayâ doğar. Eğer bir kişi dese ki Hak Teâlâ hazretinin vâdesine ki fîtrattır niçin korku doğar? Deriz ki: Hak Teâlâ’nın kereminde itimât ettiğinden Hak Teâlâ’dan kaçır mâsiyete meşgul olur. Çün kul cemî eşyayı Hakk’ın mülkü göre ve cemînin kavvemini Allah ile bile ve cemîsini Allah ile kâim göre. Nitekim buyurur: *“Fesubhânellezî biyedihî melekûtü külli*

³⁵⁸ “Hakk’la” kelimesi iki defa yazılmış.

³⁵⁹ Benzer bir rivâyet için bkz. Buhârî, “Kitâbu’r-Rikak”, 38/6502.

şey'in ve ileyhi türceun"³⁶⁰ bu mezkûrlar cemîsi ona muhakkik ola. Pes ubûdiyetin safvetine erişmiş ola.

Ve eyitdi ki: Sıdk sâdığın sıfatıdır. Ve sâdik oldur ki çün onu göresin ve şöyle göresin ki işitirsin ve cemî ömrünü onculeyin bulasın. Ve sıddîk oldur ki ahvâli ve akvâli ve ef'ali muttasıl ola.

Ve ihlâstan suâl ettiler. Eyitdi kim: Farz fî farz ve farz fî nefl yani ihlâs farîzadır farzda namaz gibi ve gayri gibi. Geri suâl eylediler ihlâstan? Eyitdi: İhlâs senin fenândır kendi kavlinden kendi fiiline getirmektir ve görmektir. Dahi görmektir artıklıktan. Ve eyitdi kim: İhlas oldur ki dışarı getiresin hulku muâmeleyi Hüdâ'dan ve nefis hulkunu öldür. Yani davayı rabbiyet eder. Suâl ettiler havftan? Eyitdi ki: Ukûbete göz tutmaktır her nefeste.

[174b] Ve ona suâl ettiler belâdan ki kişiye belâdan ne olur? Eyitdi: Belâ bir pûtedir ki kişiyi sıkır sızdırır. Her kim ki belâ pûtesinde sızıp kal olsa hergiz ona belâ gözükmmez. Ve halk üzerine şefkatinden suâl ettiler. Eyitdi: Şefkat oldur ki halk üzerine şefkat oldur ki şol şeyi ki sen talep edersin onu bir mur tabiatlısına veresin. Ve onların üzerine ayak basmayasın ki onlar ona tâkat getirmezler ve onlar gele ol sözü söyleyesin ki onlar bilmezler. Andan suâl eylediler ki hiç dirlikten efdal nesne var mı? Ağlamak onun üzerine efdaldır.

Ve eyitdiler ki: Kul kimdir? Eyitdi: Ol ki bir kimsenin kulluğundan âzâd ola.

Ve eyitdiler ki: Mürîd ve murâd kimdir? Eyitdi: Mürîd siyaset içinde ola ilimden ve murâd riâyet-i Hakk'ta ola. Zira ki mürîd seğırtici olur ve murâd uçucu olur. Pes seğırtici uçucuya kaçan yetişebilir. Andan yine sordular ki: Hak celle ve a'lâ hazretine yol nice bulunur ve nicedir? Eyitdi: Dünyâyı ve dünyâ ehlini ve sevdasını ve arzusunu terk eyledin ve hevâna tâbi olmayıp dünyâyı ve nefsine muhalafet eyledin yol buldun ve Hakk'a eriştin.

Ve eyitdiler ki: Havasla avâm gönlünün arasında fark nicedir? Ve münafık gönlünü nice bilir ve ne tarîkla fark edersin? dediler. Eyitdi ki: Mü'minin hâtırı ve gönlü ve fikri Hak yolunda günde ve saatte yetmiş türlü renge girer. Zira doğru yol bulayım deyip sırat-ı müstakîmi arar. Amma kalbinde tasdiki olmayıp mücerred lisân ile mü'minlik davasın andan münafıktır. Ve nefsin hevâsına tâbidir. Şeytanın iğvâsıyla nefis şeytana tabi olmakla türlü sıfatlara girerler ki kendi murâdına muvâfıktır ve ondan

³⁶⁰ Yasin, 36/83. *Her şeyin hükümlerini elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.*

lezzet alır. Nefs ile **[175a]** olsa nefis şeytana ve münafık nefis hevâsıyla tâbi olmak ile lezzet almıştır. İmdi münafık kendi arzusunu terk edemez kibirde, hasette, riyâda nefis hevâsına tâbidir. Öyle olsa mü'min günde yetmiş renge girer. Ve münafığın gönlü yetmiş yılda bir renge döner.

Sordular ki: Gönül ne zamânda ve ne vakit hoş olur? Eyitdi: Ol vakit ki dost gönülde ola. Eyitdiler: Filan kişi hamr içer. Eyitdi: Tarîksiz mestlik eder.

Nakildir ki, Cüneyd der: İlâhî yarın beni gözsüz haşreyle. Eyitdiler: Niçin? Eyitdi: Şol kişiler ki seni görmezler onları görmeyeyim dedi. Çün Cüneyd'in vefatı geldi karîb oldu. Eyitdi: Hun çekin ve sofrâ getirin tâ kim ashâb hun yerlerken ben can teslim edeyim dedi. Çün kim hâli beğâyet teng oldu. Eyitdi ki: Bana abdest alıverin. Pes abdest aldırıldılar. Meğer tahlil-i esâbi' unuttular. Şeyh tahlil-i esâbi' kaldı deyip söyledi. Tahlili yerine getirdiler ondan sonra secdeye vardı ve zârî zâr ağladı. Eyitdiler: Ya Şeyh, bundan önerdi (önce ?) bu tâat ve ibâdetini âhirete gönderdin. Şimdi niçin ağlarsın ve ne secde vaktidir dediler. Eyitdi ki: Hiç Cüneyd'in secde vakitlerinden bu vakitten secdeye muhtaçrak vakti yoktur dedi. Ve her biri Kur'ân'a âğâz ettiler ve kendi dahi âğâz etti. Cerirî der: Eyitdim ki ya Şeyh, Kur'ân mı okursun? Eyitdi: Bundan evlâ bana bir saat olmaz ki benim defter-i a'mâlim sâhifesini vermek dilerler. Ve benim yetmiş yıllık tâat ve ibadâtımı görürüm ki havada bir kıl ile asılmış ve bir yel gelip onu hareket ettirir. Bilmezim ki ol yel katîat yeli midir yahut vuslat yeli midir? Ve bir tarafta sırat ve bir tarafta melekü'l-mevt ve bir tarafta kâdı ki adl sıfatıyla muttasıftır hergiz meyl eylemez. Ve önümde yollar konulmuş bilmezim ki beni hangi yola sevk ederler. Pes sûre-i Bakara'dan yetmiş ayet okudu ondan sonra hâli beğâyet zayıf oldu. **[175b]** Eyitdiler ki: Kendini cem eyleyip Allah Allah de dediler. Eyitdi: Unutmadım ki yâd eyleyem. Andan tesbih etmeye başladı ve tesbihi dört olunca dört parmağını yumdu dahi "Bismillâhirrahmânirrahim" dedi ve gözlerini berk yumdu. Ve can-ı şîrînini Hakk'a teslim eyledi rahmetü'llâhi aleyh. Çün gassal diledi ki yurken gözlerine su deyire. Gözlerini şöyle berk berk yummuş idi ki gassal açamadı. Hâtiften bir avâz erişti ki: Ya gassal elini çek bizim dostumuzun gözü bizim adımızla bağlanmıştır. Bizim likâmızdan gayrı nesneyle açılmaz. Pes gassal gördü ki parmakları dahi yumulmuştur onları dahi diledi ki açaydı. Geri nidâ geldi ki: Ya gassal ol parmak ki bizim adımızla akd ola. Onu bizim müsemmamızdan gayrı nesne açamaz. Pes gassal fâriğ oldu. Çün cenazesini getirdiler bir ak güvercin gelip cenazesi kenarına oturdu. Ashâb her ne kadar

yenleriyle kışaladılar uçmadı. Âhir kuş avâz etti ki abes yere kendinize ve bize zahmet vermeyin. Zira benim çengelimi aşk mismarıyla berkittiler zahmet çekmeyin. Bugün kerrûb ferîşteleri hazırlardır. Eğer sizin kavgalarınız zahmeti olmayaydı onun kalbi bugün şol ak doğan gibi havada bizimle bile pervaz vuraydı. Çün kim halâyık bunu gördüler cümlelerin itikâdı evvelkiden ziyâde oldu.

Bir gece sulahâdan biri vâkıada gördü eyitdi ki: Ya Şeyh, Munker ve Nekir'in cevâbını nice verdin? Çün ol iki mukarrab hazreti izzetten azamet ve heybetle geldiler ve eyitdiler ki: “Men Rabbüke” yani Rabbin kimdir? dediler. Ben onlara nazar edip güldüm ve eyitdim: Ol günkü sorucu ol idi “elestü biRabbiküm” dedi. Ol vakit ben dedim ki “belâ” cevap verdim. Şimdi siz geldiniz ki dersiniz “men Rabbüke” bir kişi ki sultân suâline cevap vere. Ğulâm suâlinden ne bâki ola bugün yine onun kavliyle ederim ki “*ellezî halekanî ve hüve yehdîn*”³⁶¹ çün benden bu cevâbı işittiler izzetle ve hürmetle benim katımdan gittiler. Ve eyitdiler ki: Bu kişi henüz sekr-i muhabbettedir dediler.

Bir kimse dahi Cüneyd'i düşde gördü ve eyitdi: Ya Şeyh kendi işini n'eyledin? [176a] Eyitdi: İş ol kıyas üzere değilmiş ki biz başarırız.

Ve eyitdi ki: Yüz yirmi dört bin nokta-i nübüvvet cemîsi başlarını aşağı edip hâmûş olmuşlar. Biz dahi hâmûş olup durduk ki iş neye vara dedi. Her biri der: Cüneyd'i vâkıada gördüm. Ve eyitdim ki: Ya Cüneyd hâlin nicedir? Ve seninle Hak Teâlâ n'eyledi? Eyitdi ki: Hak Teâlâ bana rahmet eyledi ve cemî ibadâtımı ve işârâtımı bilip onlardan bir nesne hâsıl olmadı illâ şol iki rekât namaz ki gece kılardım ondan medet eriştirdiler dedi.

Nakildir ki, bir gün Şeyh Cüneyd'in rahmetü'llâhi aleyh kabri üzerinde Şeyh Şiblî dururdu. Ve hayâ ve sükûnet birle Şiblî'den suâl eylediler ki: Ya Şeyh, bu toprak üzerinde böyle sükûnetle ve edep ve hayâyıla durduğunuz nedir? Eyitdi kim: Onun dirliğinde ondan nice utanıp hayâ ederim. Onun toprağından dahi öyle hayâ ederim ve utanırım. Zira onların hayatları ile mematları dahi birdir dedi. Rahimehümu'llah.

³⁶¹ Şuara, 26/ 78. O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir.

39. OSMAN MEKKÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ TEÂLÂ ALEYH³⁶²

Ol şeyhu'ş-şüyuh-i tarîkat ve ol asl-ı usûl-i hakikat, ol şem'i âlim ve ol çerâğ-ı Harem, ol insan-ı melekî yani Şeyh Osman Mekkî rahmetü'llâhi aleyh.

Tarîkat ulularından idi ve hakikat sürûrlarından idi ve zamânında cemî halk ona mutî' ve münkad idiler. Ve onun cemîsinin katlarında makbûl idi. Ve dakîk-i işâret ve zâhiren kerâmette meşhûr ve müteâraf idi. Cüneyd-i Bağdâdî rahmetü'llâhi aleyh hazretine irâdet getirenlerden idi. Andan sonra Ebû Saîd Harrâz'ı görmüştü. Ve harem-i şerifin pîri idi ve bunca yıllar anda mûtekif olmuştu.

Nakildir ki, bir gün Hüseyin Mansûr Hallâc'ı gördü ki nesne yazardı eyitdi ki: Ya Mansûr bu yazdığın nedir? Mansûr sermestlikten eyitdi ki: Kur'ân'la muâraza ederim. Osman ona duâ-u aleyh etti ve kendi katından reddeyleyip mehcür eyledi. Pîrlere eyitdiler ki: Hüseyin Mansûr'a her ne kim Hüseyin Mansûr'a geldiyse Şeyh Osman'ın duâsıyla ve onun duâsı sebebiyle geldi derler.

Nakildir ki, bir gün *Gençnâme*'nin³⁶³ [176b] tercümesini yazıp seccâdesi altına koymuştu. Ve abdest almaya gittiğinde Mansûr uğurlayıp gitmişti. Şeyh'e haber olduğda Şeyh abdest alıp geldi. Kâğıdı bulamayıp eyitdi ki: Ol cüzü her kim aldıysa tiz ola ki onun ellerini ve ayaklarını keseler ve ondan sonra berdâr edeler ba'de yakıp kül edeler ve külünü yele verip berbat edeler dedi. Lâcerame onun bu nefesiyle Mansûr'a bu işler vâki oldu. Ve ol *Gençnâme* de yazılan bu idi ki şol vakit can kalıb Âdem'e geldi. Cümle ferîştehlere secde emri olduğda cemîsi başlarını ve yüzlerini toprağa koyup secdeye vardılar. İblis eyitdi: Ben secde etmezim can oynarım, hiç sır görmezim şayet bana lanet edeler ve bana murâî ve tâğî ve fâsık diyeler madâme sırrı göreyim andan secde edeyim dedi. Çün Âdem'in sırrını gördü ve bildi. Zira İblis'ten gayrı Âdem'in sırrına hiç İblis'ten gayrı vâkıf olmadı. Ve İblis andan ötürü secde etmedi ki Âdem'in sırrına vâkıf olup görmeye meşgul oldu. Ve Kitab-ı Muhabbet'te der ki: Hak Teâlâ canları yarattı, gönülden yedi bin yıl evvel vasl derecesinde koydu. Ve her gün üç yüz altmış kere kerâmet nazarıyla nazar ederdi. Ve kerâmet kelâmını canlara işittirirdi. Ve

³⁶² Amr b. Osman el-Mekkî (ö. 297/910) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 65; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 291-296; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 90; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 202; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 440-442; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 206; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 162; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 472-473.

³⁶³ Amr b. Osman el-Mekkî'ye ait olduğu iddia edilen *Gençnâme* adlı bu eserde İblis'in Âdem'e secde etmemesi, Âdem'e emânet edilen sırrı görme arzusuyla izah edilmekte ve İblis ilâhî sırâ âşına bir ârif olarak tanıtılmaktadır. Bkz. Süleyman Uludağ, "Amr b. Osman el-Mekkî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, c. III, s. 90.

üç yüz altmış kez keşf-i cemâl sırrı üzerine tecelli eyledi. Tâ cümle göz içinden nazar ettiler. Kendinden kerâmetli kimse görmediler. Şetaret ve fahr bunların ortasında peydâ olup Hak Teâlâ onunla imtihan eyledi. Ve canı gönül içinde mahbûs eyledi. Ve gönlü tende mahbûs eyledi. Andan akli onlara terkiib eyledi. Dahi onlara enbiyâ gönderdi ve buyruklar etti. Ondan sonra her kişi ol makâmın ehline gitti talep kıldı. Ve Hak Teâlâ onlara namaz buyurdu. Tâ ki ten namazda ola ve gönül muhabbette ola. Pes gönül muhabbette durdu can kurbete erişti ve sır vuslatta karar tuttu. Andan sordular ki “*efemen şeraha’llâhu sadrahu li’l-İslâm*”³⁶⁴ ayetinin manâsı nedir? Eyitdi oldur ki: Çün kulun nazarı azamet-i ilm-i vahdaniyette ve celal rubûbiyetine vâki olsa ol kimse ondan sonra nâ-binâ olur kamu nazar dokunacaktan.

Ve dahi eyitdi: Cem oldur ki Hak Teâlâ hitâb etti: Ol kullara mîsakta. Ve tefrika oldur ki ibâdet ederler ol hitâbtan vücûduyla bile.

Ve eyitdi: [177a] ol şâhid yakîn ve ziyâde idi. Cüdur ve ol yakîn âhir hakikattir.

Ve eyitdi: Muhabbet vâsıldır rızâda ve rızâ dahi ol cihetten ki sevmezsın. Meğer onu ki andan râzı olasın ve râzı olmazsın. Meğer andan ki dost tutasın.

Ve eyitdi: Tasavvuf oldur ki kul her vakitte bir nesneye meşgul ola. Ol vakitte ol ola.

Ve eyitdi: Sabır Hak ile durmaktır ve belâyı kabul etmektir gönül hoşluğuyla ve âsânlıkla rahmetü’llâhi aleyh, rahmetü’llâhi Teâlâ aleyh.

40. EBÛ SAÎD HARRÂZ RAHMETÜ’LLÂHÎ ALEYH³⁶⁵

O(l) tahiyyat-ı cihân-ı kuds, ol sohta-i makâm-ı üns, ol muallim-i âlim-i âzaz yani kutb-u vakit Ebû Saîd Harrâz rahmetü’llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Cümle-i meşâyihin kibârından idi ve mürşid-i kâmil-i izâmından idi. Ve ehl-i tarîkin kudemâsından ve cümle uluların arasında şeref-i izâmı vardı. Vera‘ ve riyâzet içinde gayet idi. Ve dakâyık ve hakâyıkta bî-hemtâ ve cemî ulumda nihayete yetişmiş ve mürîde terbiye etmekte üstadgil idi. Ve ona cümle ulular lisânü’t-tasavvuf derler idi. Bu lakabı ona onun için koydular ki bu ümmette hiç kimsenin lisân-ı hakikatta onun mertebesinde (bilisi ?) yok idi. Ve onun dört yüz müdevven tasnif kitabı vardı. Ve

³⁶⁴ Zümer, 39/ 22.

³⁶⁵ Ebû Said el-Harraz (ö. 277/890 [?]) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 73; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 246-249; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 98; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 206; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, c. II, s. 435-438; İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, c. XI, s. 58; Câmî, *Nefehâtü’l-Üns*, s. 194; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 167.

usûlde Bağdâdî idi. Zünnûn Mısırî'ye erişmişti. Bîşr-i Hâfî'ye ve Seriiyyü's-Sakatî'ye erişmiş ve onlarla sohbet etmişti.

Nakildir ki, Ebû Saîd der: Nice yıllarla sûfiler arasında sohbet ettim. Hergiz benimle onların arasında bir kelâm-ı hilâf olmadı. Sordular ki nice? Eyitdi: Ondan ötürüdür ki donlu kelâmda onlarınla ve kendimle idim ki beni muhayyer eylediler. Kurbla b'ud arasında ve ben b'udî ihtiyâr ettim. Zira kurba iktidarım ve tâkatım yok idi.

Ve Lokman derdi ki: Beni nübüvvet ile hikmet arasında muhayyer eylediler. Hikmet ihtiyâr ettim ki benim nübüvvet yoluna tâkatım yoktur.

Ve eyitdi ki: Bir gece gördüm ki iki ferîşte gökten indiler ve bana eyitdiler ki sîdk nedir? Ben cevap verdim; “el-vefa’ul-uhud” yani ahde vefâ eylemektir. İkisi dahi eyitdiler gerçektir. Ve derhal âsumana uruc edip gittiler.

Ve eyitdi: Bir gece Rasûlullah'ı gördüm [177b] salla'llâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki: Beni sever misin? Eyitdim: Ya Rasûlallah beni ma'zur tut ki beni Hak Teâlâ hazretinin muhabbeti beni senin dostluğundan meşgul eyledi. Rasûl aleyhi's-selâm buyurdu ki: Her kim Allah Teâlâ hazretini dost tutarsa heman ol kimse beni dost tutmuştur.

Ve eyitdi: Bir gece vâkıamda İblis'i gördüm diledim ki asâyla âna vurayım. Hâtiften avâz geldi ki ol asâdan korkmaz, nûrdan korkar ki mü'minlerin gönlündedir. Eyitdim ki: Gel beriye. Eyitdi: N'eyleyim seni ki sen terk edip durursun anı ki ben cemî halâyıkı onunla aldarım. Eyitdim: Ya melun ol nedir? Eyitdi: Dünyâdır. Çün benden geri dönüp gitti yine ardına baktı ve eyitdi benim sana latifim vardır ki senden kendi murâdımı bulayım. Eyitdim ki: Ol nedir? Eyitdi: Oğlanlarla oturmaktır.

Ve eyitdi ki: Dimaşk'da idim ki Hazret-i Peygamber aleyhi's-selâm'ı gördüm. Ebû Bekir'e radiya'llâhu anh tekke eyleyip dururlar. Ve ben dahi bir beyt ederdim. Ve kerem olup parmağımı göğsüme vururdum. Rasûlullah hazreti aleyhi's-selâm eyitdi kim: Bunun şerri hayrından ziyâdedir. Yani sema' etmedi.

Nakildir ki, Ebû Saîd Harrâz'ın iki oğlu vardı. Birisi ondan önden nakletti. Ebû Saîd onu düşünde gördü. Eyitdi ki: Hak Teâlâ seninle n'eyledi? Eyitdi: Hak Teâlâ beni kendi civarına nüzûl ettirdi ve bana mahz-ı lütfundan kerâmet ihsân etti. Andan Ebû Saîd eyitdi: Ey oğul bana nasihat eyle. Eyitdi: Ey baba yaramaz gönül ile Hak Teâlâ Hazretiyle muâmele eyleme. Eyitdi: Vasiyeti dahîce eyle. Eyitdi: Ey baba dahîce

vasiyet edersem tâkatin yoktur. Eyitdim: Hak Teâlâ'dan dileyeyim ki bana muîn ola bana tâkat vere. Eyitdi: Ey baba seninle Hak Teâlâ arasında bir gönlün koyma.

Nakildir ki, andan sonra otuz yıl hayatta oldu. Hergiz bir gömlek dahi giymedi. Ve eyitdi ki: Bunca vakit üç günde bir taâm verdi.

Ve eyitdi: Beriyyede giderken dördüncü gün beğâyet zaaf galebe eyledi. Ve taâmı dahi âdetince talep etti bir yere oturdu. Derhal hâtiften avâz geldi ki: Ya Ebâ Saîd ihtiyâr eyle sebep iste senliği def'a [yazı silik] ya sükût nefis için. Eyitdim: İlâhî sebep ver kim benlik def' olsun. Hemandem vücûdumda kuvvet zâhir oldu. Derhal dura geldim ve on iki menzil dahi gittim taâmsız ve şarapsız.

Nakildir ki, bir gün vera'da kelâm söyledi. Abbas ibnü'l-Mehdî onun üzerinden geçerci. Eyitdi: Ya Ebâ Saîd hayâ etmez misin ki sâye-i zevâid oturursun. Ve havz-ı zibinde su içersin dahi vera'da kelâm söylersin dedi. Ebû Saîd derhal teslim olup eyitdi: Hem (iledirir ?) kim Abbas buyurur dedi. Ve onun sözüdür ki eyitdi: Gönüllerin yaratılması ol kimsenin dostluğu üzerinedir ki **[178a]** ona iyilik eder. Ve eyitdi ki: Fukarânın adâveti Hakk'ın gayretindendir bir birinin üzerine tâ ki Hakk'ın çera (ucuna ?) vardır ki birbiriyle arâm edebilirler.

Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ metâlip etmiştir 'amâli kendi evliyâlarından. Çün onu güzün ve ihtiyâr eyleyip³⁶⁶ dürerler ki revâ tutmaz onlara ki onunla onların ortasında kelecî gele ve dahi ihtimal etmez ki onlar hiç bir işte rahat ola illâ onunla.

Eyitdi: Hak Teâlâ diler ki kendi kullarından bir kulunu dost tuta, zikir kapısını ona açar feth eder. Çün her vakit ol zikirden lezzet bula. Kurb kapısını ona küşâde eder. Mahalli celal-i azameti onun üzerine mekşuf eyler. Pes her vakit ki onun gözü celal ve azamet görür. Hak Teâlâ'nın hıfz ve haşmetine düşer.

Ve eyitdi:³⁶⁷ her ki(m) nûr-u firâsetle nazar eyleye Hak nûruyla görmüş ola ve onun ilminin maddesi Hakk'tan ola. Onun sehvi ve gafleti olmaya belki hükm-ü hak ola ki onun dilini onunla güyâ eyleye. Ve eyitdi: Hakk'ın kullarından kavim vardır ki onları Hak Teâlâ'nın haşyeti hâmûş ededurur ki onlara füsahâ ve buleğâ derler nüktede. Ve eyitdi: Fenâ kulun fenâsıdır kulluk rûyetinden ve bekâ huzur-u ilâhîdedir.

Ve eyitdi ki: Zikir üç vecih üzerinedir. Biri şol zikirdir ki dildedir ve gönül andan gafil, bu zikr-i âdettir. İkinci zikir dildedir amma gönül ona hâzırdır bu zikri-i

³⁶⁶ "Eyleyip" kelimesi iki defa yazılmış.

³⁶⁷ "Ve eyitdi" kelimesi iki defa yazılmış.

talep sevâbtır. Üçüncü şol zikirdir ki gönüldendir dili genk ve lâl eyler bu zikrin kadrini kimse bilemez illâ Hak celle ve a'lâ hazreti bilir.

Ve eyitdi: Ârife henüz nûr likâ erişmez ki ol cem'inden istiânet ve yardım talep eder. Çün erişe cem'inden müstağni olur ve cemîsi ona muhtaç olurlar.

Ve ondan suâl ettiler ki: Hiç ârifin ağlamağı olur mu? Eyitdi ki: Dâim ağlar kaçan ki yolda ola. Çün hakâyık-i kurba erişir ağlamak andan münkâtı olur. Ve eyitdi: Zâhidin ıyşı hoş olmaya ki kendine meşgul ola. Ve illâ Hakk'a şüğûlü artık oldukça kendine şüğûlden kalır. Ve Allah Teâlâ hazretinden gayrı himmeti olmaz.

Ve eyitdi ki: Gönlün Allah'a itimadı tevekküldür. Ve eyitdiler: Nicedir dur ganîlerin hakkı ki dervişlere erişmez? Eyitdi ki: Üç nesnedir. Biri oldur ki anı onlar tutarlar helâl olmaya. İkinci ol dervişe muvâfık olmaya. Üçüncü oldur ki dervişler bilâ-ihhtiyâr ededururlar. Pes bu üç nesne mâni olur dervişlere ganilerde Hakk'a erişmesine. Rahmetü'llâhi aleyh.

41. EBÛ'L-HÜSEYİN NÛRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁶⁸

[178b] Ol meczûb-u vahdet, ol meslûb-u izzet, ol kıble-i envâr ve ol nokta-i esrâr, ol nişestın kûşe-i ezdevrurûrî. Latif-i âlem-i envârî, 'anî Ebû'l-Hüseyin Nûrî rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh rahmeten vâsiaten.

Yegâne-i ahd idi ve kudve-i vakt idi ve riyâzette gayet ve ayet idi. Ve muâmelet-i bî-nihayeti vardır. Ve firâset-i sadığı var idi ve kemâl-i aşkı ve şevk-i şûri bî-nihayet idi. Ve zamânında cemî meşâyih tekaddümü var idi. Ve cemî mürşid-i tarîk olanlar ittifak edip beğenmişlerdi ve tekaddümüne ittifak etmişlerdi. Ve ona emîrû'l-kulûb derlerdi. Ve kahru's-sûfiyye okumuşlardı. Serîyyü's-Sakafî'nin mürîdi idi. Ahmet Havarî ile sohbet etmişti. Cüneyd-i Bağdâdî akrâından idi. Ve tarîkat içinde müctehid idi. Ve Nûrîler ki onun mezhebindendir ona tevelli etmişlerdi.

Ol sudur-u ulemâ-i meşâyihden idi. Ve onların mezhebinde burhân-ı kâtıaları var idi. Ve hüccet-i lâmiaları var idi ve mukarrir idi. Ve onların her muâmeleleri Cüneyd'e muvâfık idi. Ve onun tarikinın nevâdirinden idi. Ol idi ki derdi: Sohbet îsârsız haramdır.

³⁶⁸ Ebû'l-Hüseyin en-Nuri (ö. 295/908) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 51; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 249-255; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 83; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 195; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. II, s. 439-440; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 106; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 200; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 159; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 345-348.

Ve sohbette hak sahibinin îsârın buyurur kendi hakkının üzerine. Ve ol eyitmiştir ki: Dervişlerin sohbeti farızadır.

Ve ona Nûrî lakabı onun için derlerdi ki: Çün karanlıkta söz söyleyeydi onun ağzından nûr lem'an ederdi. Olduğu hane rûşen olurdu. Ve bir sebep dahi andan ötürü Nûrî derlerdi ki onun sahrada bir savmaası vardı. Her gece anda ibâdet ederdi. Kâh halk anda teferrüce giderlerdi kâh be kâh anda nûr görürlerdi. Ve kâh olur savmaadan yukarı nûr lem'an eder görürlerdi. Ebû Ahmet Nazilî der ki: Hiç bir kimseyi Nûrî'nin ibâdetine muâdil ve beraber görmedim dedi. Eyitdiler: Cüneyd'e ibâdet ziyâde değil miydi? Eyitdi: Belî, ziyâdedir zira evvel ki hâlinde şöyle idi ki her sabah evinden çıkıp giderdi. Ve bir pâre ekmek alıp dükkâna giderim diye giderdi. Ve ol ekmeği dervişlere sadaka ederdi. Ve aç varıp mescide giderdi namaz kılardı. Tâ kim [179a] öğle vaktine dek. Andan sonra dükkâna gelirdi ve ol gün oruç tutardı. Ehl-i beyti ol ekmeği dükkânda yer sanırlardı. Ve ehl-i dükkân olanlar evinde yer sanırlardı. Bu vecihle yirmi yıl muâmele kıldı. Hiç bir kimse onun hâline vâkîf olmadı.

Nakildir ki, ol zamânda halifenin tevâbiinden bazıları ve ğulâmları dışarı çıkıp her biri bir tâifeyle husumet ettilerdi. Pes halifenin katına varıp eyitdiler: Bir cemaat zuhur etti ki ulurlar ve raks ederler ve küfrüyat söylerler. Ve her gün lu'be ve raksa ve temâşâyâ şüğûl olurlar. Ve nihani yerlerde gizli sözler söyleşirler. Bu kavim bir kavimdir ki zenâdika kavmindendirler diye çok nâ-şâyeste iftiralar ve sözler söylediler. Ve eyitdiler ki: Eğer halife bunların cümlesini katl eylemek emredeydi tâife-i zenâdika mahvolup kalmayaydı ve biz zâmin olurduk ki halifeye ecr-i cezîl ve sebep-i rahmet olaydı dediler. Halife bu sözlerle derhal emreyledi. Bu tâifenin reislerini ve ulularını getirin ve katl eylen dedi. Pes serhengler varıp Şeyh Ebû'r-Rahmân'ı ve Şeyh Rukkâm'ı ve Şeyh Cüneyd'i ve Şeyh Şiblî'yi ve Ebû'l-Hüseyin Nûrî'yi ve Halil'i bu cümleyi halife huzuruna getirdiler. İbtida cellad ileri gelip Rukkâm'ın üzerine geldi ki katl eyleye. Ebû'l-Hüseyin Nûrî derhal yerinden sıçrayıp kendini ortaya bıraktı. Ve sıdk-u ikdamla Rukkâm'ın yerine durdu. Ve şâd-u ferahlıkla oturdu. Cemî erkân-ı devlet onun bu hâline taaccüp ettiler. Cellad eyitdi: Ey bî-haber kılıç ol değildir ki ona şitâb edesin yür(ü) henüz dahi senin nöbetin değildir dedi. Nûrî eyitdi: Belî öyle değildir amma benim tarîkim îsâra mebnidir ve dünyâda azîzrak nesne dirliktir. Dilerim ki birkaç nefesi bu karındaşların yoluna hâlen îsâr eyleyem. Tâ kim emvâl-ü erzâkım îsârından sonra ömrümü dahi îsâr etmiş olam. Bu cümlesiyle bir nefes dâr-ı dünyâda benim

katımında bin yıl âhiretten sevgilidir. Onun için ki bu sarây-ı dünyâ hizmettir ve sarây-ı âhiret kurbettir. Ve kurbet hizmetle olur dedi. Halife onun sözlerinin insafından ve kelâmının rikkatinden ve onun kadem-i sıdkından taaccüp oldu. **[179b]** Ve buyurdu ki: Bunları tehir eyleyin ve kâdı'l-kudâta iletin dedi. Pes onları kadıya ilettiler. Onların akvâlinden ve kelâmlarından sorup kavillerini dinledi. Ve cevap verip eyitdi ki: Bunları bilâ hüccet katl ve men etmek olmaz. Ve Cüneyd'in bilir idi ki ilm-i zâhirde dahi kâmindir. Ve Nûrî'yi dahi işitmişti. Pes eyitdi: Bu dîvâne kişiden yani Şiblî'den suâl edelim. Tâ ol suâl birle onları men edelim dedi. Ve eyitdi ki: Yirmi bin dînârdan zekât ne gerektir? Şiblî eyitdi: Yirmi buçuk dînâr gerektir. Kadı eyitdi: Bu ne sözdür ve ne demektir ve bunu kim işitmiştir? Şiblî eyitdi: Bu sıddîk sözüdür. Edeptir ki kırk dînâr verdi geri almadı. Kadı eyitdi: Bir buçuk dînâr ki sen ziyâde edersin bu nedir? Eyitdi: Buçuk dînâr onun garâmetidir ki ol yirmi bin dînârı sakladı dedi.

Pes Nûrî'den dahi bir mesele sordu. Ol dahi derhal cevap verdi. Kadı endişe edip şerm etti. Ondan sonra Hüseyin Nûrî eyitdi: Ey kadı cemîsini sordun ve bunu dahi sormaz mısın ki Hak Teâlâ hazretinin erenleri vardır ki cemîsinin kıyâmı ve kuûdu ve nutku ve sükûtu ve harekât ve sekenâtı onunladır. Ve onun müşâhedeyle payendedirler. Eğer bir lahza müşâhede-i Hakk'tan geri kalalar hemandem canları çıkıp mevtadan olurlar. Cemîsi onunla yürürler, onunla dururlar, onunla görürler, onunla işitirler, onunla bilirlir, onunla ölürler. İşte ilim budur, ol değildir ki sen suâl edersin dedi. Çün kim kadı bu kelâmı işitti hayretle mütefekkir kaldı. Pes halifeye eyitdi ki: Ya halife, eğer bu tâife mülhid olacak olurlarsa ben tanıklık veririm ki dünyâda hergiz müvahhid yoktur dedi. Pes halife onları okuyup eyitdi: Benden hâcetiniz var mıdır? Eyitdiler: Hâcetimiz oldur ki: Bizi ferâmûş edesin. Şöyle ki ne kendi kapınla bizi müşerref edesin ve ne reddinle mehcur kılasın. Zira bize senin hecrin kabulün gibidir. Halife bunu işitip rikkat gelip ağladı ve onları hezar izzet ve kerâmetlerle makâmlarına gönderdi.

Nakildir ki, Nûrî der bir kez Hak Teâlâ hazretinden diledim ki vakt-i dâim ve hâlet-i kâim vere. Hâtiften avâz geldi ki: Ya Ebâ'l-Hüseyin dâim hâi sabredemezsin illâ ki dâim.

[180a] Nakildir ki, bir gün Şiblî vaaz ederdi. Nûrî gelip meclisin bir kenarında durdu. Eyitdi: Es-selâmu aleyke ya Ebâ Bekir. Eyitdi: Ve aleyke's-selâm ya emîne'l-kulûb. Eyitdi: Hak râzı olmaz ol âlimden ki ilmiyle âmil olmaya. Ve eyitdi: Eğer sen

amelde isen yerini koma ki layıksın. Ve eğer âmil değilsen minberden aşağı in. Şiblî kendine nazar edip tefahhus eyledi. Kendini rast âmil görmedi, minberden aşağı indi. Dört gün halvet etti, dışarı gelmedi. Tâ kim halâyık cem oldular ve Şiblî'yi halvetten çıkarıp minbere getirdiler. Nûrî işitti eyitdi: Ya Ebâ Bekir sen onların üzerine hakkı örttün lâcerem seni minbere getirdiler. Ve ben onlara nasihat ettim. Beni taşlar ile atıp mezbeleye bıraktılar. Şiblî eyitdi: Ya emîne'l-kulûb senin nasihatın nedir ve benim örttüğüm nedir? Nûrî eyitdi: Benim nasihatım oldur ki ben Hakk'ın halkını Hakk'a ısmarladım. Ve senin örttüğün oldur ki hicâb oldun Hakk'la Hak ortasında ve senin Hakk'la halk ortasında vasıta olman. Pes görmezim illâ ki fuzûlilik görürüm dedi.

Nakildir ki, Nûrî bir kişiyle otururdu ikisi dahi zârî zâr ağlarlardı. Çün ol kişi durup gitti. Nûrî ashâbına dedi ki: Hiç bildiniz mi bu kişi kimdir? Eyitdiler: Yok. Nûrî eyitdi: Ol İblis idi kendi hizmetlerini hikâyat ederdi ve geçen hikâyatını anıp ağlardı. Ve derd-i iftiraktan zârîlik ederdi. Ben dahi onunla ağlardım.

Ca'fer Huldî der: Bir gün Nûrî halvetinde münâcât ederdi ben dinlerdim. Ve ol benim dinlediğimi bilmezdi ve münâcâtında derdi: Ey Bâri Hüdâ, ehl-i dûzaha azâb edersin ve cemîsi senin yarattığındır irâdet kademiyle. Ve eğer cehennemi doldurmak istersen ona dahi kadirsın ki benimle doldurasın ve onları cennete iletessin. Ca'fer çün bu sözü işitti mütehayyır oldu. Ondan sonra der: Düşte gördüm ki bir kişi gelir der ki: Hak celle zikreder **[180b]** Ebû'l-Hüseyn'e deyin bana bu ta'zîmle ve halk üzerine bu şefkatle onu kabul edip bağışladım ve murâdını hâsıl edem.

Nakildir ki, Şiblî der; bir gün Nûrî katına vardım. Gördüm ki murâkabede oturur. Şöyle ki a'zâsından bir kılı dahi kımıldamazdı. Eyitdim: Böyle murâkabeyi kimden ta'lîm ettin? Eyitdi: Bir kediden öğrendim ki gördüm bir sıçan deliğinde oturup sıçan öğerdi. Şöyle ki benden dahi sakın otururdu.

Nakildir ki, ehl-i Kudüs bir gece bir avâz işittiler ki evliyâullahtan bir kimse arslan deresinde kendini helak etmek kasteder onu bulun. Çün bunu işittiler cemî halk dışarı çıktılar. Ve ol vadi-i siba'a varıp Ebû'l-Hüseyn'i gördüler ki bir çukur kazmış ve arslanların ortasında oturur. Pes meşâyih kaddesa'llâhu esrârahüm cümlesi zârîlik ettiler. Ve onu oradan kaldırıp Kudüs'e götürdüler. Ondan suâl ettiler ki: Ya Şeyh sana n'oldu ki böyle siba' ortasında oturmak iktizâ etti. Eyitdi: Çün ki şehre yakın geldim bir müddet idi ki taâm yememiştim. Çün bu şehrin hurması ve ekmeği fikrime düştü. Hemandem nefsim arzu eyledi. Eyitdim ki: Ya nefis henüz arzun mu vardır. İmdi seni

arslanların önüne bırakayım ki pâre pâre eyleyeler ki ayırık taâm ve hurma arzusunu etmeyesin dedim.

Nakildir ki, Nûrî'den sordular ki Hakk'la muâmelene nicedir? Eyitdi: Çün³⁶⁹ hamama girem donlarımı ol saklar. Eyitdiler ki: Nice? Eyitdi: Bir gün hamama vardım ki gusl edem. Bir kişi geldi donumu aldı. Ben eyitdim ki: İlâhî benim donumu ver. Derhal ol kişi geldi donlarımı geri bana verdi ve benden özür diledi.

Nakildir ki, bir kez Nûrî hasta oldu. Cüneyd onun iyadetine geldi ve gül ile yemiş getirdi. Ondan sonra Cüneyd hasta oldu. Nûrî ashâbıyla onun iyadetine geldi. Cüneyd ise katı rencur idi. Nûrî ashâbına eyitdi ki: “Tahammelu anhü” yani hastalığını her biriniz yüklenin ki bu hastalık andan zâil ola. Ashâbı eyitdiler ki: Götürdük. Cüneyd ondan sonra sıhhat buldu ve ayak vurur kalktı. **[181a]** Nûrî eyitdi: Ya Cüneyd şimden geri hasta hâlini sorma ki hurmayla gül getiresin dedi.

Nakildir ki, Nûrî'den suâl ettiler ki: Mârifetullaha vâsıl olmanın yolu nedir dediler. Eyitdi: Yedi deryâ oddan yani ateşten ve yedi deryâ dahi nûrdandır. Cümlesini geçip ve cemî yaratılmışı bir lokma edip mürîdin ağzına koyalar yutasın ol vakit visâle yol bulup vâsıl olur dedi.

Nakildir ki, bir kişi eyitdi: Ya Şeyh bana vasiyet eyle. Eyitdi: Yavı var cemî halkın mârifetinden.

Nakildir ki, bir gün bir gözsüzü gördü ki Allah Allah der idi. Seğirtip vardı ve eyitdi ki: Sen onu ne bilirsin? Eğer bileydin kendinden derhal mahvolaydın böyle dedi. Ve ol şevkle derhal sahraya düşüp gitti. Meğer ol sahra serâpa kamışlık ve biçilmişti. Ve her kamışın başı keskin ve sivri oraktan, tiz etti kendini hayretle ol oraya bırakıp aşkla ve ol şevkle üzerinde yürür ve yuvarlanırdı. Kâh yine düşüp yine kalkardı ve onların üzerlerine basıp gezerdi ve yürür kâh seğirtirdi. Ol kamışlar Nûrî'nin a'zâsını şöyle kesmiş ve pâre pâre etmiş kana boyanmıştı. Amma Nûrî aşkla mest ve hayrân Allah Allah Allah deyip diye hatta lâ-yûkel ve bî-hûş düştü. Çün üzerine varıp nazar eylediler. Gördüler ki her kamışta dahi Allah Allah yazılmış. Ebû Nasr Serrâc rahmetü'llâhi aleyh der: Çün onu oradan alıp evine götürdüler. Ve eyitdiler ki: Ya Nûrî eyit ki: “Lâ İlahe illa'llâh”. Eyitdi: Andan gayrı yok bende anda varırım dedi ve canını teslim eyledi. Ve hakikat hâlinde ve sırrullahtan haber verip söylemedi. Bizim zamânımızın sıddîkı ol idi dedi. Rahmetü'llâhi aleyh.

³⁶⁹ “Çün” kelimesi iki defa yazılmış.

42. EBÛ OSMAN PÎRÎ (HÎRÎ) RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH³⁷⁰

Ol hâzır-ı esrâr-ı tarîkat, ol nâzır-ı envâr-ı hakikat, ol ciğer sohta-i cezbe-i rubûbiyet, ol sebâk-ı berde dermerdi kutb-u vakit Osman Pîri rahmetü'llâhi aleyh.

Ehlullah tâifesinin ekâbirinden ve efâdilinden idi ve âli himmet idi. Ve mergûb-ı cemî ashâp ve matlûb-ı ulu'l-elbâb idi.

[181b] Ve envâi kerâmet ve riyâzet ve mücâhedât ile meşhûr idi. Ve hakâyık ve dakâyık ve ilm-i şâfisi, vaaz-ı vâfisi vardı. Ve işârat bilindi ve kelâm pesendi ve fûnun-u tarîkatta bî-nazir. Ve maârif-i sırr-ı hakikatte bî-mânend idi. Ve onun ululuğunda hiç kimsenin itirâzı yoktu. Ve Abdullah Muhammed Râzî der rahmetü'llâhi aleyh Cüneyd ve Ruveyym ve Yûsuf Hüseyn ve Muhammed Fazıl ve Ebû Ali Cürcânî ve gayri meşâyihden ki çok gördüm ve lâkin bu mezkûrdan sâtir ve ârif Hak Teâlâ celle şânuh yolunda kimse görmedim. Ve Cüneyd'le ve Yûsuf Hüseyn'le ve Muhammed Fudala ile sohbet etmişti. Ve onun üç şeyhi vardı ululardan ve ona onlardan çok devlet ve saâdet erişmişti. Ve ol üç pîrin birisi Yahyâ Muâz, ikincisi Şah Şücâ' Kirmanî, üçüncü Ebû Hafs Haddâd idi rahmetü'llâhi Teâlâ aleyhim ecmain.

Ve hiç kimse tarîkatta ve pîrlerden ol kadar devlet ve saâdet erişmiş yok idi. Ve Nişâbur'da ona minber koydular idi ki ehl-i tasavvufun maârifinden ve esrârından onlara söz söyleye ve vaaz ve nasihat eyleye. Ve onun ibtidası ol idi ki hâl-i tufuliyette gönlüm hakâyıktan nesne talep ederdi.

Nakildir ki, bir gün mektephaneye giderdi dört kul ile ki biri Türkî, biri Habeşî, biri Rumî idi ve biri dahi Keşmîrî. Zeri destmal elinde ve kemer gevheri belinde ve nefis halklar eğninde ve destar kassabı boynunda. Bu ziynetle ve dört gûlâm önünce ve ardınca giderken bir kervansarayda bir arkası yağır eşeğe düş oldu. Gördü ki eşek başından bağlı ve birkaç kuşlar kimi iner kimi çıkar. Ol eşeğin bağrını yerler bağlı olmakla korunamaz. Çün Osman eşeğin ol hâlini gördü gönlüne merhamet düştü ve dönüp gûlâma eyitdi: Sen benimle niçin böyle gidersin? Gûlâm eyitdi: Senin ne emrin olursa tutup sana hizmet etmek için dedi. Osman derhal ol latif ve nazif libasının birisiyle eşeğin bağrını örtüp sardı. Ve ol latif ridâyı boynundan çözüp aldı ve onunla yağrı bağladı. Eşek münâcât eder gibi başını yukarı kaldırdı. [182a] Ebû Osman henüz

³⁷⁰ Ebû Osman el-Hirî (ö. 298/910) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 53; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 81; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 197; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 103-107; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 369; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 209; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 158; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 421-422.

evi kapısına varmadan erenlerin hâli ona vâki oldu. Pes oradan şûride hâl Yahyâ Muâz'ın mahallesine geldi. Onun sözlerinden dahi Ebû Osman'ın üzerine feth oldu. Anasından ve atasından munkatı oldu. Ve Yahyâ Muâz Râzî'nin dâim hemsohbeti oldu. Ve riyâzet ve mücâhede ederdi tâ kim Şeyh Şah Şüca'ın tarikinden hikayât ettiler. Osman'ın Şah Şüca'ı görmeye meyli oldu. Yahyâ'dan destur diledi ve Şah Şüca'ın hizmetine erişti. Şah ona yol vermedi. Eyitdi: Sen henüz recâ ile havf tutup durursun. Yahyâ'nın makâmı recâdır. Bir kimse ki recâ perverdesi ola andan sülûk-u tarîkat gelmez ki recâyı taklit etmek yolda kehellik getirir. Zira ona Yahyâ'nın recâsı tahfifledir. Tâ kim Ebû Osman çok tedarru eyledi ve zârîlikler kıldı. Yirmi yıl Şah'ın kapısında mu'tekif oldu. Âhir Şah onu kabul eyledi. Ve nice müddet onun kapısında ve sohbetinde oldu nice fâide kesbetti. Şah Nişâbur'a azmeyledi. Ebû Hafs'ın ziyâretini etti. Ebû Osman dahi onunla gitti. Ol günkü Ebû Hafs'ın katına geldi. Şah kabapûş idi. Ebû Hafs, Şah'a çok senâlar eyledi. Ebû Osman'ın gönlü Ebû Hafs'ın sohbetinde tutuldu amma Şah'ın hışmeti ve mehabbeti mâni olurdu. Amma dâim Îlâhî, Ebû Hafs'ın sohbetini müyesser eyle diye temennâ ederdi. Amma Şah'ın hâtırı âzürde olmasın derdi. Zira ki Şah gayur kişi idi. Çün Ebû Hafs'ın işini azim ve âli gördü Osman'ın gönlü ona alındı. Şah Şüca' çün kim gitmeye yarık gördü. Ebû Osman dahi gördü amma gönlü Ebû Hafs'ın hizmetinde kalmakta idi. Onların gidecekleri vakit Ebû Hafs, Şah Şüca'a eyitdi: Ey Şah bu yiğidi burada koyup gitsen bize onunla olmak hoştur dedi. Şah, Ebû Osman'a baktı ve eyitdi ki: "Ecip eş-Şeyh" yani ya Osman Şeyh'i kabul eyle dedi. Ebû Osman dahi Şeyh'in murâdını kabul eyledi kaldı. Ve ne gördüyse ve neye eriştiyse Ebû Hafs'ın sohbetinde erişti.

Nakildir ki, bir münkir var idi Ebû Osman'ı davet etti. Ebû Osman sahib-i davetin kapısına değin vardı.³⁷¹ **[182b]** Sahib-i davet dışarı çıkıp eyitdi: Ey şikem-har nesne yoktur geri dön, git dedi. Ebû Osman geriye döndü çün bir miktar gitti. Yine çağırdı ki: Ya filan gel dedi. Ebû Osman bilâ-tevakkuf geri döndü. Çün kapıya geldi geri eyitdi ki: Ne hoş cedd ve sa'yın var nesne yemekte dön var gitti. Biraz geri dönüp gittikten sonra yine ardından çağırdı gel dedi. Yine dönüp geldikde taş vardır yer misin? Var bir işle meşgul ol tâ kim bir nesne bulup yiyesin dedi. Hâsıl-ı kelâm bu vecihle otuz kere Ebû Osman'ı davet etti geldi ve reddeyledi. Gitti hiç tab'ı bozulup elem çekmedi. Çün ol münkir sahib-i davet bu hâli gördü ve otuz tamam oldu. Ebû Osman'ın böyle

³⁷¹ "Sahib-i davetin kapısına değin vardı" cümlesi iki defa yazılmış.

sözlere tahammül edip tab‘ı teğayyür olmadığını gördü gönlüne eser eyledi. Ve bî-ihtiyâr gönlüne rikkat gelip ağladı ve zârî zâr ağlayarak gelip Ebû Osman’ın ayağına düştü. Ve önünde sıdkla tevbe eyledi ve mürîdi oldu. Ebû Osman eyitdi: Ey kişi bu senin ettiklerin sehel iştir ki her-bar okuyasın gele ve reddedesin gide bunu esâyir hayvanlar ve itler dahi ederler ve onlarda dahi hiç tebdil ve teğayyür dahi olmaz. Pes bu çok iş değildir buna taaccüp etme. Amma erenlerin işi gayrıdır dedi.

Nakildir ki, bir gün bir rind ve kalleş yiğit giderdi. Ebû Osman’ı görünce saçını külâhı altında gizledi. Ve elinde rebabı vardı yeni içinde pinhan etti ki mürâi sandı. Menâhilerden içtinap edenlerden sandı. Ebû Osman çün onun hâline muttali oldu. Hilm ve şefkat birle yanına geldi. Eyitdi ki: Korkma cemî karındaşlar birdir. Çün ol yiğit Şeyh’in bu şefkatini gördü gönlüne hoş gelip tevbe eyledi. Şeyh buyurdu onu hânîkâha iletiler ve gusûl edip tarîkat hırkasını giydirdiler ve ona himmet bağışladı. Ve başkaldırıp hazreti izzete münâcât kıldı. Ve eyitdi: İlâhî ol ki bana düşerdi ettim. Sen dahi sana layık olanı edip tamam eyle dedi. Hemandem ol yiğide erenler vâkıası hâsıl oldu. Ve onun gibi vâkıat hâsıl oldu ki Ebû Osman’da vardı. Şöyle ki: Ebû Osman acibe kaldı.

Nakildir ki, bir kişi Ebû Osman’a gelip eyitdi ki: Ya Şeyh, dâim dilimle zikrederim amma³⁷² [183a] gönlüm hiç bana muvâfakat eylemez. Ebû Osman eyitdi: Var şükreyle ki bir uzvun bari sana itâat eylemiş ve bir cüzünden sana yol vermişler dedi. Pes ümittir ki gönül dahi ona muvâfakat eyleye.

Ve eyitdi: Sabredici ol ola ki çekmenle az az gele muvâfık ola. Ve eyitdi: Avâmın şükrü taâmda ve libasda olur. Havassın şükrü anda ola ki meaniden nesne gelmekte ola.

Ve eyitdi: Tevekkül beğenmektir Hak Teâlâ’yı ki andan tevekkül tutar ve itimât tutar. Hak Teâlâ’nın likâsına ki arzumend olur.

Ve eyitdi: Sen zindandasın mademki şehvetine tâbisin amma kaçan mütebaat-ı şehvetten elin çekip işini Allah Teâlâ’ya koyup teslim olasın. Hemandem selâmetlik bulup rahat olasın ve saâdete erişesin.

Ve eyitdi: Sabreyle tâat üzerine tâ kim senden itâat fevt olmaya ve mâsiyet üzerine sabreyle.

³⁷² “Amma” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi: Sohbet eyle ağniyâ ile tazîz eyle ve tefâhür eyle ve fakr eyle, tefakkur eyle ve tezellül eyle ki izzetlenmek ağniyâ ile tevâzudur. Fukarâya tezellül şeriftir.

Ve eyitdi: Hak Teâlâ izzetiyle ölün tâ hod ölmeyesiniz.

Ve eyitdi: Muvâfık oldur ki Hak Teâlâ'dan gayrıdan korkmaya ve ondan gayra ümit tutmaya ve onun rızâsı kendi rızâsı üzerine güzün ola. Ve eyitdi: Halkı hor tutmak bir hastalıktır ki hergiz devâ kabul etmeye.

Ve eyitdi: Adâvetin aslı üç nesnedir. Biri mal tamahındandır, ikinci halkın katında makbûl olmak tamahı, üçüncü halktan ikram ve âzaz tamahı. Ve eyitdi: Her kat ki mürîd düşer âhir ganimettir. Ve dahi: Hak Teâlâ vâcip edeptir kendi nefesine kullarının affını ki kendi yolunda taksir etmişlerdir. “*Ketebe Rabbüküm alâ nefsihi'r-rahmete*”³⁷³

Ve eyitdi: İhlâs oldur ki nefsin anda hazzı olmaya. Beher hâl bu ihlâs avâm ola ve havassın ihlâsı onların üzerine olur ki tâatler gelir onlardan, onlar andan dışarı ve onlara ol tâatte dîdâr düşmez ve onlar anı hiç nesneye saymazlar.

Ve eyitdi: İhlâs Hak Teâlâ'ya sıdk niyettir tâatte ve ihlâs halkın rivâyetini unutmaktır, devam nazar-ı halkla.

Nakildir ki, Ferganî her yıl hac ederdi. Bir kez yine hacca giderken Nişâbur'dan geçti. Ebû Osman'ın katına geldi selâm verdi, selâmını reddeylemedi. Ferganî kendi kendine eyitdi: **[183b]** bir Müslüman bir Müslümana selâm vere de cevap bulmaya bu ne acıptır. Ebû Osman eyitdi: Haccı böyle mi ederler ki atayı hasta koyalar gidelerde ol nâ-hoşnut ve nâ-râzı ola. Ve andan rencide ola. Ferganî der: Çün bunu işittim, döndüm Fergan'a vardım ve atam dünyâdan gidince sabrettim. Geri Osman katına gelmeye kastettim. Çün kim vardım beni ikram ve i'zâzla yanına aldı. Bir zamân Osman'a hizmet eyledim ve ondan dilek eyledim ki bana devcileğin vere. Ve yirmi bir müddet dahi ol hizmette oldum. Nâgâh Ebû Osman rencur oldu. Ebû Hafs'tan sonra otuz yıl dahi sağ oldu. Çün ölüm hâli âşikâre oldu. Oğlu gelip ağladı ve yakasını yırttı naleler eyledi. Ebû Osman andan haberdâr oldu. Eyitdi: Ey oğul zâhirde hilâfı-ı sünnet bâtın nafakanın alâmeti nişânıdır. Nitekim derler: “Küllü inâin yeteraşşahu bimâ fîhi.”³⁷⁴ Pes böyle dedi ve huzur-u tamamlı canını teslim eyledi. Dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet etti. Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh

³⁷³ Enam, 6/54. Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı.

³⁷⁴ Her kap içindekini sızdırır.

43. EBÛ ABDULLAH EL-CELLÂ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁷⁵

Ol sefine-i bahr-i diyânet ve ol sekîne-i ehl-i emânet. Ol bedreka-i makâmât ve ol âyine-i kerâmât. Ol âfitâb-ı felek-i rızâ yani ki Abdullah el-Cellâ rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Cümle ulemâ-i meşâyihden idi. Ve müktedâ-i ekâbirinden ve Şam ulularının kudemasından idi. Ve ehlullah tâifesinin fudalâsından idi. Ve hakâyık ve maârifte ve dakâyıkta ve letâifte bî-bedel idi. Ve tarîkat ve hakikatte bî-mânend ve bî-hemtaydı. Ebû Türâb Nahşebî'ye ve Zünnûn Mısıfî'ye erişip görüşmüş idi. Ve Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû'l Hüseyin Nûrî ile sohbet etmişti.

Ve Ebû Ömer Dimaşkî der: Andan işittim ki demiştir, atama ve anama eyitdim, dilerim ki sizden beni kendi hâlîme koyasınız ki Hak Teâlâ hazretine kulluk edem. Anlar dahi eyitdiler ki rızâ verdik var tarîkatte amele meşgul ol ve amele çalış dediler. Çün vâlideynimden destur ve rızâ aldım onların katından gidip gâip oldum. Bir müddet böyle geçti. Bir gece yağmur yağmıştı yine şehrimize geldim. Evimizin kapısını kaktım babam eyitdi: Kimsin? Eyitdim ki: Oğlunuz Ahmedim. Babam eyitdi: Bizim oğlumuz var idi Ahmed adlı neğin biz onu Allah yoluna bağışladık dedi ve kapıyı açmadı, geri almazız dedi.

[184a] Nakildir ki, Ebû Abdullah der: Bir Tersa yiğit gördüm beğâyet sahib-i cemâl idi. Şöyle ki bî-ihtiyâr onun hüsn ü cemâline hayrân oldum. Ve onun mukabelesinde durdum. Ol hayretle dururken Cüneyd oraya uğrayıp geçerci. Eyitdim ki: Ey üstad buncaleyin cemâli ve böyle mahbûbu cehennem yakar mı? Eyitdi: Ey oğul, bu pazar nefstir ve dam şeytandır ki seni bununla uluyup tutupdurur. Bu ibretten değildir ve teferrüc kısmından olmaz. Eğer ibretle nazar kılsan cemî zerrât-ı âlemde buncaleyin hüsn ü cemâl mevcuttur. Amma yakındır ki sen bu hürmetsizlik ile ve ıraklık nazarıyla muazzeb olasın dedi. İbn Cellâ der: Çün Cüneyd geçip gitti derhal hâtırımdan Kur'ân gidip ferâmûş ettim. Şöyle ki bir ayeti hâtırımda kalmadı. Nice yıllar istinat ettim ve zârîliklerle Hak Teâlâ hazretine yalvardım, istiğfâr ettim. Hak Teâlâ kerem ve lütfundan yine Kur'ân-ı Azîm'i yâdına erzâni etti.

Ve nakildir ki, ona suâl ettiler fakrdan. Hiç tınmayıp cevap vermedi ve durdu gitti. Çün geri geldi cevâba mültezim oldu. Sordular ki: Evvel niçin cevap vermedin?

³⁷⁵ Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 55; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 314-315; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 198; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 443-444; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 236; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 160.

Eyitdi: Yanımda dört dirhem gümüşüm vardı fakrdan kelâm söylemeye Hak Teâlâ'dan hayâ ettim. Varıp onu bir muhtaca nafaka ettim ve geldim. Andan sonra fakrdan söyledim. Ve söylemeye kuvvet tuttum dedi.

Ve eyitdi ki: Bir vakit Medine'de idim. Kıllet-i fâka bana galip oldu, sabrettim. Çün ravza-i Muhammed aleyhi's-selâm'a geldim. Eyitdim ki: Ya Rasûlallah sana mihman geldim. Derhal üzerime uyku galip oldu, uyudum. Vâkıamda Hazret-i Muhammed aleyhi's-salatü ve's-selâm'ı gördüm. Benim elime bir sıcak kirde verdi. Yarısını yedim ve uyandım, yarısını dahi elimde buldum dedi.

Ona eyitdiler ki: Tâib kaçan tâib olur. Eyitdi ki: Tâib ol zamân tâib olur ki sol yanında duran ferişte yirmi gün hiç nesne yazmaya omzun üzerine.

Ve dahi eyitdi: Her kimin yanında halkın meth ve zemmi yeksan ola, ol vakit ol kişi zâhid olur ve tâib olur.

Ve eyitdi: Bir zâhid ol zamân zâhid-i hakiki olur ki dünyâ ve mâfihâya hakaret nazarıyla nazar eyle ki dünyâ onun nazarında hakîr belki hiç ola ki âsânlıkla andan geçebile. Ve eyitdi ki: Senin kastın rızkın üzerine seni Hakk'tan dûr eder ve halka muhtaç eder.

Nakildir ki, çün vefatı yakın geldi, dâim gülerdi. Ve çün vefat etti, yine gülerdi. Yanında olan tabip derdi ki dahi ölmedi. Çün nefesine nazar etti gördü ki ölmüş rahimehu'llah.

[184b] 44. EBÛ MUHAMMED RUVEYM RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁷⁶

Ol âfitâb-ı bî-ğaym, ol hafiyy-i perde-i şifa-i hatim, ol velîyy-i kubbe-i nühat, ol vitr-i bî-zelel, ol kavs bî-bedel, ol âfitâb-ı bî-ğaym imâm-ı ahd Ebû Muhammed Ruveym rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Meşâyih kibârından ve tavâif-i ehl-i visâlden idi. Ve müktedâ-i ahd ve mukaddem-i asr idi. Ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin rahmetü'llâhi aleyh sahib-i sırrı idi. Ve onun birle hem ahd idi. Ve Dâvud Tâi mezhebinden idi ve cemî fukarânın fakiri idi ve ilm-i tefsirde gayet idi ve tarîkat ve hakikatte nazar-ı beliği var idi. Ve tevekkül birle

³⁷⁶ Ruveym b. Ahmed (ö. 303/915-16) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 57; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 296-302; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 85; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 199; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 442-443; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 125; Câmî, *Neşehâtü'l-Üns*, s. 218; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 160; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 561.

çok seferler eylemiş idi. Ve hakâyık ve letâyifte makbûl idi. Ve tarîk-i sema'da bir kitabı var idi, adına *Galatu'l-Vâcidîn*³⁷⁷ derlerdi.

Andan naklederler ki: Bir gün Bağdat'ta gayet ıssılar vaktiydi bir köy üzerinden geçerdim. Bana susuzluk galebe etmişti varıp bir evden su talep ettim. Onu gördüm ki bir oğlancık kapıya gelip açtı ve bir bardakla su verdi. Çün beni gördü eyitdi: Ey sûfî gündüzün su mu içersin? Ol sözden gönlüme eser gayret geldi. Andan sonra hergiz gündüzün su içmedim. Ve hergiz orucum bozmadım.

Nakildir ki, andan sordular ki ya Şeyh âdâb-ı sohbet nice gerektir. Eyitdi: Gerektir ki misafirin endişesi kademinden geçmeye ve ol arada ki gönlü ârâm tuttu menzil ola.

Ve eyitdi ki: Ârâm tut bisatta ve perhizle inbisatta ve sabr ile darb-ı sübâtı ol vaktedeğin ki geçesin sıratı.

Ve eyitdi: Tasavvuf üç haslet üzere mebnîdir. Biri tealluk etmek kendini fakra, ikinci muhakkik olmak bezille ve îsârla, üçüncü terk eylemek itirâzı ihtiyârla.

Ve eyitdi: Tevhid-i hakiki oldur ki fânî ola onun muhabbetinde kendi hevâsından ve onun vefasında kendinin cefâsından. Tâ kim fânî ola senin kilin onun kiliyle.

Ve eyitdi: Ârifin âyinesi vardır ki çün ona nazar eyleye derhal onun mevlâsı mütecellâ ola. Ve eyitdi ki: Yakîn müşâhededir.

Ve andan sordular ki: Fakrın sıfatı nedir? Eyitdi: Fakr oldur ki kendi sözünü dâim saklaya ve kendi nefsinin dâim saklaya giz tuta. Ferâiz hakkın geçirmeye. Ve eyitdi: Sabır terk-i şikâyetdir. O şükür oldur ki onu görünce yeter ola şikâyet eylemeye.

Ve eyitdi: Tevbe oldur ki tevbe edesin tevbeden. Ve eyitdi: Şehvet gizlidir zâhir olmaz, meğer amel vaktinde.

Ve eyitdi: Müşâhede rahattır ve dâim hâtırda olmak şenliktir. Ve işârât söylemek esirliktir. Ve eyitdi: İşârât u bişârâtan nefis vurma haramdır. Mükâşefâtta ve müğayebâtta **[185a]** ve hâtıratla helâldir.

Ve eyitdi: Zühhd dünyâyı hakîr tutmaktır. Ve onun işaretini gönülden zâil eylemektir dedi.

Ve eyitdi: Rızâ oldur ki eğer cehennem sağında ola diye ki solunda gerektir. Ve eyitdi: İhlâs onun amelinde ola ki iki cihânda ivaz gözetmeye.

³⁷⁷ Ruveym'e nispet edilen bir kitap. Detaylı bilgi için bkz. Salih Çift, "Ruveym b. Ahmed", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, c. XXXV, s. 273-274.

Nakildir ki, Ebû Abdullah Hafî der: Ebû Muhammed Ruveym'den vasiyet diledim. Eyitdi: Bu yolda az amel can-ı bezl eylemektir. Eğer bunu edemezsen sûflerin türrehatına meşgul olma.

Nakildir ki, âhir ömründe kendini maldarlar arasında pinhan eyledi. Şöyle ki halifenin mutemidi oldu. Kaziyyede onun maksûdu ol idi ki kendini setr eyleye ve mahcûb bildire. Cüneyd kaddesa'llâhu sırrahu'l azîz derdi ki: Biz meşgul-ü ârifleriz ve Ruveym ârif-i meşguldür. Rahmetü'llâhi aleyh.

45. İBN ATÂ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁷⁸

Ol kutb-u âlem, ol velîyyü sahib-i kadem, ol maden-i hikmet-i Rabbanî, ol sâkin-i Kâbe-i sübhâni, ol gevher-i bahr-i vefâ imâmu'l-meşâyih İbn Atâ rahmetü'llâhi aleyh.

Ol tahkîkin sultânı ve ehl-i tevhidin burhânı idi. Ve fûnun-u ulûmda ayet ve usûl-u fûrû'da gayet ve müftî-i zamânî idi. Ve hiç kimsenin andan evvel meşâyihden esrâr-ı tevhidde ve tenzilde ve manâyı tevilde ol kadar keşfi yok idi amma onun vardı. Ve ilm-i tefsirde ve ilm-i hadîste ve kıraat-ı Kur'ân'da cemî akrânları ona ikram ederlerdi. Ve Cüneyd müridlerinin ekâbirinden idi. Hatta bir cemaat onun savmaasına ziyârete vardılar. Gördüler ki cemî su olmuş. Eyitdiler ki: Bu ne hâldir? Eyitdi ki: Dün gece bana bir hâl âşikâr olmuştu. Hacâletten bu savmaanın çevresini dolanırdım, gözlerimden yaş revân olup aktığından oldu bu su dedi. Eyitdiler: Bu denli ağlamaya sebep n'oldu? Eyitdi: Yiğitliğim zamânında bir kişinin güvercinin tutmuş idim. Ol hâtırıma düştü geldi. Ol kişiye bin akçe verdim. Henüz dahi gönlüm karar etmeyip ağlarım hâlim nice olacaktır diye.

Nakildir ki, andan suâl ettiler ki: Ya Şeyh günde ne kadar Kur'ân okursun dediler. Eyitdi: Bundan evvel gece ve gündüzde iki hatim ederdim. Amma şimdi on dört yıldır ki okurum sûretü'l-Enfal'e eriştim. Yani demek olur ki evvel gafletle okurdum lâkin şimdi basiretle okurum.

Nakildir ki, İbn Atâ'nın on oğlu vardı. Ve onu dahi sahib-i cemâl idi. Babalarıyla bir yolda giderken nâgâh haramiler çıkıp tuttular, gözlerini bağladılar. Ve birer birer boyunlarını vurdular ve her birinin boynunu vurarken İbn Atâ gökten yana

³⁷⁸ İbn Atâ (ö. 309/ 922) hakkında bkz. Sülemî, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 87; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 302-305; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 103; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 444; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 173.

bakıp gülerdi ve ferah kesb edip şâd olurdu. Dokuz oğlunu bu resmâ [185b] katl eylediler. Onuncu oğlu İbn Atâ'nın bu hâlini müşâhede ederdi. Çün onun dahi gözlerini bağladılar ki katl edeler. Hemandem bir kez babasına baktı ve eyitdi: Zehi bî-şefkat baba ki sensin. Senin on oğlunu öldürelerde yine sen gülersin hiç bir vecihle bir söz söylemezsin. İbn Atâ eyitdi ki: Ey babanın canı bir iş ki onu Allah eyleye ona bir vecihle nice söz söyleyebile. Ol hod böyle durur ve göre durur ve ona kâdirdir ki cümlelerinizi saklaya ve hiç bir kimse öldüremeye. Çün harami başı İbn Atâ'dan işitti gönlüne eser etti ve hâli mütegayyir oldu. Derhal gelip ol oğlanın gözünü çözüp boynun vurmaya komadı âzâd eyledi. Ve eyitdi: Ey pîr eğer bu sözü evvel işiteydim cümlesini âzâd ederdim dedi.

Nakildir ki, İbn Atâ, Cüneyd'e derdi ki; ağniyâ fâzıllardır fukarâdan, zira ağniyâyâ yarın kıyamet gününde itâb ve hesâb ederler. Ve hesâb işitmek Hak Teâlâ'dan bî-vasıta kelâmdır. Mahelli itâbda hitâb-ı itâb ise dosttan dostadır. Cüneyd eyitdi: Eğer çün kim ağniyâyâ hesâb eder ve lâkin dervişlerden özür diler. Özür hod efdaldır hesâbtan. Ve İbn Atâ der: Ehlullahı istemeyin ilim meydanında isteyin andan sonra hikmet meydanında, andan sonra tevhid meydanında isteyin. Eğer bu üç meydanda bulunmazsa onun dinininden tamah kesin.

Ve dahi eyitdi: Her kim kendini âdâb-ı sünnetle arasta tuta. Onun gönlünü Hak Teâlâ mârifet nûruyla doldurur. Ve dahi eyitdi: Böyle vakitlerde ve ef'alde ve ahlâkta muvâfıktan âli makâm yoktur.

Ve eyitdi: Kulun ulu gafleti oldur ki: Hak Teâlâ hazretinden gafil kala ve onun fermanından ve muâmelâtından gafil ola.

Ve eyitdi: Nefsinizi kendi hevâyı nefsiniz yolunda sarf eylemeyin. Ve eyitdi: Tâatin efdali Hakk'a kulluk etmektir devam üzere. Eğer bir kimse yirmi bin yıl nifâk şuyûsunda kadem vura ve bir müddette bir karındaşın nuf'u için bir kez kadem vura ol efdal ola andan ki altmış yıl ihlâsla ibâdet eyleye ki andan kendi nefsinin necâtını dileye.

Ve eyitdi ki: Allah'tan gayrı bir nesneden karar tutup sakın olsa onun belâsı ol nesnede ola. Ve eyitdi ki: Bâtın nazargâh Hak'tır. Ve zâhir nazargâh halktır. Sana nazargâh-ı Hakk'ı pâk tutmak layıktır. Revâ değildir ki andan nazargâh-ı halkı yanlıkta tercih eylesin.

Ve eyitdi: Her kişinin ki evvel medhali kendi irâdetiyle ola ol âhirete erişe. Ve her kimin ki evvel medhali arzuyla ola dünyâyâ erişe.

Ve dahi eyitdi: Her nesne ki kişiyi âhiretten men eyleye ol dünyâdır. Bazıya evlat [186a] ve bazıya ticaret ve bazıya izzü galebedir ve bazıya şehvettir. Ve bunların her birine halâyıkın kendi miktarınca müteallik ve mukayyetlerdir.

Ve eyitdi: Gönüllerin şehveti vardır ve nefsin dahi şehveti vardır, ruhun dahi şehveti vardır ve bu şehvetleri cennette cem edeler. Ruhun şehveti kurb ola, gönül şehveti müşâhede ola ve nefsin şehveti rahat ola yani lezzet tatmak ola rahat üzerine.

Ve yine eyitdi: Nefs hamurunun aslı bî-edeplikdir ve kul mamurdur mülâzemet-i edebe. Nefs ise hilâf-ı edep taraflarına meyl edicidir ki onun meyl ettiği edebin hilâfidir. Ve kul gerektir ki anı cedd ve cehd ile ol bî-edeplikten döndüre.

Ve ona sordular ki: Kim katı düşmandır? Eyitdi: Nefsini görmek ve onu hâllerine nazar etmek ve kendi ilminden ivaz dilemek.

Ve eyitdi: Münafıkların kuvveti yemek, içmek iledir. Mü'minin kuvveti zikir iledir. Ve eyitdi: Her kimin gönlünde emr-i âhiretten nesne olmasa ki onu dünyâ şehvetinden meşgul eyleye hergiz ona terk eylemek el vermeye. Ve eyitdi: Her kimi edepten mahrum eylediler cemî hayrâtında mahrum eylediler.

Ve eyitdi ki: Siz kurba erişmezsiniz ve cemîniz kendi nefsiniz nasiplerinin mukayyidisiniz.

Ve eyitdi: Ben ziyâde korkarım ki eğer oda atsalar yeğdir ki yüzünü benden döndürüp nazar etmeye.

Ve dahi eyitdi: İstîtâat iki kısımdır. Biri hâldir, biri maldır.

Ve eyitdi: Tevekkül oldur ki: Fakr ve fâka zahmeti onun gönlünde zâhir olmaya ve hiç sebeble geri dönmeye. Ve hakikatten dışarı sükûn bulup karar eylemeye. Şöyle ki: Hak Teâlâ bile ki sen ol tevekkül üzerine rasıt durup durursun.

Ve eyitdi: Mârifetin üç rüknü vardır. Biri heybet, biri üns, biri emndir. Ve eyitdi: Rızâ gönle nazar etmektir. Hak Teâlâ'nın ihtiyâr-ı kadîmine ki anda kullarına ezelde ihtiyâr ediptir.

Ve ona sordular ki: Tâatte hangisi efdaldır? Eyitdi: Murâkabe etmek dâim.

Ve ona şevkten suâl ettiler? Eyitdi: Gönlün yanmasıdır, ciğer pâre pâre. Ve andan sordular: Şevk mi âlidir muhabbet mi? Eyitdi: Muhabbet âlidir. Zira şevk muhabbetten hâsıl olur.

Ve eyitdi: Cemî eşyayla muhtecep olur halktan ve evliyâyâ mücellâ oldu. Pes onları muhtecep oldu kendiyle cemî eşyadan.

Ve eyitdi: Çün Âdem'in isyân-ı âvâzesi zâhir oldu. Cemî eşya Âdem üzere hatta altın, gümüş dahi ağlamadı. Pes Hak Teâlâ onlara niçin ağlamadınız dedi. Eyitdiler: Ya Rabbi! Biz ağlamayız ol kimseye ki ol sana âsi ola. Hak Teâlâ³⁷⁹ dedi ki: İzzetim celâlim hakkı için cemî nesnenin kıymetini sizinle âşikâre edeyim ve cemî âdemoğlanlarını size hizmetkâr edeyim.

İbn Atâ der: Bir kişi benden sordu ki ya Şeyh uzlet etmek dilerim ne dersin? Eyitdi: Halktan kesilmek istersin [186b] ya kime ulaşırsın? Ben eyitdim: Ya Şeyh, ya n'eyleyeyim nice edeyim? Eyitdi: Zâhirini halkla ve bâtınını Hak'la dedi.

Nakildir ki, bir gün ashâbına eyitdi ki; kişi ne'yle âli ve kavî olur? Çok oruç tutmakla dediler. Ve bazıları dahi eyitdiler ki: Kendi nefsinin dâim muhâsebe edip müvâzene etmekle ve bazısı eyitdiler: Hak Teâlâ hazretinden gayrıdan yüz döndürmekle ve cemî malını terk edip bezl etmekle dediler. İbn Atâ eyitdi ki: Ululuğu ve âliliği bulmadılar illâ hoş huyla ve hüsn-ü halkla dedi.

Nakildir ki, bir gün ashâbı önünde ayağını uzatmıştı Ebû Bekir ve Ömer'in önüne ki onlar gele sâfirak idi ve bî-tekellüf idi. Çün Osman geldi mübârek ayağını değiştirdi. Zira ki Osman sâhibu'l-hayâ ve ehl-i edep idi. Rasûlullah sallâ'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem hazreti ebebinden edep eyledi. Radiya'llâhu anh.

46. İBRAHİM RAKKÎ RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH³⁸⁰

Ol kıble-i etkiyâ, ol kudve-i asfiyâ, ol dervedam-ı subh-u sâdık, ol zerham-ı murg-u sâbık, ol fâni-i cûd-i bâkî İbn Dâvud İbrahim Rakkî rahimehullah.

Ulemânın ekâbirinden idi. Ve meşâyihin efâdilinden idi. Ve bu tâifenin mukaddimi idi ve müteberi idi. Ve sahib-i kerâmet ve ehl-i riyâzet ve Şam vilayetinin ulularından idi. Ve Cüneyd'in ve İbn Cellâ'nın akrâından idi. Ve uzun ömre erişmişti.

Nakildir ki, bir gün bir derviş bir derenin içinden giderdi. Nâgâh bir arslan çıkıp helâkına kast eder. Çün dervişe kast edip geldik de donuna nazar kıldı. Heman yüzünü yere vurup süründü ve dönüp gitti. Meğer ol derviş Şeyh'in hırkasından kendi hırkasına bir pâre dikmişti. Derviş bildi ki ol pârenin hürmetine sakınıp gitti. Derviş ol vartadan

³⁷⁹ “Hakk Teâlâ” kelimesi iki defa yazılmış.

³⁸⁰ İbrâhîm b. Dâvûd er-Rakkî (ö. 326/937) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 108; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 354; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 111; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 298; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 185.

halâs oldu. Ve ondan naklederler ki: Mârifet isbât-ı haktır andan dışarı ki vehm ve fehmi erişe.

Ve ol eyitdi: Kudret âşikâredir ve gözler güşâdedir lâkin görmek zayıftır. Ve eyitdi: Halkın zayıf-rağmı oldur ki elini şehvetten çekmeye ve halkın kavî-rağmı oldur ki şehveti terk üzerine kâdirdir.

Ve eyitdi: Her âdemînin kıymeti himmeti miktarıdır eğer himmeti olmasa kıymeti yoktur. Ve eğer onun himmeti Hakk'ın rızâsı ola. Onun himmetini bulmak mümkün olmaya. Ve eyitdi: Râzı oldur ki suâl etmeye ve dahi duâda mübâlağa etmek rızâdan değildir.

Ve eyitdi: Tevekkül ârâm tutmaktır [187a] onun üzerine ki zîmân etmiştir. Ol ki kifâyet etmiştir sana bî-zahmet erişir amma cemî zahmet ve renc ve meşgullük talepte ziyâde olur.

Ve eyitdi: Dervişlerin edebi ol vakit ola ki hakikatten ilimle gele. Ve eyitdi ki: Dünyâda sana iki nesne makbûldür. Biri sohbet-i fakir, ikinci hürmettir dedi. rahmetü'llâhi aleyh.

47. YÛSUF ESBÂT RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH³⁸¹

Ol mücâhid-i meydân-ı mert ve ol mübâriz-i merdân-ı dert. Ol hûkerde-i takvâ ve ol perverde-i irfân u manâ, ol muhlis-i muhtâd, Ebû Yûsuf Esbât rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Bu kavmin zühhâd ve ubbâdından idi ki tevâbiinde hiç onun zühdü gibi yok idi. Ve mehâsini alâ vechi'l-kemâl idi. Ve her ibâdetle ve riyâzette alâ vechi'l-kemâl-i gayet idi. Ve mârifet ve halatını kendi de pinhan ederdi. Ve ekâbir-i meşâyihden çok kişilere ermişti.

Nakildir ki, yetmiş bin akçe miras yemişti kendisi hurma yaprağını ve kendisi vechü kifayetini andan hâsıl ederdi. Andan gayrı nesneden kût edinmezdi. Ve ol demiştir ki: Kırk yıl tamam üzerimden geçti gömleğim yok idi ne milk ve ne bir vechü âriyet gömlek giymedim der idi. Hakikat ol giydiği hırkadan gayrıya mâlik değildi.

Nakildir ki, bir gün Huzeyfe-i Maraşî'ye nâme yazdı ki her fadle nesne ki onun katında itibârı ola. Ol kimse günahattan aldanmıştır. Ve eyitdi: Her kim Kur'ân'ı okuya ve zevk bulmaya ve dünyâ-i güzîn eyleye ol Allah Teâlâ hazretini hâşâ istihza etmektir.

³⁸¹ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, c. IV, s. 462; Câmi, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 154; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 324-326.

Ve benim amelimden ben korkarım ki benim üzerime gûnahtan beter ziyanlı ola. Ve her kimin akçe ve altın onun katında ve gönlünde âhiret izzetinden ziyâde ola, ol kimse nice ümit tutar Allah’a din ve dünyâsında.

Ve eyitdi ki: Bir gece Allah’a sıdkla amel eyleyem sevgilidir bana andan ki Allah yolunda kılıç vuram. Ve hem yine Huzeyfe’ye nâme yazdı. Emme ba’d vasiyet ederim ki: Allah’ın takvâsıyla amel eyle ki onunla sana ta’lîm edepdirir. Ol murâkabetle ki hiç seni kimse görmeye andan ki murâkabe edersin illâ Allah göre ve dahi amel şâyeste ile şöyle ki hiç kimse onun def’ine çare bulmaya ve tedenni mertebesine gelmek vaktinde hergiz pişmanlığın faydası yoktur.

[187b] Şiblî der: Ebû Yûsuf Esbât’a sordular ki; gayet-i tevâzu nedir? Eyitdi: Oldur ki andan dışarı çıkacak. Şöyle bilesin ki senden yeğrekdir.

Ve eyitdi ki: Tevbenin beş makâmı vardır. Evvel ki, cehâletten ırak olmak. İkinci, batâleti terk eylemek. Üçüncü, münkerâtı terk eylemek. Dördüncü, sevgili ve makbûl olanlara yakın olmak. Beşinci, hayrâta şitâb etmek ve tevbeyi dost edinmek, sevmek. Ve Hakk’a ibâdet eylemek ve Hak ibâdeti dahi edâ eylemek ve kûtu haramdan tasfiye eylemek.

Ve eyitdi: Zühdün alâmeti ondur. Evvel ki, mevcudu terk eylemek, ikinci, arzuları terk, üçüncü, hizmet-i ma’bûd, dördüncü, îsâr-ı mal ve nefis, beşinci, safâ-i manâdır. Altıncı, azîzle muazzez olmak, yedinci ihtiramdır ve şefkattir. Sekizinci münâcâttır, dokuzuncu canın ve gönlün ıssısını istemektir. Onuncu rahatı terk eylemektir.

Ve eyitdi: Sabrın alâmeti ondur. Biri habs-i nefstir ve istihkâm-ı müdâvemeti talep. Üçüncü zıkr-i Hakk’la üns. Dördüncü nefy-i cezâdır. Beşinci iskât-ı feza’. Altıncı muhâfazat-ı tâat. Yedinci vâcibâtta dürüşmek. Sekizinci sıdk-ı muâmelât. Dokuzuncu sebât-ı mücâhedâttır. Onuncu cennâta ıslah. Ve eyitdi: Şehavâtı gönlünden gidersiz. Meğer gönlünden ihtiyârsız korkuyla kopa.

Ve eyitdi: Tevekkülün dahi alâmeti ondur. Evvel ki oldur ki gönül ârâm tuta ona ki Hak Teâlâ nasip etmiştir. İkinci rızâyı istikamet göstermektir. Üçüncü teslim ve cümle umûrunu Hakk’a tefvizdir. Dördüncü gönlü taalluk tutmaktır kafla nun ortasında yani şol belâ ki kaf-nun ortasındadır ve kaf nununa ulaşmıştır. Beşinci kademi ubûdiyette komaktır ve rubûbiyetten ihtiraz etmektir. Yani Firavun ve benlik davasını terk etmektir. Altıncı kendi ihtiyârını terktir. Yedinci halâyıktan ve alâyık-ı dünyevi-i

kat‘ eylemektir. Ve hakâyika dühûl etmektir ve el götürmeye sa‘y etmektir. Sekizinci ölmeden ikrah etmeyip sevmektir. Dokuzuncu dünyâ rahatının vaktinde sıhhati düşman tutmaktır. Onuncu Hakk’ın zikriyle üns tutmaktır. Ve Hak Teâlâ’nın azametini neşr ettiği vakitte şâdimân olmaktır tefekkür vaktinde yani şol saatte ki senin nazarın Hakk’a vurur yine ola.

Nakildir ki, bir kişi Yûsuf Esbât’tan suâl etti ki cümle tefrika nedir? [188a] Cevap verdi ki insan cem etmektir maârif-i ilâhiyye-i ahvâlde. Ve onun sözüdür ki namaz kılmak senin üzerine, namazı cemaatle kılmak farz değildir. Amma helâl talep etmek farîzadır. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyhi rahmeten vâsiaten.

48. EBÛ YAKUP BİN İSHAK RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH³⁸²

Ol müşerref rakm-ı fazîlet, ol tâlib ü râğib-i hakikat, ol münevver-i hâl, ol muattar-ı visâl, ol şâhid-i makâmât-ı meşhûrî Ebû Yakup bin İshak Nehrecûrî rahmetü’llâhi aleyh.

Meşâyih-i asrın kibârından idi ve zamânının mürşid-i izâmından ve meşâyih-i kibârından idi. Ve tarîkat ve şerîatin kuddâmından ve zamânının mürşid-i izâmından idi. Ve lütf-i ihsânı beğâyet ve hüsn-ü hulku mâlânihayet idi. Ve hürmet ve edebe mahsus ve kelimât içinde bî-nazîr ve işârâtta bî-mânend idi.

Derler ki ve der ki: Meşâyih içinde hiç andan tuvânâ pîr ve hoş münzir kimse olmamıştı. Ve Ömer (Amr bin) Osman Mekkî’ye ve Cüneyd-i Bağdâdî’ye erişmişti ve dâim Mekketüllah da mücâvir idi. Âhırinde anda vefat eyledi. Bir saat tâatten ve ibâdetten ve mücâhedededen âsude değildi. Ve bir saat gönlü hoşluğun ve ferah olduğunu kimse görmemişti. Pes münâcâtında Hak Teâlâ hazretine münâcât edip ve zârilikler kılıp nâleler ederdi. Bir kez sırrına bir nidâ ettiler ki: Ya Yakup sen kulsun kulun rahatla ne işi vardır.

Ve nakildir ki, bir kişi andan suâl etti ki ya Şeyh, namaz kılarım amma halâvetini bulamam. Eyitdi: Çün gönül hoşluğunu namazdan gayrıda bulmayasın ve etmeyesin namaz halâvetini dahi bulmayasın. Nitekim misalde edeptirirler ki çün merkebe ulaf vermeyesin. Ukbe-i dinde ol merkeble eşmeyesin.

Eyitdi ki: Bir gün bir gözlü gördüm ki bir kişi tavaf eder ki ve derdi ki “eûzü bike minke” yani sığınırım sana senden demek olur. Eyitdim ki: Ya kişi bu ne duâdır?

³⁸² Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 356; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. XI, s. 382; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 537-538.

Eyitdi: Bir gün bir kişiye nazar ettim. Benim gözüme gayet hûb göründü. Hemandem havadan bu çakan gözümünden yana ki onunla ol kişiye bakardım. Bana bir tabanca dokundu ki derhal serâsime oldum bu gözüm ol tabancadan çıktı. **[188b]** Ve bir avâz dahi geldi ki bir dahi bakma. Eğer bir dahi bakarsan ben dahi ziyâde ederim. Bir tabanca dahi yiyesin dedi.

Ve eyitdi ki: Fenâda kulluk sohbetin etmek bekâdır. Yani çün kul kendinden fâni ola Hakk'la bâkî olur. Lâcerem Hak onun adını demedi illâ abd dedi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: "*Feevha ilâ abdihi mâ evha*"³⁸³

Ve eyitdi: Şâdilik üç haslettedir. Biri tâatte şâdiliktir. İkinci dünyâdan ve ehlinden ırak olmaktan şâdiliktir. Üçüncüsü halkın gereği andan ziyâde olmaktır ki Allah ile hiç nesneyi yâd eylemeye meğer onu yâd eyleye ki Allah'ın ola.

Ve dahi eyitdi: (Beduristi ?) mütevekkil hakiki oldur ki kendi renci ve zahmeti halktan götürülmüş ola. Ne kimseye şikâyet eder andan ki ona erişir ve ne zem eder ol kimseye ki andan men eder. Onun için ki Hak Teâlâ'dan gayrı mâni ve mutı' görmez.

Ve eyitdi: Tevekkül-ü hakiki İbrahim aleyhi's-selâm'ın idi ki Cebrail aleyhi's-selâm eyitdi: Ya İbrahim hiç hâcetin var mı? Eyitdi: Sana hâcetim yoktur. Zira ki visâlle ol nefsten gâip idi. Tâ kim hiç Allah ile hiç dahi nesne görmezdi.

Ve dahi eyitdi: Ehl-i tevekkülün hakâyıkta tevekkül evkâtır galebâtta ki eğer ol vakitte oda gireler hiç haberleri olmaya. Ve eğer ol hâlde elleri oda bırakalar onlara zarar gelmeye. Ve eğer ol hâlde onlara oklar vursalardı zarar gelmeye ve zahmet görmeye. Vakıt olur ki eğer onları bir sürü sinek ısırsa korkalar ve az hareketle yerlerinden gideler.

Ve eyitdi ki: Sıdk muvâfıktır Hakk'tan âşikâre ve pinhan. Ve andan sordular ki Allah Teâlâ hazretine yol nicedir? Ve nice gerektir? Eyitdi: Cühhâlden ictinâp gösterin ve ulemâ ile sohbet edin ve ilme meşgul olun ve istimâl edin ve zikre mülâzemet eyleyin.

Ve ona sordular ki tasavvuf nedir? Eyitdi: Ah ah "*tilke ümmetün kad halet lehâ mâ kesebet*"³⁸⁴ Andan sonra eyitdi: Kulûbun nefretidir huzur-u devam ile ol oradan ki cemîsi hitâb etti. Hak Teâlâ ve anlar düğeli zerrâtla yani zerrât sûretinde edeler tâ kim

³⁸³ Necm, 53/10. *Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.*

³⁸⁴ Bakara, 2/141. *Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine.*

haber verdiler ki Allah Teâlâ celle zikr buyurdu: “*Elestü biRabbiküm, kâlu belâ*”³⁸⁵ diye cevap verdiler dedi. Rahmetü’llâhi aleyhi rahmeten vâsîaten.

[189a] 49. SEMNÛN MECNÛN (MUHÎB) RAHMETÜ’LLÂHÎ ALEYH³⁸⁶

Ol bî-cûd heme hûb, ol bî-akıl heme lûb, ol pervâne-i şem‘i cemâl, ol aşûfte-i subh-i visâl, ol sakın-i muzdarip ve ol mahbûb-u muhîb ve ol Şeyh-i mevzun yani Semnûn Mecnûn rahmetü’llâhi aleyhi rahmeten vâsîaten.

Kendi şânında yegâne-i vakt idi. Ve makbûl-ü ehl-i zamân idi. Ve cemî ekâbirin onun ululuğuna ikrârı var idi. Ve ona kuvvet-i muhabbetten idi ki Semnûn el-Muhîb derlerdi. Amma ol kendisine Semnûn el-Kezzâb diye ad koymuştu. Ve Serîyyü’s-Sakatî’nin sohbetine vâsıl olmuştu. Cüneyd-i Bağdâdî de akrânından idi.

Nakildir ki, ol vaktin ki Hicaz’dan Medine’ye gelmişti. Ehl-i Medine, ya Semnûn, bize vaaz ve nasihat eyle dediler. Ol dahi minbere çıkıp vaaz ve nasihate başladı. Amma hiç kimse sözüne müstemi değillerdi. Ve mukayyed olmadılar. Çün gördü ki hâzır cemaat sözüne mukayyed değillerdir. Ve hâlden dahi âgâh değiller. Derhal yüzünü kandillere tutup eyitdi: Ya kandiller muhabbet sözünü size söylerim. Derhal kandiller raks edip harekete geldiler ve birbirlerine dokunup pâre pâre oldular. Ve rîze rîze olup yere döküldüler.

Nakildir ki, ol vaktin ki Hicaz’dan geldi. Tâlip olanlar, ya Semnûn muhabbetten bize kelâm söyle dediler. Ol dahi kelâma mübâşeret etti. Bir kuşcağız havadan aşağı inip Semnûn’un başı üzere kondu oturdu. Andan kalkıp kolu üzerine kondu. Andan dahi kalkıp dizine indi andan dahi kalkıp yere indi kondu ve yere minkarıyla ol denli vurdu ki minkarından kan revân oldu aktı. Ve düşüp can verdi.

Rivâyettir ki âhir ömründe sünnete teb‘ıyt için bir hatun aldı ve andan bir kızı oldu. Ol kız iki ya üç yaşına varınca ona bir miktar meyl oldu. Ol gece düşünde gördü ki kıyamet kopmuş ve her kavim için alemler dikilmiş ve bir alem dahi dikilmiş ki onun nûru cemî ehl-i arasatı ihâta eylemiş. Semnûn bu alem hangi kavmindir? Eyitdiler: Bu alem ol kavmindir bu ayet onun şânındandır, “*yuhibbühüm ve yuhibbühû*”³⁸⁷ Semnûn kendini ol kavmin ortasına bıraktı. Derhal ol kavmin birisi geldi ve Semnûn’u onların

³⁸⁵ Araf, 7/172. “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” demişti. Onlar da, “*Evet, şahit olduk (ki Rabbinizsiniz)*” demişlerdi.

³⁸⁶ Semnûn b. Hamza (ö. 298/911 [?]) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 62; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 309-312; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 91; Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 201; Şa’rânî, *Tabakâtu’l-Kübrâ*, c. I, s. 162; Münâvî, *Kevâkibu’d-Duriyye*, c. I, s. 427-429.

³⁸⁷ Mâide, 5/54. *Allah, sevdiği ve onların O’nu sevdiği.*

ortasından çıkardı. Semnûn feryâd edip niçin beni sürüp çıkarırsın dedi. Ol kişi eyitdi: Onun için ki bu alem muhîbler alemdir. Sen bunlardan değilsin. **[189b]** Semnûn eyitdi: Ey kişi bana Semnûn el-Muhîb derler. Hak Teâlâ hazreti benim muhîb idiğim bilir, malûmdur dedi. Hâtiften bir avâz geldi ki: Ya Semnûn gerçek sen muhîb idin amma dünkü gün kızına meyl ettin ol ecilden seni muhîbler defterinden mahv eyledim. Semnûn düşünden belinleyip bî-dâr oldu ve zârîlık kılıp ağladı ve münâcât edip eyitdi: İlâhî eğer ol kız benim muhabbetim bünyâdına hâlel verirse ve muhabbet yoluna sed olursa onu bu yoldan kaldır. Hemandem böyle derken feryâd-ı figan âvâze peydâ oldu. Nedir deyince, eyitdiler ki: Kızın damdan düştü ve helak oldu.

Nakildir ki, Ğulâm Halil bir mürâi kişi idi. Parsalık davasın ederdi. Kendisini halife huzurunda tasavvufla izhâr etmişti. Ve dinini dünyâyâ değışip muttasıl halife huzurunda meşâyihin gıybetini ederdi. Murâdı bu idi ki cemîsi halife nazarından dûr olalar. Ve kimse onlara itibâr etmeyeler. Çün Semnûn el-Muhîb'in mertebesi şöhet buldu ve nasihati, vasiyeti münteşir oldu. Halâyık ona teveccüh ettiler. Ğulâm Halil, Semnûn el-Muhîb'e çok renc ve zahmet erıştirdi, iftiralar eyledi ve fevâhiş nesneler isnat etti. Ve dâim helâkına kast ederdi. Bir gün şöyle vâki oldu ki Semnûn'un hüsnü bir hatunun gönlüne hoş gelip kendini Semnûn'a arz eyledi. Semnûn ona iltifat etmedi. Ol hatun Cüneyd'in katına geldi. Eyitdi: Ya Şeyh Semnûn el-Muhîb'e söyle ki beni kabul eylesin. Cüneyd'e bu söz hoş gelmedi. Ol avratı huzurundan reddeyledi. Ol avrat Ğulâm'ın katına geldi ve Semnûn Mecnûn'a bir töhmet îcâb eder söz söyledi. Ğulâm Halil çün bu sözü işitti, şâd oldu. Geldi bu sözü halifeye söyledi. Halife bu sözden mütağayyir oldu. Hatta buyurdu ki Semnûn'u katl edeler. Çün Semnûn'u getirdiler. Cellad dahi hâzır oldu. Halife cellada öldür demeyi murâd edince halifenin dili tutuldu. Ol gece Semnûn'un katlini tehir ettiler. Ve halife varıp sarâyında yattı. Düşünde gördü ki eyitdiler: Ya halife senin mülkün zevâli Semnûn'un canına bağlıdır dediler. Çün sabah oldu halife Semnûn'u getirip izzet etti. Ve Semnûn'dan özür diledi. Ve nice türlü i'zâz ve ikramlar edip menziline gönderdi. **[190a]** Ğulâm Halil'in hasedi ve adâveti evvelkiden ziyâde oldu. Âhir ömründe cüzzama mübtelâ oldu.

Semnûn'dan muhabbet nedir diye suâl ettiler? Eyitdi ki: Safâ-i dostluktur zikri devamla. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: “*Üzküru'llâhe zikran kesiran*”³⁸⁸ Ve eyitdi ki:

³⁸⁸ Ahzap, 33/41. *Ey îmân edenler! Allah'ı çokça zikredin.*

Hak Teâlâ hazretinin Rasûlü aleyhi's-selâm buyurur: “*El-mer'u mea men ehabbe*”³⁸⁹ yani kişi kimi severse onunladır.

Ve andan suâl ettiler ki: Niçin muhabbeti belâyla makrûn ettiler. Eyitdi ki: Her esfel bî-temyiz muhabbet davasını etmeye. Andan fakrdan suâl ettiler. Eyitdi: Fakir oldur ki fakirlik ile üns tuta şöyle ki dünyâperest olanlar nakdla, mansıbla üns tuttukları ve fakir dahi dünyâyâ ve nakda şöyle vahşet tuta ki dünyâperest fakirden vahşet ettiği gibi.

Ve eyitdi: Tasavvuf oldur ki, hiç bir nesne senin mülkün olmaya ve kimseye sen mülk olmayasın rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

50. EBÛ MUHAMMED EL-MÜRTE'İŞ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁹⁰

Ol canla sâbık-ı ma'nâ, ol tenle lâhik-i takvâ, ol sâlik-i visâl-i vecd, ol nâsîk-i sırât-ı mecd, ol mertebe-i perveriş Ebû Muhammed Mürte'îş rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh rahmeten vâsiaten ki ehl-i tasavvufun muteberlerinden ve ulemâ ve sulehânın makbûllerinden ve ol Nişâbur'dan idi. Ve hizmetleri ile makbûl ve ma'rûf idi. Ve Ebû Hafs'ı görmüş idi. Ve Ebû Osman'la ve Cüneyd-i Bağdâdî ile sohbet etmişti. Ve onun sükûnu Şunuziyye camiinde idi. Âhirü'l-emrine Bağdat'da vefat eyledi rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Nakildir ki, ona eyitdiler ki: Filan kimse su üzerinde yürür. Eyitdi: Hak Teâlâ tevfiğ kıla ki ve hidâyet rûzî kıla ki kendi hevâsının muhâlifin işleye. Zira andan olur kadar ki havada uça amma olda hevây-ı nefstir.

Nakildir ki, Ramazan'ın aşr-ı âhirinde ânı gördüler ki: Mescid-i Cuma'dan itikâftan çıkmıştı. Ona sordular ki: Ya Şeyh, ne nesne sizi mescidden çıkardı ve terk-i itikâfınıza sebep n'oldu? Eyitdi: Kur'ân'ı yani cemaat-i Kur'ân'ı görmeye tâkat getiremedim. Ve anlar kendi tâatlerini kendi gözlerinde ulular dinleri benim üzerime sıklet getirdi. Ol sebepten çıktım dedi.

Ve ol eyitdi: **[190b]** her kim Allah'ın fazlına itimât eder Hak Teâlâ onu nihayet cennete iletir, eriştirir dedi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: “*Kûl bifadlillâhi ve*

³⁸⁹ Buharî, “Edeb”, 6167; Müslim, “el-Birr ve's-Sıla ve'l-Edeb”, 2639; Tirmizî, “Zühd”, 2385.

³⁹⁰ Abdullah b. Muhammed Mürte'îş (ö. 328/939) hakkında bkz. Sülemî, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 120; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 355; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 118; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 462.

*birahmetihî*³⁹¹ Ve eyitdi ki: Vesvese habere eriştirir. İlham fehmin ziyâdeliğine ve beyâna müeddî olur.

Ve eyitdi: Her kimin ki vecdi ola, ol vecdde kendi dininin ziyâdeliğini görmeye ol yeğrekdir andan utanıp tevbe eyleye.

Ve eyitdi: Vecd iki kısımdır. Biri vecd-i melikdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: “*Femen lem yecid fesiyâmu selâsete eyyâm*”³⁹² yani “femen lem yemliku” manâsınadır. Yani şol kimse ki mâlik olmadı üç gün oruç tutsun. Ve biri dahi vecd-i likâdır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: “*Ve vecedû mâ amilu hâdıran*”³⁹³ yani hâzır buldular şol nesneyi ki amel eylediler.

Ve eyitdi: Ârif saydla ma’rûftur. Kim onu sayd edeptir tâ kim onu mükerrerrem eyleye ve hazire-i kudste makâm vere.

Ve eyitdi: Murâkabe sırrı riâyet etmektir, hitâb-ı gaybînin erişmesi için her lahzada. Ve eyitdi: Çün kim muhlis gönlü Hakk’a vere dostluk nimet ola. Çün halka vere adâvet ve nefret ola.

Ve eyitdi ki: Tasavvuf bir hâldir ki sahibini koft-u gûden gâip eyler ve Hüdâ-yı zü’l-minene eriştirir. Ve andan kendi yok olur. Heman ancak Hak kalır.

Ve eyitdi: Fukarâya hemnişin olmağın azîzrağı oldur ki geri fukarâ ile hemnişin ola. Andan sonra eğer göresin ki fakir fakirden ceza olur. Yakın bil ki bir illetten hâli değildir.

Nakildir ki, bazı ashâb andan vasiyet istediler. Eyitdi: Bir kimseye var ki ol sana benden yeğrek ola dedi. Rahmetü’llâhi Teâlâ aleyhi rahmeten vâsiaten aleyh.

51. EBÛ ABDULLAH EL-FADL RAHMETÜ’LLÂHİ ALEYH³⁹⁴

Ol işârât ve dakâyıkla müteayyin. Ve ol kerâmât-ı hakâyıkla mütemekkin, ol makbûl-ı tavâif, ol mahsûs-ı letâif, ol mağz-ı aşk pûr akıl Ebû Abdullah el-Fadl rahmetü’llâhi aleyh.

Ehl-i Irak’ın meşâyih-i ulemâ-i kibârından idi. Ve cemî tavâifin makbûlü idi. Ve mücâhedât ve kerâmât içinde bî-nazîr ve kuvvette bî-mânend idi. Ve Ahmed [191a] Hadraveyh’in mürîdi idi. Ve Hakîm Tirmizî’ye erişmişti ve Ebû Osman Hîrî’nin ona

³⁹¹ Yunus, 10/58. De ki: “Ancak Allah’ın lütuf ve rahmetiyle.”

³⁹² Maide, 5/89.

³⁹³ Kehf 18/49.

³⁹⁴ Sülemi, *Tabakâtu’s-Sufiyye*, s. 68; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c. X, s. 232; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 87; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatı’s-Safve*, c. IV, s. 165.

beğâyet meyli vardı. Ve bir kez ona nâme yazdı ki alâmet-i şekâvet nedir? Eyitdi: Alâmet-i şekâvet üç nesnedir. Biri oldur ki Hak Teâlâ ona ilim rûzî kıla ve amelden mahrum eyleye. İkinci amel rûzî kıla ihlâstan mahrum eyleye. Derler ki: Fadl, ehl-i Belh'ten çok belâlar çekti. Andan sonraki seferden el çekti ve geri geldi. Ta'n dilini ona avâz ettiler ve sâhib-i garazlar cümle ittifak ettiler de Fadl'ı şehirden sürdüler. Fadl onlara duâen aleyh etti. Ya Rabbi onların gönlünden sıdkı al dedi. Ve Fadl bu duâyı ettikten sonra Belh'ten artık sıddîk koymadı.

Ve eyitdi: Aciblerim ol kimseyi ki kendi hevâsıyla evine vara onu ziyâret eyleye. Niçin kademini hevâda komaya tâ kim ona erişe ve onunla dîdâr eriştire.

Ve eyitdi: Sûfî oldur ki sâfi ola cemî nefsten. Ve eyitdi: Çün mürîd kendi kûşeyi hâtırla dünyâyı gözleye. Sen ona ayrık nazar eyleme ki ol mürted-i tarîkattir. Ve eyitdi ki: İlim üç harftir. Biri ayn, ikinci lam, üçüncü mimdir. Ayn ilimden ibarettir, lam amelden, mim muhlis Hakk'tan ibarettir.

Ve dahi eyitdi: Muhabbet îsârda bezldir. Ve ol dört manâdır. Biri gönül ile zikir ve ona şâd olmak. İkinci Hakk'ın zikriyle üns tutmak. Üçüncü insîgal-i kat' etmek ve her kâtilden geri kesilmek. Dördüncü onu kendi üzerine ihtiyâr etmek ol nesnenin üzerine ki onun gayrıdır. Nitekim Hak Teâlâ kelâm-ı kadîminde buyurur: “*Kûl in kâne âbâüküm ve ebnâüküm ve ihvânüküm ve ezvâcüküm*”³⁹⁵ ona denmez ki ede “*ehabbu ileyküm mina'llâhi ve Rasûlihi*”³⁹⁶ yani kaçan sizin üzerinize atanız ve oğlunuz ve karındaşlarınız ve ehliniz Allah'tan, Rasûlullah'tan sevgili olsa henüz maksûda erişip ehl-i meclisten sayılmazsınız. Ve Hak celle ve a'lâ hazretinin muhiblerinin nişânı oldur ki: Onların muhabbeti manâ üzerine îsâr ola. Pes bunlar üzerine onların muâmelâtı dört mertebe üzerine gide. Biri muhabbet, ikinci heybet, üçüncü hayâdır, **[191b]** dördüncü ta'zîmdir. Ve eyitdi: Zühd dünyâyı terktir. Eğer terk ederse îsârla ede, edemezse kendini fâriğ tuta ki, heman zelîl olarak yaşar rahmetü'llâhi aleyh.

³⁹⁵ Tevbe, 9/24.

³⁹⁶ Tevbe, 9/24.

52. HAKÎM TİRMİZÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH³⁹⁷

Ol hakîm-i sünnet, ol azîm-i millet, ol müçtehid-i evliyâ ve ol mendûd-u asfiyâ, ol mahrem-i harem-i izdî, kutb-ı vakt Muhammed Ali Hakîm Tirmizî rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Meşâyihin muhteşeminden ve ehl-i velâyetin muhtereminden idi. Ve cemî dillerde memdûh ve gönüllerde makbûl mergûb idi. Ve ilm-i tefâsirde ve ilm-i ehâdiste ve rivayât ve ahbarda beğâyet idi. Ve keremde ve fütüvvette berkemâl ve hilm ve ahlâk-ı hamîdede dahi şefkat ve merhamette beyne'l-ekâbir ve'l-a'yân makbûl idi. Ve onun hikmeti beğâyet idi. Onun için ona hakîmu'l-evliyâ derlerdi. Ve Ebû Tûrâb Nahşebî ile ve Ahmed Hadraveyh ile ve İbn Cellâ'yla sohbet etmişti. Ve Yahyâ Muâz Râzî ile mübâhase etmişti. Şöyle ki: Bir gün söz söylerdi. Emir Yahyâ'nın muâzır oldu, münazara ettiler.

Ve onun çok tasnifleri vardı ki meşhûr ve ma'rûf idi. Ve kendinin zamânında Tirmiz'de akrânı yok idi ki onun sözünü fehm edelerdi. Ve ol hergiz ehl-i Tirmiz'e nazar etmezdi. İbtidâda tâlib-i ilim olanlardan iki kimse kavî-i rast eyleyip ittifak ettiler ki üç yıl oluncaya değin gideler, ilim ve mârifet talep edeler. Çün kim Şeyh yola azm eyledi. Bir karıcık anası vardı. Beğâyet gamgîn olup gussâlandı. Ve eyitdi ki: Ey ananın canı, ben bir zayıfâ pîrezenim. Beni burada kime koyup gidersin ki ben bir âcize تنها kalıp nice edeyim dedi. Çün Şeyh anasından bu sözleri işitti gönlüne eser etti. Ol seferi terk eyledi. Yoldaşları ilim talebine gittiler. Çün bunun üzerine beş ay geçti. Şeyh bir gün gûristanda oturup zârî zâr ağlardı. Ve derdi ki: Ben burada cahil kaldım. Bugün yarın anlar ilim tahsil edip gelirler. Hayfa ben kaldım [192a] ilim tahsilinden cahil kaldım deyip zârîlik ederken nâgâh gördü ki bir pîr-i nûrânî kendine gelir yakın gelip eyitdi: Ey oğul, böyle zârîlikle niçin ağlarsın dedi. Şeyh ahvâlini ol pîre beyân edip bildirdi. Pîr eyitdi: Dilersen her gün ben sana buraya gelip ilim ta'lîm edeyim. Tâ kim az zamânda senin ilmin, mârifetin anlardan ziyâde ola kemâl ve mârifet kesb edesin dedi. Ol dahi eyitdi ki murâdım zârîm odur dedi. Fî'l-hâl ol günden başladı. Sebâk verip ta'lîm etti. Her gün geldi ta'lîm etti. Üç yıl böyle geçti. Üç yıldan sonra mâlûmu oldu ki meğher ol pîr Hızır peygamber imiş aleyhi's-selâm andan mâlûmu oldu ki bu devlet ona

³⁹⁷ Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 70; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 233-235; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 96; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 205; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, c. IV, s. 167; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 244; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 165.

pîrezen vâlidésinin duâsının berekâtındadır. Ve onun rızâsı berekâtındadır. Elhamdülillâh, elhamdülillâhi Teâlâ ve’ş-şükrü lillâh.

Nakildir ki, bir müddet dilerdi ki Hazret-i Hızır aleyhi’s-selâm’ı göreydi. Lâkin göremezdi. Bir gün bir kenîz ki vardı. Gitti oğlancığının esbabını yumuştu ve bir leğen içinde bevl necâset vardı. Şeyh ol gün pâk beyaz donlar giyip mescide giderdi. Kenîzin dahi ol hâlde bir nesne için hışma gelmişti. O yeniyle ol leğeni Şeyh’in başına aktardı. Şeyh hiç nesne demeyip gazabını yuttu keza eyledi. Derhal Hızır aleyhi’s-selâm’ı gördü. Hızır aleyhi’s-selâm ona eyitdi ki: Ya Hakîm, çün kim belâ yükünü götürdün murâdına vâsıl oldunbeni gördün dedi.

Naklinde, der ki bir kez hasta oldum idi. Evrâdımdan çoğu fevt oldu. Eyitdim: Diriğa ki tendürüslükte benden nice hayrât sâdır olurdu. Şimdi cemîsi benden fevt oldu. Hemandem bir avâz işittim ki der: Ey Muhammed, bu ne sözdür ki dersin? Ol işler ki sen edersin (önceleyin?) değildir ki ben ederim. Senin işin sehv ile gafletten hâlis olmaz. Benim işim³⁹⁸ sıdkla sevâbtan gayrı olmaz. Çün bu sözü işittim ol ettiğim sözden nedâmet yiyip tevbe eyledim.

Ve yine Tirmizî Nakildir ki: Çün Âdem ve Havva aleyhimesselâm yeryüzüne gelip buluştular. **[192b]** Onların tevbesini Hak Teâlâ kabul kıldı. Bir kez Hazret-i Âdem aleyhi’s-selâm işe gitmişti. İblis geldi kendi oğlunu getirdi ki onun adı Hannâs idi. Havva’ya eyitdi: Benim bir mühim işim düştü ona giderim. Oğlum senin yanında dursun ben gelince gözet, kerem eyle diye yalvardı. Havva dursun dedi, İblis gitti. Birazdan Âdem aleyhi’s-selâm geldi. Bu oğlan nedir diye sordu. Havva İblis’le olan macerayı söyledi. Âdem, Havva’ya hışım edip melâmet eyledi, niçin kabul eyledin diye. Çün kim Âdem kaktı ol oğlanı pâre pâre eyledi, ağaçlara astı. Andan yine Hazret-i Âdem işine gitti. İblis yine Havva’ya gelip oğlunu sordu. Havva macerayı birbir söyledi. İblis heman bir kere çağırıp ya Hannâs deyip çağırdı. Hannâs’ın pâreleri ağaçların dallarında harekete gelip geldiler, İblis’in önünde oturdular. Yine İblis, Havva’ya hitâb edip: Ya Havva, kerem ve lütuf eylesin oğlancığımı ben gelinceye yine gözle deyip yalvardı. Havva dahi yine kabul eyledi. İblis gitti. Âdem geldi, oğlanı görünce hışım etti ve Havva’yı kakıp, melâmet eyledi. Geri sen onun gururu çuvalına mı girersin ve onun sözüne aldanırsın bize ne işler işledi. Allah bilir dahi neler işleyecektir. Sana bunca nasihatler eyledim eser kılmadı diye çok itâblar eyledi. Ve

³⁹⁸ “İşim” kelimesi iki defa yazılmış.

oğlanı hışımla öldürdü. Ba‘de oda yaktı, kül oldu andan yarısını suya verdi ve yarısını dahi yele verdi. Andan işine gitti. Çün İblis geldi yine çağırdı Hannâs’ın eczâları yine gelip cem oldu. Ve yine İblis’in yanına geldi durdu. İblis yine Havva’ya türlü türlü andlar, yeminlerle yalvarmakla te’sîr ettirdi yine kabul ettirdi. İblis gidip, Âdem geldi. Hannâs’ı görünce Havva’ya çok itâblar ve melâmetlerden sonra eyitdi ki: Allah Teâlâ bilir bunda dahi ne hikmeti vardır ki bunca tenbihten ve melâmetten sonra kabul edersin, benim sözümü kabul etmezsin deyip ziyâde hışma geldi. Ve Hannâs’ı öldürüp pâre pâre eyledi. Ve kalya (koyun sûretinde olan Hannâs’ı) pişirip yarısını yedi ve yarısını Havva’ya yedirdi. Andan işine gidince İblis geldi. Oğlunu görmeyip Havva’ya sordu. Havva dahi birbir beyân eyledi. İblis eyitdi: Benim dahi murâdım bu idi ki kendimi âdemoğlunun derûnuna bırakayım. Çün benim durağım Âdem’in sinesi ve derûnu oldu, murâdım oldu dedi. **[193a]** Nitekim Hak Teâlâ Kelâm-ı Şerîf’inde buyurur: “*El-hannâsi’llezî yûvesvisû fî sudûri’n-nâs*”³⁹⁹ Pes budur ki eğer sıfat-ı nefsanîden bir sıfat bâkî kala şol mükâteb gibi ki akçe ol mükâtebden bâkî kalmış ola. Ol kul hergiz âzâd olmaz, ol akçenin kulu olur. Amma onları ki âzâd eylemişlerdir. Onun üzerinde hiç nesne kalmamış ola. Ve bunun gibi kimseler meczûb olalar ki Hak Teâlâ celle şânuhu onu nefs kulluğundan âzâd etmiş ola ve hürri hakikî ola. Nitekim buyurur: “*Yectebî ileyhi men yeşâû ve yehdî ileyhi men yünîb*”⁴⁰⁰ Pes ehli ictibâ ol kuldur ki cezbeye düşmüş ola dedi. Ve ehl-i hidâyet oldur ki inâbet ile ona yol isteyeler.

Ve eyitdi ki: Meczûbların ki menzilleri vardır. Şöyle ki onlara nübüvvetin sülüsünü verirler. Tâ ol oraya dek erişe ki meczubluğa düşse. Onun hazzı düğeli nübüvvetten ve meczûblardan ziyâde, pes ol hâtemü’l-evliyâ ola. Ve cemî evliyâların yeğreği ola. Nitekim Rasûlullah sallâ’llâhü aleyhi ve sellem, enbiyânın aleyhimü’s-selâm yeğreği ve seyyidi ola ve meczûb oldur ki mehdî ola. Eğer bir kişi dese ki evliyanın nübüvvetten nasibi nice ola. Deriz ki: Peygamber aleyhi’s-selâm hazreti buyurupdurur: Her düş peygamberlikten kırk altı cüzünden bir cüzdür. Ve bir yerde buyurupdurur: Her kim haramdan geri verip reddeyleye nübüvvetten bir derece bula. Pes bu düğeli meczûbun evlâsı olur.

Evliyâ sû-i hâtimetten korkarlar mı dediler. Eyitdi: Bir kimse ki hatar ve havf onun delili ola ki Hak Teâlâ sevmeye ki onların hoş dillerini onların üzerine nâ-hoş eyleye. Ve eyitdi: Her ki evsâf-ı ubûdiyette cahil ola, evsâf-ı rubûbiyette dahi cahil olur.

³⁹⁹ Nas, 114/5. *İnsanların kalplerine vesvese veren sinsi vesveseci.*

⁴⁰⁰ Şûrâ, 42/13. *Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.*

Ve eyitdi: Yavuz aç arslan koyun sürüsüne ol kadar ziyan etmez ki nefis eder. Ve eyitdi: Hakk'ın yolu bî-nihâyedir lâkin cümle der-muhtarı dördtür. Ya kalıcıdır ki kâfirlerin ya mülâzemettir ulemâdır kâhine yahut seferedir ki açalar, ya mihrâbtır münâcât için.

Ve yine eyitdi: Aç arslan koyun sürüsüne ol kadar ziyan etmez ki bir nefiste şeytan aleyhi'l-lâne âdemoğullarına eder. **[193b]** Ve şeytan ol miktar ziyan edemez ki bir saatte nefis eder.

Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ kulların rızkına dâmindir. Pes ona tevekkül edip verdiği kanaat etmek gerek. Ve eyitdi: Murâkabet ona gerektir ki onun nazarı andan gayrıya olmaya. Ve eyitdi ki: Civânmerd oldur ki misafir ve mukîm onun yanında beraber ola. Ve dahi eyitdi ki: İsm-i a'zam hergiz mütecellî olmaz illâ Peygamber ahdinde salla'llâhü aleyhi ve sellem.

53. EBÛ BEKİR VERRÂK RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴⁰¹

Ol hizâne-i ilim ve hikmet. Ve ol yegâne-i ilm-i ismet. Ve ol zâhid-i zühhâd. Ve ol mücerred-i fâk Şeyh Ebû Bekir Verrâk rahmetü'llâhi aleyh.

Şöyle ki ekâbir-i zühhâddan idi. Ve meşâyih-i ubbâddan idi. Vera' takvâda ve tefridde bî-nihâyet ve âdâbda beğâyet idi. Şöyle ki evliyâ ona müeddibu'l-evliyâ derlerdi. Ve kâtil-i nefis idi ve Muhammed Hakîm ile sohbet etmişti. Ve Belh şehrinde olurdu. Ve Ahmed Hadraveyh yârenlerinden idi.

Nakildir ki, bir nice zamân idi Hazreti Hızır aleyhi's-selâm'ı görmeyi arzu çekerdi. Ve her gün ol fikri ederdi ki gûristana varır gelirdi. Varıp gelince Kur'ân-ı Azim'den bir sipâre yer okurdu.

Bir gün yine dışarı çıkıp giderken karşılarından gelir bir pîr-i nûrânî gördü. İleri varıp ol pîre selâm verdi. Ol pîr ona eyitdi: Sohbet mi istersin? Eyitdi: Belâ sohbet isterim deyince pîr dahi onunla böylece revân oldu hatta gûristana vardılar. Ve yolca giderken onunla söyleşirdi. Çün gûristandan geriye dönmek isteyince. Ol pîr eyitdi: Ya Ebâ Bekir, bunca zamân idi ki beni görmekliyge arzu ederdin. Ol Hızır benim ki bugün seninle sohbet eyledik idi. Ve her gün bir sipâre Kur'ân okurdun lâkin bugün bir sipâre Kur'ân okumaktan mahrum oldun. Çün ki Hızır'ın sohbeti Kur'ân okumaya mâni

⁴⁰¹ Ebû Bekir Verrâk (ö. 280/893) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 71; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 235; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 97; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 205; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 165; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 250; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 184.

olunca kalanın sohbetini fikreyle ki nice ziyankâr ola. İmdi malûm oldur ki uzlet ve tecrîd ve tenhalık cemî ‘amâlin üzerine efdaldır.

Nakildir ki, bir vakit mescidde namaz kılıp [194a] geri dönüp giderken cemiyet hâzırla kılamadım diye Hak Teâlâ hazretinden hayâ edip güya bir küstahlık irtikâp etmiş gibi ya bir kişi uğrulukta görmüş gibi bozgun giderdi.

Nakildir ki, eyitdi Mekke yolunda bir karıcığa rast gelip bana eyitdi ki: Ya yiğit sen kimsin? Eyitdim ki: Bir garibim. Eyitdi: Vahşet ve gurbetten Allah’tan ünsle şikâyet mi edersin? Şeyh der: Çün bu kelâmı işittim. Ayrık kudretim kalmadı ki onun ardınca gidebilem. Ol gitti ben hayretle ve hicâbla kaldım dedi.

Nakildir ki, eyitdi ki bir gün üzerime kapı açtılar ve avâz ettiler ki: Ya Ebâ Bekir dile ne diler sen. Eyitdim ki: İlâhî ol kavmi ki sırrına vâkıf ettin enbiyâların idi aleyhimüsselâm. Ve senin cünûdunun pişrevleri idi ki mâlûmdur. Her kande belâ ve gussâ olsa onların başlarına gelirdi. Ve ey Hüdâvend ki senden gayrıdan senin izninsiz kimseye bir belâ ve gussâ erişmez. Dilerim ki: Bu makâmda beni bî-çârelikten kurtarasın ki ben bu belâyâ tâkat getiremem dedim.

Nakildir ki, rivâyet ederler onun sözüdür. Eyitdi ki: Halâyık üç bölüktür. Biri umerâdır, ikinci ulemâ, üçüncü fukarâdır. Çün kim umerâ helak ola halkın meâşı ve iktisabı dahi helak olur. Çün ulemâ helak ola halkın dini ve ahlâkı helak olur. Çün fukarâ helak ola cemî kevneyn helak olur neûzü billâhi’l-azîz.

Ve eyitdi ki: Rûzgâr bu vakte değin bir fitne zâhir olmadı illâ halkla ihlat ve karışmakla oldu. Bir kişi andan vasiyet istedi. Eyitdi: Bir taş al ve iki apağını sı ve dilini kes dedi. Ol kişi eyitdi: Ya Şeyh buna kim tâkat getirir dedi. Eyitdi: Onlar getirir ki onların sırrı dili künkü lâl ola. Ve sûret kulağı sağır ola. Pes ona bir devlet ve ululuk verilir ki Hakk’ın kelâmını işite ve zâhir dili künkü lâl ola ve sûret kulağı sağır olup can kulağı işite böyle demek olur.

[194b] Ve eyitdi ki: Hak Teâlâ celle şânuhu kullarından sekiz nesne diler. Birisi, gönülden ta‘zîmullah, ikinci halka şefkat, üçüncü dilden Hak Teâlâ’nın vahdaniyyetini ikrâr, dördüncü yumuşaklıkla söylemek, beşinci endamlardan Hakk’a⁴⁰² tâattir. Altıncı endamlarla mahlûka muâvenet etmek. Yedinci halktan Hakk’ın tâatine tahammül ve sabır etmek. Sekizinci halka hilmle muâmele etmek. Ve eyitdi: Her kim ki kendi nefsine âşık oldu ve râzı oldu onun gönlünde nevmilik ağacı biter.

⁴⁰² “Hakk’a” kelimesi iki defa yazılmıştır.

Ve eyitdi: Ekâbirden birisi demiş kim şeytan şöyledir ki: Şeytan der; ben öyle değilim ki mü'minlere küfür için vesvese eyleyem. Lâkin evvel mü'minlere helâl nesneler şehvâtına vesveve ederim. Çün onda şehvet yerleşe ve harîs ola. Ol şehvetin hevâsı ona galip olur ve kuvvet bağlar. Ondan sonra meâsîye yelterim tâ kim bana âsanrak olur. Ve ol dahi ma'siyete bahadır olur. Ondan sonra küfre müeddî olanlara telezzüm ol dahi mûtâd oldukta küfre vesvese ederim demiştir.

Ve eyitdi ki: Peygamber aleyhi's-selâm mu'cize ile peygamber oldu. Lâkin Hak Teâlâ göndermekle oldu ki ona vahiy eyledi. Ve cümle halka vâcip oldu ki ona itâat edeler. Eğer mu'cize gösterebilir eğer göstermesin.

Ve yine eyitdi: Hak Teâlâ diledi ki suyu yarata. Cemî elvandan onun levnini etti. Ve cemî taâmdan onun ta'mını etti. Çün cemî elvâna karıştı su levni oldu. Pes bu manidendir ki hiç kimse su levnin bilmedi. Ve çün cemî taâma karıştı su ta'mı oldu. Bu sebepten su ta'mını hiç kimse bilmedi. Ve su içmekten hayat buldular ve hiç kimse su lezzetinin keyfiyetinden haber veremedi. Ancak delil budur ki Kur'ân-ı Azîm'de geldi: “*Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy*”⁴⁰³ delil budur ki Kur'ân'da gelmiştir.

Ve eyitdi: Dünyâda ve âhirette dervişlik odur ki dünyâda sultânların [195a] andan haracı yoktur. Ve âhirette âlim-i cabbâr'ın onunla hesâbı yoktur.

Nakildir ki, çün vefatı zamânı gelip dünyâdan âhirete nakleyledi. Onu vâkıada gördüler. Ve sulehâdan biri onu düşte gördü, benzi sarı ve gamgîn zârî zâr ağlar. Sordu ki: Ne hâldir ve sebep nedir? Hayır mıdır, şer midir? Eyitdi: Nice hayr ola ki cümle bu gûristanda on cenazeden biri müslümanlık ile gelmemiş dedi. Ve yine onu biri dahi düşde görüp Hazret-i Bâri celle zikruhû seninle ne muâmele etti dedi. Eyitdi: Kendi hazretine iletti ve elime nâme verdi. Ol nâmeyi okudum gördüm. Bir günaha eriştim ki nâmem karardı. Ve ayırık mecâlim kalmadı ki gayrı ne okuyam ki mütehayyir oldum. Şöyle ki kendimden ümidi kestim. Nidâ erişti ki ya Ebâ Bekir ben bu günahı dâr-ı dünyâda pinhân ettim senin üzerine ki ve benim üzerime layık mı görürsün ki bu cihânda perdeyi yırtıp sana ukûbet eyleyem diye buyurdu dedi. Rahmetü'llâhi aleyh.

⁴⁰³ Enbiyâ, 21/30. *Ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimiz.*

54. ABDULLAH MÜNÂZİL RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH⁴⁰⁴

Ol hedef-i târ-i melâmet, ol sadef-i dürr-i kerâmet, ol mücerred-i ricâl ve ol mükerrem-i müşerref-i kemâl. Ve ol hizâne-i fedâil yani Abdullah Münâzil rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh rahmeten vâsiaten.

Yegâne-i rûzgâr ve a'cûbe-i zamâne idi. Melâmetîlerin şeyhi idi ve selâmetîlerin dahi pişrevi idi ki hâsılı dünyâdan ve halkından i'râz etmişti. Hamdûn Kassâr'ın mürîdi idi. Ve ulûm-ı zâhirde ve ulûm-ı bâtında âlim idi. Ve çok ehâdis-i şerife yazmıştı ve kemâl sâhiplerinden isitma' etmişti. Kendi zamânında andan mücerredrak ve andan pâkrak kimse yoktu.

Nakildir ki, Ebû Ali Sakafî kelâm söylerdi. Abdullah Münâzil eyitdi: Ya Ebâ Ali, ölmeden halâs olmaya mecâl yoktur. Abdullah derhal elini yastığa urdu. Ve başını ol yastığa başın koydu. Ve eyitdi ki: İşte ben öldüm ve derhal canın teslim etti. **[195b]** Ebû Ali mütehayyır kaldı ve taaccüp eyledi. Zira ona mukâbele olmazdı ve ol mertebeye kudreti yok idi. Zira Ebû Ali'nin alâyıki vardı. Amma Abdullah mücerred idi ve hiç şûgûlü yoktu. Ve onun sözüdür ki bir gün halk için söz söylerdi. Abdullah der: Ebû Ali üzerine vâciptir ki her söz ki söyler kendi nefsi için söyleye halk için söylemeye. Ol cihettendir ki onun sözünün bereketi onun kendine erişmez. Ve bu mânide derdi ki çün sen kendi sözünden inkıta' tutmazsın ve lâkin biz gayrıları inkıta' tutalar Hakk'tan gayrıdan.

Nakildir ki, bir kişi andan mesele sordu: Ol dahi cevap verdi. Ol kişi eyitdi: Ya Şeyh, ol cevâbı bir dahi söyle. Şeyh eyitdi ki: Ben evvel ki verdiğim cevâba dahi pişman oldum. Bir dahi söylemek kanden.

Ve ol eyitmıştır ki: Her kim sünneti terk etmeye mübtelâ ola, ol kimse tiz ola ki bid'ata dahi mübtelâ ola. Bir gün ashâbına eyitdi ki: Siz âşık olup durursunuz kendinize ve âşık olup durursunuz biz kimseye ki ol dahi size âşıktır.

Ve eyitdi: Ol kimseden acep tutarım ki hayâda söz söyleye ki Hak Teâlâ hazretinden şerm etmez. Yani Hak Teâlâ hazretini mütekellimlikle görür ki yine nice şerm etmez de kelâma gelir.

Ve eyitdi: Her kime ki muhabbet verdiler. Ol muhabbet denli korku verdiler ve haşyet verdiler, ol kimse aldanmıştır.

⁴⁰⁴ Abdullah b. Muhammed b. Münâzil (ö. 329/940) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 126; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 120; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 340; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 194.

Ve eyitdi: Her kimse ki kendi kudretini halkın gözünde ulu göre onun üzerine şöyle vâcip olur ki onun nefsi onun gözünde hor ola. Yani nefsin hevâsına itibâr etmeyip ona tapmaya. Gördüm ki İbrahim aleyhi's-selâm Hak Teâlâ hazretini kendine dost tuttu ve eyitdi: “*Ve’cnübnî ve beniyye en na’büde’l-esnâm*”⁴⁰⁵ yani İlâhî, beni ve oğlumu içtinap ettir saneme tapınmaktan.

Ve eyitdi: Hakikat-i fakr inkıta’dır dünyâdan ve âhirettten böyle inkıta’ etmek gerektir ve fikrinden müstağni olmaktır. Ve eyitdi ki: Her kim geçmiş evkâtına [196a] fâidesiz nakd vaktinin kadrini bilmeye yele verdi.

Ve eyitdi: Kul ol kuldur ki kendine kulluk istemeye. Çün kendine hâdim isteye ol kimse ki kulluk haddinden çıkıp ubbâd mertebesinden çıkar. Ve âdâb-ı ubûdiyeti elden gider. Ve eyitdi: Hiç ol kimsede yoktur kulluk itibârı ki ol kulluk horluğunu çekmeye.

Ve dahi eyitdi: Hak Teâlâ Kur’ân’da envâi ibâdâtı buyurmuştur ki: “*Es-sâbirîne ve’s-sâdikîne ve’l-kânitîne ve’l-münfikîne ve’l-müstağfirîne bi’l-eshâr*”⁴⁰⁶ Cümle-i makâmâtın hatmini istiğfâr üzerine hatmetmiştir. Tâ kim kul kendi vaktine bina ola cümle-i akvâlde ve ef’âlde cemîsinden istiğfâr eyleye.

Ve dahi eyitdi: Her ne kendi nefsinin sayesini kendinden getire cemî halkın işi onun sayesinde ola.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki bu hadiste zaaftan gele kavî ola.

Ve dahi eyitdi: Her kim ki ârif ola, yani ârif oldur ki hiç nesneden ona acip gelmeye.

Nakildir ki, bir gün bir kişi ona duâ kılıp eyitdi ki; Allah’ın versin onu ki ümit tutarsın. Ve eyitdi: Ümit ki olur mârifetten sonra olur kani mârifet dedi.

Ve onun vefatı Nişâbur’dadır ve onun merkad-i Enbâr’dadır. Ve Ahmed bin Esved der: Abdullah Münâzil’i düşte gördüm. Ve eyitdiler, onun işini gûristanlar müheyyâ kılsınlar ki bir yıldan sonra ölse gerektir. Bu sözü çün Abdullah’a dedim. Abdullah eyitdi ki: Bu vâde uzun vâdedir. Ve müddet-i medittir. Kim tâkat getirir kande ki bir yıl ki vâde ola. Ona kim tâkat getirir dedi. Rahmetü’llâhi aleyh.

⁴⁰⁵ İbrahim, 14/35.

⁴⁰⁶ Ali İmran, 3/17. *Sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir.*

55. ŞEYH SEHL ALİ İSFAHÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴⁰⁷

Ol hâce-i dervîş, ol hâzır-ı bî-haviş, ol kendi zatından guyûb ve ol beyninde-i uyûb. Ol hâce-i hakâyık-ı meâni Şeyh Ali Sehl İsfahânî rahmetü'llâhi aleyh.

Ehl-i tarîkatın ekâbirinden idi ve erbâb-ı hakikatin muteberlerinden idi. Ve Cüneyd'in onunla çok letâif-i mükâtebâtı var idi. [196b] Ve Ebû Tûrâb Nahşebî'nin müsâhibi idi. Ve muâmelâtta ve riyâzâtta bî-nazîr idi. Ve tarîkatta beyân-ı şâfisi var idi.

Amr bin Osman Mekkî onun ziyâretine geldi ve İsfahân'da sohbet ettiler. Otuz bin akçe borcu vardı Sehl edâ eyledi. Ve onun sözüdür ki der: Tâate uyman alâmet-i tevfidir. Ve ona eyitdiler ki: Kelâm söyle. Eyitdi: Her kim zan ederse ki kendine yakındır, ol kişi hakikatte ırak ve baiddir. Nitekim güneş deriçeden düşünce oğlancıklar dilerler ki güneşin zerrâtını tutalar. Ellerini açıp varırlar kabz ederler ve avuçlarımız doldu sanırlar. Çün ki ellerini açarlar hiç eserini dahi bulamazlar.

Bir gün giderken lebbeyk dedi ve başını yere koydu. Ebû'l-Hasan der: Ona eyitdim eyit ki: "Lâ İlâhe illa'llah" yüzüme bakıp tebessüm etti. Ve eyitdi: Bana mı dersin ki kelâm-ı şهادet getir diye. Onun izzeti hakkı için benimle onun ortasında yoktur illâ ki hicâb-ı izzet vardır dedi ve canını teslim etti. Ebû'l-Hasan kendi sakalını tutup eyitdi ki: Benim gibi huccâm hakkın velîsine şهادet telkin etmek zehî hacâlet ve bî-hayâlıktır deyip zârî zâr ağladı. Rahmetü'llâhi aleyh.

56. EBÛ HAMZA HORASÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴⁰⁸

Ol şerîf-i akrân ve ol latîf-i ihvân. Ol mütemekkin-i hakikat ve ol mütevekkil-i tarîkat. Ol Kâbe-i müslümânî Ebû Hamza-i Horasânî rahmetü'llâhi aleyh.

Meşâyih-i Horasan'dan idi. Ve ekâbir-i tarîkattan idi. Ve râfîu'l-kadr idi ve âli himmet idi. Ve sâhib-i firâset idi. Ve tevekkülde bî-mânend idi. Ve tefrîd ve tecrîd ile çok seferler etmişti. Ve Ebû Tûrâb Nahşebî'yi görmüştü ve Cüneyd-i Bağdâdî'ye dahi erişmişti.

Nakildir ki, bir gün tevekkül birle beriyyede giderdi ve şöyle nezr etti ki hiç kimseden nesne dilemeye ve hiç kimseye iltifat etmeye. Bu nezirle beriyyeyi kat eyledi.

⁴⁰⁷ Ali b. Sehl b. el-Ezher el-İsfahânî (ö. 261/874) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 75; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 404; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 101; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 207; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 85; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 228; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 171.

⁴⁰⁸ Ebû Hamza Horasânî (ö. 290/902) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 110; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 115; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 209; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 191; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 187.

Ne ipi ve ne kovası vardı. Tevekkül üzere mücerred gitti. Cebinde bir pâre gümüş vardı. [197a] Kız karındaşı vermişti. Onu dahi getirip yabana attı ve yoluna gitti. Nâgâh yolda giderken bir ağzı açık kuyuya düştü. Hergiz a'zâsına zarar gelmedi. Çün bir zamân bunun üzerine geçti nefsi feryâda başladı. Ebû Hamza hiç tınmayıp oturdu. Meğer bir kişi giderdi ol kuyu üzerine uğradı. Nefsi feryâda başladı amma Ebû Hamza hiç tınmadı. Ol kişi gördü ki kuyunun ağzı açıkta bir kuyudur. Kendine eyitdi: Bî-şek buraya bir kimse düşer bunun ağzını örtüp bastırmak hayırdır. Vardı muğaylan ağaçlarından kesip getirdi. Ve ol kuyunun ağzını muhkem örtüp bastırdı. Hiç içinde adam var mı yok mu hâtırına gelmeyip yoklamadı. Ebû Hamza-i Horasânî içinde kaldı. Çün nefsi bu hâli gördü zârîliğe başladı. Ve eyitdi: Ya Hamza Hak Teâlâ buyurmuştur ki: “*Ve lâ tülkü bieydüküm ile 't-tehlûke*”⁴⁰⁹ böyle deyip zârîliklerle feryâd eyledi, fâide bulamadı. Ebû Hamza Hak Teâlâ hazretine tevekkülünü bozmadı. Ebû Hamza eyitdi ki: Ey nefis! Ol Hâlık bî-çün ki benim hâlîmi kuyunun dışarısındayken bilirdi, kuyunun içinde dahi bilir mâlûmudur. Beni bundan halâsa kâdirdir dedi. Nefs ise zâr-ı feryâdda ve zârîlikte âciz oldu. Ebû Hamza ise tevekkülünü bozmayıp Hak hazretine tevekkül kavidir. Nefsin sâlûslığıyla bâtil olur deyip hiç tınmadı. Tevekkülünü dahi ziyâde edip kıbleden yana müteveccih oldu. Ve Hak Teâlâ hazretini zikre meşgul oldu, oturdu. Biraz zamândan sonra kuyunun ağzında olan çalılırları ve odunları uçmaya başladılar. Ebû Hamza başını kaldırıp baktı. Gördü ki bir arslan kuyunun ağzını açtı. Hem aşağı bir ip sarkıttı ve lisâna gelip söyledi: İpe yapışıp çık dedi. Ebû Hamza eyitdi: Benimle hemnişîn vardır. Kûrbe ile yoldaş olmazım deyip yapışmadı hatta ilhâm-ı rabbanî gelip ya Ebû Hamza, hilâf-ı âdettir yapış dedi. Ebû Hamza dahi ilhâmdan sonra emre imtisâlle yapıştı. Arslan onu çekip çekip dışarı bıraktı. Ebû Hamza bir avâz işitti ki: Ya Ebû Hamza, çün ki sen [197b] tevekkülü bana sen râsıt ettin ben dahi bir helak edici ile helaklıktan halâs eyledim dedi. Ve ol arslan gelip Ebû Hamza'nın ayağına düştü. Baş koyup yüzün gözün sürdü ve kalkıp çekildi gitti.

Nakildir ki, bir gün Cüneyd gördü ki İblis üryan sıçrayıp boyunlarına sarmaşır. Cüneyd eyitdi: Ey melûn utanmaz mısın ki böyle bî-edeplik edersin? İblis eyitdi: Ya Cüneyd, ol bildiğin erenler değildir. Erenler onlardır ki Şunûziyye'de otururlar. İşte onlar benim ciğerimi yakmışlardır dedi. Cüneyd der: Şunûziyye kapısına varıp açtım, içeri girdim Ebû Hamza orada imiş. Bana eyitdi: Yalan söyler ol melun ki evliyâ-i Hüdâ

⁴⁰⁹ Bakara, 2/195. *Kendi kendinizi tehlikeye atmayın.*

andan azîz ve muhteremdir. Hatta İblis onların hâline muttalî olabile dedi. Andan eyitdi ki: Tevekkül şöyle bir hâldir ki çün sabah duru gele hergiz gecesi hâtırına gelmeye ve çün akşam gele gündüz hâtırına gelmeye.

Bir kişi ona eyitdi ki: Bana vasiyet eyle. Eyitdi ki: Azığını ziyâde düz bu sofrada ki önündedir. Ve Ebû Hamza Nişâbur'da vefat etti. Rahmetü'llâhi aleyh.

57. AHMED MESRÛK RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴¹⁰

Ol rûkn-i rûzgâr ve ol kutb-ı ebrâr. Ol ferîde-i dehr ve ol vâhide-i asr. Ol âşık-ı sâdık-ı ma'suk, Şeyh-i vakt Ahmed Mesrûk rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Horasan'ın meşâyih-i kibârından idi. Ve onun aslı Tus şehrinden idi. Amma Bağdat'ta olurdu. Ve cemîsinin ittifakıyla ehlullahtan idi. Ve andan suâl ettiler: Haber ver ki elân kutb-ı zamân kimdir? Gerçi zâhiren demedi lâkin işaretle şöyle gösterdi ki Cüneyd'dir. Ve ol ehl-i temkinden kırk kâmil-i mükemmile hizmet etmişti. Ve onların her birinden fâide-i azîme tutmuştu. Ve Hâris Muhâsibî ve Serîyyü's-Sakatî ile sohbet etmişti.

Nakildir ki, Ahmed Mesrûk der ki; bir gün benim katıma bir pîr geldi. Ve gökçek sözler söyledi. Ve bana esnâ-i kelâmda eyitdi ki: Senin gönlünde olanı bana âşikâre söyle dedi. Ben dahi kabul ettim. Nâgâh benim gönlüme [198a] bu geldi ki ol Cühûd ola. Lâkin ben âşikâre etmedikçe hiç ol hâtıra gönlümden gitmedi. Âhir varıp bu hâtırayı Şeyh Cerîrî'ye arz eyledim. Bu söz Cerîrî'ye hoş gelmedi.

Ve eyitdi ki: Ol Cühûda benzemez âhir varıp ol pîre eyitdim: Ey pîr sen bana gönülde olanı söyle dedin idi. Benim hâtırımda olan bu idi ki sen Yahudilerden olasın. Sana bu hâtırmı demedim ama hiç hâtırımdan gitmedi. Âhir sana söyledim dedi. Heman ol pîr bir zamân başın aşağı eyledi. Ba'de başını kaldırıp eyitdi: Gerçeksin andan parmak kaldırıp sıdıkla “eşhedü en lâ İlâhe illa'llah ve enne Muhammeden abduhû ve Rasûluhû” deyip îmân getirdi. Andan sonra eyitdi: Cemî dinlerde olan kavimde cüst-ü cu ettim. Hiç nesne yok illâ Muhammed ümmeti olan kavimde buldum. Ve sözü hak üzere ediniz bildim dedi.

Ve eyitdi: Hürmet-i mü'mîni muhterem tutmak Hak Teâlâ hazretinin hürmetini ta'zîm etmektendir. Ve hürmetli olan kul takvânın mahalline erişebilir.

⁴¹⁰ Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk (ö 298/910-11) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 76; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 213; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 143; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 209; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. IV, s. 128; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 170; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 349.

Ve yine eyitdi ki: Her kim Hakk'ın müeddebidir. Hiç kimse onun üzerine galip gelmez.

Ve dahi eyitdi: Gerekir ki havf recâdan ziyâde ola. Zira cenneti ve cehennemi yarattı. Ve hiç kimse cennete erişmez tâ kim cehennem üzerinden geçmeyince.⁴¹¹

Ve dahi eyitdi: Ol nesne ki ârif andan korkar hak fevt olmaktır dedi. Ve eyitdi: Tevbe ağacını nedâmet suyuyla suvardılar.

Ve eyitdi: Zâhid oldur ki hiç bir sebep Allah'tan gayrı onun üzerine padişah olmaya.

Ve dahi eyitdi: Siz ananız karnından çıktınız geldiniz ömrü harap etmeye. Rahmetü'llâh.

58. EBÛ ALÎ CÜZCÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴¹²

Ol evliyânın umdesi ve ol asfîyânın zübdesi. Ol emânet-i makbûl ve ol kerâmet-i mahsûs ve ol Şeyh-i pinhânî Ebû Ali Cüzcanî rahmetü'llâhi aleyh.

Meşâyihin kibârından ve tarîkatın civân mertlerinden idi. Ve riyâzât ve mücâhedât içinde gayet idi. Ve kelimâtı meşhûr ve müteâref idi. Ve Hakîm Tirmizî'nin mürîdi idi ve onun sözüdür ki: Halkın karargâhı meydân-ı gaflettir. Ve onların itimadı zan ve töhmettir.⁴¹³ [198b] Ve onların katında şöyledir ki: Onların her işleri hakikat üzerinedir. Ve sözleri dolu esrâr ve mükâşefedir.

Ve eyitdi ki: Üç nesne esrâr-ı tevhiddendir havf, recâ ve muhabbet. Ve havfin ziyâde olup terakkî bulması günah terkindendir vâidî görmek sebebiyle ve muhabbet ziyâdeliği kesret-i zikirdendir atâlar görmek sebebiyle. Pes hâif kimse hergiz kaçmaktan âsûde olmaz. Ve râcî kimse dâim talepten dinlenmez dâim zikr eder. Havf nâr-ı münevverdir ve muhabbet nûru'l-envârdır.

Ve eyitdi:⁴¹⁴ alâmet-i saâdetten biri ol ola ki kulun üzerine tâat kılmak ve ibâdet etmek âsân ola. Ve sünnete mütâbeat ve muvâfakat etmek onun fiili üzerine düşvâr olmaya ve ehl-i salâhın muhibbi ola. Ve karındaşlarıyla nîkû huy ola. Ve halk yolunda nesne bezl edici ola. Ve Müslümanların işine dâim kıyam göstere ve kendi evkâtına riâyeti kavî ola.

⁴¹¹ Bknz. Meryem, 19/71.

⁴¹² Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 80; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 350; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 210; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 255; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 163.

⁴¹³ Sayfanın en altında “fî zikri Ebû Alî Cüzcanî Rahmetü'llâhi Aleyh” ibaresi yazılıdır.

⁴¹⁴ “Ve eyitdi” kelimesi iki defa yazılmış.

Ve eyitdi: Velî oldur ki hâlden fâni ola ve müşâhede-i Hakk'ta bâkî ola ve Hak Teâlâ onun âmâlinin mütevellîsi ola ve onun kendiyile hiç ihtiyârı olmaya ve gayrıyla kararı olmaya.

Ve eyitdi: Ârif oldur ki cemî gönlünü mevlâyâ vermiş ola ve tenini halka vermiş ola. Ve eyitdi: Tanrı Teâlâ celle zikruhû hazretine iyi gümân iletmek gayet mârifettir. Ve kendine yaramaz gümân etmek onun asıl mârifetidir.

Ve eyitdi: Sâhib-i istikâmet ol olmaya ki tâlib-i kerâmet ola zira nefis kerâmet ister ve Hak Teâlâ'ya istikâmet ister.

Ve dahi eyitdi ki: Rızâ sarây-ı ubûdiyettir ve sabır onun kapısıdır ve tefvîz onun evidir. Ve dahi müekkeldir kapıda ve ferâgattır sarâyda ve rahattır evde.

Ve eyitdi: Bahil üç harftir. Onun ba'sı belâdır ve ha'sı hüsrândır ve lam'ı levmdir. Yani bahil kendi nefsi üzerine belâdır ve hâsîrdir nifâkatte ve leîmdir kendi buhlûnde demektir. Rahmetü'llâhi aleyh.

59. EBÛ BEKİR KETTÂNÎ RAHMETÜ'LLÂHÎ ALEYH⁴¹⁵

Ol sâhib-i makâm-ı istikamet ve ol âlî himmet-i imâmet. Ol şem'ı âlem-i tevîk, ol rûkn-i Kâbe-i tahkîk. Ol kıbleyi rûhânî Şeyh Ebû Bekir Kettânî rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh.

Mekke şehrinin şeyhi idi ve zamânının pîri idi vera' ve takvâda ve zühd ve mârifette yegâne-i asr idi. Ve Hicaz'ın meşâyih-i kibârından idi. Ve tarîkat ve hakikatte sâhib-i temkîn idi. [199a] Ve envâ-i ulûmda kâmil idi. Ale'l-husus ilm-i hakâyıkta ve mârifette lâ-nazîr. Ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin ve Ebû Saîd Harrâz'ın ve Hüseyin Nûrî'nin sohbetlerine erişip dururdu. Ve ona çerâğ-ı Harem derlerdi. Mekke-i Mükerreme'de mücâvir idi. Tâ vefatına dek gecenin evvelinden âhir vaktine dek namaz kılardı ve Kur'ân-ı Kerîm'i hatmederdi. Ve tavafta dahi iki bin kez hatmetmişti. Ve otuz yıl tamam Mekke'de mücâvir olmuştu. Altın oluğun altında otururdu. Ve otuz yılda gece ve gündüzde bir kez abdest alırdı. Ve otuz yıl içinde hergiz gözlerine uyku girmemişti. Şöyle ki dâimü'd-dehr tâate ve ibâdete meşgul olurdu.

⁴¹⁵ Ebû Bekr Kettânî (ö. 322/933) hakkında bkz. Süleî, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 128; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 357; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 123; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 445; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 311.

Bir gün beriyyeye girdi ve rivâyet ederdi ki: Beriyye ortasında bir derviş gördüm. Eyitdim ki: Ey derviş, gayet zayıf olmuştun amma yine gülersin ne acıptır dedim. Eyitdi ki: Muhabbetullah böyledir.

Ebû'l-Hasan Müzeyyen der ki: Bâdiyeye girdim hiç zâd-ı sefersiz bir havuzun kenarına eriştim. Oturup kendime eyitdim ki beriyyeyi kat ettim hemandem havuzun kenarından bir kişi avâz etti ki: Ya Haccam, “lâ tühaddis nefseke el-ebâtîle” yani bâtıllarla nefsinı muhaddes eyleme. Nazar ettim gördüm ki Ebû Bekir Kettânî'dir. Hemen geri döndüm. Ve eyitdim: Benim gönlümde emîrû'l-mü'minîn Ali radiya'llâhu anh ve kerrame'llâhu veche'ye az çok gubâr vardı. Bir gayrı cihet için değil amma ol cihet için ki Rasûlullah salla'llâhü aleyhi ve sellem buyurmuştur ki: “*Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikar*”⁴¹⁶ yani sâhib-i fütüvvet değildir illâ Ali'dir demek olur. İmdi şart-ı fütüvvet ol idi ki eğerçi Muaviye bâtil üzerine idi. Emîrû'l-mü'minîn hak üzere idi. İşı ona ısmarlayaydı fâriğ olaydı tâ kim bu denli kanlar dökölüp başlar kesilmeyeydi. Gönlümde dâim bu endişe var idi.

Safâ'yla Merve ortasında bir halvetim var idi. Bir gece ol halvette uyurken Hazret-i Peygamber aleyhi's-selâm'ı düşümde gördüm. Dört yâriyle radiya'llâhu anhum beni kenarına çekip işaret etti. [199b] Ve eyitdi: Ya Ebâ Bekir bu kimdir? Eyitdim: Ebû Bekir hazretidir. Ömer'den sordu. Eyitdim: Ömer'dir. Osman'dan sordu. Kezâlik Osman'dır dedim. Çün kim Hazret-i Ali'ye geldi ona cevap vermeye utandım ol gubârdan ki gönlümde vardı. Pes Rasûl hazreti salla'llâhü aleyhi ve sellem beni Hazret-i Ali'ye karındaş etti. Hatta ikimiz dahi ileri gelip birbirimizi kenâra çektik kucaşıp musâfaha eyledik. Ba'de üçü Hazreti aleyhi's-selâm'la gidip Hazret-i Ali radiya'llâhu anh benimle kaldı. Ve bana eyitdi ki: Gel seninle Cebel-i Kubeys'e varalım ve Kâbetullah'ı ziyâret edelim dedi. Vardık Kubeys'e çıktık ve Kâbe-i Mükerrerme'i teferrüc ederdik. Ol hâlde uyandım kendimi Kubeys dağında buldum ve ol gubârdan gönlümde zerre kadar kalmayıp gitti.

Nakildir ki, onun bir mürîdi vardı. Hasta oldu hâlet-i nez'a düştü, gözünü açıp nazar etti. Nâgâh bir deve orada hazır imiş depti gözünü çıkardı. Derhal Şeyh Ebû Bekir'in sırrına gelip ol hâlde esrâr-ı gaybı ve mukâşefât-ı hakikiye erişti. Ol onu koyup Kâbe'ye nazar ettiği için onu edeplediler ki Rabbu'l-beyt'in hazretinden beyte nazar etmek edepsizliktir.

⁴¹⁶ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa*, s. 367-368, hadis no: 595.

Nakildir ki, bir gün bir pîr-i nûrânî Bab-ı Şeybe'den içeri girdi. Üzerinde ridâ ve başında imâme, Şeyh Ebû Bekir katına gelip selâm verdi. Eyitdi kim: Ya Şeyh, niçin makâm-ı İbrahim aleyhi's-selâm'a varmazsın? Ve ol cemaat ki orada oturup dururlar ve hadîs-i şerîf istima' ederler. Sen dahi istima' etsene, zira orada bir ulu pîr geldi ki ahabâr ve ehâdis beyân eder dedi. Ebû Bekir Kettânî eyitdi ki: Ya Şeyh, ol ulu ahabâr ve ehâdisi kimden Nakildir? Eyitdi: Abdullah'tan ve Mamer'den ve Zehra'dan ve Ebû Hureyre'den ve Hazret-i Peygamber'den salla'llâhü aleyhi ve sellem. Ebû Bekir Kettânî eyitdi: Ya Şeyh uzun uzak isnat getirdin. Her neyi ki onda ol isnatlarla beyân ederler ve haber verirler. Ben bunda bilâ-isnat istima' edip işitirim. Ol pîr eyitdi: Ya Ebû Bekir, kimden işitirsin? Ebû Bekir eyitdi: "Haddesenî kalbî an Rabbî" yani bana gönlüm Allah'tan haber verir demektir. Ol pîr eyitdi: Ya Şeyh buna delilin nedir? Şeyh eyitdi: Buna delil oldur ki sen Hızır'sın. Ol pîr sûretinde olan kimse meğer Hazret-i Hızır aleyhi's-selâm imiş. **[200a]** Ebû Bekir'den bu sözü işitip mütehayyir oldu. Ve eyitdi: Bu vakte gelince ben sanırdım ki Hak Teâlâ hazretinin velisi yoktur ki ben bilmeyeyim. İmdi hâla Ebû Bekir Kettânî'yi gördüm ki ol beni bildi ben onu bilemedim dedi.

Nakildir ki, bir vakit namaz içinde idi. Bir tarrâr gelip arkasından ridâsını aldı. Ve pazara getirdi ki dellala vere. Der-saat elleri kuruyup tutmaz oldu. Pes tarrâr ridâi getirip Şeyh'in arkasına koydu. Çün Şeyh namazdan fâriğ oldu derhal Şeyh'in ayağına düştü ve zârîliklerle özür diledi. Şeyh eyitdi: N'oldun böyle zârîlik kılıp ağlarsın dedi. Tarrâr dahi ol vak'ayı Şeyh'e beyân etti. Şeyh eyitdi: Allah hakkı için hiç duymadım dedi. Ve eyitdi: İlâhî bu gafil kulun aldığını geri verdi sen gaffârsın onu kim sen aldın lütfundan ve bî-illet kereminden geri ver dedi. Derhal ol tarrârın iki elleri geri sağ oldu.

Nakildir ki, Ebû Bekir Kettânî der ki; bir yiğidi düşümde gördüm ki hiç ondan sâhib-i hüsn ü cemâl görmemiştim. Eyitdim ki: Sen kimsin? Eyitdi: Ben takvâyım. Ben eyitdim ki: Sen kande olursun? Eyitdi: Ben gönülde olurum ki ol gönül dâima gamnâk ola. Çün geri nazar ettim. Bir karı avrat gördüm şöyle ki: Hiç ondan zişt görmemiştim. Eyitdim ki: Sen kimsin? Eyitdi ki: Ben handeyim yani gülmeyim. Eyitdim: Sen kande olursun? Eyitdi: Neşât gönüllerde olurum. Çün kim uykudan uyandım niyet eyledim ki ayırık gülmeyeyim. Meğerki gülmek üzerime galip ola da bî-ihityâr güleyim.

Ve eyitdi ki: Bir gece Hazret-i Muhammed Mustafa'yı salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem elli kere düşümde gördüm ve mesâil suâl ettim. Eyitdim ki: Ya Rasûlallah, ne

duâ eyleyem ki Hak celle ve a'lâ gönlümü öldürmeye dedim. Buyurdu ki: Her günde dört kere eyit ve kırk eyle “ya hayyu ya kayyum lâ İlâhe illâ ente”.

Ve eyitdi ki: Bir gün bir derviş katıma geldi muttasıl durmayıp ağlardı. Ve derdi ki: On gündür ne bir içim su içtim ve ne bir nesne yedim. Bazı yârenlere şikâyet ettim. Andan pazarın ortasından geçerken yol üzerinde bir akçe gördüm. Ol akçenin üzerinde yazılmış ki **[200b]** Hak Teâlâ senin ol açlığından haberdâr ve âgâh değil midir ki ben açım deyip şikâyet ve hikâyet edersin.

Ve eyitdi: Zâhid oldur ki hiç nesne bulmaya yine gönlü şâd ola nesne bulmadığından.

Ve eyitdi: İstiğfar tevbedir ve tevbe bir isimdir ki altı manâya şâmilidir. Evvel, pişmanlığa ki onun üzerine geçmiştir. İkinci onun üzerine azm etmektir dahi günaha rücû etmeye. Üçüncü farîzayı ödemektir ki onunla Allah ortasındadır ki ol zâyî olmuştur. Dördüncü, üzerinde ve gayrı halkın mezâlimin edâ etmektir. Beşinci, eritmendir ol eti ve yağı ki haramdan hâsıdır. Altıncı, tene tâat elemiini tattırmaktır. Nitekim ma‘siyet halâvetini tattırmıştı.

Ve eyitdi ki: İyâdet yetmiş iki baktır. Onun yetmiş biri Allah Teâlâ hazretinden hayâdır.

Ve eyitdi: Hak Teâlâ kullarının dilini duâya açmaz. Ve özür dilemeye meşgul eylemez. Tâ kim ona mağfiret kapısını açmaya.

Ve eyitdi: Ameller kulun donudur. Her kimi ki Hak Teâlâ rahmeti kısmet vaktinde irağ eylediler ol kimse bugün ameli terk eder. Ve her kime ki rahmeti yakın eylediler bugün amel üzerine mülâzemet ettirir.

Ve eyitdi: Dünyâyı iyilik üzerine kısmet ettiler cenneti takvâ üzerine ettiler.

Ve eyitdi: Mürîdin hükmü üç nesne üzerinedir. Birisi odur ki onun uykusu galebe vaktinde ola ve yemesi fâka vaktinde ola. Ve kelâmı zaruret vaktinde ola.

Ve eyitdi: Şehvet dîvin burunduruğudur. Her kim dîvin burunduruğun tuttu dîvle karîn oldu.

Ve eyitdi: Tenle dünyâda ol ve gönül ile âhirette ol. Ve eyitdi: Tanrı Teâlâ hazretinin dinini üç nesnenin üzerine mebnî buldum. Birisi hak üzerinedir ve biri adl üzerinedir ve biri dahi cevârih üzerine. Ve adl gönül üzerine ve sıdk adl üzerine.

Nakildir ki, çün Ebû Bekir Kettânî'nin eceli yakın geldi. Eyitdiler: Senin hâl-i hayatında amelin ne idi ki bu makâma yetiştin dediler. Eyitdi: Eğer bana ecelim yakın

gelmeyeydi size [201a] haber vermezdim. Pes eyitdi: Kırk yıl gönlün kapıcısı oldum. Her nekim Hakk'ın gayrıydı cemîsini kapıdan dışarı reddeyledim. Tâ kim gönlüm şöyle oldu ki Hak Teâlâ celle şânuhudan gayrı nesne bilmedi. Azze şânuhu ve amme nevâluhu.

60. MUHAMMED HAFİFÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴¹⁷

Ol mukarreb-i ehadiyyet, ol mukaddes-i samediyet, ol ber-keşîde-i dergâh, ol ber-güzîde-i halkıllah. Ol muhakkik-i latif, kutb-u vakt Ebû Abdullah Muhammed Hafif.

Zamânının şeyhu'l-meşâyihî idi ve cemî ulemânın efâdili idi. Hem akrânı beyninde merdâne-i zamânî idi. Ve zâhir ve bâtın envâi ulûmda müktedâ ve pîşuva idi. Ve ol asırda cemî ehl-i tarîkatin mercîi idi. Ve onun mezhebi mezheb-i hâssa idi. Ve bir bölük cemaat vardı, ehli tasavvufdan ona tevakkî ederlerdi. Ve her kırk günde bir gavâmiz ve hakâyık-i dakâyıktan bir tasnif ederdi. Ve ulûm-ı zâhirde dahi çok tasnifâtı vardı, cemîsi ulemâ beyninde meşhûr ve makbûl idi.

Ve hem ol melikzâde idi ve tecrîd ve tefrîd üzerine çok seferler etmişti. Ve Şeyh Ruveym'i ve Ebû Muhammed Cerîrî'yi ve İbn Atâ'yı ve Hallâc-ı Mansûr'u ve Cüneyd-i Bağdâdî'yi görmüştü. Ve onun üzerine dert ve mihnet galip olmuştu. Şöyle ki: Sabahtan tâ akşama değin bin rekât namaz kılardı ve yirmi yıl tamam bir palası giydi.

Ve her yılda dört çile çıkarırdı. Ve ol gün ki dünyâdan gitti kırk çileyi tamam peyapey çıkarmıştı. Kırkıncı âhir çilesinde vefat etti rahmetü'llâhi aleyh rahmeten vâsiaten.

Onun zamânında bir pîr var idi, muhakkikler zümresinden idi. Ulemâ-i tarîkatten değildi amma ululardan idi. Ve Paris'te (Faris) mukîm idi ve ismi Muhammed idi. Ve hergiz murakka' giymiş değildi.

[201b] Şeyh Hafif'ten sordular murakka'da şart nedir ve murakka' giymek kime müsellemdir. Ve biz palaslar da bilmeziz ki şart nedir tâ kim yerine getiririz veya getirmeyiz. Ve ona Abdullah Hafif onun için dediler ki: Her gün iftarı yedi üzüm idi. Bundan öğüdün böyle sebûkbâr değildi. Ondan sonra sebûkbâr olup ve sebûkrûh ve sebûkcân oldu. Bir gece hâdimesi sekiz üzüm dânesi verdi. Kendinin haberi yok idi

⁴¹⁷ Muhammed b. Hafif eş-Şirâzî (ö. 371/983) hakkında bkz. Sülemî, *Tabakâtu's-Sufiyye*, s. 158; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. X, s. 385; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 140; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 217.

sekizini dahi yedi. Ol şiddet ki yedi dânedede bulurdu. Ol gece ol halâveti bulamadı. Ve bilmedi ki sebep nedir? Hâdimini katına okudu ve ondan bu hâli sordu? Hâdim eyitdi: Dün gece size sekiz dâne üzüm vermiş idim dedi. Şeyh eyitdi: Niçin ettin? Hâdim eyitdi: Sizi gördüm ki gayet zayıf oldunuz gönlüme terahhum geldi, sekiz dâne verdim. Sandım ki bir ziyâde olmakla kuvvet ziyâdece ola dedim. Şeyh eyitdi: Sen bana yar değilmişsin. Eğer yar imişsen üzümü sekiz vermeyeydin dedi. Ve ol dervişi hizmetten azl edip mehcûr etti.

Bir gün yine eyitdi ki: Bana nişân verdiler ki Mısır'da bir pîr ve bir yiğit dâim murâkabe ile olurlar. Ve hergiz murâkabeden hâlî değillerdir. Çün onların ziyâretine vardım. Gördüm ki: Bir şahıs kibleye karşı oturur. Ona üç kere selâm verdim, bana cevap vermedi. Eyitdim: Allah hakkı için ki senin üzerinedir benim selâmıma cevap ver dedim. Ol yiğit başını kaldırdı. Eyitdi: Dünyâ azıcıktır bu azıcıktan artık kalmadı. Bu azdan çok nasip al. Ya İbn Hafif, meğer bu nasip almaktan fâriğsin ki bizim selâmımız mukayyedsin böyle dedi. Ve geri başını murâkabeye çekti.

Ben aç ve susuz idim açlığı ve susuzluğu unuttum. Düğeli benim mülkümü onlara ihâta ettiler. Hemandem kalktım öğle namazını bile kıldım. Ve eyitdim: Bana nasihat eyle. Eyitdi: Ya İbn Hafif, ben ehli musibetim benim olmaz dedi. Üç gün orada oldum ne bir nesne yedim ve ne içtim ve ne uyudum.

Nakildir ki, Peygamber hazreti salla'llâhü aleyhi ve sellem [202a] iki mübârek parmağının üzerinde namaz kılardı diye bir rivâyet bulur. Ebû Abdullah hod cemî sünnet-i Rasûlillâh'ı muvâfakaten yerine getirmeye cehd ederdi. Murâd etti ki ol dahi iki parmağı üzerine namaz kıla hele bir rekâtı kılar, ikinci rekâtı dahi kılmaya meşgul iken gördü ki Rasûl aleyhi's-selâm mihrabtan beri gelip eyitdi ki: Ya Abdullah, bu namaz bana mahsustur sana kılmak mahsûs değildir, benim hâssımdır, kılma, dedi. Ol dahi kılmadı.

Nakildir ki, bir gece hâdimine dedi ki dur yürü var bir avrat bul ve nikâh eyleyip getir dedi. Hâdim eyitdi: Ya Şeyh, hiç kimse bilmezim amma bizim bir kızcağızımız vardır buyurursan onu getireyim dedi. Şeyh eyitdi: Var getir. Hâdim varıp kızı getirdi. Derhal nikâh edip hutbe okudular. Çün yedi ay geçti, Şeyh'in bir oğlu doğdu. Hâdimine eyitdi: Var kızına talak verdim dedi. Hâdim eyitdi: Talak vermenize sebep ne oldu? Evvel tâcille nikâh ettiniz şimdi yine talak verirsiniz. Eyitdi: Ol gece ki nikâh ettim düşümde gördüm idi ki halâyık bî-kıyas baş açık, yalın ayak furûmânde

kalmışlar ol hâlde bir tıfl oğlancığı gördüm gelip atasının eline yapıştı ve şol bâd-ı saba gibi sıratı geçirdi. Ben dahi diledim ki evleneyim ve benden dahi bir oğlan vücûda gele çün ki bu oğlan vücûda geldi ayırık avrat hâcetim değildir dedi.

Nakildir ki, iki sûfî ırak menzilden Şeyh'i ziyârete geldiler. Şeyh ise hânîkâhta değil idi. Sordular ki: Şeyh kandedir dediler. Eyitdiler ki: Adudu'd-Devle sarâyına gitti ki vilayetin sultânıdır. Ol sûfiler bu cevâbı işitip azîm inkâra düştüler ki Şeyh'in sultânlar ile ne işi vardır ve ne münâsebeti vardır dediler. Ve durdular ki geri gideler. Hayfa ve diriğa bunca yol zahmeti çekip geldik bari bu şehri görelim deyip hânîkâhtan çıkıp gezdiler. Bir terzinin dükkânına varıp oturdular. [202b] Ve ol sûfinin birinin cebi sökûlmüştü. Murâd ederlerdi ki onu dikelerdi. Ol hâlde iken ol terzinin sındısı önüneyken gâip oldu. Her ne denli aradılarsa bulunmadı. Hemandem ol sûfileri tuttular, sındıyı siz aldınız dediler. Her ne denli biz almadık dediler amma kabul etmeyip elbette siz aldınız ve alanı bilirsiniz diye sûfilere yapışıp Adudu'd-Devle divanına getirdiler. Adudu'd-Devle sûfilerin elleri kesilsin diye emretti. Şeyh anda hâzır idi biraz aman verin dedi, verdiler. Şeyh dışarı gelip sûfilere eyitdi: Ol sizin endişeniz rast idi bizim hakkımızda amma benim sultânlar kapısına geldiğimin hikmeti budur ki böyle vakalar düştüğünde def ederim. Ve burada oldukça hakkı izhar etmek için gelirim dedi. Ondan sonra yine içeri girdi, sultâna eyitdi: Ol sûfilerin suçları yoktur dedi. Sultân dahi buyurdu ellerini çözüp kesmediler ve âzâd eylediler. Ol iki sûfî Şeyh'e mürîd oldular. İmdi zinhâr mürîd olan Şeyh'in eteğini sıdkla muhkem tutup inkâr etmemek gerektir.

Nakildir ki, Şeyh'e bir gün bir misafir geldi. Meğer ol kimse ishal olmuştu. Ve Şeyh her gece onun tasını tutardı ve dökerdi. Ve bir gece Şeyh elliye yakın durup ona tasın tuttu. Çün çün kim sabaha yakın oldu Şeyh'in gözüne bir miktar uyku geldi. Ol misafir bir kaç kere avâz etti. Ya Şeyh! Diye çağırdı Şeyh hâzır bulunmadı. Misafir saht olup ıztırabdan lânet sana dedi. Şeyh ol hâlde uyandı ve seğırtip tası önüne koydu. Ertesi mürîdlerinden biri eyitdi ki: Ya Şeyh, sen ona hizmet edersin ol misafir sana lânetle sövdü dedi. Şeyh eyitdi: Ben dahi işittim ki rahmet sana dedi, ayırık nesne işitmedim. Pes ol eyitdi: Sûfî oldur ki lâneti rahmet işite misafirinden ve sûfî safâ ile giye ve hevâya bakmaya ve cefâyı çekip safâ ede ve dünyâyı ardına ata. Ve dünyâda münezzeh olmak hıyn-i riyâzettir dünyâdan çıktığı zamânda.

Ve eyitdi: Rızâ iki kısımdır, biri tebdirdir olur. İkinci⁴¹⁸ rızâ kazâda olur. Ve eyitdi: Vuslat oldur ki mahbûbla ittisâl zâhir ola cemî nesnelerden ve gıybet vâki ola kamu şeylerden.

Ve eyitdi: İnbisat hışmet gitmektir [203a] suâl vaktinde.

Ve eyitdi: Takvâ ırak olmaktır her şeyden ki ol şeyi Hakk'tan ırak eder. Ve eyitdi: Zühd rahat bulmaktır mülkten çıkmadan. Ve eyitdi: Gussâ teni geri tutar tarabtan. Ve eyitdi: Recâ şâd olmaktır onun vusliyle vücûdiyle.

Ve ondan sordular ki: Ubûdiyet kaçan dürüst olur. Eyitdi: Ol zamân ki kendinin cemî umûrunu Hakk'a Allah'a ısmarlama. Ve ondan suâl ettiler ki bir kişi ki üç gün aç otura ondan sonra kifâyet miktarı suâl eylese ona ne derler? Eyitdi: Ona gedâ derler. Ve eyitdi: Sabr edin ve hâmûş olun ki eğer dervişlik kapıdan içeri gele cemîsini fedahat eder.

Nakildir ki, çün vefatı yakın geldi hâdimine eyitdi ki: Ben bir âsî ve günahkâr kulum. Çün ki vefat eyleyem boynuma bir urgan takıp ve ayağıma bend vurun ve yüzümü kıbleden yana döndüre koyun ki şayet ol kerem-kâni ve lutf ve ihsân madeni mahz lütfundan beni kabul eyleye. Çün Şeyh vefat eyledi, Şeyh'in buyruğuyla âmil oldular. Nâgâh hâtiften avâz geldi: Ey bî-haber! Şeyh'ini azîz eylemek dilersin. Mânen beni hor eyledin benim dostumu öyle eyleme denildi.

61. MUHAMMED CERÎRÎ RAHMETÜ'LLÂHİ ALEYH⁴¹⁹

Ol velîy-i kubbe-i velâyet, ol safiy-i Kâbe'yi hidâyet, ol mütemekkin-i âşık, ol mütedeyyin-i sâdık. Ol dürr-i müşâhede-i basîrî şeyhu'l-vakt Muhammed Cerîrî rahmetü'llâhi Teâlâ aleyh rahmeten vâsiaten.

Cemî fûnûnda ve fütüvvette yegâne idi. Ve akrânı beyinde ber-güzîde idi. Ve merdânân beyinde merdâne idi. Ve cemî ulemâ beyinde makbûl ve merğûb ve güzîde idi. Ve onun fenni ulûma mahsûs idi. Ve âdâbta bî-nazîr ve müftü-i fukarâ idi. Ve tarîkat içinde üstâd ve kâmil idi. Hatta Cüneyd-i Bağdâdî der: Ol ki mürîdler içinde velîyyü'l-ahdim idi, Muhammed Cerîrî idi. Ve Abdullah Tüsterî'ye dahi erişmişti.

Ve onun âdâbı şöyle idi ki yirmi yıl halvetimde ayağım uzatmadım Hak Teâlâ huzurunda âdâb üzere evlâdır diye.

⁴¹⁸ “İkinci” kelimesi iki defa yazılmış.

⁴¹⁹ Sülemi, *Tabakatu's-Sufiye*, s. 85-86; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 102; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 211; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, c. II, s. 447; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 268; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübra*, c. I, s. 171; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 513-515.

Nakildir ki, bir yıl Mekketüllah mücâviri olup makâm tuttu. Şöyle ki hergiz uyumadı ve söz söylemedi [203b] ve arkasını yere koymadı. Ve hergiz ayağını uzatmadı. Ve Ebû Bekir Kettânî der: Bu denli mücâhedeyi n'eyle ettin? Eyitdi: Benim bâtınımın sıdkı ettirdi. Tâ kim zâhirim kuvvet verdi. Çün kim Cüneyd-i Bağdâdî vefat etti. Tâ kim Muhammed Cerîrî'yi yerine halife etti.

Nakildir ki, Câmi-i Bağdat'ta bir derviş vardı. Yazda, kışta bir gömlekten gayrı nesne giymezdi. Ondan suâl ettiler ki bu ne hâldir? Eyitdi: Evvel ben dahi nefis donlar giymeye mâil idim. Bir gece seyrimde gördüm ki bir cemâat-i fukarâdan mâide üzere cem olmuştu. Ben dahi diledim ki varıp onlarla oturayım. Bir ferişte gelip elimi tuttu ve eyitdi ki: Sen onlardan değilsin. Zira bu kavmin dünyâda bir gömlekten gayrı giyecekleri yok idi. Sen hod bunca libâslarla müzeyyensin dedi. Çün uykudan uyandım nezr ettim, dünyâda bir gömlekten gayrı libâs giymeyem.

Nakildir ki, Cerîrî meclis etmişti bir yiğit dura geldi ve eyitdi: Ya Şeyh gönül yavı vardı bir duâ eyle bulayım. Muhammed Cerîrî eyitdi: Biz dahi bu musibetteyiz. Ve ol eyitdi: Her kim ki nefsin sözüne kulak tuta şehavât hükmünde esir ola ve zindân-ı hevâda mahbûs ola. Ve Hak Teâlâ cemî fâideyi onun gönlüne haram eyleye. Ve Hak celle ve a'lâ kelâmından halâvet bulmaya ve lezzet almaya ve onu kabul eylemeye dedi. Ve eyitdi: Her kim kendi mertebesinden aşağı rızâ vere Hak Teâlâ ondan ziyâdelik kabiliyetini ala.

Ve eyitdiler ki: Gönül nedir ve sabır nedir? Eyitdi: Oldur ki fark eylemeye nimetle mihneti arasında nefis arâmiyle. Ve eyitdi ki: Çün Muhammed Mustafa salla'llâhü aleyhi ve sellem Hakk'a nazar eyledi Hak'la gördü. Ve Hak'la bâkî kaldı, zamânsız ve mekânsız onun için ona hâsıl oldu. Huzur ki ol ne huzurdur ne mekândır. Pes ondan onun evsâfı mücerred oldu. Ve Hakk'ın mevsûfu ve makbûlü oldu. Celle celâlühü ve amme nevâluhu, rahmetü'llâhi aleyh.

62. HÜSEYİN MANSÛR HALLÂC RAHMETÜ'LLÂHİ TEÂLÂ ALEYH⁴²⁰

Ol katîlullah fi sebîlillâh, ol şîr-i nefse-i tahkîk ve ol şücâ' [204a] sadr-ı siddîk. Ol ğarka-i bahr-i mevvâc yani Hüseyin Mansûr Hallâc rahmetü'llâhi aleyh.

⁴²⁰ Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) hakkında bkz. Sülemi, *Tabakatu's-Sufiye*, s. 102-104; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, c. VIII, s. 688-699; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 212; İbn Hallikân, *Veşeyâtu'l-A'yân*, c. II, s. 140-157; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XI, s. 132-144; Câmi, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 280; Şa'rânî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. I, s. 195; Münâvî, *Kevâkibu'd-Duriyye*, c. I, s. 544-548.

Beğâyet şûrîde ve şeydâ ve firâk odunun şiddetinden bî-karar idi. Ve şarâb-ı hakîkiden mest ve şûrîde-i rûzgar ve hevâyı fezâ-i tevhidde şahbaz ve tarîkatte dahi ictihâdı azîm idi. Ve sâhib-i velâyet ve raffî'l-kadr ve âlî himmet idi. Ve gayet merğûb ve makbûl ve merğûb tasnifâtı var idi. Ve hakâyık-ı esrâr ve maârif ve meânide ve fesâhat ve belâgatta ve dakâyık-i irfan-ı azîm idi, değme kimseye müyesser değildi.

Ve ekser meşâyih ef'âlinde hem ef'âlinde ve 'amâlinde ve esrârında hayrân ve sergerdân idi. Ve cemî kesîr dahi hazm edemeyip ebâ ederler ki⁴²¹ onun ef'âl ve akvâli tarîk-i mutasavvifede yoktur. Amma Abdullah Hafif ve Habîb ve Şiblî ve Ebû'l-Kâsım ve cümle müteahhirler ki ilâ maşallah, onu kabul ederlerdi.

Ve Ebû Saîd Ebû'l-Hayr ve Şeyh Ebû'l-Kâsım Gürgânî⁴²² ve Şeyh Ebû Ali Farmedî ve İmâm Ebû Yûsuf Hemedânî rahimehümullahi Teâlâ onun işlerinde sözleri vardı. Ve bazının onun işlerinde ittifak etmişlerdi. Nitekim Ebû'l-Kâsım, Tüsterî rahimehullah der ki: Eğer dergâh-ı Hüdâ'da makbûl ola halkın reddiyle merdud olmaz. Eğer dergâh-ı Hakk'ta merdud ise halkın kabulüyle makbûl olmaz.

Ve bazıları ehl-i zâhirden olanlar onu küfre nisbet ederlerdi. Hâsılı ehl-i zâhirden bazı cühelâ haset belâsıyla türlü türlü isnatlar edip kimi hulûlî ve kimi dehrî ve kimi ilhâda nisbet ederlerdi. Ve her kimin ki Hak Teâlâ hazretinin vahdaniyetinin zevki damağına erişmiş ola da bu mezhebten birine nisbet etmekle itikatlarına hâlel gelmezdi ve bâtil hayal etmezlerdi. Ve onun cümle ahvâlini zikretmek tatvîl-i kelâma müeddî olur. Bu kitap onun mahalli değildir. Lâkin bazı menâkıbından zikrolunmak lâzım geldi.

Pes Hallâc Mansûr evâil-i sülûkunda Şehr-i Tüster'e geldi. Abdullah Tüsterî'nin sohbetinde iki yıl oldu. Ondan sonra Bağdat'a gitmek kasteyletti. Sekiz yıl sülûk eyledi. **[204b]** Çün Tüster'den Basra'ya geldi. Ebû Amr bin Osman bin Mekkî ile on sekiz ay sohbet ettiler. Ve Yakup Akta' ona kızını verdi. Ondan sonra Ebû Amr ona bir hâlîle incindi. Hüseyin Mansûr andan Bağdat'a geldi Cüneyd'in hizmetine erişti. Cüneyd ona sükût ile halvet buyurdu. Bir nice vakit onun sohbetinde olup ondan sonra Hicaz'a vardı. Bir yıl dahi Hicaz'da oldu. Yine Bağdat'a geldi. Cüneyd'e mesele sordu, Cüneyd cevap vermedi. Ve eyitdi: An karib bir ağaç başını kan eylesin dedi. Hüseyin eyitdi: Ol gün ki ben ağaç başını kan eyleyem sen dahi ehl-i sûret donunu giyesin, fukarâ donundan çıkasın dedi.

⁴²¹ "Ederler ki" kelimesi iki defa yazılmış.

⁴²² "Şeyh Ebû'l-Kâsım Gürgânî" iki defa yazılmış.

Nakildir ki, ol gün ki ehl-i zâhir ve ulemâ-i şerîat onu öldürmek için fetvâ verdiler. Cüneyd tasavvuf donundan soyunup ehl-i sûret donunu giydi ve medreseye geldi. Ondan sonra onun katline fetvâ verdi: “Nahnü nahkumü bi’z-zâhir” yani zâhiren şer‘ ile hüküm ederiz demektir. Pes şerîat hükmüyle fetvâ yazıp bâtın hâlin Allah Teâlâ bilir malûmudur dedi.

Çün Hüseyin Mansûr, Cüneyd’den bu fetvâyı işitti müteğayyir oldu. Ve onun desturunsuz geri Tüster’e geldi ve bir yıl orada mukîm oldu. Ve halk beyninde ona kabûl-ü azîm peydâ oldu, gayet itibâr buldu.

Ve ol ehl-i zamânın sözünü mizâna getirip kabul etmezdi. Pes bu cihetten ona haset ettiler. Ve Amr bin Osman onun yanında nâmeler yazardı. Huzistan’a ki onun ahvâlini onların gözüne ve gönlüne kabih gösterdi. Hallâc’ın dahi ol kadiyyeden gönlü munkabız oldu. Varıp ehl-i tasavvuf donunu çıkardı kaba giydi, îsâr-ı dünyânın sohbetine meşgul oldu. Onun onda tefâvütü yok idi. Andan beş yıl belirsiz oldu. Ol müddette bazı vakit Sistan’da oldu. Ondan sonra geri Ahvaz’a geldi ve orada çıkıp kelâm söyledi. Ve dakâyık ve hakâyık ve maârif beyân etti. Havâss ve avâm ortasında makbûl oldu. Şöyle ki halkın esrârından ve damâyirinden beyân söylerdi. Ol ecilden ona Hallâcu’l-Esrâr dediler. **[205a]** Geri murakka‘ giydi ve Harem-i Şerîf’e kasteyletti. Ve ol seferde onunla çok murakka‘-puşlar vardı. Çün Mekketüllah’a erişti Yakup Nehrecûrî onu sihre nisbet eyledi. Andan geri Basra’ya geldi ve yine Ahvaz’a geldi. Ondan sonra eyitdi ki: Bilâd-ı Türk’e giderim tâ ki ibâdullahı davet eyleyem ve andan Hinde vardı. Geri Maverâünnehir’e geldi. Andan Maçin’e vardı ve onların için nice maârif tasnif etti.

Ve çün geri geldi etraf-ı âlemden ona nâmeler yazdılar. Maçinîler nâmelerinde Ebû’l-Muîn yazarlardı, Horasanîler Ebû’l-Mihr yazarlardı, Pârisîler Ebû Abdullah yazarlardı, Huzistan Hallâcu’l-Esrâr yazarlardı, Bağdâdîler Ebû’l-Mustalîm yazarlardı ve Basra’da Muhbir okurlardı. Andan yine Kâbetüllah’a teveccüh ederlerdi. İki yıl mücâvir oldu. Çün Mekke’den geldi ahvâlî müteğayyir oldu. Halkı davet eylerdi amma hiç kimse fehm etmezdi. Ve nakil şöyledir ki: Hüseyin Mansûr’u elli şehirden sürdüler ve onun üzerine nice rûzgar geçirtirir ki andan aciprak olmayıdır.

Ve ona Hallâc bir kavilde onun için derlerdi ki: Bir gün bir pamuk anbarının yanına uğradı ve ona işaret eyledi. Ol pamuğun çerkiştiği bir tarafa pamuğu bir tarafa ayırdı. Çün bu hâli gördüler, hayrân oldular bu hâlden ona Hallâc dediler.

Nakildir ki, Hüseyin gecede ve gündüzde dört yüz rekât namaz kılardı. Ve kendini farz makâmında tutardı. Ona eyitdiler: Ya Şeyh Mansûr bu derece ki sen onunla mutehakkıksın bu denli irtikâp nedir dediler. Eyitdi: Ne rahat ki dostlar hâlinde te'sîr eder. Dostlar ona sıfat-ı fânî okurlar ve elli yaşındayken der. Tâ şimdiye değin hiç mezheb tutmayıp dururum. Ve bugün elli yaşımıdayım her namaz ki kılmışım gusülle kılmışımdır dedi.

Nakildir ki, evâil hâlinde riyâzette idi. Ve bir delkî vardı yirmi yıl onu eğninden çıkarmadı. Bir gün eğninden güçle çıkardılar. Ve onda bitler buldular. Her birisi nısf denik gelirdi.

Nakildir ki, bir gün bir kişi Hallâc'ın katına geldi. Gördü ki: Bir akrep onun etrafında gezer, yürür. Ol kişi kast eyledi ki onu öldüre. Hallâc eyitdi: Elini çek, on yedi yıldır ki ol bizimle nedîm ve müsâhibtir. [205b] Şimdi sen onu öldürmek mi istersin dedi.

Ve Reşîd Hurd Semerkandî Kâbe'de meclis vaaz edip rivâyet eyledi ki: Hallâc Mansûr dört yüz mürîdiyle beriyyeye girdi. Birkaç gün gittiler bir nesne bulamayıp zarurete varınca eyitdiler: Ya Şeyh bize taâm gerek. Derhal elini ardına sunup bir pişmiş baş ve iki kirde, her birinin önlerine koydu. Andan eyitdiler: Bize ratb gerek. Derhal ayağı üzerine durdu ve eyitdi: Gelin beni silkin dedi. Çün gelip silktiler, şol denli yaş hurma döküldü ki cümlesi doydular. Andan yine oturup arkasını muğaylâna verdikçe dikenlerinden hurma dökülürdü yerlerdi.

Nakildir ki, çün dört yüz mürîdiyle Mekketüllah'a yetiştiler. Hallâc bir yıl tamam Kâbetüllah mukâbelesinde ıssı günlerde şöyle yalınca durdu. A'zâsının yağı eriyip taş üzerine inirdi. Hayrette şöyle durup yerinden deprenmezdi. Her gün mürîdleri bir kursa getirip onunla iftar ederdi. Andan sonra Arafat'ta derdi: Ya delilu'l-mütehayyirîn! Çün her kişi duâ ederler gördü, ol dahi başını kum üzerine koyup niyâz eyledi. Çün cemî huccâc döndüler. Ol niyâz edip: Ey perverdigârım, bilirim münezzehsin cemî müsebbihlerin tesbihinden ve mühellillerin tehlîlinden âgâh ve haberdârsın. Ya Rabbe'l-âlemîn senin ihsânlarının şükründe kâsır ve âcizim. Yine sana layık şükrü senâyı sen edersin deyip zârîlikle ağlardı.

Nakildir ki, Hallâc Mansûr bir gün beriyyede İbrahim Havvas'a eyitdi: Ya Havvas, ne iştesin? Eyitdi ki: Makâm-ı tevekkülü dürüst etmekle meşgulüm. Mansûr eyitdi: Cemî ömrünü karnın imâretine sarf edersin ya tevhidde kaçan fânî olursun.

Nakildir ki, ondan sordular ârifin vakti olur mu? Eyitdi: Olmaz onun için ki sahib-i vakt vaktin sıfatıdır. Her ki kendi sıfatıyla ârâm tuta ol ârif olmaya. Manâsı “lî mea’llâhi vaktün” yani Allah ile vakit hemân sıfat-ı Hakk’la muttasıf olmaktır. Öyle olsa ârifin kendine nisbet vakti olmaz.

Ve eyitdi: Çün kul makâm-ı mârifete erişti gayb ona vahiy gönderir. Ve sır onu genk ve lâl eyler. Tâ kim gönlüne hiç hâtır gelmeye meğerki atra-i tevekkül ola ki şehirde kendinden yeğrek bir kimse bilirse yemekte ol yemeye. Yani ol rüknünden ziyâde tevekkül eyleye. Tâ ki şehre ondan ziyâde mütevekkil olmaya. Ve eyitdi: Söyleyici dil hâmûş gönüllerin helakidir.

Ve eyitdi: Akvâl illete muttasıldır. **[206a]** Ef’âl şirke muttasıldır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: “*Ve ma yü’minu ekseruhüm bi’llâhi illâ vehüm müşrikûn*”⁴²³

Ve eyitdi ki: Rızâda ejdehâ vardır ki ona yakîn derler ki on sekiz bin âlemin âmâli onun ağzında şol beyâbanda zerre gibidir.

Ve eyitdi: Biz cemî yıllarda onun belâsı talebindeyiz şol sultân gibi ki dâim taleb-i velâyette olur.

Ve eyitdi: Mürîd oldur ki onun ictihâdı mekşûfât üzerine sebkât eyleye. Ve eyitdi: Erenlerin vakti sînesi deryâsının sadevidir. Kıyamette bu sadepleri yere vuralar ol dürr-i seminler miktarınca zâhir olalar.

Ve eyitdi: Dünyâyı terk etmek nefis zühdüdür ve kendini terk etmek can zühdüdür.

Nakildir ki, sabırdan sordular. Eyitdi: Sabır oldur ki elini ayağını keseler ve dâra asalar. Ey acip bu işleri ona ettiler mi etmediler mi yeksân ola.

Nakildir ki, bir gün Şiblî onun katına geldi. Hüseyin eyitdi ki: Ya Ebâ Bekir ola ki bana ben bir azîm işe kastettim. Ve ol işin serkeştesiyim ve bunun gibi iş ki kendimi öldürmeyi önde tutarım dedi. Onun işlerinde mütehayyir oldular ve münkirler bî-kıyas oldu. Ve ona dil uzattılar ve onun sözlerinden halifeye î’lâm ettiler ve öldürmeye ittifak ettiler. Zira âşikâre ene’l-Hak dedi.

Çok kere ol ene’l-Hak dedikçe hay hay “hüve’l-Hak” de kâfir oldun dediler. Eyitdi: Belî cemî öldürseniz deyin belki Hüseyin yavı varıptır. Amma bahri muhîr yavı varmaz ve eksilmez. Bu sözü Cüneyd’e eyitdiler: Te’vili var mıdır? Eyitdi: Koyun onu öldürsünler te’vil günü değildir. Pes ulemâdan çok kimse onun üstüne gulûv ettiler. Ve

⁴²³ Yûsuf, 12/106. Onların çoğu Allah’a ancak ortak koşarak inanırlar.

onun ömrü rûzgârını mülk-ü muktesit önünde helak etiler. Ali bin İsa el-Vezir müteğayyir oldu hele tutup zindana koydular. Bir yıl tamam zindanda kaldı. Halâyık dâim zindana varırlardı. Mesâil sorarlardı. Onu men ettiler yanına varmayı tenbih eylediler. Hiç kimse varmaz oldu. Bir kez İbn Atâ bir kezde Abdullah Hafif izinle varıp gördüler, buluştular. Birkez dahi İbn Atâ onun katına adam gönderdi. Eyitdi: Ey Şeyh, bu söz ki söyledin te'vilin eyle, şer' tarafından ve özrünü dile halâs ol dedi. Hallâc ona cevap gönderdi ki: Ya İbn Atâ, kâni özür-hâh. Yani demek ola ki olkim söyler geri özür. Yani özür-hâh odur. İbn (Atâ), bu sözü işitip zârî zâr ağladı.

Nakildir ki, ol gece ki Hüseyin Mansûr'u hapseylediler. Geldiler baktılar hergiz göremediler ve hapiste olanları dahi göremediler. İkinci gece yine baktılar onu gördüler zindanı göremediler. [206b] Üçüncü gün ve gecesi yine baktılar hem onu ve zindanı ve ehl-i zindanı gördüler. Sordular ki: Ya Şeyh, evvelki gece seni göremedik zindanı gördük, ikinci gece seni gördük zindanı göremedik, üçüncü gece seni ve ehl-i zindanı gördük. Bu ne hâldir? dediler. Eyitdi: Evvelki gece ben hazretteydim, ikinci gece hazret bunda idi onun için görmediniz, üçüncü gün beni hıfz-ı şerîate getirdiler. Ben dahi ve zindan ve ehli, zuhura geldi, gelin şer'-i şerif müktezâsıyla işinizi görün dedi.

Nakildir ki, zindanda üç yüz kişi vardı. Çün akşam olurdu, Hüseyin Mansûr onlara derdi: Ya ehl-i zindan, dilerseniz sizi bu haptisten âzâd edeyim. Mahbûslar derlerdi ki: Çün halâsa kudretin vardır kendini niçin halâs etmezsin? Eyitdi ki: Ben Hak Teâlâ'nın bendendiyim amma sizi dilerseniz halâs edeyim dedi. Eyle dediler. Derhal mübârek parmağıyla bir kez işaret eyledi cemî mahbûsların bendleri ellerinden ve ayaklarından ve boyunlarından bendleri çözüldü, yere döküldü. Bendden halâs oldular amma kapılar bağlıdır dediler. Şeyh birkez dahi işaret eyledi de zindanın duvarından üç yüz adama bir kapı açılıp, yürüyün imdi gidin dediğinde, sen de gitmez misin dediler. Eyitdi: Benim onunla sırrım vardır. Ol sırrı darağacı başında söylerim yürün siz gidin dedi. Ve kendi kaldı yarındası geldiler. Zindanın duvarlarında anca kapıları gördüler. Ve zindan ehlinden Hüseyin Mansûr gayrı cümle gitmiş gördüler. Hüseyin'den suâl eylediklerinde ben⁴²⁴ âzâd eyledim diye cevap verdi. Pes bu haberi halifeye yetiştirdiler. Halife eyitdi: Onu şer' ile öldürmek gerektir. Yahut muhkem had vurun ki bu dediği sözden rücû eyleye dedi. Pes varıp zindandan çıkarıp getirdiler. Ve üç yüz had vurdular

⁴²⁴ “Ben” kelimesi iki defa yazılmış.

ol had vuran kişi işitirdi ki hâtiften bir avâz gelir ki “ya İbn Mansûr lâ tehaf” yani ya Mansûr oğlu korkma demektir.

Pîr Abdulcelil Saffar demiştir ki: Benim itikâdım ol had vuran kişiye ziyâde oldu. Zira gâipten bu vecihle avâz işitip yine had vururdu şerîatte kuvvet tuttuğundan eli titremeyip yine had vururdu. Çün kim Hallâc’ı [207a] dövmekle olmadı, andan berdâr etmek için götürdüler. Ol gün cem olan halâyık yüz bin vardı. Ve Mansûr kâh kâh şevka gelip cûş ve hurûş ederdi. Gözlerini açıp haykırırdı ve Hak Hak Hak ene’l-Hak derdi. Ol halâyık içine cûş ve hurûş düşerdi.

Ve onların arasından bir derviş gelip eyitdi: Ya Şeyh, aşk nedir? Eyitdi: âsârını bugün görürsün yarın görürsün öbür gün görürsün ki bilirsın aşk nedir? Pes ol gün onu öldürdüler. İkinci gün oda yaktılar. Üçüncü gün külünü rûzgâra savurdular. Ve ol hâlde bir hâdimi gelip eyitdi: Ya Şeyh bana vasiyet eyle. Eyitdi: Nefsi bir nesneye meşgul eyle ki ol etemli ola ve illâ ol nesne bir nesneye meşgul eder ki ol etemlidir dedi. Ve Hüseyin Mansûr yolca giderken salına salına giderdi. Bunca polattan ağır bendlerle yine salınıp aynında değildi. Eyitdiler: Ya Şeyh, bu hâlde iken yine salınmanın manâsı nedir? Eyitdi: Bunca cemiyet ve itibârla mâşûk dergâhına giderim. Niçin şâd olup salınmayayım dedi. Çün kim dâr dibine ilettiler. Yürü yürü vardı hezar şevkla dârı öptü. Sonra kendini tekellüf ayağını merdivene koydu. Eyitdiler ki: Hâl nedir? Eyitdi: Erenlerin mi’râcı vardır benim dahi mi’râcım budur dedi ve meyzerini beline bağıladı ve taylasanını sarkıtıp bıraktı. Dahi iki elini kibleye karşı duâya kaldırıp murâdınca niyâza başladı. Ondan sonra dâra çıktı. Mürîdlerinden bir cemaat⁴²⁵ gelip eyitdiler: Ya Şeyh, bize ne buyurursun nice edelim biz senin mürîdlerin ve mahbûblarınız. Ve şol münkirîne ne buyurursun dediler. Eyitdi ki: Münkîrinin sevâbı ikidir ve sizin birdir dedi. Eyitdiler: Niçin bizim birdir ve onların iki ola niçindir ki sana ihanetle bunca taşlar vurdular? Eyitdi: Onun için ki sizin hüsn-ü zannınızdan gayrı yoktur. Onlar tevhid sırrını setr ve salâbet-i şerîatten sa’y ettiler. Tevhîd şerîatte asıl ola ve hüsn-ü zan fer’ ola dedi.

Nakildir ki, Şiblî onun mukâbelesine geldi ve avâz edip ve eyitdi: “*Evelem nenhake ani’l-âlemîn.*”⁴²⁶ Yani “biz seni nehyeylemedik miydi [207b] ehl-i âlemden” demektir.

⁴²⁵ “Mürîtlerinden” kelimesi iki defa yazılmış.

⁴²⁶ Hicr, 15/70.

Ve eyitdi ki: Ya Hüseyin, tasavvuf nedir? Eyitdi ki: Ednâ makâmı budur ki görürsün dedi. Şiblî eyitdi: Ya âlâsı nedir? Eyitdi: Sana ol makâma yol yoktur. Andan sonra her kişi ellerine birer taş aldılar. Şiblî dahi bir gül aldı hâzır elinde tuttu. Halâyık ol taşla attılar Hallâc hiç teğayyür bulmayıp yine Hak Hak ene'l-Hak deyip safâ gösterdi. Şiblî dahi şer'î şerife riâyet kastıyla elindeki gülü attı. Gül, a'zâsına dokunduğunda Hallâc derûnundan âh etti. Eyitdiler: Cümle halk seni taşlarla atıp vurdular âh eylemedin, Şiblî'nin bir gülünden âh ettin sebebi nedir dediler. Onlar benim hâlîmden gafillerdir şer'î şerîfe tebeiyyetle atarlar. Amma benim ahım ol kimsenin gülündendir ki benim sırrıma vukûfu ola dedi.

Pes onun bir kolunu kestiler ol ferah edip gülerdi. Sebebini sordular. Eyitdi: Adamın bağı elini kesmek âsândır amma ar odur ki himmet külahını sıfat eliyle arştan çeke de onu kese ve kat' eyleye dedi. Andan sonra bir elini dahi kestiler kan revân iken ol kesilen ellerinin kanını birbirine sürerdi. Andan yüzüne sürdü. N'eylersin dediler. Eyitdi: Abdest alırım. Eyitdiler: Bu ne demektir ki bir mü'minin donlarına bir dirhemden ziyâde kan olsa abdesti varken caiz değildir ve a'zâsından bir katre kan çıksa abdesti bozulur. Eyitdi: Aşkın bir makâmı vardır ki anda abdest suyla olmaz kanla olur dedi. Andan ayaklarını kestiler. Eyitdi: Bu ayaklarla toprak seferin ederdim. Amma bir ayağım dahi vardır ki iki âlem seferin ederim deyip güldü, şâdilîk gösterdi. Eğer eliniz varsa ol ayağımı kesin ki dedi.

Ve eyitdi: "Rek'atâni fî'l-aşki lâ yesihhü vudûuhü illâ bi'd-dem'i" yani aşk âleminde iki rekât namaz vardır ki ona abdest ve sıhhati olmaz illâ kanla olur demektir. Andan sonra gözlerini oyup çıkardılar. Halâyık arasında bir ğurrâ ve zârîlik koptu ki sanırsın kıyamet koptu. **[208a]** Ve bazısı ağlayıp zârîlik ederdi. Bazısı sitem edip taşlar atıp recm ederlerdi.

Ve dilediler ki dilini dahi keseler. Eyitdi: Biraz dahi sabreyleyin ki söyleyecek sözüm var dedi. Sabrettiler ne söyler diye. Hemandem yüzünü göğşe tuttu ve eyitdi: İlâhî ve Mevlâyî, bu halâyık senin için sa'y edip bu denli zahmetler çekip Habîbinin şer'ini riâyet için çalıştılar. Onların cümlesini sevâbtan ve bî-diriğ rahmetinden mahrum eyleme. Elhamdülillâh eğer benim elim ve ayağım kestilerse senin yolunda kestiler. Eğer başım dahi keserlerse senin celâlin müşâhedesinde keserler dedi.

Pes burnunu, kulağını dahi kestiler. Bir karı avrat dahi elinde yumağı gelip Hüseyin'i bu hâlde gördü. Ve eyitdi: Muhkem vurun bu ranâ Hallâc'a ki bunun esrâr

sözüyle ne işi vardı ki Hak Teâlâ hazretinin sırrını âşikâre söyleyeydi dedi. Ve Hallâc'ın âhir sözü bu oldu ki: “hasbu'l-vâhid efrâdû'l-vâhid” böyle dedi ve andan bu ayeti okudu: “*Yesta 'cilu bihe'llezîne lâ yuminûne bihe ve'llezîne âmenü müşfikûne minhe ve ya 'lemûne ennehe'l-hakku*”⁴²⁷ bu ayet-i kerime Mansûr'un en âhir kelâmıdır.

Pes bundan sonra dilini dahi kestiler, akşam namazı vaktiydi başını dahi kestiler. Başını kestiklerinde dahi tebessüm ederdi. Andan sonra canın teslim eyledi. Halâyık cûş ve hurûşda kaldı. Ve Hüseyin kazâ topunu vefâ meydanında oynadı derlerdi. Ve onun her endamından ene'l-Hak ene'l-Hak avâzı gelirdi. Andan sonra cümle a'zâsını pâre pâre eylediler. Boynundan artık yeri kalmadı yine boynundan ene'l-Hak avâzı gelirdi. Yarındası yine eyitdiler ki: Onun âzâsının pârelerinden dahi fitne peydâ olur dediler. Ve cümle a'zâsını dahi oda yaktılar. Cümle a'zâsı yanıp kül oldu yine külünden dahi ene'l-Hak avâzı gelirdi ki ene'l-Hak der idi. Pes nâ-çâr olup külünü cem ettiler Dicle ırmağına attılar. Su yüzünde dahi külünden ene'l-Hak yazılırdı. Ve ene'l-Hak avâzı işitilirdi dediler.

Hüseyin Mansûr bir hâdimine nasihat etmişti ki: Benim külümden Dicle taşacaktır. **[208b]** Benim hırkamı Dicle'ye karşı tutup göster ki şehri gark etmeye demişti. Çün külü Dicle'ye düştü. Derhal taşıp şehre yürüdü. Derviş ol hırkayı getirip Dicle'ye karşı tutunca su tedricle aşağıya inip yerine vardı. Bağdat gark olmadan halâs oldu. Hem ol küller ki ene'l-Hak yazılmıştı, suya karışıp mahvoldu. Ve her kande kim küle ene'l-Hak yazılmıştı, cümlesini cem edip defneylediler ene'l-Hak sedâsı kesildi. Ve cümle ehl-i sır olanlar söyleştiler ki ehl-i tarîkattan bir kimseye bu fûtûh olmamıştı dediler.

Ârifin biri eyitdi: Hüseyin radiya'llâhu anh ile zamâne halkı n'eylediler ki ehl-i sâdâ idi, ya bu müddeîler bizimle ne etseler gerektir.

Hazret-i Ayyân der ki: Yarın arasâtta Hüseyin'i bend ve bağlı getireler. Eğer bağını şişlerdi cemî ehl-i arasâtı birbirine uraydı.

Nakildir ki, meşâyihten biri der ki ol gece ki Hallâc'ı berdâr ettiler. Tâ sabaha dek onun dârı altında namaz kıldım. Çün sabah oldu hâtiften avâz geldi ki “ittala'nâ alâ sırrin min esrârînâ feefşâ sırranâ ve hâze cezau men yefşî sırra'l-mülûki” yani demek oldur ki onu muttalî eyledik esrârımızdan bir sırra ol ise sırrımızı fâş eyledi. İmdi her kim ki padişah sırrını fâş eyleye onun cezası budur demektir.

⁴²⁷ Şûrâ, 42/18. Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler.

Nakildir ki, Şiblî der onun mezarına vardım, ol gece namaz kıldım. Çün sabah oldu münâcât edip eyitdim: İlâhî bu bir mü'min muvahhid kulun idi bu belâlar ona niçin oldu dedim. Derhal bana uyku galebe eyledi. Vâkıamda gördüm ki kıyamet kopmuş Hak Teâlâ'dan ferman geldi ki buna ol belâyı onun için ettim ki benim haberimi gayrime dedi.

Ve yine Şiblî eyitdi ki: Mansûr'u düşümde gördüm ve eyitdim ki: Hak Teâlâ bu halkla ki senin katline sa'y edip hâzır olmuşlardı n'eyledi dedim. Cevap verip eyitdi ki: Ol halkın iki bölüğüne dahi rahmet eyledi dedi. Bir bölüğüne onun için rahmet etti ki şefkat nazarın ederlerdi ve şerîate ittibâ ile gelmişlerdi. Ol sebeble rahmet buldular. Ol bir bölüğüne dahi **[209a]** beni bilmezlerdi ve benim sözüm onlara katı gelirdi. Bana adâvetleri Hak için idi ve her ne (...) ettiler Hak için idi. Onlara dahi rahmet eyledi.

Ve bir kimse dahi düşünde gördü ki: Hüseyin Mansûr'u arsa-i kıyâmette durdurmuşlar ve eline bir câm vermişler başı gövdesinde yok. Sordum ki bu kimdir ne kişidir? Cevap verip eyitdiler ki: Bu Hüseyin Mansûr'dur elinde tuttuğu câmı başını kesenlere verir dediler.

Nakildir ki, çün Hüseyin Mansûr'u berdâr eylediler İblis gördü ki Mansûr'a buncaleyin peş oldu. İleri gelip Mansûr'a eyitdi: Ya Mansûr, bir ene sen dedin ve bir ene ben dedim. Yani sen ene'l-Hak dedin ve ben ene'l-Hayr dedim. Bana lanet ettiler ve sana rahmet ettiler bunda tefâvüt nedir dedi. Mansûr eyitdi: Sen ene beyitini kendine iletirdin ve ben kendimden giderdim dedi. Rahmetü'llâhi Teâlâ aleyhi rahmeten vâsiaten.

Temme'l-kitâbu biavni'llâhi Teâlâ.

Kad vekaa'l-ferağ fî yevmi'l-erbiâi, fî vakti'l-işrâki, fî evâil-i şehr-i Ramazâne'l-mübâreki, fî seneti elf ve semânîn ve sitte mine'l-hicreti'n-Nebeviyyeti salla'llâhü Teâlâ aleyhi ve sellem ve alâ cemî'i-enbiyâ-i ve'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

Hayra yazsın şerrini onun Kirâmen Kâtibîn. Her ki yâd ede duâdan işbu hattın kâtibîn.

SONUÇ

Tasavvuf ilmi hakkında birçok tanım yapılmıştır. Tasavvuf hakkında yapılan bu tanımlardaki ortak nokta; tasavvufun birey ve toplumun ahlâkî olgunluğa ulaşması amacıyla İslâmî hakikatlerin birer ahlâk kaidesi olarak hayata yansıtılması olduğudur. Hiç şüphesiz tasavvufu bir hayat tecrübesi olarak en iyi şekilde yaşayanlar da velîler/evliyâdır. Allah dostu anlamına gelen velî kavramı, İslâm'ın emir ve yasaklarını eksiksiz yerine getiren, yaşam biçimiyle Müslüman toplum içerisinde örnek olan üstün ahlâklı kişiye verilen isimdir.

Velîlerin tasavvufî hayatları hakkında bilgi elde edilen eserlerden biri de menâkıbnâme türü eserlerdir. Bu eserlerde konu edinilen velî şahsiyet, tasavvuf yoluna girmeden önceki halinden başlamak üzere, tevbe sebebi, kendisini etkileyen şahıslar, insanlara tavsiyeleri ve sözleri gösterdiği kerâmetlerle yoğrulmuş bir şekilde anlatılmaktadır. Tasavvufun tarikatlarla birlikte kurumsallaşmasının da etkisiyle şeyhler veya bir tasavvuf ekolünü takip eden meşhur şahıslar hakkındaki menâkıbnâmelerin yazımı bir gelenek haline gelmiştir. Çalışmanın konusu olan *Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ* isimli eser bu geleneğin Osmanlı Dönemi'ndeki örneklerinden biridir.

Menâkıbu'l-Evliyâ ve Hısâlü'l-Asfiyâ isimli eseri diğer nüshasına ulaşamadığımız için elimizde bulunan tek nüsha üzerinden inceledik. Eserde bulunan eksiklikleri ve hataları tabakat kitaplarından, klasik tasavvuf kaynaklarından ve lügatlerden faydalanarak gidermeye gayret ettik.

Eserin ilk sayfalarına bakıldığında sûfilerin hayatlarının anlatımında ve konuların sıralamasında Feridüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sıyla benzerlikler olduğu görülmektedir. Eserde altmış iki şahsın anlatımı yer almaktadır. Bunlar Veysel Karanî, Mâlik b. Dînâr, Fudayl b. İyâz gibi ağırlıklı olarak tasavvuf alanında şöhret bulmuş isimler başta olmak üzere ehl-i beytten Ca'fer-i Sâdık, tâbiünden Hasan-ı Basrî, mezhep imâmlarından Ebû Hanîfe, İmâm Şâfiî'inde aralarında yer aldığı çok sayıda şahıstır. Müellifin altmış iki şahsın sıralamasında Ca'fer-i Sâdık'ı başta zikretmesi ehl-i beyte verilen önemi göstermesi açısından önemlidir.

Müellif eserin genelinde klasik tasavvuf kaynaklarındaki ve menâkıbnâme türü eserlerdeki bilgileri aktarmakla yetinmiş fakat azda olsa bazı kısımlarda konu ile alakalı kendi yorumunu da belirterek okuyucuda oluşabilecek şüpheleri gidermeye çalışmıştır.

Söz gelimi bazı menkıbelerde meşhur bir sûfî, talebesinin gösterdiği kerâmet karşısında âciz kalmış durumda gözüktüğü için müellif birkaç cümle ile konuya açıklık getirmiştir.

Eserin muhtevasında çeşitli olağanüstülükler yer alsa da tasavvuf alanının meşhur şahsiyetlerinin hayatları hakkında çeşitli bilgiler ihtiva ettiği ve dönemin menâkıbnâme geleneğinin bir örneği olduğu için akademik bir yaklaşımla incelendiğinde istifade edilebilecek kaynaklar arasında yer alabilir.

Sonuç olarak bu çalışma sayesinde münevver bir ailenin üyesi olmasına rağmen hakkında çok az çalışma olan Şerîfzâde Mehmed Şerif Çelebi'nin bir eserini daha gün yüzüne çıkarmış olduk. İleride bu çalışmada kullanılan nüshadan farklı olarak bu esere ait ikinci bir nüshaya ulaşılabilirse tenkitli bir çalışma ortaya konulabilir. Çalışmanın tasavvuf alanındaki menâkıbnâme örneklerine katkısı olmasını, tasavvuf ilmi araştırmacıları ve bu alana ilgi duyanlara fayda sağlamasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî, *Keşfu'l-Hafâ*, thk. Yûsuf b. Mahmud el-Hac Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, (I-II), y.y. ts.
- Ahmet Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ (Osmanlı Toplumunda Sadât-ı Kirâm ve Nakibüleşraflar)*, Hazırlayanlar: Hasan Yüksel-M. Fatih Köksal, Dilek Matbaası, Sivas, 1998.
- Akdemir, M. Sadık, "Osmanlı Devleti'nde Ispartalı Nakîbüleşraflar", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SDÜİFD)*, Sayı: 37, 171-190, Isparta, 2016.
- Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbârî'l-Mevzûa*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbağ, 2. Baskı, Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1986.
- Aşkar, Mustafa, "Ömerü'l-Fuâdî'nin Menâkıbnâmesine Göre Şeyh Şâbân-ı Velî'nin Tasavvufî Şahsiyetine Bir Bakış", *Tasavvuf (İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi)*, Sayı: 30, 1-32. 2012.
- Attâr, Feridüddîn, *Evliyâ Tezkireleri*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, (I-III), 2. Baskı, İstanbul, 2006.
- Baltacı, Cahid, "Arpalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, III, 392-393, İstanbul, 1991.
- *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (MÜİFAV) Yayınları, (I-II), İstanbul, 2005.
- Bardakçı, M. Necmettin, *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmet Çelebî Divanı (Hızırnâme)*, Isparta-Eğirdir, 2008.
- Bardakçı, M. Necmettin-M. Saffet Sarıkaya-Nejdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SDÜİFD)*, Sayı: 31, 89-107, Isparta, 2013.
- *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.
- Beyânî, Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Eleştirmeli Baskıya Hazırlayan: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, 1997.
- Beyhakî, *Kitâbu'z-Zühd el-Kebir*, thk. Âmir Ahmed Haydar, Dâru'l-Cenan ve Müessesetü Kütübî's-Sekafiyye, Beyrut, 1987.
- *es-Süneni's-Sağır*, Dâru'l-Vefa, y.y. 1989.
- *Şu'abu'l-İman*, thk. Ebu Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlul, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (I-XIV), Beyrut, 2000.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, Cemiyetü'l-Büşra el-Hayriyye, Karachi, 2016.
- Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü'l-Üns (Evliyâ Menkıbeleri)*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, hazırlayanlar: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2011.

- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sıhah*, thk. Ahmed Abdülğafur Attâr, 3. Baskı, Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, (I-VI), Beyrut, 1984.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Mînşevî, Dâru'l-Fadile, Kahire, ts.
- Çağrııcı, Mustafa, "Sabır", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 337-339, İstanbul, 2008.
- Çift, Salih, "Ruveyr b. Ahmed", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 273-274, İstanbul, 2008.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.
- Ebu Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Beytül-Efkârî'l-Düveliyye, Amman, ts.
- Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber (İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri)*, çev. Mustafa Öz, 8. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (MÜİFV) Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdulhamid Hindâvî, Dâru'l-Kütübî'l-İmiyye, (I-IV), Beyrut, 2003.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, (I-IV), İstanbul, 2002.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali, *Tarihu Bağdat*, thk. Beşşar Avvad Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, (I-XVII), Beyrut, 2001.
- Hemevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâr-u Sâdr, (I-V), Beyrut, 1977,
- Hücvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kitâbu's-Samt ve Âdâbu'l-Lisân*, thk. Ebu İshak Havînî el-Eserî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990.
- İbn Ebu Ya'lâ, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye, (I-II), Kahire, ts.
- İbn Fâris, Ahmed b. Faris b. Zekerîyyâ, *Mucemu Makâyısı'l-Luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, (I-VI), Beyrut, 1979.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, (I-XV), Kahire, ts.
- İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, thk. İhsan Abbas, Dâru's-Sadîr, (I-VIII), Beyrut, 1978.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Nşr. Naci İbrahim Süveyd, Dâru'l-Erkam, Beyrut, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricu's-Sâlikîn (Kur'ânî Tasavvufun Esasları)*, (I-III), çev. Ali Ataç vd., 3. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.
- İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, (I-XV), Beyrut, 1990.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mâce*, Beytül-Efkârî'l-Düveliyye, Amman, ts.

- İbn Manzûr, M. b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's-Sâdır, (I-XV), Beyrut, 1990.
- İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera Yayınları, (I-XVIII), İstanbul, 2008.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Sıfatu's-Safve*, 3. Baskı, Dâru'l-Mârife, (I-IV), Beyrut, 1985.
- İpşirli, Mehmet, "Mülâzemet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 537-539, İstanbul, 2006.
- İsfahânî, Râğıb, *Müfradât (Kur'ân Kavramları Sözlüğü)*, çev. Yûsuf Türker, 5. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018.
- İsfahânî, Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-X), Beyrut, 1988.
- Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*, thk. Mahmud Muhammed Kasım, y.y. ts.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Birim Yayıncılık, (I-II) İstanbul, 1998.
- Karamustafa, Ahmet T., *Sufism The Formative Period*, çev. Nagihan Doğan, *Tasavvufun Oluşumu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-A'lam fî İşârâti Ehli'l-İlhâm)*, çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Kâtip Çelebi, *Fezleke*, Hazırlayan: Zeynep Aybicin, Çamlıca Yayınları, (I-II), İstanbul, 2016.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir, *et-Taarruf li mezhEbi ehli't-Tasavvuf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, çev. Süleyman Uludağ, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Eleştirmeli Baskıya Hazırlayan: İbrahim Kutluk, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, (I-II), Ankara, 2014.
- Koçar, Musa, "Kur'ân'da Velî Kavramı", *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Sayı: 9-10, 159-184, Isparta, 2003.
- Köprülü, M. Fuad, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten*, Cilt: VII, Sayı: 27, 379-522, Ankara, 1943.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî İlmi't-Tasavvuf*, thk. Abdülhalim Mahmud, Mahmud bin Şerif, Dâru'l-Maârif, Kahire, ts.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî İlmi't-Tasavvuf (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risâlesi)*, haz. Süleyman Uludağ, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kübra, Necmüddin, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Hazırlayanlar: Ali Aktan-Abdülkadir Yuvalı-Metin Hülâgü, Sebil Yayınevi, (I-IV), İstanbul, ts.
- Mekkî, Ebu Tâlib, *Kûtül'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, çev. Muharrem Tan, 2. Baskı, İz Yayıncılık, (I-IV), İstanbul, 2004.

- Muhammed el-Haddad, *Tahricu Ehâdis-i İhyâ-i Ulumiddin*, 2. Baskı, Dâru'l-Âsime, (I-VII), Riyad, 1987.
- Muhâsibî, Hâris, *el-Vesâyâ*, thk. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf, *el-Kevâkibu'd-Durriyye*, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Tûras, (I-II), Kahire, ts.
- Müslim, İbn Haccâc, *Sahih-ü Müslim*, Dâru'l-Efkâri'l-Düveliyye, Riyad, ts.
- Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercûmesi*, Hazırlayan: Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, (I-VI), İstanbul, 2013.
- Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, (I-XVI), Beyrut, 1985.
- Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik*, (Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli), Hazırlayan: Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, (I-II), İstanbul, 2017.
- Ocak, A. Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, Timaş Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2016.
- Öngören, Reşat, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Öztürk, Y. Nuri, *Kur'ân-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, 2. Baskı, Esmâ Yayınları, İstanbul, 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları, (I-III), İstanbul, 1993.
- Reis, Bedriye, "Tasavvuf Klasiklerinde Rıza Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 53, 891-913, 2017.
- Sarıcık, Murat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, 2003.
- Serrâc, Ebû Nasr, *el-Luma' (İslam Tasavvufu)*, çev. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996.
- Sühreverdî, Ebu Hafs Şihâbüddin Ömer, *Avârifü'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, Hazırlayanlar: H. Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz, Vefa Yayınları, İstanbul, 1990.
- Sülemi, Ebû Abdurrahman, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, thk. Ahmed Şerbasî, 2. Baskı, Kitâbu's-Şâb, y.y. 1998.
- Şa'rânî, Ebû'l-Mevâhib, *Tabakâtu'l-Kübra*, Mektebetü's-Sakafa, (I-II), Kahire, 2005.
- Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, 112-114, Ankara, 2004.
- Şahinoğlu, M. Nazif, "Attâr, Ferîdüddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IV, 95-98, İstanbul, 1991.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, (I-VI), Ankara, 1996.
- *Kamus-ı Türkî*, Hazırlayan Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, Ankara, 2010.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed, *Câmiu't-Tirmizî*, Beytül-Efkari'l-Düveliyye, Amman, ts.

- Tirmizî, Hakîm, *Hatmü'l-Evliyâ (Velîliğın Sonu)*, çev. Salih Çift, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.
- Topaloğlu, Bekir, “Tövbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, 279-282, İstanbul, 2012.
- Topaloğlu, Bekir, Hayrettin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset, İstanbul, 1983.
- Tuman, Mehmet Nâilî, *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*, Hazırlayanlar: Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, (I-II), Ankara, 2001.
- Uludağ, Süleyman, “Amr b. Osman el-Mekkî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, III, 90, İstanbul, 1991.
- *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Mârifet Yayınları, İstanbul, 1995.
- “Tevbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, 284-285, İstanbul, 2012.
- “Velî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLIII, 25-28, İstanbul, 2013.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, 1988.
- Yavuz, S. Sabri, “Ehl-i Sünnet Ve Mutezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Keramet”, *Kelam Araştırmaları*, Cilt: 3, Sayı: 1, 91-116, 2005.
- Yavuz, Y. Şevki, “İslâm Akâidinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet İnancına İtikâdî Mezheplerin Bakışı”, *İslâm Düşünce ve Geleneginde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet*, Kuramer Yayınları, 113-150, İstanbul, 2017.
- Yazar, Sadık, “Fetihnâme-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan “Şerîf” Kimdir?”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 18, 175-192, 2007.
- “Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi ve Hilyesi”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 1026-1044, 2007.
- *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi Şerîf Mehmed'in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn'i*, Metamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1971.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yayınları, Ankara, 2000.
- Yılmaz, H. Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 22. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2016.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Mîzânu'l-İtidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becavî, Dâru'l-Maârif, (I-IV), Beyrut, ts.
- <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list> (7.10.2019).

SÖZLÜK⁴²⁸

A

A‘lâ	: Yüce, üstün.
Adem	: Yokluk.
Âfitâb	: Güneş ışığı, aydınlık.
Âgâh	: Bilgili, haberli.
Âğâz	: Başlangıç.
Ahi	: Kardeş.
Ahrâ	: Daha layık, münasip.
Ahu	: Ceylan.
Ahvâl	: Haller.
Akvâl	: Sözler.
Alem	: Bayrak.
Âlem	: Evren.
Ârâm	: 1. Dinlenme 2. Sabır 3. Rahat, huzur
Arık	: Zayıf, güçsüz.
Âri	: Saf, temiz.
Asfiyâ	: Sâfiyet, takva ve kemâlât sahibi.
At donu	: Atın tüyünün rengi.
Atâ	: Bağış, ihsân.
Avâm	: Halk, umum, halkın alt tabakası.
Avn	: Yardım.
Ayrık	: Artık, bundan sonra.
Ayyâr	: Kurnaz, hileci.
Âzürde	: İncinme.

B

Bahil	: Cimri.
Bahr-i hayret:	Hayret denizi.

⁴²⁸ Sözlük hazırlarken istifade ettiğimiz kaynaklar şunlardır: Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türkî*, hazırlayan: Paşa Yavuzarslan, TDK Yayınları, Ankara, 2010; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 1993; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul, 2006, c. I-III; Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Birim Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Bâi	: Tacir.
Başmak	: Ayakkabı.
Bel	: Dağ tepeleri arasında geçit veren alçak yer, dağ geçidi.
Belî	: Evet.
Belinlemek	: Korku, şaşkınlık.
Berdâr etmek:	Darağacına çekmek, asmak.
Berk	: Sağlam, kuvvetli.
Berkitmek	: Sağlamlaştırmak.
Beşâret	: Müjde.
Beşâset	: Güler yüzlülük.
Bevâtın	: İçtekiler.
Beyâban	: Çöl, sahra.
Bî-dâr	: Uyanık, uykusuz.
Bî-hemtâ	: Eşsiz, benzersiz.
Bilâ-tevakkuf:	Durmaksızın.
Bî-payan	: Sonsuz.
Buhl	: Cimrilik.
Burunduruk	: Zaptedebilmek için deve, beygir gibi sert hayvanların ve özellikle nallanırken atların burnuna takılan tahta kısaç.
Bünyâd	: Temel, esas, yapı.

C-Ç

Câm	: Kâse, kadeh.
Ced	: Ata, baba.
Cezîl	: Bol, çok.
Cû‘	: Açlık.
Cûd	: Cömertlik.
Cühûd	: Yahudi.
Cüst	: Eli ve ayağı çabuk, tetik.
Cüst-ü cu etmek:	Araştırıp sormak.
Çerâğ	: Kandil.
Çirk	: Kir, pas.

D

Delk	: Dervişlere özgü hırka.
Denk	: Dirhemin dörtte biri, dank.

Deriçe	: Küçük kapı, kapıcık.
Deryâ	: Deniz.
Destar	: Sarık.
Destgir	: Koruyucu.
Dîdâr	: Yüz, çehre.
Dîv	: Şeytan.
Dilküşa	: Gönle ferahlık veren, gönül açan.
Dilnüvaz	: Gönül okşayan.
Dûr	: Uzak.
Dûzah	: cehennem.
Düğeli	: bütün, hep.
Dürüşmek	: Gayret etmek.
Düş	: Rüya.
Düşvâr	: Güç, zor.

E

Ebras	: Alaca hastalığı.
Ef'ali	: Fiiller, eylemler.
Eğâr	: Alın ak, parlak.
Ekl	: Yeme.

Eltâf-ı mâ-lâ nihâye: Sonsuz lütuflar.

Emred	: Henüz bıyık ve sakalı çıkmamış delikanlı.
Enban	: Heybe.
Epsem	: Sessiz, suskun.
Erzân	: Layık, münasip.
Esrâr	: Sırlar.
Eşirgenmek	: Dertleşmek.
Evâyil	: İlk vakitler.
Evtâd	: Direkler, dört kişi. Allah tarafından âlemi mânen idâre etmekle görevlendirilmiş ve kendilerine olaylara hükmetme izni verilmiş olan velîlerin belli bir mertebede olanlarına verilen isim.

F

Fadl	: Fazilet, üstünlük.
Fahr	: Övünülülecek şey.
Fâka	: Yoksulluk.

Fâriğ	: Boş, işini bitirmiş.
Fehva	: Ma‘na, me‘al, mefhum.
Ferâmûş	: Unutma, hâtırdan çıkarma.
Feza‘	: Korkudan dolayı inleyip sızlama.
Fuât	: Kalp, gönül, yürek.
Furûmânde	: Geri kalmış, yorulup durmuş, tükenmiş.

G

Gayb	: Görünmeyen.
Garâmet	: Ödenmesi gereken şey, borç.
Gassal	: Ölü yıkayıcı.
Gaym	: Bulut.
Gayur	: Kıskaç.
Genc	: Hazine.
Gevden	: Ahmak, bön.
Girih	: Düğüm, yumru.
Giryân	: Ağlayan, gözyaşı döken.
Göyündürmek	: Yakmak.
Gulûv etmek	: İleri gitmek.
Gûristan	: Mezarlık.
Gûyende	: Söyleyen, kâil.
Gümân	: Zan, şüphe.
Güşâd	: Açma, fetih.

H

Hâb	: Uyku.
Hacâlet	: Utanma, mahcubiyet.
Hacil	: Utanmak, mahcup olmak.
Hakâyık	: Hakikatler.
Halâyık	: Cariye, hizmetçi.
Halvet	: Uzlet, inzivâ.
Hamr	: Şarap.
Hâmûş	: Susmak, sessiz, ölü.
Harabatî	: Meyhane düşkünü.
Harif	: Herif, âdi insan.

Haşmet	: Heybet.
Hatar	: Korku.
Hâtır	: Düşünme, zihin, iradesi olmadan kulun kalbine doğan manevi hitap.
Hâtif	: Gâipten gelen ses.
Havas	: Seçkinler.
Hazer	: çekinme.
Hâzik	: İşin ehli, mütehassıs.
Hemîşe	: Dâim, her zaman.
Hemnişin	: Beraber oturup kalkmak.
Hemşîre	: Kız kardeş.
Hergiz	: Asla, hiçbir zaman.
Hezar	: Bin.
Hıkd	: Gizli adâvet, kin.
Hısâl	: Huylar, hasletler.
Hışmet	: Öfke, gazap.
Hun	: Sofra.
Hurde	: Ufak şey, rîze.
Hurûş	: Coşmak.
Hümâm	: Himmetli.

I-İ

İvaz	: Bedel, karşılık.
İbram	: Can sıkıcak derece ısrar etme.
İğvâ	: Baştan çıkarma, ayartma.
İhtiyar etmek	: Seçmek, tercih etmek.
İhvân	: Kardeşler.
İkâle	: Pazarlığı bozma. Her iki tarafın isteğiyle alışveriş mukavelesini bozma. Bir hukuki muamele ile meydana gelen vaziyetin diğer bir hukuki muamele ile eski haline getirilmesi.
İkdam	: Çaba, gayret.
İlhah	: İsrar.
İrâdet	: Rıza, istek, arzu.
Îrâz	: Yüz çevirme.
İrgürmek	: Ulaştırmak.
İsâbe	: Başa sarılan sargı bezi, tülbent, sarık vb. şeyler.

Îsâl	: Ulaştırma.
İskât	: Susturma.
İstihya	: Hayâ etmek, utanmak.
İstihza	: Alay etme.
İzâm	: Büyüklük, ululuk.

K

Kâbin	: Nikâhta geline verilmesi taahhüt edilen para, ağırlık.
Kağırmak	: Seslenmek, çağırmak.
Kâim	: Ayakta duran.
Kalib	: Şekil ve sûret numunesi, örnek.
Kande	: Nerede, nereye.
Karavaş	: Cariye.
Kebir	: Ateşperest, Mecûsi.
Kehel	: Tembel, uyuşuk.
Kehle	: Bit.
Keleci	: Öz veya kusursuz, düzgün söz.
Keniz/Kenizek	: Evlenmemiş cariye, küçük cariye.
Kesb etmek	: Çalışmak.
Ketem	: Gizlemek.
Kevâkib	: Yıldızlar.
Kezzab	: Çok yalancı.
Kiçi	: Küçük.
Kirde	: Bir çeşit küçük pide.
Kör	: Kabir.
Kût-u lâ-yemûtla	: Ölmeyecek kadar yiyecek.
Küşâde	: Açık.

L

Lâcerem	: Muhakkak, şüphesiz.
Lâyeud	: Sayısız.
Leîm	: Cimri.
Lerze	: Titreme.
Leşker	: Asker, ordu.

M

Mağbun	: Aldatılmış.
---------------	---------------

Mağz	: Öz.
Mahfe	: Deve veya fil gibi hayvanların sırtına konan ve karşılıklı oturacak yerleri bulunan bir nevi kapalı sepet.
Makhur etmek	: Yenmek, helak etmek.
Mehcur	: Uzaklaşmış, terkedilmiş.
Mehel	: Uygun, denk.
Meknun	: 1. Dizili, 2. Gizli.
Mevc	: Dalga.
Meyzer	: Peştamal.
Miftah	: Anahtar.
Mihr	: Sevgi, aşk.
Mihre/Mihâre	: Acemi ördekleri avlamak için kullanılan ördek.
Minkar	: Gaga, kuş gagası.
Mirveha	: Yelpaze.
Mu‘cizât	: Mucizeler.
Muâraza	: Çekişme, kavga.
Muğaylan	: Çölde yetişen bir çeşit dikenli ağaç.
Muhib	: Seven, muhabbet sahibi.
Muhtecip	: Örtünmek, perdelenmek.
Murakka‘	: 1. Yama vurulmuş, yamalı. 2. Dervişlerin giydiği yamalı hırka.
Murassa	: Değerli taşlarla donanmış.
Murg	: Anka kuşu.
Mûtekif	: İtikâfa giren, ibâdete çekilen.
Mutı‘	: İtaat eden.
Muttasıl	: Bitişik.
Mübâriz	: Vuruşmak için ortaya çıkan.
Müddeî	: İddia sahibi.
Müdevven	: Kitap haline getirilmiş.
Müfârik	: Ayrılmış.
Müheyya	: Hazırlanmış olan.
Mükâtib	: Kendi bedelini ödeyip âzat olmak üzere efendisiyle anlaşma yapan köle.
Mülevves	: Kirlenmiş.
Müngamis	: Suyu batmış.
Münkad	: Boyun eğen.

Müyesser : Kolay gelen, nasip olan.
Müzeyyen : Süslü, süslenmiş.

N

Nâ-bedid : Ortadan kaybolmak, görünmez olmak.
Nâ-binâ : Anadan doğma kör, ama.
Nâgâh : Ansızın, hemen.
Naleyn : Terlik.
Nâ-reside : Büluğa ermemiş çocuk.
Navlun : Gemi yük taşıma ücreti.
Nefh etmek : Üflemek.
Nefl : Farz olmayan ibâdet.
Nessâr : Serpme, saçma.
Nevaht : Rahmet, şefkat.
Nevmit : Ümitsiz.
Nısf : Yarı.
Nigin : Yüzük, hatem.
Nîkû : İyi, hoş, güzel.
Nişest : Oturan.
Nûş etmek : İçmek.

O-Ö

Od : Ateş.
Oyan : Gem, dizgin.
Öküş : Çok.

P

Pâyende : Yerinde duran, kalıcı.
Penâh : 1. Sığınma, iltica. 2. Sığınılacak yer.
Perveriş : Yetiştirmek, beslemek.
Peyapey : Birbirine müteakip, tedricen.
Peymân : Yemin, and.
Pînedûz : Eskici, yamacı.
Pîşe : Huy, âdet.
Pîşuva : Baş, önde olan.
Pûte : İçinde maden eritilen kap.

R

Râh-ı Hak	: Hak yolu.
Raks etmek	: dans etmek.
Rehnümâ	: Yol gösteren, klavuz.
Rencur	: Hasta, dertli.
Revân	: Giden, akıcı.
Rîze	: Ufak şey, parça.
Rustaî	: Köylü.
Ruûnet	: Bönlük ve ahmaklık sayılan nefsânî zevklere dalma, arzularının esîri olma, benliğini öne çıkarma durumu.
Rübude	: Kapılmış, kapılan.

S

Saab	: Zor.
Saht	: Öfke, kızgınlık.
Sâim	: Oruçlu, oruç tutan.
Saht	: Katı, sert, çetin.
Sakf	: Dam çatı.
Sâmit	: Sessiz, suskun.
Sançmak	: Saplamak.
Savlet	: Şiddet.
Savm	: Oruç.
Saykal	: cila, cila yapan alet.
Sayrulanmak	: Hastalanmak.
Sebâk	: ders.
Sebiztan	: Yeşil yer.
Sebük	: Hafif.
Sebükbar	: Hafif yüklü.
Seğirtmek	: Koşturmak.
Serâsime	: Sersem, şaşkın.
Sergerdân	: Şaşkın, perişan.
Serheng	: Bekçi.
Sermest	: Sarhoş.
Sındı	: Makas.
Sıyâm	: Oruç.
Siba‘	: Yırtıcı hayvan.

Sin	: 1. Yaş, ömür. 2. Kabir.
Sipâre	: Kur'ân-ı Kerim'in otuz sayfalık bölümü (cüz).
Suâl etmek	: 1. Soru sormak. 2. Dilenmek.
Süst	: Tembel.
Sütûde	: övülmüş, övülmeye değer.
Süvâr	: Binek hayvanına binmek.

Ş

Şahvâr	: İri veya iyi cins değerli inci.
Şeb'ân	: Tokluk.
Şerm	: Utanmak.
Şetaret	: Hafiflik, şuh olmak.
Şikeste	: Kırılmış, kırık, yenik düşmüş.
Şîr	: Aslan, süt.
Şîrb	: İçme.
Şitâb	: Çabuk, acele.
Şürû' etmek	: Başlamak.

T

Tahfif	: Hafife alma.
Tâib	: Tevbe eden.
Tağyir	: Değişme.
Tamu	: Cehennem.
Tarab	: Sevinç.
Tarî	: Taze, terütaze.
Tatvil	: Uzatma.
Teayyüş	: Yaşamak.
Teferrüc	: Üzüntüsünü gidermek, ferahlama.
Telvis	: Kirletme.
Tena'um etmek	: Gıdalanmak, beslenmek.
Teng	: Sıkıntılı, dar.
Terkib	: Birbirine karıştırılmış maddeler.
Tersa	: Hristiyan.
Teşviş	: Karıştırma, bulandırma.
Tevkir	: Ululama.
Tevsen	: Serkeş.

Teyemmünen: Uğur sayarak.

Tığ : Kılıç.

Tınâb : Kazığa bağlanan çadır ipi.

Tîr : Ok, sehm.

Tîre : Bulanık.

Tûbâ : İyilik, güzellik, cennette bir ağaç.

Turuş : Ekşi.

Tuvânâ : Güçlü, kuvvetli.

Tuyur : Kuşlar.

Türrehat : Manasız boş sözler.

U-Ü

Uçmak : Cennet.

Uğru : Hırsız.

Uğrulamak : Çalmak.

Urûc : Yukarı çıkma, yükselme.

Üftan-ü hizan: Düşse kalka.

Ürümek : Havlamak, ulumak.

Üründü : Seçilmiş, seçkin, mümtaz.

Üsküre : Topraktan yapılmış çukur çanak.

V

Vâfi : Yeterli ve çok olmak.

Vâkıât : Sâliğin uyku ile uyanıklık arasında gördüğü şey.

Vâleh : Şaşkınlık, hayret.

Varta : Korkulu, tehlikeli durum.

Y

Yavı kılmak : Kaybetmek.

Yeğni : Hafif.

Yeksân : Eşit, aynı seviye.

Z

Zâmin : Kefil olan.

Zebân : Dil, lisan.

Zebûn : Zayıf.

Zehre : Cesaret.

Zelev : Yanılma.

Zeri destmal : Altın divit.
Zeval : Zâil olma, sona erme.
Zeyl : Ek, ilave.
Zişt : Çirkin.
Zübde : En önemli kısım, hülâsa.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı Soyadı : Furkan DALKILIÇ
Doğum Yeri ve Yılı : Uşak-1990
Medeni Hâli : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : SDÜ İlahiyat Fakültesi-2016
Yüksek Lisans Öğrenimi : SDÜ SBE TİB ABD-2016-Devam ediyor

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1-Arapça : Orta Seviye
2-İngilizce : Orta Seviye